

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
імені МИХАЙЛА ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

Т.В.КОЖУХОВА

**ФОРМУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОЇ
СИСТЕМИ ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

МОНОГРАФІЯ

Кривий Ріг
Видавець ФО-П Чернявський Д.О.
2017

УДК 339.9
К 58
ББК 65-58

Рецензенти:

д-р екон. наук, доц. **О.Є.Бавико**
д-р екон. наук, проф. **І.І.Кукурудза**
д-р екон. наук, проф. **П.П.Мазурок**

*Рекомендовано до друку Вченою радою Донецького національного
університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського
(протокол від 27.04.2017 р. № 12)*

Кожухова Т.В.

К 58 Формування та трансформація глобальної системи фінансування сталого розвитку : монографія / Т. В. Кожухова. – Кривий Ріг : Видавець ФОП Чернявський Д.О., 2017. – 336 с.
ISBN 978-617-7553-03-7

У монографії розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження глобальної системи фінансування сталого розвитку, досліджено інституціональне забезпечення реалізації програм сталого розвитку, розкрито системні засади та особливості фінансування сталого розвитку державами світу, оцінено національні політики фінансування програм сталого розвитку високорозвинених країн, визначено напрями удосконалення механізмів фінансування сталого розвитку України.

Призначено для науковців, викладачів, аспірантів, студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 339.9
ББК 65-58

ISBN 978-617-7553-03-7

© Кожухова Т.В., 2017
© Видавець ФОП Чернявський Д.О., 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ 1. ГЛОБАЛЬНА СИСТЕМА ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СУТНІСТЬ, СКЛАДОВІ, МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ	6
1.1. Глобалізаційні виклики та концептуальна сутність сталого розвитку.....	6
1.2. Фінансування сталого розвитку: структурно-категоріальний апарат.....	33
1.3. Механізм функціонування глобальної системи фінансування сталого розвитку	46
РОЗДІЛ 2. ГЛОБАЛЬНІ ВИМІРИ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	67
2.1. Еволюція інституціонально-правового забезпечення ООН у сфері фінансування розвитку	67
2.2. Підвищення ефективності зовнішньої допомоги розвитку: чинники та міжнародні інституціональні заходи.....	85
2.3. Діяльність установ ООН у сфері сталого розвитку: потенціал, задачі та ідентифікаційні характеристики.....	99
2.4. Міжнародна торгівля як джерело та чинник сталого розвитку.....	112
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ТРЕНДИ ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВАМИ СВІТУ.....	123
3.1. Цілі розвитку тисячоліття в країнах, що розвиваються: досягнення та невирішені завдання.....	123
3.2. Проблеми та особливості мобілізації національних державних ресурсів на цілі сталого розвитку в країнах, що розвиваються.....	130
3.3. Міжнародне державне фінансування сталого розвитку в країнах, що розвиваються: тенденції та закономірності.....	146
3.4. Управління фінансовими ресурсами у сфері сталого розвитку в країнах, що розвиваються.....	165
РОЗДІЛ 4. НАЦІОНАЛЬНІ ПОЛІТИКИ ФІНАНСУВАННЯ ПРОГРАМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВИСОКОРОЗВИНЕНИХ КРАЇН.....	174
4.1. США, Японія та країни Європейського Союзу: результати досягнення цілей розвитку тисячоліття.....	174
4.2. Національне державне фінансування базових секторів сталого розвитку США, Японії та країн Європейського Союзу: стан і тенденції.....	190
4.3. Політики США, Японії та країн Європейського Союзу в сфері надання зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку.....	196
4.4. Стратегічні заходи щодо підвищення ефективності формування та розподілу міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку.....	239
РОЗДІЛ 5. ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ.....	254
5.1. Сталий розвиток в Україні: реалії та проблеми.....	254
5.2. Використання національних державних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку в Україні.....	263
5.3. Співробітництво України з установами ООН у сфері сталого розвитку..	279
5.4. Пріоритетні напрями підвищення ефективності фінансування сталого розвитку в Україні	302
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	312

ПЕРЕДМОВА

Протягом ХХ – початку ХХІ ст. відбулися значні зміни у підходах світового співтовариства до вирішення проблем сталого розвитку, що виявились у переході від розроблення до виконання конкретного плану дій у цій сфері. Цілі сталого розвитку, визначені у підсумковому документі саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р.», вимагають активізації глобального партнерства з метою досягнення економічного зростання, соціальної інтеграції та захисту навколишнього середовища. Необхідною умовою забезпечення сталого розвитку є національне і міжнародне фінансування. Попри прогрес у мобілізації фінансових ресурсів, що виділяються широким колом зацікавлених учасників, потреби фінансування цілей сталого розвитку та викорінення злиденності залишаються значними: брак коштів, разом із потребами країн, що розвиваються, становить щорічно від 2 до 3 трлн. дол. США.

Дослідженню основних загальнотеоретичних і практичних проблем сталого розвитку присвячено праці таких зарубіжних і вітчизняних вчених, як А.Алімов, О.Білорус, І.Бистряков, С.Бобильов, Б.Большаков, В.Геєць, Х.Гізатуллін, Ф.Дамас, Д.Зеркалов, К.Кролл, О.Кузнецов, В.Куценко, Е.Лібанова, Д.Лук'яненко, Г.Марушевський, Ю.Мацейко, В.Міщенко, В.Новицький, А.Нуртдінов, Р.Нуртдінов, Я.Остафійчук, М.Райхан, В.Удовиченко, А.Філіпенко, В.Хазан, М.Хвесик, Є.Хлобистов, О.Чернега, А.Шакіров, А.Шапар, Т.Ямагата.

Значний внесок у вивчення окремих теоретичних проблем і розробку практичних рекомендацій щодо фінансування сталого розвитку зробили такі вчені, як А.Айо, Дж.Бруінсма, І.Васкес, І.Вахович, В.Власюк, З.Герасимчук, Б.Дейвіс, Д.Камо, І.Камінська, Дж.Д.Сакс, С.Хортон, Дж.Шмідхубер, Г.Шмідт-Трауб. Питання міжнародного сприяння розвитку та надання зовнішньої допомоги досліджували такі зарубіжні науковці, як М.Ахмед, Є.Бородін, Р.Бхавнані, К.Бьорнсайд, І.Васкес, Е.Вентер, Є.Глазунов, Е.Дойчер, Д.Доллар, Ю.Зайцев, В.Істерлі, Н.Касимова, Л.Капіца, М.Клеменс, Дж.Мігель-Флоренса, А.Нуршаіхова, С.Ределет, Б.Тейлор, С.Файсон, П.Шрейдер.

Пропоновану монографію присвячено розкриттю питань формування та трансформації глобальної системи фінансування сталого розвитку. У першому розділі визначено концептуальні засади сталого розвитку та його фінансування в умовах глобалізації. Розглянуто сутність сталого розвитку, визначено категоріальний апарат фінансування сталого розвитку, досліджено механізм функціонування глобальної системи фінансування сталого розвитку.

Другий розділ присвячено інституціональному забезпеченню реалізації програм сталого розвитку. Досліджено еволюцію інституціонально-правового забезпечення ООН у сфері фінансування розвитку, розглянуто чинники та міжнародні інституціональні заходи підвищення ефективності зовнішньої

допомоги розвитку, проаналізовано діяльність установ ООН, зокрема Програми розвитку ООН, Світового банку в сфері сталого розвитку, розкрито питання взаємозв'язку міжнародної торгівлі, економічного зростання, людського розвитку та сталого розвитку.

У третьому розділі висвітлено питання фінансування сталого розвитку державами світу. Проаналізовано політики країн, що розвиваються, у сфері досягнення цілей розвитку тисячоліття, встановлено тенденції та закономірності національного і міжнародного державного фінансування сталого розвитку, розглянуто особливості управління мобілізацією та використанням національних і міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку в країнах, що розвиваються.

У четвертому розділі основну увагу приділено національним політикам фінансування програм сталого розвитку високорозвинених країн світу. Здійснено оцінку результатів досягнення цілей розвитку тисячоліття США, Японією та країнами Європейського Союзу, розглянуто особливості надання цими країнами зовнішньої допомоги країнам, що розвиваються, визначено стратегічні заходи щодо підвищення ефективності формування та розподілу міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку.

Завершальний п'ятий розділ присвячено дослідженню фінансування сталого розвитку в Україні. Розглянуто нормативно-правове забезпечення сталого розвитку в Україні, здійснено оцінку виконання Україною цілей розвитку тисячоліття, проаналізовано фінансування базових секторів сталого розвитку. Встановлено особливості та тенденції взаємодії України з установами ООН у сфері сталого розвитку. Визначено пріоритетні напрями підвищення ефективності фінансування сталого розвитку в Україні.

Викладені у монографії теоретичні положення і науково-практичні розробки будуть корисними для науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів.

РОЗДІЛ 1

ГЛОБАЛЬНА СИСТЕМА ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СУТНІСТЬ, СКЛАДОВІ, МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ

1.1. Глобалізаційні виклики та концептуальна сутність сталого розвитку

Процеси економічного, фінансового, технологічного та інформаційного розвитку людства, що відбувалися протягом століть, призвели до зародження та інтенсивного розвитку глобалізації – феномену та «процесу поступового формування системної взаємозалежності, взаємозв'язку та взаємообумовленості... становлення загальнопланетарної цілісності, глобальні суб'єкти якої усвідомлено взаємодіють у цілях виживання і розвитку людського співтовариства, пошуку відповідей на виклики та загрози сучасної світової цивілізації, недопущення перетворення її в антицивілізацію» [1, с. 165].

Прискорений темп глобалізації стимулював кардинальні зміни в сфері торгівлі, фінансів, інтелектуальної власності, приватних інвестицій, інформації і комунікаційних технологій, охорони здоров'я, навколишнього середовища, безпеки і громадянського суспільства та призвів до появи нових глобальних проблем у найважливіших сферах життєдіяльності людини.

Колектив дослідників під керівництвом О.Г.Білоруса виділяє такі групи особливих глобальних проблем: 1) проблеми попередження ядерної війни і збереження миру, зміцнення міжнародної безпеки, сталого розвитку світу, підвищення рівня суспільної організованості і керованості світовим співтовариством і його розвитком (проблема глобального управління); 2) проблеми природно-економічного характеру (енергетична, продовольча, екологічна, сировинна, Світового океану, ресурсна, інформаційна, технологічна); 3) проблеми соціального характеру (демографічна, боротьби цивілізацій, релігій, міжнаціональних відносин, демократії, духовності, культури, захисту здоров'я, організованої злочинності, корупції, безробіття і зuboжіння людей світу) [2, с. 29–30].

О.Г.Білорус, Ю.М.Мацейко вважають першочерговою глобальною проблемою сучасності проблему ліквідації, скорочення бідності [3, с. 40].

На думку А.О.Алімова і О.В.Стецко, такі глобальні проблеми як проблема ресурсів, охорони навколишнього середовища, майбутнього цивілізаційного розвитку як такого, його ефективних цілей і методів посилює проблема непропорційного розвитку країн і регіонів [4, с. 53]. Досліджуючи сучасні глобальні проблеми, А.О.Алімов і О.В.Стецко класифікують їх залежно від рівня, характеру та масштабу небезпеки таким чином: «загрози» – найбільш небезпечні явища, які здатні завдати істотної шкоди у сфері безпеки і вимагають негайних активних дій щодо їх нейтралізації; «виклики» – явища, які мають дестабілізуючий потенціал впливу, для відповіді на які потрібен

комплекс довгострокових економічних, політичних і гуманітарних заходів; «ризики» – побічні негативні результати людської діяльності, для подолання яких потрібна корекція політичної та економічної стратегії» [4, с. 52].

Враховуючи наведені глобальні проблеми та їхню класифікацію, необхідно до ключових викликів XXI ст. віднести проблеми природно-економічного та соціального характеру, що загалом складають проблему сталого розвитку, яка вимагає колективної відповіді на глобальному рівні. У зв'язку зі стурбованістю світового співтовариства щодо кількості злиденного населення, посилення нерівності всередині країн та між ними, глобальних загроз здоров'ю людей, виснаження природних ресурсів і погіршення стану навколишнього середовища, однією з найбільш підтримуваних концепцій розвитку суспільства є концепція сталого розвитку, що побудована на збалансованості його економічної, соціальної та екологічної складових. Оскільки, як зазначав австрійський економіст Й.Шумпетер, «будь-який конкретний процес розвитку базується в кінцевому підсумку на попередньому розвитку» [5, с. 156], важливим є розуміння основи побудови концепції сталого розвитку. Тому спочатку необхідним є дослідження основних аспектів концепції розвитку та його еволюції.

Термін «розвиток» у філософському контексті за словниками та спеціалізованою літературою визначається як «процес закономірної зміни, переходу вихідного стану в інший, більш досконалий; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого» [6]; «вищий тип руху і зміни в природі й суспільстві, пов'язаний з переходом від однієї якості стану до іншої, від старого до нового» [7]; «власне «розгортання» доти «згорнутого», виявлення речей, частин, станів, властивостей, відносин, що існували й раніше, вже були підготовлені, але не були доступні сприйняттю, особливо в сенсі сходження від нижчого і малозначного вищому і повноцінному» [8]; «незворотна, спрямована, закономірна зміна матерії та свідомості, їхня універсальна властивість; у результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта – його складу або структури; загальний принцип пояснення природи, суспільства і пізнання» [9].

На думку М.Г.Чернишевського, «тільки поліпшувані зміни підходять під поняття розвитку» [10]. На погляд О.М.Головні, «процес розвитку – це складна, багатовимірна, незворотна, закономірна зміна конкретних матеріальних і соціальних явищ, яка складається з різноспрямованих і циклічних трансформацій, що ведуть до виникнення якісно нових станів чи принципово новітніх об'єктів як своєрідних цілісних систем» [11, с. 9].

Л.М.Шимановська-Діанич зазначає, що «розвиток як економічна категорія – це процес, у результаті якого відбуваються зміни в соціально-економічній системі за рахунок накопичення потенціалу, причому ці зміни стосуються як системи загалом, так і окремих її елементів, можуть носити як кількісний, так і якісний характер, забезпечуються відповідною діяльністю і зрештою сприяють досягненню поставленої мети та задоволенню економічних потреб суб'єктів» [12, с. 90–91]. В.І.Ляшенко, досліджуючи сучасний підхід до

визначення поняття «розвиток», вказує на те, що він охоплює три взаємопов'язані характеристики: зміна, зростання, поліпшення, головною з яких є остання: розвиток як зміна не відбувається сам по собі, а пов'язаний із розробкою політики певної світоглядної спрямованості; розвиток як зростання означає такі структурні зміни, що ведуть до технологічного прогресу, підвищення якості продукції і поліпшення розподілу товарів і послуг; розвиток як поліпшення означає такі зміни, які забезпечують рівні можливості більш широкому колу людей скористатися суспільними благами [13, с. 11].

Економічний розвиток суспільства – це процес, що охоплює економічне зростання, яке зазвичай, на думку К.Р.Макконела та С.Л.Брю, розглядається «як важлива економічна мета, оскільки збільшення суспільного продукту в розрахунку на душу населення означає підвищення рівня життя» [14, с. 380]. Визначаючи, у чому полягає значення економічного зростання, вчені наголошують, що «зростаюча економіка має більшу здатність задовольняти нові потреби і вирішувати соціально-економічні проблеми як всередині країни, так і на міжнародному рівні» [14, с. 381]. У.Росту до виділених ним раніше періодів у історії людства, для яких характерні ті чи інші типи економічного зростання (традиційне суспільство – доіндустріальна стадія розвитку; період створення умов для зльоту – перехід до індустріального типу економічного зростання; зліт – зростання промисловості й сільського господарства; рух до зрілості – зростання питомої ваги накопичень, збільшення внаслідок цього виробництва ВВП і перевищення темпів зростання ВВП темпів приросту населення, вирішення проблеми забезпечення всіх людей їжею, одягом, житлом; стадія високого масового споживання – індустріальне зростання, коли головну роль у виробництві займає виробництво предметів споживання та послуг, широке розповсюдження інформації, інформаційних систем) додає пошук якості життя – духовний розвиток людини, появу в економіці рис постіндустріального типу економічного зростання, коли на перше місце виходить людина з її потребами, при цьому виробництво і доходи, як основа індустріального типу економічного зростання, вважаються без сумніву зрозумілими явищами, рисами сучасного життя [15].

Порівнюючи концепцію людського розвитку з концепцією розвитку людських ресурсів, що «відводить людині роль одного з факторів у процесі виробництва, визначаючи його, скоріше, як засіб, ніж кінцеву мету», концепцією добробуту, у яких «людина розглядається як бенефіціар, а не носій змін у процесі розвитку», концепцією задоволення базових потреб, що «зосереджує увагу на наданні групам населення, які перебувають у несприятливому становищі, матеріальних товарів і послуг, а не розширення можливостей людини в усіх сферах», М.Ільсов робить висновок, що «на відміну від цих підходів концепція людського розвитку зводить воедино виробництво і розподіл товарів, розширення і використання потенціалу людини». На його думку, концепція людського розвитку «передбачає аналіз усіх питань суспільного розвитку: будь це економічне зростання, зайнятість, політична свобода, або культурні цінності з точки зору інтересів людини.

Таким чином, вона націлена на розширення можливостей вибору людини» [16].

Економічне зростання збільшує потенціал країни для зниження бідності й вирішення інших соціальних проблем. Але при цьому можливим є зростання нерівності, безробіття, ослаблення демократії, втрата культурної ідентичності, надмірне споживання природних ресурсів, необхідних і майбутнім поколінням. Якщо екологічні та соціальні втрати в результаті економічного зростання перевищують економічні вигоди, загальний результат для добробуту людей стає негативним. Економічне зростання залежить від природних та соціально-гуманітарних умов. Крім того, економічне зростання повинно підтримуватися результатами розвитку людини, оскільки повільний розвиток людини може зупинити швидке економічне зростання [17].

Отже, зростання економіки є важливим засобом людського розвитку, безперервне покращення добробуту людей неможливе без економічного зростання.

По мірі еволюції у сфері розвитку використовувалися різні підходи до його розуміння. Довгий час розвиток ототожнювався з економічним зростанням. Утім, як відзначає Дж.М.Харріс, «попри те, що у всьому світі більшість країн досягла значних успіхів у економічному зростанні та соціальному прогресі, досвід розвитку у світовому масштабі дав можливість розкрити такі недоліки: нерівномірність розподілу переваг розвитку, сталість, а іноді й збільшення нерівності доходів, наявність і зростання великої кількості бідних людей; негативний вплив розвитку на навколишнє середовище і на існуючі соціальні структури (спустошеність лісів, водних систем у багатьох країнах, екстремальні забруднення, відсутність доступу до транспорту, водопостачання, каналізації та інфраструктури» [18]. Говорячи про принципове переосмислення моделей економічного розвитку в останні десятиріччя минулого століття у розвинених країнах, Р.М.Нуртдінов і А.Р.Нуртдінов зазначають, що «концепції, засновані на абсолютизації кількісних аспектів суспільного виробництва ...прийшли в суперечність із новими умовами господарювання, що накладають серйозні ресурсні та екологічні обмеження на подальше екстенсивне зростання виробництва» [19, с. 181].

Надзвичайно важливим у той час стало виникнення нового підходу до розуміння розвитку. Існуючі до цього теорії розвитку (філософські, соціальні, економічні, технократичні, інституційні), що охоплювали різні критерії та цілі (свобода і демократія, доступність освіти, охорона здоров'я, зростання якості життя; економічне зростання, підвищення рівня життя; показники технологічних досягнень; гармонізація економічних і соціальних факторів), були об'єднані в концепцію людського розвитку [20]. 1990 року Програма розвитку ООН (ПРООН) опублікувала першу Доповідь про людський розвиток з оцінкою економічного та соціального прогресу країн світу, де було наголошено, що «справжнє багатство народів – це люди», визначено, що «основна мета розвитку полягає у створенні умов, які дають людям можливість жити довгим, здоровим і творчим життям», сформульовано поняття «розвиток людини» як «процес розширення спектру вибору» та найбільш важливі

елементи вибору – «жити довгим і здоровим життям, отримати освіту і користуватися гідним життєвим рівнем» [21]. У резолюції, прийнятій Генеральною Асамблеєю (ГА) ООН «Порядок денний для розвитку» (1997 р.) було визначено, що «розвиток становить багатоаспектне завдання щодо підвищення якості життя всіх людей» [22].

Отже, зростаюче усвідомлення світовим співтовариством накопичених проблем, пов'язаних зі збільшенням нерівності доходів і збільшенням кількості бідних людей, погіршенням стану навколишнього середовища призвело до розуміння необхідності врахування інтересів людини, підвищення якості життя, переходу від кількісного зростання до якісного та появи нового напрямку концепції розвитку – сталого розвитку.

Розглядаючи еволюцію концепції сталого розвитку, варто зазначити, що існують різні точки зору на періодизацію становлення уявлень у цій сфері. Так, Г.П.Краснощеків і Г.С.Розенберг виділяють 4 основні періоди: 1) до початку Другої світової війни (1939 р.), пов'язаний з початком міжнародного руху за збереження природи в екологічній сфері через інтенсивний розвиток промисловості); 2) війна та роки відновлення (1940 – 1962 рр.), пов'язаний зі створенням ООН з метою забезпечення миру і безпеки, міжнародного розвитку; 3) 1962 – 1992 рр., пов'язаний з публікацією монографії Р.Керсон «Безмовна весна» (1962 р.), що привернула увагу суспільства до відповідальності перед іншими формами життя, прийняттям резолюції ГА ООН «Економічний розвиток і охорона природи» (1962 р.), проведенням Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, Бразилія, 1992 р.); 4) сучасний (після 1992 р.), пов'язаний з активним процесом створення концепцій сталого розвитку різного масштабу, проведенням численних міжнародних конференцій [23, с. 225–230].

Є.Ю.Какутич виділяє 5 етапів еволюції теорії сталого розвитку як всесвітнього світогляду: 1) 50-ті роки ХХ ст. – усвідомлення глобальності і масштабності змін, що відбуваються, спроби оцінки наслідків як локальних, так і глобальних змін, перші спроби об'єднання зусиль; 2) 1960 – 1970 рр. – усвідомлення неможливості та неефективності вирішення проблем тільки на глобальному рівні; 3) 1970 – 1980 рр. – активізація територіальних і транскордонних процесів для вирішення екологічних та інших проблем; 4) ренесанс сталого розвитку, повсюдне поширення цього терміну і впровадження сталості як однієї з необхідних цілей у рамках планів, програм і політик на різних рівнях; 5) сталий розвиток, з однієї сторони, є невід'ємною органічною частиною процесу управління і планування, з іншої сторони, спостерігається зменшення актуальності даної проблематики, витіснення її на другий план як звичного необхідного атрибуту, спробами використовувати в політичних або економічних цілях [24, с. 63].

О.Г.Білорус, Ю.М.Мацейко вважають «початком формування концепції сталого розвитку з її комплексністю та інтегрованістю складових компонентів – економічної, соціальної та екологічної» [3, с. 53], прийняту ООН 1969 року «Декларацію соціального прогресу та розвитку» [3, с. 53], яка проголосила, що

«міжнародний мир та безпека, з одного боку, і соціальний прогрес і економічний розвиток, з іншого, є тісно взаємопов'язаними і впливають один на одного» [25].

М.С.Пашкевич, В.М.Шаповал розділяють еволюційний період, протягом якого формувалася концепція сталого розвитку в сучасному розумінні, на три основних етапи: 1) 1972 – 1991 рр. – формування концепції (домінуюча ідея збереження навколишнього середовища, приєднання до неї ідеї високих соціальних стандартів життя); 2) 1992 – 2000 рр. – її подання, розгляд і прийняття в наукових і політичних колах (прийняття ідеї гармонійної (збалансованої) взаємодії економічної, соціальної та екологічної систем); 3) 2000 – дотепер – пост-вдосконалення (внесення коректив, розробки планів з реалізації концепції, обґрунтування напрямів її розвитку) [26].

Слід відзначити, що наведені точки зору науковців щодо етапів еволюції сталого розвитку не дають конкретного уявлення про формування концепції сталого розвитку, тому для висвітлення основних теоретичних положень досліджуваної концепції необхідним є більш детальний розгляд еволюції ідей щодо взаємодії людини та природи.

Передумови до створення концепції сталого розвитку почали складатися ще з часів античних філософів, що пов'язано з науковим осмисленням особливостей взаємодії людини та природи, ролі людини у зміні навколишнього середовища. Це відображено у працях Платона [27; 28], Ж.-Ж.Руссо [29], Т.Р.Мальтуса [30], В.І.Вернадського [31], К.Е.Цюлковського [32], П.Тейяра де Шардена [33], Б.Коммонера [34], А.Д.Сахарова [35; 36] та багатьох інших.

Ідея устрою «ідеальної» або «справедливої» держави (модель соціально-економічного буття) запропонована давньогрецьким філософом Платоном (428/7 р. до н. е. – 347 р. до н. е.) [27]. Як зазначають В.Д.Базилевич, В.В.Ільїн, досліджуючи філософію економіки, «створена ним концепція ідеальної держави розширила знання про людину і суспільство, змусила задуматися над проблемами приватної, особистої і суспільної власності, праці, грошах, торгівлі, землеробстві, ремісництві, кредиті, податках та інших важливих проблемах господарського життя» [37, с. 104].

Опису ідеальної держави, побудованої на принципах справедливості, що сприяють стабільному розвитку суспільства, присвячені праці англійського гуманіста, державного діяча та письменника, одного з основоположників утопічного соціалізму Томаса Мора («Утопія», 1516 р. – відображена держава, де немає приватної власності й узагальнені виробництво і побут, праця є обов'язком для всіх, розподіл відбувається за потреби) та італійського філософа, поета, політичного діяча Томмазо Кампанелли («Місто сонця», 1602 р. – твір про ідеальну громаду, що керується вчено-жрецькою кастою і характеризується відсутністю приватної власності, сім'ї, державним вихованням дітей, загальнообов'язковою працею при 4-годинному робочому дні, розвитком науки і просвітою) [9].

Ідеї соціального устрою, що визначає шлях розвитку людини,

розглядалися французьким просвітителем Ж.-Ж.Руссо. Перша спроба пояснення причин соціальної нерівності була зроблена Ж.-Ж.Руссо 1755 року у праці «Міркування про походження і основи нерівності між людьми»: «...нерівність, майже нікчемна в природному стані, підсилюється і зростає за рахунок розвитку наших здібностей і успіхів людського розуму і стає, нарешті, міцним і узаконеним у результаті встановлення власності та законів» [29].

Розглядаючи шляхи вирішення цієї проблеми Ж.-Ж.Руссо пропонував надати людям можливість відповідати своїй природі: «тим самим ви вкложите в їхні серця закон гуртожитку; люди, здатні до нього за своєю природою і Громадяни за своїм схильностями, вони стануть єдині, стануть добрі, стануть щасливі, і їхній добробут буде добробутом Держави ...» [29].

Т.Р.Мальтус 1798 року поставив під сумнів безмежність людського розвитку в «Есе про принципи народонаселення» [30] та поклав початок теорії про обмеженість природних ресурсів. Він вважав, що чисельність людей зростає в геометричній прогресії, тоді як засоби для існування – в арифметичній: «ми можемо визнати безперечним те положення, що якщо зростання населення не затримується якими-небудь перешкодами, то це населення подвоюється кожні 25 років і, отже, зростає в кожний наступний двадцятип'ятирічний період в геометричній прогресії ... виходячи з сучасного стану заселення земель, ми вправі сказати, що засоби існування за найсприятливіших умов застосування людської праці ніколи не можуть зростати швидше, ніж в арифметичній прогресії» [30].

Найбільшим теоретичним проривом у розвитку дійсно наукового світогляду, на думку С.Д.Валентея, є спроба К.Маркса вийти на органічну єдність історико-філософського та конкретно-економічного підходів до аналізу взаємодії в системі «суспільство-природа-людина», заперечення правомірності їхнього штучного розмежування: «природа, у рамках обраного методу, розглядалася не тільки як об'єкт експлуатації або суб'єкт розвитку суспільства, але одночасно як умова і наслідок розвитку суспільства (як Природа з «великої літери»)» [38, с. 16–17].

У середині XIX ст. виникає так званий російський космізм — філософсько-культурний світогляд, в якому «людина розглядається з точки зору її відповідності гармонійному порядку космопланетарного цілого, як частина свідомого розвитку природи і суспільства» [39]. До представників російського космізму належать В.І.Вернадський, М.В.Федоров, К.Е.Ціолковський, А.Л.Чижевський.

В.І.Вернадський, творець вчення про біосферу та її еволюцію, потужний вплив людини на навколишнє середовище і перетворення сучасної біосфери в ноосферу (сферу розуму), ще на початку 1880-х рр. говорить про значний вплив діяльності людини на Землю, про зміни вигляду Землі внаслідок сучасних масштабів перетворювальної діяльності людини: «ніколи людина не мала такого впливу на навколишню природу, як тепер, ще ніколи цей вплив не був таким різноманітним і таким сильним. Людина теперішнього часу представляє собою геологічну силу, і сила ця сильна саме тим, що вона зростає, і межі її

зростання нам не видно» (1882 р.) [31, с. 152], «відповідно до того, як загальнолюдська культура поширюється на все більший і більший район земної кулі, перед людством ясніше постає питання про обмеженість тих корисних сил, які зосереджені в оточуючій його природі. Відповідно до того, як наукове знання все більше охоплює навколишнє життя, поширюється турбота про майбутнє, про охорону для нащадків багатств природи, дбайливого їх споживання. Під впливом цих ідей виробляються зараз більш досконалі способи видобутку і використання сил природи, які дозволяють зберігати достатню частину сили, що раніше пропадала безслідно» (1915 р.) [31, с. 165]. В.І.Вернадським спрогнозовано появу ноосфери (сфери взаємодії природи і суспільства, у межах якої розумова діяльність людини стає головним визначальним фактором розвитку).

В «Ідеальному устрої життя» (1917 р.) К.Е.Ціолковський розглядає питання виживання людства та його безперервного розвитку: говорячи про «багатства людини», зазначає, що «багатства людей безмежні, потрібно тільки вміння взяти їх», про «поверхню землі» – «земля теплих країн, навіть при сучасному стані агрономії, може давати продуктів харчування в 2 000 разів більше, ніж потрібно, і, отже, може прогодувати згодом у тисячі разів більше людей, ніж тепер», про «енергії сонячних променів» – «якщо тепер земля може прогодувати до 5 000 разів більше, ніж є на ній народу, то з часом прогодує до 50 000 разів більше. Цього може досягти наука» [32, с. 4–7].

У 1938 – 1940 рр. французький філософ і теолог П.Тейяр де Шарден у монографії «Феномен людини» виклав ноосферну концепцію, основна ідея якої полягала у виникненні розуму як закономірного явища ускладнення і самопізнання світобудови, трансформації біологічної еволюції в соціальну, заміни природного штучним у результаті діяльності людини [33].

У зв'язку з виникненням проблем у сфері навколишнього середовища 1971 року американський біолог і еколог Б.Коммонер у книзі «Коло, що замикається: природа, людина, технологія» говорить про те, що «криза навколишнього середовища – це сигнал наближення катастрофи» [34, с. 13]. На його думку, «головний урок, який слід отримати як з кризи навколишнього середовища, так і з проблеми народонаселення, полягає у визнанні того факту, що, якщо ми хочемо вижити і зберегти наші природні багатства та наші гуманні принципи, ми повинні, нарешті, знайти соціальні способи боротьби з соціальними лихами, які загрожують і тому, й іншому» [34, с. 180], «для того, щоб досягти відповідності між логікою навколишнього середовища і реальним світом, необхідно пов'язати цю логіку з усіма тими соціальними, політичними та економічними силами, які керують і нашим повсякденним життям, і ходом історії загалом» [34, с. 212]. Б.Коммонер знаходить джерело оптимізму в самій природі кризи довкілля: «криза – це продукт не біологічних властивостей людини, які не могли б змінитися досить швидко, щоб врятувати нас, а її соціальних діянь, які можуть піддаватися набагато більш швидким змінам. Оскільки криза довкілля є результатом безгосподарного ставлення суспільства до світових ресурсів, то її можна подолати, і людина зможе жити в дійсно

людських умовах, якщо соціальний устрій людського суспільства буде приведений у гармонію з екосферою» [34, с. 215].

Однією з перших спроб наукового осмислення глобальних проблем і можливих шляхів розвитку людства була спроба, зроблена Римським клубом – міжнародною неурядовою організацією, що об'єднує вчених, громадських і політичних діячів світу, який був створений 1968 року італійським промисловцем А.Печчеї (що став його першим президентом) і генеральним директором з питань науки Організації економічного співробітництва та розвитку О.Кінгом з метою розроблення принципів світового планування з позицій загальної теорії систем. Перед клубом були поставлені дві основні цілі: сприяти усвідомленню труднощів, що виникли перед людством та шляхом впливу на суспільну свідомість сприяти виправленню нинішньої ситуації. 1972 року в США опубліковано доповідь Римського клубу «Межі зростання» [40], в якій за допомогою імітаційних моделей спрогнозовано розвиток цивілізації з урахуванням екологічних обмежень та визначено, що до 2050 р. сировинні ресурси будуть вичерпані, а брак продовольства стане катастрофічним. У доповіді визначено завдання досягнення екологічної і економічної стабільності та глобальної рівноваги в світі.

У наступних доповідях Римського клубу спрогнозовано, що виробниче зростання західних країн скоро припиниться у зв'язку зі швидким виснаженням ресурсів і забрудненням навколишнього середовища, для запобігання катастрофі запропоновано перейти до «органічного зростання» – диференційованого розвитку, встановленню світового порядку й контролю над використанням ресурсів («Людство на поворотному пункті», 1974 р.); зазначено, що «типова для багатого світу ідеологія зростання проявила себе як стимул надспоживання товарів. Турбота виключно про економічне зростання може сприяти саме руйнівній дії на мораль і моральність» («Перегляд міжнародного порядку», 1975 р.); визначено, що межі економічного зростання, труднощі з енергетичними, сировинними та продовольчими ресурсами пов'язані в основному з соціальною організацією суспільства, тому необхідна побудова нового суспільства, здатного забезпечити поліпшення «якості життя» населення Землі («За межами століття марнотратства», 1976 р.); на основі аналізу «атласу сучасних цілей», проведеного на національному і транснаціональному рівнях визнано необхідність переорієнтації організацій, корпорацій, країн, націй і держав на «глобальні цілі, досягнення яких передбачає встановлення спільності світової солідарності, сприяє задоволенню потреб людства в безпеці, забезпеченні продовольством, розумне використання природних ресурсів, розвиток суспільства в напрямі підвищення «якості життя» кожної людини («Цілі для людства», 1977) [40].

1974 року лауреат Нобелівської премії миру за 1975 р. А.Д.Сахаров у праці «Світ через півстоліття», відзначаючи те, що «зростання населення, виснаження природних ресурсів – це все такі фактори, що роблять абсолютно неможливим повернення людства до так званого «здорового» життя минулого...», запропонував ідею конвергентного розвитку капіталістичних і

соціалістичних країн, вважаючи «особливо важливим подолання розпаду світу на антагоністичні групи держав, процес зближення (конвергенції) соціалістичної і капіталістичної систем, що супроводжується демілітаризацією, зміцненням міжнародної довіри, захистом людських прав, закону і свободи, глибоким соціальним прогресом і демократизацією, зміцненням морального, духовного особистого початку в людині» [36].

Отже, як слушно зауважують Р.М.Нуртдінов і А.Р.Нуртдінов, «прийнята модель соціально-економічного розвитку, що ігнорує життєво важливі інтереси майбутніх поколінь, поставила під сумнів саму можливість існування людства» [19, с. 178].

Таким чином, дослідження ідей щодо взаємодії людини та природи, визначених у працях філософів та економістів до початку 70-х рр. ХХ ст., показало, що в процесі еволюції вони пройшли три основні етапи: 1) утопічні ідеї устрою «ідеальної» держави, побудованої на принципах справедливості, що сприяють стабільному розвитку суспільства; 2) ідеї соціального устрою, що визначає шлях розвитку людини; 3) усвідомлення впливу людини на навколишнє середовище та необхідності взаємодії суспільства, природи та людини (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Еволюція ідей щодо взаємодії людини та природи (складено автором на основі [27,28,29,30,31,32,33,34,35,36])

Етап	Представники ідей
1. Утопічні ідеї устрою «ідеальної» держави, побудованої на принципах справедливості, що сприяють стабільному розвитку суспільства	Платон (428/7 р. до н.е. – 347 р. до н.е.); Томас Мор («Утопія», 1516 р.); Томмазо Кампанелла («Місто сонця», 1602 р.)
2. Ідеї соціального устрою, що визначає шлях розвитку людини	Ж.-Ж.Руссо («Міркування про походження і основи нерівності між людьми», 1755 р.)
3. Усвідомлення впливу людини на навколишнє середовище та необхідності взаємодії суспільства, природи та людини	Т.Р.Мальтус («Есе про принципи народонаселення», 1798 р.); В.І.Вернадський («Біосфера та ноосфера», 1882 р.); К.Е.Ціолковський («Ідеальний устрій життя», 1917 р.); П.Тейяр де Шарден («Феномен людини», 1940 р.); Б.Коммонер («Коло, що замикається: природа, людина, технологія», 1971 р.); доповіді Римського клубу («Межі зростання», 1972 р.; «Людство на поворотному пункті», 1974 р.; «Перегляд міжнародного порядку», 1975 р.; «За межами століття марнотратства», 1976 р.; «Цілі для людства», 1977 р.); А.Д.Сахаров («Світ через півстоліття», 1974 р.)

Вирішальну роль у формуванні та розвитку концепції сталого розвитку з 40-х рр. ХХ ст. починає відігравати ООН, увага якої спочатку була сконцентрована на проблемах соціально-економічного розвитку країн: 1961 року було прийнято програму міжнародного економічного співробітництва

«Декада розвитку» [41], 1969 року – «Декларацію соціального прогресу та розвитку» [42], 1970 року – Міжнародну стратегію розвитку на друге Десятиліття [43]. З 70-х рр. XX ст. усвідомлення необхідності сприяння сталому розвитку знаходить відображення в усіх сферах діяльності ООН, за її ініціативами визначаються цілі та завдання у сфері сталого розвитку.

Передумовами формування концепції сталого розвитку, як слушно зазначають М.С.Пашкевич і В.М.Шаповал, стали «економічні передумови – енергозалежність, нерациональний розподіл ресурсів, розрив у доходах населення різних країн і в рамках однієї країни, безробіття, обмеження прав приватної власності й відсутність ринкових механізмів господарювання в деяких країнах; соціальні – бідність, гендерна нерівність, екстремізм, ущемлення прав нацменшин, розрив у соціальних стандартах життя залежно від країни чи регіону, незадовільна соціальна інфраструктура; екологічні – вичерпання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, порушення біологічного різноманіття та зникнення видів флори і фауни, обмеження виробництва продуктів харчування» [26].

1972 року на конференції ООН з проблем навколишнього середовища (м. Стокгольм, Швеція) розглянуто взаємозв'язок між економічним розвитком і погіршенням стану навколишнього середовища. З появою розуміння необхідності в новому типі розвитку, що забезпечує економічний добробут нинішнього та майбутнього поколінь, 1983 року ГА ООН створено Міжнародну комісію з навколишнього середовища та розвитку.

Поява безпосередньо ідеї сталого розвитку, за загальноновизнаною думкою, пов'язана з діяльністю Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку під керівництвом Гру Харлем Брундтланд та її доповіддю «Наше спільне майбутнє», представленої ГА ООН 1987 року. Комісією Брундтланд до широкого вживання було введено поняття «сталий розвиток» (англ. sustainable development), під яким розуміється «процес, що задовольняє потреби сучасності, не підриваючи здатність майбутніх поколінь до задоволення власних потреб» [44]. При цьому сталий розвиток охоплює два ключові взаємопов'язані поняття: поняття потреб, у тому числі пріоритетних (необхідних для існування найбідніших верств населення), і поняття обмежень (зумовлених станом технології і організацією товариства), що накладаються на здатність навколишнього середовища задовольняти нинішні і майбутні потреби людства [44]. Аналізуючи концепцію Г.Брундтланд, О.Г.Білорус і Ю.М.Мацейко зазначають, що «мова йде про таку екологічно-економічну модель розвитку, про таку переорієнтацію економічного зростання, яка, в першу чергу, повинна піти назустріч загальним потребам світової бідності, а також зменшити нинішній страшний тиск економічної активності на навколишнє середовище» [3, с. 58].

Хоча конференції ООН з проблем навколишнього середовища і розвитку почали проводитися з 1972 р., включення в політику сприяння розвитку екологічної складової відбулося тільки на початку 90-х рр. XX ст. Після Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, що відбулася

1992 року в Ріо-де-Жанейро – зустрічі на вищому рівні «Планета Земля», яка виокремила проблеми увічнення диспропорцій між країнами, загострення проблеми бідності, голоду, погіршення здоров'я населення та стану екосистем, був визначений новий шлях до добробуту людства – шлях сталого розвитку. Захист довкілля став невід'ємною частиною процесу розвитку. Було наголошено на необхідності комплексного підходу до проблем навколишнього середовища і розвитку, що сприятиме більш ефективній охороні, раціональному використанню екосистем, забезпеченню більш безпечного і благополучного майбутнього, на необхідності спільних зусиль на основі глобального партнерства в інтересах забезпечення сталого розвитку [45].

У Ріо-де-Жанейрській декларації найбільш повно було сформульовано принципи сталого розвитку, яких повинні дотримуватися держави й міжнародні організації, здійснюючи заходи, що здатні вплинути на стан навколишнього середовища [45].

2000 року відбувся Саміт тисячоліття, організований ООН (м. Нью-Йорк, США), на якому було досягнуто згоди щодо цілей, спрямованих на викорінення бідності й сталий розвиток. ГА ООН ухвалила «Декларацію тисячоліття ООН», у якій були визначені цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ): 1) ліквідація злиденності та голоду; 2) досягнення загальної початкової освіти; 3) заохочення рівності жінок і чоловіків, розширення прав і можливостей жінок; 4) скорочення дитячої смертності; 5) покращення материнського здоров'я; 6) боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями; 7) забезпечення екологічної стійкості; 8) формування глобального партнерства з метою розвитку [46]. Сукупне досягнення ЦРТ повинно було забезпечити всеосяжний підхід до скорочення бідності, за умови згоди міжнародного співтовариства розвивати глобальне партнерство (через неможливість багатьох країн вирішити поставлені завдання лише власними силами).

2002 року у м. Йоганнесбург (Південна Африка) проведена Всесвітня зустріч на вищому рівні зі сталого розвитку (Ріо+10), на якій було ухвалено план виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку, що передбачав прискорене досягнення таких цілей: викорінення бідності; змін нестійких моделей споживання і виробництва; охорони і раціонального використання природної ресурсної бази економічного та соціального розвитку; сталого розвитку в умовах глобалізації у світі; охорони здоров'я; сталого розвитку малих острівних держав, Африки, країн Латинської Америки та Карибського басейну, країн Азії та Тихого океану, в регіоні Західної Азії [47].

2012 року на конференції ООН зі сталого розвитку (Ріо+20) у м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) Генеральним секретарем ООН наголошено на необхідності пошуку нового шляху для просування вперед через те, що «планета знаходиться у стані безпрецедентної кризи, існуюча модель глобального розвитку є нераціональною» [48]. Сталий розвиток визначено як цілісне поняття, що охоплює економічний, соціальний, екологічний виміри та належне управління; вироблено низку дієвих заходів щодо створення стійкої «зеленої»

економіки, що забезпечує охорону навколишнього середовища при сприянні досягнення ЦРТ на основі зростання доходів, забезпечення гідною роботою та ліквідації бідності.

2015 року Саміт ООН з прийняття порядку денного у сфері розвитку на період після 2015 р. (м. Нью-Йорк, США) затвердив підсумковий документ «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.», у якому визначено 17 цілей, що передбачають продовження роботи, розпочатої в період дії цілей у сфері розвитку, сформульованих в Декларації тисячоліття, і остаточна реалізація тих цілей, яких не вдалося досягти:

1. Загальна ліквідація бідності у всіх її формах.
2. Ліквідація голоду, забезпечення продовольчої безпеки і покращення живлення та сприяння сталому розвитку сільського господарства.
3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння добробуту для всіх у будь-якому віці.
4. Забезпечення всеохоплюючої та справедливої якісної освіти і заохочення можливості навчання протягом усього життя для всіх.
5. Забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок і дівчат.
6. Забезпечення наявності і раціональне використання водних ресурсів і санітарії для всіх.
7. Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх.
8. Сприяння неухильному, всеохоплюючому і стійкому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх.
9. Створення міцної інфраструктури, сприяння забезпеченню всеохоплюючої і стійкої індустріалізації та впровадженню інновацій.
10. Зниження рівнів нерівності всередині країн та між ними.
11. Забезпечення відкритості, безпеки, живучості і стійкості міст і населених пунктів.
12. Забезпечення раціональних моделей споживання і виробництва.
13. Прийняття термінових заходів з боротьби зі зміною клімату та її наслідків.
14. Збереження і раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку.
15. Захист, відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне управління лісами, боротьба з опустелюванням, припинення і звернення назад процесу деградації земель та припинення процесу втрати біологічного різноманіття.
16. Сприяння побудові миролюбних і відкритих товариств в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних і заснованих на широкій участі установ на всіх рівнях.
17. Зміцнення засобів досягнення сталого розвитку та активізація роботи механізмів глобального партнерства в інтересах сталого розвитку [49].

2015 року на 21 сесії Конференції сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (м. Париж, Франція) ухвалено Паризьку угоду, яка визначила напрям подальших зусиль щодо утримання зростання температури на рівні значно нижче 2 градусів [50].

Отже, з точки зору періодизації еволюційного процесу осмислення світовим співтовариством необхідності комплексної взаємодії складових сталого розвитку і прийняття документів ООН, спрямованих на вирішення питань у цій сфері, необхідно виділити три етапи формування та еволюції концепції сталого розвитку: 1) усвідомлення взаємозв'язку економічного та соціального факторів розвитку (1945–1970 рр.); 2) усвідомлення необхідності сталого розвитку в трьох його складових: економічній, соціальній та екологічній (1971–1991 рр.); 3) розробка і виконання конкретного плану дій у сфері сталого розвитку (1992 – дотепер) (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Етапи формування та еволюції концепції сталого розвитку (розроблено автором на основі [41,42,43,44,45,46,49,50,51])

Етап	Період	Характеристика етапу	Концепція
Усвідомлення взаємозв'язку економічного та соціального факторів розвитку	1945–1970 рр.	Концентрація уваги ООН на проблемах соціально-економічного розвитку країн. Визнання взаємопов'язаності економічного та соціального розвитку. Ухвалення програми міжнародного економічного співробітництва «Декада розвитку» (1961 р.), «Декларації соціального прогресу та розвитку» (1969 р.), Міжнародної стратегії розвитку на друге Десятиліття (1970 р.)	Концепція соціально-економічного розвитку
Усвідомлення необхідності сталого розвитку у трьох його складових: економічній, соціальній та екологічній	1971–1991 рр.	Усвідомлення «кризи навколишнього середовища як сигналу наближення катастрофи». Підключення суспільства до вирішення екологічних проблем. Розгляд взаємозв'язку між економічним розвитком і погіршенням стану навколишнього середовища (конференція ООН з проблем навколишнього середовища, м. Стокгольм, 1972 р.). Введення до широкого вживання терміну «сталий розвиток» Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку у доповіді «Наше спільне майбутнє», представленої ГА ООН (1987 р.). Висунення нової концепції сталого розвитку як альтернативи розвитку, заснованому на необмеженому економічному зростанні	Концепція розвитку, що доповнила економічне зростання соціальними та екологічними факторами
Розробка і виконання конкретного плану дій у сфері сталого розвитку	1992–дотепер	Активізація зусиль міжнародного співтовариства у сфері сталого розвитку. Усіма урядами країн – членів ООН досягнуто угоди щодо концепції сталого розвитку, ухвалено Декларацію з навколишнього середовища і розвитку, план дій щодо сталого розвитку «Порядок денний на XXI століття», спрямований на вирішення питань у соціальній та економічній сфері, збереження і раціональне використання ресурсів з метою розвитку (1992 р.). Ухвалено «Декларацію тисячоліття ООН» (2000 р.). Затверджено підсумковий документ саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.» (2015 р.), Паризьку угоду згідно з рамковою конвенцією ООН про зміну клімату (2015 р.)	Концепція сталого розвитку

Таким чином, необхідно виокремити два основні етапи побудови концепції сталого розвитку: 1) ототожнення розвитку з економічним зростанням (орієнтація на збільшення ВВП на душу населення для підвищення рівня життя, вирішення соціально-економічних проблем на національному та міжнародному рівнях); 2) перехід з кількісних моделей економічного зростання на якісні (орієнтація на забезпечення економічного добробуту як нинішнього, так і майбутнього поколінь, досягнення сталого розвитку через взаємодію економічної, соціальної та екологічної складових на національному, міжнародному та світовому рівнях) (рис. 1.1).

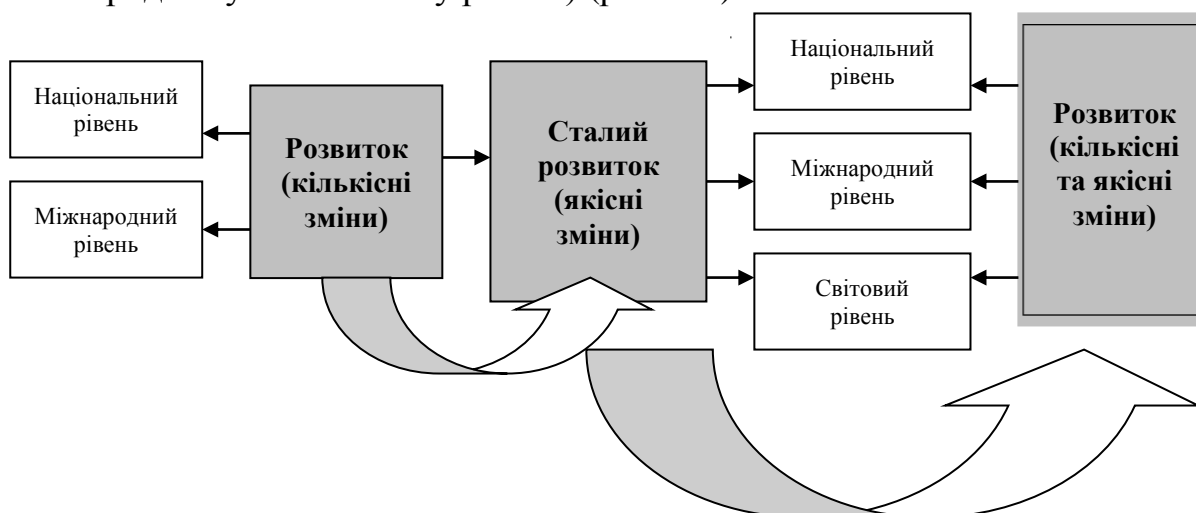

Рисунок 1.1 – Трансформація концепції розвитку (складено автором)

Розглядаючи економічний розвиток за соціальними та екологічними параметрами, Р.М.Нуртдінов і А.Р.Нуртдінов роблять висновки, що «економічний розвиток сьогодні можливий лише як сталий розвиток, що становить суперечливу взаємодію економічної, соціальної та екологічної сфер, які утворюють діалектичну єдність» [19, с. 182]. На їхню думку, «сталий розвиток не слід протиставляти економічному розвитку, він виступає сучасним його різновидом, або типом, заснованим на нових реаліях» [19, с. 182].

Повертаючись до людського розвитку, необхідно також зазначити про його ототожнення зі сталим розвитком людини. Як визначено в доповіді Програми розвитку ООН (ПРООН), «розвиток людини та сталий розвиток людини невіддільні один від одного. В основі концепції розвитку людини лежить універсалізм, висхідний до робіт І.Канта; він вимагає приділяти майбутнім поколінням таку ж увагу, як і нинішньому. У концепції розвитку людини йдеться про те, щоб забезпечити людям можливість жити довго, насиченим життям, бути здоровими та освіченими. Сталий розвиток людини покликаний забезпечити майбутнім поколінням можливість робити те ж саме. Якщо розвиток людини не є сталим, він не є справжнім розвитком людини» [21, с. 18].

Отже, можна стверджувати, що сталий розвиток – це новий, якісний тип розвитку, який характеризується спрямованістю на захист інтересів людства в сучасному та майбутньому світі як на національному, міжнародному, так і на світовому рівні.

Слід відзначити, що, незважаючи на широке використання поняття «сталий розвиток», не існує єдиного усталеного його визначення. Крім того, це поняття постійно переосмислюється та доопрацьовується. Так, у словниках та спеціалізованій літературі поняття «сталий розвиток» визначається як:

- «особливий економічний розвиток, який забезпечує задоволення всебічних потреб нинішнього покоління без завдання шкоди можливостям прийдешніх поколінь забезпечити свої власні потреби» [52];

- «соціально-економічний розвиток, при якому задоволення потреб нинішнього покоління людей здійснюється з умовою екологічних обмежень, необхідних для забезпечення можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Це реально за умови, коли запас капітальних активів залишається незмінним чи зростає у часі. Під такими активами маються на увазі вироблений (машини, дороги, заводи, будівлі тощо), людський (здоров'я, знання і навички людей) і екологічний (природний) (атмосферне повітря, води, ліси, якість ґрунтів, ресурси надр, екосистеми і їх функції тощо) капітали» [53];

- «такий розвиток суспільства, при якому поліпшуються умови життя людини, а вплив на навколишнє середовище залишається у межах господарської ємності біосфери, так що не руйнується природна основа функціонування людства» [54];

- «концепція механізму глобального партнерства на основі створення нових рівнів співробітництва між державами, ключовими секторами суспільства та людьми» [55];

- «керований, програмний розвиток, що протікає в умовах рівноважної взаємодії біосфери і людства, регламентованої індексом стійкості розвитку менше одиниці, і в умовах внутрішньо гармонійного суспільства типу екологічного соціалізму, здатного встановити гармонійну взаємодію всіх трьох сфер людської діяльності – сфери глобальної екології, соціальної та економічної сфер – забезпечити розквіт людської особистості» [56];

- «концепція розвитку цивілізації без соціальних потрясінь і природних катастроф, при якому буде забезпечуватися належний баланс між вирішенням соціально-економічних та екологічних проблем» [57].

Є.Ю.Какутич, групуючи уявлення про сталий розвиток, класифікує визначення таким чином: залежно від складності формулювання (примітивістські, ускладнені), домінування однієї із складових розвитку (соціальної, екологічної чи економічної), комплексності поняття (загальні, спеціальні), сфери застосування (регіоналістика, соціологія, філософія та ін.), запропонованих шляхів вирішення проблем і досягнення результату (консервативний сталий розвиток, помірний, радикальний), переважаючих механізмів та інструментів для забезпечення сталого розвитку (суспільно-політичну і організаційну складові) [24, с. 64–67].

Багато науковців визнають, що існуюча на сьогоднішній день величезна кількість інтерпретацій поняття «сталий розвиток» конкретизує його початковий варіант. Як зазначають О.Л.Кузнецов, Б.Є.Большаков, «часто ці визначення відрізняються одне від одного акцентом на певних проблемах,

проте ключові визначення Комісії Брундтланд, як правило, залишаються незмінними» [58, с. 64]. Дійсно, наприклад, за А.Д.Шакіровим, «сталий розвиток – це гармонійний розвиток природи і людини, що передбачає взаємодію економічного зростання, соціального розвитку та захисту навколишнього середовища з метою задоволення потреб існуючих, а також майбутніх поколінь населення всіх країн» [59]. Є.Ю.Какутич зазначає, що «загалом концепція сталого розвитку описує підхід до економічного розвитку з орієнтацією на охорону навколишнього середовища, що дозволяє задовольняти потреби нинішнього покоління, не позбавляючи при цьому майбутні покоління можливості задовольняти їхні власні потреби» [24, с. 67]. На думку Н.Іскакова, «сталий розвиток – це не просто комплекс економічних, екологічних та соціальних умов, що забезпечують життєдіяльність суспільства. Це, швидше, комплекс ідей, що складають основу розуміння нового світоустрою та устрою суспільства» [60]. Є.П.Качан вважає, що «сталий розвиток – це процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення гарантованого задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом і вимогами людей усіх поколінь» [61].

Д.В.Зеркалов, визначаючи сталий розвиток як «правильний, гармонійний (рівномірний, збалансований) розвиток», зазначає, що «гармонійний розвиток – це процес змін, у якому експлуатація природних ресурсів, напрям інвестицій, орієнтація науково-технічного розвитку, розвиток особистості та інституційні зміни погоджені одне з одним і посилюють теперішній та майбутній потенціал для задоволення людських потреб і прагнень» [62].

З точки зору І.М.Вахович, «сталий розвиток слід розглядати як гармонійне співіснування людської цивілізації з природним середовищем на стабільній довгостроковій основі шляхом забезпечення збалансованості та рівноваги між економічними вигодами, соціальними інтересами та природними благами» [63, с. 58].

В.І.Куценко та В.П.Удовиченко розглядають сталий розвиток як «систему взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечного навколишнього середовища, національних джерел духовності» [11, с. 29].

Р.М.Нуртдінов і А.Р.Нуртдінов визначають сутність сталого розвитку як «інституціоналізовану форму економічного розвитку, пов'язану з поступальним рухом суспільства з метою досягнення об'єктивно прогресивної системи суспільних цінностей, на основі гармонійного поєднання економічних, екологічних та соціальних факторів. Він становить зміну суспільних пріоритетів від нестримного економічного зростання до ефективного використання і збереження природного та людського потенціалу» [19, с. 183].

Така багатогранність визначень поняття «сталий розвиток» пояснюється як складністю самого поняття, що охоплює економічну, соціальну та

екологічну складові, а, отже, і його багатоцільовим використанням, так і відмінностями у використанні в різних країнах. Наприклад, як зазначає О.М.Головня, «в Україні термін «сталий розвиток» часто вживають для означення лише неухильного зростання економічних показників країни, її регіонів, міст, сіл та окремих галузей економіки» [11, с. 13].

Говорячи про поняття «сталий розвиток», Д.В.Преснякова зазначає, що «причини широкого використання даного поняття обумовлено не стільки його універсальністю, скільки його суперечливістю, нерозробленістю концепцій сталого розвитку, недоліками релевантної інформації для кількісного вимірювання ступеня стійкості або нестійкості процесу розвитку і прийняття оптимальних управлінських рішень» [64, с. 129].

На думку Т.В.Бегун, основна концептуальна складність полягає у включенні поняття «сталого розвитку» двох термінів «сталість» і «розвиток» [65, с. 158]. Дійсно, якщо поняття «сталість» трактується як «здатність системи зберігати поточний стан за наявності зовнішніх впливів», «здатність системи повертатися у вихідний стан після зовнішніх впливів і продовжувати роботу без зміни функціональних характеристик» [66], то поняття «розвиток», як вже зазначалося, розглядається як «процес закономірної зміни, переходу вихідного стану в інший, більш досконалий; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого» [6]. Під сталістю навколишнього середовища мається на увазі здатність навколишнього середовища витримувати вплив людини [66].

На думку Х.Н.Гізатулліна та В.А.Троїцького, основоположним для самого поняття «сталість», вважається відмінність між економічним розвитком та економічним зростанням: «зростання спрямоване на кількісне збільшення масштабу економіки в її фізичному вимірі, це передбачає збільшення обсягу і швидкості матеріальних і енергетичних потоків, що проходять через економіку, кількісне зростання народонаселення і збільшення обсягів запасів продуктів людської праці; розвиток передбачає якісні вдосконалення у структурі, конструкції та композиції фізичних обсягів і потоків» [67, с. 125–126].

Протиставляючи поняття «економічний розвиток» та «економічне зростання», О.Л.Кузнецов і Б.Є.Большаков вважають, що «зростання – збільшення можливостей соціально-економічної системи в основному за рахунок зростання споживання ресурсів із зовнішнього середовища (соціального і природного), а не за рахунок збільшення ефективності використання наявних внутрішніх ресурсів системи. Розвиток – зростання можливостей системи в основному за рахунок підвищення ефективності використання внутрішніх ресурсів, а не за рахунок збільшення споживання ресурсів із зовнішнього середовища» [58, с. 73].

Р.І.Хильчевська та П.І.Сафонов зазначають, що «економічне зростання, яке є насамперед кількісним зростанням, не може бути сталим нескінченно на скінченній планеті. Разом з тим економічний розвиток, при якому поліпшується якість життя без збільшення ресурсів, що споживаються, може бути сталим» [68].

Р.М.Нуртдінов і А.Р.Нуртдінов наголошують на тому, що «економічний розвиток становить складний процес, що містить у собі як кількісні, так і якісні характеристики. Якість економічного розвитку може бути розглянуто за соціальною та екологічною орієнтацією, структурною динамікою, ефективністю виробництва, джерелами здійснення» [19, с. 181]. Щодо економічного зростання, то на погляд вчених, останнє «реалізується в єдності кількісних і якісних характеристик, діалектична взаємодія яких обумовлює перехід до вищого, якісно нового рівня економічного стану, що і відображається поняттям «економічний розвиток» [19, с. 181].

Велика кількість визначень поняття «сталий розвиток», на нашу думку, пояснюється також використанням різних підходів до розуміння сутності сталого розвитку. Якщо в останній чверті ХХ століття в теорії світової економіки було сформовано три відносно самостійні підходи в поясненні процесу сталого розвитку: виробничо-економічний, соціально-економічний, еколого-економічний, які відображали різні аспекти одного і того ж глобального феномена [69, с. 81], то в сучасних економічних умовах вчені акцентують увагу на необхідності виділення двох головних підходів: еколого-економічного (що уособлює первинність екологічної складової) і економіко-екологічного (за яким головним джерелом досягнення економічного сталого розвитку вважається економічна складова) та вважають саме другий підхід не тільки більш адекватним та обґрунтованим, але й основою сучасного розвитку та першим початковим етапом реалізації концепції сталого розвитку в світовому масштабі [70, с. 16]. І.М.Вахович на основі теоретичного аналізу концепцій екологізації та соціалізації економіки пропонує виділити три основні підходи до розуміння суті сталого розвитку – екологоцентричний, соціоцентричний та економікоцентричний, відповідно до яких, на її думку, «засади сучасної моделі суспільного розвитку повинні перейти із пошуку механізмів гармонізації у еколого-економічних чи соціо-економічних відносинах до пошуку механізмів гармонізації у соціо-еколого-економічних відносинах» [63, с. 55–57].

Отже, у розумінні сутності сталого розвитку необхідним є комплексний підхід, що охоплює приділення уваги усім трьом складовим сталого розвитку – економічній, соціальній та екологічній.

Виходячи з вищенаведеного загального поняття «сталий розвиток» та враховуючи неможливість досягнення сталого розвитку без здійснення спільних зусиль світового співтовариства, необхідно уточнити це поняття наступним чином: сталий розвиток – це соціально-економічний розвиток, що передбачає взаємодію економічного зростання, соціального розвитку та захисту довкілля з метою задоволення існуючих потреб, а також майбутніх поколінь населення всіх країн *на основі глобального партнерства та співробітництва*.

Говорячи про те, що «сталий розвиток становить якісно новий етап в еволюції еколого-економічних відносин, пов'язаний з побудовою гармонійно організованого суспільства, яке здатне забезпечити рівноважну і збалансовану взаємодію екологічних, соціальних та економічних чинників розвитку»,

Р.М.Нуртдінов і А.Р.Нуртдінов вважають, що «прихильність нової концепції економічного розвитку означає врахування наступних імперативів: людство здатне надати розвитку сталий характер, що відповідає потребам нинішніх і майбутніх поколінь; наявні обмеження в галузі експлуатації природних ресурсів відносні, пов'язані з сучасним рівнем техніки і соціальної організації; суспільство зобов'язане задовольняти базові потреби людей і надати їм право на гідне життя; необхідно узгодити спосіб життя країн і людей, які мають великі грошові кошти з екологічними можливостями Землі; темпи зростання населення повинні бути узгоджені з продуктивним потенціалом екосистеми планети; забезпечення переважно інтенсивного типу економічного зростання; збереження і зміцнення природно-екологічного середовища; надання нащадкам достатніх умов щодо задоволення їхніх потреб у природних ресурсах; пошук якісно нових можливостей використання ресурсозберігаючих та енергозберігаючих технологій, альтернативних і відтворюваних джерел виробництва; створення сприятливих еколого-економічних і соціальних умов для накопичення та реалізації людського капіталу; визначення людини як головного мірила і мети суспільного розвитку» [19, с. 183].

Забезпечення сталого розвитку потребує використання принципів, на основі яких повинно здійснюватися комплексне управління діяльністю у сфері економічного зростання, соціального розвитку та охорони навколишнього середовища. Принципи сталого розвитку, визначені науковцями, можна розподілити за чотирма групами: 1) основоположні (базові), що виступають універсальним критерієм і всезагальними вимогами до становлення сталого розвитку; 2) загальні, що притаманні сталому розвитку загалом; 3) стратегічні, що визначають напрями діяльності для досягнення сталого розвитку; 4) науково-організаційні (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Класифікація принципів сталого розвитку (розроблено автором на основі [59,71,72,73])

Група	Принципи
1	2
Основоположні	Природні ресурси, які належать народові та становлять матеріальну основу його існування незалежно від форм власності, є обмеженими і мають використовуватися з урахуванням потреб нинішнього та майбутніх поколінь; використання природних ресурсів повинно базуватись на заощадливому та наукоємному підходах; будь-яка антропогенна діяльність має узгоджуватися із законами природи та обмеженнями, які з цих законів випливають; екологічно орієнтоване виробництво має бути економічно ефективним; одержаний від господарської діяльності результат не може бути меншим від шкоди, заподіяної навколишньому середовищу; усі соціально-економічні перетворення повинні спрямовуватися на утвердження засад гуманізму, демократії і цінностей громадянського суспільства; право кожної людини на здорове і діяльне життя в гармонії з природою, на життя в екологічно чистому та сприятливому для нього навколишньому середовищі; викорінення бідності та запобігання значним відмінностям у рівні життя людей

Продовження таблиці 1.3

1	2
Загальні	Принцип інтеграції соціально-економічного, гуманітарно-правового та екологічного аспектів розвитку суспільства; принцип суверенітету над природними ресурсами, за яким країни мають право розробляти свої ресурси в рамках міжнародного права; принцип рівності, що передбачає облік двох норм: міжпоколінної та внутрішньопоколінної рівності; принцип загальної, хоча і відмінної відповідальності; принцип обережності; принцип громадської участі та вільного доступу до інформації; принцип ефективного управління; принцип справедливості; екологізація свідомості й світогляду.
Стратегічні	Екологізація освіти та реалізація принципу ідеологічного забезпечення, раціоналізація масштабів і структури особистого споживання населення, недопущення погіршення стану навколишнього природного середовища, запобігання екологічним і техногенним катастрофам, розширення випуску екологічно чистої продукції, стимулювання переходу до маловідходних, наукомістких, екологічнобезпечних виробництв, збереження для корінного населення їхніх культур, традицій, середовища проживання
Науково-організаційні	Гуманність, відповідність міжнародним нормам, узгодженість, регіональність, цілісність, комплексність, структурність, системність, функціональність, керованість, реальність, поетапність

З метою використання принципів сталого розвитку при розробленні ефективних управлінських рішень доцільно виділити п'ять груп принципів сталого розвитку, а саме:

- *соціальні* – право людей на здорове життя в гармонії з природою, розвиток для забезпечення справедливого задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь у сфері розвитку і довкілля;

- *економічні* – обмеження та ліквідація нежиттєздатних моделей виробництва й споживання; обмін науково-технічними знаннями і розширення розробки, адаптації, поширення і передачі технологій, включаючи нові та інноваційні технології, з метою нарощування національного потенціалу для забезпечення сталого розвитку;

- *екологічні* – вирішення екологічних питань: участь усіх зацікавлених громадян на відповідному рівні, прийняття державами ефективних законодавчих актів у сфері охорони довкілля, співпраця у створенні сприятливої та відкритої міжнародної економічної системи, яка призвела б до економічного зростання і сталого розвитку в усіх країнах, а також у розробці міжнародного права щодо відповідальності й компенсації за негативні наслідки екологічного збитку, у стримуванні або запобіганні перенесення і переведення в інші держави будь-яких видів діяльності і речовин, які завдають екологічної шкоди або вважаються шкідливими для здоров'я людини, здійснення оцінки екологічних наслідків відносно передбачуваних видів діяльності, які можуть мати негативний вплив на довкілля, надання допомоги міжнародним співтовариством потерпілим державам;

- *етичні* – взаємозалежність і неподільність миру, розвитку та охорони довкілля; загальна, але різна відповідальність країн внаслідок своєї різної ролі у погіршенні стану глобального навколишнього середовища; усебічна участь

жінок для досягнення сталого розвитку, мобілізація молоді світу з метою формування глобального партнерства для досягнення сталого розвитку і забезпечення кращого майбутнього для усіх, визнання і підтримка самобутності, культури й інтересів корінного населення, забезпечення їхньої ефективної участі у досягненні сталого розвитку; захист довкілля і природних ресурсів народів, які живуть в умовах гноблення, панування і окупації, повага держав до міжнародного права, що забезпечує захист довкілля під час збройних конфліктів, співпраця у справі його подальшого розвитку;

- *організаційні* – співпраця держав у викоріненні бідності, надання особливого значення потребам країн, що розвиваються, насамперед найменш розвинених і екологічно найбільш уразливих країн; співпраця держав у подальшому розвитку міжнародного права в сфері сталого розвитку.

Як вже зазначалося, у 2015 р. у підсумковому документі саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.» було встановлено цілі сталого розвитку та визнано, що важливим глобальним завданням і *однією з необхідних умов досягнення сталого розвитку* є ліквідація злиденності [49]. Слід відзначити, що в абсолютному вираженні під злиденністю розуміється нездатність забезпечити мінімально достатній рівень життя [74, с. 6]. Існує і загальновизнане визначення злиденності як «багатопланового явища, результату цілого клубка таких переплетених проблем, як економічні, політичні, чисто людські та соціально-культурні позбавлення, що характеризується не просто недостатністю економічних можливостей, але й відсутністю впевненості у завтрашньому дні, вразливістю і безпорадністю» [74, с. 7].

Критерієм для визначення рівня злиденності є розрахований Світовим банком показник міжнародної межі бідності, що відображає рівень реальної купівельної спроможності в найбідніших країнах світу. З жовтня 2015 р. міжнародна межа бідності становить 1,90 дол. США на день (попередня межа бідності – 1,25 дол. США на день) [75]. Поряд з цим, слід зазначити, що злиденність – це не просто брак доходів і ресурсів для забезпечення засобів до існування. Вона проявляється в голоді, недоїданні, обмеженому доступі до освіти й до інших основних соціальних послуг, у соціальній дискримінації та ізоляції, а також у неможливості участі в ухваленні рішень [76]. Як відзначає О.В.Фахрутдінова, «бідність і злиденність стали одним з критичних факторів, що виключають людей з системи інституційних взаємодій, скорочують соціальний простір, в якому будувались їх відносини, порушують їх соціальну ідентичність. Це знижує адаптаційні можливості певної частини суспільства до нових економічних умов розвитку соціально-економічних систем» [77, с. 76–77].

Науковці, які досліджували питання злиденності у найменш розвинених країнах, акцентують увагу на різних причинах, що сприяють її виникненню. Так, А.Адде-Коренкі, досліджуючи причини злиденності в Африці, відзначає корупцію і погане управління, низький рівень використання земель та слабку систему землекористування, громадянські війни і нескінченні політичні конфлікти, нерозвиненість інфраструктури, хвороби й слабкі установи охорони

здоров'я, політику Світового банку і МВФ (надані кредити мали жорсткі умови, наприклад, вимоги щодо скорочення сукупних державних витрат вплинули на основні соціальні сфери – освіту, охорону здоров'я та інфраструктуру, які є рушійною силою економічного розвитку) [78, с. 150]. М.Фоголе до причин злиденності й голоду в африканських країнах відносить низьку продуктивність сільського господарства, безробіття та нерівність доходів, внутрішні конфлікти та громадянські війни, високе зростання населення, відсутність адекватних базових послуг [79]. На його думку, ефективною стратегією боротьби зі злиденністю є фокусування на ресурсах, виробництві й людях, поліпшенні охорони здоров'я і освіти, розвитку сільського господарства [79]. Д.Філіп і М.І.Райхан називають такі причини уразливості й бідності, як війни, сільськогосподарські цикли та стихійні лиха, корупцію і соціальну нерівність, тотальну безграмотність і широке поширення захворювань [80]. Ф.Тазоача й А.І.Гамава вважають однією з причин злиденності неграмотність населення [81; 82].

Враховуючи розглянуті вище причини злиденності, до пріоритетних заходів щодо її ліквідації слід віднести заходи щодо поширення доступу населення країн, що розвиваються, до базових послуг соціальної сфери, інфраструктури та покращення стану навколишнього середовища. Дослідження наукових праць [78; 79; 80; 81; 82], документів міжнародних організацій [74] дозволило визначити базові сектори, розвиток яких сприятиме ліквідації злиденності та активізації зусиль у досягненні цілей сталого розвитку. Базові сектори сталого розвитку охоплюють сектор сільського господарства, водопостачання, санітарії та гігієни, охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, охорони навколишнього середовища. Враховуючи взаємопов'язаний і комплексний характер цілей у сфері сталого розвитку, здійснення пріоритетних заходів щодо ліквідації злиденності буде мати величезне значення для забезпечення успішної реалізації нового порядку денного (рис. 1.2).

Ліквідація злиденності та забезпечення сталого розвитку потребують проведення значних перетворень на всіх рівнях. Необхідною є активізація діяльності щодо забезпечення інтеграції та злагодженості в сфері політики, здійснення заходів щодо адаптації з боку установ, сприяння формування ефективних партнерств за участю багатьох зацікавлених сторін, забезпечення єдності та злагодженості дій урядів країн, міжнародних організацій та громадянського суспільства є необхідними в досягненні цілей сталого розвитку.

Одним з найважливіших питань в реалізації концепції сталого розвитку є визначення виміру сталого розвитку. Попри те, що міжнародними організаціями, окремими країнами, науковцями пропонуються різні системи індикаторів і численні агреговані показники сталого розвитку, інтегрального індикатора, який би був загальноновизнаним у світі, ще не розроблено. Це пов'язано з тим, що побудова індикаторів сталого розвитку є комплексною процедурою, що потребує величезної кількості інформації, отримати яку буває складно або взагалі неможливо. Велика кількість індикаторів ускладнює їх використання в багатьох країнах через відсутність необхідних статистичних даних.

Рисунок 1.2 – Пріоритетні заходи в сфері ліквідації злиденності як необхідної умови сталого розвитку (складено автором на основі [74,78,79,80,81,82])

Розробкою індикаторів сталого розвитку займалися такі провідні міжнародні організації, як ООН, Світовий банк, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейська комісія, Науковий комітет з проблем навколишнього середовища, Комітет з екологічного моделювання та інші. У деяких країнах (Велика Британія, США, Канада) проблемами розроблення та обґрунтування показників сталого розвитку займаються спеціальні інститути. Дослідження проблеми визначення виміру сталого розвитку показало, що існують два підходи до побудови індикаторів сталого розвитку:

1) побудова системи індикаторів, що відображає окремі аспекти сталого розвитку – екологічні, соціальні, економічні, інституціональні;

2) побудова інтегрального (агрегованого) індикатора, за допомогою якого можна комплексно судити про рівень розвитку країни. Інтегральні індикатори можуть підрозділятися за групами: соціально-економічні; еколого-економічні; соціально-екологічні; еколого-соціо-економічні [58, с. 67; 62, с. 29–33; 83; 84].

Індикатори сталості повинні задовольняти таким основним критеріям: мати можливість використання на макrorівні в національному масштабі; поєднувати екологічні, соціальні та економічні аспекти; бути гранично ясними і мати однозначну інтерпретацію; мати кількісне вираження; спиратися на наявну систему національної статистики і не вимагати значних витрат для збору інформації та розрахунків; бути репрезентативними для міжнародних зіставлень; мати можливість оцінки у тимчасовій динаміці та ін. [84].

Методологія Комісії ООН зі сталого розвитку стала однією з перших і найбільш повних щодо охоплення систем індикаторів сталого розвитку. Спочатку загальне число запропонованих індикаторів становило 132. Усі індикатори були розділені на чотири групи: соціальні (41 індикатор), економічні (26 індикаторів), екологічні (55 індикаторів) та організаційні (10 індикаторів). У зв'язку з розробкою в світі більш «стислих» систем індикаторів Комісія ООН зі сталого розвитку прийняла тематичну/підтематичну основу та скоротила число використовуваних індикаторів: набір індикаторів охоплює 14 тем, 44 підтеми та 96 індикаторів [85]. Широко визнаними вважаються системи індикаторів ОЕСР і Світового банку. В основі екологічних індикаторів ОЕСР лежить модель «тиск-стан-реакція», що виявляє причинно-наслідкові зв'язки між економічною діяльністю й екологічними і соціальними умовами, та допомагає особам, що ухвалюють рішення, і громадськості побачити взаємозв'язок цих сфер і виробити політику для вирішення проблем, що виникають [83]. Індикатори світового розвитку, що розраховуються Світовим банком, згруповані за 6 темами: світовий огляд, населення, навколишнє середовище, економіка, держава і ринки, глобальні зв'язки. Статистичний збірник Світового банку за 2014 рік містить понад 1 000 соціально-економічних показників за 216 економіками світу [86]. Крім систем індикаторів сталого розвитку використовують також окремі інтегральні показники сталого розвитку (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 – Інтегральні показники сталого розвитку (складено автором на основі [87,88,89,90])

Показник	Зміст
1	2
Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index)	Індекс охоплює три показники: середню очікувану тривалість життя при народженні, рівень освіченості, рівень економічного розвитку населення, який виражається через рівень ВВП на душу населення, а також три додаткові індикатори: Індекс людського розвитку, скоригований з урахуванням соціально-економічної нерівності, Індекс гендерної нерівності та Індекс багатомірної бідності
Індекс «живої планети» (Living Planet Index)	Індекс вимірює природний капітал лісів, водних і морських екосистем і розраховується як середня величина з трьох показників: чисельності тварин у лісах, у водних і морських екосистемах. Кожен показник відображає зміну популяції найбільш представницької вибірки організмів в екосистемі. Індекс живої планети обчислюється в рамках щорічної доповіді Всесвітнього Фонду Дикої Природи (World Wild Fund) для оцінки стану природних екосистем планети
Індекс екологічної стійкості (Environmental Sustainable Index)	Екологічна стійкість визначається з п'яти розділів: характеристика навколишнього середовища – повітря, води, ґрунту і екосистем; рівень забруднення і впливу на навколишнє середовище; втрати суспільства від забруднення навколишнього середовища у вигляді втрат продукції, захворювань та ін.; соціальні та інституційні можливості вирішувати екологічні проблеми; можливість вирішувати глобальні екологічні проблеми шляхом консолідації зусиль для збереження природи

1	2
Індекс реального прогресу (Genuine Progress Indicator)	Показник враховує соціальні та екологічні аспекти розвитку: злочинність і розпад сімей, зміна кількості вільного часу, домашня і добровільна робота, залежність від зарубіжних капіталів, розподіл доходів, витрати на оборону, термін життя предметів тривалого користування, виснаження ресурсів, забруднення, довгостроковий екологічний збиток

Розглянуті системи індикаторів дійсно охоплюють усі аспекти сталого розвитку, дозволяють оцінити просування до цілей сталого розвитку, але вимагають спеціальних перетворень, пристосування до конкретних умов, розширення для окремих країн, потребують величезної кількості інформації, яку буває складно або взагалі неможливо отримати у зв'язку з відсутністю необхідних статистичних даних. Т.В.Щетілова визначає такі загальні вади застосовуваних підходів до оцінки сталого економічного розвитку, як «брак міцного теоретичного підґрунтя, надання більшої ваги екологічній спрямованості показників розвитку, численність індикаторів (індексів), можливість маніпулювання численними змінними, зведеність в інтегровані показники різних якісних показників, труднощі стикування показників щодо різних ієрархічних рівнів та інформації для їхніх розрахунків, суб'єктивізм у виборі різноманітних показників (індексів) як окремими країнами, так і підприємствами, різноманітність використовуваних статистичних процедур і програм у разі браку інформації та її обробки» [91].

Для швидкої оцінки вихідного положення країни або регіону відносно сталого розвитку секретаріатом Мережі з пошуку рішень з метою сталого розвитку (SDSN), що була запущена 2012 року для мобілізації світових наукових і технічних знань з метою відповіді на виклики сталого розвитку, охоплюючи розробку і виконання глобального порядку денного для забезпечення сталого розвитку на період після 2015 р., було розроблено індикатори, представлені в табл. 1.5.

Таблиця 1.5 – Індикатори для швидкої оцінки вихідного положення країни або регіону відносно сталого розвитку [92]

№	Цілі сталого розвитку	Індикатори
1	2	3
1.	Загальна ліквідація бідності у всіх її формах	Частка незаможного населення в \$1.90 на день (% населення); частка незаможного населення за національною межею бідності (% населення)
2.	Ліквідація голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення живлення та сприяння сталому розвитку сільського господарства	Поширеність недоїдання (% населення); поширеність ожиріння, ІМТ (індекс маси тіла) ≥ 30 (% дорослого населення); врожайність зернових з одного гектара
3.	Забезпечення здорового способу життя та сприяння добробуту для всіх у будь-якому віці	Смертність у віці до 5 років (на 1 000 народжених живими); очікувана тривалість життя при народженні, загальна (років)

Продовження таблиці 1.5

1	2	3
4.	Забезпечення всеохоплюючої та справедливої якісної освіти і заохочення можливості навчання протягом усього життя для всіх	Неповна середня освіта (% від відповідної вікової групи); оцінка PISA (Міжнародна програма з оцінювання освітніх досягнень учнів)
5.	Забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок і дівчат	Частка місць, зайнятих жінками в національних парламентах (%); зарахування до школи, середня освіта, індекс гендерного паритету
6.	Забезпечення наявності і раціональне використання водних ресурсів і санітарії для всіх	Покращення доступу до водних джерел (% населення, що має доступ); оцінка водного стресу
7.	Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх	Доступ до електрики (% населення); частка відновлюваних джерел енергії в загальному кінцевому споживанні енергії
8.	Сприяння неухильному, всеохоплюючому і стійкому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх	Частка молоді, не зайнятої в освіті або професійній підготовці, безробітної, усього (% від загальної чисельності молоді); середній річний ВВП на душу населення за останні 5 років
9.	Створення міцної інфраструктури, сприяння забезпеченню всеохоплюючої і стійкої індустріалізації та впровадженню інновацій	Кількість абонентів рухомого широкосмугового зв'язку на 100 мешканців; витрати на дослідження і розробки (% ВВП)
10.	Зниження рівнів нерівності всередині країн та між ними	Індекс Джині
11.	Забезпечення відкритості, безпеки, живучості і стійкості міст і населених пунктів	Частка міського населення, що живе в «трущобах» або неформальних поселеннях
12.	Забезпечення раціональних моделей споживання і виробництва	Обсяги твердих побутових відходів (кг на душу населення)
13.	Прийняття термінових заходів з боротьби зі зміною клімату та її наслідків	Викиди CO ₂ на душу населення; втрати від стихійних лих (% ВНД)
14.	Збереження і раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку	Частка захищених морських районів; частка надмірно експлуатованих і виснажених рибних запасів (за ексклюзивними економічними зонами)
15.	Захист, відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне управління лісами, боротьба з опустелюванням, припинення і звернення назад процесу деградації земель і припинення процесу втрати біологічного різноманіття	Індекс червоного списку; щорічна зміна площі лісів
16.	Сприяння побудові миролюбних і відкритих товариств в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних і заснованих на широкій участі установ на всіх рівнях	Вбивства на 100 000 населення; Індекс сприйняття корупції
17.	Зміцнення засобів досягнення сталого розвитку та активізація роботи механізмів глобального партнерства в інтересах сталого розвитку	Для країн з високим рівнем доходу і рівнем доходу вище середнього: міжнародне пільгове державне фінансування, включаючи ОДР (% ВНД); країнам з низьким доходом і доходом нижче середнього: державні доходи (% ВНД); добробут (середнє значення)

Індикатори вихідного положення країни або регіону відносно сталого розвитку були обрані на основі декількох критеріїв: максимальна доступність даних; застосовність у широкому діапазоні параметрів країни; широке охоплення пріоритетів, цілей та слугування основою для початку швидкої самооцінки [92]. Така оцінка надає допомогу у попередньому визначенні рівня досягнення цілей сталого розвитку, виявленні слабких місць та формулюванні пріоритетних цілей, підвищенні інформованості, активізації зусиль, розробленні заходів політики в цих сферах для стимулювання швидкого прогресу.

1.2. Фінансування сталого розвитку: структурно-категоріальний апарат

Досягнення сталого розвитку становить складну задачу, для виконання якої необхідним є задоволення нагальних потреб фінансування. Понятійний апарат глобального управління сталим розвитком охоплює загальноекономічні та фінансові категорії, у визначенні яких немає єдиних підходів. Тому проблема, яка розглядається, потребує уточнення змісту використовуваних понять для здійснення ефективного управління сталим розвитком, у т. ч. фінансування програм і проектів, спрямованих на досягнення цілей у цій сфері, а саме понять «фінанси», «міжнародні фінанси», «світові фінанси», «фінансові ресурси», «фінансові потоки», «фінансування сталого розвитку», «фінансова політика у сфері сталого розвитку», «фінансовий механізм сталого розвитку».

Дослідженню поняття «фінанси» присвячено праці багатьох українських вчених. Концептуальні підходи щодо визначення сутності та функцій категорії «фінанси» розглядалися М.М.Артус [93], генезис фундаментальної, системоутворювальної для фінансово-правової науки категорії «фінанси», її зміст і трактування вивчався А.Сиротою [94], теоретико-методологічні основи фінансів визначено О.Л.Кашенко [95], основні методологічні положення, що характеризують суть фінансів, на основі розвитку теорії сучасних грошей і відтворювальної концепції сформульовано А.С.Нестеренко [96], сутність фінансів у контексті економічних відносин в Україні й у світі загалом досліджувалася С.В.Мочерним, Я.С.Ларіною, О.Я.Плахотнюк [97].

А.С.Нестеренко наголошує на тому, що, розглядаючи категорію фінансів, «необхідно виходити з того, що вони є багатостороннім і складним явищем, яке характеризується різними істотними ознаками, має певні якості й форми прояву» [96, с. 38]. При цьому науковець зазначає, що «з одного боку, фінанси – це особлива сфера економічних відносин. Їхній зміст, характер використання, закономірності розвитку визначаються соціально-економічними відносинами, що превалюють у державі, природою та функціями держави. З іншого боку, фінанси – це вартісна категорія, яка органічно пов'язана з рухом вартості в її грошовій формі, з утворенням та використанням різних грошових фондів..., із

грошовими відносинами, що існують між державним та приватним господарством» [96, с. 39].

С.В.Мочерний, Я.С.Ларіна, О.Я.Плахотнюк визначають три основні точки зору науковців при дослідженні сутності фінансів: 1) «намагання розкрити таку сутність через сукупність або систему економічних відносин»; 2) «на перше місце ставляться різні об'єкти фінансів, і вже далі зазначається про наявність економічних відносин щодо їх створення та використання»; 3) «набагато вужчими слід вважати ті дефініції категорії «фінанси», у яких замість економічних відносин називають грошові» [97, с. 16]. На думку науковців, «для з'ясування глибинної внутрішньої сутності фінансів найдоцільніше розглядати їх через призму відносин економічної власності, інші складники економічних відносин...» [97, с. 22].

М.М.Артус, досліджуючи проблеми трактування сутності категорії «фінанси», зазначає, що «більшість зарубіжних та окремі вітчизняні наукові дослідження розглядають фінанси з практичної точки зору: на макроекономічному рівні з фіскальної позиції, а на мікроекономічному – з орієнтацією на власність і володіння ресурсами» [93, с. 128]. Дефініцію «фінанси» науковець розглядає як економічні відносини, що виникають у результаті формування, розподілу і використання ВВП, матеріалізовані у потоках грошових коштів» [93, с. 131].

О.Л.Кашенко трактує фінанси у вузькому та широкому розумінні: як сукупність фінансово-кредитних інституцій; як сукупність фінансово-кредитних відносин та, нарешті, як процес застосування різноманітних економічних прийомів для досягнення максимальної загальної вартості капіталу, який залучається для підвищення добробуту» [95, с. 6]. Розглядаючи теоретико-методологічні основи фінансів, науковець вважає, що фінанси можна розподілити на наукову та практичну частини (теорія фінансів та фінансовий менеджмент, або фінансова діяльність): теоретичний аспект пов'язується з розробкою системної концепції фінансів, з дослідженням комплексу наукових категорій, з моделюванням способів, прийомів, методів збагачення з метою зростання національного добробуту, практичний аспект – сукупність послідовних дій, спрямованих на досягнення кінцевого результату» [95, с. 10].

Аналізуючи визначення поняття «фінанси» за словниками, спеціалізованою літературою (табл. 1.6) та науковими працями вітчизняних та зарубіжних учених необхідно зробити висновки, що фінанси розглядаються науковцями в різних аспектах: як економічна категорія (грошові кошти, фінансові ресурси, капітал); економічні відносини (економічні, грошові та відносини економічної власності); економічний важіль. Варто також зазначити, що існує різниця в розумінні поняття «фінанси» українськими, російськими та зарубіжними вченими. Так, українські й російські науковці розглядають фінанси, в основному, як економічні відносини й економічну категорію, зарубіжні вчені – як економічний важіль.

Таблиця 1.6 – Підходи до визначення поняття «фінанси» (розроблено автором на основі [93; 94;95; 97; 98; 99; 100; 101; 102; 103; 104; 105; 106])

Автор, джерело	Визначальні ознаки, визначення
1	2
Економічна категорія	
Грошові кошти, фінансові ресурси	
Толковий словарь бизнеса [98, с. 183]	сукупність усіх грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні організації, фірми, держави, а також система їх формування, розподілу і використання
Финансовый словарь [99]	(від лат. financia – готівка, дохід) – узагальнюючий економічний термін, що означає як грошові кошти, фінансові ресурси, що розглядаються в їх створенні і русі, розподіл і перерозподіл, використання, так і економічні відносини, зумовлені взаємними розрахунками між державою, регіонами, господарюючими суб'єктами, а також рухом грошових коштів, грошовим обігом, використанням грошей і цінних паперів
Капітал	
Словник сучасної економіки МАКМІЛАНА [100]	у вузькому сенсі позначає капітал у грошовій формі, що дається або береться в борг за допомогою фінансових ринків або фінансових установ звичайно для здійснення капіталовкладень
The Oxford Dictionary for the Business World [101]	капітал, залучений для реалізації проекту (особливо для розвитку нового бізнесу)
Економічні відносини	
Економічні відносини	
Вечканов Г.С. Сучасна економічна енциклопедія [102]	(фр. finances – грошові кошти, від старофранц. finer – платити, оплачувати) – система економічних відносин щодо створення, розподілу і використання фондів грошових коштів у процесі перерозподілу сукупного суспільного продукту і національного доходу
Фінансово-кредитний словник [103]	економічна категорія, що відображає економічні відносини в процесі створення і використання фондів грошових коштів
М.М.Артус [93, с. 135].	економічні відносини, що виникають у результаті формування, розподілу й використання ВВП, втілені у потоках грошових коштів та спрямовані на забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства
Грошові відносини	
Світова економіка і міжнародні відносини: понятійно-термінологічний словник [104, с. 569]	система грошових відносин держави, за допомогою яких вона здійснює розподіл ВВП і національного доходу для утворення і використання грошових фондів на розширене відтворення і задоволення інших потреб суспільства
А.Сирота [94, с. 68–69]	система розподільчих і перерозподільчих грошових відносин з приводу руху вартості від одного суб'єкта до іншого, сукупність взаємопов'язаних елементів, функціонування яких виявляється у формуванні доходів і здійсненні витрат усіх суб'єктів фінансових відносин з метою забезпечення потреб людини, функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, виконання державою своїх завдань і функцій
Відносини економічної власності	
С.В.Мочерний, Я.С.Ларіна, О.Я.Плахотнюк [97, с. 22]	система відносин економічної власності, що складається між державою, підприємницькими структурами, домогосподарствами та іншими суб'єктами з приводу привласнення частини ВВП (а отже, їх формуванням, розподілом і використанням) з метою виконання державою покладених на неї функцій

1	2
Економічний важіль	
<i>Засоби управління грошовими коштами</i>	
О.Д.Василик [105, с. 402]	сукупність форм і методів формування, розподілу й використання централізованих і децентралізованих грошових фондів із метою виконання функцій і завдань держави, підприємств і населення із забезпечення умов розширеного відтворення, задоволення соціальних та інших потреб суспільства
О.Л.Кашенко [95, с. 6]	процес застосування різноманітних економічних прийомів для досягнення максимальної загальної вартості капіталу, який залучається для підвищення добробуту
Бернар И. Толковый экономический и финансовый словарь [106, с. 735]	державні фінанси належать до сфери управління грошовими засобами, якими володіє держава і державні установи; умови, при яких утворюються і використовуються результати цих операцій
The Oxford Dictionary for the Business World [101]	управління грошима (насамперед публічними)

З метою подальшого дослідження механізму функціонування глобальної системи фінансування сталого розвитку важливим є розгляд понять «міжнародні фінанси» та «світові фінанси».

Згідно з «Економічним енциклопедичним словником» за редакцією С.В.Мочерного «міжнародні фінанси – система міжнародних фінансових відносин між національними суб'єктами економічної діяльності, державами та міжнародними організаціями і фінансово-кредитними інститутами, що виникають у сфері обміну та розподілу з приводу формування і використання на різних рівнях світового господарства централізованих грошових фондів» [107, с. 504].

За визначенням О.Д.Василика «міжнародні фінанси – це фонди фінансових ресурсів, створення і використання яких здійснюється на світовому або міжнародному рівнях для задоволення спільних потреб, які мають міжнародне значення» [105, с. 367].

А.С.Нестеренко визначає міжнародні фінанси як «сукупність обмінно-перерозподільних відносин, що виникають у зв'язку з рухом вартості між окремими країнами та у процесі формування і використання на світовому та регіональному рівнях централізованих грошових фондів» [96, с. 106]. Говорячи про міжнародні фінанси у вузькому розумінні науковець зазначає, що останні «відображають діяльність міжнародних організацій і фінансових інституцій. Це наднаціональна надбудова, сутність якої полягає в концентрації доходів і фінансових ресурсів у певних узагальнених чи цільових фондах. За своєю організацією фінанси міжнародних організацій подібні до державних фінансів, тільки їх головним суб'єктом є не держава, а міжнародна організація» [96, с. 106].

В.О.Антонов вважає, що «суть міжнародних фінансів – гроші та грошові відносини» [108, с. 16]. На його думку, «за широким визначенням, світові фінанси – це сукупність фінансових ресурсів усіх країн, міжнародних організацій і міжнародних фінансових центрів світу, за вузьким – це сукупність лише тих фінансових ресурсів, які використовуються в міжнародних

економічних відносинах, тобто відносинах між резидентами і нерезидентами» [108, с. 14]. Розглядаючи міжнародні фінанси з точки зору економічних відносин, В.О.Антонов визначає це поняття як «сукупність валютно-кредитних відносин між різними країнами та їхніми господарськими суб'єктами з приводу формування і управління міжнародними потоками капіталу, яке здійснюється у вигляді фінансових ресурсів (цінні папери, міжнародні кредити, іноземні інвестиції)» [108, с. 377]. Тобто, при визначенні поняття «фінанси» мова йде про фінансові ресурси.

Говорячи про розбіжності точок зору науковців щодо змісту та економічної інтерпретації фінансових ресурсів, П.А.Стецюк слушно зауважує, що «як і будь-яке економічне явище, ця категорія має різні форми прояву. Крім того, кожен дослідник адаптує зміст використовуваних термінів до вирішення власного дослідження для того, щоб найповніше розкрити досліджувану проблему» [109, с. 129].

У словниках поняття «фінансові ресурси» (англ. – Financial resources, від фр. Ressources – кошти, запаси) визначено як «сукупність фондів коштів, що утворюються при розподілі й перерозподілі сукупного суспільного продукту і національного доходу та перебувають у розпорядженні держави, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій різних форм власності» [110]; «сукупність фондів грошових ресурсів, створених у процесі формування, обміну, розподілу (у т. ч. перерозподілу) і використання ВВП країни різними економічними суб'єктами» [107]; «сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання і є джерелом їхнього виробничого й соціального розвитку» [111], «грошові кошти, що формуються в результаті економічної та фінансової діяльності, у процесі створення та розподілу валового національного продукту» [66].

О.Д.Василик визначає фінансові ресурси як фонди грошових засобів, що формуються суб'єктами господарювання, державою і населенням і використовуються для розширеного виробництва, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних потреб [105, с. 401].

З.В.Герасимчук, І.М.Вахович, І.М.Камінська вважають, що «для науково обґрунтованого розкриття поняття фінансових ресурсів необхідно чітко визначити ті критерії, яким воно відповідає» та відносять до таких критеріїв джерела створення, форми виявлення і цільове призначення». Виходячи з цього, науковці визначають фінансові ресурси як «грошові нагромадження і доходи, що створюються в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту і зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення і задоволення інших суспільних потреб» [112, с. 88].

Отже, можна зробити висновок, що загалом під фінансовими ресурсами науковці розуміють грошові кошти. Утім, існують й інші думки щодо визначення поняття «фінансові ресурси». Так, О.С.Бондаренко, аналізуючи дефініції «грошові» і «фінансові» ресурси, «грошові» і «фінансові» потоки, підкреслює, що «вони не є синонімами – співвідношення між ними приблизно

таке ж, як між частиною і цілим. Окрім грошей елементами фінансових ресурсів є й інші види фінансових активів (цінні папери, боргові зобов'язання та права вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів тощо)» [113, с. 245].

Як зазначає В.О.Антонов, міжнародні фінансові ресурси існують як у грошовій формі, так і в формі цінних паперів [108, с. 379]. До міжнародних фінансових ресурсів науковець також відносить цінні папери, міжнародні кредити, іноземні інвестиції, міжнародну фінансову допомогу [108, с. 379].

У даному дослідженні під *фінансовими ресурсами* будуть розумітися грошові кошти, цінні папери, міжнародні кредити, іноземні інвестиції, міжнародна фінансова допомога.

Говорячи про фінансові ресурси, варто зупинитися на понятті «*фінансові потоки*». Слід зазначити, що за словниками фінансовий потік визначається як «рух грошових (фінансових) коштів, які виступають як логістична система фінансово-економічних відносин у процесі просування товарно-матеріальних і нематеріальних цінностей» [114].

О.С.Бондаренко пропонує таке визначення: «фінансовий потік – це спрямований рух фінансових ресурсів у визначеній логістичній системі у певному часовому періоді, що пов'язаний з необхідністю виникнення у процесі господарювання матеріального потоку» [113, с. 246].

Н.О.Небаба трактує фінансовий потік як «цілеспрямований рух економічних ресурсів у рамках фінансової системи з метою забезпечення безперебійного функціонування та розвитку економіки» [115].

Під *фінансовими потоками, пов'язаними з досягненням цілей у сфері сталого розвитку*, буде розумітися цілеспрямований рух фінансових ресурсів, які формуються та використовуються на національному, міжнародному та світовому рівнях з метою досягнення цілей сталого розвитку.

Отже, підсумовуючи розгляд питання змісту фінансів, слід зазначити, що попри різні погляди науковців щодо визначення понять «фінанси», «міжнародні фінанси» та «світові фінанси», усі розглянуті точки зору є важливими, оскільки розкривають їхню багатогранну сутність. Проте в даній роботі ці поняття будуть розглядатися як економічна категорія, що відображає фінансові ресурси, які формуються та використовуються на національному, міжнародному та глобальному рівнях з метою фінансування програм і проектів, спрямованих на досягнення сталого розвитку. При цьому під *міжнародними фінансами* будуть розумітися фінансові ресурси країн, міжнародних фінансових організацій, спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку на національному та міжнародному рівнях (міжнародні фінансові ресурси, спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку в конкретних країнах). Під *світовими фінансами* – фінансові ресурси країн, міжнародних фінансових організацій, спрямовані на вирішення проблем у сфері сталого розвитку на глобальному рівні (світові фінансові ресурси, спрямовані на фінансування глобальних суспільних благ: пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптацію, контроль і лікування інфекційних хвороб, екосистемні послуги і біорізноманіття, розвиток та поширення технологій).

Поняття «*фінансування*» (від англ. *financing, funding*) у загальному сенсі означає забезпечення грошовими коштами, фінансовими ресурсами; виділення грошових коштів, фінансових ресурсів на будь-які цілі. У науковій літературі наводяться різні тлумачення цього поняття: «забезпечення фінансовими ресурсами економіки держави, соціальних потреб і програм, виробництва продукції, науково-технічних досліджень, будівництва і переобладнання підприємств, а також утримання бюджетних організацій» [104, с. 572; 111, с. 948], «забезпечення необхідними фінансовими ресурсами витрат на розвиток...» [103], «сукупність методів і засобів покриття витрат, потрібних для реалізації економічного проекту» [106, с. 739], «процес використання капіталу як фактора виробництва» [55, с. 599]. Отже, під фінансуванням розуміється фінансове забезпечення. Утім, як зазначає С.В.Плеханов, «фінансове забезпечення розуміється ширше, ніж фінансування, оскільки охоплює, крім останнього, акумуляцію грошових коштів...» [116, с. 274].

Етимологічний аналіз понять «фінансування» та «фінансове забезпечення» дозволяє виявити їхній справжній сенс. На думку І.Бернара та Ж.-К.Коллі, поняття «фінансування» тісно пов'язано з поняттям «успішне завершення» будь-якої ініціативи, операції або розпочатої справи: від латинського слова *finis* (границя, межа, кінець) і старофранцузького дієслова *finer* (довести до успішного кінця, заплатити, сплатити), «коли мова йде про який-небудь проект, термін «фінансування» вживається для позначення операції, що складається (після проведення оцінки всіх елементів проекту в грошовому і вартісному вираженні) у тому, щоб передбачити джерело необхідних ресурсів для збору коштів» [106, с. 735]. Отже, «фінансувати» означає зібрати кошти для завершення операції, тобто зробити так, щоб до кінця періоду покрити потреби в ресурсах або грошима, або платіжними засобами, або цінностями, які стоять за цією операцією [106, с. 739]. Дієслово «фінансувати» означає факт здійснення, за необхідності, виплати – збір потрібних коштів, а для того, хто здійснює збір коштів, – можливість передати їх третій особі [106, с. 735].

Поняття «фінансове забезпечення» у понятійно-термінологічних словниках розглядається як «покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, які акумулюються суб'єктами господарювання і державою» [117], «система формування відповідних обсягів і структури фінансових ресурсів, що вкладаються в розвиток...» [104].

У працях науковців це поняття також представлено по-різному. Так, К.Ю.Шеремета зазначає, що «фінансове забезпечення полягає у виділенні певної суми фінансових ресурсів на розв'язання окремих завдань фінансової політики господарюючого суб'єкта» [118, с. 166]. С.Я.Салига, В.М.Гельман, Л.І.Кирилова визначають фінансове забезпечення як «систему джерел і форм фінансування розвитку економічної і соціальної сфер суспільства» [119, с. 7]. І.В.Осьмірко вказує на такі ознаки поняття «фінансове забезпечення»: «як узагальнюючий метод, функцію інвестування через фінансові форми; як сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і

ефективного використання фінансових ресурсів; як процес організації фінансування на основі відповідної системи фінансування; як покриття витрат на діяльність за рахунок фінансових ресурсів; з позиції реалізації безперервного характеру відтворювальних процесів за рахунок власних і залучених фінансових ресурсів» [120, с. 48]. На думку Д.В.Черемісінової, «найбільш повним є розуміння під фінансовим забезпеченням сукупності форм, методів, інструментів, способів організації фінансових відносин щодо формування та розподілу фінансових ресурсів» [121, с. 143]. При цьому науковець виділяє такі ключові концепції фінансового забезпечення: 1) як метод фінансування (інвестування); 2) як систему фінансування або як систему функціонування; 3) як формування цільових грошових фондів; 4) як сукупність економічних відносин; 5) як організацію науково обґрунтованого прогнозування та створення фінансових резервів, а також як сукупність форм, методів, інструментів, способів організації фінансових відносин щодо формування і розподілу фінансових ресурсів; 6) як цілеспрямоване вилучення державою частини фінансових ресурсів і спрямування їх у пріоритетні сектори і проекти; 7) як покриття витрат за рахунок акумульованих фінансових ресурсів [121, с. 143].

Отже, дослідивши та проаналізувавши поняття «фінансування» та «фінансове забезпечення», необхідно зробити висновок, що вони є рівнозначними, тому під фінансуванням сталого розвитку необхідно мати на увазі забезпечення сталого розвитку фінансовими ресурсами.

Конкретизуючи поняття *фінансування сталого розвитку*, необхідно визначити його як процес мобілізації, розподілу, спрямування до пріоритетних секторів, програм і проектів та ефективного використання фінансових ресурсів з метою досягнення сталого розвитку.

Джерелами фінансування сталого розвитку є фінансові ресурси, які зазвичай поділяють на внутрішні (національні) та зовнішні (міжнародні).

У Монтерейському консенсусі, який є одним з основоположних документів з фінансування сталого розвитку, мова йде про використання національних і міжнародних ресурсів [122].

У доповіді Міжурядового комітету експертів з фінансування сталого розвитку Генеральній Асамблеї ООН (2015 р.) фінансові ресурси поділяються на внутрішні (державні та приватні) і зовнішні (державні і приватні) [123].

Говорячи про потоки фінансових ресурсів, пов'язані з досягненням цілей сталого розвитку, Г.Шмідт-Трауб і Дж.Сакс, виконавчий директор і директор Мережі з пошуку рішень з метою сталого розвитку (SDSN), визначають такі їхні *типи*: внутрішні фінансові потоки – офіційні (внутрішні бюджетні надходження – податкові та неподаткові доходи, що проходять через державні бюджети, за винятком кредитів і зовнішнього фінансування) і приватні (приватні кошти, мобілізовані через офіційні потоки, та комерційні приватні фінанси); міжнародні фінансові потоки, які залежно від спрямування поділяються на потоки фінансових ресурсів для цілей сталого розвитку та додаткові кліматичні фінанси. Ці потоки включають офіційні фінансові

(допомогу на пільгових умовах – офіційну допомогу розвитку, інші офіційні потоки (непільгові міжнародні державні потоки – кредити багатосторонніх банків розвитку, установ з фінансування розвитку, державні гарантії, страхування, кредитування експорту) і приватні (міжнародні приватні фонди, комерційні міжнародні фінанси). Офіційна допомога розвитку (ОДР), інші офіційні потоки (ІОП), міжнародні приватні фонди (МПФ), що спрямовані на пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптацію, становлять додаткові кліматичні фінанси (ОДР-клімат, ІОП-клімат, МПФ-клімат) [124].

Враховуючи вищезазначене, *фінансові ресурси, задіяні у сфері сталого розвитку*, доцільно класифікувати за такими критеріями: формами існування, приналежністю, джерелами формування, рівнем формування й використання, напрямками використання, отриманням прибутку, терміном використання, участю центральних органів влади. Класифікація фінансових ресурсів, задіяних у сфері сталого розвитку, наведена на рис. 1.3.

Рисунок 1.3 – Класифікація фінансових ресурсів, задіяних у сфері сталого розвитку (складено автором на основі ([105; 108; 113; 122; 123; 124])

Варто відзначити, що кожна категорія фінансових ресурсів, задіяних у сфері сталого розвитку, виконує свої функції (табл. 1.7).

Таблиця 1.7 – Функції фінансових ресурсів, що задіяні у сфері сталого розвитку (складено автором на основі [123; 124, с. 24-25])

Фінансові ресурси		Функції
Національні фінансові ресурси	Державні	- зміцнення справедливості, у т. ч. за допомогою скорочення масштабів бідності; - надання суспільних товарів і послуг, які не зможуть надати ринки, ухвалення політики з метою зміни стимулів для приватних суб'єктів; - регулювання макроекономічної стабільності
	Приватні	- спрямування коштів на цілі інвестицій у виробництво
Міжнародні фінансові ресурси	Державні	- викорінення бідності й розвиток; - фінансування надання регіональних та глобальних суспільних благ; - підтримка макроекономічної стабільності в контексті більш широкої глобальної сприятливої обстановки
	Приватні	- спрямування коштів на цілі довгострокових інвестицій (прямі іноземні інвестиції, портфельні потоки та трансграничні банківські позики)
Світові фінансові ресурси	Державні	фінансування надання глобальних суспільних благ (пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптація, контроль і лікування інфекційних хвороб, екосистемні послуги і біорізноманіття, розвиток та поширення технологій)
	Приватні	
Змішані фінансові ресурси	Міжнародні та національні	- використання офіційних коштів поряд з приватним капіталом з розподілом ризиків та прибутку; - досягнення цілей у сферах, що викликають занепокоєння у населення

Фінансові відносини є основою фінансової політики. У словниках поняття «фінансова політика» визначається як «складова частина економічної політики; сукупність заходів держави з організації та використання фінансів для здійснення своїх функцій і завдань; проявляється в системі форм і методів мобілізації фінансових ресурсів, їх розподіл» [103, с. 309].

За словами О.Д.Василика, фінансова політика «своє конкретне вираження знаходить в чинній системі мобілізації фінансових ресурсів та їх використання для задоволення різноманітних потреб держави, підприємницьких структур і населення» [105, с. 57].

Г.Б.Поляк визначає фінансову політику як «діяльність держави, підприємства щодо цілеспрямованого використання фінансів, що охоплює: вироблення концепцій розвитку фінансів, визначення основних напрямів їх використання і розробку заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей» [125, с. 694].

Згідно з О.Р.Романенко, С.Я.Огородник, М.С.Зязюн, А.А.Славковою фінансова політика – це визначення цілей, завдань, на вирішення яких спрямовується процес формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів [126].

З.В.Герасимчук, І.М.Вахович, І.М.Камінська визначають фінансову політику як «комплекс дій і заходів, що здійснюються державою в межах наданих їй функцій та повноважень у сфері фінансової діяльності суб'єктів господарювання та фінансових інституцій громадян і безпосередньо держави з метою вирішення певних завдань і досягнення поставлених цілей» [112, с. 49].

Таким чином, *фінансова політика у сфері сталого розвитку* буде

зводиться до визначення цілей, завдань, на вирішення яких спрямовується процес формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів на світовому, міжнародному та національному рівнях. На світовому рівні фінансову політику в сфері сталого розвитку здійснює ООН, на міжнародному – міжнародні фінансові інститути, на національному – держави.

Широкомасштабний розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів відповідно до завдань фінансової політики здійснюється за допомогою фінансового механізму.

І.В.Баранов, говорячи про широкий спектр визначень поняття «фінансовий механізм», зазначає, що «в узагальненому вигляді дефініцію поняття фінансового механізму на макрорівні визначено як комплексну схему практичного застосування в господарському механізмі держави фінансових важелів, дія яких спрямована на управління, регулювання та оптимізацію економічних та соціальних процесів» [127, с. 158]. Досліджуючи сутність фінансового механізму на макроекономічному рівні, науковець зазначає, що «фінансовий механізм – це комплексна система фінансових важелів (форм, методів та інструментів), а також відповідних джерел забезпечення їх функціонування (правове, нормативне та інформаційне забезпечення), яка здійснює загальний розподіл, перерозподіл та оптимізацію ВВП продукowanego національною економікою згідно з основними критеріями реалізації фінансової політики держави» [127, с. 158].

Г.Б.Поляк визначає фінансовий механізм як «сукупність форм організації фінансових відносин, методів (способів) формування і використання фінансових ресурсів, що застосовуються суспільством з метою створення сприятливих умов для економічного і соціального розвитку суспільства» [125, с. 696].

На думку О.Д.Василика, «фінансовий механізм – це, по суті, методичні, організаційні й правові положення та заходи, які визначають функціонування фінансів в економіці держави, їхнє практичне використання для досягнення визначених відповідними програмами цілей і завдань» [105, с. 102].

З метою виділення структурних компонентів фінансового механізму сталого розвитку необхідним є розгляд трактування науковців щодо основних складових загального фінансового механізму, а саме форм фінансового забезпечення, фінансових інструментів, фінансових методів.

До основних форм фінансового забезпечення належать самофінансування, кредитування і державне фінансування. При цьому під самофінансуванням розуміється забезпечення фінансових потреб за рахунок власних ресурсів [66], під кредитуванням – одна із форм фінансового забезпечення відтворювальних витрат, при яких витрати суб'єкта господарювання покриваються за рахунок банківських кредитів на засадах оплатності, строковості й повернення [105, с. 389], під державним фінансуванням – метод безповоротного надання фінансових ресурсів суб'єктам господарювання за рахунок коштів бюджетних і позабюджетних фондів [66].

Д.В.Черемісінова до форм фінансового забезпечення відносить самофінансування (використання власних коштів (власного капіталу)), боргове

фінансування (банківське кредитування, проектне фінансування, боргове фінансування за допомогою облігаційних позик, отримання кредитів від держави, міжнародних фінансових організацій, іноземних фінансових установ і організацій, лізинг), бюджетне фінансування (виділення коштів державного бюджету на поворотній і безповоротній основі пріоритетних галузей економіки, що відчують потребу у фінансових ресурсах), змішане фінансування (спільне використання бюджетних ресурсів і власних коштів суб'єкта господарської діяльності або отриманих у позичковій формі, а також концесія, що є однією з форм державно-приватного партнерства) ресурсів [121].

К.Ю.Шеремета виділяє таку форму фінансового забезпечення, як інвестування – «вкладення коштів у певні об'єкти з метою отримання прибутку й розширення обсягів діяльності підприємства» [118, с. 168], А.Л.Алклічев, А.І.Магомедов і З.М.Раджабов говорять про фінансування на основі залучення – «кошти, надані на постійній основі, за якими може здійснюватися виплата власникам цих коштів доходу (у вигляді дивіденду й відсотка) і які можуть практично не повертатися власникам» [128, с. 14].

Досліджуючи питання фінансового забезпечення сталого розвитку, Л.І.Катан наголошує на приділенні особливої уваги «державному фінансуванню – тобто фінансуванню на безповоротних засадах за кошти бюджету і позабюджетних фондів; фінансуванню за рахунок позикових коштів – кредитів банку, небанківських установ і міжнародних організацій; самофінансуванню – використанню суб'єктами господарювання власних фінансових ресурсів; інвестуванню, що передбачає мобілізацію та використання інвестиційних ресурсів як вітчизняних, так і зарубіжних капіталодавців» [129, с. 16].

Говорячи про регіональний рівень фінансового забезпечення сталого розвитку, З.В.Герасимчук, І.М.Вахович, І.М.Камінська виділяють такі його форми: 1) «самофінансування – це забезпечення відтворення виробництва за рахунок власних фінансових ресурсів регіону. Позитивною стороною даної форми фінансового забезпечення є максимально ефективне використання наявних ресурсів за рахунок прискорення термінів їх кругообігу; 2) кредитування – це головна форма фінансового забезпечення соціо-еколого-економічних потреб регіону за рахунок тимчасового використання позикових ресурсів; 3) бюджетні асигнування – це державне фінансування у формі міжбюджетних трансфертів; 4) інвестування як форма фінансового забезпечення реалізується на основі інвестицій – довгострокових вкладень капіталу в економіку, соціальну та екологічну сфери» [112, с. 58]. Отже, до форм фінансового забезпечення необхідно відносити й таку форму, як інвестування (фінансування довготермінових вкладень).

Досліджуючи поняття фінансування, М.М.Лозовий акцентує увагу на відмінності останнього від терміну «інвестування»: «по-перше, інвестиції можуть надаватися не тільки грошовими коштами; по-друге, інвестиції надаються з метою отримання прибутку в майбутньому» [130, с. 181].

Л.Т.Ібадова вказує на тісний взаємозв'язок понять фінансування та

інвестування, але наголошує на тому, що вони не є тотожними: «якщо фінансування – це формування грошових коштів, то інвестування – це їх використання (вкладення). Обидва поняття взаємопов'язані, однак перше передує іншому» [131, с. 52].

Враховуючи вищезазначене, до *основних форм фінансового забезпечення сталого розвитку*, слід віднести фінансування, кредитування та інвестування, які, залежно від джерел фінансування, будуть поділятися на державні й приватні, національні, міжнародні й світові. При цьому за кожною формою фінансового забезпечення сталого розвитку використовуються конкретні фінансові інструменти:

1) *фінансування*: національне державне фінансування – бюджетні трансферти (дотації, субсидії, субвенції); міжнародне державне фінансування – офіційна допомога розвитку (гранти й інші трансферти); національне приватне фінансування – приватні трансферти (приватна допомога); міжнародне приватне фінансування – міжнародні приватні трансферти (приватна допомога, міжнародні перекази мігрантів); світове фінансування – гранти глобальних фондів;

2) *кредитування*: національне кредитування – національні кредити; міжнародне кредитування – міжнародні кредити;

3) *інвестування*: національне інвестування – національні інвестиції; міжнародне інвестування – прямі іноземні інвестиції, портфельні іноземні інвестиції.

Важливою складовою фінансового механізму є фінансові методи – «способи впливу фінансових відносин на господарський процес» [66]. Як уточнюють В.В.Євсєєва та Р.С.Близький, «фінансові методи – це сукупність способів, прийомів і організаційних операцій, пов'язаних цільовим категоріальним спектром один з одним у часі і просторі, спрямованих на ефективне управління фінансовими ресурсами...» [132, с. 178].

Фінансове управління у сфері сталого розвитку можна визначити як сукупність методів цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на формування і використання фінансових ресурсів з метою досягнення цілей сталого розвитку. До складу *фінансових методів фінансового механізму сталого розвитку* варто включити такі:

- *фінансове планування* – планування процесів формування, розподілу, перерозподілу і використання національних, міжнародних і світових фінансових ресурсів з метою досягнення цілей сталого розвитку; фінансовий облік – облік наявності і руху національних, міжнародних і світових фінансових ресурсів, задіяних у сфері сталого розвитку;

- *фінансовий аналіз* – сукупність методів визначення фінансового положення суб'єкта та використання цим суб'єктом фінансових ресурсів з метою досягнення цілей сталого розвитку в минулому періоді, а також його можливостей на найближчу та довгострокову перспективу;

- *фінансовий контроль* – сукупність видів, форм і методів перевірки законності й доцільності використання національних, міжнародних і світових

фінансових ресурсів, задіяних у сфері сталого розвитку, досягнення позитивних кінцевих результатів та реалізації на цій основі завдань фінансової політики ООН;

- *фінансове регулювання* – процес впливу на відхилення фактичних результатів від запланованих чи нормативних [111]; державні правила і приписи для контролю за фінансовою діяльністю [133], сукупність заходів щодо перерозподілу фінансових ресурсів [66].

На думку З.В.Герасимчук, І.М.Вахович, І.М.Камінської, «фінансове регулювання як підсистема фінансового механізму є методом здійснення функцій управління економічними, соціальними і екологічними процесами за допомогою фінансів. Воно забезпечується правовим регламентуванням розподільчих відносин у регіоні, в окремих галузях і сферах державного регулювання, а також на окремих підприємствах і визначає характер дії фінансового механізму» [112, с. 58].

І.А.Горбачева виділяє такі види фінансового регулювання, як: 1) податкове регулювання; 2) бюджетне регулювання; 3) банківське регулювання; 4) адміністративно-правове та фінансово-правове регулювання; 5) митно-тарифне регулювання [134].

Таким чином, аналіз трактування науковців щодо основних складових загального фінансового механізму дозволяє визначити складові фінансового механізму забезпечення сталого розвитку, які представлено на рис. 1.4.

1.3. Механізм функціонування глобальної системи фінансування сталого розвитку

Глобальна система функціонування сталого розвитку становить сукупність взаємопов'язаних елементів, що охоплює різні рівні фінансування (національний, міжнародний та світовий), суб'єктів, що беруть участь у фінансуванні (країни, міжнародні фінансові організації, глобальні фонди), сфери фінансування (соціально-економічна сфера, продовольча безпека інфраструктура, охорона довкілля, глобальні суспільні блага), фінансові важелі (фінансове забезпечення, фінансові інструменти, фінансові методи), принципи фінансування, якість результатів (кількісні та якісні показники фінансування сталого розвитку) (рис. 1.5).

Механізм функціонування глобальної системи фінансування сталого розвитку включає механізм мобілізації та розподілу ресурсів, завдяки якому здійснюється формування національних і міжнародних фінансових ресурсів та їхнє ефективне використання країнами для досягнення цілей сталого розвитку.

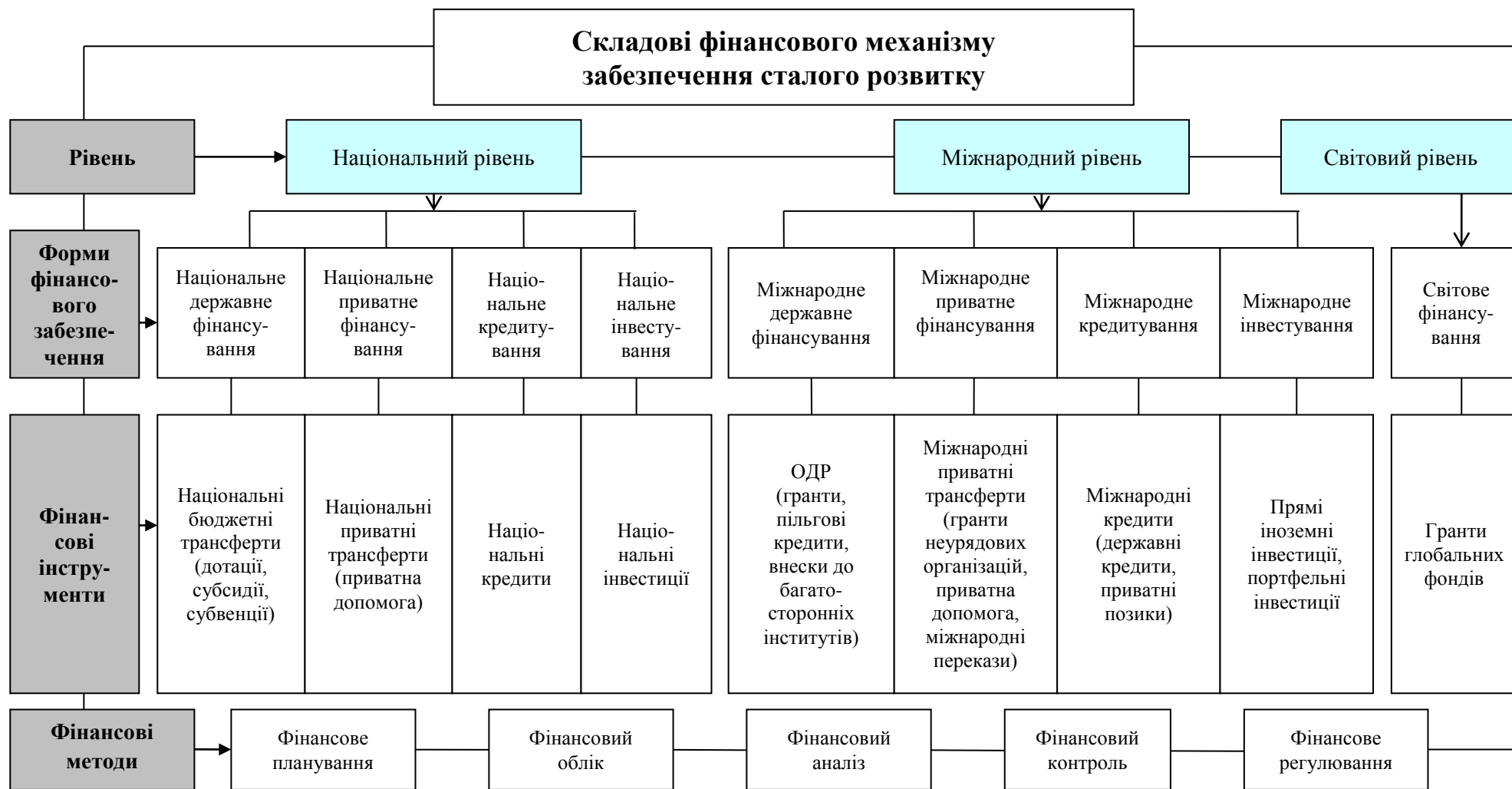

Рисунок 1.4 – Складові фінансового механізму забезпечення сталого розвитку (розроблено автором на основі [105; 112; 121; 125; 127; 129; 131; 132])

Рисунок 1.5 – Складові глобальної системи фінансування сталого розвитку (розроблено автором)

Мобілізація національних фінансових ресурсів відіграє важливу роль у вирішенні проблем фінансування розвитку в світі, особливо в країнах, що розвиваються. Як зазначено у Доповіді міжурядового комітету експертів з фінансування сталого розвитку, «внутрішнє державне фінансування виконує три головні функції: зміцнення справедливості, у тому числі за допомогою скорочення масштабів злиденності, надання суспільних товарів і послуг, яких ринки будуть уникати або надавати в недостатніх умовах, і ухвалення політики з метою змінити стимули для приватних суб'єктів, регулювання макроекономічної стабільності» [123, с. 35].

Аддіс-Абебська програма дій наголошує на тому, що «державна політика, мобілізація та ефективне використання внутрішніх ресурсів на основі застосування принципу національної відповідальності мають центральне значення для наших спільних зусиль щодо досягнення сталого розвитку» [] .

У робочому документі Ради керівництва Мережі з пошуку рішень з метою сталого розвитку (SDSN) «Фінансування сталого розвитку: реалізація цілей сталого розвитку на основі ефективних стратегій інвестування та партнерства», підготовленому для третьої конференції з фінансування розвитку в Аддіс-Абебі (2015 р.) визначено, що базові потреби людини (здоров'я, освіта, продовольча безпека, доступ до сучасної енергетики, водних ресурсів, санітарії) потребують державного фінансування [124, с. 24-25].

Джерелами національних фінансових ресурсів є державні кошти, що включають внутрішні бюджетні надходження, та приватні, мобілізовані через офіційні потоки. Національні фінансові ресурси акумулюються в державному бюджеті, цільових державних фондах і фондах розвитку та розподіляються за такими сферами, як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист, сільське господарство та продовольча безпека, інфраструктура, охорона навколишнього середовища. Механізм мобілізації та розподілу національних фінансових ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку представлено на рис. 1.6.

До принципів, що встановлюють основні правила державного фінансування сталого розвитку на національному рівні необхідно віднести такі:

- плановість – фінансові ресурси передбачаються у державному бюджеті, фінансових планах;

- цільове використання коштів – використання коштів на передбачені планом конкретні об'єкти й цілі, за рахунок чого досягається пропорційність і збалансованість розвитку окремих галузей економіки, забезпечується виділення коштів насамперед на пріоритетні напрями, що визначають науково-технічний прогрес і вирішення найважливіших соціальних проблем;

- безповоротність фінансування – надані фінансові ресурси безпосередньо ними не повертаються;

- фінансування в міру виконання плану – виділення фінансових ресурсів лише за умови виконання планових завдань та освоєння раніше отриманих сум;

- дотримання фінансової дисципліни – правильне і законне витрачання фінансових ресурсів;

- фінансування за умови додержання економії – правильне і раціональне

витрачання фінансових ресурсів, суворе дотримання планово-фінансової дисципліни, встановлених норм і нормативів;

- комплексність підходу до розв'язання проблем фінансового забезпечення сталого розвитку;

- ефективність – раціональність розподілу фінансових ресурсів для досягнення цілей сталого розвитку.

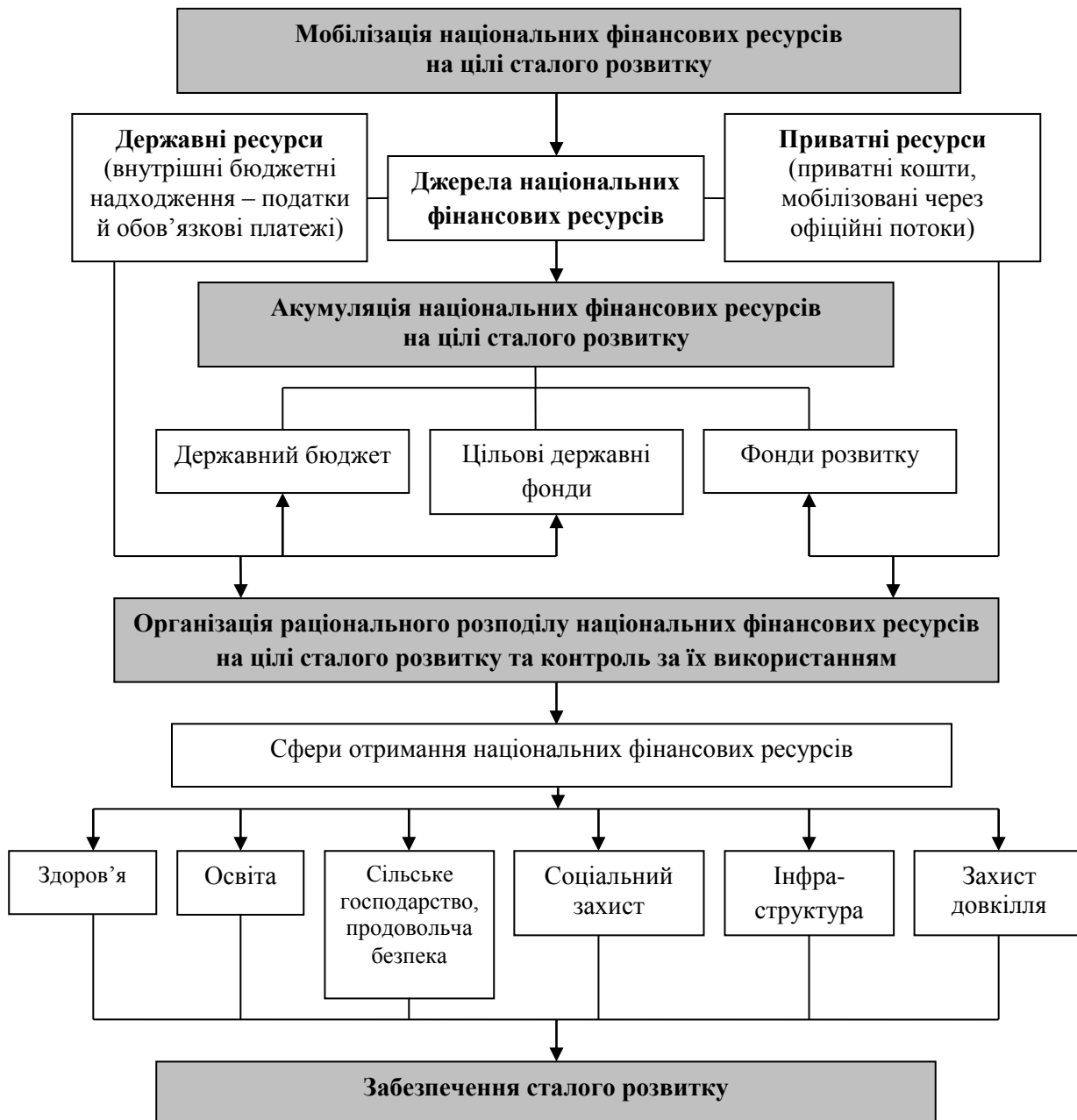

Рисунок 1.6 – Механізм мобілізації та розподілу національних фінансових ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку (*розроблено автором*)

Згідно з резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, ухваленими на Міжнародних конференціях з фінансування розвитку (Монтерейський консенсус (Монтеррей, Мексика, 2002 р.) [122], Дохінська декларація (Доха, Катар, 2008 р.) [135], Аддіс-Абебська програма дій (Аддіс-Абеба, Ефіопія,

2015 р. [136]), мобілізація міжнародних фінансових ресурсів є одним з найважливіших напрямів діяльності для вирішення проблем, пов'язаних з фінансуванням сталого розвитку країн, що розвиваються.

Міжнародне державне і приватне фінансування відіграє важливу роль, доповнюючи зусилля держави щодо мобілізації ресурсів усередині країни, особливо в найбідніших і найбільш уразливих країнах, що мають обмежені внутрішні ресурси. Як зазначено у Доповіді міжурядового комітету експертів з фінансування сталого розвитку, «міжнародне державне фінансування виконує три функції: викорінення злиденності й розвиток, фінансування надання регіональних і глобальних суспільних благ, підтримка глобальної макроекономічної стабільності в контексті більш широкої глобальної сприятливої обстановки» [123, с. 35].

До основних категорій мобілізації міжнародних державних ресурсів для фінансування сталого розвитку, як вже зазначалося, належать офіційна допомога розвитку (ОДР), додаткові ресурси у вигляді податкових надходжень, позики міжнародних фінансових інститутів та установ ООН.

За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), офіційна допомога розвитку – це потоки, спрямовані до країн і територій, включених до переліку реципієнтів ОДР, та до багатосторонніх установ, які: 1) надаються офіційними установами, охоплюючи державні й місцеві органи влади, або їхні виконавчі органи; 2) кожна транзакція з яких: а) спрямована на сприяння економічному розвитку і підвищення добробуту країн, що розвиваються; б) має пільговий характер, який визначається наявністю у допомозі грант-елемента в розмірі не менше 25 % (при розрахунку за фіксованою ставкою дисконтування 10 %) [137].

ОДР надається у формі грантів, кредитів (позик) та інших трансфертів у грошовій або натуральній формі (товарів або послуг). При цьому гранти, кредити або позики, що виділяються на військові цілі, миротворчі операції, здійснення заходів щодо боротьби з тероризмом, допомогу біженцям, фінансову підтримку приватних осіб (пенсії, виплати за страховими внесками і т. д.) до офіційної допомоги розвитку не включаються.

За методологією Комітету сприяння розвитку (КСР) ОЕСР розрізняють чисту та валову офіційну допомогу розвитку. За критерієм КСР ОЕСР, валова офіційна допомога розвитку враховує суми погашення позик, що сплачуються країнами-реципієнтами протягом того ж періоду. Отже, чиста офіційна допомога розвитку охоплює потоки за вирахуванням погашених позик.

Інші офіційні потоки визначаються КСР ОЕСР як потоки, що не відповідають критеріям офіційної допомоги розвитку (гранти, надані країнам, що розвиваються, у комерційних цілях; потоки в межах офіційних двосторонніх угод, спрямованих на сприяння розвитку, але з грант-елементом менше 25 %; цінні папери, що випущені міжнародними банками розвитку, придбані урядами; субсидії (гранти) приватному сектору; кошти на підтримку приватних інвестицій).

Офіційне фінансування розвитку охоплює двосторонню офіційну

допомогу розвитку, пільгові й непільгові ресурси двосторонніх і багатосторонніх донорів, інші офіційні потоки.

До переліку країн-реципієнтів, що складається КСР ОЕСР з метою збору статистичної інформації та переглядається кожні три роки, входять: найменш розвинені країни, визначені ООН; країни з низьким рівнем доходу, з доходом нижче середнього та країни, з доходом вище середнього, визначені Світовим банком (табл. 1.8).

Таблиця 1.8 – Країни-реципієнти ОДР (за переліком КСР ОЕСР) (складено автором на основі [138])

Країни	2000 р.		2009–2010 рр.		2011–2013 рр.		2014–2016 рр.	
	Кількість країн	Дохід на душу населення	Кількість країн	Дохід на душу населення	Кількість країн	Дохід на душу населення	Кількість країн	Дохід на душу населення
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Найменш розвинені країни	48	х	49	х	48	х	48	х
Країни з низьким рівнем доходу	24	\$760	12	\$935	6	\$1005	4	\$1045
Країни з рівнем доходу нижче середнього	47	\$761-3030	48	\$936-3705	40	\$1006-3975	36	\$1045-4125
Країни з рівнем доходу вище середнього	32	\$3031-9360	43	\$3706-11455	54	\$3976-12275	58	\$4126-12745

Необхідно відзначити, що протягом останніх років КСР ОЕСР розпочато процес з модернізації концепції та методології для виміру ОДР, який планується завершити протягом 2017 р. Одним з напрямів модернізації є розподіл грант-елементу ОДР за групами країн. Передбачається, що для найменш розвинених країн і країн з низьким рівнем доходу грант-елемент становитиме 45 % (при розрахунку за ставкою дисконтування 4 %), рівнем доходу нижче середнього – 15 % (за ставкою дисконтування 2 %), рівнем доходу вище середнього – 10 % (за ставкою дисконтування 1 %). Диференційований підхід до надання пільгових кредитів буде відповідати потребам та можливостям країн з різним рівнем доходів та сприятиме підвищенню ролі кредитів у мобілізації ресурсів для підтримки сталого розвитку [139].

Модернізація офіційної допомоги розвитку передбачає також включення внутрішніх витрат країн на підтримку біженців, витрати на забезпечення миру та безпеки (військові витрати та витрати на поліцію у зонах конфлікту, витрати

на протидію насильницькому екстремізму). Крім цього, передбачаються зміни в системі оцінювання, що полягають в окремому обліку погашених кредитів, які відповідно до методології КСР ОЕСР вираховуються з обсягів чистої офіційної допомоги розвитку та призводять до її від'ємного значення, що сприятиме в подальшому покращенню статистики та транспарентності співробітництва з метою розвитку [139].

Офіційна допомога розвитку, що охоплює гранти й позики країнам, які входять до списку КСР ОЕСР, та різноманітним багатостороннім організаціям для надання допомоги цим країнам, є одним з найголовніших джерел зовнішніх державних ресурсів. Слід зауважити, що ще 1958 року Світовою радою церков було запропоновано надання міжнародної допомоги країнам, що розвиваються, на рівні 1 % ВНД розвинених країн [140]. Країни-члени КСР ОЕСР підтримали цю пропозицію та протягом 60-х рр. ХХ ст. у наданні допомоги орієнтувалися на цей показник. Недолік показника міжнародної допомоги на рівні 1 % ВНД розвинених країн полягав у тому, що він був заснований на загальному обсязі офіційних і приватних потоків. Неможливість урядів контролювати приватні потоки та передбачувати їх призводила до неможливості регулювання офіційних потоків з метою компенсації коливань приватних потоків [141].

За результатами оцінки притоку капіталу, необхідного для досягнення темпу зростання країнами, що розвиваються, данським економістом Я.Тінбергеном, лауреатом Нобелівської премії (1969 р.), було запропоновано показник для здійснення допомоги на рівні 0,75 % [140]. 1969 року комісія з Міжнародного розвитку під керівництвом Л.Пірсона запропонувала цільовий показник допомоги на рівні 0,7 % ВНД розвинених країн, який було прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 1970 року [140]. Зобов'язання щодо виділення коштів по лінії офіційної допомоги розвитку та досягнення цільового показника 0,7 % ВНД країнам, що розвиваються, і на рівні 0,15–0,2 % найменш розвиненим країнам (згідно з Монтерейським консенсусом [122], підтверджено багатьма розвиненими країнами світу на саміті ООН у вересні 2015 р. [49]).

Важливу роль у мобілізації та організації раціонального розподілу фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку країн, що розвиваються, грають держави-донори (зокрема, держави-члени КСР ОЕСР та держави, що не входять до КСР ОЕСР), міжнародні фінансові інститути (МФІ), установи ООН та інші міжнародні організації.

Використовуючи різні механізми залучення міжнародних державних фінансових ресурсів, донори акумулюють значні кошти, які спрямовують до країн-реципієнтів через двосторонні (допомога надається однією державою іншій через офіційні канали передачі ресурсів у рамках двосторонніх угод) та багатосторонні канали (кошти перераховуються до бюджетів багатосторонніх міжурядових організацій). Директивою КСР ОЕСР від 14.04.2016 р. [142] встановлено основні канали надання офіційної допомоги розвитку – установи державного сектору, неурядові організації та структури цивільного суспільства (міжнародні неурядові організації, державно-приватні партнерства та мережі, багатосторонні організації) (табл. 1.9).

Таблиця 1.9 – Основні канали надання ОДР країнам, що розвиваються
(складено автором на основі [142])

Канали	Установи та організації
Установи державного сектору	уряди країн-донорів (центральні уряди, місцеві адміністрації, державні корпорації, інші публічні суб'єкти в країні-донорі); уряди країн-одержувачів допомоги (центральні уряди, місцеві адміністрації, державні корпорації, інші публічні суб'єкти в країні-одержувачі); державні установи третьої країни
Неурядові організації та структури цивільного суспільства	
Міжнародні неурядові організації	Африканський медичний та дослідницький фонд, Лікарі без кордонів, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІДу, Міжнародна федерація планування сім'ї, Міжнародний союз боротьби з туберкульозом і хворобами легенів та інші
Державно-приватні партнерства та мережі	Державно-приватні партнерства: Cities Alliance, European Fund for Southeast Europe, Global Alliance for ICT and Development, Global Alliance for Improved Nutrition, Global Climate Partnership Fund, Global Crop Diversity Trust, Global Energy Efficiency and Renewable Energy Fund, Global e-Schools and Communities Initiative, Global Water Partnership, International AIDS Vaccine Initiative, International Partnership on Microbicides, International Union for the Conservation of Nature, Regional Micro, Small and Medium Enterprise Investment Fund for Sub-Saharan Africa, Renewable Energy and Energy Efficiency Partnership, Fund for Micro, Small and Medium Enterprises, Small Arms Survey. Мережі: Commonwealth Agency for Public Administration and Management, Commonwealth Partnership for Technical Management, European Parliamentarians for Africa, Extractive Industries Transparency Initiative International Secretariat, Global Development Network, Global Knowledge Partnership, International Centre for Trade and Sustainable Development, International Land Coalition
Багатосторонні організації	- установи, фонди та комісії ООН; - інститути Європейського Союзу (Європейська комісія, Європейський фонд розвитку, Європейський інвестиційний банк); - Міжнародний валютний фонд; - група Світового банку; - Всесвітня організація торгівлі; - регіональні банки розвитку; - інші багатосторонні установи; - університети, коледжі, науково-дослідні інститути

Загальний механізм надання офіційної допомоги розвитку країнам, що розвиваються, представлено на рис. 1.7.

Рисунок 1.7 – Механізм надання офіційної допомоги розвитку (розроблено автором на основі [142])

За класифікацією КСР ОЕСР до основних способів надання офіційної допомоги розвитку належать: підтримка бюджету; фінансування бюджетів організацій, цільових програм і фондів; фінансування проектів (табл. 1.10).

Важливе значення має мобілізація додаткових ресурсів у вигляді податкових надходжень (міжнародний солідарний податок на авіаквитки; податок на фінансові операції). Завдяки ініціативній групі інноваційного фінансування розвитку створено низку механізмів збору коштів для мобілізації додаткових ресурсів, зокрема міжнародного солідарного податку на авіаквитки, надходження від якого спрямовуються до Міжнародного механізму закупівель ліків для сприяння покупці ліків для країн, що розвиваються. Частина надходжень від податку на фінансові операції йде на офіційну допомогу розвитку [123].

Європейський Союз (ЄС), як один з найбільших донорів країн, що розвиваються, та міжнародних організацій, надає суттєве фінансування на підтримку заходів щодо досягнення цілей сталого розвитку. Джерелами фінансування є загальний бюджет ЄС та Європейський фонд розвитку (ЄФР).

Таблиця 1.10 – Основні способи надання ОДР (складено автором на основі [142])

Спосіб	Зміст
Підтримка бюджету	<p>Підтримка бюджету – це спосіб фінансування бюджету країни-одержувача через посередництво переказу ресурсів від зовнішньої фінансової установи до державного бюджету уряду-одержувача. Управління коштами здійснюється відповідно до бюджетних процедур одержувача. За внесками цієї категорії донор відмовляється від виключного контролю за своїми коштами, поділяючи відповідальність з одержувачем.</p> <p>Види підтримки бюджету: підтримка загального бюджету – нецільові внески до державного бюджету, у т. ч. кошти на підтримку здійснення макроекономічних реформ (програм структурної перебудови, стратегії скорочення злиденності); секторальна бюджетна підтримка – фінансовий внесок одержувача до бюджету уряду, але з орієнтацією на галузеві проблеми, а не на загальну політику і бюджетні пріоритети</p>
Фінансування бюджетів організацій, цільових програм і фондів	<p>Донор відмовляється від виключного контролю за своїми коштами, поділяючи відповідальність з іншими зацікавленими сторонами (іншими донорами, неурядовими організаціями, багатосторонніми інститутами, державно-приватними партнерствами).</p> <p>Види фінансування бюджетів організацій, цільових програм і фондів: підтримка основного бюджету неурядових організацій, приватних філантропічних організацій, мереж і дослідних центрів здійснюється у вигляді підтримки програм і дій, розроблених та контрольованих цими організаціями; підтримка основного бюджету міжнародних організацій здійснюється шляхом регулярних внесків: кошти втрачають національну приналежність і стають інтегральною частиною активів даних організацій; внески в цільові програми та фонди з чітко визначеною галузевою, тематичною або географічною спрямованістю, що керуються міжнародними організаціями; спільне цільове фінансування – кошти передаються донорами на спеціальний автономний рахунок, управління яким здійснюється спільно з іншими донорами та/або одержувачем. Обліковий запис буде мати конкретні цілі, способи виплати і механізмів звітності, а також обмежені терміни. Кошик коштів характеризується загальною проектною документацією, спільними контрактами на фінансування і єдиною звітністю/аудиторськими процедурами усіх донорів</p>
Фінансування проектів	<p>Проект становить набір вхідних даних, видів діяльності і заходів, узгоджених з країною-партнером, і спрямований на досягнення певних цілей/результатів із чітко встановленим терміном, бюджетом та певною географічною територією. Проекти істотно варіюються за цілями, складністю, обсягами фінансування і тривалістю</p>

У рамках загального бюджету ЄС використовуються фінансові інструменти зовнішньої допомоги, які поділяються на тематичні, доступні всім країнам у світі, і географічні, призначені для конкретних регіонів. ЄФР, який діє з 1957 р. і фінансується за рахунок прямих внесків з боку держав-членів ЄС, віднесено до інструментів зовнішньої допомоги з винесенням його бюджету за

рамки загального бюджету ЄС, зокрема, для того, щоб забезпечити ці кошти від скорочення (через можливе урізання бюджету ЄС і ослаблення підтримки країн, що розвиваються) [143].

Фінансування зовнішньої допомоги ЄС проводиться через гранти; контракти на послуги, закупівлі (придбання обладнання або закупівля товарів); бюджетну підтримку; вклади в довірчі фонди, засновані Європейською комісією (ЄК); інші фінансові інструменти (позики, гарантії, основний або квазікапітал, інвестиції або партнерство, а також інструменти розподілу ризику, об'єднані з грантами); володіння акціями або участь в акціонерному капіталі міжнародних фінансових інститутів, охоплюючи регіональні банки розвитку; внески до міжнародних, регіональних або національних фондів, заснованих або керованих Європейським інвестиційним банком, міжнародними організаціями, державами-членами ЄС або країнами-партнерами та регіонами з метою залучення співфінансування з боку інших донорів; внески у фонди, засновані одним або більше донорами з метою спільної реалізації проектів; зменшення основної суми боргу за умов, погоджених на міжнародному рівні [143] (табл. 1.11).

Головними джерелами середньострокового і довгострокового фінансування для країн, що розвиваються, є кредити та позики міжнародних фінансових інститутів (МФІ) (групи Світового банку, Міжнародного валютного фонду (МВФ)) та інших міжнародних і регіональних фінансових установ.

Світовий банк здійснює кредитування країн, що розвиваються, шляхом надання інвестиційних кредитів і кредитів на цілі розвитку Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) та Міжнародної асоціації розвитку (МАР). Світовий банк на основі своїх оцінок ВНД на душу населення країн світу розробляє оперативну класифікацію країн та визначає їх відповідність критеріям кредитування. 2016 року Світовим банком встановлено такі категорії доходів країн: низький рівень доходу – \$1 045; рівень доходу нижче середнього – \$1 046–\$4 125; рівень доходу вище середнього – \$4 126–\$12 746 [146].

Використовуючи механізм надання кредитів МБРР, Світовий банк кредитує країни з середнім рівнем доходу за процентними ставками, що відповідають рівню цих країн. МБРР залучає основну частину своїх фінансових ресурсів на світових ринках капіталу [147]. Високий рейтинг дозволяє МБРР залучати кошти за низькою вартістю і пропонувати їх країнам, що розвиваються, із середнім рівнем доходу на більш вигідних умовах – у більшому обсязі, з довшими термінами погашення і на більш стійкій основі, ніж кошти, доступні на фінансових ринках [148]. МБРР отримує щорічний дохід за рахунок прибутку на власний капітал і невеликої маржі за наданими позиками, що дозволяє організації покривати свої операційні витрати, поповнювати резерви з метою зміцнення фінансового потенціалу, а також забезпечувати щорічне відрахування коштів до бюджету МАР [149].

Таблиця 1.11 – Основні способи фінансування зовнішньої допомоги ЄС
(складено автором на основі [143; 144; 145])

Спосіб	Характеристика
Гранти	<i>Гранти</i> – прямі фінансові внески з бюджету ЄС або з ЄФР, що надаються для спільного фінансування конкретних проектів або цілей, як правило, через конкурси заявок. Гранти оформляються письмовою угодою, підписаною двома сторонами, і, як правило, потребують співфінансування з боку отримувача гранту
Контракти	<i>Контракти</i> надаються через тендери (публічні торги) на придбання послуг, товарів або виконання робіт для забезпечення діяльності інститутів ЄС або його програм. Процедури закупівель регулюються спеціальними правилами, що розрізняються залежно від характеру договору та порогової величини
Бюджетна підтримка	<i>Бюджетна підтримка</i> – інструмент, який використовується для допомоги країнам-партнерам у підготовці та реалізації реформ у взаємно погоджених галузях або у масштабі всієї країни, а також у макроекономічній сфері державних фінансів. Для отримання бюджетної підтримки по лінії Єврокомісії країною-реципієнтом повинні бути дотримані певні умови – так звані «критерії відповідності». У зв'язку з цим, країною, яка планує отримувати допомогу в рамках цієї програми, повинні бути розроблені і (або) реалізовані такі програми і політики: чітко сформульована національна політика та (або) стратегія економічного зростання; стабільна макроекономічна політика, що позитивно впливає на такі показники, як інфляція, зовнішній борг і обмінний курс; програма удосконалення управління фінансами держави. Перевагою використання бюджетної підтримки є те, що вона стає частиною формування державного бюджету і використовується відповідно до бюджетного процесу країни. Програма бюджетної підтримки триває від трьох до чотирьох років. Гроші виділяються на основі умов, пов'язаних із щорічними траншами фінансування. <i>Макрофінансова допомога (MFA)</i> – винятковий фінансовий інструмент кризового реагування ЄС, що використовується для підтримки платіжного балансу країн-сусідів, і набирає форм середньо- та довгострокових позик або грантів. Кредити MFA фінансуються з коштів, позичених ЄС на ринку. Гранти MFA фінансуються з бюджету ЄС

МАР є фондом Світового банку для найбільш бідніших країн. У якості одного з найбільших у світі джерел міжнародної допомоги МАР надає підтримку розвитку секторів охорони здоров'я та освіти, інфраструктури та сільського господарства, а також економічному та інституційному розвитку цих країн. МАР кредитує країни з низьким рівнем доходу за мінімальними відсотковими ставками або без відсотків терміном більш ніж на 25–40 років і пільговим періодом від 5–10 років. Кошти, що надаються МАР, не прив'язані до тих чи інших секторів економіки, уряди самі визначають пріоритетні завдання розвитку своїх країн, і при зміні умов – у разі економічних потрясінь або стихійних лих – кошти МАР можуть бути у випадку необхідності переорієнтовані. Частка МАР у загальному обсязі допомоги на цілі розвитку становить 20 % [150]. Поповнення бюджету МАР здійснюється раз на три роки за рахунок внесків розвинених країн, а також інших організацій групи Світового банку: МБРР і Міжнародної фінансової корпорації.

МВФ сприяє сталому економічному зростанню, а також скороченню бідності в усьому світі через надання необхідних ресурсів членам організації для подолання проблем із платіжним балансом: влада країн у тісній співпраці з МВФ розробляє програми стабілізації, що підтримуються фінансуванням цієї організації, при цьому продовження фінансової підтримки обумовлено ефективною реалізацією цих програм. МВФ використовує гнучкі інструменти кредитування запобігання криз для держав-членів з міцними економічними показниками, обґрунтованою економічною політикою і надійними інституціональними основами. Країни з низькими доходами (за класифікацією Світового банку) можуть запозичувати кошти у МВФ за пільговими відсотковими ставками через механізми в рамках Трастового фонду на цілі скорочення бідності і сприяння економічному зростанню: розширений кредитний механізм (домовленості терміном від 3–х до 4–х років про використання програми ґрунтуються на документах щодо стратегії скорочення бідності), кредитний механізм «стенд-бай» (домовленості строком на 12–24 місяці) і механізм прискореного кредитування (експрес-допомога для задоволення невідкладних потреб у фінансуванні платіжного балансу). Для найбільш бідних країн світу надаються безвідсоткові кредити. Основним джерелом фінансових ресурсів МВФ є квоти держав-членів організації, що відображають відносно положення держав-членів у світовій економіці [151].

Організації ООН, зокрема такі програми ООН, як Всесвітня продовольча програма (ВПП), Програма розвитку ООН (ПРООН) та спеціалізовані установи ООН (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР) здійснюють величезний внесок у мобілізацію та розподіл ресурсів для забезпечення сталого розвитку країн, що розвиваються. Співпрацюючи з міжнародними фінансовими організаціями, приватним сектором, фондами та національними урядами, ці установи забезпечують ресурси для викорінення голоду, зміцнення продовольчої безпеки й недоїдання, ліквідації бідності та стимулювання економічного і соціального розвитку, управління і користування природними ресурсами.

ВПП приділяє першочергову увагу наданню надзвичайної допомоги, рятувальним операціям і відновленню, допомозі на цілі розвитку, та має найбільший бюджет серед великих установ і програм ООН. Головним джерелом фінансування є уряди (більше 90 %), значну участь в її діяльності беруть фінансові інститути та приватні донори [152].

ПРООН надає допомогу країнам у викоріненні бідності та зниженні нерівності й соціального відчуження шляхом здійснення заходів за такими напрямками: перетворення економіки для забезпечення стійкості; зміцнення демократії для забезпечення доступу до дивідендів розвитку; управління ризиками для забезпечення життєздатності [153]. Фінансування ПРООН спрямовано на такі проекти розвитку: інклюзивне та стійке зростання; демократичне управління, запобігання кризам та відновлення; зміна клімату і стійкості до лих; розвиток продуктивності та ефективності; гендерна рівність. Фінансування діяльності ПРООН здійснюється виключно за рахунок

добровільних внесків [153].

Діяльність ФАО охоплює такі сфери: забезпечення доступності інформації і підтримки переходу до сталого сільського господарства, зміцнення політичної волі та обмін досвідом у питаннях сільськогосподарської політики, зміцнення державно-приватного співробітництва з метою розвитку дрібномасштабного сільського господарства, передача знань на місця, надання підтримки країнам у запобіганні та пом'якшенні ризиків. Фінансування бюджету ФАО здійснюється за рахунок внесків країн-членів та їхньої добровільної підтримки (для надання урядам технічної і надзвичайної допомоги (у тому числі й у відновленні)) [154].

МФСР вирішує завдання боротьби з голодом і бідністю в сільських районах країн, що розвиваються, шляхом прямого фінансування у вигляді позик і грантів, залучає додаткові ресурси для реалізації своїх проектів і програм. Умови кредитування варіюються залежно від величини валового національного продукту (ВНП) на душу населення в конкретній країні. Країни-члени МФСР, що мають \$805 (або менше) ВНП на душу населення в цінах 1992 року мають право на отримання кредитів на особливих пільгових умовах [155]. МФСР фінансується за рахунок добровільних пожертвувань від урядів, спеціальних внесків, надходжень від погашення виданих кредитів та інвестиційних доходів [155].

Міжнародне державне фінансування сталого розвитку обумовлюється такими принципами, як:

- принцип належності, що передбачає наявність розробленої політики й чинної стратегії розвитку в країнах-реципієнтах міжнародної фінансової допомоги;

- принцип обґрунтування потреб країн-реципієнтів у міжнародному фінансуванні;

- принцип цільового використання коштів, згідно з яким кожна операція (позика, грант) повинна мати основною метою сталий розвиток та підвищення добробуту країн.

Міжнародні приватні ресурси (прямі іноземні інвестиції, портфельні потоки, перекази мігрантів, приватна допомога), є життєво важливим компонентом, що доповнює міжнародні державні зусилля в сфері забезпечення сталого розвитку країн, що розвиваються.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) є найбільш стабільним і довготривалим джерелом приватних іноземних інвестицій для країн, що розвиваються, та відіграють найважливішу роль у фінансуванні сталого розвитку. Як зазначено у Монтерейському консенсусі, «прямі іноземні інвестиції сприяють фінансуванню сталого економічного зростання у довгостроковому плані, ...мають особливо важливе значення завдяки їх потенціалу забезпечувати передачу знань і технології, створенню робочих місць, різкому підвищенню загальної продуктивності, підвищенню конкурентоспроможності та активізації підприємницької діяльності і, в кінцевому підсумку, ліквідації бідності за рахунок економічного зростання і розвитку» [122]. Важливою складовою

міжнародних приватних ресурсів є також портфельні інвестиції.

Міжнародні перекази мігрантів становлять значне джерело міжнародних фінансових потоків до країн, що розвиваються (через надання допомоги у збільшенні споживання та вкладення коштів в освіту, охорону здоров'я та житло [123]. Для багатьох країн із слабким платіжним балансом міжнародні грошові перекази мігрантів є найважливішим джерелом надходжень [156]. Як зазначає Л.О.Курій, «перевагами грошових переказів є те, що на відміну від інших фінансових потоків, вони характеризуються стабільністю, відносною стійкістю до кризових явищ, справляють антициклічний вплив на економіку» [157, с. 162–164].

Важливе значення у фінансуванні сталого розвитку має філантропічне фінансування. За визначенням Р.Г.Апресян, «філантропія (благодійність) – це діяльність, за допомогою якої приватні ресурси добровільно розподіляються їхнім власниками для сприяння нужденним (у широкому сенсі слова) людям, вирішення суспільних проблем, а також удосконалення умов суспільного життя» [158].

Філантропічне фінансування здійснюється такими фондами, як Фонд Білла і Мелінди Гейтс, Британський благодійний фонд «Wellcome Trust», Благодійний фонд Форда (Ford Foundation), Фонд Вільяма і Флори Х'юлетт (William and Flora Hewlett Foundation), Фонд Девіда і Лусиль Паккард (The David & Lucile Packard Foundation) та іншими.

Приватне фінансування сталого розвитку як на національному, так і на міжнародному рівні обумовлено такими принципами:

- добровільне залучення до благодійної діяльності – фінансова участь людей у будь-яких благодійних програмах і проектах може бути здійснена тільки з особистої згоди;

- цільові пожертвування – грошові кошти повинні використовуватися на конкретні цілі;

- ефективний розподіл благодійних коштів – співпраця та підтримка організацій, які прагнуть до ефективного використання фінансування та довгострокової програмної діяльності;

- прозорість – доступність інформації про діяльність потенційних одержувачів допомоги, а також благодійної діяльності організацій, які розпоряджаються грошовими коштами.

Мобілізовані двосторонніми та багатосторонніми донорами, міжнародні фінансові ресурси спрямовуються згідно з програмами та проектами розвитку до таких секторів країн, що розвиваються, як соціальна сфера (на освіту, здоров'я, водопостачання та санітарію, державне управління і громадське суспільство, урегулювання конфліктів, безпеку), економічна сфера (транспорт, комунікації, енергетику, банківські та фінансові послуги, бізнес), виробнича сфера (сільське господарство, лісництво, рибальство; промисловість, гірничодобувна промисловість, будівництво; торговельна політика; туризм), захист довкілля і раціональне використання природних ресурсів.

Механізм мобілізації та розподілу міжнародних фінансових ресурсів з

метою забезпечення сталого розвитку країн, що розвиваються, представлено на рис. 1.8.

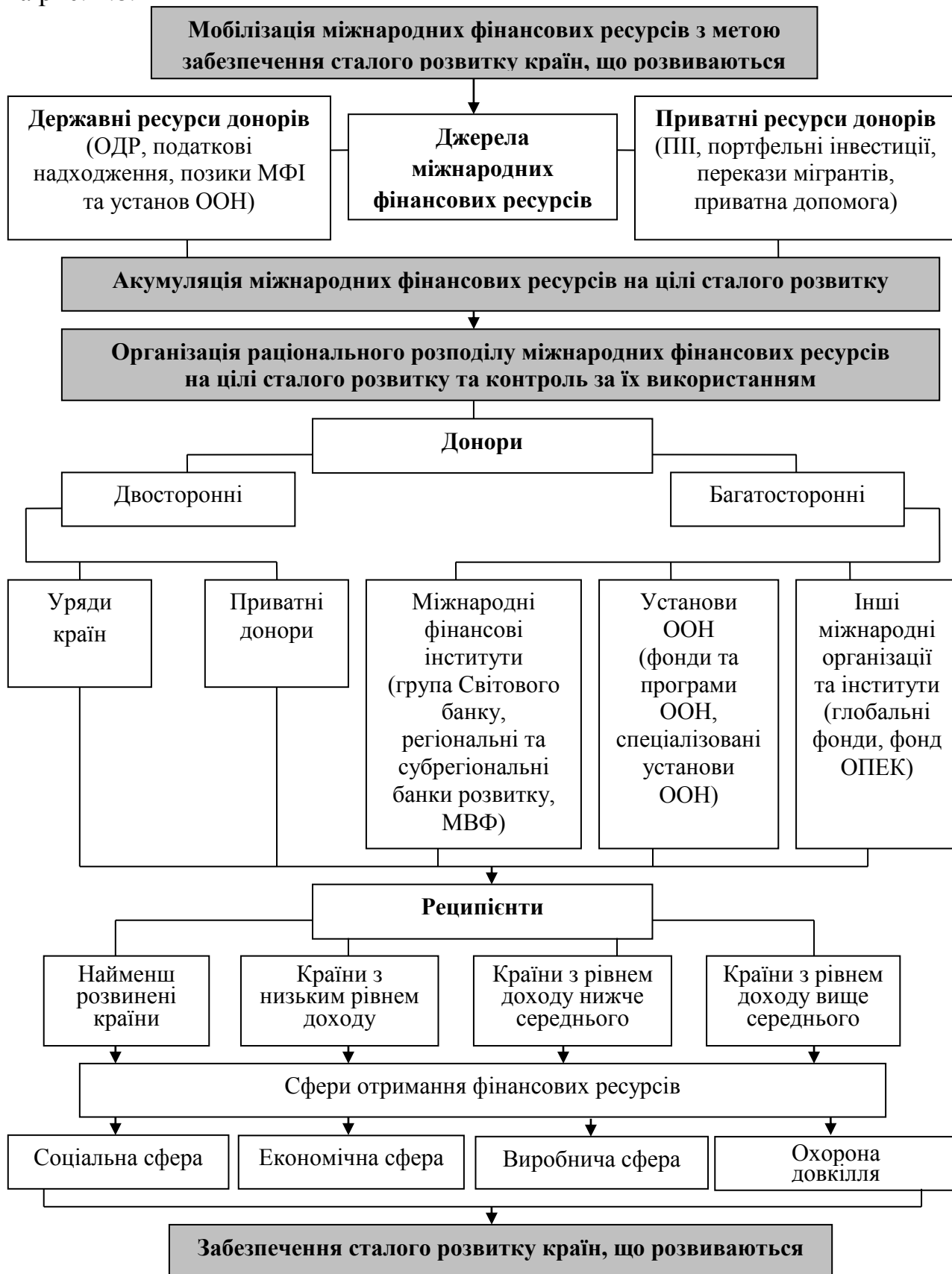

Рисунок 1.8 – Механізм мобілізації та розподілу міжнародних фінансових ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку країн, що розвиваються (розроблено автором)

Отже, міжнародне фінансування сталого розвитку країн, що розвиваються, здійснюється за допомогою механізму, який охоплює сукупність таких заходів, як мобілізація зовнішніх державних і приватних ресурсів, їх акумуляція у двосторонніх та багатосторонніх донорів, організація раціонального розподілу та контроль за їх використанням. Використовуючи різноманітні форми надання допомоги (підтримку бюджету, проектів та програм), канали доведення коштів до країн-реципієнтів (двосторонні та багатосторонні), фінансові інструменти (гранти, кредити, позики), донори спрямовують зовнішні фінансові ресурси до соціальної та економічної сфери, на захист довкілля і раціональне використання природних ресурсів для забезпечення сталого розвитку країн, що розвиваються.

Враховуючи розглянуті вище джерела фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку країн, що розвиваються, необхідно виділити такі чинники, що впливають на їх мобілізацію: внутрішні (макроекономічна політика, належна нормативно-правова база, запобігання корупції та незаконним фінансовим потокам, ефективна система оподаткування) та зовнішні (зовнішні умови для здійснення прямих іноземних інвестицій, стабільність міжнародної фінансової системи, підтримка національної громадськості країн зусиль щодо виконання зобов'язань з офіційної допомоги розвитку, витрати мігрантів на здійснення міжнародних грошових переказів).

Мобілізація світових фінансових ресурсів, джерелами яких є державні й приватні ресурси (офіційна допомога розвитку, податкові надходження, приватна допомога) є також одним з найважливіших напрямів діяльності для вирішення проблем, пов'язаних з фінансуванням надання глобальних суспільних благ. Як вже зазначалося, до суспільних благ, які мають глобальне значення, наразі належать пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптація, контроль і лікування інфекційних хвороб, екосистемні послуги й біорізноманіття, розвиток і поширення технологій.

Фінансування надання глобальних суспільних благ здійснюється глобальними фондами, що функціонують як партнерства між урядами країн, громадянським суспільством і приватним сектором, зокрема, Глобальним екологічним фондом (ГЕФ) [159], що діє в якості механізму, який забезпечує міжнародне співробітництво під час надання грантів і пільгового фінансування для покриття погоджених додаткових витрат на здійснення заходів щодо досягнення екологічних вигід загальносвітового значення; Зеленим кліматичним фондом (ЗКФ) [160] – унікальною глобальною платформою для реагування на зміну клімату шляхом інвестування в технології з низьким рівнем викидів і розвиток, що є стійким до зміни клімату; Глобальним фондом (ГФ) [161], що здійснює тісне співробітництво з країнами з метою надання підтримки в реалізації програм з профілактики, лікування та догляду в інтересах людей, які страждають від СНІДу, туберкульозу і малярії, та програм зміцнення систем охорони здоров'я.

Фінансування сталого розвитку на світовому рівні базується на таких принципах:

- країнова відповідальність – країна, що отримує світові фінансові ресурси, несе відповідальність за реалізацію грантів, потенціал освоєння коштів, ефективність фінансування;

- партнерство – кожна сторона, що бере участь у програмах світового фінансування повинна брати участь у процесі ухвалення рішень;

- фінансування на основі розроблених національних стратегічних планів – наприклад, щодо контролю та лікування інфекційних захворювань, пом'якшення наслідків клімату та адаптацію до них, збереження біорізноманіття, розвитку та розповсюдження технологій.

Дослідження складових глобальної системи фінансування сталого розвитку, механізму мобілізації та розподілу національних і міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку дозволило визначити загальний механізм функціонування глобальної системи фінансування сталого розвитку (рис. 1.9).

Для ефективної організації процесу мобілізації, акумуляції та організації раціонального розподілу фінансових ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку важливим є дотримання принципів та умов фінансування. Варто зазначити, що взагалі, питання визначення загальних принципів фінансування є дискусійним серед вчених, які розглядають їх застосування у різних сферах економічного розвитку.

За М.В.Гаретовським, В.Ф.Гарбузовим, загальне фінансування організовується за такими принципами: плановості; цільового використання коштів; безповоротності фінансування; фінансування відповідно до виконання плану; фінансування за умови додержання режиму економії [103].

Такі науковці, як О.Б.Веретенникова та Н.С.Шатковська [162], І.Н.Крутова [163], К.Ю.Кватернюк [164], І.В.Осьмірко [120], Р.С.Беков і Д.М.Шор [165], наголошують на необхідності дотримання принципів законності, економічної доцільності, системності, єдності дій, диференціації джерел фінансового забезпечення, підпорядкованості визначеним цілям, ефективності, оптимальності, дотримання фінансової дисципліни, узгодженості термінів, цілеспрямованості.

Спираючись на загальні принципи фінансування, визначені в працях науковців, до *базових принципів фінансування сталого розвитку* необхідно віднести такі:

- системність – мобілізація, акумуляція та організація розподілу фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку повинні здійснюватись з урахуванням усіх завдань у сфері сталого розвитку, зокрема його економічної, соціальної та екологічної складової;

- єдність дій – розробка та реалізація фінансового забезпечення повинна поєднувати зусилля усіх зацікавлених сторін на національному, міжнародному та світовому рівнях з метою досягнення сталого розвитку;

- диференціація джерел фінансового забезпечення – формування фінансових ресурсів повинно здійснюватись із залученням різних джерел, що дозволить впливати на їх ефективність;

Рисунок 1.9 – Механізм функціонування глобальної системи фінансування сталого розвитку (розроблено автором)

- підпорядкованість визначеним цілям сталого розвитку – діяльність національних і міжнародних структур, які відповідають за мобілізацію, акумуляцію, організацію розподілу й використання фінансових ресурсів, повинна бути узгоджена та скоординована з усіма зацікавленими сторонами;

- ефективність – раціональне й економічне використання фінансових ресурсів полягає в отриманні максимального ефекту в досягненні цілей сталого розвитку;

- оптимальність – розробка політики фінансового забезпечення сталого розвитку повинна спиратись на використання сучасних методів планування, контролю, аналізу.

Враховуючи те, що фінансовий механізм сталого розвитку, як вже зазначалося, охоплює різні форми фінансового забезпечення, необхідним є виділення окремих принципів, які визначають безпосередньо процес кредитування й інвестування у цій сфері.

До основних принципів як національного, так і міжнародного кредитування належать загальні «положення, що впливають із суті кредиту, визначають процес кредитування, а також правила поведінки кредитора і позичальника у кредитних відносинах» [111, с. 723]: зворотність кредитування; терміновість; диференційованість; забезпеченість; цільовий характер кредиту; платність; ефективність використання кредитних ресурсів.

Процес національного та міжнародного інвестування з метою досягнення цілей сталого розвитку має базуватися на таких принципах:

- заохочення і захист інвестицій («забезпечення транспарентних, стабільних і передбачуваних умов для інвестування при належному забезпеченні дотримання договорів і повазі прав власності, що створюються завдяки раціональній макроекономічній політиці і діяльності установ, що забезпечують як для національних, так і для міжнародних підприємств можливість ефективного і вигідного з точки зору отримання прибутку функціонування з максимальною віддачею для процесу розвитку» [122, с. 8]);

- системність («процес реалізації інвестиційного проекту утворює складну систему, що включає ряд підсистем і елементів, які забезпечують досягнення мети проекту. Тому в процесі реалізації проекту необхідно вирішити комплекс системних питань, що належать до загальної структури проекту, організації взаємодії між його складовими і зовнішнім середовищем. У реалізації інвестиційного проекту беруть участь інвестори, підприємства, проектні та будівельні організації, банки, страхові фірми і т. д., які мають свої інтереси, але при цьому всі вони мають сприяти досягненню загальної мети проекту») [166].

РОЗДІЛ 2

ГЛОБАЛЬНІ ВИМІРИ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

2.1. Еволюція інституціонально-правового забезпечення ООН у сфері фінансування розвитку

З 1945 р. Організація Об'єднаних Націй (ООН) згідно з повноваженнями, наданими Статутом ООН, ухвалює рішення з питань, що постали перед людством, зокрема рішення з питань фінансування розвитку. Фінансова політика ООН у сфері сталого розвитку визначає цілі та завдання, на вирішення яких спрямовано процес мобілізації фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл та використання для забезпечення сталого розвитку. Визначення цих завдань, у першу чергу, залежить від економічних процесів, що відбуваються у світі. Виявлена динаміка основних макроекономічних показників за 1945–2015 рр. дозволила ідентифікувати повний цикл розвитку світової економіки та виокремити такі фази: 1) 1945–1972 рр.; 2) 1973–1996 рр.; 3) 1997–2008 рр.; 4) з 2009 р. – дотепер (рис. 2.1):

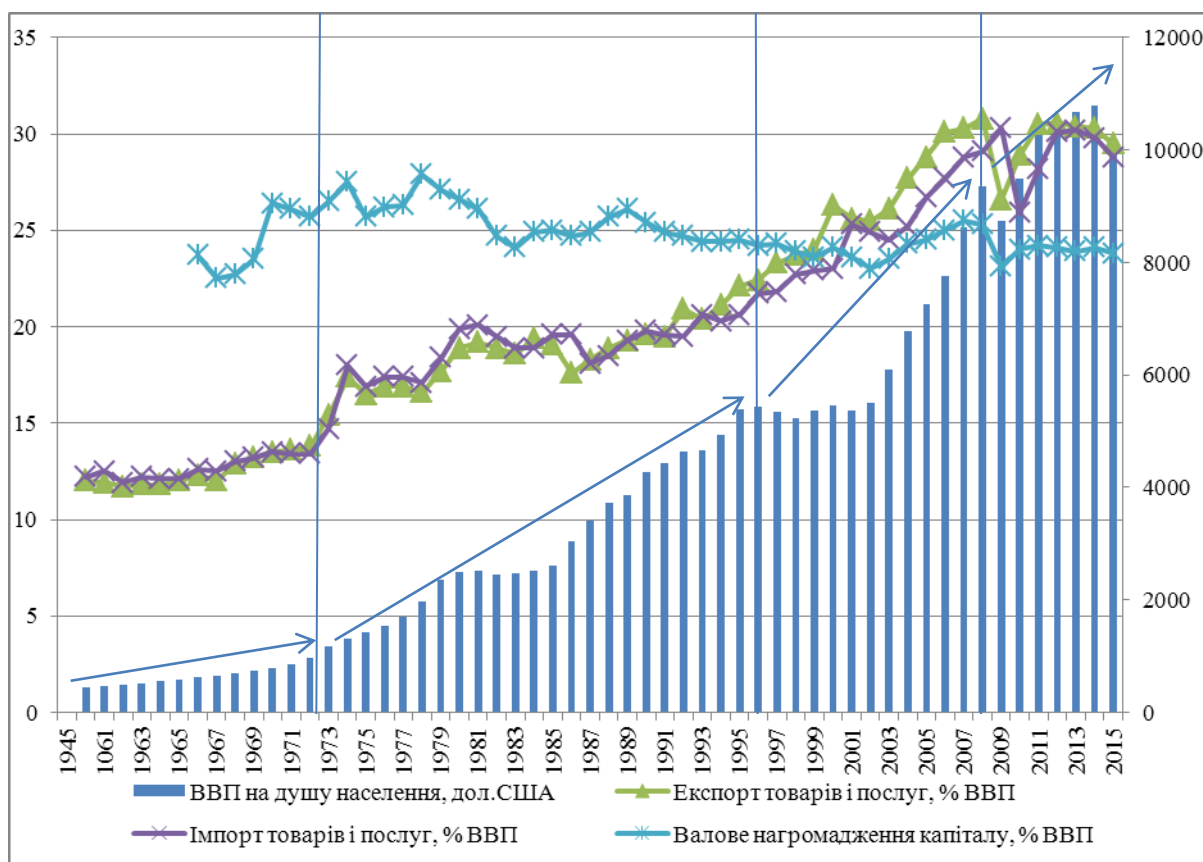

Рисунок 2.1 – Динаміка основних макроекономічних показників за фазами циклу розвитку світової економіки (складено автором за даними [167])

Перша фаза (1945–1972 рр.) пов'язана з відновленням країн, які постраждали від Другої світової війни та тих, які звільнювалися від колоніальної деспотії (розпад колоніальної системи у 40–70-х рр. ХХ ст. і поява на карті світу десятків незалежних держав були одними з найважливіших політичних подій ХХ ст.).

Цей період характеризується значним економічним зростанням, що стало однією з найважливіших основ урядових політик країн світу. Як зазначає Г. Ван дер Веє, з цього періоду «економічне зростання стало свого роду нав'язливою ідеєю» [168, с. 20]. Цей новий спосіб мислення почав поширюватися в кінці 40-х років ХХ ст. та займав домінуючі позиції протягом 50–60-х рр. цього століття.

Зростанню світової економіки у цей період сприяло зміцнення міждержавних форм регулювання економіки, зокрема через такі інститути:

- Міжнародний валютний фонд (МВФ) (1945 р.), метою якого було регулювання валютно-кредитних відносин країн-членів і надання їм допомоги при дефіциті платіжного балансу шляхом надання коротко- і середньострокових кредитів у іноземній валюті;

- Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) (1945 р.), метою якого спочатку було стимулювання приватних інвестицій у країнах Західної Європи, економіка яких найбільше постраждала від Другої світової війни, за допомогою акумульованих бюджетних коштів капіталістичних держав і приваблюваних капіталів інвесторів. Після стабілізації економіки країн Західної Європи з середини 50-х рр. ХХ ст. діяльність МБРР була спрямована на стимулювання розвитку країн Азії, Африки й Латинської Америки;

- Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) (1947 р.), метою якої було зниження бар'єрів у міжнародній торгівлі;

- Програма розвитку ООН (1949 р.), метою якої було надання безоплатної допомоги країнам, що розвиваються;

- Міжнародна асоціація розвитку (МАР) (1960 р.), метою якої було надання допомоги найбіднішим країнам світу за рахунок добровільних пожертвувань країн-членів.

Зростанню світової економіки (у першу чергу сучасних розвинених країн) сприяла також успішна реалізація плану Маршала (1948–1951 рр.), яка надала новий імпульс промисловій реконструкції Західної Європи, сприяла оновленню транспортної інфраструктури, модернізації індустріального й сільськогосподарського обладнання, стимулювала зростання темпів виробництва продукції, оптимізувало проведення внутрішньоевропейських розрахунків.

З метою координації проектів економічної реконструкції Європи в рамках плану Маршала 1948 року було створено Організацію європейського економічного співробітництва (з 1960 р. – Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – місія якої полягає в просуванні політики, орієнтованої на економічне зростання та соціальний добробут людей в усьому світі).

Період 1945–1972 рр. пов'язаний з прискореним формуванням двох полярних економічних систем: системи капіталістичних країн (ринкова економіка, приватна власність на засоби виробництва) і системи соціалістичних країн (централізована економіка, суспільна власність на засоби виробництва), утворенням структур, що контролюють інтереси цих систем (НАТО, Варшавський договір), початком перегонів озброєнь і «холодної» війни (з 1946 р.), що призвело до значного відволікання економічних ресурсів від мирних галузей виробництва.

Протягом 1940–1970-х рр. промислове світове виробництво збільшилось у 4,5 раза. Середньорічний темп приросту становив: у 1951–1960 рр. – 5 %; 1961–1970 рр. – 4,6 %. Реальна заробітна плата з 1950 по 1970 р. у США зросла в 1,5 раза, Великій Британії – в 1,6 раза, Італії – у 2,1 раза, Франції – у 2,3 раза, ФРН – у 2,8 раза. У «золоті» для західних країн 60-ті рр. ХХ ст. частка безробітних скоротилася до 2,5–3 % економічно активного населення. Середньорічні темпи зростання промислової продукції у 60-х рр. ХХ ст. склали 5,7 % у порівнянні з 4,9 % в 50-х рр. ХХ ст. і 3,9 % у міжвоєнний період.

Загалом у період 1960–1972 рр. ВВП на душу населення зріс з 446 дол. США у 1960 р. до 977 дол. США у 1972 р. (у 2 рази). Зростання частки експорту товарів і послуг – з 12 % до 13,8 % ВВП (в 1,2 раза), імпорту товарів і послуг – з 12,2 % до 13,4 % ВВП (в 1,1 раза).

Друга фаза (1973–1996 рр.) характеризується прискореним розвитком світової економіки, що супроводжувався світовими економічними кризами. Серед найбільш значущих світових економічних криз, які призвели до скорочення темпів приросту світового продукту, необхідно виділити:

- продовольча криза 70-х рр. ХХ ст., що була викликана нестачею продовольства, особливо зернових. Позначилися неврожаї 1972 і 1974 рр. Запаси зернових скоротилися у 2 рази, а ціни в середині 70-х рр. ХХ ст. підвищилися на 70–90%;

- «нафтова» криза 1973 р. – введення Організацією арабських країн – експортерів нафти – ембарго проти США, Португалії, Японії, Нідерландів, Південної Африки та різке підвищення цін на нафту (у 4 рази), що призвело до уповільнення темпів економічного зростання (через скорочення автомобільної промисловості, авіаперевезень та інших нафтозалежних галузей);

- криза зовнішньої заборгованості 1982 р., що почалася у Мексиці через неспроможність виплати заборгованості іноземним комерційним банкам, та була продовжена в латиноамериканських країнах (Аргентині, Бразилії), які оголосили про припинення частини своїх платежів за боргами. Відбулося поширення кризи на велику кількість держав і перетворення її з регіонального у світове явище. Це призвело до практичного припинення чистого припливу комерційних банківських кредитів до країн, що розвиваються. Відбувався чистий відтік фінансових ресурсів з країн-боржників, потенціал обслуговування боргу яких все більш послаблювався по мірі підвищення процентних ставок і погіршення умов торгівлі. У результаті цього в 1981–1990 рр. загальні темпи зростання в країнах, що мали труднощі з обслуговуванням боргу, становили

лише 1,5 %. 80-ті роки ХХ ст. були відзначені збільшенням розриву між багатими і бідними країнами. Крім того, у цей період мали місце політична напруженість і конфлікти, а також стихійні лиха і катастрофи, які мали руйнівні наслідки, ліквідація яких вимагала значних витрат [169].

- мексиканська криза 1994–1995 рр., пов'язана з високою заборгованістю держави та відтоком капіталу з Мексики. Для запобігання поширення кризи за межі Мексики країні було надано безпрецедентний обсяг фінансової допомоги – 51,8 млрд. дол. США. У формуванні кредитного пакету взяли участь США – 20 млрд. дол. США, латиноамериканські країни – 1 млрд. дол. США, центральні банки Європи і Японії – 10 млрд. дол. США, МВФ – 17,8 млрд. дол. США, комерційних банків – 3 млрд. дол. США [170].

Крім того, цей період пов'язаний із закінченням «холодної» війни між США та СРСР (у 1989 р.), з розпадом соціалістичної системи виробництва (у кінці 80-х рр. ХХ ст.), що, з одного боку, призвело до позитивних тенденцій, які проявлялися в знятті міжнародної напруженості, з іншого боку – до негативних – кризи національних господарств постсоціалістичних країн.

У цей період відбувається також прийняття Вашингтонського консенсусу (1989 р.) – типу макроекономічної політики, який у кінці ХХ століття був рекомендований керівництвом МВФ і Світовим банком до застосування у країнах, що зазнають фінансову та економічну кризу, та охоплював заходи, спрямовані на посилення ролі ринку та зниження ролі держави: підтримка фіскальної дисципліни (мінімальний дефіцит бюджету); пріоритетність охорони здоров'я, освіти та інфраструктури серед державних видатків; зниження граничних ставок податків; лібералізація фінансових ринків для підтримки реальної ставки по кредитах на невисокому рівні; вільний обмінний курс національної валюти; лібералізація зовнішньої торгівлі (в основному за рахунок зниження ставок імпорتنих мит); зниження обмежень для прямих іноземних інвестицій; приватизація; дерегулювання економіки; захист прав власності.

Незважаючи на вплив світових економічних криз, у цілому період 1973–1996 рр. характеризується різким збільшенням макроекономічних показників: зростання ВВП на душу населення з 1165 дол. США у 1973 р. до 5424 дол. США у 1996 р. (у 4,6 раза – з 14,7 % до 21,7 % (у 1,5 раза)), частки експорту товарів і послуг – з 15,4 % до 22,4 % ВВП (у 1,5 раза), частки імпорту товарів і послуг.

Середньорічний темп приросту ВВП становив: 1971–1980 рр. – 3,5 %; 1981–1990 рр. – 2,9 %.

Третя фаза (1997–2008 рр.) характеризується різноспрямованими тенденціями у світовій економіці:

- 1997–1998 рр. – масові економічні спади, пов'язані з різким відтоком іноземного капіталу, що призвело до кризи ліквідності платіжних балансів, зокрема Азіатська криза 1997–1998 рр., що виникла внаслідок високої зовнішньої заборгованості приватних корпорацій та банківської системи, валюти, та мала негативний вплив на економічний розвиток низки країн Південно-Східної Азії (скорочення виробництва, зростання безробіття,

банкрутств підприємств і кредитно-фінансових інститутів), падіння світових цін на нафту, що в свою чергу призвело до погіршення фінансового стану країн-експортерів нафти;

- 1999–2000 рр. оздоровлення світової економіки (зростання ВВП на душу населення у 2000 р. становило 3 % (у 1998 р. – 1 %), поживлення світової торгівлі (збільшення частки експорту товарів і послуг до 26,3 % ВВП у 2000 р. порівняно з 23,7 % ВВП у 1998 р.; збільшення частки імпорту товарів і послуг до 23 % ВВП порівняно з 22,7 % ВВП у 1998 р.);

- 2001 р. – уповільнення глобального економічного зростання (зниження економічної активності в розвинених країнах, зокрема США): зниження ВВП на душу населення до 0,7 %, скорочення частки експорту товарів і послуг до 25,6 % ВВП;

- 2002–2008 рр. зростання світової економіки (зростання ВВП на душу населення у 1,7 раза, частки експорту товарів і послуг – з 25,5 % ВВП до 30,8 % ВВП, імпорту з 24,9 % ВВП до 29,1 % ВВП.

Загалом період 1997–2008 рр. характеризується зменшенням динаміки зростання показників: ВВП на душу населення збільшився з 5 334 до 9 344 дол. США (в 1,8 раза), експорт торгівлі та послуг – з 23,3 % до 30,8 % ВВП (в 1,3 раза), імпорт товарів і послуг – з 21,8 % до 29,1 % ВВП (в 1,3 раза). Середньорічний темп приросту в 1991–2000 рр. становив 2,6 %.

Четверта фаза (з 2009 р. – дотепер) пов'язана з процесом відновлення світової економіки після різкого, великомасштабного спаду наприкінці 2008 – початку 2009 р., спричиненого дією світової фінансової та економічної кризи. Незважаючи на те, що криза розпочалась у розвинених країнах і саме вони відчули особливо різкий економічний спад, на країни, що розвиваються, також негативно вплинули наслідки впливу капіталу, збільшення вартості кредитів, падіння обсягів світової торгівлі, зниження цін на сировину і зменшення обсягу грошових переказів [171].

Загалом період з 2009 до 2015 р. характеризується значним зменшенням динаміки зростання показників: ВВП на душу населення збільшився з 8 748 дол. США у 2009 р. до 10 058 дол. США у 2015 р. (в 1,1 раза), частка експорту товарів і послуг – з 26,6 % до 29,5 % ВВП (в 1,1 раза). Частка імпорту товарів і послуг скоротилась з 30,3 % ВВП у 2009 р. до 28,8 % ВВП у 2015 р. (на 5 %).

2015 року зростання світової економіки становило 2,4 %. Основними чинниками, що стримують світову економіку на сучасному етапі розвитку є: 1) наявність постійної макроекономічної невизначеності; 2) низькі ціни на сировинні товари та скорочення торговельних потоків; 3) зростання волатильності валютних курсів і потоків капіталу; 4) застій в інвестиціях та рості продуктивності праці; 5) триваючий розрив між фінансовим і реальним секторами економіки [172].

Визначені фази циклу розвитку світової економіки використано для встановлення тенденцій та закономірностей трансформації інституціонально-правового забезпечення ООН у сфері фінансування розвитку протягом 1945–

2015 рр., яке базується на:

- 1) резолюціях Генеральної Асамблеї ООН у сфері фінансування розвитку;
- 2) Міжнародних стратегіях розвитку;
- 3) підсумкових документах Міжнародних конференцій з фінансування розвитку;
- 4) інших інструментах ООН у сфері розвитку (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Інституційно-правове забезпечення ООН у сфері фінансування сталого розвитку (1945–2015 рр.) (складено автором на основі [25;41;42;43;46;49;122;135;136;169;173])

Інституційно-правове забезпечення	Цілі та завдання	Інструменти
Резолюції ГА ООН у сфері фінансування розвитку	Розроблення шляхів і визначення заходів щодо фінансування розвитку	Загальні резолюції (40–50 рр. ХХ ст.) Специфічні резолюції (з 60-х рр. ХХ ст.)
Міжнародні стратегії розвитку ООН	Посилення міжнародного співробітництва у сфері розвитку, у т. ч. фінансування розвитку	1. Програма міжнародного економічного співробітництва «Декада розвитку» ООН (1961 р.) 2. Міжнародна стратегія розвитку на друге Десятиліття ООН (1970 р.) 3. Міжнародна стратегія розвитку на третє Десятиліття ООН (1981 р.) 4. Міжнародна стратегія розвитку на четверте Десятиліття розвитку ООН (1990 р.) 5. «Декларація тисячоліття ООН» (2000 р.) 6. «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.» (2015 р.)
Міжнародні конференції з фінансування розвитку	Підвищення ефективності міжнародного співробітництва у сфері фінансування розвитку	1. Перша Міжнародна конференція з фінансування розвитку (м. Монтеррей, Мексика, 2002 р.) 2. Друга Міжнародна конференція з фінансування розвитку для огляду ходу здійснення Монтерейського консенсусу (Доха, Катар, 2008 р.) 3. Третя Міжнародна конференція з фінансування розвитку (Аддіс-Абеба, Ефіопія, 2015 р.)
Інші інструменти ООН у сфері розвитку	Прискорення розвитку (установлення цільових показників розвитку)	1. Цільові показники економічного розвитку (Міжнародні стратегії розвитку 60–90 рр. ХХ ст.) 2. Цільові показники соціально-економічного розвитку, екологічної стійкості та формування глобального партнерства з метою розвитку («Декларація тисячоліття ООН» 2000–2014 рр.) 3. Цільові показники сталого розвитку («Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.» з 2015 р.)

1. Резолюції Генеральної Асамблеї (ГА) ООН у сфері фінансування розвитку.

Головним механізмом інституційного забезпечення програм розвитку є резолюції ГА ООН, які встановлюють цілі, завдання, способи досягнення цілей розвитку, задекларованих цією організацією.

Аналіз інституціонально-правового забезпечення ООН у сфері фінансування розвитку дозволяє поділити резолюції ГА ООН на два типи: загальні, що визначають політичні та глобальні завдання, та специфічні резолюції, що спрямовані на вирішення конкретних проблем у сфері фінансування розвитку.

Загальні резолюції ГА ООН у сфері фінансування розвитку.

З кінця 40-х років ХХ ст. значна увага ГА ООН була приділена малорозвиненим країнам: 1948 року в резолюції «Економічний розвиток малорозвинених країн» було визнано, що низький життєвий рівень у деяких державах має несприятливі економічні та соціальні наслідки не тільки для цих країн, але й для усього світу, та визначила необхідність термінового розгляду проблем економічного розвитку цих країн з приділенням значної уваги питанням соціального характеру [25]. Протягом 40–50-х рр. резолюції ГА ООН були спрямовані на термінове розроблення загальних шляхів фінансування економічного розвитку малорозвинених країн (визначення практичних методів, умов і керівних принципів для забезпечення більш широкого та постійного припливу міжнародного капіталу, складання планів заходів, спрямованих на збільшення припливу капіталу, вивчення питань про створення нових джерел міжнародного фінансування).

1949 року було засновано Розширену програму технічної допомоги для економічного розвитку малорозвинених країн, яка фінансувалася з щорічно оголошених добровільних внесків, відкрито спеціальний рахунок для надання коштів організаціям, що брали участь у цій програмі [25]. Резолюція ГА ООН від 16.11.1949 р. «Розширена програма технічної допомоги для економічного розвитку малорозвинених країн» затвердила рекомендації щодо здійснення фінансових заходів за цією програмою [25].

1950 року в резолюції ГА ООН «Фінансування економічного розвитку малорозвинених країн» було визнано, що «більш швидкий економічний розвиток малорозвинених країн, і зокрема, збільшення їх виробництва є істотною умовою підвищення продуктивної зайнятості і життєвого рівня населення цих країн, а також розвитку світової економіки в цілому», визначена необхідність прискорення розвитку, заснованого на місцевих планах і програмах, що потребувало не тільки технічної, але і фінансової допомоги з розвинених країн. Було наголошено на необхідності визначення практичних методів, умов і керівних принципів, які можуть забезпечити більш широкий і постійний приплив як приватного, так і державного капіталу [25].

1952 року ГА ООН у резолюції «Фінансування економічного розвитку малорозвинених країн» визначає необхідність вивчення термінового питання про створення нових джерел міжнародного фінансування, придатних для

прискорення економічного розвитку малорозвинених країн з метою підвищення життєвого рівня населення цих країн, термінового складання планів заходів, спрямованих на збільшення припливу міжнародних державних капіталів для розвитку малорозвинених країн, розгляду додаткових методів збільшення міжнародного припливу державних капіталів, пропонує Міжнародному банку реконструкції та розвитку розвивати операції з надання позик з урахуванням особливого стану малорозвинених країн [25].

У резолюції ГА ООН від 12.01.1952 р. «Інтегрований економічний розвиток» наголошено на необхідності вивчення фінансових проблем, пов'язаних з програмою швидкої індустріалізації малорозвинених країн [25].

1953 року урядами держав-членів ООН була затверджена декларація про готовність надати частину заощаджень, вивільнених у результаті роззброєння, міжнародному фонду, створеному в рамках ООН, для сприяння розвитку та реконструкції малорозвинених країн (резолюція ГА ООН від 07.12.1953 р. «Економічний розвиток малорозвинених країн») [25].

1954 року резолюція ГА ООН «Міжнародні податкові проблеми» наголосила на необхідності вивчення оподаткування доходів від іноземних інвестицій країн, що експортують та імпортують капітал, особливо доходів від інвестицій у малорозвинені країни [25].

У резолюції ГА ООН від 26.02.1957 р. «Міжнародні податкові проблеми» було наголошено на прийнятті належних заходів щодо підтримки або створення умов, сприятливих для міжнародного руху приватного капіталу, зокрема, прийнятті державами-членами ООН фіскальних заходів, які сприяли б поступовому скороченню та усуненню подвійного оподаткування в міжнародному плані [25].

Протягом 60-х років ХХ ст. увага ООН була сконцентрована на здійсненні заходів щодо прискорення припливу капіталу та технічної допомоги в країни, що розвиваються, наданні довгострокових позик, забезпеченні збільшення частки продукції цих країн у міжнародній торгівлі.

У резолюції ГА ООН від 15.12.1960 р. «Прискорений приплив капіталу й технічної допомоги в країни, що розвиваються» наголошено на необхідності поліпшення характеру і збільшення розміру припливу капіталу і охоплення технічної допомоги, що надходять з економічно розвинених країн, для сприяння розвитку малорозвинених країн [25].

Резолюція ГА ООН від 15.12.1960 р. «Фінансування економічного розвитку менш розвинених країн шляхом надання довгострокових позик і забезпечення збільшення частки їх продукції у міжнародній торгівлі» визначила необхідність: надання малорозвиненим країнам можливості брати більш широку участь у світовому ринку та забезпечувати більш значні надходження від експорту їх продукції; надання розвиненими країнами довгострокових позик на сприятливих умовах; співробітництва у фінансуванні промислових, сільськогосподарських, соціальних та інших проектів відповідно до потреб програм розвитку малорозвинених країн [25].

1960 року ухвалено рішення про встановлення цільового показника для

надання міжнародної допомоги у розмірі приблизно 1% загальної суми національного доходу розвинених країн (резолюція ГА ООН від 15.12.1960 р. «Прискорений приплив капіталу й технічної допомоги в країни, що розвиваються») [25].

1966 року у резолюції ГА ООН «Зовнішнє фінансування економічного розвитку країн, що розвиваються» відзначено тенденцію до збільшення відтоку капіталу з країн, що розвиваються, та необхідність розробки заходів щодо його обмеження або скорочення [25].

З середини 1970-х рр. увага почала приділятися якості засобів прискорення передачі ресурсів країнам, що розвиваються, для фінансування розвитку на передбачуваний, гарантований та постійній основі.

1976 року для більш систематичного та ефективного планування національного економічного розвитку країн, що розвиваються, розвинені країни були закликані здійснити такі заходи: надавати допомогу на постійній основі для забезпечення перенесення бюджетних асигнувань, не витрачених до кінця фінансового року, на який вони були відпущені, на наступний період; установити податок з метою розвитку, призначений для надання міжнародної допомоги; продовжити розробку політики, спрямованої на збільшення потоків приватного капіталу в країни, що розвиваються, з вивченням та переглядом правил про доступ країн на приватні грошові ринки та ринки капіталу (резолюція ГА ООН від 21.12.1976 р. «Шляхи та засоби прискорення передачі реальних ресурсів країнам, що розвиваються, на передбачуваний, гарантований та постійній основі») [25].

Протягом 1970-х рр. на порядку денному в сфері розвитку залишалися питання зростаючого тягаря боргових зобов'язань країн, що розвиваються, та їх погашення, проблема масової бідності й безробіття. Забезпечення і підтримання відповідних темпів економічного зростання у низці країн, що розвиваються, знаходилося під загрозою не тільки через зростання зовнішньої заборгованості, але й через застій у сфері чистого припливу зовнішньої допомоги, погіршення торгівлі, неправильного використання фінансування експортних кредитів.

1979 року для проведення глобальних фінансових заходів у межах Віденської програми дій з науки і техніки з метою розвитку була створена Система фінансування науки й техніки, підтверджені потреби у виділенні на постійній основі належного обсягу фінансових ресурсів для зміцнення потенціалу у цій сфері з метою розвитку відповідно до пріоритетів країн [25].

У результаті збереження структурних диспропорцій у світовій економіці протягом 1980-х рр. спостерігалися такі тенденції, як різке скорочення припливу ресурсів до країн, що розвиваються, величезна зовнішня заборгованість, погіршення умов торгівлі, довгострокова тенденція до зниження цін на сировинні товари, збереження протекціонізму, що призвело до чистого відтоку ресурсів з цих країн та позбавило останні ресурсів, необхідних для економічного зростання [25].

Необхідним було доведення рівня офіційної допомоги розвитку до показників, узгоджених на міжнародній основі (1970 року відбулося зменшення

цільового показника офіційної допомоги розвитку з 1 % до 0,7 % ВНД розвинених країн); прийняття на національному рівні заходів, що сприяють капіталоутворенню в країнах з недостатнім рівнем накопичень і припливом зовнішніх ресурсів; забезпечення урядами країн-членів міжнародних багатосторонніх установ адекватним обсягом фінансових ресурсів для виконання своїх мандатів для сприяння задоволенню потреб у межах економічних і соціальних програм країн, що розвиваються (резолюція ГА ООН від 22.12.1989 р. «Тенденції в передачі ресурсів у країни, що розвиваються, і з країн, що розвиваються, та їх вплив на економічне зростання і сталий розвиток цих країн») [25].

Специфічні резолюції ГА ООН у сфері фінансування розвитку.

З кінця 50-х років ХХ ст. декларативність загальних резолюцій ГА ООН змінилася конкретними резолюціями, спрямованими на вирішення специфічних проблем для досягнення цілей розвитку. Аналіз інституціонально-правового забезпечення ООН у сфері фінансування розвитку дозволяє встановити, що специфічні резолюції ГА ООН у сфері фінансування розвитку спрямовані на вирішення питань, що стосуються:

- мобілізації міжнародних фінансових ресурсів (здійснення прямих іноземних інвестицій, міжнародного кредитування);
- міжнародної торгівлі;
- полегшення тягаря зовнішньої заборгованості.

Резолюції ГА ООН щодо забезпечення притоку прямих іноземних інвестицій до країн, що розвиваються.

1965 року резолюція ГА ООН «Фінансування економічного розвитку» визнала приватні іноземні інвестиції одним з найважливіших інструментів фінансування розвитку [25]. Було підтверджено, що приватні іноземні інвестиції можуть сприяти диверсифікації економіки та розвитку країн, що імпортують приватний капітал, а також прискоренню передачі технічних знань і досвіду управління [25].

Резолюції ГА ООН з міжнародного кредитування країн, що розвиваються.

1960 року в резолюції ГА ООН «Фінансування економічного розвитку менш розвинених країн шляхом надання довгострокових позик і забезпечення збільшення частки їхньої продукції у міжнародній торгівлі» було наголошено на необхідності надання малорозвиненим країнам довгострокових позик, субсидій і кредитів на сприятливих умовах, включаючи безпроцентні позики та позики за більш низькими процентними ставками, з більш тривалими термінами погашення та з відшкодуванням у місцевій валюті; забезпеченні збільшення частки продукції малорозвинених країн у міжнародній торгівлі; прискоренні індустріалізації малорозвинених країн шляхом забезпечення зростаючого припливу капіталу; співпраці у фінансуванні промислових, сільськогосподарських, соціальних проектів відповідно до потреб програм розвитку малорозвинених країн [25].

Резолюції ГА ООН з розширення міжнародної торгівлі.

1957 року в резолюції ГА ООН «Розвиток міжнародного економічного співробітництва та розширення міжнародної торгівлі» визнано, що високий і стійкий рівень міжнародної торгівлі є необхідним для економічного розвитку, особливо для тих країн, які в отриманні іноземної валюти залежать головним чином від експорту одного товару або лише кількох [25]. Було відзначено зростання світового виробництва і торгівлі з часу Другої світової війни та визнана необхідність у здійсненні постійних зусиль, спрямованих на послаблення та усунення перешкод у міжнародній торгівлі, а також сприяння її розширенню на багатосторонній основі.

У резолюції ГА ООН від 26.02.1957 р. «Розширення міжнародної торгівлі» наголошено на заохоченні міжнародної торгівлі шляхом зниження надмірно високих митних тарифів [25].

1961 р. резолюція ГА ООН «Міжнародна торгівля як головний засіб економічного розвитку» наголосила на необхідності врахування розвиненими країнами інтересів країн, що розвиваються, та докладання максимальних зусиль щодо створення умов, які дозволили б надати їм переваги для покращення економічного стану цих країн. Було закликало розвинені країни уникати надмірного протекціонізму щодо свого внутрішнього виробництва, заходів, що погіршують перспективи міжнародної торгівлі сировинними товарами для виробників поза межами їх країн; проводити політику, що сприяє індустріалізації країн, що розвиваються, і уникати такої практики, як демпінг і необмежена ліквідація накопичених запасів, яка може ускладнювати цей процес [25].

Резолюції ГА ООН з полегшення тягаря зовнішньої заборгованості країн, що розвиваються.

З середини 1960-х рр. значна увага стала приділятися проблемі витрат з погашення зовнішньої заборгованості країн. Згідно з річним звітом МБРР за 1965-1966 рр., «чистий приплив офіційної допомоги розвитку промислових країн у країни, що розвиваються, та багатосторонні установи з 1961 по 1965 рр. залишався майже незмінним у розмірі \$6,6 млрд., загальна сума платежів (відсотки й погашення основної суми державного і гарантованого державою боргу) 97 країн зросла до \$3,5 млрд. у 1965 р.», було визначено, що швидке збільшення в країнах тягаря сплати боргів через 15 років повністю поглине приплив капіталу (резолюція ГА ООН від 06.12.1966 р. «Зовнішнє фінансування економічного розвитку країн, що розвиваються») [25]. Зворотний відтік фінансових ресурсів з країн, що розвиваються, в розвинені за рахунок погашення заборгованості і відсотків збільшився в 1966 і 1967 рр., було підраховано, що у разі збереження такої тенденції до 1970 р., чиста сума кредитів стане пасивною [25].

Резолюція ГА ООН від 20.12.1965 р. «Прискорений приплив капіталу й технічної допомоги в країни, що розвиваються» визнала необхідність подовження термінів виплати, зниження процентних ставок і надання відстрочок на виплату відсотків та погашення капітальної суми [25].

1966 року резолюція ГА ООН «Приплив зовнішніх ресурсів у країни, що розвиваються» визначила необхідність надання зовнішніх ресурсів на більш пільгових умовах: «забезпечивши зростаючий приплив допомоги на довготривалій і постійній основі, спростивши процедуру ефективного і швидкого надання допомоги; надавши не пізніше 1968 р. принаймні 80 % своєї допомоги у формі субсидій і позик за ставками 3 % або нижче, при термінах погашення 25 років або більше, за винятком тих країн, які ще надають 70 % або більше від загального обсягу державної допомоги у вигляді субсидій; збільшивши частку не обумовленої проектами допомоги» [25].

2. Міжнародні стратегії розвитку ООН.

Резолюції ГА ООН заклали основу для інституційно-правового забезпечення процесів розвитку. З 60-х років ХХ ст. з метою підвищення ефективності міжнародного економічного співробітництва ГА ООН почала розробляти десятирічні міжнародні стратегії у сфері розвитку, в рамках яких встановлювалися пріоритетні цілі та визначалися завдання:

- 1961 р. – програма міжнародного економічного співробітництва «Декада розвитку» ООН. Програма була прийнята з метою посилення міжнародного економічного співробітництва щодо прискорення розвитку малорозвинених країн для досягнення міжнародного миру та безпеки, більш швидкого та взаємовигідного підвищення рівня добробуту у всьому світі.

Головна ціль програми полягала у зміцненні зусиль розвинених країн, та тих, що розвиваються, для проведення заходів, спрямованих на підвищення темпів зростання у кожній малорозвиненій країні та досягнення до кінця десятиліття коефіцієнта щорічного зростання сукупного національного доходу не менш ніж 5 %.

Завдання програми охоплювали здійснення таких заходів у країнах, що розвиваються: індустріалізацію розвитку економіки; створення високопродуктивного сільськогосподарського сектору; прискорення ліквідації неграмотності, голоду та хвороб; розвиток загальної освіти, професійної та технічної підготовки; посилення науково-дослідницької роботи [41].

Незважаючи на те, що протягом 60-х років ХХ ст. загальні темпи зростання в країнах, що розвиваються, становили в середньому 5,5 %, а темпи зростання на душу населення – 3 % [169], завдання програми міжнародного економічного співробітництва «Декада розвитку» ООН не було виконано в повному обсязі;

- 1970 р. – Міжнародна стратегія розвитку на друге Десятиліття ООН. Стратегія визначила необхідність збільшення середньорічних темпів зростання валового продукту країн, що розвиваються, до 6 % та встановила такі завдання: досягнення щорічного приросту сільськогосподарського виробництва – на 4 %, промислового виробництва – на 8 %; розширення міжнародної торгівлі; забезпечення більш справедливого розподілу доходів і багатства для сприяння соціальній справедливості та ефективності виробництва; підвищення рівня зайнятості; розширення та поліпшення можливостей у сфері освіти, охорони здоров'я, харчування, житлового будівництва, соціального забезпечення; захист

навколишнього середовища [43].

Попри те, що протягом 70-х років ХХ ст. загальні темпи зростання в країнах, що розвиваються, становили в середньому 5,5 %, а темпи зростання на душу населення – 3 % [169], цілі та завдання Міжнародної стратегії розвитку на друге Десятиліття розвитку залишилися не виконаними. Міжнародна економіка знаходилася в уповільненні темпів зростання, що супроводжувалось безперервною високою інфляцією і безробіттям, тривалої нестійкістю валют, посиленням протекціонізму, структурними проблемами і диспропорціями та невизначеними довгостроковими перспективами зростання. Станом на кінець 70-х років ХХ ст. майже 850 млн. осіб у країнах, що розвиваються, існувало на межі виживання, страждаючи від голоду, хвороб, без даху над головою і реальної роботи;

- 1980 р. – *Міжнародна стратегія розвитку на третє Десятиліття ООН.* Головна ціль стратегії полягала у прискоренні процесу розвитку країн, що розвиваються. Стратегія була спрямована на сприяння економічному та соціальному розвитку країн, що розвиваються, з метою скорочення диспаритету між ними та розвиненими країнами, а також на ліквідацію злиденності для сприяння вирішення міжнародних економічних проблем та сталому глобальному економічному розвитку [173].

Стратегія визначила такі завдання: 1) прискорений розвиток найменш розвинених країн (досягнення середньорічних темпів зростання ВВП 7 %); 2) розширення та диверсифікація міжнародної торгівлі; 3) зростання валових внутрішніх накопичень у країнах, що розвиваються; 4) збільшення фінансових потоків на умовах, що відповідають цілям розвитку та економічним умовам країн, що розвиваються; 5) зростання сільського господарства для забезпечення продовольства та продовольчої безпеки з метою ліквідації голоду; 6) розширення промислового виробництва; 7) зменшення та викорінення бідності; 8) ліквідація неграмотності, розповсюдження загальної початкової освіти; 9) розширення доступу бідних верств населення до медичного обслуговування; 10) забезпечення водопостачанням, санітарією та гігієною [173].

Цілі та завдання Міжнародної стратегії розвитку на третє Десятиліття розвитку ООН більшою мірою не були реалізовані: у 80-х рр. ХХ ст. загальні темпи зростання в країнах, що розвиваються, становили в середньому 3 % на рік, а темпи зростання на душу населення – 1 % [169]. Станом на кінець 80-х років ХХ ст. у країнах, що розвиваються, кількість людей з доходом менше 1 дол. США на день становила 1,3 млрд. [174].

- 1990 р. – *Міжнародна стратегія розвитку на четверте Десятиліття розвитку ООН.* Головною метою стратегії було забезпечення прискореного розвитку в країнах, що розвиваються, та зміцнення міжнародного співробітництва.

Стратегія визначила такі завдання: 1) різке підвищення темпів економічного зростання в країнах, що розвиваються; 2) забезпечення розвитку, що враховує соціальні потреби, переслідує мету суттєвого зниження крайньої

бідності, сприяє розвитку і використанню людських ресурсів і професійних навичок, є екологічно безпечним і стійким; 3) вдосконалення міжнародної валютно-фінансової та торгової систем з метою підтримки процесу розвитку; 4) забезпечення стійкості та стабільності світової економіки; 5) ефективне макроекономічне регулювання як на національному, так і на міжнародному рівнях; 6) зміцнення міжнародного співробітництва в сфері розвитку; 7) мобілізація особливих зусиль для вирішення проблем найменш розвинених країн [169].

Цілі та завдання Міжнародної стратегії розвитку на четверте Десятиліття розвитку ООН також були не виконані. Станом на кінець 90-х років ХХ ст. 826 млн. людей мали рівень харчування нижче рівня, необхідного для здорового та активного життя, з 11 млн. дітей, які щорічно помирали, не досягши п'ятирічного віку, 6,3 млн. помирали від голоду [174].

У зв'язку з неможливістю вирішення глобальних завдань, установлених ГА ООН у рамках десятирічних міжнародних стратегій розвитку, з 2000 р. стратегічні міжнародні документи стали визначати цілі у сфері розвитку на значно більший термін – 15-ти річний період:

- 2000 р. – *«Декларація тисячоліття ООН»*. Декларація тисячоліття визначила Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ), яких необхідно було досягти до 2015 р.: 1) ліквідація злиденності та голоду; 2) досягнення загальної початкової освіти; 3) заохочення рівності жінок і чоловіків, розширення прав і можливостей жінок; 4) скорочення дитячої смертності; 5) покращення материнського здоров'я; 6) боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями; 7) забезпечення екологічної стійкості; 8) формування глобального партнерства з метою розвитку [46].

Незважаючи на значний прогрес у досягненні ЦРТ, він був нерівномірним, особливо в країнах Африки, найменш розвинених країнах: 2015 року кількість людей, які живуть у крайній злиденності становила 836 млн., частка людей, які страждають від недодання – майже 13 %. Цілей щодо охорони здоров'я матерів, дітей, репродуктивного здоров'я не було досягнуто;

- 2015 р. – *підсумковий документ саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.»*. Нова програма затвердила план дій у сфері розвитку після 2015 р. і визначила 17 цілей сталого розвитку (ЦСР): 1) викорінення бідності у всіх її формах; 2) викорінення голоду, досягнення продовольчої безпеки, покращення харчування, а також сприяння сталому розвитку сільського господарства; 3) забезпечення здорового способу життя та підвищення добробуту для всіх у будь-якому віці; 4) забезпечення інклюзивної та якісної освіти і створення можливостей для освіти впродовж життя; 5) забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок; 6) забезпечення доступу та стійкого управління водними ресурсами; 7) забезпечення доступу до надійної, стійкої та сучасної енергетики для всіх; 8) сприяння поступальному, інклюзивному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній

праці; 9) розбудова стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій та сталій індустріалізації та стимулювання інновацій; 10) зменшення нерівності всередині країн і між країнами; 11) розбудова міст і населених пунктів на основі інклюзивності, сталої, безпечної життєдіяльності; 12) забезпечення сталого споживання і виробництва; 13) упровадження невідкладних заходів по боротьбі зі зміною клімату і його наслідками; 14) збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів для сталого розвитку; 15) захист, відновлення та сприяння сталому використанню екосистем суші, стійке управління лісами, боротьба з опустелюванням, зупинення процесу деградації земель та припинення втрати біорізноманіття; 16) сприяння становленню мирного й інклюзивного суспільства з метою сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і розбудова ефективних, підзвітних інститутів на всіх рівнях; 17) зміцнення, імплементація та активізація глобального партнерства для сталого розвитку [49].

На відміну від інших стратегій розвитку, цілі, визначені у цьому документі є більш універсальними, оскільки є актуальними як для країн, що розвиваються, так і для розвинених.

3. Міжнародні конференції з фінансування розвитку.

З метою цілісного підходу до вирішення пов'язаних між собою національних, міжнародних і системних проблем фінансування розвитку – сталого, націленого на задоволення інтересів людей і розвитку в усьому світі з 2002 р. стали проводитися Міжнародні конференції з фінансування розвитку, які визначали цілі та завдання фінансової політики ООН у сфері сталого розвитку:

- *перша Міжнародна конференція з фінансування розвитку (м. Монтеррей, Мексика, 2002 р.)* ухвалила Монтеррейський консенсус, що визначив основні напрями діяльності: 1) мобілізація національних фінансових ресурсів; 2) мобілізація міжнародних ресурсів (прямі іноземні інвестиції та інших приватних ресурсів); 3) міжнародна торгівля як рушійна сила розвитку; активізація міжнародного фінансового і технічного співробітництва (зокрема збільшення офіційної допомоги розвитку, використання нетрадиційних джерел фінансування (спеціальних прав запозичення шляхом додаткового випуску для збільшення ліквідності та сприяння забезпеченню розвитку)); 4) управління зовнішньою заборгованістю; 5) підвищення узгодженості і послідовності функціонування міжнародних валютної, фінансової та торговельної систем в інтересах розвитку [122].

Одним із пріоритетних завдань у 2000-х рр. стала боротьба з корупцією як із серйозною перешкодою на шляху ефективної мобілізації та розподілу ресурсів, розвиток національного фінансового сектору шляхом заохочення розвитку ринків капіталу на основі раціональних банківських систем та інших інституційних механізмів, у т. ч. сектору страхування, ринків облігацій та акцій. Монтеррейський консенсус підкреслив важливе значення мікрофінансування і кредиту мікро-, малих і середніх підприємств, національних планів заощаджень для посилення соціально-економічного впливу фінансового сектору, скорочення витрат мігрантів на здійснення грошових переказів і створення

можливості для орієнтованих на розвиток інвестицій, підтвердив сприяння прямих іноземних інвестицій фінансуванню сталого економічного зростання у довгостроковому плані, підтримку нових механізмів фінансування (за рахунок випуску облігацій, акцій державного та приватного секторів в інтересах перш за все малих і середніх підприємств та інфраструктури) [122];

- друга Міжнародна конференція з фінансування розвитку для огляду ходу здійснення Монтерейського консенсусу (Доха, Катар, 2008 р.) визнала суттєве збільшення потоків державних і приватних ресурсів, що сприяло підвищенню темпів економічного зростання у більшості країн, що розвиваються, та скороченню масштабів злиденності в світі. Поряд з цим було визнано, що світове співтовариство стикається з наслідками численних глобальних криз та таких проблем, як проблема відсутності продовольчої безпеки, нестійкість цін на енергоносії та сировинні товари, зміна клімату та глобальна фінансова криза, втрата довіри до міжнародної економічної системи.

Дохійська декларація підтвердила необхідність продовження конкретних дій з метою реалізації Монтерейського консенсусу та наголосила на центральному значенні мобілізації фінансових ресурсів та їхньому ефективному використанні для глобального партнерства в інтересах сталого розвитку [135];

- третя Міжнародна конференція з фінансування розвитку (Аддіс-Абеба, Ефіопія, 2015 р.) установила такі цілі: подолання злиденності та голоду і забезпечення сталого розвитку шляхом заохочення економічного зростання, сприяння соціальній інтеграції та захисту навколишнього середовища; затвердила загальносвітову програму фінансування розвитку на період після 2015 р. [136].

Аддіс-Абебська програма дій визначила необхідність здійснення заходів у таких сферах:

1) внутрішні державні ресурси (покращення управління бюджетними надходженнями за рахунок використання систем прогресивного оподаткування, удосконалення податкової політики й підвищення ефективності збору податків; скорочення незаконних фінансових потоків до 2030 р.; удосконалення процедур розкриття інформації та забезпечення прозорості; розширення масштабів міжнародного співробітництва в питанні оподаткування; зміцнення національних контрольних механізмів; раціоналізація неефективного субсидування; зміцнення механізмів управління боргом, створення ринків муніципальних облігацій, сприяння кредитуванню з боку фінансових установ і банків розвитку);

2) приватний бізнес і фінансування на національному та міжнародному рівнях (прямі іноземні інвестиції, стабільність міжнародної фінансової системи, фінансового ринку; доступ до офіційних фінансових послуг для всіх, підтримка установ мікрофінансування, банків розвитку, сільськогосподарських банків, операторів мобільних мереж, поштових і ощадних банків, використання інноваційних інструментів, у т. ч. банківського обслуговування мобільного зв'язку, мобільних платіжних платформ і комп'ютерних платежів; внесок

мігрантів в економічне зростання у країнах походження (зменшення до 2030 р. витрат на обслуговування грошових переказів до 3 % від суми переказу); зміна фінансових правил для заохочення кредитування мікро-, малих та середніх підприємств; нові інвестиційні механізми (фонди венчурного капіталу, орієнтовані на розвиток, що можуть мати державних партнерів, змішане фінансування; створення національних ринків капіталу для задоволення довгострокових потреб у фінансуванні, зокрема ринків довгострокових облігацій, ринків страхування; фінансування інфраструктурних проектів за допомогою державних і приватних інвестицій);

3) міжнародне співробітництво з метою розвитку (підвищення обсягу офіційної допомоги розвитку, досягнення цільових показників офіційної допомоги розвитку; забезпечення міжнародними банками антициклічного кредитування, у т. ч. на пільгових умовах);

4) міжнародна торгівля (доступ до фінансування торгівлі (торговельні кредити, гарантії, страхування, факторингові операції, акредитиви, інноваційні фінансові інструменти); забезпечення безмитного доступу та доступу без квот на ринки на довгостроковій основі для найменш розвинених країн);

5) проблеми заборгованості та прийнятності її рівня (допомога країнам, що розвиваються, у досягненні прийняттого рівня заборгованості в довгостроковій перспективі на основі узгоджених стратегій, націлених на сприяння залученню позикових коштів, полегшенню боргового тягаря, реструктуризації заборгованості та грамотному управлінню заборгованістю) [136].

Інші інструменти ООН у сфері розвитку.

Цільові показники економічного розвитку для країн, що розвиваються.

У зв'язку з невиконанням поставлених ООН завдань у сфері розвитку та необхідністю прискорення економічного розвитку з 60-х рр. ХХ ст. стали встановлюватися цільові показники економічного розвитку для країн, що розвиваються:

- Програма міжнародного економічного співробітництва «Декада розвитку» ООН (1961 р.) – досягнення коефіцієнта річного зростання сукупного національного доходу не менш ніж 5 % [41];

- Міжнародна стратегія розвитку на друге Десятиліття ООН (1970 р.) – досягнення середньорічних темпів зростання ВВП не менш ніж 6 % (темпи зростання ВВП на душу населення – 3,5 % (з розрахунку середньорічного приросту населення країн, що розвиваються, на рівні 2,5 %). Для прискорення темпу зростання була визначена необхідність: 1) збільшення щорічних темпів розширення експорту товарів і послуг до 7 %, імпорту – до 7 %; 2) збільшення щорічних темпів зростання валових внутрішніх накопичень до 0,5 %; 3) збільшення щорічних темпів зростання сільськогосподарського виробництва до 4 %, промислового виробництва – до 8 % [43];

- Міжнародна стратегія розвитку на третє Десятиліття ООН (1981 р.) – досягнення середньорічних темпів зростання ВВП 7 %. Для прискорення темпу зростання виробництва необхідно: 1) збільшення річних темпів розширення

експорту та імпорту товарів і послуг до 7,5 % і 8 % відповідно; 2) збільшення до 1990 р. обсягу валових капіталовкладень до 28 % ВВП (для цього необхідно збільшення валових внутрішніх накопичень до 24 % ВВП); 3) збільшення щорічних темпів зростання сільськогосподарського виробництва до 4 %, промислового виробництва – до 9 % [173];

- Міжнародна стратегія розвитку на четверте Десятиліття розвитку ООН (1990 р.) – досягнення середньорічних темпів зростання ВВП 7 %. Окрема увага – підвищенню темпів зростання обробної промисловості до 8–10 %, сільськогосподарського виробництва – до 4 % [169].

Цільові показники економічного і соціального розвитку, екологічної стійкості, формування глобального партнерства з метою розвитку.

З 2000 р. у зв'язку зі змінами в цілях та завданнях, установлених «Декларацією тисячоліття ООН» (2000 р.) цільові показники стали включати показники досягнення економічного розвитку, соціального прогресу, екологічної стійкості, формування глобального партнерства з метою розвитку (48 показників за цілями розвитку тисячоліття) [174].

Цільові показники сталого розвитку.

У зв'язку з прийняттям підсумкового документу саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.» (2015 р.) визначено 230 показників за цілями сталого розвитку [49].

Аналіз інституціонально-правового забезпечення ООН у сфері фінансування розвитку дозволяє визначити інструменти та напрями діяльності за фазами циклу розвитку світової економіки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Інституціонально-правове забезпечення ООН у сфері фінансування розвитку за фазами циклу розвитку світової економіки (складено автором на основі [25; 41; 42; 43; 46; 49; 122; 135; 136; 169; 173])

Фази циклу розвитку світової економіки	Цілі ООН у сфері розвитку	Інструменти інституціонально-правового забезпечення ООН	Визначені ООН напрями діяльності у сфері фінансування розвитку
1	2	3	4
1945 – 1972	Забезпечення економічного розвитку	- Загальні та специфічні резолюції ГА ООН; - Програма міжнародного економічного співробітництва «Декада розвитку» ООН (1961 р.); - Міжнародна стратегія розвитку на друге Десятиліття ООН (1970 р.)	- фінансування технічної допомоги; - поступове скорочення й усунення подвійного оподаткування; - розширення міжнародної торгівлі; - надання міжнародних довгострокових позик, субсидій і кредитів; - надання міжнародної допомоги (з 1960 р. у розмірі 1 % національного доходу розвинених країн, з 1970 р. – 0,7 % ВНД);
1973 – 1996	Прискорення економічного розвитку	- Специфічні резолюції ГА ООН; - Міжнародна стратегія розвитку на друге Десятиліття ООН (1970 р.) - Міжнародна стратегія розвитку на третє Десятиліття ООН (1981 р.); - Міжнародна стратегія розвитку на четверте Десятиліття розвитку ООН (1990 р.)	- здійснення приватних іноземних інвестицій; - погашення зовнішньої заборгованості; - забезпечення ресурсами урядами розвинених країн міжнародних організацій для фінансування програм розвитку - використання країнами, що розвиваються, внутрішніх джерел розвитку; - фінансування науки та техніки з метою розвитку

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4
1997 – 2008	Забезпечення соціально-економічного розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - Специфічні резолюції ГА ООН; - Міжнародна стратегія розвитку на четверте Десятиліття розвитку ООН (1990 р.); - Монтерейський консенсус (2002 р.); - Дохійська декларація (2008 р.) 	<ul style="list-style-type: none"> - надання міжнародної допомоги; - сприяння міжнародній торгівлі; - вирішення проблем заборгованості країн, що розвиваються; - забезпечення доступу бідного населення до капіталу (мікрокредитування, накопичення та пов'язані з ними послуги у сфері підприємницької діяльності); - боротьба з корупцією з метою більш повної мобілізації національних фінансових ресурсів; - розвиток національного фінансового сектору; - скорочення витрат мігрантів на здійснення міжнародних грошових переказів
2009 – дотепер	Забезпечення сталого розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - Монтерейський консенсус (2002 р.); - Дохійська декларація (2008 р.) - Аддіс-Абебська програма дій (2015 р.) 	<ul style="list-style-type: none"> - мобілізація національних державних і приватних ресурсів; - надання міжнародної допомоги; - сприяння міжнародній торгівлі; - вирішення проблем заборгованості країн, що розвиваються

2.2. Підвищення ефективності зовнішньої допомоги розвитку: чинники та міжнародні інституціональні заходи

Досягнення цілей сталого розвитку зумовлює необхідність не тільки збільшення обсягів фінансових ресурсів, що надаються двосторонніми та багатосторонніми донорами країнам-реципієнтам, але й підвищення ефективності зовнішньої допомоги.

Необхідно відзначити, що серед науковців існують різні точки зору щодо впливу зовнішньої допомоги на розвиток країн. Так, на думку Дж.Сакса, «безпека та процвітання країн залежить від колективних дій по боротьбі з хворобами, заохочення сучасних наукових знань, розвитку освіти, створення ключових елементів інфраструктури та спільної допомоги найбільш біднішим громадянам», на думку вченого, необхідним є подвоєння світових потоків допомоги, що призведе до знищення злиденності [175]. У.Істерлі, навпаки, вважає, що «зовнішня допомога не здатна трансформувати цілі суспільства і виводити їх з бідності. Для цього необхідним є поступове зростання економічної свободи, в основі якої лежать процеси, що вже йдуть усередині найбільш бідніших країн» [176].

Досліджуючи взаємозв'язок іноземної допомоги, економічної політики та зростання, К.Бьорнсайд і Д.Долар дійшли висновку, що допомога буде більш ефективною, якщо вона буде систематично зумовлена належною політикою: «допомога має позитивний вплив на зростання в країнах, що розвиваються, з належною фіскальною, монетарною та торговельною політикою та незначний

ефект за наявності слабкої політики» [177, с. 864]. Результати досліджень таких науковців, як С.Ределет, М.Клеменс та Р.Бхавнані щодо впливу допомоги на економічне зростання, вказують на те, що із збільшенням обсягів допомоги її вплив зменшується [178, с. 19]. Автори наукової публікації «Сприяння міжнародному розвитку» вважають, що «основна проблема надання допомоги полягає більшою мірою не в ефективності з точки зору віддачі від вкладень, а у відсутності справді системної трансформації, тобто реальних змін» [179, с. 273].

Попри різні висновки науковців щодо впливу зовнішньої допомоги на економічне зростання слід відзначити, що досягнення цілей сталого розвитку в країнах, що розвиваються, потребує не тільки збільшення обсягів зовнішньої допомоги, але й підвищення її ефективності.

Аналіз міжнародних документів у сфері фінансування розвитку дозволяє виокремити чинники підвищення ефективності зовнішньої допомоги та систематизувати їх залежно від суб'єктів впливу (рис. 2.2).

До чинників підвищення ефективності зовнішньої допомоги, пов'язаних з діями країн-реципієнтів допомоги, доцільно віднести:

- *наявність національної стратегії розвитку*, що охоплює скорочення бідності, секторальні та тематичні програми. Е.Дойчер і С.Файсон, посилаючись на багаторічний світовий досвід надання допомоги на цілі розвитку, наголошують на тому, що допомога, визначальну роль у якій відіграють донори, не веде до стійких результатів, і зазначають, що «для того, щоб країни стали менш залежними від допомоги, вони повинні бути в змозі визначати власні пріоритети та покладатися на власні системи для доставки цієї допомоги» [180];

- *наявність надійних національних систем закупівель*. Надійні національні системи закупівель мають важливе значення для забезпечення цілісності, дієвості та ефективності урядів та сприяння довгостроковій стійкості зусиль у сфері сталого розвитку.

На думку І.Р.Мавланова, «відмова від національних систем збільшує операційні витрати та підриває національний потенціал» [181, с. 116]. До того ж, як слушно зауважують Е.Дойчер і С.Файсон, «якщо донори не спрямовують кошти через установи країн-реципієнтів допомоги, ці країни не зміцнюють (і в деяких випадках навіть не розвивають) управлінські структури і потенціал, необхідні для того, щоб подолати бідність» [180];

- *забезпечення якісного державного фінансового управління*. Якість систем управління державними фінансами повинна відповідати критеріям, встановленим Світовим банком: 1) всеохоплюючий та достовірний бюджет, пов'язаний з пріоритетами політики; 2) ефективна система фінансового управління, що гарантує виконання бюджету належним чином; 3) своєчасна та достовірна бухгалтерська та податкова звітність.

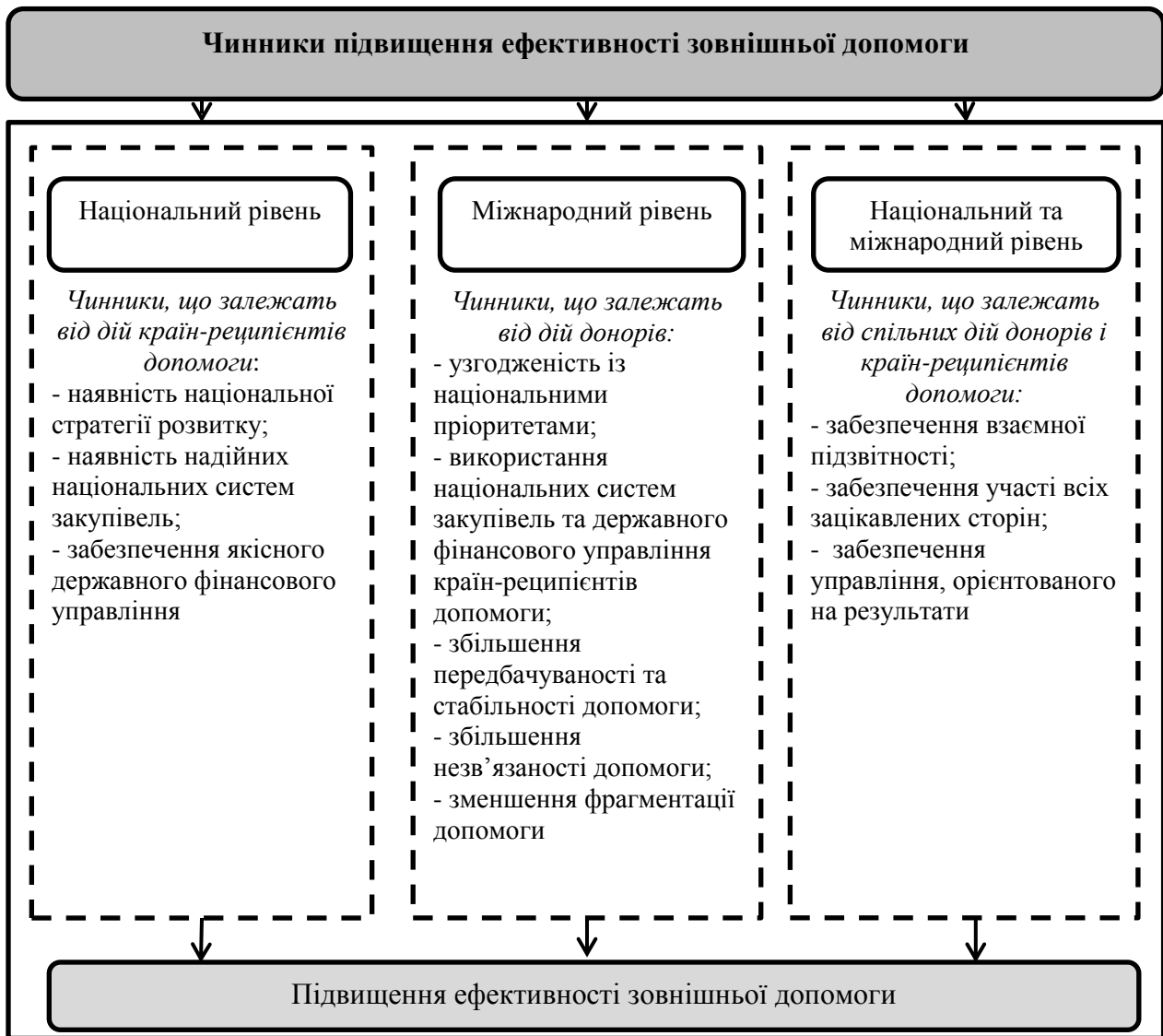

Рисунок 2.2 – Чинники підвищення ефективності зовнішньої допомоги (складено автором на основі [179; 180; 181; 182])

До чинників підвищення ефективності зовнішньої допомоги, пов'язаних з діями донорів, необхідно віднести:

- *узгодженість із національними пріоритетами, використання національних систем закупівель та державного фінансового управління країн-реципієнтів допомоги.* Відповідність допомоги, наданої донорами, пріоритетам і системам національного розвитку країн-реципієнтів (зокрема бюджетним, програмним циклам та циклам планування проектів, системам управління державними витратами та фінансами) здійснює позитивний вплив на підвищення ефективності зовнішньої допомоги;

- *збільшення передбачуваності та стабільності допомоги.* Передбачуваність та стабільність допомоги є вкрай необхідними для планування країн-реципієнтів. Регулярна та своєчасна інформація про обсяги та форми надання допомоги дозволяє здійснювати ефективне планування використання ресурсів, прогнозування витрат бюджету, активізувати зусилля країн-реципієнтів у підвищенні ступеня участі та відповідальності в програмах допомоги.

- *збільшення незв'язаності допомоги*. Під незв'язаністю допомоги розуміється вільне необумовлене використання допомоги для фінансування закупівель товарів і послуг у будь-якій країні. Зв'язана допомога призводить до скорочення її економічної ефективності, обмежуючи для одержувачів можливість вибору постачальників; послаблення зацікавленості країни у використанні фінансових ресурсів, що надаються як допомога, перешкоджаючи тим самим її зв'язку з національними пріоритетами у сфері розвитку [182]. За розрахунками експертів зв'язана допомога підвищує витрати країн на придбання товарів і послуг в середньому від 15 до 30 % [179, с. 122–123].

- *зменшення фрагментації допомоги*. Наявність великої кількості донорів, які надають допомогу країнам, що розвиваються, в реалізації багатьох цільових проектів, призводить до високої фрагментарності. У зв'язку з визначенням кожним донором власних умов проектів, методів обліку, проведенням самостійного контролю і оцінки, збільшуються прямі витрати, пов'язані з наданням допомоги, здійснюється негативний вплив на інституціональний потенціал країн-реципієнтів, ускладнюється проведення урядами послідовної довгострокової політики у сфері розвитку, знижується ефективність зовнішньої допомоги.

На думку Е.Дойчер і С.Файсон, «фрагментація відбувається не тільки через збільшення числа донорів, але й розширення діяльності, що фінансується. Все це занадто часто лягає важким тягарем на країни, що розвиваються, та їх потенціал, і зменшує стійкість і цінність одержуваної допомоги» [180]. Відзначаючи негативний вплив на ефективність допомоги наявності занадто великого числа донорів, що мають різні системи і проводять різну політику, науковці акцентують увагу на необхідності прагнення донорів до зменшення числа агентств і масштабів їхньої діяльності у різних секторах на рівні країни, розробці чітких критеріїв для створюваних фондів та організацій для забезпечення корисності їхньої діяльності [180].

Прагматичний підхід до розподілу праці та навантаження підвищує рівень взаємодоповнюваності та дозволяє знизити операційні витрати [183].

Використання донорами *багатосторонніх каналів* (перерахування коштів двосторонніми донорами до бюджетів багатосторонніх міжурядових організацій) сприяє підвищенню ефективності зовнішньої допомоги. Аргументами на користь багатосторонньої допомоги є: можливість координації та кооперації, що усуває проблему дублювання дій; доступ до експертних ресурсів і «know how»; гнучкість механізмів надання багатосторонньої допомоги та здатність швидкого реагування на мінливі умови; підвищення економії ресурсів, завдяки об'єднанню коштів; забезпечення механізму для узгодження фінансування з потребами реципієнтів і подолання заплутаних схем розподілу; забезпечення політичної нейтральності й легітимності; відповідність принципам і стандартам глобального управління розвитком; додаткова технічна допомога; зниження витрат і навантаження порівняно з двосторонньою допомогою, як для країн-донорів, так і для країн-реципієнтів [184, с. 67; 185, с. 113; 181; 186].

Чинники, що залежать від спільних дій донорів і країн-реципієнтів допомоги, включають:

- *забезпечення взаємної підзвітності*, що передбачає наявність у країнах-реципієнтах політики у сфері допомоги/партнерстві, яка визначає їх пріоритети, цільових показників ефективного розвитку на рівні країни, здійснення регулярної оцінки прогресу, проведення країнами-реципієнтами допомоги та донорами спільних оцінок досягнутого прогресу в реалізації узгоджених зобов'язань щодо підвищення ефективності допомоги, оприлюднення результатів;

- *забезпечення участі всіх зацікавлених сторін* (держав, груп громадянського суспільства, донорських організацій, компаній приватного сектору, міжурядових організацій);

- *забезпечення управління, орієнтованого на результати* (управління та здійснення допомоги методом, що фокусується на бажаних результатах та використовує інформацію з метою удосконалення процесу прийняття рішень). Управління, орієнтоване на результати передбачає: наявність у країнах-реципієнтах структур оцінки виконання та звітності, орієнтованих на результати для виміру прогресу порівняно з ключовими аспектами національних стратегій розвитку та секторальних стратегій; використання країнами-донорами механізмів звітності та моніторингу країн-реципієнтів; використання підходу спільної участі в посиленні потенціалу країн-реципієнтів.

Протягом багатьох років у порядку денному у сфері розвитку для міжнародного співтовариства стоїть питання підвищення ефективності зовнішньої допомоги. Ще у 1968 р. з метою розробки стратегії міжнародної допомоги президентом Світового банку Р.Макнамарою була створена Комісія з міжнародного розвитку, члени якої провели зустрічі з урядами 70-ти країн, що розвиваються, та з урядами більшості країн-членів Комітету сприяння розвитку Організації економічного співробітництва і розвитку (КСР ОЕСР).

1969 року Комісія з міжнародного розвитку, яку очолював колишній прем'єр-міністр Канади Л.Пірсон, оприлюднила доповідь «Партнери в сфері розвитку», у якій висловила жаль з приводу недостатніх результатів, отриманих міжнародною системою допомоги та визначила необхідність досягнення більшої ув'язки всередині механізму надання допомоги, ставлячи питання відносно всієї системи ООН. Комісією було запропоновано, щоб Світовий банк і Міжнародний валютний фонд склали однакові країнові оцінки і забезпечували узгодженість політичних рекомендацій, стверджувалося, що ООН страждає від появи нових установ, що, в свою чергу, призводить до розрізненості й фрагментарності зусиль на рівні країн, підкреслювалася нагальна потреба вдосконалення координації. Комісією було запропоновано Світовому банку провести 1970 року конференцію з метою обговорення питань щодо створення більш дієвого механізму координації, складання авторитетних оцінок вимог допомоги, збалансованого та неупередженого аналізу політики і програм допомоги донорів. Незважаючи на важливість пропозицій, висловлених у доповіді комісії Л.Пірсона, рекомендації державами-членами групи Світового банку не були виконані [187].

Необхідність прагнення країн-реципієнтів допомоги, країн-донорів, міжнародних установ до того, щоб зробити допомогу більш ефективною, визначена в Монтерейському консенсусі Міжнародної конференції з фінансування розвитку (Мексика, 2002 р.), який акцентує увагу на активізації зусиль, «спрямованих на приведення оперативних процедур відповідно до стандарту з метою скорочення операційних витрат і забезпечення гнучкості механізмів виділення та освоєння коштів по лінії офіційної допомоги розвитку, беручи до уваги національні цілі й завдання в сфері розвитку при відповідальності країни-реципієнта за їхні досягнення і виконання; підтриманні та розширенні зусиль та ініціатив, таких, як усунення обумовленості надання допомоги; розширенні можливостей країн-реципієнтів щодо освоєння коштів і управління фінансами для використання допомоги з метою заохочення застосування механізмів надання останньої, що відповідають потребам країн, що розвиваються, та необхідності забезпечення передбачуваності припливу ресурсів, у тому числі механізмів бюджетної підтримки, де це необхідно, на основі всебічних консультацій; використанні програм розвитку, за здійснення і організацію яких відповідають країни, що розвиваються, і які охоплюють стратегії скорочення масштабів злиденності; розширенні внеску країн-реципієнтів у розробку програм технічної допомоги, включаючи закупівлі, та відповідальності за їх здійснення при розширенні ефективного використання місцевих ресурсів; поліпшенні координації допомоги і оцінки результатів» [122].

Форуми високого рівня, проведені протягом 2003–2011 рр. під егідою ООН (рис. 2.3), було присвячено саме розгляду питань підвищення ефективності зовнішньої допомоги, узгодження заходів та цільових показників. На першому Форумі високого рівня (Рим, Італія, 2003 р.) були визначені заходи щодо покращення узгодження оперативної політики, процедур і практики роботи країн-донорів, міжнародних установ з політикою, процедурами і практикою роботи систем у країнах-реципієнтах, головними серед яких необхідно визначити такі:

- досягнення узгодженості допомоги з пріоритетами країни-реципієнта допомоги;
- визначення шляхів та засобів удосконалення політики окремих установ і країн з метою полегшення процесу узгодження;
- поступове впровадження стандартів передової практики в процес надання допомоги й управління нею з урахуванням конкретних умов країн;
- активізація зусиль донорів у роботі шляхом децентралізації співпраці на міжнародному рівні, підвищення ступеня гнучкості персоналу, розташованого в країнах, з більш ефективним управлінням програмами;
- вироблення стимулів, що сприяють управлінню та визнанню персоналом переваг узгодження в інтересах підвищення ефективності допомоги;
- надання підтримки діяльності в країнах методами, що підвищують здатність урядів брати на себе більш активну керівну роль і відповідати за результати розвитку;
- заохочення застосування узгоджених підходів у рамках глобальних і регіональних програм [188].

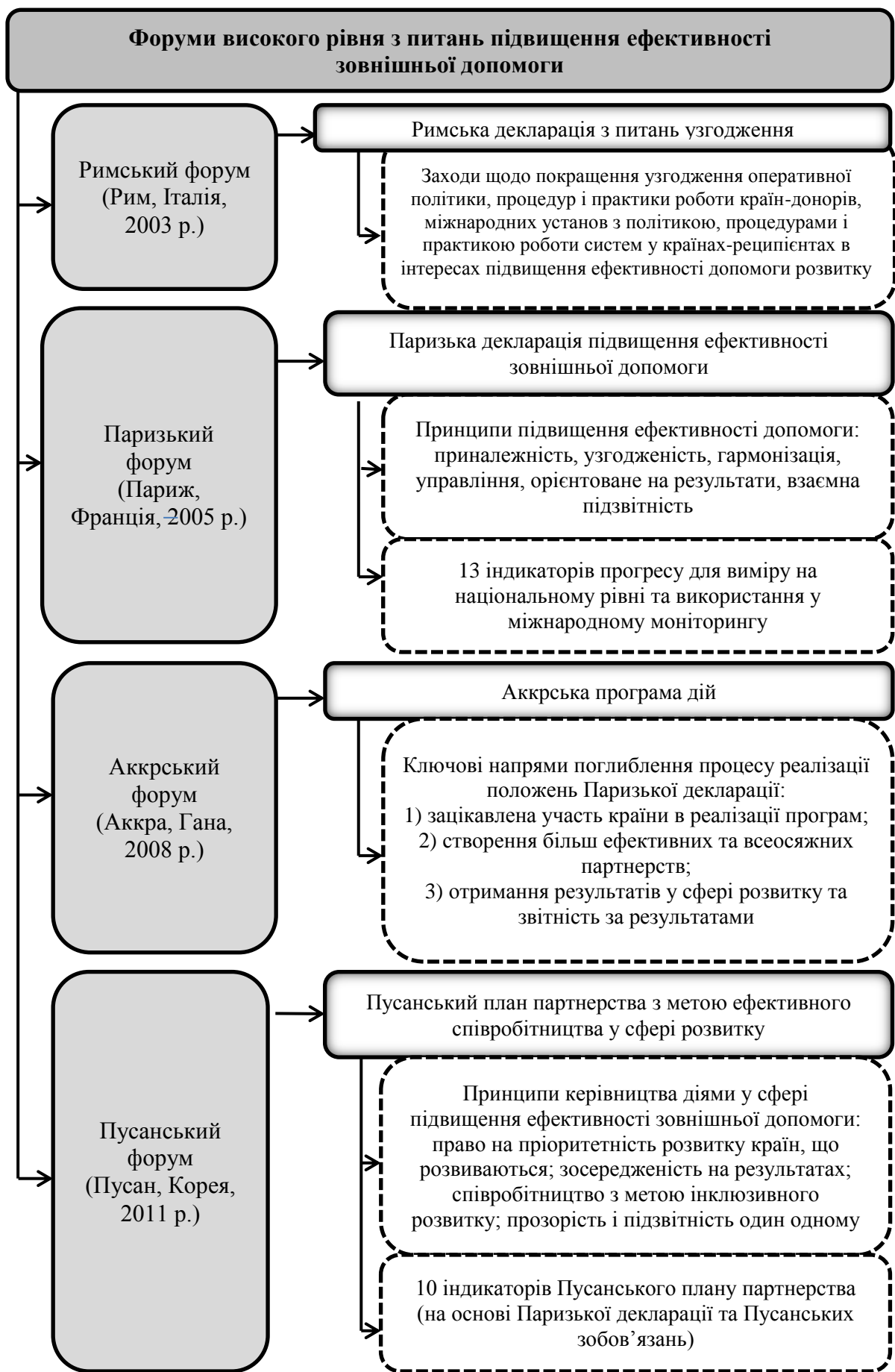

Рисунок 2.3 – Форуми високого рівня з питань підвищення ефективності зовнішньої допомоги розвитку (складено автором на основі [183;188;189;190])

Паризьку декларацію, розроблену КСР ОЕСР спільно з країнами-донорами і країнами-реципієнтами допомоги, було ухвалено на другому Форумі високого рівня (Париж, Франція, 2005 р.). Паризька декларація визначила підвищення ефективності зовнішньої допомоги як високо пріоритетний напрям у сфері розвитку та виокремила такі принципи:

- принцип приналежності – країни-партнери повинні здійснювати ефективне керівництво розробкою політики та стратегії розвитку і координувати свою діяльність щодо розвитку;

- принцип узгодженості – всебічна допомога, що надається донорами, повинна ґрунтуватися на національних стратегіях розвитку, інститутах і процедурах країни – партнера;

- принцип гармонізації – діяльність донорів на більш гармонізованій та прозорій основі з підвищеною колективною відповідальністю;

- принцип управління, орієнтованого на результати – управління ресурсами та удосконалення процесу прийняття рішень, орієнтованого на результати;

- принцип взаємної підзвітності – донори та партнери є підзвітними за результати розвитку [183].

Паризька декларація встановила також цілі на 2010 рік і 13 індикаторів для оцінки дотримання принципів підвищення ефективності зовнішньої допомоги на національному рівні та використання у міжнародному моніторингу (рис. 2.4).

Попри спрямованість Паризької декларації на досягнення цілей розвитку тисячоліття, спеціалістами з питань розвитку висловлювалися критичні зауваження. Так, Е.Вентер було наголошено на тому, що положення Паризької декларації з підвищення ефективності допомоги були розроблені КСР ОЕСР спільно з невеликою кількістю країн-реципієнтів і визначено такі недоліки: здійснення оцінки прогресу в зменшенні зв'язаності допомоги за досягнутим «прогресом з плином часу»; недостатність контролю якості даних, що надаються донорами і реципієнтами при заповненні анкет моніторингу (більшість питань адресується тільки донорам), у зв'язку з цим реципієнтам допомоги важко перевірити дані, надані їм донорами; здійснення оцінки стратегій країн-реципієнтів Світовим банком, який визначає їх відповідність згідно зі своєю ідеологією (якщо, на думку Світового банку, для досягнення цілей розвитку стратегії повинні відповідати неоліберальній ідеології, то саме так будуть оцінюватися дії країн); можливість використання принципу гармонізації для формування «донорських лобі» з метою проведення ортодоксальних реформ політики, що не залишає істотних можливостей для застосування «доморощених» рішень і заходів політики країн-реципієнтів допомоги [191].

2008 року експертами міжнародної неурядової мережі «Реальність допомоги» було відзначено, що Паризька декларація не змогла представити підхід, орієнтований на досягнення прав людини та права на розвиток, декларація не вирішує проблеми усунення дисбалансу між донорами та

реципієнтами допомоги, декларація спрямована більше на технічну та процесуальну ефективність допомоги, ніж на переорієнтацію філософії допомоги на демократичну участь у розробці політики, декларація не в змозі вирішити такі проблеми, як злиденність, голод, хвороби, неосвіченість у країнах, що розвиваються [192].

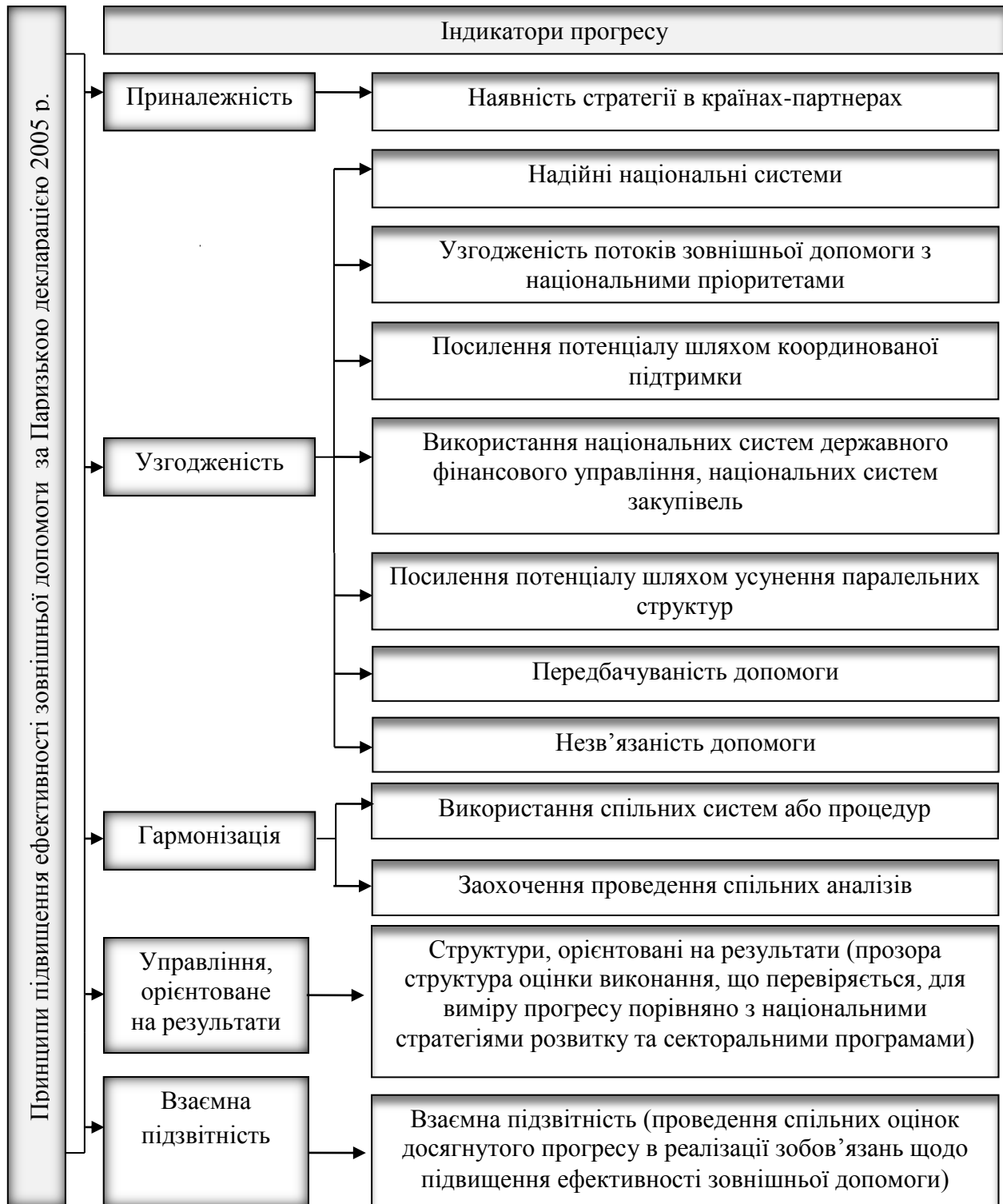

Рисунок 2.4 – Принципи та індикатори підвищення ефективності зовнішньої допомоги Паризької декларації 2005 р. (розроблено автором на основі [183])

Т.Гочжсанг, розглядаючи принцип приналежності, відносить до недоліків Паризької декларації відсутність згадування ролі громадських організацій у процесі підвищення ефективності зовнішньої допомоги та наголошує на тому, що сталий розвиток не може бути досягнутий, якщо громадськість не бере реальну та ефективну участь у цьому процесі, політичної волі та організаційного потенціалу недостатньо для забезпечення сталості розвитку [193].

Необхідно погодитись з критичними зауваженнями щодо змісту Паризької декларації, визначеними зарубіжними спеціалістами з питань розвитку, які звернули увагу на її вузьку орієнтацію на управління ефективністю зовнішньої допомоги, неспроможність вирішити проблеми злиденності та голоду в найменш розвинених країнах. Дійсно, положення Паризької декларації більшою мірою були спрямовані на оцінювання тільки основних тенденцій в управлінні зовнішньою допомогою, а саме покращення процесу планування, підвищення рівня ефективності та підзвітності діяльності державних установ. Поряд з цим слід відзначити, що Паризька декларація з підвищення ефективності зовнішньої допомоги стала першим міжнародним документом, прийнятим на високому рівні, який установив конкретні принципи, цілі та терміни їх досягнення, індикатори для виміру прогресу в дотриманні визначених принципів. Паризька декларація стала найбільш комплексною спробою підвищення рівня координації при наданні допомоги та ступеня її ув'язки з національними пріоритетами.

2008 року на третьому Форумі високого рівня (Аккра, Гана, 2008 р.), проведеного з метою надання оцінки досягнутим результатам у сфері підвищення ефективності зовнішньої допомоги, встановлено повільність темпу реалізації положень Паризької декларації та визначена необхідність вирішення трьох основних проблем: зацікавленої участі країни в реалізації програм, створення більш ефективних та всеосяжних партнерств, отримання результатів у сфері розвитку та звітності за результатами [189].

Аккрська програма дій визначила такі конкретні заходи щодо прискорення та поглиблення процесу реалізації положень Паризької декларації як важливої основи для підвищення ефективності зовнішньої допомоги:

1. Посилення зацікавленої участі країн в діяльності у сфері розвитку.

1.1. Розширення діалогу з питань політики у сфері розвитку на країновому рівні (тісна співпраця урядів країн-реципієнтів допомоги з парламентами з питань підготовки, реалізації та моніторингу національної політики у сфері розвитку, взаємодія з організаціями громадянського суспільства; підтримка донорами зусиль із нарощування потенціалу усіх суб'єктів діяльності у сфері розвитку; відповідність політики та програм міжнародним зобов'язанням у питаннях гендерної рівності, дотримання прав людини, підтримки екологічної стійкості).

1.2. Зміцнення потенціалу країнами-реципієнтами допомоги для здійснення провідної ролі в управлінні діяльністю у сфері розвитку (виявлення країнами-реципієнтами допомоги сфер, що потребують посилення потенціалу

для виконання і надання послуг, та розробка стратегій для вирішення цих питань; підтримка донорами розвитку потенціалу відповідно до наявних потреб, стимулювання зацікавленої участі країн-реципієнтів допомоги).

1.3. Зміцнення та максимальне використання національних систем країн-реципієнтів допомоги (спільна оцінка якості національних систем країн-реципієнтів, провідна роль країн-реципієнтів у визначенні програм і пріоритетів реформування національних систем у випадку необхідності їхнього подальшого зміцнення; розробка та надання донорами прозорих планів щодо виконання зобов'язань використання національних систем у країнах-реципієнтах у всіх формах допомоги на цілі розвитку).

2. Створення більш ефективних та всеосяжних партнерств, що займаються питаннями розвитку.

2.1. Скорочення висококоштовної фрагментації зовнішньої допомоги на основі удосконалення взаємодоповнюваності донорських зусиль та поділу праці серед донорів, зокрема, за рахунок поліпшення розподілу коштів всередині секторів і країн.

2.2. Підвищення «співвідношення ціни та якості» при наданні допомоги на основі надання допомоги, незв'язаної умовами (розробка донорами індивідуальних планів щодо подальшого максимального звільнення своєї допомоги від попередніх умов; сприяння донорами використанню місцевих і регіональних систем закупівель для забезпечення прозорості процедур закупівель, що дозволить місцевим і регіональним компаніям вільно конкурувати.

2.3. Співробітництво з усіма суб'єктами у сфері розвитку (співробітництво з країнами із середнім рівнем доходу, по лінії Південь – Південь (допомога країн, що розвиваються), глобальними фондами й програмами, організаціями громадянського суспільства) та удосконалення форм їхніх взаємодій.

2.4. Адаптація політики у сфері зовнішньої допомоги для країн, що переживають період нестабільності (спільна оцінка донорами та країнами-реципієнтами допомоги стану системи державного управління і потенціалу, вивчення причин конфліктів, нестабільності та відсутності безпеки; розробка проміжних заходів, що дозволять створити ефективні інститути на місцевому рівні).

3. Отримання результатів у сфері розвитку та звітність за результатами (посилення прозорості та підзвітності у використанні внутрішніх і зовнішніх ресурсів у сфері розвитку).

3.1. Удосконалення системи управління для отримання результатів (підвищення якості країнами-реципієнтами розробки, реалізації та оцінки політики шляхом удосконалення інформаційних систем; підтримка та інвестиції донорів у національний статистичний потенціал країн-реципієнтів; узгодження моніторингу донорів з інформаційними системами країн-реципієнтів).

3.2. Підвищення підзвітності та прозорості відносно результатів діяльності для представників громадськості (сприяння країнами-донорами

контролю з боку парламенту управління державними фінансами, включаючи оприлюднення доходів, бюджетів, закупівель та результатів аудиторських перевірок; надання донорами громадськості на регулярній основі детальної та своєчасної інформації щодо обсягів, розподілу, результатів витрачання коштів на цілі розвитку; посилення боротьби з корупцією).

3.3. Зміни характеру умов надання допомоги донорами для підтримки зацікавленої участі країн-реципієнтів на основі використання в якості умов національної політики у сфері розвитку самих країн-реципієнтів.

3.4. Збільшення донорами середньострокової передбачуваності зовнішньої допомоги (покращення країнами-реципієнтами процесів бюджетного планування для управління внутрішніми та зовнішніми ресурсами, зміцнення взаємозв'язку між витратами та результатами; надання донорами повної та своєчасної інформації щодо своїх щорічних зобов'язань та реально наданих коштів для можливості країн-реципієнтів враховувати усі потоки зовнішньої допомоги в бюджетних оцінках) [189].

Отже, у Аккрській програмі дій 2008 р. було враховано недоліки Паризької декларації з підвищення ефективності 2005 р. та визначено необхідність взаємодії країн-реципієнтів допомоги з організаціями громадянського суспільства, підтримки донорами зусиль з нарощування потенціалу всіх суб'єктів діяльності у сфері розвитку, відповідності політики та програм міжнародним зобов'язанням у питаннях гендерної рівності, дотримання прав людини, підтримки екологічної стійкості.

Четвертий Форум високого рівня з питань підвищення ефективності зовнішньої допомоги був проведений у Пусані (Корея, 2011 р.) з метою огляду дотримання принципів Паризької декларації та обговорення шляхів подальшого посилення впливу допомоги у сфері розвитку. Учасники Форуму домовилися про створення Пусанського плану партнерства з метою ефективного співробітництва у сфері розвитку, який установив узгоджену основу для співпраці, що вперше охопила традиційних і нових донорів, країн-реципієнтів допомоги, організації громадянського суспільства і приватних спонсорів.

Пусанський план партнерства визначив такі принципи для всіх учасників процесу розвитку в сфері підвищення ефективності зовнішньої допомоги: право на пріоритетність розвитку країн, що розвиваються; зосередженість на результатах; співробітництво з метою інклюзивного розвитку; прозорість і підзвітність один одному [190].

2012 року на основі Паризької декларації та зобов'язань, взятих країнами світу за Пусанським планом партнерства з метою ефективного співробітництва у сфері розвитку були розроблені індикатори Пусанського плану партнерства та встановлені цільові показники на 2015 р., за якими здійснюється оцінка ефективності зовнішньої допомоги (табл. 2.3).

Таким чином, протягом 2003–2011 рр. з періодичністю в три роки проводилися зібрання світової спільноти на високому рівні, які були цілковито присвячені розгляду питань підвищення ефективності використання фінансових ресурсів у сфері зовнішньої допомоги розвитку.

Таблиця 2.3 – Індикатори та цільові показники Пусанського плану партнерства (складено автором на основі [194])

Індикатор	Цільовий показник 2015 р.
1. Сфокусованість співпраці щодо сприяння розвитку на результатах оцінки пріоритетів країн, що розвиваються	
Ступінь використання результатів оцінки інформації про співпрацю	Усі учасники сприяння розвитку використовують результати оцінок країн щодо співпраці у сфері сприяння розвитку
2. Максимальне залучення громадянського суспільства до сприяння розвитку	
Індекс оцінки можливостей	Процес, що безперервно розвивається
3. Рівень залученості й внеску приватного сектору в сприяння розвитку	
Процес, що безперервно розвивається	
4. Доступність інформації про співпрацю щодо сприяння розвитку	
Виконання стандарту доступності електронних публікацій своєчасної та всеосяжної інформації про співробітництво	
5. Посилення передбачуваності співпраці щодо сприяння розвитку (індикатор Паризької декларації)	
а) щорічно: частка допомоги, яка була виділена в запланованому році; б) середньостроково: частка допомоги, яка включена в план надання допомоги на рівні країни	Скоротити розрив допомоги, яка була запланована та не виділена, вдвічі (базовий рік 2010 – 79 %). Скоротити розрив допомоги, яка була запланована та не виділена, вдвічі
6. Включення допомоги в бюджет, підконтрольний парламенту (індикатор Паризької декларації)	
% допомоги в щорічних бюджетах, прийнятих законодавчими органами країн	Скоротити вдвічі обсяг допомоги, яка не враховується в бюджеті (збільшити % допомоги, яка враховується в бюджеті до 85 %)
7. Взаємна підзвітність акторів щодо співпраці у сфері сприяння розвитку на основі інклюзивного аналізу (індикатор Паризької декларації)	
% країн, що беруть участь у спільній оцінці рівня виконання узгоджених зобов'язань	Усі країни, що розвиваються, повинні проводити спільну оцінку на міжнародному рівні
8. Гендерна рівність і посилення впливу жінок	
% країн, у яких існують системи з моніторингу виконання рішень з гендерної рівності та прав жінок	Усі країни, що розвиваються, мають системи з моніторингу виконання рішення з гендерної рівності та прав жінок
9. Зміцнення й використання інститутів країн, що розвиваються (індикатор Паризької декларації)	
а) якість систем управління державними фінансами (УДФ) в країнах; б) використання країнами систем УДФ і систем закупівель	Половина країн піднімає як мінімум одну оцінку (напр., 0,5 пунктів) за шкалою виконання УДФ/ОПК (оцінка інститутів і політики країни) Скорочення розриву [як і в Паризькій декларації – на 2/3 за умови ОПК ≥ 5 ; або на 1/3 за умови ОПК від 3.5 до 4.5]
10. Незв'язаність допомоги розвитку (індикатор Паризької декларації)	
% повністю не зв'язаної допомоги	Процес, що безперервно розвивається

Залишаються усталеними базові принципи підвищення ефективності зовнішньої допомоги, встановлені Паризькою декларацією 2005 року: приналежність, узгодженість, гармонізація, управління, орієнтоване на результати, взаємна підзвітність. Поряд із цим необхідність здійснення ефективного співробітництва у сфері розвитку та створення 2011 року Пусанського плану партнерства зумовили виникнення нових принципів, які слід визначити як загальні: право на пріоритетність розвитку країн, що розвиваються; зосередженість на результатах; співробітництво з метою інклюзивного розвитку; прозорість і підзвітність один одному (рис. 2.5).

Рисунок 2.5 – Принципи підвищення ефективності зовнішньої допомоги (розроблено автором на основі [183;190])

Відбулася суттєва трансформація підходів до управління ефективністю зовнішньої допомоги, що полягає у переході з вузької орієнтації на управління ефективністю зовнішньої допомоги урядами країн-реципієнтів і донорів на більш широкий та цілісний підхід, що враховує внесок реального співробітництва усіх зацікавлених сторін у досягнення ефективності розвитку загалом.

Таким чином, проведені дослідження чинників та здійснення міжнародних інституціональних заходів щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги розвитку дозволило:

- виокремити чинники підвищення ефективності зовнішньої допомоги та систематизувати їх залежно від суб'єктів впливу: 1) чинники, що залежать від дій країн-реципієнтів допомоги (наявність національної стратегії розвитку; наявність надійних національних систем закупівель; забезпечення якісного

державного фінансового управління); 2) чинники, що залежать від дій донорів (узгодженість з національними пріоритетами; використання національних систем закупівель та державного фінансового управління країн-реципієнтів допомоги; збільшення передбачуваності та стабільності допомоги; збільшення незв'язаності допомоги; зменшення фрагментації допомоги); 3) чинники, що залежать від спільних дій донорів і країн-реципієнтів допомоги (забезпечення взаємної підзвітності; забезпечення участі всіх зацікавлених сторін; забезпечення управління, орієнтованого на результати);

- установити трансформацію підходів до управління ефективністю зовнішньої допомоги, що полягає у переході з вузької орієнтації на управління ефективністю зовнішньої допомоги на рівні урядів країн-реципієнтів і донорів на більш широкий та цілісний підхід, що враховує внесок реального співробітництва усіх зацікавлених сторін, зокрема громадянського суспільства та приватного сектору в досягнення ефективності розвитку загалом;

- визначити принципи підвищення ефективності зовнішньої допомоги, що охоплюють: 1) базові принципи управління ефективністю зовнішньої допомоги, встановлені Паризькою декларацією (2005 р.) (приналежність, узгодженість, гармонізація, управління, орієнтоване на результати, взаємна підзвітність); 2) загальні принципи ефективного співробітництва у сфері розвитку, визначені Пусанським планом партнерства (2011 р.) (право на пріоритетність розвитку країн, що розвиваються; зосередженість на результатах; співробітництво з метою інклюзивного розвитку; прозорість і підзвітність один одному).

2.3. Діяльність установ ООН у сфері сталого розвитку: потенціал, задачі та ідентифікаційні характеристики

Вирішення завдань, визначених підсумковим документом саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.» потребує наявності достатніх фінансових ресурсів для забезпечення потреб, які, за даними доповіді експертів Мережі з пошуку рішень з метою сталого розвитку, становлять щорічно від 2 до 3 трлн. дол. США на рік [124]. Головну роль у фінансуванні програм сталого розвитку відіграє ООН, її установи та програми, які мають конкретні мандати в цій сфері. Зокрема, діяльність такої програми ООН, як Програма розвитку ООН (ПРООН) та спеціалізованої установи ООН – Світового банку, націлена на викорінення бідності, ліквідацію голоду та підвищення продовольчої безпеки.

Для оцінки потенціалу, визначення задач та ідентифікаційних характеристик діяльності ПРООН і Світового банку у сфері фінансування сталого розвитку доцільним є проведення аналізу цілей, ефективності їх досягнення та політик; механізму формування та розподілу фінансових ресурсів; динаміки бюджету (за фондами ресурсів, внесками донорів); обсягів

фінансування програм сталого розвитку (за регіонами, тематичними напрямками) у розрізі кожної установи та програми окремо.

Програма розвитку ООН (ПРООН).

Цілі, політики та оцінка ефективності ПРООН.

Діяльність ПРООН зосереджено на наданні допомоги країнам за трьома основними напрямками: сталий розвиток, демократичне управління та миробудівництво, протидія зміні клімату та стихійним лихам.

Стратегічні цілі ПРООН на 2014–2017 рр. охоплюють: 1) всеосяжне і стаке зростання та розвиток; 2) зміцнення систем демократичного управління в цілях задоволення очікувань громадян; 3) зміцнення інститутів для забезпечення загального доступу до основних послуг; 4) гендерна рівність і розширення прав і можливостей жінок; 5) запобігання лих і управління ризиками; 6) швидке відновлення і швидке повернення на шлях сталого розвитку.

Політику ПРООН спрямовано на підтримку перетворень і надання доступу до джерел знань, практичного досвіду і ресурсів з метою сприяння поліпшенню життя населення.

Стратегічним планом ПРООН на 2014–2017 рр. передбачено першу систематичну оцінку ефективності діяльності щодо здійснення програм та інституційної ефективності на основі комплексної системи оцінки співвідношення між досягнутими результатами за визначеними стратегічними цілями та ресурсами.

З 2014 р. визначення ефективності діяльності ПРООН здійснюється за допомогою оцінки досягнення результатів щодо всеосяжного і сталого зростання та розвитку; зміцнення систем демократичного управління в цілях задоволення очікувань громадян; зміцнення інститутів для забезпечення загального доступу до основних послуг; гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок; запобігання лих і управління ризиками; швидкого відновлення і повернення на шлях сталого розвитку; лідерства в сфері аналітичної роботи [195].

Як свідчать дані доповіді Адміністратора ПРООН, 2014 року здійснення стратегічного плану відповідало встановленим цільовим показникам, при цьому планові показники багатьох конкретних результатів у сфері розвитку були перевищені. ПРООН забезпечила виконання або перевищення планових показників 23 конкретних результатів у сфері розвитку з 38; у відношенні 13 конкретних результатів досягнутий прогрес [195].

Формування та розподіл фінансових ресурсів ПРООН.

Фінансування діяльності ПРООН здійснюється за рахунок добровільних внесків двосторонніх і багатосторонніх донорів, що групуються в рамках фондів регулярних (основних) та інших (неосновних) ресурсів (рис.2.6).

Регулярні (основні) ресурси, що формуються за рахунок внесків урядів-донорів на двосторонній основі, становлять основу ПРООН, оскільки дозволяють їй відігравати стратегічну роль, здійснювати планування на перспективу, оперативно і гнучко реагувати на кризи, зміцнювати транспарентність і надавати прогнозовані й диференційовані послуги в сфері розвитку у всіх країнах здійснення програм, особливо в найбільш уразливих [196].

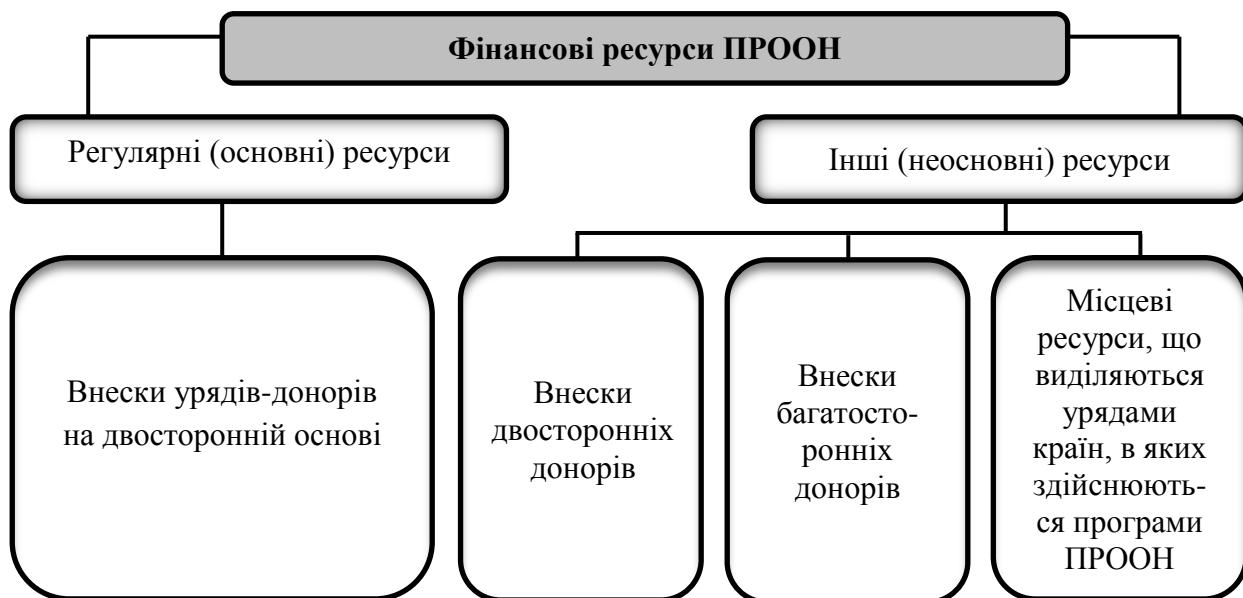

Рисунок 2.6 – Формування фінансових ресурсів ПРООН (складено автором на основі [197])

Цільове призначення *інших (неосновних) ресурсів*, що формуються за рахунок внесків двосторонніх, багатосторонніх партнерів, а також місцевих ресурсів, визначається донорами. *Внески в місцеві ресурси* спрямовуються через ПРООН урядами країн, де здійснюються програми та проекти, з їхніх внутрішніх ресурсів через механізм, відомий як «спільне несення витрат з державою».

Крім основної діяльності, ПРООН також підтримує здійснення спільних програм, виконуючи функції з формування фондів та управління спільними програмами та багатосторонніми донорськими цільовими фондами від імені системи ООН і національних урядів, а також функцію з виконання програм в якості організації ООН, що бере участь у цьому процесі [196].

Фінансові ресурси на цілі сталого розвитку розподіляються за допомогою фондів:

- тематичні цільові фонди (з боротьби з бідністю, з питань демократичного врядування, для запобігання кризам та відновлення, з питань енергетики та охорони довкілля);

- цільові фонди для конкретних програм і проектів, що здійснюються на глобальному, регіональному, міжнародному рівнях з можливим використанням місцевих ресурсів для розвитку проектів відповідно до національних планів розвитку і стратегічному плану ПРООН (співучасть урядів у витратах);

- об'єднані фонди ООН, що використовуються для підтримки конкретних національних, регіональних або глобальних пріоритетів (багатосторонні донорські цільові фонди, спільні програми, Центральний фонд реагування на надзвичайні ситуації);

- вертикальні фонди, призначені для здійснення програм у конкретній сфері розвитку (здоров'я, протидія зміні клімату та ін.) (Глобальний фонд для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією, Глобальний екологічний

фонд, Багатосторонній фонд для здійснення Монреальського протоколу, Зелений кліматичний фонд) [153].

Фінансування в рамках ПРООН визначається пріоритетами програми за конкретним регіоном:

- Азіатсько-Тихоокеанський регіон – протидія зміні клімату, гендерна рівність, співпраця по лінії Південь – Південь, запобігання стихійним лихам та ліквідація їх наслідків;

- Латинська Америка та Карибський басейн – економічне зростання і соціальний захист для всіх, управління природними ресурсами і стійкість до зміни клімату, скорочення масштабів бідності й нерівності, захист громадян;

- Африка – реалізація ЦРТ, викорінення злиденності, збереження екосистем, участь громадянського суспільства, нарощування потенціалу, пост-конфліктне відновлення; арабські держави – співпраця по лінії Південь – Південь, сприяння у становленні та забезпеченні роботи виборчих систем, розширення прав і можливостей жінок, зміцнення потенціалу, механізмів реагування на кризові ситуації;

- Європа та СНД – швидке відновлення економічного зростання, соціальна інтеграція, збереження біологічного різноманіття і використання альтернативних джерел енергії [198].

Динаміка бюджету ПРООН (за фондами ресурсів, за внесками донорів).

Загальний обсяг внесків донорів до ПРООН протягом 2003–2014 рр. становив майже 55 млрд. дол. США (рис. 2.7). Найбільшу частку в загальному обсязі внесків донорів становили внески в інші (неосновні) ресурси (80 %). Як свідчать дані рис. 2.7, протягом 2003–2014 рр. відбулося зростання загального обсягу внесків донорів на 45,5 % (за рахунок зростання внесків до інших (неосновних) (на 56 %) та регулярних (основних) ресурсів (на 11 %)).

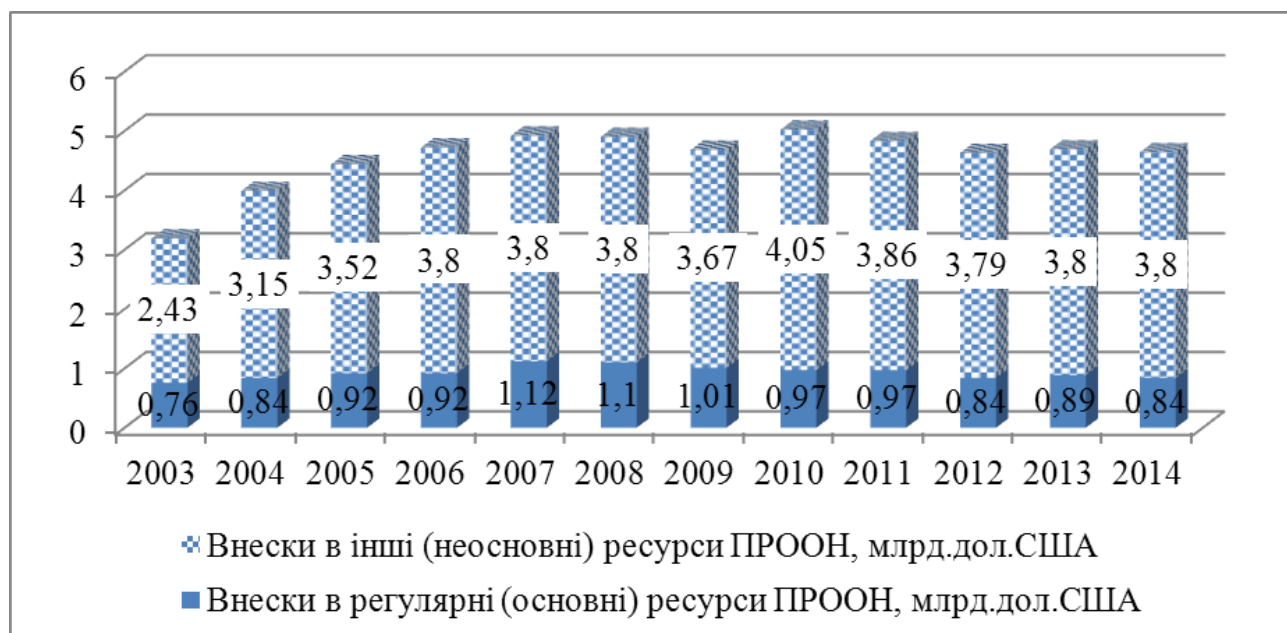

Рисунок 2.7 – Внески донорів до ПРООН (складено автором на основі [196])

Необхідно відзначити, що стале зростання обсягів внесків донорів в інші (неосновні) ресурси, яке відбувалося в період 2003–2008 рр., змінилося на падіння (до 3,67 млрд. дол. США), що було наслідком глобальної фінансової кризи 2008–2009 рр. Приріст внесків у 2010 р. (на 10,4 %) у подальшому не було підтримано у зв'язку зі скороченням бюджетів двосторонніх донорів, які зосередили увагу на розв'язанні національних проблем.

Внески 10 найбільших донорів до *регулярних (основних) ресурсів* у 2012–2014 рр. становили \$2,2 млрд. (майже 82 % від загального обсягу внесків до цих ресурсів). До країн, що перерахували найбільші обсяги внесків належать Норвегія (17,3 %), Велика Британія (11,8 %), Швеція (11,8 %), Японія (10,9 %), США (10,4 %), Швейцарія (8,2 %), Нідерланди (8,2 %), Данія (7,7 %), Німеччина (5,9 %), Канада (4,1 %). При цьому 2014 року порівняно з 2012 р. Нідерланди скоротили внески майже на 50 % – з \$71 млн. до \$37 млн., Швеція – на 29 % (з \$103 млн. до \$73 млн., Норвегія – на 19 % (з \$138 млн. до \$112 млн.) [196].

Сума внесків до *інших (неосновних) ресурсів* ПРООН протягом 2012–2014 рр. становила \$11,6 млрд. Найбільші обсяги внесків перераховано багатосторонніми партнерами – \$4,6 млрд. (40 % від загального обсягу внесків в інші ресурси) та двосторонніми донорами – \$4,1 млрд. (35 %), місцеві внески становили \$2,9 млрд. (25 %).

Найбільшими багатосторонніми донорами ПРООН є Глобальний фонд боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією (ГФБСТМ), частка внесків в рахунок інших ресурсів у 2012–2014 рр. якого становила 28,9 % загального обсягу внесків, Глобальний екологічний фонд (ГЕФ) (19,6 %), Європейський Союз (ЄС) (18,6 %), Багатосторонній донорський цільовий фонд (спільні програми) (БДЦФ) (17,4 %), установи ООН (3,6 %), фонд для здійснення Монреальського протоколу (ФМП) (1,3 %), Адаптаційний фонд (0,5 %). Приватним сектором, фондами та неурядовими організаціями протягом зазначеного періоду перераховано 2,4 % загального обсягу внесків до інших ресурсів.

До десяти найбільших двосторонніх донорів увійшли Японія (23,7 % загального обсягу двосторонніх донорів до інших ресурсів), США (18,8 %), Велика Британія (8 %), Швеція (7,3 %), Німеччина (6,8 %), Норвегія (6,6 %), Нідерланди (4,1 %), Австралія (3,2 %), Корея (2,8 %), Канада (1,2 %).

У *рахунок місцевих ресурсів* майже 70 % внесків надійшло від урядів 10 країн: Аргентини (27,6 % загального обсягу внесків у місцеві ресурси), Перу (8,9 %), Бразилії (7,7 %), Венесуели (5,2 %), Єгипту (4,9 %), Колумбії (4,8 %), Сальвадору (4,3 %), Саудівської Аравії (3,1 %), Домініканської республіки (1,8 %), Мексики (1,6 %).

Обсяги фінансування ПРООН програм сталого розвитку (за регіонами, тематичними напрямками).

Обсяг фінансування ПРООН у 2012–2015 рр. становив 21,7 млрд. дол. США. Майже половина загального обсягу фінансування за проектами ПРООН у 2012–2015 рр. припадає на два регіони – Азію та Тихоокеанський регіон (27,2 %) і Латинську Америку та Карибський басейн (22,7 %). До країн Африки спрямовано 21,4 % загального обсягу фінансових ресурсів ПРООН, до

країн Європи та СНД – 7,3 %.

Найбільші обсяги фінансових ресурсів спрямовані до сфери, що стосується підвищення відповідальності держустанов (\$7,6 млрд. або 33 %), на інклюзивне та стійке зростання (\$5,7 млрд. – 24,7 %), демократичне врядування (\$3,5 млрд. – 15,2 %), запобігання кризам та відновлення (\$1,8 млрд. – 7,8 %), стійкість до зміни клімату та стихійних лих (\$1,7 млрд. – 7,3 %), підвищення ефективності розвитку (\$1,3 млрд. – 5,6 %).

Незважаючи на те, що на досягнення гендерної рівності спрямовано найменші обсяги ресурсів ПРООН (0,8 %), фінансування цієї сфери має найбільший темп приросту (75 % у 2015 р. порівняно з 2012 р.). Протягом 2012–2015 рр. спостерігається також збільшення фінансування програм, спрямованих на інклюзивне та стійке зростання (на 18,3 %), запобігання кризам і відновлення (14 %), підвищення ефективності розвитку (13 %), зменшення фінансування інших тематичних сфер.

Світовий банк.

Цілі, політики та оцінка ефективності Світового банку.

Протягом багатьох років діяльність Світового банку, що охоплює Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) і Міжнародну асоціацію розвитку (МАР), була спрямована на зменшення бідності та сприяння економічному зростанню. 2013 року Світовим банком (за даними річного звіту за 2014 р.) встановлено дві масштабні цілі – викоринити крайню бідність, скоротивши до 2030 р. до 3 % частку світового злиденного населення та забезпечити добробут для всіх, збільшивши доходи 40 % найбідніших жителів кожної країни [199].

До найважливіших змін в операційній політиці Світового банку слід віднести заміну 2004 року одного з кредитних інструментів – «кредитування на цілі структурних перетворень» на новий – «кредитування на цілі розвитку», що передбачало: по-перше, відмову від усталених приписів Світового банку щодо цілей і методів діяльності країн та перехід до забезпечення керівної ролі урядів у процесі перетворень, створення більш широких можливостей для діяльності приватного сектору, участі широких верств населення в процесі розробки державної політики; по-друге, перехід від виділення коштів за програмними позиками на основі запланованих урядами заходів до виділення коштів, обумовленого фактично вжитими заходами [200].

2014 року з метою підтримки країнових програм Світовим банком впроваджено нові підходи до управління операційною діяльністю: введено нову модель *взаємодії з країновими групами* (з включенням створених Центрів глобальної практики, які пропонують комплексні, засновані на практичних знаннях рішення світового рівня, та Служб комплексних рішень, що спрямовують ресурси Світового банку на вирішення пріоритетних завдань); новий підхід до *взаємодії з країнами* (розроблення стратегій партнерства з країнами, що ґрунтуються на аналізі фактичних даних, базуються на власному розумінні країнами їхніх цілей у сфері розвитку, визначених у рамках ініційованих країнами процесів, та результатах діагностичних досліджень, що

дозволяють визначити сфери, в яких відбудеться найбільший прогрес).

Регіональні стратегії Світового банку враховують пріоритети розвитку країн та передбачають здійснення таких заходів:

- Африка – підтримка процесів регіональної інтеграції, усунення пов'язаних з розвитком факторів, що сприяють нестабільності й конфліктам, розширення доступу до електроенергії, надання підтримки дрібним селянським господарствам і підвищення продуктивності сільського господарства, розробка і здійснення планів відновлення економіки в країнах, що постраждали від епідемії лихоманки Ебола;

- Південна Азія – розкриття потенціалу регіону для розвитку та зосередження уваги на вирішенні завдань регіональної інтеграції, сприяння економічному зростанню, соціальній інтеграції, адаптації до зміни клімату та охороні довкілля, підвищення ефективності державного управління;

- Європа та Центральна Азія – підвищення конкурентоспроможності та забезпечення добробуту для всіх за рахунок створення робочих місць і сприяння екологічній, соціальній та фінансово-бюджетній стійкості, охоплюючи заходи щодо протидії зміні клімату;

- Східна Азія та Тихоокеанський регіон – сприяння соціальній інтеграції та розширенню прав і можливостей населення, зайнятості й зростанню на основі розвитку приватного сектору, сприяння державному управлінню та інститутам, інфраструктурі й урбанізації, приділення уваги зміні клімату та управлінню ризиками стихійних лих;

- Латинська Америка та Карибський басейн – надання різноманітних фінансових послуг, а також послуг, пов'язаних з поширенням і впровадженням знань та мобілізацією ресурсів відповідно до нагальних потреб країн регіону, в число яких входять підвищення продуктивності, посилення інтеграції у сфері торгівлі, більш ефективне управління ризиками стихійних лих і створення системи освіти і робочих місць високої якості;

- Близький Схід і Північна Африка – підвищення ефективності та результативності систем охорони здоров'я і освіти, вдосконалення управління, сприяння соціальній інтеграції, створення робочих місць, диверсифікація економіки, у т. ч. шляхом розвитку малих і середніх підприємств, підвищення енергоефективності, приділення уваги забезпеченню миру і стабільності [201].

Оцінка ефективності діяльності Світового банку здійснюється за такими рівнями: 1) оцінка ситуації у сфері розвитку за показниками економічного зростання, зайнятості та рівня бідності; інститутів і якості управління; розвитку людських ресурсів та гендерних аспектів; сталого розвитку, фінансів, розвитку приватного сектору та торгівлі; 2) оцінка результатів, досягнутих країнами за підтримки Світового банку за показниками підтримки інститутів і якості управління, розвитку людських ресурсів, сталого розвитку, фінансової сфери, торгівлі; 3) оцінка результатів діяльності у сфері розвитку та ефективність операційної діяльності за показниками рейтингових оцінок результатів діяльності у сфері розвитку, ефективності операційної діяльності (кредитування, інформаційної роботи, використання країнових систем);

4) оцінка організаційної ефективності та модернізації [201]. Показники ефективності Світового банку свідчать про досягнення високих результатів за всіма рівнями.

Механізм формування та розподілу Світовим банком фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку.

Фінансові ресурси МБРР, співвласниками якого є 189 країн, складаються з власного капіталу, одержуваного доходу від операцій, а також середньо- і довгострокових позик на міжнародних ринках капіталів. Дохід МБРР йде на фінансування діяльності в сфері розвитку, а також забезпечує стабільність фінансового стану, що дозволяє запозичувати кошти на ринках капіталу за низькими ставками і, відповідно, надавати своїм клієнтам позики на вигідних умовах.

Бюджет МАР поповнюється раз на три роки за рахунок внесків урядів країн-донорів. Додатковими джерелами фінансування МАР є трансферти інших організацій групи Світового банку (МБРР і Міжнародної фінансової корпорації (МФК)), погашення позичальниками кредитів, наданих МАР.

Фінансування Світовим банком програм сталого розвитку здійснюється відповідно до класифікації країн, що мають право на позики МБРР і кредити МАР. Позичальниками МБРР є, як правило, країни з середнім рівнем доходів, які мають певний доступ на ринки приватного капіталу. У 2014 – 2015 рр. критеріям для отримання позик МБРР відповідало 32 країни з доходом на душу населення від 1 215–7 175 дол. США, 35 країн – з доходом вище 7 175 дол. США. Питання про припинення доступу ряду країн до фінансових ресурсів МБРР (припинення отримання позик) розглядається тоді, коли рівень доходу на душу населення у цих країнах починає перевищувати середній рівень доходів згідно з класифікацією Світового банку.

МАР є найбільшим багатостороннім джерелом пільгового фінансування найбільш бідніших країн світу, позбавлених можливостей для запозичення у МБРР. МАР надає безпроцентні позики з 20, 35, 40-річним терміном погашення і відстрочкою основних платежів протягом перших десяти років. Право на кредити МАР надається країнам залежно від відносного рівня бідності та некредитоспроможності. Для отримання ресурсів МАР країни також тестуються на результати господарської діяльності. У виняткових випадках тимчасове право на кредити МАР надається країнам з ВНД на душу населення понад установлену граничну суму, що проводять кардинальні структурні перетворення, але не відповідають критеріям кредитоспроможності, необхідним для отримання позик МБРР. Виняток робиться для малих острівних держав, які можуть позбутися доступу до фінансової допомоги групи Світового банку через свою некредитоспроможність. Надання таким країнам кредитів МАР для фінансування проектів і програм, спрямованих на зміцнення кредитоспроможності, розглядається на індивідуальній основі.

Право на кредити МАР є перехідним механізмом, що відкриває найбільш бідним країнам доступ до значних ресурсів до того, як вони зможуть отримувати фінансування, необхідне для інвестування. Відповідно до

економічного зростання країна втрачає доступ до засобів МАР. У 2014–2015 рр. критеріям для отримання допомоги МАР відповідали 77 країн, що мали дохід \$1 215 або менше на душу населення.

Крім країн, що мають право тільки на позики МБРР або на кредити МАР, існують так звані «змішані» позичальники – країни, які мають низький рівень доходів на душу населення і, відповідно, право на кредити МАР, але при цьому їхня кредитоспроможність дозволяє запозичувати певні ресурси у МБРР. Класифікація країн, що мають право на позики Світового банку залежно від рівня доходу, представлена на рис. 2.8.

Рисунок 2.8 – Класифікація країн, що мають право на позики Світового банку (складено автором на основі [202])

*Примітки: ¹ – липень 2014 р. – липень 2015 р.

Динаміка бюджету Світового банку (за фондами ресурсів, внесками донорів).

Протягом 2005–2015 рр. капітал МБРР збільшився майже у 1,3 раза з 32,1 до 40,2 млрд. дол. США (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Фінансові ресурси МБРР, млрд. дол. США (складено автором на основі [201])

Показник	2005 ф. р. ¹	2006 ф. р.	2007 ф. р.	2008 ф. р.	2009 ф. р.	2010 ф. р.	2011 ф. р.	2012 ф. р.	2013 ф. р.	2014 ф. р.	2015 ф. р.
Дохід від основної діяльності	1,3	1,7	1,7	2,3	0,6	0,8	1,0	1,0	1,0	0,8	0,7
Вільний капітал і резерви	32,1	33,3	33,8	36,9	36,3	36,1	38,7	37,6	39,7	40,5	40,2

*Примітки: ¹ – фінансовий рік з 01 липня по 30 червня

Загальний обсяг ресурсів МАР збільшився у 2,3 раза – з 22,4 млрд. дол. США у 2003 р. до 52,2 млрд. дол. США у 2015 р. (переважно за рахунок внесків

країн-донорів) (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Джерела фінансування Міжнародної асоціації розвитку, млрд. дол. США (складено автором на основі [201])

Джерела фінансування	2003–2005 рр.	2006–2008 рр.	2009–2011 рр.	2012–2014 рр.	2015–2017 рр.
Власні ресурси МАР ¹	9,2	9,0	6,3	14,6	14,9
Трансферти МБРР і МФК	0,9	2,1	3,9	3,0	3,2
Компенсація донорами пробаченої в рамках МДРІ заборгованості ²	-	3,8	6,3	5,3	4,5
Внески країн-донорів	12,3	17,7	25,2	26,4	26,1
Позики, надані партнерами на пільгових умовах	-	-	-	-	3,5
Усього	22,4	32,6	41,7	49,3	52,2

*Примітки: ¹ – власні ресурси МАР включають кошти, отримані від погашення основної суми заборгованості, збори та доходи від інвестицій

² – МДРІ – Ініціатива щодо полегшення тягаря заборгованості на багатосторонній основі

Згідно з річним звітом Світового банку, 2009 року внески країн-донорів до МАР зросли майже у 1,5 раза, що було пов'язано з необхідністю збільшення обсягу фінансових ресурсів для впровадження Світовим банком інноваційних ініціатив щодо пом'якшення наслідків світової фінансової та економічної кризи та розширення поточних операцій: 1) заснування Фонду прискореного виділення коштів на подолання фінансової кризи у розмірі 2 млрд. дол. США – для надання грантів і довгострокових безпроцентних позик МАР найбільш уразливим країнам світу; 2) створення Механізму фінансування на цілі надання допомоги уразливим країнам (VFF), що включав Програму заходів з подолання світової продовольчої кризи (GFRP) та Програму оперативних заходів у соціальній сфері; 3) реалізації Програми підтримки існуючих і нових об'єктів інфраструктури (INFRA) для сприяння можливості урядам країн продовжувати фінансування розвитку інфраструктури та надавати базові інфраструктурні послуги в умовах глобального економічного спаду [201].

Обсяги фінансування Світовим банком програм сталого розвитку (за регіонами, секторами).

Протягом 2005–2015 рр. зарезервовані кредитні ресурси МБРР і МАР становили 394 млрд. дол. США. Як свідчать дані табл. 2.6, у 2009 р. обсяг зарезервованих коштів збільшився порівняно з попередніми роками майже у 2 рази, що пов'язано з заходами Світового банку щодо пом'якшення наслідків світової фінансової та економічної кризи 2008 р. і розширення масштабу поточних операцій. Найбільша частка коштів зарезервована для Африки (22 %), спостерігається зростання частки кредитних ресурсів, спрямованих до цього регіону (з 17% у 2005 р. до 27% у 2015 р.). Попри те, що друге місце за отриманим фінансуванням Світового банку посідає такий регіон, як Латинська Америка та Карибський басейн, частка кредитних ресурсів якого становила 20 %, протягом 2005–2015 рр. відбувається її поступове скорочення (з 23 % до

14 % відповідно) (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Зарезервовані МБРР і МАР кредитні ресурси за регіонами, млрд. дол. США (складено автором на основі [201])

Регіон	2005 ф. р. ¹	2006 ф. р.	2007 ф. р.	2008 ф. р.	2009 ф. р.	2010 ф. р.	2011 ф. р.	2012 ф. р.	2013 ф. р.	2014 ф. р.	2015 ф. р.
Африка	3,9	4,8	5,8	5,7	8,2	11,4	7,1	7,5	8,2	10,6	11,6
Східна Азія та Тихо-океанський регіон	2,9	3,4	4,0	4,4	8,2	7,5	8,0	6,6	6,3	6,3	6,3
Європа та Центральна Азія	4,1	4,0	3,8	4,2	9,4	10,8	6,1	6,6	5,3	5,5	7,2
Латинська Америка та Карибський басейн	5,2	5,9	4,5	4,7	14	13,9	9,6	6,6	5,2	5,1	6,0
Близький Схід та Північна Африка	1,3	1,7	0,9	1,5	1,7	3,7	2,1	1,5	2,0	2,8	3,5
Південна Азія	5,0	3,8	5,6	4,2	5,4	11,3	10,1	6,4	4,5	10,5	7,9
Разом	22,4	23,6	24,6	24,7	46,9	58,6	43,0	35,2	31,5	40,8	42,5

*Примітки: ¹ – фінансовий рік з 01 липня по 30 червня

Протягом 2005–2015 рр. кредитні ресурси Світового банку були розподілені за секторами таким чином: державне управління та судово-правова система – 22 %, транспорт – 16 %, енергетика і гірничодобувна промисловість – 13 %, охорона здоров'я та інші послуги у соціальній сфері – 12 %, фінанси – 10 %, водопостачання, каналізація, захист від паводків – 9 %, освіта – 8 %, сільське, лісове господарство, рибальство – 7 %, промисловість і торгівля – 5 %. Зростає частка коштів, спрямованих на охорону здоров'я та інші послуги у соціальній сфері (з 10 % у 2005 р. до 16 % у 2015 р.), енергетику і гірничодобувну промисловість (з 8 % до 11 % відповідно). Спостерігається різке зменшення ресурсів, виділених на державне управління та судово-правову систему (з 25 % у 2005 р. до 19 % у 2015 р.). Динаміка кредитування МБРР і МАР за секторами представлена в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Кредитування МБРР і МАР за секторами, млрд. дол. США (розраховано автором на основі [201])

Сектор	2005 ф. р.	2006 ф. р.	2007 ф. р.	2008 ф. р.	2009 ф. р.	2010 ф. р.	2011 ф. р.	2012 ф. р.	2013 ф. р.	2014 ф. р.	2015 ф. р.
Сільське, лісове господарство, рибальство	1,9	1,8	1,7	1,4	3,4	2,6	2,1	3,1	2,1	3,1	3,0
Освіта	1,9	1,9	2,0	1,9	3,4	4,9	1,7	2,9	2,7	3,4	3,5
Енергетика і гірничодобувна промисловість	1,8	3,0	1,8	4,2	6,3	9,9	5,8	5,0	3,3	6,7	4,5
Фінанси	1,7	2,3	1,6	1,5	4,2	9,1	0,9	1,7	2,1	2,0	4,1
Охорона здоров'я та інші послуги у соціальній сфері	2,2	2,1	2,7	1,6	6,3	6,7	6,7	4,2	4,4	3,4	6,6

Продовження таблиці 2.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Промисловість і торгівля	1,6	1,5	1,2	1,5	2,8	1,2	2,2	1,3	1,4	1,8	2,3
Інформація та зв'язок	0,2	0,1	0,2	0,1	0,3	0,1	0,6	0,2	0,2	0,4	0,3
Державне управління та судово-правова система	5,6	5,8	5,5	5,3	9,3	10,8	9,7	8,7	8,0	8,8	8,2
Транспорт	3,1	3,2	4,9	4,8	6,2	9,0	8,6	4,4	5,1	6,9	5,2
Водопостачання, каналізація, захист від паводків	2,2	1,7	3,0	2,4	4,4	4,1	4,6	3,6	2,2	4,3	4,8
Разом	22,3	23,6	24,7	24,7	46,9	58,7	43,0	35,3	31,5	40,8	42,5
у т. ч. з боку МБРР	13,6	14,1	12,8	13,5	32,9	44,2	26,7	20,6	15,2	18,6	23,5
у т. ч. з боку МАР	8,7	9,5	11,9	11,2	13,9	14,5	16,3	14,7	16,3	22,2	19,0

Необхідно відзначити наявний розрив між зарезервованими та наданими коштами МБРР і МАР протягом 2005–2015 р., який у середньому становив 24 %, що пов'язано з невиконанням країнами умов, на яких видаються кредити та гранти (недостатня підтримка належних основ макроекономічної політики, що визначаються Світовим банком на основі результатів оцінок МВФ, незадовільна реалізація спільної програми реформ) (рис. 2.9).

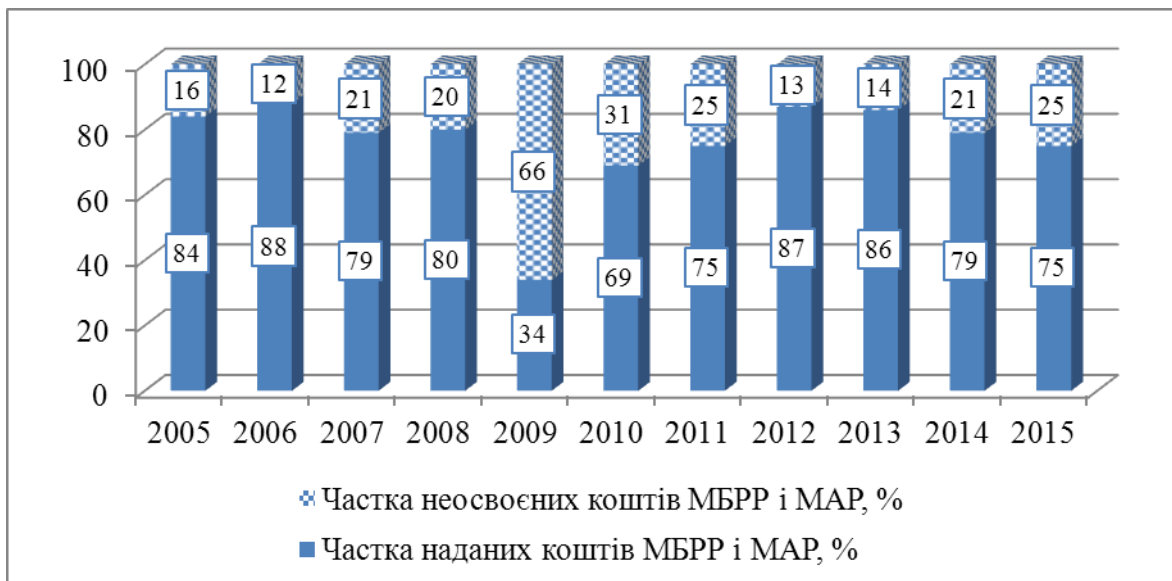

Рисунок 2.9 – Частка наданих і неосвоєних коштів у загальному обсязі зарезервованих коштів МБРР і МАР (складено автором на основі [2011])

Найбільший розрив спостерігався у 2009 р., коли зарезервований обсяг коштів МБРР і МАР збільшився вдвічі, порівняно з попередніми роками, для подолання наслідків глобальної кризи 2008–2009 рр.

Результати аналізу цілей та політики ПРООН і Світового банку в сфері фінансування сталого розвитку; механізму формування та розподілу фінансових ресурсів; динаміки бюджету; обсягів фінансування програм сталого розвитку представлено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Порівняльна характеристика діяльності ПРООН і Світового банку в сфері фінансування сталого розвитку (складено автором)

Організація	Цілі	Механізм формування фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку	Динаміка бюджету (за внесками донорів)	Фінансування програм сталого розвитку (за регіонами, тематичними напрямками)
ПРООН	Стратегічні цілі на 2014–2017 рр.: 1) всеосяжне і стале зростання та розвиток; 2) зміцнення систем демократичного управління в цілях задоволення очікувань громадян; 3) зміцнення інститутів для забезпечення загального доступу до основних послуг; 4) гендерна рівність і розширення прав і можливостей жінок; 5) запобігання лих і управління ризиками; 6) швидке відновлення і швидке повернення на шлях сталого розвитку; 7) лідерство в сфері аналітичної роботи	Добровільні внески двосторонніх і багатосторонніх донорів, що групуються в рамках фондів регулярних (основних) та інших (неосновних) ресурсів	Зменшення внесків донорів з 2011 р. <i>Найбільші двосторонні донори:</i> Норвегія, Велика Британія, Швеція, Японія, США, Швейцарія, Нідерланди, Данія, Німеччина, Канада. <i>Найбільші багатосторонні донори:</i> Глобальний фонд боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією, Глобальний екологічний фонд, Європейський Союз, Багатосторонній донорський цільовий фонд	<i>Регіони:</i> Азія та Тихоокеанський регіон (27,2 %), Латинська Америка та Карибський басейн (22,7 %), Африка (21,4 %), Європа та СНД (7,3 %). <i>Тематичні напрями:</i> підвищення відповідальності держустанов (33 %), інклюзивне та стійке зростання (24,7 %), демократичне врядування (15,2 %), запобігання кризам та відновлення (7,8 %), стійкість до зміни клімату та стихійних лих (7,3 %), підвищення ефективності розвитку (5,6 %)
Світовий банк (МБРР, МАР)	Цілі: викоринити крайню бідність, скоротивши до 2030 р. до 3 % частку світового злиденного населення та забезпечити добробут для всіх, збільшивши доходи 40 % найбідніших жителів кожної країни	<i>МБРР:</i> власний капітал, дохід від операцій, а також середньо- і довгострокових позик на міжнародних ринках капіталів. <i>МАР:</i> внески урядів країн-донорів, трансферти МБРР і МФК	Збільшення у 2005–2015 рр. капіталу МБРР з 32,1 млрд. дол. США до 40,2 млрд. дол. США, МАР з 22,4 млрд. дол. США до 52,2 млрд. дол. США	<i>Регіони:</i> Африка (22 %), Латинська Америка та Карибський басейн (20 %). <i>Сектори:</i> державне управління та судово-правова система – 22 %, транспорт – 16 %, енергетика і гірничодобувна промисловість – 13 %, охорона здоров'я, послуги у соціальній сфері – 12 %, фінанси – 10 %, водопостачання, каналізація, захист від паводків – 9 %, освіта – 8 %, сільське, лісове господарство, рибальство – 7 %, промисловість і торгівля – 5 %

2.4. Міжнародна торгівля як джерело та чинник сталого розвитку

Розширення участі країн, що розвиваються, у міжнародній торгівлі є одним з найбільш важливих джерел та чинників економічного зростання.

Як слушно зазначено у рішеннях Другого Женевського діалогу з питань взаємозв'язку міжнародної торгівлі та цілей розвитку після 2015 року, саме торгівля є «невід'ємним фактором» у викоріненні бідності, боротьбі з нерівністю в країнах, що розвиваються, створенні умов для підвищення якості життя [203]. Визнання взаємозв'язку між динамікою розвитку країни та її участю в міжнародній торгівлі, впливу торгівлі на сталий розвиток, установа напрямів активізації зовнішньої та міжнародної торгівлі в умовах глобальної нестабільності, безумовно, є важливим завданням економічних досліджень.

Проблеми взаємозв'язку міжнародної торгівлі та економічного зростання знаходяться у центрі уваги таких зарубіжних вчених, як Дж.Вільямсон і П.Ліндерт [204], Дж.Б.Делонг і С.Доурік [205], Дж.Б.Наваретті та М.Спано [206], у дослідженнях яких на основі порівняння середніх темпів зростання відкритих та закритих систем визначено позитивний вплив відкритості торгівлі на економічне зростання. І.В.Левченко [207] на основі регресійного аналізу даних країн Південної Америки, які проводили політику лібералізації торгівлі, підтвердив припущення, що лібералізація торгівлі призводить до прискорення економічного зростання і, навпаки, що протекціонізм уповільнює зростання. Є.А.Степановим [208] за допомогою регресійного аналізу взаємозв'язку експорту, імпорту та ВВП у доларах США на душу населення розвинених країн та країн з транзитивною економікою доведена пряма лінійна залежність економічного зростання від величини експорту в поточному періоді та лінійна залежність економічного зростання в поточному році від обсягів імпорту попереднього року. Водночас залишаються недостатньо дослідженими питання взаємозв'язку міжнародної торгівлі та сталого розвитку.

В умовах посилення конкуренції, зростання впливу глобальних проблем людства на соціально-економічні показники розвитку, формування фінансових дисбалансів, посилення міжнародного поділу праці економіки усіх країн світу все більше залежать від кон'юнктури на ринках товарів та послуг, від національної та міжнародної торговельної політики, від розвитку міжнародної торгівлі загалом. Безперечним також є існування зв'язку між станом та тенденціями змін у торгівлі та соціально-економічними параметрами сталого розвитку, що підтверджують висновки підсумкового документа Конференції ООН «Ріо+20», згідно з якими «міжнародна торгівля є однією з рушійних сил розвитку і поступового економічного зростання, ... універсальна, заснована на правилах, відкрита, недискримінаційна і справедлива багатостороння торговельна система, а також реальна лібералізація торгівлі можуть зіграти найважливішу роль у стимулюванні економічного зростання і розвитку в

усьому світі, що дозволить усім країнам незалежно від рівня розвитку просунути в напрямі сталого розвитку» [48]. У той же час необхідно визначити, що розширення участі країн у міжнародній торгівлі в багатьох випадках не призводить до запланованих результатів (наприклад, частка найменш розвинених країн у міжнародній торгівлі знизилася з 1,7 % у 1970 році, до 0,6 % у 2002 році та 1,1 % у 2012 році.) [209]. Пояснення подібних тенденцій лежить у площині структури торгівлі: торгівля продукцією з високою добавленою вартістю призводить до зростання якості життя (скорочення злиднів), торгівля сировиною значною мірою залежить від зовнішніх умов та в більшості випадків має незначний торговельний прибуток. На початку століття «найбільший прибуток від торгівлі отримали країни, які зробили акцент на експорті послуг, що дозволило їм скоротити рівень злиденності... однак на частку найменш розвинених країн приходиться нескінченно малий відсоток (0,4 %) експорту послуг, що значно менше їх імпорту (1 %). Вони і більшість країн, що розвиваються, є чистими імпортерами послуг» [209]. І хоча, як зазначають аналітики ЮНКТАД, «через шість років після початку глобальної фінансової кризи міжнародна торгівля все ще виглядає тьмяно» [210], вона підтримує плинну фінансову рівновагу та надає можливість багатьом країнам наближуватися до виконання Цілей розвитку тисячоліття.

Говорячи про суперечності зв'язку між торгівлею та економічним зростанням і невдале використання деякими країнами торгівлі для одержання більш високого рівня доходу на душу населення, Дж.Б.Наваретті та М.Спано акцентують увагу на «так званих пастках бідності», коли повільне зростання та погані початкові умови допомагають один одному існувати (спеціалізація на таких продуктах, як основні види сировини, що дає мало можливостей для підвищення продуктивності та зростання; географія та інвестиційні потоки; негнучкість ринку праці або неефективний фінансовий сектор можуть перешкодити процесу стабілізації та перерозподілу ресурсів, які необхідні для того, щоб лібералізація торгівлі прискорила темпи зростання» [206, с. 46]. В умовах скорочення темпів зростання світової економіки після 2008 року виникли нові пастки, серед яких найбільш негативною є наростаюча тенденція підтримки експорту за рахунок скорочення заробітних плат, необґрунтоване зниження цін, що в довгостроковій перспективі бумерангом вдарить по економічних системах, які вибрали подібний шлях розвитку. Крім того, експерти ЮНКТАД зазначають, що посилюються ризики для країн, продукція яких формує початкові (низькі) ланки виробничого ланцюга, пов'язані з «заморожуванням», «консервацією» процесів розвитку в зв'язку з посиленням конкуренції та специфічним менеджментом власників вищих ланок виробничого ланцюга, який стримує зусилля по вертикальному просуванню постачальників сировини [210].

У той же час історія розвитку багатьох країн світу, накопичена емпірична інформація дослідників і міжнародних організацій дозволяє стверджувати, що загалом міжнародна торгівля виступає джерелом та чинником сталого розвитку. Серед головних факторів, які підтверджують висунуту гіпотезу, є:

1) існування залежності між темпами зростання обсягів торгівлі та ВВП. У 2012–2014 роках спостерігаються незначні темпи зростання міжнародної торгівлі (приблизно 2 %) після падіння 2008 року – ця тенденція спричинена багатьма чинниками, які практично було неможливо локалізувати навіть сумісними зусиллями. У той же час докризові двадцять років відзначилися щорічним зростанням міжнародної торгівлі майже в 6,8 % (при зростанні світового промислового виробництва в 3 %) [210]. Необхідно зауважити, що стале зростання міжнародної торгівлі в 90-х роках та прискорене втягування в світову торговельну систему країн, що розвиваються, було взято до уваги світовою спільнотою при формуванні амбітних завдань Цілей розвитку тисячоліття. У докризові двадцять років «частка експорту та імпорту товарів та послуг у ВВП практично подвоїлась з приблизно 13 % до 27 % у розвинених країнах та з 20 % до 40 % у країнах, що розвиваються», тобто внесок торгівлі в економічне зростання було підтверджено статистично [210]. На рис. 2.10, 2.11 наведено інформацію щодо взаємозв'язку між ВВП та зовнішньою торгівлею товарами в Китаї та Індії, що відповідає загальній світовій тенденції.

2) формування ефекту масштабу та більш раціональне використання ресурсів. Міжнародна торгівля є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію на виробництві певних товарів та послуг, збільшувати продуктивність. У зв'язку з нерівномірним розподілом економічних ресурсів між країнами важливим є їхнє раціональне використання, тобто використання певної кількості обмежених ресурсів для одержання найбільшого сукупного обсягу виробництва, що вимагає виробництва конкретного товару країною, яка володіє порівняльними перевагами. Відповідно до принципу порівняльних переваг, що вперше було викладено Д.Рікардо, якщо країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, які вони можуть виробляти з відносно нижчими витратами порівняно з іншими країнами, торгівля буде взаємовигідною для обох країн [213, с. 87]. Завдяки вільній торгівлі, що базується на принципі порівняльних витрат, світова економіка може досягти більш ефективного розміщення ресурсів і більш високого рівня матеріального добробуту. Як зазначають Дж.Б.Наваретті та М.Спано «лібералізація торгівлі стимулює ефективне використання ресурсів, що в свою чергу, може дати поштовх економічному зростанню» [206, с. 45].

Чітко вираженою є тенденція взаємозв'язку спеціалізації та економічного, у тому числі, сталого зростання. Спеціалізація не завжди є благом для країни, яка бере участь у міжнародному поділі праці. Країни, «які спираються в основному на експорт лише декількох сировинних товарів або трудомісткі сектори переробної промисловості, де використовуються низькокваліфіковані кадри, також як і раніше схильні до впливу потрясінь, джерелом яких є міжнародна торгівля. Диверсифікація виробничої та експортної діяльності є актуальним завданням для багатьох країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються. Індекс спеціалізації в товарній торгівлі ЮНКТАД підтверджує, що, «незважаючи на високі темпи зростання торгівлі в багатьох

країнах, що розвиваються, в 1995–2012 рр., суттєвих відмінностей у ступені спеціалізації їхньої експортної структури не спостерігалось» [210].

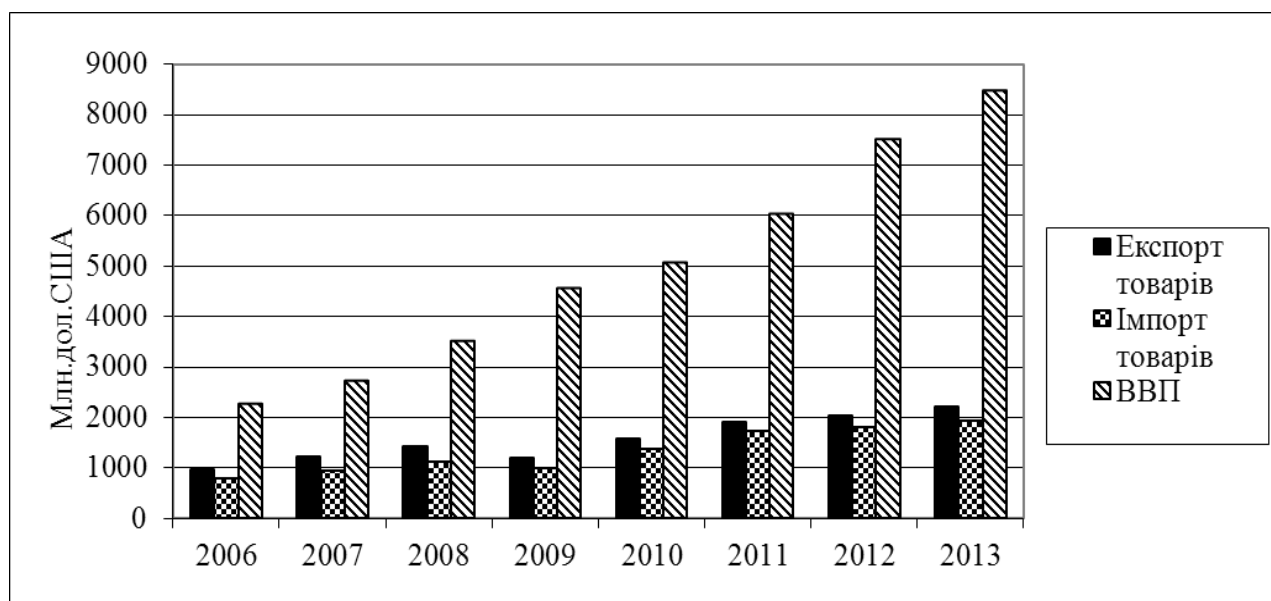

Рисунок 2.10 – ВВП та зовнішня торгівля товарами Китаю (складено автором за [211;212])

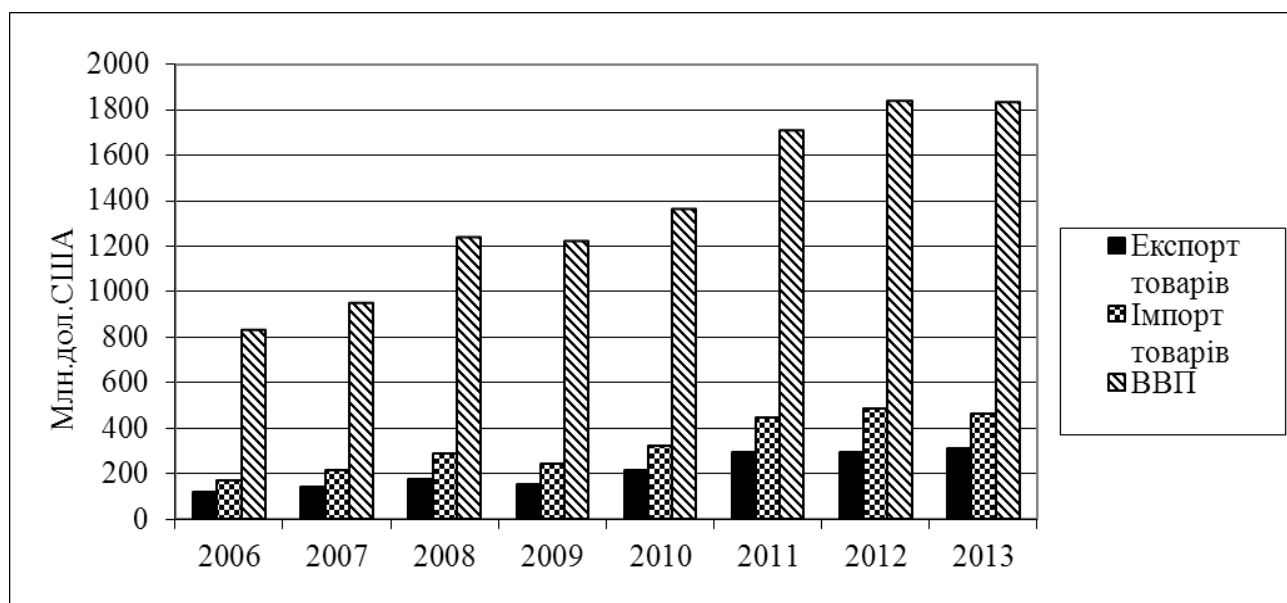

Рисунок 2.11 – ВВП та зовнішня торгівля товарами Індії (складено автором за [211;212])

Знову звертаючись до торговельної політики та досягнень Китаю, необхідно визначити, що країна деякою мірою знаходиться в торговельно-виробничій пастці. З одного боку, експорт готової промислової продукції станом на квітень 2014 року досяг 645,22 млрд. дол. США (94,92 % сукупного експорту), обсяги торгівлі машинно-технічною продукцією становили понад 316 млрд. дол. США, у тому числі електронно-розрахункового обладнання –

66,64 млрд. дол. США, обладнання засобів електронного зв'язку – 77,84 млрд. дол. США, електрообладнання – 82,22 млрд. дол. США [214], тобто Китай став головним експортером електроніки (понад третини загального обсягу торгівлі цього сектору), з іншого боку, «на практиці лише незначна кількість китайських фірм контролює різні частини ланцюга виробництва електронної продукції ... на частку китайських фірм припадає лише 3 % загального обсягу прибутку в цьому секторі» [210].

Китай – одна з небагатьох країн, що виявилася спроможною змінити «призначене» глобалізацією та історією розвитку місце в системі міжнародного поділу праці – 1980 року товарний експорт розподілявся наступним чином: сільськогосподарська продукція 24,3 %; паливо та мінеральні ресурси – 27,5 %; переробної промисловості – 48,2 %. 1990 року, відповідно, 16,5 %; 10,8 %; 72,7 %. 2010 року, відповідно, 3,3 %; 2,3 %; 93,7 % [215]. Ефективна торговельна політика Китаю стала одним з найвагоміших чинників економічного зростання.

Згідно зі статистикою ЮНКТАД індекс концентрації експорту відносно відкритих країн, що розвиваються, протягом 2000–2012 рр. зростав (лише в Аргентині, Китаї та Мексиці його зростання було незначним), тобто знижувався рівень диверсифікації, що підвищує залежність від зовнішніх чинників та вразливість економіки. Лише окремі країни Східної Азії поліпшили торговельні баланси у частці збільшення виробництва та збуту продукції обробної промисловості. У деяких країнах фіксується значне погіршення (Африка та країни-експортери нафти). Індекс концентрації експорту в окремих країнах складає: Колумбія – 42 %, Еквадор – 50 %, Боліваріанська Республіка Венесуела – 67,4 %, країни – провідні експортери нафти та газу – 55,6 % (2011–2012 рр.) [210].

Збільшення обсягів ринку збуту призводить до появи ефекту економії масштабу. О.Кіреєв зазначає, що «відповідно до зростання масштабів виробництва собівартість одиниці товару знижується, що відбувається в силу декількох причин: зростання спеціалізації – кожен працівник може зосередитися на одній виробничій функції, довести її виконання до досконалості, використовувати при цьому більш досконалі машини і устаткування; неподільність виробництва – при збільшенні масштабів випуску розміри обслуговуючих підрозділів, не задіяних безпосередньо у виробництво (управлінського апарату, бухгалтерії тощо), зростають відносно повільніше, ніж масштаби самого виробництва; технологічної економії – витрати на створення нової якості товару є зазвичай меншими, ніж вартості в результаті її зростання» [213, с. 176].

3) *розширення ринків та створення нових.* Як слушно стверджує Є.Савельєв, «існування міжнародної торгівлі розширює ринок. При цьому зростає ймовірність того, що наявний обсяг виробництва з мінімальними витратами не задовольняє існуючий попит. Ймовірність існування монополії зменшується. Таким чином, вільна торгівля є оптимальною політикою конкуренції, тому що вона, по-перше, через збільшення потенційної

конкуренції підвищує тиск на наявних виробників з метою організації ефективнішого виробництва, по-друге, дає змогу збільшувати обсяги виробництва й при цьому зменшувати ціни та сприяти наближенню до досконалої конкуренції, яка характеризується рівністю граничних витрат та ціни» [216]. Крім розширення ринків, сприяння зайнятості міжнародна торгівля є трансмісійним засобом, який інформує виробників щодо запитів та уподобань споживачів, «сама по собі торгівля може слугувати двигуном зусиль щодо підвищення глобальних рівнів попиту на товари і послуги, які забезпечують захист навколишнього середовища і підвищення ступеня соціальної справедливості» [217]. Програми сталого розвитку, що впроваджуються в більшості країн світу формують нові ринки, створюють інфраструктуру розвитку та прямо впливають на рівень життя населення на підставі розширення зайнятості.

4) *сприяння структурній трансформації національної економіки.* Розвиток міжнародної та зовнішньої торгівлі народжує можливість «відхилення галузевої структури витрат від галузевої структури виробництва» [210], що дозволяє збільшувати обсяги виробництва на готову продукцію, використовувати зароблені кошти на реалізацію інвестиційних програм, модернізацію, реконструкцію, розвиток науково-дослідницьких центрів. Все це створює передумови для становлення національних виробництв, що обслуговують експортні галузі, приводить як до збільшення імпорту машин та обладнання, так і до стимулювання національного товаровиробника, формує мультиплікаційні ефекти.

5) *сприяння розповсюдженню нових технологій та нових практик управління та виробництва.* Експортна діяльність, безумовно, є більш складною з точки зору організації усіх процесів і з точки зору управління якістю товарів та послуг. Взаємодія зі «світовим» покупцем націлює виробника на оптимізацію витрат, на швидку реакцію на зміни уподобань, на врахування індивідуальних вимог, на формування безумовних переваг продукції. Ефекти навчання, що формуються в таких випадках, стають запорукою подальшого розвитку виробництва, наслідком якого є економічне зростання.

На думку О.Р.Білоруса, Ю.М.Мацейко, одним з напрямів діяльності, які можуть створити необхідні умови для сталого розвитку, є наукові та технологічні інновації [3, с. 47]. Науковці зазначають, що «наука і технологія є рушійними силами в сприянні сталому розвитку. Це особливо стосується країн, що розвиваються, і країн, що перебувають на перехідному етапі розвитку. Це дає тим країнам можливість перейняти цінний досвід і успішно діяти у напрямі сталого розвитку» [3, с. 47]. При додаткових факторах виробництва, крім власних, при нових, більш продуктивних технологіях економіка дійсно може також стати більш ефективною і мати більш високі темпи зростання. Як стверджують науковці, «вплив новітніх технологій все частіше виявляється радикальним і комплексним, таким, що змінює основи виробництва і праці, а також і способи використання продукції. До того ж у галузях з передовою технологією процес революційного оновлення виявляється часто безперервним.

За таких умов не лише отримання додаткового доходу, але й його зростання стає безперервним і все більш вагомим» [218, с. 510].

б) *збільшення обсягів іноземних інвестицій*. При розгляді переваг припливу іноземних інвестицій для приймаючої країни в результаті міжнародної торгівлі науковці відмічають такі елементи: «стабільне джерело фінансування; передачу технологій, управлінських навичок, торгових марок, патентів і ліцензій; можливість експортної диверсифікації, переваги для кваліфікованої робочої сили в галузях з високою часткою доданої вартості; розширення зв'язків із зовнішніми ринками; сприяння зростанню конкурентоспроможності приймаючої економіки» [219, с. 265]. Зростання попиту на висококваліфіковану робочу силу, підвищення заробітної плати, стимулювання виробництва проміжної продукції є чинником економічного зростання. Найбільш значущим аргументом для найменш розвинених країн, що практично не мають власних промислових потужностей, є вимушеність місцевих фірм «створювати додаткові виробничі потужності, оскільки вони не виробляли б такі товари за відсутністю попиту з боку ТНК» [219, с. 267].

7) *посилення конкуренції*. Міжнародна торгівля – важливий фактор розвитку конкуренції. На думку Є.В.Савельєва, «вільна торгівля є оптимальною політикою конкуренції, тому що вона, по-перше, через збільшення потенційної конкуренції підвищує тиск на наявних виробників з метою організації ефективного виробництва, по-друге, дозволяє збільшувати обсяги виробництва і при цьому знижувати ціни і сприяти наближенню до досконалої конкуренції, яка характеризується рівністю граничних витрат та ціни» [216].

Конкуренція та захист прав споживачів здатні зіграти безпосереднім чином важливу роль у сприянні економічному зростанню та зменшенню бідності. Конкуренція також дає вигоди для споживачів завдяки зниженню цін, поліпшенню обслуговування і розширенню споживчого вибору. У цьому сенсі конкуренція створює сукупний споживчий добробут. Споживачі, які не тільки користуються більш широкими правами і можливостями, але й знають свої права і захищають їх, рідше страждають від порушення своїх прав. Це прямо підвищує їх добробут [220]. Для надання технічної допомоги, консультативних послуг та підготовки кадрів в області політики конкуренції та захисту прав споживачів для зацікавлених країн, що розвиваються, передбачені спеціальні програми ЮНКТАД, що сприяють зміцненню законодавства та політики у галузі конкуренції та захисту прав споживачів у країнах – отримувачах допомоги (наприклад, Програма політики конкуренції і захисту конкуренції та захисту прав споживачів у Латинській Америці (КОМПАЛ), Програма в області конкуренції для Африки (АФРИКОМП) [220].

8) *скорочення бідності*. Досліджуючи вплив перерозподілу ресурсів на бідність, Дж.Б.Наваретті та М.Спано виявили, що «за умови отримання вигоди від процесу перерозподілу досить великою часткою малозабезпечених громадян, середня абсолютна бідність буде скорочуватися» [206, с. 47]. П.Р.Кругман, М.Обстфельд, вивчаючи взаємозв'язок змін умов торгівлі та рівня добробуту, підтверджують, що «покращення умов торгівлі збільшує добробут

країни, погіршення – зменшує його» [221, с. 92].

З розвитком міжнародної торгівлі змінюються обсяги галузевого виробництва, що впливає на соціальну складову сталого розвитку: збільшення обсягів виробництва призводить до зростання загального рівня зайнятості, збільшення заробітної плати та середнього доходу; підвищення рівня життя сприяє поступовому соціальному вирівнюванню. Таким чином, економічне зростання через зростання доходів, збільшення зайнятості призводить до скорочення загального рівня бідності. Як стверджують Д.Доллар та А.Краай, «в середньому зростання доходів найбільш вразливих верств населення збільшується один до одного з коефіцієнтом зростання загального для країни рівня доходу на душу населення» [222, с. 32].

9) *сприяння людському розвитку*. Економічне зростання, ініційоване лібералізацією торгівлі, як правило, призводить до прискорення людського розвитку – «процвітання людини у найбільш повному сенсі цього слова – в суспільному та особистому, економічному та соціальному, політичному та духовному» [223, с. 12]. Основні принципи людського розвитку (продуктивність, рівність, сталість розвитку, повноправна участь людини в житті суспільства) Програма розвитку ООН пов'язує з торгівлею через «зростання продуктивності праці (що частково відбувається в результаті вдосконалення систем освіти та охорони здоров'я) та розширення людських можливостей, що дозволяє людям отримувати вигоду від торговельних відносин; зміцнення рівності для отримання усіма групами населення суттєвих вигід від змін у торговельній політиці; зміни в торговельній сфері для гарантії, що нинішні методи витрачання ресурсів не позбавлять майбутні покоління можливості збільшувати свій добробут; здатність людей впливати на процеси і події, які відіграють в їхньому житті суттєву роль (зміни в торговельній політиці, завдяки яким відзначаються зростання доходів чи поліпшення умов праці, допомагають людям отримати більш повноцінний контроль над власним життям)» [223, с. 12].

Якщо проаналізувати показники Китаю та Індії за елементами успіху, визначеними в доповіді Генерального секретаря ООН «Шлях до гідного життя до 2030 року» [224], можна виявити значні результати в досягненні сталого розвитку (табл. 2.9).

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити такі висновки: розвиток міжнародної торгівлі через більш раціональне та ефективне використання ресурсів, збільшення обсягів виробництва, зростання доходів, зростання інвестицій призводить до економічного збільшення зайнятості населення, зростання; економічне зростання, за умови можливостей країни отримати користь з розвитку торгівлі, що в свою чергу залежить від інституційних і соціальних передумов як всередині країни, так і за її межами, призводить до розширення людських можливостей, більш справедливого розподілу доходів, гарантії можливості майбутніх поколінь збільшувати свій добробут, збільшення повноправної участі людини в житті суспільства, а, отже, й до сталого людського розвитку; сталий людський розвиток, забезпечуючи гідне життя,

процвітання та партнерство, дозволить забезпечити успіхи в досягненні цілей сталого розвитку.

Таблиця 2.9 – Показники успіху Китаю та Індії в досягненні сталого розвитку (складено автором за даними [211; 212])

Елементи успіху	Заходи	Показник	Рік	Країни		
				Китай	Індія	
1	2	3	4	5	6	
Гідне життя	Викорінення бідності, боротьба з нерівністю	Населення, що проживає менш ніж \$2 на день	2000–2001	46,7 %	80,6 %	
			2009–2010	27,2 %	68,7 %	
		Коефіцієнт Джині	2000	39	Н.д.	
			2011	42	34	
Люди	Створення умов для здорового життя, освіти	Індекс розвитку людського потенціалу	2000	0,591	0,483	
			2013	0,719	0,586	
			Середньорічний темп приросту 2000/2013, %	1,52	1,49	
		Витрати на охорону здоров'я на душу населення, \$	2002	63	30	
			2013	367	61	
		Середньорічний темп приросту 2002/2013, %	40,2	8,6		
Індекс соціального прогресу	2014	59,07	53,06			
Процвітання	Створення потужної, орієнтованої на перетворення економіки	Національний дохід на душу населення, \$	2003	1100	540	
			2013	13860	1570	
			Середньорічний темп приросту 2003/2013, %	105,5	17,3	
		Зростання реального ВВП на душу населення, %	Середньорічний темп приросту 2000/2011, %	7,5	6,2	
Партнерство	Зміцнення глобальної солідарності в інтересах сталого розвитку	Експорт товарів і послуг	Річні зміни в 2005/2013, %	11	10	
		Імпорт товарів і послуг	Річні зміни в 2005/2013, %	10	11	
		Частка в світовому експорті, %	2013	- товари	11,74	1,66
				- послуги	4,41	3,25
		Частка в світовому імпорті, %	2013	- товари	10,32	2,47
				- послуги	7,52	2,84
		Зовнішньоторговельний оборот до ВВП, %	1998–2000	20	13	
			2010–2012	27	25	
Індекс залученості в міжнародну торгівлю	2008	4,25	3,74			
	2014	4,3	3,6			
Глобальний індекс інновацій	2008–2009	37	41			
	2014	46,57	33,7			

Узагальнення літературних джерел і результати проведених досліджень щодо взаємозв'язку міжнародної торгівлі, економічного зростання та людського потенціалу дали змогу розробити схематичне зображення впливу розвитку торгівлі на сталий розвиток (рис. 2.12).

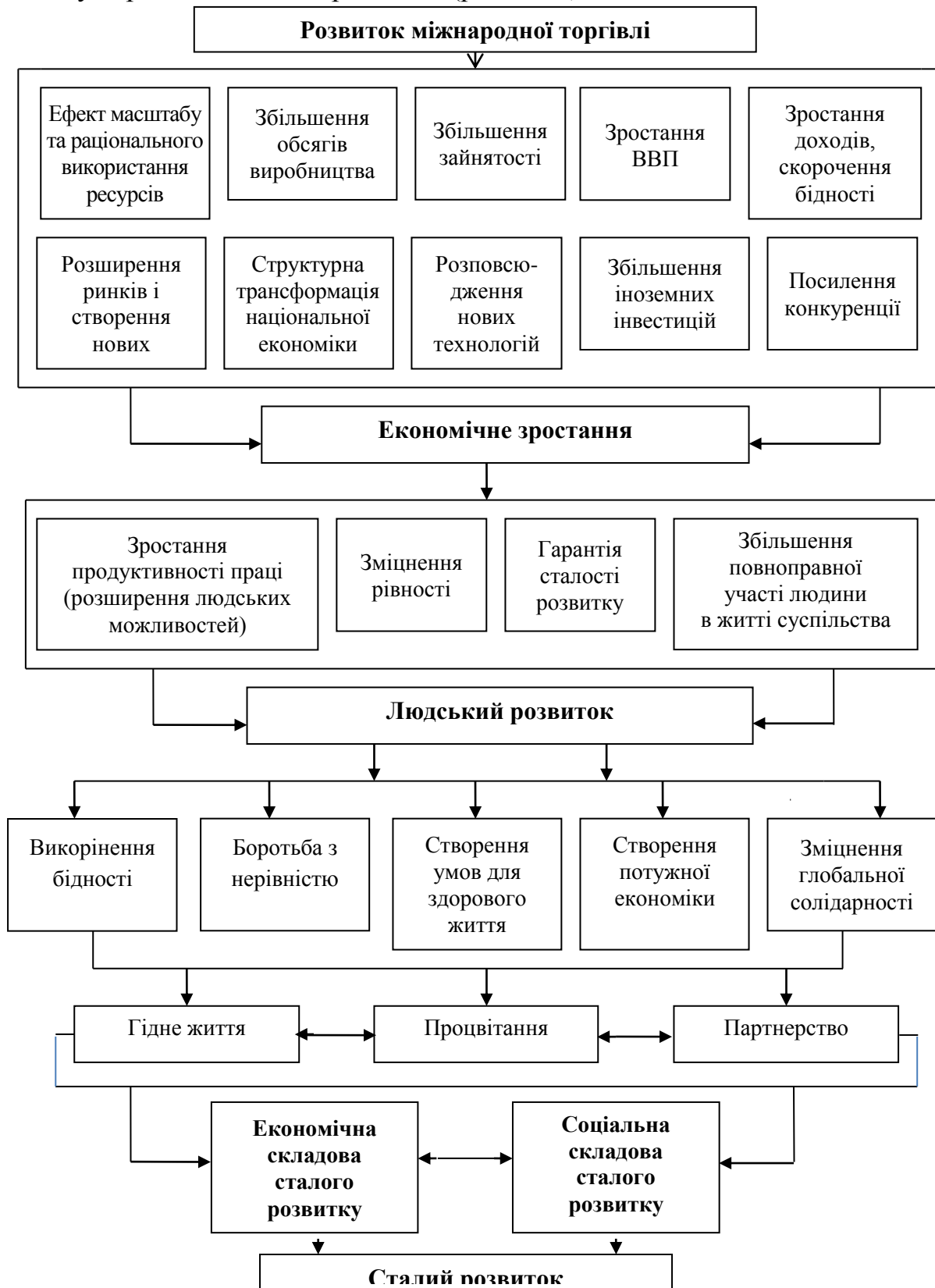

Рисунок 2.12 – Вплив розвитку торгівлі на сталий розвиток (розроблено автором)

Враховуючи вплив торгівлі на сталий розвиток необхідно продовжувати докладати зусилля для подальшої лібералізації торгівлі на засадах урахування можливостей усіх учасників цього процесу; підвищувати ефективність діяльності з надання допомоги у зміцненні торговельного та виробничого потенціалу в рамках комплексних програм технічної допомоги ООН; розширювати міжнародну підтримку національних ініціатив та відповідальності; підвищувати узгодженості дій донорів при фінансуванні операцій ООН та збільшення фінансування багатосторонніх донорських цільових фондів («цільова технічна допомога в таких галузях, як стимулювання експорту, розробка стандартів і управління якістю, напрацювання торговельної політики і забезпечення дотримання трудових стандартів і екологічних вимог, що має ключове значення для створення виробничого потенціалу та підвищення міжнародної конкурентоздатності найменш розвинених країн» [225]; довести до керівництва зацікавлених країн можливих напрямів експертної допомоги, що надається міжнародними організаціями з метою укріплення торговельного потенціалу. Подібні заходи повинні створити передумови для посилення впливу міжнародної торгівлі на стале зростання та сформулювати нові можливості розвитку людства.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ТРЕНДИ ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВАМИ СВІТУ

3.1. Цілі розвитку тисячоліття в країнах, що розвиваються: досягнення та невирішені завдання

Протягом 2000–2015 рр. зусилля світового співтовариства були спрямовані на досягнення цілей розвитку тисячоліття, встановлених Генеральною Асамблеєю ООН у «Декларації тисячоліття ООН» [46], виконання яких має важливе значення у подальшому досягненні цілей сталого розвитку.

Для визначення стану і тенденцій досягнення цілей розвитку тисячоліття необхідним є аналіз виконання основних завдань, поставлених у рамках установлених ООН цілей у розрізі регіонів світу. При здійсненні аналізу доцільно враховувати класифікацію географічних регіонів ООН, яка охоплює такі регіони: Африка на південь від Сахари, Північна Африка, Латинська Америка та Карибський басейн, Східна Азія, Південна Азія, Південно-Східна Азія, Західна Азія, Океанія, Кавказ і Центральна Азія.

Ціль 1. Ліквідація злиденності та голоду.

Одним із завдань щодо ліквідації злиденності та голоду було скорочення вдвічі за період 1990–2015 рр. частки населення з доходом менше 1,25 дол. США на день.

Загалом у регіонах, що розвиваються, частка населення з доходом за паритетом купівельної спроможності менше 1,25 дол. США зменшилася протягом 1990–2011 рр. у 2,6 раза. Як свідчать дані рис. 3.1, завдання було виконано майже в усіх регіонах, крім Африки на південь від Сахари.

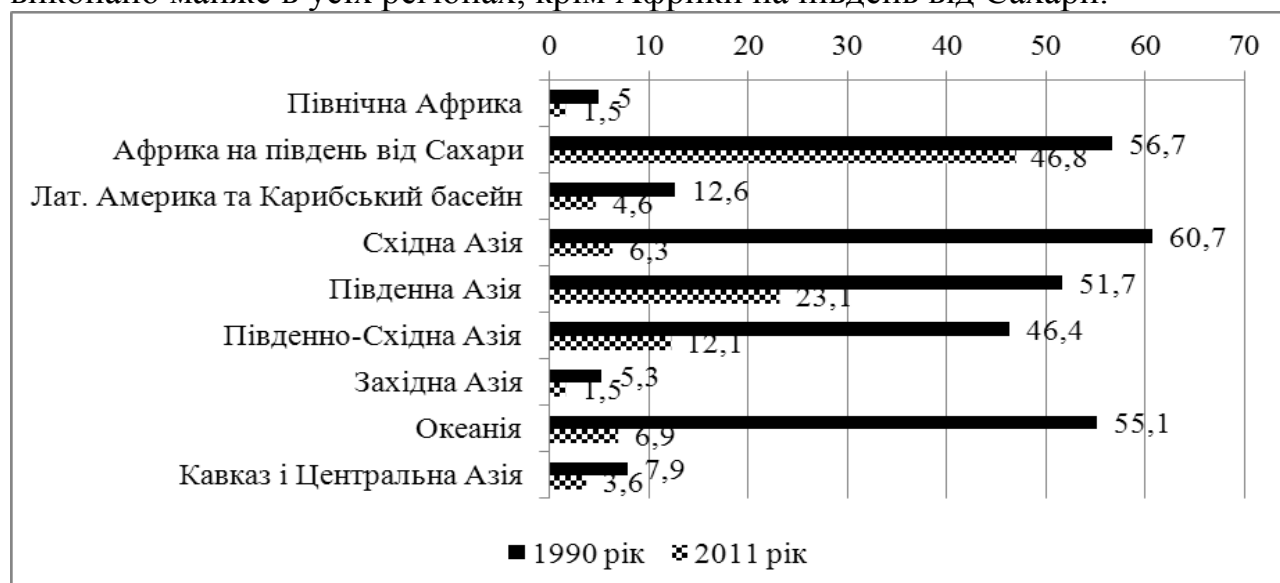

Рисунок 3.1 – Частка населення з доходом за паритетом купівельної спроможності менше 1,25 дол. США на день, % (складено автором на основі [226])

Так, у Кавказі та Центральній Азії частка населення з доходом менше 1,25 дол. США на день зменшилась у 21 раз, Східній Азії – у 9,6 раза, Океанії – у 8 разів, Південно-Східній Азії – у 3,8 раза, Західній Азії – у 3,5 раза, Північній Африці – у 3,3 раза, Африці на південь від Сахари – у 1,2 раза.

Незважаючи на скорочення вдвічі частки людей з доходом менше 1,25 дол. США, за оцінками ООН, 2015 року 825 млн. людей живуть в умовах крайньої злиденності, 800 млн. людей продовжують страждати від голоду. До факторів, що негативно впливають на боротьбу з ліквідацією злиденності та голоду в регіонах, що розвиваються, слід віднести політичну нестабільність, громадянські конфлікти та війни, стихійні лиха, стрімке зростання чисельності населення, відсутність доступу до базових послуг, що охоплюють забезпечення покращеними джерелами питної води, санітарно-технічними засобами, освітні послуги, соціальний захист.

Ціль 2. Забезпечення загальної початкової освіти.

Досягнення цілі щодо забезпечення загальної початкової освіти передбачало забезпечення можливості до 2015 р. дітей у всьому світі отримувати в повному обсязі початкову шкільну освіту. Пороговим значенням у виконанні цього завдання є 97 %, досягнення якого свідчить про загальне охоплення освітою.

Загалом за регіонами, що розвиваються, 2015 року чистий коефіцієнт охоплення початковою освітою становив 91 %. За даними рис. 3.2 видно, що завдання щодо забезпечення загальної початкової освіти виконано в Північній Африці, Східній Азії, близькими до виконання є такі регіони, як Океанія, Західна та Південна Азія, Південно-Східна Азія, Кавказ і Центральна Азія, Латинська Америка та Карибський басейн.

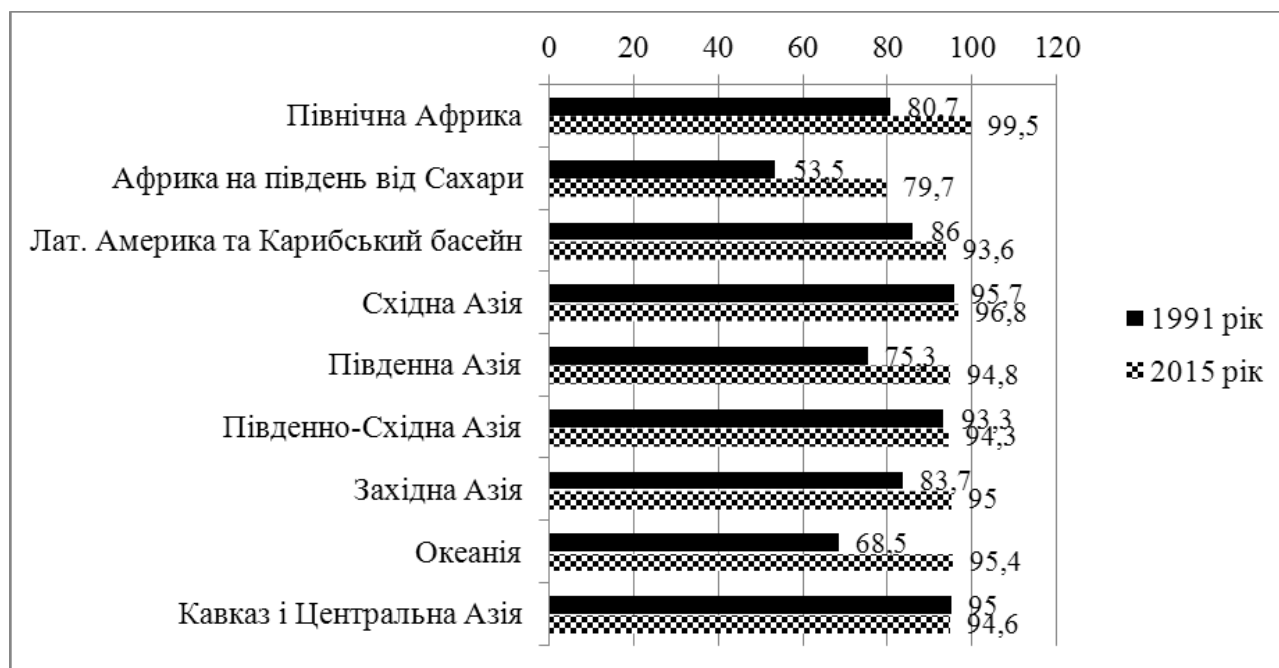

Рисунок 3.2 – Чистий коефіцієнт охоплення початковою освітою (складено автором на основі [226])

Щодо Африки на південь від Сахари, незважаючи на збільшення протягом 1991–2015 рр. чистого коефіцієнту охоплення початковою освітою у цьому регіоні у 1,5 раза, цілі щодо забезпечення загальної початкової освіти залишились невиконаними через стрімке зростання чисельності населення молодшого шкільного віку (на 86 % протягом 1990–2015 рр.) [227], високий рівень злиденності, збройні конфлікти та інші надзвичайні ситуації.

Ціль 3. Заохочення рівності чоловіків і жінок і розширення прав і можливостей жінок.

Заохочення рівності чоловіків і жінок і розширення прав і можливостей жінок охоплювало ліквідацію нерівності між статями у сфері початкової і середньої освіти до 2005 р., а не пізніше ніж до 2015 р. – на всіх рівнях освіти.

Як свідчать дані рис. 3.3, станом на 2015 р. майже в усіх регіонах, крім Океанії, Західної Азії та Африки на південь від Сахари виконано завдання щодо ліквідації нерівності між статями у сфері освіти.

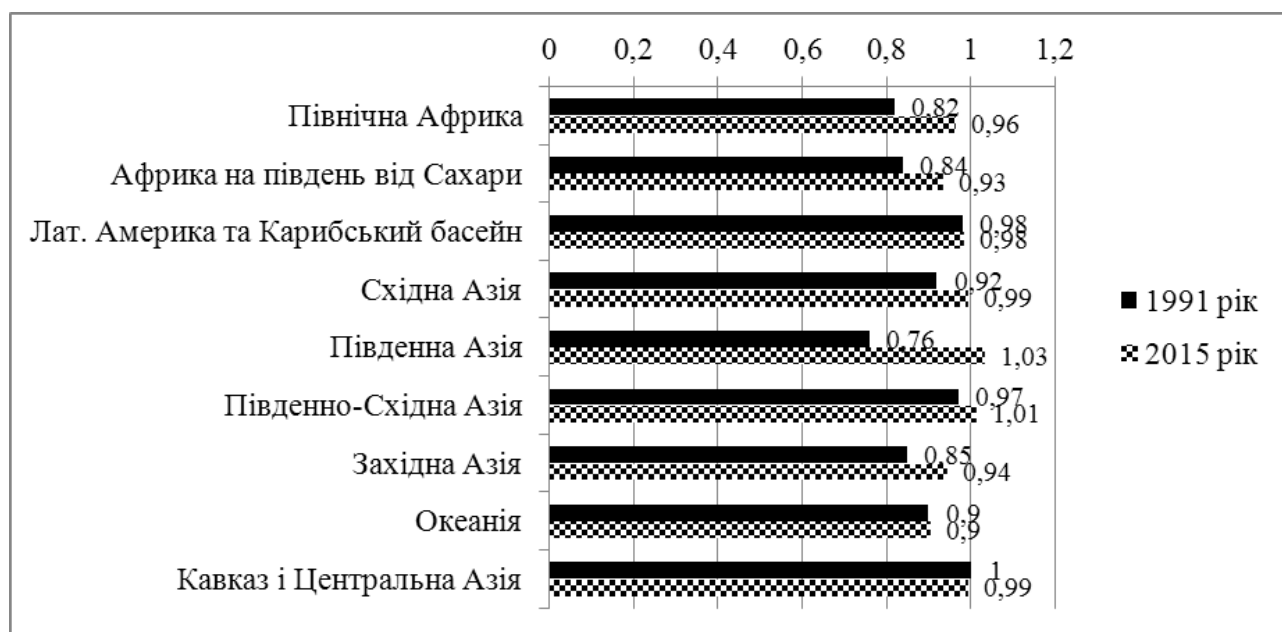

Рисунок 3.3 – Співвідношення дівчаток і хлопчиків у системах початкової, середньої та вищої освіти (складено автором на основі [226])

Ціль 4. Скорочення дитячої смертності.

Виконання цілі щодо скорочення дитячої смертності передбачало зменшення на дві третини за період 1990–2015 рр. смертності серед дітей у віці до п’яти років.

Загалом за регіонами, що розвиваються, протягом 1990–2013 рр. дитяча смертність скоротилася вдвічі. Регіонами, що виконали завдання у повному обсязі, стали Східна Азія, Латинська Америка та Карибський басейн, що скоротили дитячу смертність на 76 % і 67 % відповідно (рис. 3.4). Слід відзначити збільшення дитячої смертності в Північній Африці на 0,3 %, що пов’язано з некваліфікованими медико-санітарними заходами.

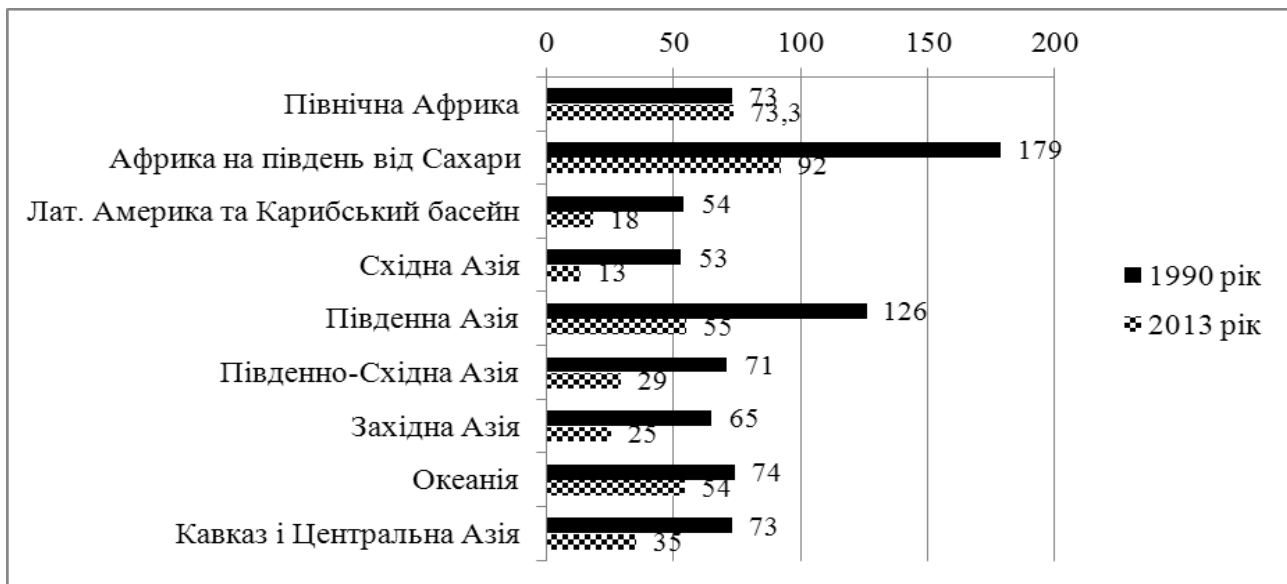

Рисунок 3.4 – Коефіцієнт смертності дітей у віці до п'яти років (складено автором на основі [226])

Ціль 5. Поліпшення охорони материнства.

З метою досягнення цілі щодо поліпшення охорони материнства необхідним було зниження на три чверті за період 1990–2015 рр. показника материнської смертності. Дані рис. 3.5 свідчать про невиконання встановленого завдання: загалом, у регіонах, що розвиваються, показник материнської смертності зменшився протягом 1990–2013 рр. усього на 47 %. Регіонами, в яких відбулося найбільше зниження материнської смертності стали Східна Азія (на 65 %), Південна Азія (на 64 %). Слід відзначити такі причини невиконання завдання щодо поліпшення охорони материнства: некваліфіковані медико-санітарні заходи, нерівність у доступі до послуг щодо охорони материнського здоров'я, низький рівень освіти матерів, їхніх прав і можливостей.

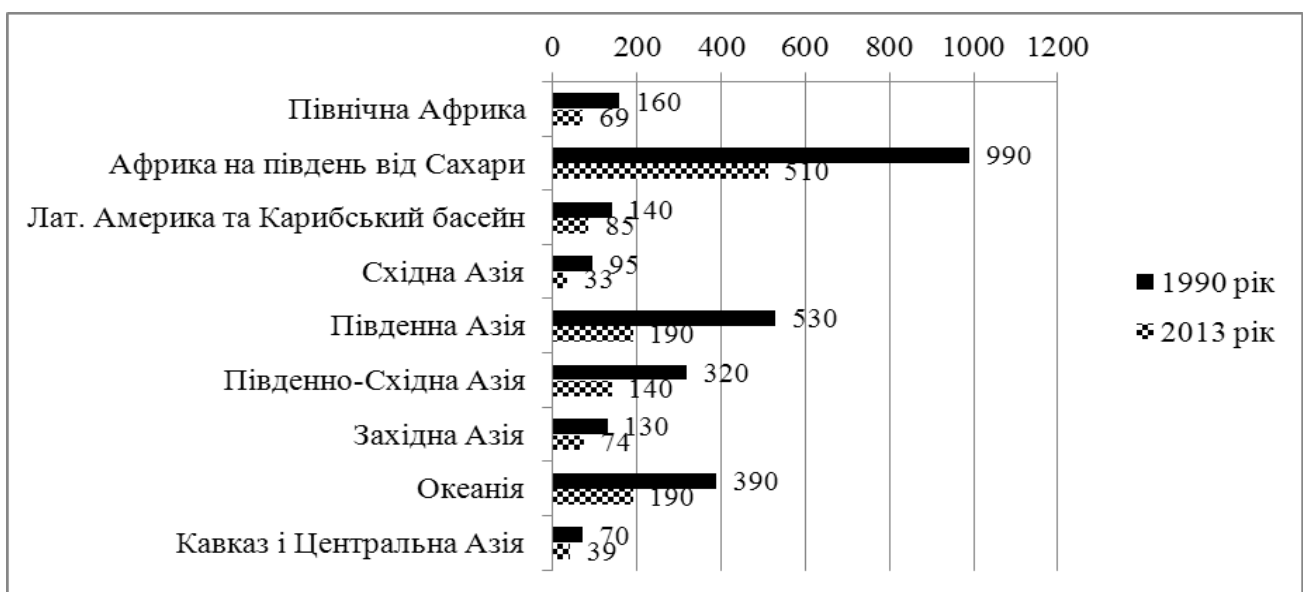

Рисунок 3.5 – Показник материнської смертності (складено автором на основі [226])

Ціль 6. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями.

Одним із завдань щодо боротьби з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями було зупинення до 2015 р. поширення ВІЛ/СНІДу і покладення початку тенденції до скорочення захворюваності.

Протягом 2001–2013 рр. частка ВІЛ-інфікованих людей у регіонах, що розвиваються, зменшилася вдвічі. Поряд з цим слід зазначити, що завдання виконано у всіх регіонах, крім Північної Африки та Східної Азії (рис. 3.6). Так, протягом 2001–2013 рр. у Африці на південь від Сахари частка ВІЛ-інфікованого населення у віці від 15 до 24 років скоротилась у 2,3 раза, Південній Азії, Кавказі та Центральній Азії – у 1,5 раза, Латинській Америці та Карибському басейні, Південно-Східній Азії – у 1,3 раза. Частка ВІЛ-інфікованого населення Північної Африки та Східної Азії залишилась на рівні 2001 року.

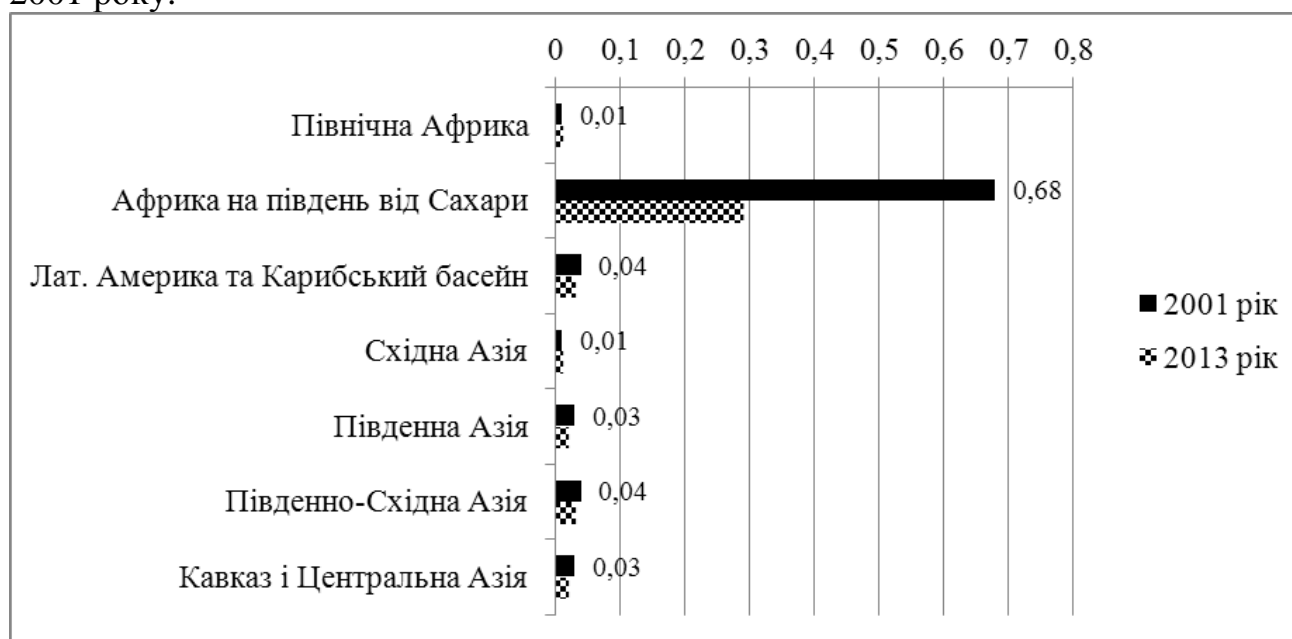

Рисунок 3.6 – Частка ВІЛ-інфікованого населення у віці від 15 до 24 років, %
(складено автором на основі [226])

Ціль 7. Забезпечення екологічної стійкості.

Завдання щодо забезпечення екологічної стійкості передбачали реалізацію країнами таких заходів: включення принципів сталого розвитку в країнові стратегії та програми і звернення назад процесу виснаження природних ресурсів, скорочення до 2010 р. темпів втрат біологічного різноманіття, скорочення вдвічі до 2015 р. частки населення, яке не має постійного доступу до безпечної питної води та основних санітарно-технічних засобів.

Як видно з даних рис. 3.7, частка земельних площ, вкритих лісом, зменшилась протягом 1990–2010 рр. у регіонах, що розвиваються, у 1,1 раза. Найбільше скорочення зафіксовано у Південно-Східній Азії (у 1,2 раза). Поряд з цим слід відзначити збільшення частки земельних площ, вкритих лісом у Східній Азії (у 1,3 раза) і Південній Азії (у 1,1 раза).

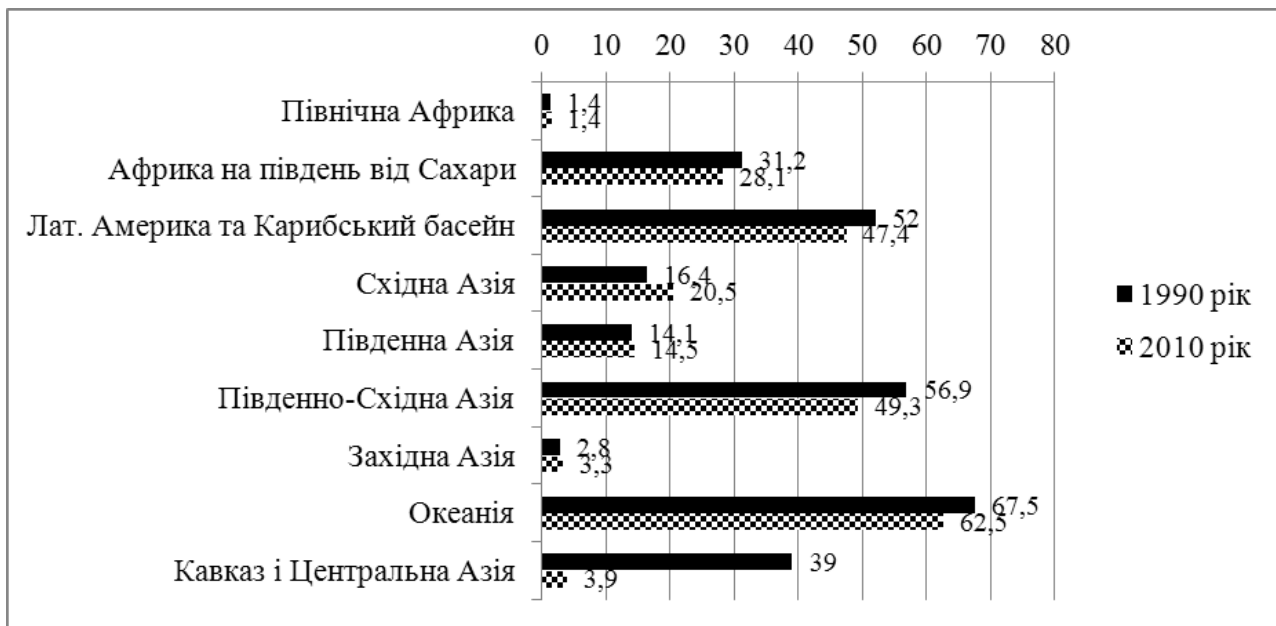

Рисунок 3.7 – Частка земельних площ, вкритих лісом, % (складено автором на основі [226])

Протягом 1990–2010 рр. у регіонах, що розвиваються, викиди двоокису вуглецю збільшились у 2,6 раза (рис. 3.8). Найбільше зростання зафіксовано в Східній Азії (у 3 рази), Південно-Східній Азії (у 2,9 раза), Південній Азії (у 2,8 раза), що пов'язано зі збільшенням викидів промислових підприємств, спалюванням твердого і рідкого палива, використанням біомаси та деревного вугілля для побутових потреб, транспортного парку у зв'язку з розвитком промисловості, підвищенням якості життя.

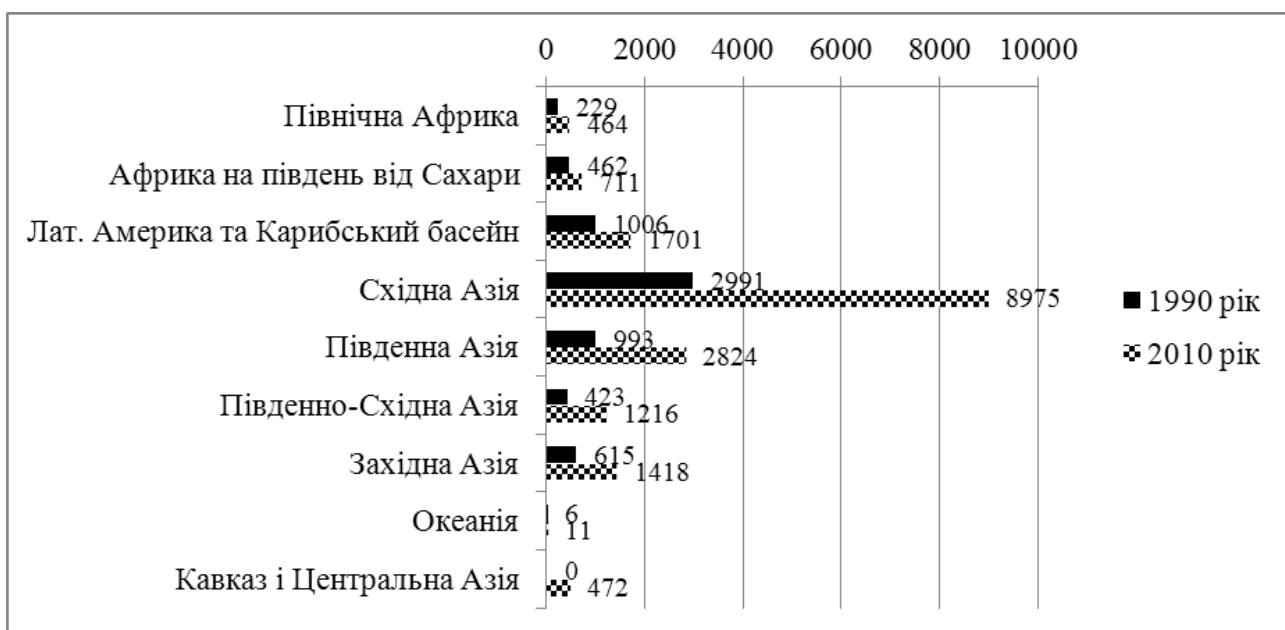

Рисунок 3.8 – Викиди двоокису вуглецю, млн. тон (складено автором на основі [226])

Як свідчать дані рис. 3.9, частка населення, яке використовує покращені джерела питної води, збільшилась протягом 1990–2015 рр. у всіх регіонах загалом майже у 1,3 раза.

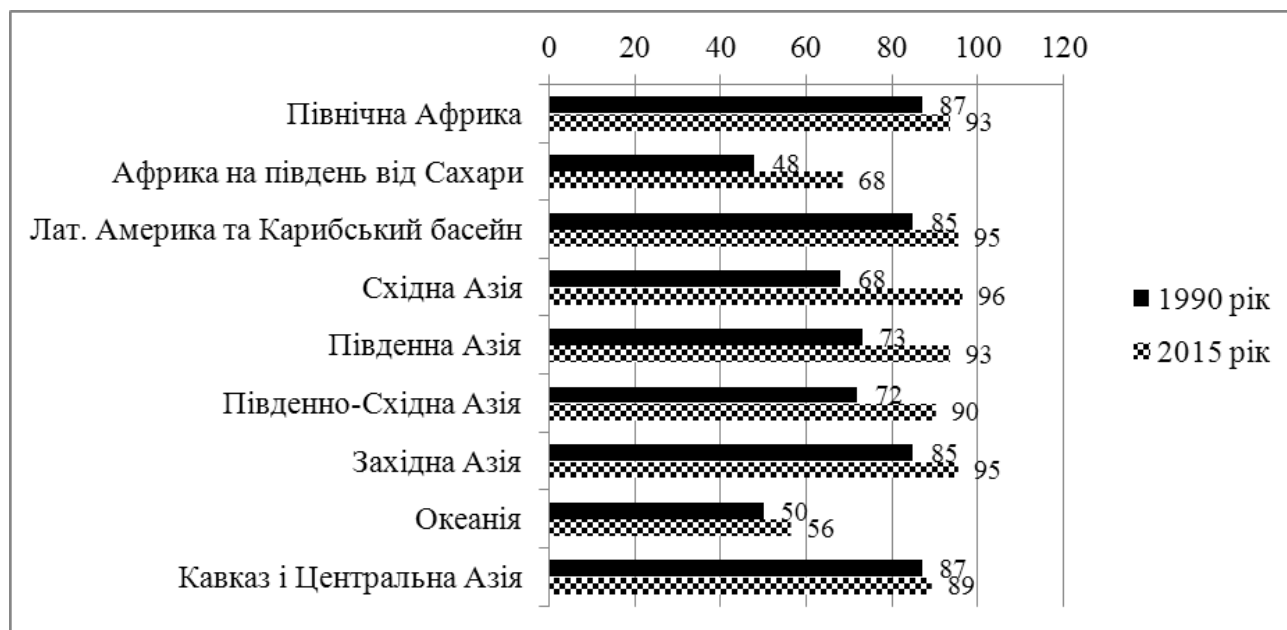

Рисунок 3.9 – Частка населення, яке використовує покращені джерела питної води, % (складено автором на основі [226])

При цьому слід відзначити, що незважаючи на збільшення цієї частки у Африці на південь від Сахари (у 1,4 раза) та Океанії (у 1,1 раза), частка населення, яке має доступ до безпечної питної води в цих регіонах, є надзвичайно низькою (68 % і 56 % відповідно).

Подібна ситуація спостерігається у сфері покращення санітарно-технічних засобів (рис. 3.10). Частка населення, яке використовує основні санітарно-технічні засоби, збільшилась у всіх регіонах, що розвиваються, протягом 1990–2015 рр. в 1,4 раза. Найбільше зростання частки населення, яке використовує покращені санітарно-технічні засоби, зафіксовано в Південній Азії (у 2 рази), Південно-Східній Азії (в 1,5 раза), Східній Азії (в 1,3 раза). Попри зростання цього показника в Африці на південь від Сахари в 1,3 раза, Океанії – в 1,1 раза, частка населення, яке використовує покращені санітарні засоби у цих регіонах, становила усього 30 % і 35 % відповідно.

Отже, аналіз виконання цілей розвитку тисячоліття за регіонами світу дає змогу встановити значний, хоча й нерівномірний прогрес протягом 1990–2015 рр. у скороченні частки населення з доходом менше 1,25 дол. США (у Кавказі та Центральній Азії – у 21 раз, Східній Азії – у 9,6 раза, Океанії – у 8 разів, Південно-Східній Азії – у 3,8 раза, Західній Азії – у 3,5 раза, Північній Африці – у 3,3 раза, Африці на південь від Сахари – в 1,2 раза); забезпеченні початкової освіти (утім, завдання виконано майже в усіх регіонах, крім Африки на південь від Сахари); розширенні прав і можливостей жінок (завдання

виконано в усіх регіонах, крім Океанії, Західної Азії та Африки на південь від Сахари); скороченні дитячої смертності (зменшення вдвічі загалом за регіонами, але збільшення в Північній Африці на 0,3 %); боротьбі з ВІЛ/СНІДом (зменшення загалом за регіонами вдвічі частки ВІЛ-інфікованих людей, крім Північної Африки та Східної Азії).

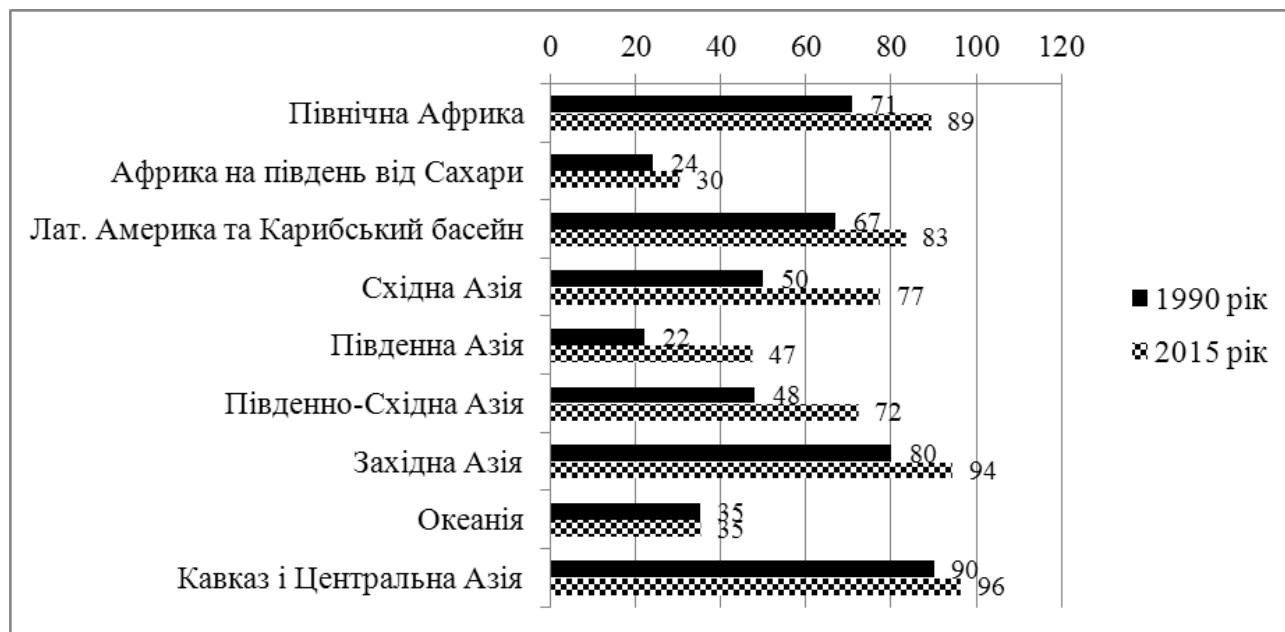

Рисунок 3.10 – Частка населення, яке використовує покращені санітарно-технічні засоби, % (складено автором на основі [226])

Поряд з цим залишаються невиконаними цілі щодо ліквідації злиденності та голоду (825 млн. людей живуть в умовах крайньої злиденності, 800 млн. людей страждають від голоду), зниження материнської смертності (показник материнської смертності зменшився усього на 47 %); забезпечення екологічної стійкості (частка земельних площ, вкритих лісом, зменшилась у 1,1 раза; викиди двоокису вуглецю збільшились у 2,6 раза; незважаючи на збільшення доступу населення до покращених джерел питної води та санітарно-технічних засобів загалом за регіонами, частка населення Африки на південь від Сахари та Океанії, яке використовує покращені джерела питної води, залишається на рівні 68 % і 56 %, покращені санітарні засоби – 30 % і 35 % відповідно).

3.2. Проблеми та особливості мобілізації національних державних ресурсів на цілі сталого розвитку в країнах, що розвиваються

Досягнення цілей сталого розвитку, визначених 2015 року у підсумковому документі саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р. », передбачає остаточну реалізацію цілей розвитку тисячоліття та потребує значної фінансової

підтримки.

Аналіз нормативно-правових актів, статистичної інформації, теоретичних джерел [46; 49; 74; 77; 78; 79; 80; 81; 82] дозволяє зробити висновки, що головними (базовими) секторами, які здійснюють вплив на досягнення цілей сталого розвитку є:

- 1) сектор сільського господарства;
- 2) сектор водопостачання, санітарії та гігієни;
- 3) сектор охорони здоров'я;
- 4) сектор соціального захисту;
- 5) сектор освіти;
- 6) сектор охорони навколишнього середовища.

Для встановлення закономірностей та тенденцій здійснення національного державного фінансування сталого розвитку країн, що розвиваються, доцільним є проведення аналізу динаміки державних видатків, спрямованих на розвиток базових секторів сталого розвитку (за секторами, групами країн за рівнем доходу), аналізу виконання цільових показників фінансування базових секторів сталого розвитку, установлених на міжнародному та регіональному рівнях.

Необхідно відзначити труднощі, пов'язані з кількісною оцінкою фактичних державних видатків у країнах з низьким та середнім рівнем доходів, через відсутність відомостей щодо фінансування окремих секторів. Це пояснюється проблемами у зборі інформації, вирішення яких потребує значних фінансових ресурсів для формування спеціальних державних служб, навчання спеціалістів та підвищення їхньої кваліфікації. Тому аналіз фінансування базових секторів сталого розвитку проведено за наявними даними міжнародних науково-дослідницьких груп у сфері розвитку «Oxfam International», «The Development Finance International Group», що охоплюють період 2012–2014 рр.

Як свідчать дані табл. 3.1, протягом 2012–2014 рр. більше 20 % бюджетних коштів у країнах, що розвиваються, спрямовано на розвиток сектору освіти та охорони здоров'я. Частка національного державного фінансування інших базових секторів становила 6,4 %.

Сільськогосподарський сектор.

Стабільне скорочення масштабів злиденності в країнах, що розвиваються, потребує створення національного багатства і такого розвитку внутрішнього виробничого потенціалу, при якому розширюються можливості продуктивної зайнятості [229]. Важливе значення для економічного розвитку та скорочення масштабів злиденності має сільське господарство, на яке припадає близько 10 % ВВП і більше половини від загального числа робочих місць у країнах, що розвиваються. У тих країнах, де більше третини населення страждає від голоду, на сільське господарство припадає 21 % від ВВП [230].

Таблиця 3.1 – Національне державне фінансування базових секторів сталого розвитку в країнах, що розвиваються, у 2012–2014 рр. (середнє значення) (складено автором на основі [228])

Група країн	Сільське господарство		Водопостачання, санітарія та гігієна		Охорона здоров'я		Соціальний захист		Освіта		Охорона навколишнього середовища	
	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.
Найменш розвинені країни	0,98	3,9	0,19	0,73	1,38	5,48	0,28	1,04	3,64	14,6	0,52	0,67
Країни з доходом нижче середнього	1,09	2,94	0,49	1,63	2,79	7,99	0,76	2,5	4,9	14,5	0,14	0,42
Країни з доходом вище середнього	0,44	1,56	0,26	1,3	2,54	9,34	0,56	2,03	4,3	14,8	0,46	0,54
Усього (середнє значення)	0,8	2,8	0,3	1,2	2,2	7,6	0,5	1,9	4,3	14,6	0,4	0,5

Як видно з рис. 3.11, протягом 2012–2014 рр. у країнах, що розвиваються, відбулося поступове зменшення державної фінансової підтримки сільськогосподарського сектору (в 1,1 раза).

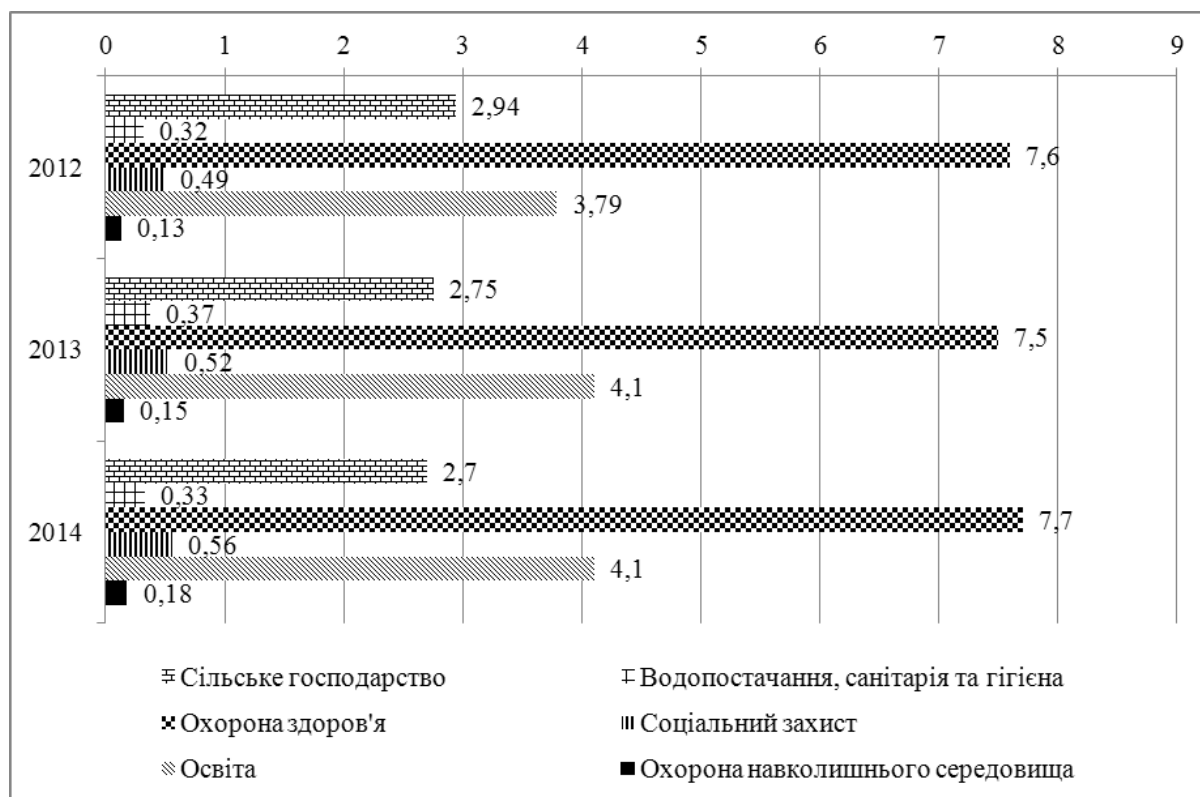

Рисунок 3.11 – Динаміка національного державного фінансування сільського господарства в країнах, що розвиваються, % державних видатків (складено автором на основі [228])

При цьому в країнах з рівнем доходу нижче середнього державне фінансування сільського господарства зменшилося в 1,2 раза, у найменш розвинених країнах – в 1,1 раза. Незначне збільшення державних видатків зафіксовано в країнах з доходом вище середнього (з 1,49 % до 1,51 %).

Як показав аналіз державного фінансування сільського господарства у 2012–2014 рр. за групами країн за рівнем доходу, середнє значення запланованих видатків у 20-ти найменш розвинених країн становило 3,9 % (табл. 3.1). Лідером у здійсненні державних видатків на сільське господарство є Малаві (15,08 %) (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Національне державне фінансування базових секторів сталого розвитку в найменш розвинених країнах у 2012–2014 рр. (середнє значення) (складено автором на основі [228])

Країна	Сільське господарство		Водопостачання, санітарія та гігієна		Охорона здоров'я		Соціальний захист		Освіта		Охорона навколишнього середовища	
	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.
Афганістан	0,41	1,31	0,03	0,1	0,43	1,38	0,22	0,71	3,08	10,05	н.д.	н.д.
Бенін	0,82	4,03	н.д.	н.д.	1,23	6,06	0,43	2,12	4,58	22,6	н.д.	н.д.
Буркіна-Фасо	1,49	5,56	н.д.	н.д.	2,03	7,52	0,32	1,19	3,81	14,16	0,13	0,49
Бурунді	0,89	2,58	н.д.	н.д.	1,09	3,12	0,04	0,12	4,37	38,19	н.д.	н.д.
Центрально-африканська Республіка	0,48	1,74	0,24	0,8	1,67	5,96	0,11	0,41	2,17	7,84	0,06	0,19
Коморські острови	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	1,16	4,7	н.д.	н.д.	4,55	18,45	н.д.	н.д.
Гвінея-Бісау	0,56	2,69	н.д.	н.д.	0,85	4,26	0,03	0,17	1,61	8,15	0,03	0,15
Гаїті	0,47	1,36	0,11	0,32	0,69	1,99	0,66	1,92	3,05	8,76	0,67	2
Ліберія	0,54	2,04	н.д.	н.д.	2,78	10,67	0,21	0,79	3,85	14,81	0,33	1,26
Мадагаскар	0,26	1,92	н.д.	н.д.	0,72	5,3	0,07	0,33	2,86	21,03	0,06	0,42
Малаві	3,96	15,1	н.д.	н.д.	1,87	7,66	н.д.	н.д.	3,54	14,39	н.д.	н.д.
Малі	1,86	7,96	н.д.	н.д.	1,36	5,81	н.д.	н.д.	4,09	17,51	0,14	0,76
Мозамбік	0,71	1,88	0,2	0,57	2,19	5,9	0,35	0,95	5,51	14,39	0,11	0,31
Непал	1,65	7,18	0,35	1,56	1,06	4,75	0,64	2,88	3,22	14,19	0,07	0,32
Руанда	0,88	3,18	0,32	1,04	1,5	5,35	0,71	2,53	4,2	15,04	0,07	0,23
Сьєрра-Леоне	0,38	2,22	0,11	0,7	0,91	5,33	0,06	0,37	2,59	15,24	н.д.	н.д.
Південний Судан	0,59	2,8	0,18	0,93	0,73	3,57	0,19	0,99	1,36	6,87	0,34	1,7
Танзанія	1,06	5,05	0,23	1,08	1,23	5,85	н.д.	н.д.	3,77	17,97	н.д.	н.д.
Того	0,53	1,68	0,05	0,16	1,56	4,94	0,41	1,3	4,35	13,73	0,16	0,51
Уганда	0,59	2,94	0,24	1,22	1,17	5,88	0,03	0,17	2,45	12,25	0,07	0,35
Зімбабве	1,5	4,86	н.д.	н.д.	2,8	9,17	0,23	0,77	7,41	н.д.	н.д.	н.д.
Всього (середнє значення)	0,98	3,9	0,19	0,73	1,38	5,48	0,28	1,04	3,64	14,6	0,52	0,67

До середньої групи за цим показником входять Малі, Непал, Буркіна-Фасо, Зімбабве (5–8 %), до групи з найменшими показниками – Афганістан, Гаїті, Центральнаафриканська Республіка, Мадагаскар, Мозамбік, Того (1–2 %). Аналізуючи динаміку здійснення державних видатків на сільське господарство за цією групою країн, варто відзначити стрімке зменшення видатків в Уганді (в 1,3 раза) і в Мадагаскарі (в 1,2 раза).

Середнє значення частки державних видатків на сільське господарство в країнах з рівнем доходу нижче середнього у 2012–2014 рр. становило 2,94 % (табл. 3.1). Лідером бюджетних асигнувань на сільське господарство серед країн цієї групи є Бутан (10,1 %) (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Національне державне фінансування базових секторів сталого розвитку в країнах з рівнем доходу нижче середнього у 2012–2014 рр. (середнє значення) (складено автором на основі [228])

Країна	Сільське господарство		Водопостачання, санітарія та гігієна		Охорона здоров'я		Соціальний захист		Освіта		Охорона навколишнього середовища	
	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.
Вірменія	0,26	1,05	0,05	0,21	1,42	5,78	2,32	9,49	2,4	9,94	0,05	0,2
Бутан	3,37	10,08	н.д.	н.д.	2,36	7,33	н.д.	н.д.	4,41	13,84	н.д.	н.д.
Гана	0,2	0,74	0,06	0,2	2,61	9,5	0,01	0,03	4,41	16,23	0,04	0,13
Гайана	1,99	5,96	0,31	0,91	2,98	8,93	н.д.	н.д.	4,48	13,42	0,12	0,36
Гондурас	0,34	1,6	2,51	12,68	2,5	11,99	0,37	1,78	5,61	26,97	0,24	1,16
Кенія	1,16	3,4	0,63	1,76	1,4	4,1	0,67	1,95	5,29	15,75	0,18	0,52
Кірибаті	3,6	3,57	0,36	0,36	7,9	7,79	н.д.	н.д.	11,05	10,84	н.д.	н.д.
Косово	0,65	2,21	0,11	0,37	2,87	9,83	0,71	2,42	4,4	15,08	0,05	0,17
Лесото	0,55	0,91	0,8	1,28	6,28	10,03	н.д.	н.д.	8,78	13,99	н.д.	н.д.
Нікарагуа	0,2	1,14	н.д.	н.д.	2,76	15,56	н.д.	н.д.	3,72	21	0,04	0,22
Нігерія	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	0,5	3,57	н.д.	н.д.	0,91	6,54	н.д.	н.д.
Папуа-Нова Гвінея	0,53	1,47	0,08	0,14	2,61	7,27	0,02	0,05	4,96	13,79	0,11	0,31
Самоа	0,81	2,17	1,16	3,14	4,22	11,41	1,01	2,74	4,67	12,63	0,32	0,88
Сан Томе і Принсіпі	0,53	1,04	0,13	0,26	2,72	5,44	0,27	0,54	4,37	8,79	0,1	0,19
Сенегал	1,09	3,7	0,25	0,85	1,19	4,02	н.д.	н.д.	5,92	20,05	0,2	0,69
Соломонові острови	2,02	3,65	0,5	0,89	3,73	6,76	0,26	0,47	8,06	14,66	0,53	0,96
Шрі-Ланка	0,79	3,83	0,17	0,83	1,31	6,32	0,04	0,2	1,55	7,48	0,06	0,32
Свазіленд	1,25	4,71	н.д.	н.д.	3,12	11,7	н.д.	н.д.	5,14	19,27	н.д.	н.д.
Тимор-Лешті	0,73	2,16	0,60	1,97	1,2	3,72	2,64	7,88	2,28	6,8	0,03	0,09
Вануату	0,59	2,5	0,05	0,23	2,1	8,83	н.д.	н.д.	5,36	22,59	0,03	0,13
Всього (середнє значення)	1,09	2,94	0,49	1,63	2,79	7,99	0,76	2,5	4,9	14,5	0,14	0,42

До середньої групи входять Свaziленд і Гайана (5–6 %). Видатки інших країн цієї групи становили менше 5 %. Найнижчі значення – у Гани (0,74 %), Лесото (0,91 %), Сан-Томе і Принсіпі (1,04 %), Вірменії (1,05 %). Спостерігається поступове зменшення частки державних видатків на сільське господарство в Бутані (у 2,3 раза), збільшення – у Лесото (у 9 разів) і Вануату (в 1,2 раза).

Серед 10-ти країн, що належать до групи країн з рівнем доходу вище середнього, лідерами за показниками державного фінансування сільського господарства є Тонга, Перу, Беліз, Ямайка, державні видатки яких становили від 2 % до 3 % (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Національне державне фінансування базових секторів сталого розвитку в країнах з рівнем доходу вище середнього у 2012–2014 рр. (середнє значення) (складено автором на основі [228])

Країна	Сільське господарство		Водопостачання, санітарія та гігієна		Охорона здоров'я		Соціальний захист		Освіта		Охорона навколишнього середовища	
	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.
Албанія	0,43	1,37	0,06	0,94	1,79	8,55	н.д.	н.д.	2,9	9,21	0,13	0,41
Беліз	0,5	1,81	н.д.	н.д.	3,08	11,02	0,51	1,84	6,04	21,61	0,04	0,15
Кабо-Верде	н.д.	н.д.	0,24	0,63	2,45	6,45	0,92	2,41	5,83	15,34	0,57	1,48
Колумбія	0,3	1,04	н.д.	н.д.	1,55	5,76	0,87	3,35	3,52	13,58	0,07	0,26
Сальвадор	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	4	17,3	0,22	0,92	3,49	15,08	0,05	0,21
Ямайка	0,6	1,52	0,06	0,15	2,38	6,05	0,19	0,49	5,03	12,76	0,08	0,21
Монголія	0,02	0,05	н.д.	н.д.	2,49	7	н.д.	н.д.	5,24	14,65	н.д.	н.д.
Перу	0,54	2,75	0,69	3,48	1,82	9,2	0,63	3,17	3,07	15,57	0,36	1,83
Південна Африка	0,26	1,04	н.д.	н.д.	3,38	13,39	н.д.	н.д.	4,6	18,35	0,06	0,25
Тонга	0,84	2,89	н.д.	н.д.	2,51	8,66	н.д.	н.д.	3,34	11,54	0,01	0,1
Всього (середнє значення)	0,44	1,56	0,26	1,3	2,54	9,34	0,56	2,03	4,3	14,8	0,46	0,54

Найменші показники мають Монголія, Колумбія, Південна Африка, державне фінансування сільського господарства яких становило від 0,01 % до 1 %. Середнє значення запланованих державних видатків за 10 країнами, що входять до групи країн з рівнем доходу вище середнього, у 2012–2014 рр. становило усього 1,56 %.

Скорочення національного державного фінансування сільського господарства пов'язано з підвищеною увагою урядів держав до сфери охорони здоров'я та освіти, пріоритет яких з часом став зростати, збільшенням уявлення про те, що проблеми в сільському господарстві можуть бути вирішені за допомогою інших секторів (транспорт, інфраструктура тощо).

Сектор водопостачання, санітарії та гігієни.

Достатня кількість безпечної питної води, адекватна санітарія і дотримання правил гігієни є основоположними для розвитку людини. Відсутність доступу до водопостачання, санітарії та гігієни не тільки негативно позначається на здоров'ї людей, якості життя, але й на можливостях реалізації свого потенціалу. небезпечна вода і погані санітарні умови здійснюють значний негативний вплив на збільшення світової бідності та нерівності, забираючи мільйони життів, руйнуючи життєвий уклад, порушуючи гідність і послабляючи перспектив економічного зростання [231].

Протягом 2012–2014 рр. загальне зростання національного державного фінансування сектору водопостачання, санітарії та гігієни в країнах, що розвиваються, становило усього 3 %. Поряд з цим, аналізуючи здійснення державних видатків, спрямованих до цього сектору в найменш розвинених країнах, слід відзначити їхнє зростання в 1,4 раза. Лідерами у виділенні державних коштів серед країн цієї групи є Руанда і Непал, видатки яких становили 0,32 % і 0,35 % ВВП відповідно. Найменші показники мають Афганістан, Того, Гаїті й Сьєрра-Леоне, Південний Судан, у яких державне фінансування сектору водопостачання, санітарії та гігієни становило від 0,03 % до 0,2 % ВВП (табл. 3.2). У країнах з рівнем доходу нижче середнього протягом 2012–2014 рр. національне державне фінансування сектору водопостачання, санітарії та гігієни зменшилося в 1,1 раза. При цьому зафіксовано зростання державних видатків до цього сектору у Гайані (в 1,8 раза), Самоа (в 1,3 раза) (табл. 3.3). Національна державна підтримка сектору водопостачання, санітарії та гігієни в країнах з доходом вище середнього у 2014 р. залишилася на рівні 2012 р. (0,3 % державних видатків). Найбільшу частку державних видатків до цього сектору серед 4 країн з рівнем доходу вище середнього спрямовано в Перу (0,69 % ВВП), Кабо-Верде (0,24 %), Албанії та Ямаїці (по 0,6 % ВВП) (табл. 3.4).

Сектор охорони здоров'я.

Досягнення вищого рівня здоров'я визнано найважливішим світовим соціальним завданням, оскільки здоров'я людини характеризується не тільки як відсутністю хвороб чи фізичних дефектів, але й станом повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, яке є основним правом людини [232].

Національне державне фінансування сектору охорони здоров'я в країнах, що розвиваються, протягом 2012–2014 рр. збільшилось усього на 1,3 %. Зростання державної фінансової підтримки сектору охорони здоров'я протягом зазначеного періоду відбулося в країнах з рівнем доходу вище середнього (темپ приросту – 1,9 %) і з доходом нижче середнього (темп приросту – 1,5 %).

Державні видатки до сектору охорони здоров'я у найменш розвинених країнах протягом 2012–2014 рр. зменшились на 0,7 %. Спостерігається зростання державних видатків у 5-ти країнах: Тимор-Лешті (в 1,6 раза), Вануату, Соломонових островах, Шрі-Ланці (в 1,2 раза), Гайані (в 1,1 раза) (табл. 3.2).

Сектор соціального захисту.

Системи соціального захисту відіграють ключову роль у функціонуванні сучасних суспільств і є важливою частиною комплексних стратегій економічного і соціального розвитку [233]. Політика у сфері соціального захисту відіграє важливу роль у реалізації права людини на соціальне забезпечення для всіх, знижуючи рівень бідності й нерівності, а також сприяючи інклюзивному зростанню за рахунок підвищення людського капіталу і продуктивності, стимулюючи внутрішній попит і структурну трансформацію національної економіки [233].

Національна державна підтримка сектору соціального захисту в країнах, що розвиваються, збільшилась у 2012–2014 рр. в 1,1 раза. Найбільше зростання відбулося в країнах з рівнем доходу вище середнього (в 1,2 раза). Серед країн з доходом нижче середнього, бюджетні асигнування сектору соціального захисту яких збільшилися в 1,1 раза, зафіксовано зростання державних видатків у Тимор-Лешті (в 1,8 раза) і Самоа (в 1,1 раза) (табл. 3.3).

Національне державне фінансування сектору соціального захисту в найменш розвинених країнах збільшилося в 1,1 раза. Найбільше зростання бюджетних асигнувань до цього сектору спостерігається у Мозамбіку, Гаїті (у 1,5 раза), у Беніні (в 1,4 раза) (табл. 3.2).

Сектор освіти.

Важливу роль у ліквідації злиденності та досягненні сталого розвитку відіграє освіта, яка сприяє розширенню можливостей кожної людини і перетворенню суспільства. У 2012–2014 рр. державне національне фінансування сектору освіти в країнах, що розвиваються, збільшилося загалом у 1,1 раза. При цьому спостерігаються різноспрямовані тенденції: збільшення державних видатків до сектору освітніх послуг у найменш розвинених країнах (в 1,4 раза), зменшення – у країнах з доходом нижче та вище середнього (майже в 1,1 раза).

Сектор охорони навколишнього середовища.

У бідних верств населення кошти до існування більшою мірою залежать від природних ресурсів, оскільки ці люди часто проживають у найбільш несприятливих районах, вони в першу чергу страждають від деградації навколишнього середовища [227]. Бідність більшості населення визнається як основною причиною, так і наслідком деградації навколишнього середовища і виснаження природних ресурсів [234]. Більше того, витрати зневаги навколишнім середовищем є суттєвими. Наприклад, Світовим банком підраховано, що в Нігерії довгострокові витрати, пов'язані з бездіяльністю у справі запобігання деградації довкілля, складали більше \$5,1 млрд. на рік, що перевищує 15 % ВВП [234].

Загальна національна державна підтримка сектору охорони навколишнього середовища в країнах, що розвиваються, у 2012–2014 рр. збільшилась у 1,4 раза. Найбільше зростання державного фінансування заходів щодо охорони довкілля зафіксовано в найменш розвинених країнах (у 2,2 раза). Слід відзначити збільшення бюджетних асигнувань до сектору охорони навколишнього середовища у Південному Судані (у 28 разів), Гаїті (у 3,5 раза),

Буркіна-Фасо (в 1,4 раза), Мозамбіку (в 1,3 раза) (табл. 3.2). У країнах з рівнем доходу вище середнього державні видатки до сектору охорони навколишнього середовища збільшилися в 1,3 раза. Поряд з цим, слід зазначити, що з 9-ти країн, які досліджувалися, зростання державних видатків до цього сектору відбулося тільки у 4-х: Албанії, Кабо-Верде, Ямайці, Колумбії (табл. 3.4). Національне державне фінансування сектору охорони навколишнього середовища в країнах з рівнем доходу нижче середнього зменшилося на 7 %. У чотирьох країнах серед 15 країн цієї групи відбулося зменшення частки бюджетних коштів, спрямованої до сектору охорони довкілля: Папуа Новій Гвінеї (в 1,7 раза), Сан Томе і Принсіпі, Соломонових Островах (в 1,4 раза), Гондурасі (в 1,2 раза) (табл. 3.3).

Аналіз виконання показників виділення державних видатків до базових секторів сталого розвитку в країнах, що розвиваються, проведено за цільовими показниками, встановленими на міжнародному та регіональному рівнях:

- у секторі *сільського господарства* – 10 % державних видатків для країн Африки (за рішенням Асамблеї Африканського союзу (м. Мапуто, Мозамбік, 2003 р.) [235] та інших країн (за рекомендацією Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) [236];

- у секторі *водопостачання, санітарії та гігієни* – 0,5 % ВВП для країн Африки (за Декларацією еТеквіні Другої африканської конференції з проблем санітарії та гігієни (м. Дурбан, Південно-Африканська Республіка, 2008 р.) [237], 1 % ВВП (за рекомендацією ПРООН) [238, с. 9];

- у секторі *охорони здоров'я* – 1) необхідний мінімум видатків для надання основних медичних послуг – \$60 на душу населення на рік для найменш розвинених країн, визначений Цільовою групою з інноваційного міжнародного фінансування для систем охорони здоров'я 2010 року [239]; 2) 15 % державних видатків для країн Африки (за Абуджийською декларацією з проблем ВІЛ/СНІДу, туберкульозу та інших пов'язаних з ними інфекційних захворювань (м. Абуджа, Нігерія, 2001 р.) [240]; 12 % – для інших країн (за рекомендацією Цільової групи з інноваційного міжнародного фінансування для систем охорони здоров'я [239, с. 13];

- у секторі *соціального захисту* – 2,9–4,5 % ВВП для країн Африки (за визначеним мінімальним пакетом послуг у сфері соціального захисту, встановленим країнами-членами Африканського Союзу на конференції з соціального розвитку (м. Віндхук, Намібія, 2008 р.) [241, с. 18], вартість якого була розрахована Міжнародною організацією праці (МОП) [242];

- у секторі *освіти* – 4–6 % ВВП або не менш, ніж 15–20 % від загального обсягу державних видатків (за Маскатською угодою, прийнятою на Глобальній нараді ЮНЕСКО «Освіта для всіх» (м. Маскат, Оман, 2014 р.) [243] (табл. 3.5).

Сектор сільського господарства.

Згідно з Мапутськими зобов'язаннями, взятими на себе африканськими країнами, та рекомендаціями ФАО, з бюджетів країн, що розвиваються, на підтримку та розвиток сільського господарства повинні виділятися кошти у розмірі 10 % загальних державних видатків.

Таблиця 3.5 – Цільові показники національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку (складено автором на основі [235; 236;237;238;240;241;242;243])

Сектор	Цільовий (рекомендований) показник фінансування
Сільське господарство	10 % державних видатків (Мапуто, 2003)
Водопостачання, санітарія та гігієна	1 % ВВП (ПРООН, 2006); 0,5 % ВВП – для країн Африки (Декларація еТеквіні, 2008)
Охорона здоров'я	15 % державних видатків для країн Африки (Абуджа, 2001); 12% – для інших країн
Соціальний захист	2,9–4,5 % ВВП (МОП, 2008)
Освіта	15–20 % державних видатків; 4–6 % ВВП (Маскатська угода, 2014)

У найменш розвинених країнах частка бюджетних асигнувань, виділених на сільськогосподарський сектор у 2012–2014 рр., становила 3,9 %. Аналізуючи національне державне фінансування сектору сільського господарства в країнах Африки протягом зазначеного періоду, слід відзначити, що тільки одна країна з 24-х (за якими є дані), виконала Мапутські зобов'язання щодо виділення 10 % бюджетних коштів на сільське господарство: частка державних видатків Малаві становила 15,1 %, перевищивши цільовий показник у 1,5 раза (рис. 3.12).

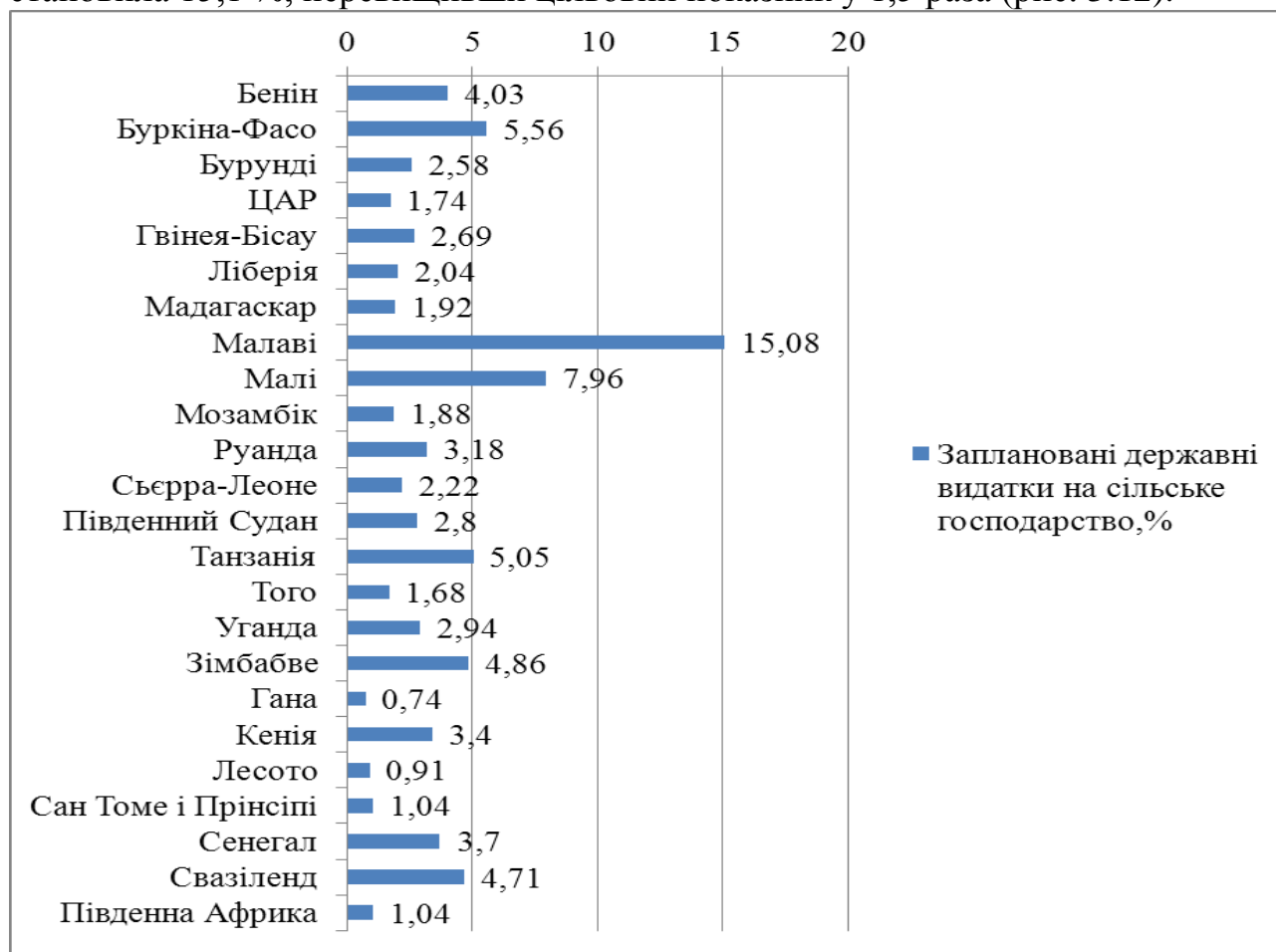

Рисунок 3.12 – Частка запланованих державних видатків на сільське господарство у 2012–2014 рр. у африканських країнах (середнє значення) (складено автором за даними [228])

Країною, що близька до виконання цільового показника, є Малі, частка видатків якої становила 7,96 %. Найнижчі показники мають такі країни, як Гана (0,74 %), Лесото (0,91 %), Південна Африка та Сан Томе і Принсіпі (по 1,04 %). Середнє значення частки державних видатків на сільське господарство в країнах з рівнем доходу нижче середнього у 2012–2014 рр. становило 2,94 %. Найбільша частка бюджетних асигнувань на сільське господарство запланована в Бутані (10,08 %). Інші країни цієї групи мають показники менше 5 %, крім Гондурасу, частка запланованих видатків якого становить 5,96 %. Найнижчі значення – у Гани (0,74 %), Лесото (0,91 %), Сан-Томе і Принсіпі (1,04 %), Вірменії (1,05 %) (табл. 3.3).

Середнє значення частки державних видатків 10 країн, що входять до групи країн з рівнем доходу вище середнього, у 2012–2014 рр. становило усього 1,56 %. Найбільші заплановані показники державного фінансування сільського господарства мають такі країни, як Тонга (2,89 %), Перу (2,75 %), Беліз (1,81 %), Ямайка (1,52 %) (табл. 3.4).

Сектор водопостачання, санітарії та гігієни (ВСТ).

Відповідно до Декларації еТеквіні та рекомендацій ПРООН країни повинні виділяти на підтримку та розвиток сектору водопостачання, санітарії та гігієни від 0,5 до 1 % ВВП.

Лідерами у здійсненні національного державного фінансування сектору водопостачання санітарії та гігієни у 2012–2014 рр. стали країни з рівнем доходу нижче середнього, частка державних видатків яких до цього сектору становила 0,49 % ВВП. Меншу майже в 2 рази частку виділено в країнах з рівнем доходу вище середнього (0,26 % ВВП). Найменша частка бюджетних асигнувань спрямована до сектору водопостачання, санітарії та гігієни у найменш розвинених країнах (0,19 % ВВП), яка є майже втричі нижчою встановленого цільового показника 0,5 %.

Сектор охорони здоров'я.

Аналізуючи виконання цільового показника щодо виділення бюджетних асигнувань на охорону здоров'я у розмірі не менш ніж 60 дол. США на душу населення на рік, встановленого для найменш розвинених країн, слід відзначити, що 2014 року найбільші показники мають Буркіна-Фасо, Руанда, Танзанія, видатки яких становили приблизно 20 дол. США (у 17 разів менше, ніж найбільші показники країн з рівнем доходу нижче середнього). Найнижчі показники (до 10 дол. США на душу населення) мають Зімбабве (0,07 дол. США), Мадагаскар (4,06 дол. США), Південний Судан (6,59 дол. США), Гвінея-Бісау (7,79 дол. США), Центральноафриканська Республіка (9,9 дол. США) (рис. 3.13).

Аналіз виконання іншого цільового показника щодо виділення 15 % державних видатків до сектору охорони здоров'я африканськими країнами відповідно до Абуджійської декларації, дозволив установити абсолютне невиконання узятих країнами зобов'язань. Як видно з рис. 3.14, протягом 2012–2014 рр. жодна з представлених африканських країн не виконала зобов'язання щодо виділення 15 % з державного бюджету на охорону здоров'я. Найбільш

близькими до виконання встановленого цільового показника 15 % є Південна Африка, Свазіленд, Ліберія, Лесото. Найменша частка до сектору охорони здоров'я була виділена в Бурунді, Південному Судані та Нігерії.

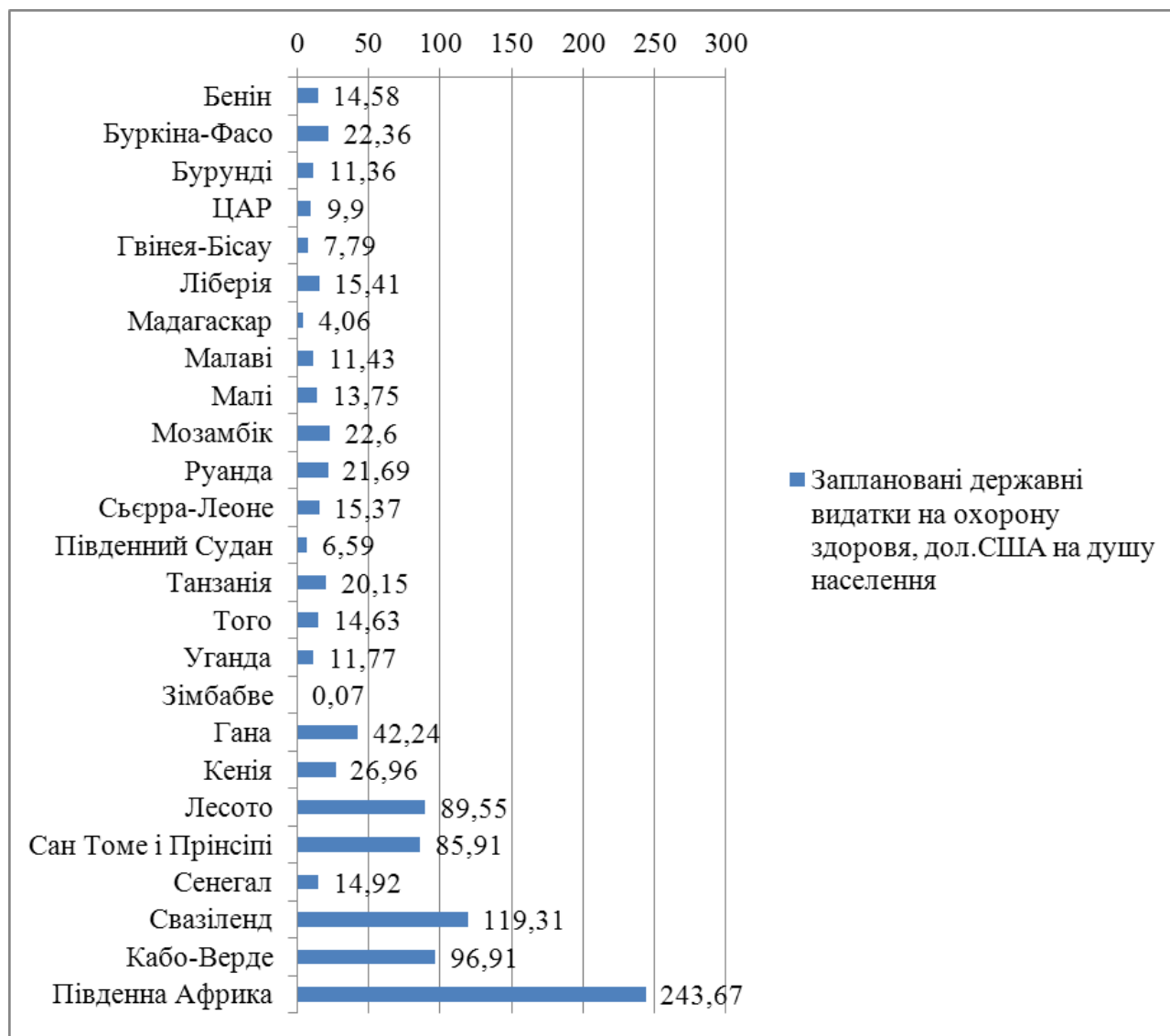

Рисунок 3.13 – Заплановані державні витрати на охорону здоров'я у 2014 р. в африканських країнах на душу населення (складено автором за даними [228])

Як вже зазначалося, встановленим цільовим показником щодо виділення бюджетних коштів на розвиток сектору охорони здоров'я для інших країн є 12 % (за рекомендацією Цільової групи з інноваційного міжнародного фінансування для систем охорони здоров'я [239]).

У 2012–2014 рр. частка бюджетних асигнувань до сектору охорони здоров'я в найменш розвинених країнах становила в середньому 5,48 %, у країнах з доходом нижче середнього – 7,99 %, у країнах з доходом вище середнього – 9,33 %.

У групі країн з рівнем доходу нижче середнього, тільки Нікарагуа заплановано виділити протягом 2012–2014 рр. 15,56 %, що в 1,2 раза перевищує

встановлений цільовий показник. Найбільша частка видатків на охорону здоров'я у загальному обсязі державного фінансування у цій групі країн виділена Гондурасом (11,99 %), Свазілендом (11,7 %), Самоа (11,41 %). Іншими країнами виділені бюджетні кошти на охорону здоров'я становлять менше 10 %, найнижчі показники у Нігерії – 3,57 %, Тимор-Лешті – 3,72 %, Сенегалу – 4,02 %, Кенії – 4,1 %.

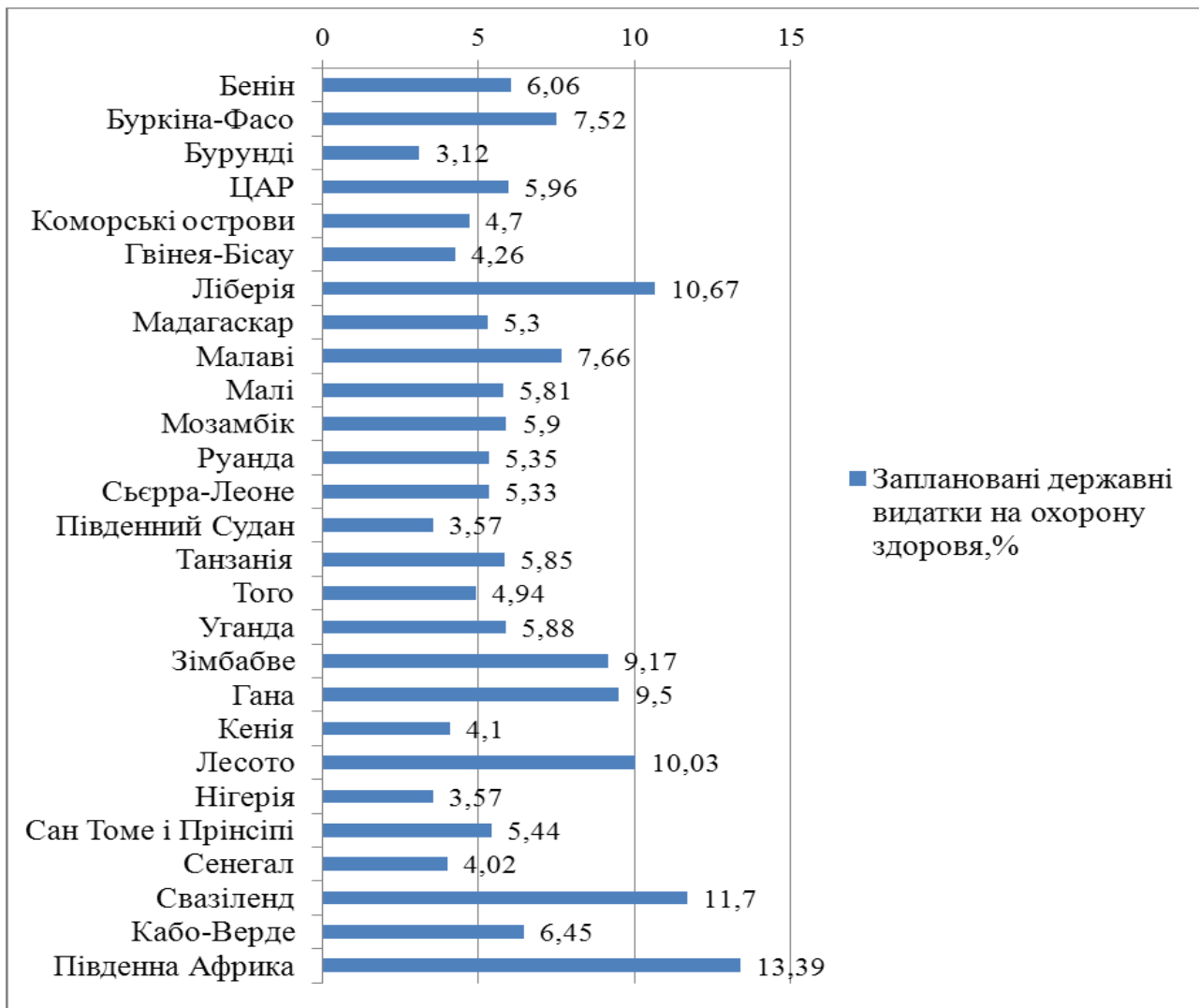

Рисунок 3.14 – Частка запланованих державних видатків на охорону здоров'я у 2012–2014 рр. у африканських країнах (складено автором за даними [228])

Серед 10-ти країн з рівнем доходу вище середнього, представлених у табл. 3.4, тільки Сальвадором було виділено бюджетні кошти для фінансування сектору охорони здоров'я, частка яких перевищує 15 %. Більше 11 % виділено на охорону здоров'я у Белізі та Південній Африці, видатки інших країн становили від 5,76 % до 9,2 %.

Сектор соціального захисту.

Установленим цільовим показником національного державного фінансування сектору соціального захисту є виділення 4,5 % ВВП державних видатків.

Протягом 2012–2014 рр. частка бюджетних коштів, виділених до сектору соціального захисту в країнах з рівнем доходу нижче середнього становила 0,76 % ВВП, з доходом вище середнього – 0,56 % ВВП, найменш розвинених країнах – 0,28 %.

Найбільша частка державних видатків на соціальний захист населення у групі найменш розвинених країн була виділена такими країнами, як Того, Руанда, Бенін, Гаїті, Непал (від 0,4 до 0,7 % ВВП) (табл. 3.2). У країнах з рівнем доходу нижче середнього найвищі показники державного фінансування сфери соціального захисту мали Вірменія і Тимор-Лешті (більше 2 % ВВП). Інші країни виділили до сектору соціального захисту менше 1 % ВВП. Найнижчі показники у Гани, Папуа Нової Гвінеї (табл. 3.3). Найбільші показники державного фінансування соціального захисту протягом 2012–2014 рр. серед шести країн з рівнем доходу вище середнього мали Колумбія та Кабо-Верде (від 0,8 до 0,9 % ВВП). Найменший показник у цій групі країн мала Ямайка (0,19 % ВВП) (табл. 3.4).

Сектор освіти.

Згідно з рекомендаціями Групи високого рівня з освіти для всіх установленими цільовими показниками виділення державних коштів на фінансування сектору освіти є 15–20 % або 4–6 % ВВП. Національне державне фінансування сектору освіти протягом 2012–2014 рр. становило в країнах з рівнем доходу вище середнього 14,8 % державних видатків (4,3 % ВВП), у найменш розвинених країнах – 14,6 % (3,64 % ВВП), з доходом нижче середнього – 14,5 % (4,9 % ВВП). Аналізуючи заплановані видатки на освіту за часткою у загальному обсязі державних видатків найменш розвинених країн, необхідно відмітити, що бюджетні асигнування Бурунді, Беніну, Мадагаскару становили більше 20 %. Малі, Танзанія, Коморські острови виділили на освіту майже 18 %. Найнижчі показники мали Південний Судан, Центральнаафриканська Республіка, Гвінея-Бісау, Гаїті (від 7 до 9 % державних видатків) (табл. 3.2).

Лідерами у фінансуванні освіти серед країн з доходом нижче середнього стали Гондурас і Вануату, частка видатків яких перевищила верхню межу рекомендованого показника 15–20 % в 1,3 раза та в 1,1 раза відповідно, Сенегал, Свaziленд, Гана, Кенія, Косово, які виділили від 15 до 20 % державних видатків. До країн з найменшими показниками слід віднести Нігерію, Тимор-Лешті, Шрі-Ланку, Сан Томе і Принсіпі, Вірменію, які спрямували на освіту від 7–10 % (табл. 3.3). Лідером у державному фінансуванні сектору освіти в країнах з рівнем доходу вище середнього є Беліз, видатки якого становили 21,6 % (табл. 3.4).

Отже, аналіз національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку в країнах, що розвиваються, дає змогу зробити висновки, що виділення бюджетних коштів протягом 2012–2014 рр. не відповідає цільовим показникам, установленим на міжнародному та регіональному рівнях. Узагальнені показники національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються, представлено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6 – Показники національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються, у 2012–2014 рр. (середнє значення) (складено автором на основі [228])

Сектор	Цільовий показник	Національне державне фінансування						Загальне національне державне фінансування країн, що розвиваються	
		Найменш розвинені країни		Країни з доходом нижче середнього		Країни з доходом вище середнього		% вид.	% ВВП
		% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП		
Сільське господарство	10 % державних видатків	3,9	0,98	2,94	1,09	1,56	0,44	2,8	0,8
ВСГ	0,5–1 % ВВП	0,73	0,19	1,63	0,49	1,3	0,26	1,2	0,3
Охорона здоров'я	15 % державних видатків – для країн Африки; 12 % – для інших країн	5,48	1,38	7,99	2,79	9,33	2,55	7,6	2,2
Соціальний захист	4,5 % ВВП	1,04	0,28	2,5	0,76	2,03	0,56	1,9	0,5
Освіта	15–20 % державних видатків; 4–6 % ВВП	14,6	3,64	14,5	4,9	14,8	4,3	14,6	4,3

Аналіз виконання цільових показників фінансування базових секторів сталого розвитку в країнах, що розвиваються, дозволяє встановити розрив між фактичним національним державним фінансуванням і показниками, установленими на міжнародному та регіональному рівнях: у секторі соціального захисту (88,2 %), сільського господарства (72 %), водопостачання санітарії та гігієни (69 %), охорони здоров'я (49,3 %), освіти (27 %) (рис. 3.15).

Рисунок 3.15 – Розрив між цільовими показниками та фактичним національним державним фінансуванням базових секторів сталого розвитку в країнах, що розвиваються (складено автором на основі [228])

Аналіз міжнародних джерел [244; 245; 246] дозволяє встановити такі проблеми у здійсненні національного державного фінансування в країнах, що розвиваються:

1) ухилення від податків, що ускладнює мобілізацію національних фінансових ресурсів, а також незаконний відтік фінансових потоків, загальний обсяг яких у країнах, що розвиваються, становив у 2009 р. 4,3 % ВВП, у найменш розвинених – 3 % ВВП [244];

2) відсутність прозорості бюджету. За даними досліджень, проведених експертами Міжнародного бюджетного партнерства, уряди країн, що розвиваються, надають обмежену та мінімальну інформацію про бюджет (або не надають взагалі) [245], що сприяє корупційним діям у сфері національного державного фінансування;

3) невідповідність між запланованим і фактичним виділенням бюджетних коштів на фінансування базових секторів сталого розвитку;

4) неефективне використання державних видатків, що спрямовуються на розвиток базових секторів (незаплановане і нецілеспрямоване використання фінансових ресурсів, несправедливий розподіл між різними підсекторами, невідповідність потребам);

5) негативний вплив корупції на здійснення національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку. Наприклад, за даними Всесвітньої доповіді з моніторингу ОДВ (ЮНЕСКО, 2015 р.), з коштів, призначених для фінансування освіти, в Нігерії пропало не менше 21 млн. дол. США за 2 роки, у Кенії – 48 млн. дол. США за 5 років [246, с. 278]. Вплив корупції на бюджети може залишатися непоміченим у силу неефективності систем моніторингу в багатьох країнах і розподілу величезних коштів через багатоступінчаті адміністративні структури.

Таким чином, проведений аналіз стану досягнення цілей розвитку тисячоліття та національного державного фінансування сталого розвитку країн, що розвиваються, протягом 2012–2014 рр. дозволяє встановити такі тенденції та особливості:

- значний прогрес у виконанні цілей розвитку тисячоліття: зменшення в регіонах, що розвиваються, протягом 1990–2011 рр. частки населення з доходом менше 1,25 дол. США у 2,6 раза; збільшення протягом 1991–2015 рр. коефіцієнту охоплення початковою освітою в 1,1 раза, співвідношення дівчаток і хлопчиків у системах початкової, середньої та вищої освіти – в 1,1 раза; скорочення протягом 1990–2013 рр. дитячої смертності у 2 рази, материнської смертності – в 1,9 раза; зменшення протягом 2001–2013 рр. частки ВІЛ-інфікованого населення у віці від 15 до 24 років у 2 рази; збільшення протягом 1990–2015 рр. частки населення, яке використовує покращені джерела питної води в 1,3 раза, покращені санітарно-технічні засоби – в 1,4 раза;

- погіршення результатів у виконанні цілей розвитку тисячоліття щодо забезпечення екологічної стійкості: зменшення протягом 1990–2010 рр. частки земельних площ, вкритих лісом, в 1,1 раза, збільшення викидів двоокису вуглецю у 2,6 раза;

- нерівномірність характеру досягнень цілей розвитку тисячоліття за регіонами, що розвиваються: найвищі результати у виконанні цілей розвитку тисячоліття зафіксовано у Східній, Південній та Південно-Східній Азії (при цьому слід відзначити найбільше зростання у цих регіонах викидів двоокису вуглецю); найнижчі результати – в Африці на південь від Сахари;

- різноспрямованість тенденцій у національному державному фінансуванні базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються, протягом 2012–2014 рр.: збільшення національної державної підтримки сектору охорони навколишнього середовища в 1,4 раза, освіти, соціального захисту – в 1,1 раза; незначне зростання фінансування сектору охорони здоров'я (на 1,3 %), водопостачання, санітарії та гігієни (на 3 %); зменшення фінансування сільськогосподарського сектору в 1,1 раза;

- виявлення пріоритетів країн, що розвиваються, у національному державному фінансуванні: у всіх групах країн більш пріоритетними є сектори освітніх послуг і охорони здоров'я, на які спрямовано майже 80 % загальних видатків, спрямованих до базових секторів сталого розвитку;

- недостатність національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються: розрив між фактичним національним фінансуванням і цільовими показниками, встановленими на міжнародному та регіональному рівнях становив – у секторі соціального захисту (88,2 %), сільського господарства (72 %), водопостачання, санітарії та гігієни (69 %), охорони здоров'я (49,3 %), освіти (27 %);

- існування проблем у мобілізації національних фінансових ресурсів і використанні державних видатків на цілі сталого розвитку, що пов'язано з ухиленням від податків і незаконним відтоком фінансових потоків, відсутністю прозорості бюджету, невідповідністю між запланованим і фактичним виділенням бюджетних коштів на фінансування базових секторів сталого розвитку, неефективним розподілом державних видатків, негативним впливом корупції.

3.3. Міжнародне державне фінансування сталого розвитку в країнах, що розвиваються: тенденції та закономірності

Міжнародна фінансова підтримка відіграє важливу роль, доповнюючи зусилля країн з низьким та середнім рівнем доходів щодо мобілізації національних ресурсів для фінансування сталого розвитку.

З метою встановлення закономірностей та тенденцій у здійсненні міжнародного державного фінансування сталого розвитку країн, що розвиваються, необхідним є проведення аналізу показників надання офіційної допомоги розвитку країнами – членами КСР ОЕСР (за донорами, групами країн-реципієнтів, секторами), виконання зобов'язань з надання ОДР країнами-членами КСР ОЕСР (за встановленим цільовим показником 0,7 % ВВП розвинених країн), динаміки міжнародного державного фінансування сталого

розвитку країн, що розвиваються у вигляді частки державних видатків країн, що розвиваються, (за базовими секторами сталого розвитку, групами країн за рівнем доходу), виконання встановлених цільових показників фінансування (за базовими секторами сталого розвитку), ефективності зовнішньої допомоги, наданої країнами-донорами країнам, що розвиваються (за індикаторами та цільовими показниками Пусанського плану партнерства).

Як свідчать дані рис. 3.16, загальний обсяг наданої офіційної допомоги розвитку країнами – членами КСР ОЕСР у 2000–2014 рр. становив 1 727,1 млрд. дол. США. Незважаючи на скорочення бюджетів країн-членів КСР ОЕСР унаслідок глобальної фінансової та економічної кризи 2008 року, необхідно відмітити поступове збільшення донорами офіційної допомоги розвитку, яка протягом 2000–2014 рр. зросла майже в 2 рази (з 80,3 млрд. дол. США до 137,4 млрд. дол. США).

Рисунок 3.16 – Офіційна допомога розвитку, надана країнами-членами КСР ОЕСР (складено автором за даними [247])

Різне підвищення допомоги 2005 року (на 31 % порівняно з 2004 р.) пов'язано зі збільшенням обсягів гуманітарної допомоги, наданої після цунамі в Індійському океані та землетрусу в Пакистані. Зменшення допомоги в 2006–2007 рр. пояснюється впливом списання боргу на чисту офіційну допомогу розвитку: якщо виключити списання боргу, допомога у реальному вираженні зросла на 2 % [138].

Більше 80 % допомоги надається найбільшими десятьма донорами з країн-членів КСР ОЕСР: США, частка допомоги яких 2014 року становила 24,1 %, Великою Британією – 14 %, Німеччиною – 12,1 %, Францією – 7,7 %, Японією – 6,9 %, Швецією – 4,5 %, Нідерландами – 4,1 %, Норвегією – 3,7 %, Австралією – 3,2 %, Канадою – 3,1 % (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 – Двостороння та багатостороння офіційна допомога розвитку, надана найбільшими донорами – країнами-членами КСР ОЕСР (розраховано автором на основі [248;249])

Країна	2000 рік			2014 рік		
	Млн. дол. США	Частка в ОДР, %	ОДР / ВНД, %	Млн. дол. США	Частка в ОДР, %	ОДР / ВНД, %
США	9 954.89	18,4	0,1	33 095.5	24,1	0,19
Велика Британія	4 501.26	8,3	0,32	19 305.7	14,1	0,7
Німеччина	5 030	9,3	0,27	16 566.2	12,1	0,42
Франція	4 104.71	7,6	0,3	10 620.32	7,7	0,37
Японія	13 507.96	25	0,28	9 266.29	6,75	0,19
Швеція	1 798.95	3,3	0,8	6 232.72	4,5	1,09
Нідерланди	3 134.78	5,8	0,84	5 572.97	4,06	0,64
Норвегія	1 263.56	2,3	0,76	5 085.94	3,7	1,0
Австралія	987.14	1,8	0,27	4 382.42	3,2	0,31
Канада	1 743.6	3,2	0,25	4 240.04	3,1	0,24
Інші країни	7994.15	15	х	22853,95	16,7	х
Усього	54 021	100	х	137 222.05	100	х

При цьому необхідно відзначити різноспрямованість тенденцій у наданні офіційної допомоги розвитку. Так, протягом 2000–2014 рр. у деяких країнах спостерігалось як зростання, так і зниження обсягів допомоги, що пов'язано зі змінами в пріоритетах надання зовнішньої допомоги, незважаючи на це відбулося її загальне зростання (у Великій Британії у 2,8 раза, у США у 2,5 раза, у Німеччині у 1,9 раза, в Австралії у 1,8 раза, у Норвегії у 1,7 раза, у Франції у 1,5 раза, у Канаді у 1,3 раза). Стабільне зростання обсягів наданої офіційної допомоги розвитку протягом досліджуваного періоду спостерігалось у Швеції (у 2,1 раза).

Значно зменшили обсяги офіційної допомоги розвитку Японія та Нідерланди через скорочення бюджетів допомоги у зв'язку зі змінами у зовнішній політиці країн. Так, Японія, яка 2000 року посідала друге місце за наданою офіційною допомогою розвитку після США, стрімко змістилася на п'яте місце 2014 року. Обсяги наданої Японією офіційної допомоги розвитку скоротилися в 1,2 раза. Нідерланди, незважаючи на збільшення обсягів офіційної допомоги розвитку протягом 2005–2011 рр., скоротили допомогу до рівня 2002 року (в 1,1 раза).

Аналіз розподілу офіційної допомоги розвитку за групами країн проведено з урахуванням переліку країн-реципієнтів, що складається КСР ОЕСР з метою збору статистичної інформації та переглядається кожні три роки.

Перелік КСР ОЕСР, як вже зазначалося, охоплює:

- 48 найменш розвинених країн (у 2011–2016 рр.);
- країни з низьким доходом – 6 країн у 2011–2013 рр., 4 країни у 2014–2016 рр.;
- країни з доходом нижче середнього – 40 країн у 2011–2013 рр., 36 країн у 2014–2016 рр.;

- країни з доходом вище середнього – 54 країни у 2011–2013 рр., 58 країн у 2014–2016 рр.

Аналізуючи розподіл офіційної допомоги розвитку за групами країн-реципієнтів, необхідно відзначити, що найбільші обсяги протягом 2000–2014 рр. спрямовано до найменш розвинених країн (338,3 млрд. дол. США), частка наданої допомоги яким збільшилася з 36 % до 46,6 %.

Поряд зі значними отриманими обсягами допомоги донорів країнами з рівнем доходу нижче та вище середнього (260,8 млрд. дол. США і 210 млрд. дол. США), їхня частка в загальному обсязі офіційної допомоги розвитку протягом 2000–2014 рр. зменшилася з 38 % до 30,6 % та 24,8 % до 18,5 % відповідно.

До країн з низьким рівнем доходу надійшло 24,7 млрд. дол. США, спостерігається тенденція незначного збільшення обсягів наданої цим країнам офіційної допомоги розвитку (рис. 3.17).

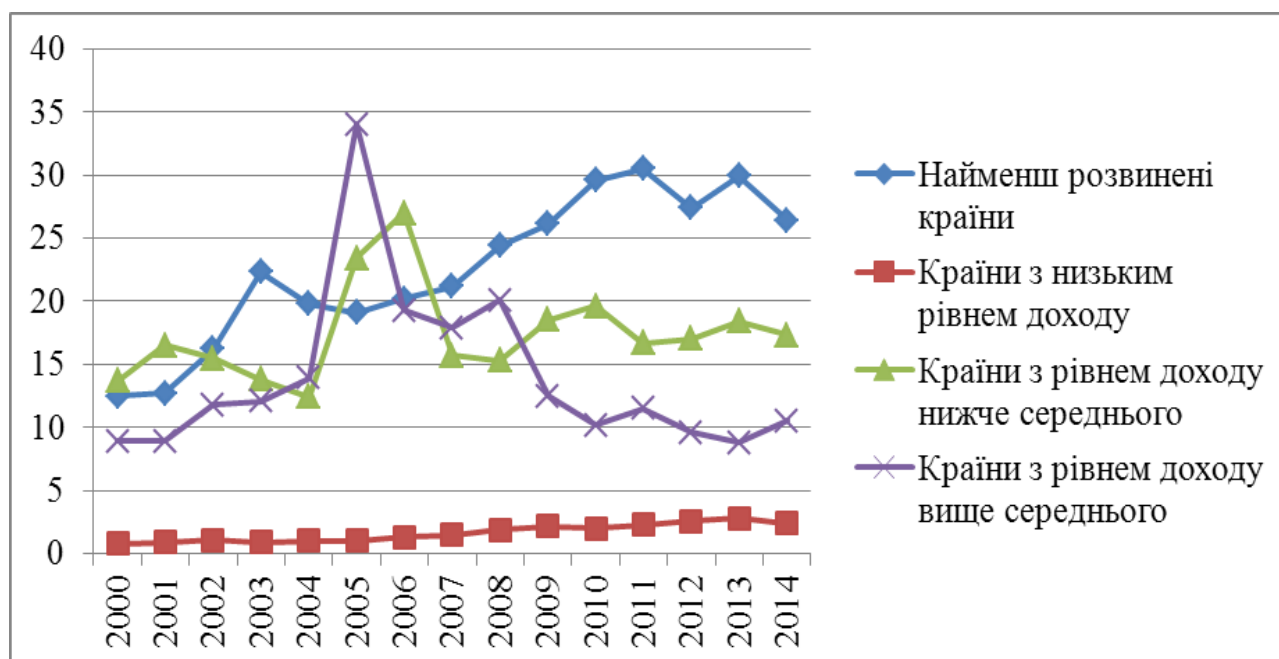

Рисунок 3.17 – Динаміка офіційної допомоги розвитку, наданої країнами – членами КСР ОЕСР за групами країн, млрд. дол. США (складено автором на основі [247])

Різке підвищення 2005 року обсягів офіційної допомоги розвитку в країнах з доходом вище та нижче середнього пов'язано з наданням гуманітарної допомоги країнам, що постраждали в результаті землетрусу в Індійському океані: Південно-Африканській Республіці, Індонезії, Шрі-Ланці, Кенії. Збільшені обсяги допомоги отримали також найменш розвинені країни – Сомалі, М'янма, Мадагаскар, Танзанія, Ємен, Бангладеш.

Найбільшу частку ОДР 2014 року спрямовано країнами-членами КСР ОЕСР на надання гуманітарної допомоги (23 %), розвиток освіти (14,8 %),

енергетики (14,4 %). Частка ОДР, надана на розвиток транспорту, становила 12,9 %, охорону здоров'я – 8,6 %, сільське господарство – 8 %, водопостачання, санітарію та гігієну – 7,3 %, охорону навколишнього середовища – 6,3 %, промисловість, будівництво – 2,4 %, продовольчу допомогу та продовольчу безпеку – 1,6 %, комунікації – 0,7 % (рис. 3.18).

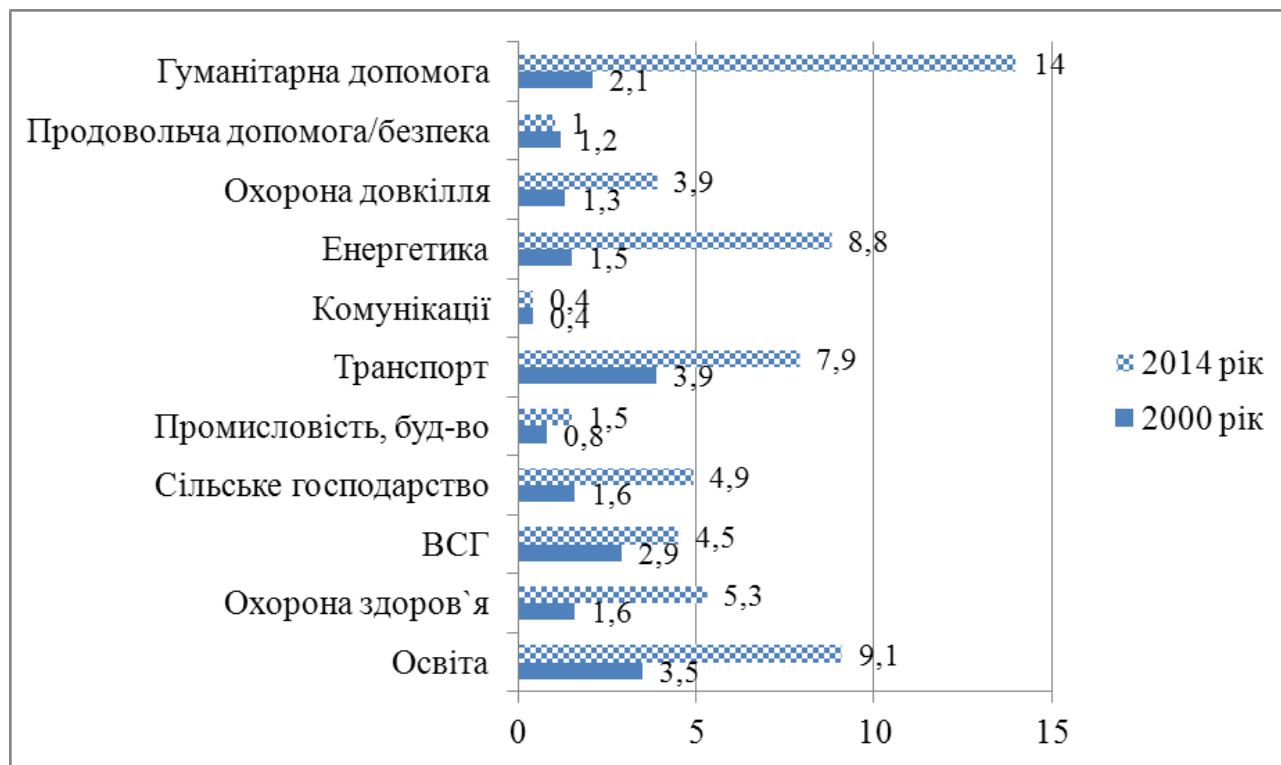

Рисунок 3.18 – Двостороння офіційна допомога розвитку, надана країнами-членами КСР ОЕСР за секторами, млрд. дол. США (складено автором на основі [248])

Протягом 2000–2014 рр. за усіма секторами, крім сектору комунікацій, продовольчої допомоги та продовольчої безпеки, спостерігається збільшення наданої ОДР. Так, обсяги допомоги, наданої в якості гуманітарної зросли у 6,6 раза, на розвиток енергетики – у 5,9 раза, охорони здоров'я – у 3,3 раза, сільського господарства – у 3 рази, охорони довкілля – у 3 рази, освіти – у 2,6 раза, транспорту – у 2 рази, промисловості та будівництва – в 1,9 раза, водопостачання, санітарії та гігієни – в 1,6 раза. Обсяги ОДР, спрямованої на надання продовольчої допомоги та продовольчу безпеку, зменшилися в 1,2 раза.

За даними рис. 3.19 видно, що сукупний обсяг офіційної допомоги розвитку країн-членів КСР ОЕСР у 2000–2014 рр. становив у середньому 0,28 % від ВНД. Як вже зазначалося, у зв'язку з необхідністю термінового подолання наслідків стихійних лих, що відбулися 2005 року, всі найбільші донори – країни-члени КСР ОЕСР, крім Австралії, збільшили надання офіційної допомоги розвитку.

Рисунок 3.19 – Офіційна допомога розвитку, надана країнами-членами КСР ОЕСР, % ВНД (складено автором за даними[248])

Незважаючи на те, що за обсягами допомоги США, Велика Британія, Німеччина, Франція та Японія входять до п'ятірки найбільших донорів, за часткою ОДР відносно ВНД 2014 року Велика Британія знаходиться на третьому місці (0,7 %), Німеччина посідає п'яте місце (0,42 %), Франція – шосте (0,37 %), Японія та США – дев'яте (по 0,19 %) (табл. 3.8).

Слід відзначити, що до країн, які з 70-х рр. ХХ ст. не тільки стабільно виконують свої зобов'язання в наданні офіційної допомоги розвитку на встановленому рівні 0,7 % від ВНД країнам, що розвиваються, але й перевищують їх, належать Швеція (1,09 %), Люксембург (1,06 %), Норвегія (1 %), Данія (0,86 %) [138].

Враховуючи те, що загальна сума зобов'язань донорів-членів КСР ОЕСР 2014 року за цільовим показником 0,7 % ВНД становила \$326,3 млрд., а виконання зобов'язань було здійснено тільки на 0,3 % від цільового показника (сума відставання – \$186,5 млрд.), необхідно відзначити широкий розрив між запланованим донорами до надання та фактичним отриманим обсягом ОДР (57,2 %).

Аналіз динаміки міжнародного державного фінансування базових секторів сталого розвитку проведено з використанням наявних даних країн, що розвиваються (19-ти найменш розвинених країн, 18-ти країн з доходом нижче середнього, 8-ми країн з доходом вище середнього), зібраних міжнародними науково-дослідницькими групами у сфері розвитку «Oxfam International», «The Development Finance International Group», що охоплюють період 2012–2014 рр.

Таблиця 3.8 – Офіційна допомога розвитку, надана найбільшими донорами – країнами-членами КСР ОЕСР, % ВНД (складено автором на основі [248])

Рік	США	Велика Британія	Німеччина	Франція	Японія	Швеція	Нідерланди	Норвегія	Австралія	Канада
2000	0,10	0,32	0,27	0,30	0,28	0,80	0,84	0,76	0,27	0,25
2001	0,11	0,32	0,27	0,31	0,23	0,77	0,82	0,8	0,25	0,22
2002	0,13	0,31	0,27	0,38	0,23	0,84	0,81	0,89	0,26	0,28
2003	0,15	0,34	0,28	0,40	0,20	0,80	0,8	0,92	0,25	0,24
2004	0,17	0,36	0,28	0,41	0,19	0,78	0,73	0,87	0,25	0,27
2005	0,23	0,47	0,36	0,47	0,28	0,94	0,82	0,94	0,25	0,34
2006	0,18	0,51	0,36	0,47	0,25	1,03	0,81	0,89	0,30	0,29
2007	0,16	0,36	0,37	0,38	0,17	0,94	0,81	0,95	0,32	0,29
2008	0,18	0,43	0,38	0,39	0,19	0,98	0,81	0,89	0,32	0,33
2009	0,21	0,51	0,36	0,47	0,18	1,12	0,82	1,06	0,29	0,3
2010	0,21	0,57	0,39	0,50	0,20	0,97	0,82	1,05	0,32	0,34
2011	0,20	0,56	0,39	0,46	0,18	1,02	0,75	0,96	0,34	0,32
2012	0,19	0,56	0,37	0,45	0,17	0,97	0,71	0,93	0,36	0,32
2013	0,18	0,71	0,38	0,41	0,23	1,01	0,67	1,08	0,33	0,28
2014	0,19	0,70	0,42	0,37	0,19	1,09	0,64	1,0	0,31	0,24

Як свідчать дані табл. 3.9, протягом 2012–2014 рр. найбільша частка міжнародних державних фінансових ресурсів у вигляді частки державних видатків країн, що розвиваються, була виділена на підтримку та розвиток таких секторів, як охорона здоров'я, сільське господарство, водопостачання, санітарія та гігієна країн, що розвиваються. Найменша частка виділялася донорами на соціальний захист населення та охорону навколишнього середовища.

Таблиця 3.9 – Міжнародне державне фінансування базових секторів сталого розвитку в країнах, що розвиваються, у 2012–2014 рр. (середнє значення) (складено автором на основі [228])

Група країн	Сільське господарство		Водопостачання, санітарія та гігієна		Охорона здоров'я		Соціальний захист		Освіта		Охорона навколишнього середовища	
	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Найменш розвинені країни	1,0	3,8	0,4	1,7	0,8	3,2	0,2	0,5	0,7	2,4	0,2	0,5
Країни з доходом нижче середнього	0,5	1,2	1,8	2,2	0,9	2,2	0,2	0,5	0,9	2,1	0,2	0,4

Продовження таблиці 3.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Країни з доходом вище середнього	0,3	0,9	0,3	0,7	0,3	0,8	0,1	0,4	0,3	1,1	0,1	0,1
Усього (середнє значення)	0,6	2,0	0,8	1,5	0,7	2,1	0,2	0,5	0,6	1,9	0,2	0,3

Сільськогосподарський сектор.

Як свідчать дані рис. 3.20, частка міжнародної допомоги, спрямованої на підтримку і розвиток сільського господарства в країнах, що розвиваються, зменшилась в 1,1 раза.

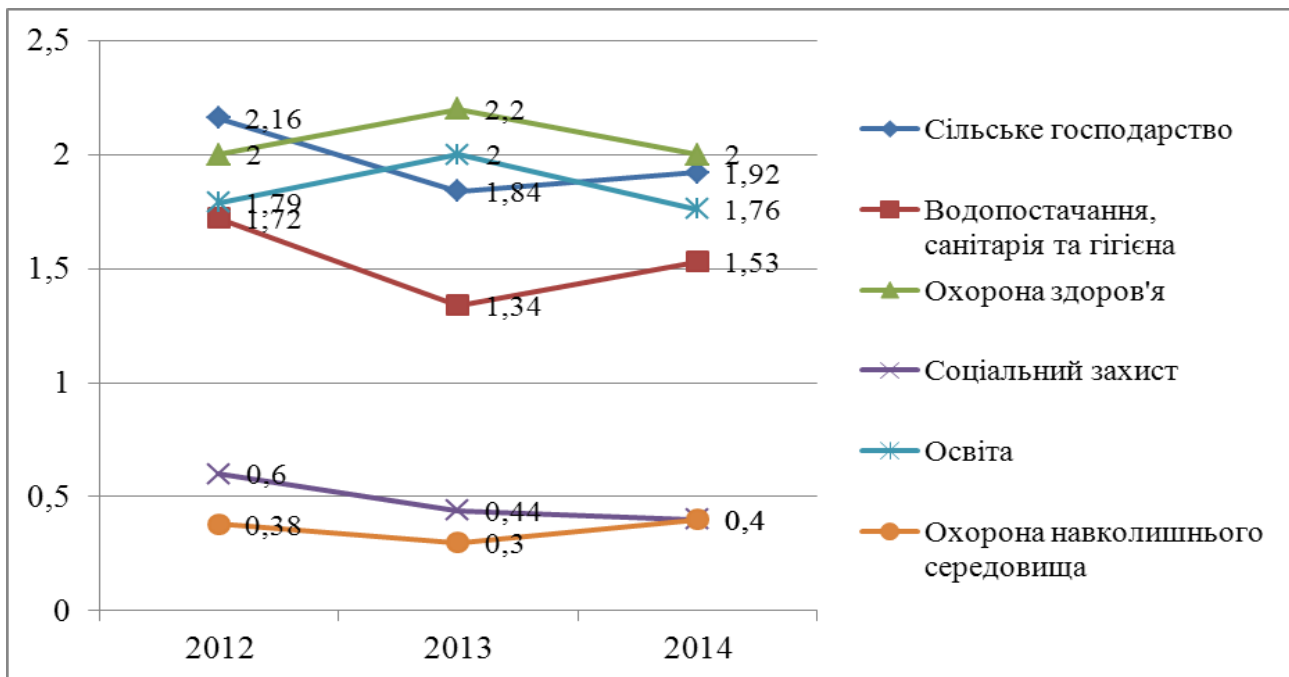

Рисунок 3.20 – Міжнародне державне фінансування базових секторів сталого розвитку (у вигляді частки державних витратів країн, що розвиваються, %) (складено автором на основі [228])

Попри те, що найбільша частка міжнародного державного фінансування спрямована на розвиток сільського господарства *найменш розвинених країн*, відбувається її зменшення з 3,92 % 2012 року до 3,8 % 2014 року. Найбільше зменшення зафіксовано в Буркіна-Фасо – у 4 рази, в Уганді – у 2,4 рази, у Танзанії – в 1,3 рази, Мозамбіку, Руанді – в 1,1 рази. Поряд з цим відбулося збільшення частки допомоги розвитку сільському господарству Центральноафриканської Республіки, Гвінеї-Бісау – в 1,4 рази, Сьєрра-Леоне – в 1,2 рази (табл. 3.10).

Таблиця 3.10 – Міжнародне державне фінансування базових секторів сталого розвитку в найменш розвинених країнах у 2012–2014 рр. (середнє значення) (складено автором на основі [228])

Країна	Сільське господарство		Водопостачання, санітарія та гігієна		Охорона здоров'я		Соціальний захист		Освіта		Охорона навколишнього середовища	
	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.
Афганістан	2,0	6,4	0,03	0,1	0,7	2,4	0,04	0,1	1,0	3,2	н.д.	н.д.
Бенін	0,43	2,1	н.д.	н.д.	0,4	1,9	0,03	0,2	0,2	0,9	н.д.	н.д.
Буркіна-Фасо	1,2	4,7	н.д.	н.д.	0,	2,2	н.д.	н.д.	0,2	1,0	0,1	0,3
Бурунді	3,0	8,8	н.д.	н.д.	2,7	8,1	0,3	0,9	2,1	6,1	н.д.	н.д.
Центрально-Африканська Республіка	0,7	2,7	0,7	2,6	0,9	2,8	0,3	0,6	0,3	0,4	н.д.	н.д.
Гвінея-Бісау	1,4	7,3			0,6	3,2	0,2	0,9	0,9	4,3	0,1	0,7
Гаїті	1,6	4,6	0,6	1,7	0,8	2,4	0,5	1,4	2,2	6,3	0,4	1,3
Ліберія	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	0,7	2,7	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Мадагаскар	0,6	4,0	0,1	0,9	0,2	1,7	0,04	0,2	0,1	0,8	0,1	0,8
Малаві	0,7	2,5	н.д.	н.д.	1,3	5,0	н.д.	н.д.	0,9	3,5	н.д.	н.д.
Малі	1,1	4,8	н.д.	н.д.	0,5	2,2	н.д.	н.д.	0,6	2,5	0,1	0,2
Мозамбік	0,8	2,1	1,3	3,9	1,0	2,8	0,03	0,08	1,2	3,1	0,1	0,4
Непал	0,4	2,0	0,3	1,3	0,6	2,5	0,1	0,3	0,9	4,0	0,1	0,5
Руанда	0,8	2,9	0,3	1,1	1,6	5,7	0,1	0,5	0,3	1,0	0,2	0,5
Сьєрра-Леоне	0,7	4,3	0,3	1,5	0,6	3,3	0,1	0,3	0,1	0,6	н.д.	н.д.
Танзанія	0,5	2,3	0,7	3,4	0,7	3,2	н.д.	н.д.	0,2	1,1	н.д.	н.д.
Того	1,1	2,9	0,5	1,6	0,7	2,2	н.д.	н.д.	0,5	1,9	0,1	0,2
Уганда	0,2	0,9	0,1	0,7	0,5	2,4	0,1	0,2	0,4	0,2	0,1	0,3
Всього (середнє значення)	1,0	3,8	0,4	1,7	0,8	3,2	0,2	0,5	0,7	2,4	0,2	0,5

В 1,4 раза зменшилася частка міжнародних фінансових ресурсів, виділених на сільське господарство *країн з доходом нижче середнього*. Найбільше зменшення відбулося в Сан Томе і Принсіпі, Кенії – у 2,5 раза, Гайані – у 2,3 раза, Кірибаті – у 2,1 раза. При цьому слід відзначити збільшення наданої допомоги сільському господарству Самоа у 5,9 раза, Гондурасу – у 2,7 раза, Сенегалу – в 1,6 раза (табл. 3.11).

Таблиця 3.11 – Міжнародне державне фінансування базових секторів сталого розвитку в країнах з рівнем доходу нижче середнього у 2012–2014 рр. (середнє значення) (складено автором на основі [228])

Країна	Сільське господарство		Водопостачання, санітарія та гігієна		Охорона здоров'я		Соціальний захист		Освіта		Охорона навколишнього середовища	
	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.
Вірменія	0,3	1,1	0,4	1,7	0,2	0,7	0,03	0,1	0,1	0,3	0,1	0,3
Бутан	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	0,4	1,4	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Гана	0,2	0,6	0,4	1,3	0,4	1,4	0,1	0,2	0,1	0,6	0,01	0,03
Гайана	0,5	1,7	0,2	0,6	0,2	0,5	н.д.	н.д.	0,2	0,5	0,1	0,3
Гондурас	0,1	0,6	н.д.	н.д.	0,5	2,4	0,4	1,9	0,3	1,6	0,1	0,4
Кенія	0,2	0,7	0,3	1,0	0,6	1,7	0,3	0,7	0,4	1,1	0,01	0,03
Кірибаті	1,9	1,9	6,0	6,0	2,7	2,6	н.д.	н.д.	4,0	3,9	н.д.	н.д.
Косово	0,1	0,3	н.д.	н.д.	0,1	0,2	н.д.	н.д.	0,04	0,1	н.д.	н.д.
Лесото	0,1	0,1	11,0	6,0	1,6	2,5	н.д.	н.д.	0,4	0,7	н.д.	н.д.
Нікарагуа	0,2	1,2	н.д.	н.д.	0,4	2,1	н.д.	н.д.	0,4	2,1	0,1	0,3
Папуа Нова Гвінея	0,1	0,4	0,1	0,2	0,7	2,0	0,1	0,4	0,9	2,4	0,1	0,1
Самоа	0,4	0,9	1,7	4,7	2,4	6,3	н.д.	н.д.	1,5	4,0	0,5	1,4
Сан Томе і Принсіпі	3,6	6,9	2,2	4,2	3,1	6,1	0,1	0,2	1,7	3,4	0,9	1,6
Сенегал	0,8	2,8	0,3	1,0	0,3	1,1	н.д.	н.д.	0,4	1,4	0,2	0,5
Соломонові острови	0,3	0,6	1,3	2,3	3,0	5,4	0,1	0,1	3,3	6,0	0,4	0,7
Шрі-Ланка	0,01	0,1	0,3	1,2	0,1	0,7	н.д.	н.д.	0,1	0,3	0,01	0,03
Свазіленд	0,3	1,0	н.д.	н.д.	0,2	0,8	н.д.	н.д.	0,04	0,1	н.д.	н.д.
Тимор-Лешті	0,3	0,9	0,2	0,7	0,5	1,5	0,1	0,3	0,3	1,1	0,03	0,1
Вануату	0,01	0,1	0,1	0,3	0,5	2,0	н.д.	н.д.	2,0	7,9	0,03	0,1
Всього (середнє значення)	0,5	1,2	1,8	2,2	0,9	2,2	0,2	0,5	0,9	2,1	0,2	0,4

Частка міжнародного державного фінансування, спрямованого до *країн з доходом вище середнього* зменшилась у 2012–2014 рр. в 1,2 раза. Зафіксовано зменшення частки виділених міжнародних фінансових ресурсів за всіма країнами цієї групи (найбільше зменшення – у Ямайці, у 6 разів) (табл. 3.12).

Таблиця 3.12 – Міжнародне державне фінансування базових секторів сталого розвитку в країнах з рівнем доходу вище середнього у 2012–2014 рр. (середнє значення) (складено автором на основі [228])

Країна	Сільське господарство		Водопостачання, санітарія та гігієна		Охорона здоров'я		Соціальний захист		Освіта		Охорона навколишнього середовища	
	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.	% ВВП	% вид.
Албанія	0,1	0,4	0,6	1,7	0,1	0,3	н.д.	н.д.	0,4	0,1	0,04	0,1
Беліз	0,3	1,1	н.д.	н.д.	0,1	0,3	0,1	0,4	0,03	0,1	н.д.	н.д.
Кабо-Верде	н.д.	н.д.	0,4	1,0	0,2	0,4	н.д.	н.д.	0,4	1,1	н.д.	н.д.
Ямайка	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,8	0,2	0,4	0,03	0,1
Монголія	0,8	2,6	н.д.	н.д.	0,1	0,4	н.д.	н.д.	0,1	0,4	н.д.	н.д.
Перу	0,04	0,2	0,03	0,1	0,2	0,02	0,02	0,01	0,01	0,1	0,01	0,1
Сальвадор	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	0,2	0,7	н.д.	н.д.	0,1	0,3	0,1	0,1
Тонга	0,2	0,6	н.д.	н.д.	1,1	3,8	н.д.	н.д.	1,8	6,2	0,1	0,3
Всього (середнє значення)	0,3	0,9	0,3	0,7	0,3	0,8	0,1	0,4	0,3	1,1	0,1	0,1

Сектор водопостачання, санітарії та гігієни.

У міжнародному державному фінансуванні сектору водопостачання, санітарії та гігієни, частка якого загалом зменшилася в 1,1 раза у 2012–2014 рр., спостерігаються різноспрямовані тенденції: збільшення фінансових ресурсів, виділених найменш розвиненим країнам, зменшення – з доходом нижче середнього та вище середнього.

Так, частка міжнародних фінансових ресурсів, виділених до сектору водопостачання, санітарії та гігієни в країнах з доходом нижче та вище середнього зменшилась у 1,3 та 1,2 раза відповідно. Серед країн з доходом нижче середнього найбільше зменшення зафіксовано у Соломонових островах (у 2,4 раза), Самоа (у 2,3 раза), Сан Томе і Принсіпі (у 2,2 раза), Лесото (в 1,8 раза) (табл. 3.11). Серед країн з доходом вище середнього найбільше зменшення частки міжнародної допомоги, спрямованої до сектору водопостачання, санітарії та гігієни, відбулося в Перу (у 3 рази) та Ямайці (в 1,9 раза) (табл. 3.12). Частка міжнародної допомоги, спрямованої до сектору водопостачання, санітарії та гігієни найменш розвинених країн, навпаки, збільшилась у 1,1 раза (за рахунок збільшення частки ресурсів, виділених до Гаїті, – майже у 5 разів, Центральноафриканської Республіки – в 1,8 раза, Непалу – в 1,2 раза) (табл. 3.10).

Сектор охорони здоров'я.

Протягом 2012–2014 рр. відбулося збільшення донорської допомоги, спрямованої до сектору охорони здоров'я найменш розвинених країн і з доходом нижче середнього майже в 1,1 раза.

Серед найменш розвинених країн найбільше зростання частки виділеної

міжнародної допомоги на водопостачання, санітарію та гігієну зафіксовано у Сьєрра-Леоне (у 2,6 раза), Бурунді (в 1,4 раза), Мадагаскарі (в 1,1 раза). Поряд з цим значне зменшення виділених ресурсів відбулося у Мозамбіку (в 1,7 раза), Непалі та Руанді (в 1,2 раза) (табл. 3.10).

Щодо країн з доходом нижче середнього, слід відзначити зростання частки міжнародного фінансування сектору водопостачання, санітарії та гігієни у Самоа (у 2,7 раза), Гані (у 2,1 раза), Шрі-Ланці (в 1,9 раза), Гондурасі (в 1,6 раза). Спостерігається різке зменшення частки міжнародних фінансових ресурсів, виділених до цього сектору в Кірибаті (у 3 рази), Сан Томе і Принсіпі (в 1,4 раза) (табл. 3.11).

В 1,1 раза скоротилась допомога, спрямована до сектору водопостачання, санітарії та гігієни країн з доходом вище середнього (найбільше скорочення відбулося у Белізі – в 1,8 раза та Сальвадорі – в 1,4 раза) (табл. 3.12).

Сектор соціального захисту.

У 2012–2014 рр. спостерігається тенденція скорочення частки міжнародного державного фінансування сектору соціального захисту в усіх групах країн (у 1,5 раза). Найбільше скорочення відбулося в країнах з доходом нижче середнього (частка виділених міжнародних ресурсів зменшилася в 1,7 раза). При цьому різке зменшення фінансування соціального захисту зафіксовано в Сан Томе і Принсіпі – у 14 разів, Тимор-Лешті – у 4 рази (табл. 3.11).

Частка міжнародного фінансування сектору соціального захисту в найменш розвинених країнах і з доходом вище середнього зменшилась у 1,4 раза. Найбільше зменшення відбулося у таких найменш розвинених країнах, як Центральноафриканська Республіка (у 4 рази), Бенін (у 2,7 раза), Гвінея-Бісау (у 2,2 раза). Найбільше зменшення серед країн з доходом вище середнього зафіксовано в Белізі (у 15 разів) (табл. 3.12).

Сектор освіти.

У міжнародному фінансуванні сектору розвитку освітніх послуг спостерігаються різноспрямовані тенденції: збільшення фінансування – у країнах з доходом вище середнього (у 1,4 раза), зменшення – у найменш розвинених (майже у 1,1 раза) та з доходом нижче середнього (майже в 1,2 раза).

Серед найменш розвинених країн значне скорочення міжнародного фінансування освіти відбулося у Того (у 2,6 раза), Мозамбіку (у 2,2 раза), Беніні (у 2 рази), Гаїті (в 1,9 раза). Поряд з цим збільшилася частка фінансування в Руанді (у 3 рази), Бурунді (у 2,6 раза), Малаві (у 1,3 раза) (табл. 3.10).

Серед країн з доходом нижче середнього найбільше скорочення зафіксовано у Свазіленді (у 3,9 раза), у Сенегалі та Тимор-Лешті (у 2,3 раза), Гондурасі та Кірибаті (в 1,4 раза) (табл. 3.11).

Слід відзначити збільшення частки міжнародних фінансових ресурсів, виділених до сектору освіти країн з доходом вище середнього (Беліз – у 2,3 раза, Тонга – в 1,8 раза) (табл. 3.12). Загалом частка міжнародних фінансових ресурсів, виділених до сектору освіти скоротилася майже в 1,1 раза.

Сектор охорони навколишнього середовища.

У 2012–2014 рр. спостерігається збільшення донорами міжнародних фінансових ресурсів, спрямованих до сектору охорони довкілля, у найменш розвинених країнах (в 1,2 раза) і з доходом вище середнього (в 1,5 раза).

Слід відзначити збільшення частки міжнародної допомоги, виділеної до сектору охорони навколишнього середовища серед таких найменш розвинених країн, як Мадагаскар (в 1,8 раза), Буркіна-Фасо (в 1,6 раза), Гвінея-Бісау (в 1,2 раза), серед країн з доходом вище середнього – Сальвадор (в 1,8 раза) (табл. 3.10).

Частка міжнародного фінансування, спрямованого до сектору охорони довкілля країн з доходом нижче середнього, зменшилася в 1,3 раза (найбільше скорочення зафіксовано в Сан Томе і Принсіпі – у 6,3 раза, Сенегалі – у 1,4 раза) (табл. 3.11).

Протягом 2012–2014 рр. міжнародне державне фінансування базових секторів сталого розвитку становило 8,3 % державних видатків країн, що розвиваються. Враховуючи результати аналізу здійснення державних видатків на фінансування сталого розвитку в країнах, що розвиваються, узагальнено показники національного і міжнародного фінансування базових секторів (рис. 3.21). Як свідчать дані рис. 3.20, частка міжнародної фінансової допомоги у загальному фінансуванні базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються становила: у секторі сільського господарства – 42 %, водопостачання, санітарії та гігієни (ВСГ) – 88 %, охорони здоров'я – 22 %, соціального захисту – 21 %, освіти – 12 %, охорони навколишнього середовища – 38 % відповідно.

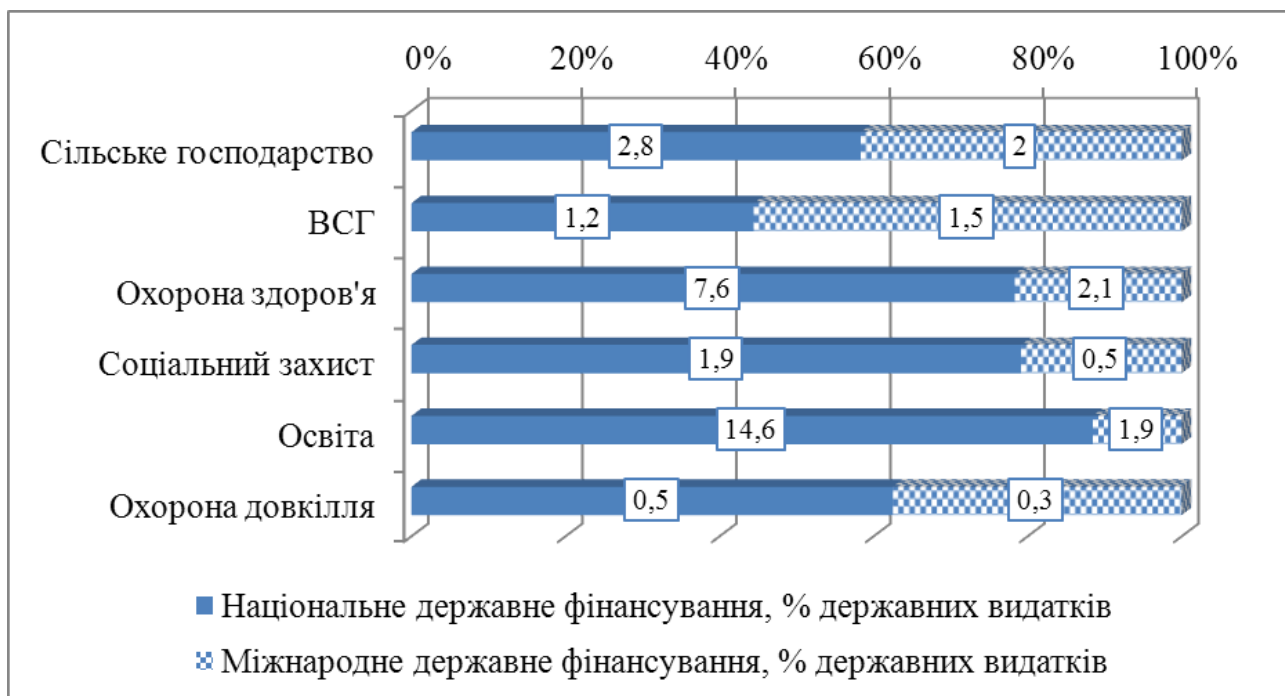

Рисунок 3.21 – Загальне фінансування базових секторів сталого розвитку в країнах, що розвиваються, % державних видатків (складено автором на основі

[228])

Як вже зазначалося, на міжнародному та регіональному рівнях встановлено цільові показники виділення державних видатків до базових секторів: сільське господарство – 10 % державних видатків [235], водопостачання, санітарія та гігієна – 0,5–1 % ВВП [237; 238]; охорона здоров'я – 15 % державних видатків [240]; соціальний захист – 4,5 % ВВП [242]; освіта – 4–6 % ВВП (15–20 % державних видатків) [243].

Узагальнення даних щодо національного та міжнародного державного фінансування підтримки базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються, дало змогу встановити наявний розрив між фактичним загальним фінансуванням і цільовими показниками, встановленими на міжнародному та регіональному рівнях: у секторі сільського господарства – 52 %, охорони здоров'я – 35,3 %, соціального захисту – 84,4 %, освіти – 18 % (рис. 3.22).

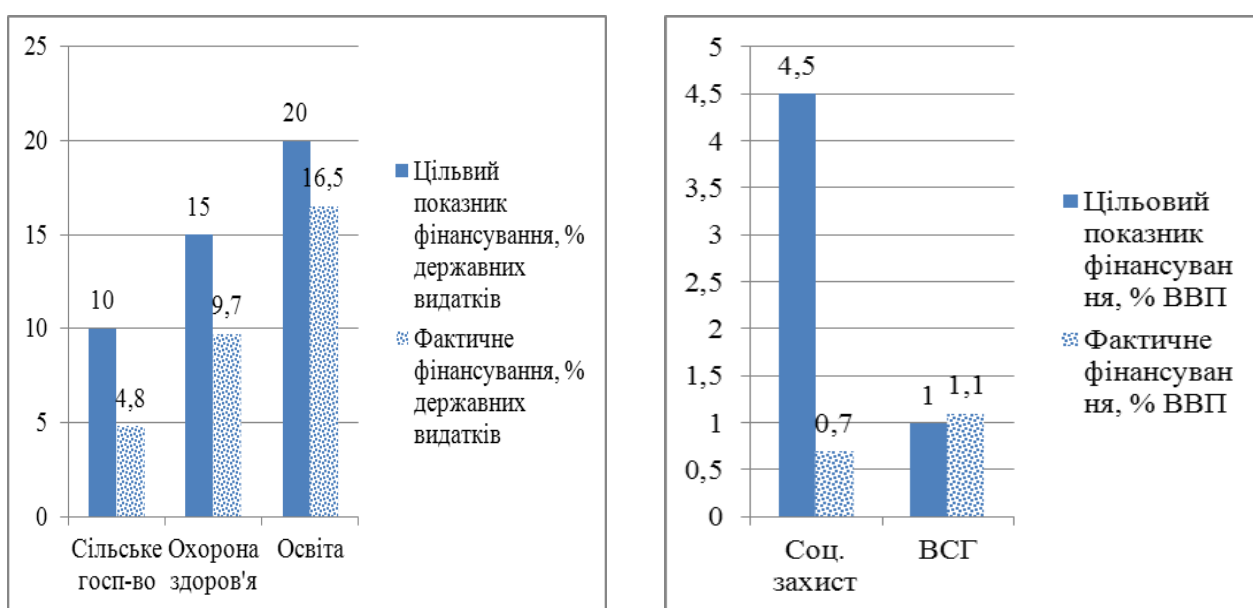

Рисунок 3.22 – Розрив між цільовими показниками та фактичним фінансуванням базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються (складено автором на основі [228])

Аналіз ефективності зовнішньої допомоги, наданої протягом 2010–2013 рр. країнами-донорами країнам, що розвиваються, проведено за індикаторами та цільовими показниками Пусанського плану партнерства [190], наявними даними моніторингу Комітету сприяння розвитку Організації економічного співробітництва і розвитку щодо їх виконання [250]:

Доступність інформації про співпрацю щодо сприяння розвитку.

Доступність інформації про співпрацю щодо сприяння розвитку передбачає щорічну публікацію та надання 50 % необхідних даних країнами-донорами.

До країн, що зробили більш доступною інформацію про співпрацю щодо сприяння розвитку, та отримали найвищі оцінки за своєчасність, рівень

деталізації та прогнозованість інформації належать Велика Британія (100 %, 68 %, 85 %), Нідерланди (100 %, 61 %, 69 %), Фінляндія (50 %, 59 %, 82 %), Швеція (75 %, 70 %, 46 %), Австрія (38 %, 58 %, 77 %), Бельгія (25 %, 54 %, 91 %). Найнижчі загальні оцінки мають Австралія (38 %, 58 %), Японія (38 %, 52 %) та Норвегія (50 %, 55 %) через невиконання зобов'язань щодо прогнозованості інформації.

Посилення передбачуваності співпраці щодо сприяння розвитку.

Посилення передбачуваності співпраці щодо сприяння розвитку передбачає скорочення вдвічі з 2010 р. розриву допомоги, що була запланована донорами та не виділена.

У посиленні передбачуваності співпраці найвищих результатів досягли Нова Зеландія – частка виплаченої допомоги в загальному запланованому обсязі збільшилася з 65 % у 2010 р. до 100 % у 2013 р., Люксембург (з 52 % до 85 %), Франція (з 49 % до 78 %), Нідерланди (з 52 % до 79 %) відповідно. До країн, які не тільки не виконали зобов'язання за цільовим показником, але й збільшили розрив, належать Іспанія, Португалія, Канада, Німеччина, Китай. Щодо перспективного плану загального обсягу фінансування, то найбільшу частку допомоги до середньострокового плану 2014 року включили Австрія, Бельгія, Тайвань, Португалія, Велика Британія – 100 %; 2015 року – Тайвань, Велика Британія – 100 %; 2016 року – Іран – 94 %, Італія – 75 %, Ірландія – 74 %, Швеція – 73 %, Японія – 70 %.

Загалом зафіксовано незначне збільшення (з 79 % 2010 року до 84 % 2013 року) частки країн, що посилили передбачуваність співпраці щодо сприяння розвитку, що пов'язано з труднощами країн-донорів. Попри те, що передбачуваність допомоги є необхідною для планування країн-реципієнтів, у періоди криз і дефіциту ресурсів донорам важко забезпечити виконання цього індикатора.

Включення допомоги до бюджету, підконтрольного парламенту країни-реципієнта допомоги.

Включення допомоги до бюджету, підконтрольного парламенту країни-реципієнта допомоги, передбачає збільшення частки допомоги, що враховується в бюджеті до 85 %. Зобов'язання виконали Китай (98 %), Португалія (96 %), Саудівська Аравія, Туреччина (94 %), Швеція (92 %), Ірландія (86 %), близькі до виконання Данія (84 %), Фінляндія (82 %) та Нова Зеландія (81 %). При цьому Португалія порівняно з 2010 р. збільшила частку на 62 %, Китай – на 40%, Нова Зеландія – на 17 %.

2013 року 100 % допомоги включено до бюджету таких країн, як Кабо-Верде та Самоа; 85 % та більше – в бюджет Кенії, Непалу, Лесото. Найнижчі показники мають Єгипет (19 %), Перу та Філіппіни (24 %), Ямайка (30 %).

Загалом включення допомоги до бюджету, підконтрольному парламенту, збільшилось з 57 % 2010 року до 64 % 2013 року.

Взаємна підзвітність акторів щодо співпраці у сфері сприяння розвитку на основі інклюзивного аналізу.

Взаємна підзвітність акторів щодо співпраці у сфері сприяння розвитку на

основі інклюзивного аналізу передбачає проведення усіма країнами, що розвиваються, спільної оцінки на міжнародному рівні.

Частка країн, що проводять спільну оцінку на міжнародному рівні збільшилася 2013 року порівняно з 2010 р. на 24 % та становила 59 %. Негативний вплив на підвищення взаємної підзвітності здійснює відсутність конструктивного діалогу та ефективного зворотного зв'язку донорів і країн-реципієнтів, низькою відповідальністю за довгострокові наслідки реалізації програм у сфері сталого розвитку.

Гендерна рівність і посилення впливу жінок.

Індикатор передбачає наявність у всіх країнах систем з моніторингу виконання рішень з гендерної рівності та прав жінок, дозволяє відстежувати кількість країн, що мають системи для контролю за асигнуваннями на гендерну рівність і посилення впливу жінок та забезпечують публічну доступність бюджетної інформації.

Частка країн, в яких існують системи з моніторингу виконання рішень з гендерної рівності та прав жінок, 2013 року становила усього 34 %.

Зміцнення й використання інститутів країн, що розвиваються.

Індикатор передбачає здійснення оцінки якості систем управління державними фінансами (УДФ) у країнах-реципієнтах допомоги, а також використання країнами систем УДФ і систем закупівель, що дозволяє виявити ступінь розподілу фінансування державного сектору через національні процедури виконання бюджету, фінансової звітності, аудиту, закупівель.

Показник якості систем управління державними фінансами (УДФ) в країнах розраховується на основі оцінки Світового банку інститутів і політики країни (ОПК) в діапазоні балів від 1,0 (найнижчий) до 6,0 (високий). Чим вищий бал, тим надійнішим є бюджет країни й фінансові системи управління. Якість систем управління державними фінансами (УДФ) повинна відповідати критеріям, установленим Світовим банком: 1) всеохоплюючий та достовірний бюджет, пов'язаний з пріоритетами політики; 2) ефективна система фінансового управління, що гарантує виконання бюджету належним чином; 3) своєчасна та достовірна бухгалтерська та податкова звітність.

Зміцнення й використання інститутів країн, що розвиваються, передбачає збільшення половиною країн як мінімум на 1 бал виконання показника УДФ, скорочення розриву на 2/3 у використанні країнами систем УДФ і систем закупівель.

За останніми результатами ОПК Світового банку *якість систем управління державними фінансами* 33 країн, що брали участь у моніторингу, 2012 року залишилась на рівні 2010 року: високий бал (від 4 до 4,5) отримали 8 країн, що становило 24 %, середній бал (від 2 до 3,5) – 25 країн (76 %).

До країн, що зберегли високі показники належать Вірменія, Буркіна-Фасо, Кабо-Верде, Косово, Республіки Молдова, Мозамбік і Руанда. Незважаючи на позитивні тенденції, за даними Світового банку національні бюджети 77 із 100 розвинених країн та тих, що розвиваються, не відповідають основним стандартам прозорості.

Використання країнами систем УДФ і систем закупівель, що залежить від якості систем, залишилось на рівні 2010 року – 49 %. Обсяги фінансування, що здійснюється з використанням систем УДФ і систем закупівель країн-реципієнтів допомоги, збільшили такі країни-донори: Корея (з 14 % до 45 %), Італія (з 34 % до 56 %), Данія (58 %–76 %), Франція (61 %–78 %). Деякі країни, навпаки, зменшили використання систем УДФ і систем закупівель: Швеція (з 71 % до 49 %), Нідерланди (з 70 % до 52 %), Велика Британія (з 75 % до 59 %), Австрія (з 43 % до 28 %).

Високі показники за цим індикатором мають країни-реципієнти допомоги: Бангладеш, Кот-д'Івуар, Ямайка, Кенія, Кірибаті, Маршаллові острови, Федеративні Штати Мікронезії, Непал, Ніуе, Палау, Перу, Філіппіни, Руанда, Самоа, Танзанія та В'єтнам (від 60 % до 94 %). Відсутність значного прогресу в досягненні зміцнення та використання інститутів країн, що розвиваються, пояснюється, насамперед, неналежною якістю систем управління державними фінансами країн-реципієнтів допомоги.

Незв'язаність допомоги розвитку.

Аналізуючи ефективність зовнішньої допомоги країн-донорів за критерієм «зв'язаності», слід відзначити, що країнами-членами КСР ОЕСР ще 2001 року було узгоджено перелік найменш розвинених країн як країн, що найбільше потребують максимальної частки незв'язаної допомоги через їх залежність від допомоги та необхідність прискорення прогресу в сфері досягнення Цілей розвитку тисячоліття. 2008 року ці рекомендації були оновлені через необхідність включення до переліку країн, що мають високий рівень заборгованості. Поряд з цим КСР ОЕСР наголошено на максимальному збільшенні країнами-донорами частки незв'язаної допомоги не тільки найменш розвиненим країнам і країнам з високою заборгованістю, але й усім групам країн [251].

Як свідчать дані рис. 3.23, спостерігається тенденція до зниження загальної незв'язаної офіційної допомоги розвитку протягом 2006–2013 рр.: незважаючи на значний прогрес 2006 року, частка незв'язаної допомоги, наданої країнами-членами КСР ОЕСР скоротилася на 13 % протягом зазначеного періоду.

Країнами – лідерами у наданні загальної незв'язаної офіційної допомоги розвитку 2013 року стали 4 країни – Ірландія, Ісландія, Велика Британія та Норвегія, частка незв'язаної допомоги яких становила 100 %. Близькими до виконання цього рівня є Австралія та Польща, які надали 99 % незв'язаної допомоги.

Частка незв'язаної допомоги, наданої 2013 року іншими країнами, становила:

- 90–98% – Франція, Канада, Швеція, Швейцарія, Нідерланди, Данія, Люксембург, Бельгія;

- 80–88% – Японія, Італія, Іспанія, Нова Зеландія;

- 73–78% – США, Фінляндія;

- 30–55% – Португалія, Чеська Республіка, Австрія, Корея.

Найменші частки надано Грецією (3 %) та Словаччиною (15 %).

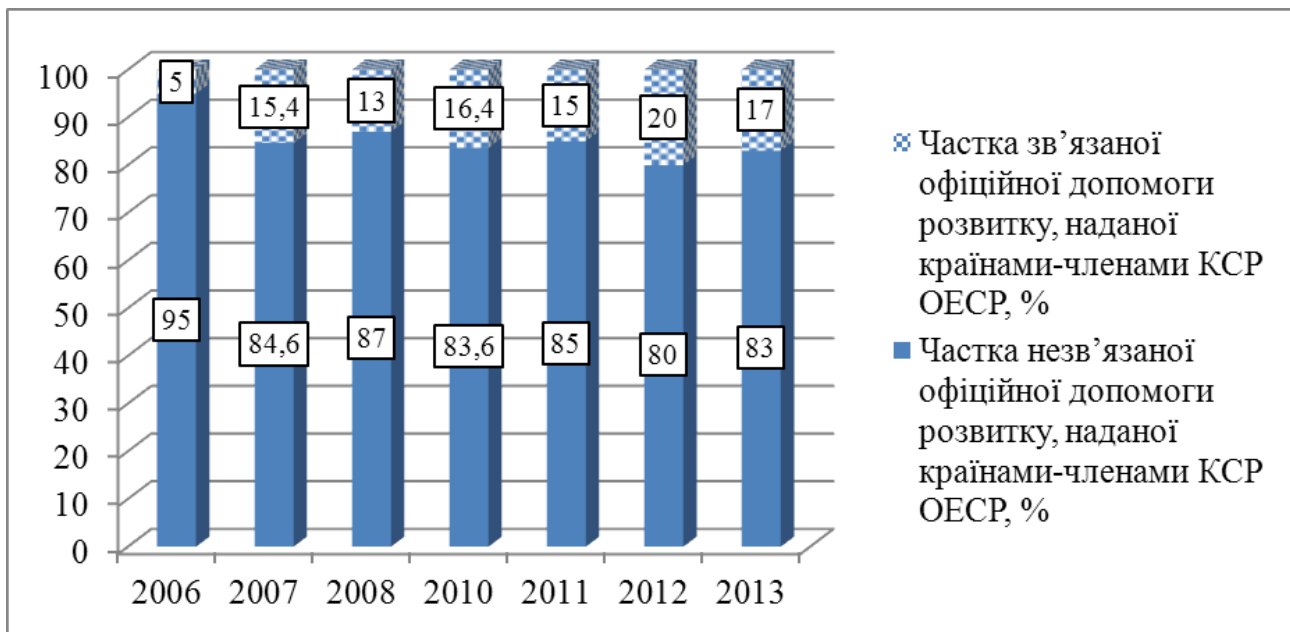

Рисунок 3.23 – Частка незв'язаної та зв'язаної офіційної допомоги розвитку, наданої країнами – членами КСР ОЕСР, % (складено автором на основі [252])

Аналізуючи частку незв'язаної офіційної допомоги розвитку, наданої країнами – членами КСР ОЕСР *найменш розвиненим країнам*, необхідно відзначити її зростання протягом 2010–2013 рр. з 80,4 % до 88 %.

Країнами, що надали максимальну частку незв'язаної допомоги *найменш розвиненим країнам* 2013 року стали Ірландія, Ісландія, Бельгія, Польща, Велика Британія, Нідерланди та Норвегія, частка незв'язаної допомоги яких становила 100 %. Австралією та Люксембургом надано 99 % незв'язаної допомоги.

Частка незв'язаної допомоги, наданої 2013 року іншими країнами-донорами *найменш розвиненим країнам* становила:

- 90–98 % – Італія, Данія, Японія, Швеція, Швейцарія, Канада;
- 84–87 % – Німеччина, Нова Зеландія, Франція;
- 75–76 % – Іспанія, Австрія, США;
- 16 % – Чеська Республіка.

Необхідно відзначити зміни, що відбулися протягом 2010–2013 рр. в політиці країн – членів КСР ОЕСР у наданні незв'язаної офіційної допомоги розвитку: одні країни поступово відмовлялися від надання незв'язаної допомоги, інші країни, навпаки, рухалися у зворотному напрямі. Так, частка загальної незв'язаної допомоги Швеції зменшилась протягом 2010–2013 рр. з 100 % до 94 %, Канади – з 99,3 % до 93 %, Франції – з 96,6 % до 90 %, Німеччини – з 96 % до 80 %, Японії – з 93,7 % до 80 %, Австрії – з 67,7 % до 44 %, Греції – з 62,2 % до 3 %.

Поряд з цим відбулося поступове збільшення частки незв'язаної допомоги Данією (з 93,5 % до 97 %), Нідерландами (з 92,9 % до 98 %), Бельгією (з 93,2 % до 98 %), Італією (з 58,5 % до 85 %) та Кореєю (з 35,7 % до 55 %).

Небажання країн-донорів підвищувати частку незв'язаної допомоги пояснюється тим, що вони більшою мірою орієнтуються на свої політичні та комерційні інтереси, які не завжди збігаються з пріоритетами країни – реципієнта допомоги.

Таким чином, проведений аналіз міжнародного державного фінансування сталого розвитку країн, що розвиваються, протягом 2000–2014 рр. дозволяє встановити такі тенденції та особливості:

- збільшення країнами-членами КСР ОЕСР обсягів офіційної допомоги розвитку майже в 2 рази (з 80,3 млрд. дол. США до 137,4 млрд. дол. США); різноспрямованість тенденцій у наданні допомоги десятима найбільшими донорами: збільшення обсягів допомоги Великою Британією, США, Німеччиною, Австралією, Швецією, Норвегією, Францією, Канадою, зменшення – Японією та Нідерландами;

- зміщення пріоритетів країн-членів КСР ОЕСР у наданні офіційної допомоги розвитку за групами країн: збільшення частки наданої допомоги найменш розвиненим (з 36 % у 2000 р. до 46,6 % у 2014 р.) та країнам з низьким доходом (з 2,2 % до 4,2 %), зменшення – країнам з доходом нижче середнього (з 38 % до 30,6 %), з доходом вище середнього (з 24,8 % до 18,5 %);

- зростання обсягів офіційної допомоги розвитку, спрямованих на соціальну та економічну інфраструктуру, надання гуманітарної допомоги, зменшення – на надання продовольчої допомоги та продовольчої безпеки;

- невиконання зобов'язань із надання ОДР країнами-членами КСР ОЕСР за встановленим цільовим показником 0,7 % ВНД: розрив між запланованим донорами до надання та фактичним отриманим обсягом офіційної допомоги розвитку 2014 року становив 57,2 %;

- виявлення серед 30 країн – членів КСР ОЕСР однієї країни-лідера – Норвегії як країни, що виконує усі зобов'язання з надання офіційної допомоги розвитку: входить до десяти найбільших донорів КСР ОЕСР, надає офіційну допомогу розвитку на рівні 1 % ВНД (при встановленому цільовому показнику 0,7% ВНД), надає незв'язану допомогу країнам-реципієнтам на рівні 100 %;

- різноспрямованість тенденцій у міжнародному державному фінансуванні базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються: зменшення фінансування сектору соціального захисту (у 1,5 раза), сільського господарства, водопостачання, санітарії та гігієни, освіти (в 1,1 раза), збільшення фінансування охорони навколишнього середовища (в 1,02 раза);

- недостатність загального фінансування базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються: розрив між фактичним загальним міжнародним та національним фінансуванням і цільовими показниками, встановленими на міжнародному та регіональному рівнях становив – у секторі сільського господарства – 52 %, охорони здоров'я – 35,3 %, соціального захисту – 84,4 %, освіти – 18 %;

- нерівномірність прогресу в підвищенні ефективності зовнішньої допомоги: досягнення прогресу в зобов'язаннях країн щодо доступності інформації про співпрацю щодо сприяння розвитку, посилення

передбачуваності співпраці; включення допомоги в бюджет, підконтрольний парламенту, взаємної підзвітності акторів, гендерної рівності й посилення впливу жінок; відсутність прогресу в зміцненні й використанні інститутів країн, що розвиваються (через неналежну якість систем), підвищенні країнами – членами КСР ОЕСР ефективності офіційної допомоги розвитку через незабезпечення незв'язаності допомоги країнам-реципієнтам; різноспрямованість тенденцій у наданні незв'язаної допомоги країнами-членами КСР ОЕСР: скорочення протягом 2006–2013 рр. загальної частки незв'язаної допомоги (з 95 % до 83 %), зростання протягом 2010–2013 рр. частки незв'язаної допомоги, наданої *найменш розвиненим країнам* (з 80,4 % до 88 %).

3.4. Управління фінансовими ресурсами у сфері сталого розвитку в країнах, що розвиваються

Основними заходами щодо *підвищення ефективності мобілізації національних державних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку* повинні стати:

1) *зміцнення потенціалу національних систем оподаткування*. Національне оподаткування, забезпечуючи передбачуване та стійке джерело надходжень для фінансування пріоритетних секторів країн, що розвиваються, має важливе значення у вирішенні завдань сталого розвитку. Необхідним є підвищення ефективності управління бюджетними надходженнями за рахунок використання вдосконалених систем прогресивного оподаткування, вдосконалення податкової політики й підвищення ефективності збору податків, докладання зусиль щодо підвищення справедливості, прозорості, ефективності та дієвості податкових систем, зокрема за рахунок розширення податкової бази та продовження зусиль з метою інтеграції неформального сектору в формальну економіку з урахуванням національних умов.

Необхідним є підвищення ефективності ключових компонентів системи податкового адміністрування, що охоплюють: 1) цілісність бази платників податків (точна і надійна інформація про платників податків); 2) ефективне управління ризиками (ідентифікація, оцінка та ранжування ризиків; пом'якшення ризиків за допомогою вдосконалення планів діяльності); 3) своєчасність заповнення податкових декларацій; 4) своєчасність сплати податків; 5) точність звітності в деклараціях (здійснення перевірок щодо виявлення неточної звітності, моніторинг обсягів наданої неточної інформації); 6) ефективність розв'язання податкових спорів; 7) ефективність управління доходами (прогнозування податкових надходжень, адекватність системи обліку податкових надходжень, адекватність процесу повернення податків); 8) підзвітність і прозорість (механізми внутрішнього контролю, зовнішній нагляд за податковим адмініструванням, громадське сприйняття, публікація

звітів про діяльність, результати та плани) [253].

Країни, що збільшили державні надходження, домоглися цього за рахунок прийняття цілої низки заходів, зокрема підвищення рівня збирання податків, розширення податкової бази, збільшення обсягу надходжень від податку на додану вартість, динамічного зростання відрахувань по лінії прибуткового податку. За останні 5–10 років багато країн, що розвиваються, значно поліпшили свої системи справляння податків. Протягом 2005–2013 рр. середній термін підготовки та подання податкової декларації та сплати (або стягнення) податків скоротився майже на 20 %. Країни, які домоглися успіхів у справі збільшення державних надходжень, у багатьох випадках застосовували новаторські механізми і проводили експерименти з новаторськими методами, включаючи лотереї, ініціативи щодо забезпечення транспарентності й нові технології [254].

2) *стримування незаконних фінансових потоків*. Одним із додаткових стратегічних заходів щодо збільшення фінансових надходжень для покриття потреб у фінансуванні сталого розвитку є боротьба з корупцією та втратою коштів через незаконні фінансові потоки. Скорочення та ліквідація незаконних фінансових потоків потребує здійснення таких заходів: боротьба з ухиленням від сплати податків і корупцією на основі зміцнення національного нормативного регулювання та активізації міжнародного співробітництва; вдосконалення процедури розкриття інформації та забезпечення прозорості як у країнах походження, так і в країнах надходження, зокрема шляхом вжиття заходів щодо забезпечення прозорості всіх фінансових операцій між урядами та компаніями для відповідних податкових органів; сплата податків усіх компаній, включаючи транснаціональні корпорації, урядам країн, у яких здійснюється відповідна економічна діяльність і створюється додана вартість, відповідно до національних і міжнародних нормативних актів і стратегій.

Важливим є оприлюднення відповідними міжнародними установами і регіональними організаціями результатів оцінки обсягу незаконних фінансових потоків та їх структури, виявлення та оцінювання ризиків і вживання заходів щодо боротьби з відмиванням грошей, сприяння обміну інформацією між фінансовими установами для пом'якшення потенційних наслідків боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму в плані обмеження доступу до фінансових послуг.

Припинення незаконних фінансових потоків, включаючи ухилення від податків, у країнах, що розвиваються, є одним з найбільш складних завдань у мобілізації внутрішніх надходжень. Необхідним є приєднання країн, що розвиваються, до здійснення заходів, передбачених Планом дій щодо боротьби з мінімізацією оподаткування та виведенням прибутку, розробленим Організацією економічного співробітництва та розвитку 2013 року [255].

План дій щодо боротьби з мінімізацією оподаткування та виведенням прибутку охоплює такі напрями роботи: 1) вирішення проблем у сфері оподаткування цифрової економіки; 2) нейтралізація наслідків дії гібридних механізмів; 3) посилення правил діяльності контрольованих іноземних

компаній; 4) обмеження рівня мінімізації оподаткування шляхом вирахування виплат за відсотками та інших фінансових платежів; 5) більш ефективна протидія несприятливій податковій практиці з урахуванням прозорості та змістовності; 6) запобігання зловживанню договорами; 7) запобігання штучному ухиленню від статусу постійного представництва; 8–10) приведення у відповідність результатів з трансфертного ціноутворення та збільшення капіталізації (нематеріальні активи, ризики і капітал, інші операції з високою часткою ризику); 11) створення методик збору та аналізу даних щодо мінімізації оподаткування та виведення прибутку і заходів щодо вирішення даних питань; 12) зобов'язання інформувати платників податків про застосування агресивного податкового планування в своїх угодах; 13) перегляд документації про трансфертне ціноутворення; 14) створення більш ефективних механізмів урегулювання спорів; 15) розробка багатостороннього інструменту [255].

3) забезпечення підзвітності урядів і відкритості державних даних. Необхідним є формування інституційних механізмів, що забезпечують і заохочують підзвітність і прозорість з метою сприяння діяльності за участі широких верств населення, у тому числі на рівні прийняття рішень, з акцентом на доступ до системи правосуддя для захисту від дискримінаційних видів практики і нерівності.

Підготовка бюджетів, що охоплює зацікавлені верстви населення є одним із конкретних засобів забезпечення інституційного потенціалу та підходу до сталого розвитку, що задіює все суспільство. Така підготовка бюджетів сприяє установам уряду, наприклад, в охопленні різних секторів суспільства, розумінні особливих потреб і обставин, адресного використання коштів і усунення диспропорцій у процесі розвитку.

При підготовці бюджету необхідно враховувати цільові показники фінансування пріоритетних секторів, установлені на міжнародному та регіональному рівнях: сільське господарство – 10 % державних видатків [235], водопостачання, санітарія та гігієна – 0,5–1 % ВВП [237;238]; охорона здоров'я – 15 % державних видатків [240]; соціальний захист – 4,5 % ВВП [242]; освіта – 4–6 % ВВП (15–20 % державних видатків) [243], що дозволить активізувати зусилля у досягненні цілей сталого розвитку.

Підвищення доступності суспільства до бюджетної інформації потребує відображення своєчасної та повної загальнодоступної інформації за етапами бюджетного процесу: публікації попереднього проекту бюджету за один місяць до передання на розгляд виконавчій владі, прийнятого бюджету – не пізніше трьох місяців після схвалення бюджету законодавчою владою; публікації поточних та піврічних звітів – не пізніше трьох місяців після закінчення звітного періоду, річного та аудиторського звітів – не пізніше двох років після закінчення фінансового року (звітного періоду) [256]. Для підвищення участі громадськості з метою максимального збільшення позитивних результатів, пов'язаних з прозорістю бюджету, необхідним є створення офіційних механізмів, за допомогою яких громадськість зможе брати участь як в

обговореннях бюджетних програм, так і в аудиторських розслідуваннях. Крім цього, необхідним є адекватний нагляд за бюджетом з боку законодавчого і вищого контрольного органу.

Важливе значення для зміцнення національного державного фінансування має *національне статистичне управління*. Це обумовлено тим, що надійні, своєчасні й дезагреговані дані є необхідними для оцінки прогресу і визначення завдань на шляху досягнення цілей сталого розвитку. Тому національні статистичні установи відіграють ключову роль у зборі, аналізі і розповсюдженні даних, які можуть використовуватися для керівництва процесом планування та моніторингу.

Необхідним є *зміцнення національних контрольних механізмів* (вищих ревізійних і інших незалежних наглядових установ), підвищення ступеня прозорості й рівної участі у процесі складання бюджету і контролю за його виконанням, упровадження транспарентних механізмів державних закупівель у якості стратегічного інструменту, що сприяє забезпеченню сталого розвитку, забезпечення прозорості, підзвітності та оперативності реагування урядів у контексті їхніх взаємовідносин з громадянами з метою вдосконалення.

Другим важливим аспектом здійснення національного державного фінансування є *підвищення ефективності використання державних видатків на цілі сталого розвитку, що потребує здійснення таких заходів:*

1) *підвищення ефективності врядування* державного сектору та інституційного потенціалу шляхом зменшення рівня корупції та бюрократії;

2) *підвищення ефективності управління державними видатками* шляхом здійснення ефективного планування (забезпечення відповідності потребам) державних видатків, спрямованих на підтримку пріоритетних секторів сталого розвитку, цілеспрямованого використання бюджетних коштів, справедливого розподілу між різними підсекторами, функціонування ефективних систем моніторингу, розробки адекватної системи оцінки ефективності видатків бюджету, підвищення відповідальності та мотивування виконавців бюджетних програм, забезпечення доступу громадськості до інформації про витрачання державних коштів, активізації участі неурядових організацій в бюджетному процесі, забезпечення достовірної та оперативної інформації та прозорості усіх етапів бюджетного процесу.

До основних заходів щодо *підвищення ефективності отриманої зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку* слід віднести:

1) *підвищення ефективності керівництва урядами розробкою політики та стратегією розвитку* – виконання провідної ролі в розробці та здійсненні національних стратегій розвитку за допомогою розширених консультативних процесів; переведення національних стратегій у пріоритетні операційні програми, орієнтовані на результати, які відображені у структурі середньострокових витрат та річних бюджетах; взяти на себе провідну роль у координуванні зовнішньої допомоги та інших ресурсів для розвитку на всіх рівнях у діалозі з донорами та сприяти залученню громадянського суспільства і приватного сектору;

2) посилення підзвітності урядів щодо співпраці у сфері сприяння розвитку – посилення підзвітності та прозорості використання ресурсів для розвитку, проведення спільної з донорами оцінки взаємно досягнутого прогресу у виконанні узгоджених зобов'язань щодо підвищення ефективності за допомогою існуючих національних механізмів;

3) підвищення якості систем управління державними фінансами – забезпечення всеохоплюючого та достовірного бюджету, пов'язаного з пріоритетами політики, ефективної системи фінансового управління, що гарантує виконання бюджету належним чином, своєчасної та достовірної фінансової звітності. Удосконалення фінансування сталого розвитку в країнах, що розвиваються, повинно базуватися на комплексі відповідних принципів (рис. 3.24).

Так, підвищення ефективності мобілізації національних державних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку повинно спиратися на такі принципи:

- загальні принципи оподаткування – законності, недискримінації, економічного обґрунтування, фіскальної достатності, соціальної справедливості, стабільності, рівномірності та зручності сплати, єдиного підходу до встановлення податків та зборів;

- Вольфсбергські принципи, що містять пріоритетні напрями політики банків та основні елементи механізмів запобігання використанню банківської системи для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом [257];

- принципи Групи розробки фінансових заходів щодо відмивання грошей (ФАТФ), що встановлюють вимоги для всіх країн в розробленні ефективної системи запобігання та протидії відмиванню грошей та передбачають заходи, які країни повинні застосовувати в кримінальному судочинстві і правових системах; попереджувальні заходи, що вживаються фінансовими організаціями та іншими бізнесом і професіями; заходи, що гарантують прозорість власності юридичних осіб та утворень; установа компетентних органів з відповідними функціями, повноваженнями і механізмами взаємодії; заходи співробітництва з іншими країнами [258];

- принципи прозорості та підзвітності бюджету, що включають:

- попереднє санкціонування – полягає в тому, що законодавча влада повинна санкціонувати заходи, що включають витрати, збір доходів і борги, до того, як виконавча влада приступить до здійснення цих заходів;

- єдність – передбачає представлення законодавцям усіх запропонованих річних витрат, доходів та інших фінансових заходів у вигляді однієї консолідованої презентації – бюджетної пропозиції виконавчої влади;

- повнота – полягає в тому, що уряд повинен не тільки розкривати свою фінансову діяльність у річній бюджетній пропозиції, але також публікувати в інший час протягом бюджетного року документи, що дають всебічну та актуальну характеристику діяльності уряду;

Рисунок 3.24 – Принципи удосконалення фінансування сталого розвитку в країнах, що розвиваються, на національному рівні (складено автором на основі [183; 257; 258])

- періодичність – передбачає суворе дотримання виконавчою владою обумовлених у річному календарі регулярних термінів підготовки проекту бюджету, подання його на обговорення і затвердження законодавчою владою, виконання бюджету і подання остаточного фінансового звіту громадськості та вищому контрольному органу;

- конкретність – полягає у забезпеченні опису кожної статті бюджету чіткого уявлення про заплановані витрати уряду;

- законність – передбачає відповідність усіх витрат і заходів законодавству;

- зручна структура – бюджетні документи країни є ключовими звітними документами уряду: вони повинні бути дохідливими і зрозумілими для широких кіл з різним рівнем технічної компетентності, включаючи законодавців, державних службовців та громадськість;

- публічність – полягає в тому, що всі громадяни країни повинні мати право виносити і висловлювати свої судження з питань бюджету країни (в індивідуальному порядку або колективно від імені організацій громадянського суспільства). Тому бюджетні документи повинні бути широко доступними.

- засоби та цілі – передбачає демонстрацію урядом чітких зв'язків між політикою, планами, бюджетними витратами, виконанням бюджету і досягненням бажаних результатів.

Підвищення ефективності використання державних видатків на цілі сталого розвитку повинно базуватися на принципах боротьби з корупцією, що охоплюють принципи законності, справедливості, рівності перед законом, гласності, пріоритету заходів запобігання корупції, невідворотності відповідальності, особистої винної відповідальності, а також принципах управління державними видатками:

- наукова обґрунтованість – комплексне вивчення факторів, які впливають на загальну ефективність використання державних видатків на цілі сталого розвитку;

- оптимальність управління видатками – виконання вимог для досягнення цілей в управлінні з мінімізацією витрат коштів і часу;

- регламентація – розроблення системи норм і правил для визначення порядку використання видатків на цілі сталого розвитку;

- формалізація – принцип, що передбачає закріплення норм на формальному рівні, а також формування системи правил роботи підприємства у формі вказівок, наказів і розпоряджень керівництва, за допомогою затверджених положень про структурні підрозділи і посадових інструкцій.

Підвищення ефективності отриманої зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку країнами, що розвиваються, повинно спиратися на такі принципи Паризької декларації [183]:

- приналежність – країни-реципієнти зовнішньої допомоги повинні здійснювати ефективне керівництво розробкою політики та стратегії з розвитку, координувати свою діяльність з розвитку;

- узгодженість – зовнішня допомога повинна ґрунтуватися на

національних стратегіях розвитку, інститутах і процедурах країни-реципієнта;

- взаємна підзвітність – країни-реципієнти зовнішньої допомоги є підзвітними за результати розвитку.

Окремої уваги потребує питання *підвищення ефективності зовнішньої допомоги країнами-донорами*. Основними заходами щодо підвищення ефективності надання зовнішньої допомоги країнами-донорами повинні стати:

1) підвищення узгодженості з національними пріоритетами країн-реципієнтів – підвищення поваги до керівної позиції країни-реципієнта та надання допомоги в посиленні її потенціалу у керівній ролі;

2) підвищення координації допомоги – рівномірний розподіл допомоги серед країн з аналогічними рівнями доходів; зменшення наявності занадто великої кількості донорів, які мають різні системи і проводять різну політику, зменшення масштабів діяльності у різних секторах на рівні країни; розробка чітких критеріїв для забезпечення корисності діяльності у сфері надання допомоги;

3) збільшення використання національних систем постачання та державного фінансового управління (за умови розроблення та впровадження країнами-реципієнтами допомоги взаємоузгоджених стандартів і процесів);

4) збільшення передбачуваності та стабільності допомоги;

5) збільшення незв'язаності допомоги.

Схематично парадигму мобілізації та використання фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку в країнах, що розвиваються, представлено на рис. 3.25.

Таким чином, удосконалення мобілізації та використання фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку в країнах, що розвиваються, потребує здійснення комплексу таких заходів:

1) підвищення ефективності мобілізації національних державних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку (зміцнення потенціалу національних систем оподаткування, стримування незаконних фінансових потоків, забезпечення підзвітності урядів і відкритості державних даних);

2) підвищення ефективності використання державних видатків на цілі сталого розвитку (підвищення ефективності врядування державного сектору та інституційного потенціалу, підвищення ефективності управління державними видатками);

3) підвищення країнами-реципієнтами ефективності отриманої зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку (підвищення ефективності керівництва урядами розробкою політики та стратегією, посилення підзвітності урядів щодо співпраці у сфері сприяння розвитку, підвищення якості систем управління державними фінансами);

4) підвищення ефективності зовнішньої допомоги країнами-донорами (підвищення узгодженості з національними пріоритетами країн-реципієнтів, підвищення координації допомоги, збільшення використання національних систем постачання та державного фінансового управління, збільшення передбачуваності, стабільності, незв'язаності допомоги).

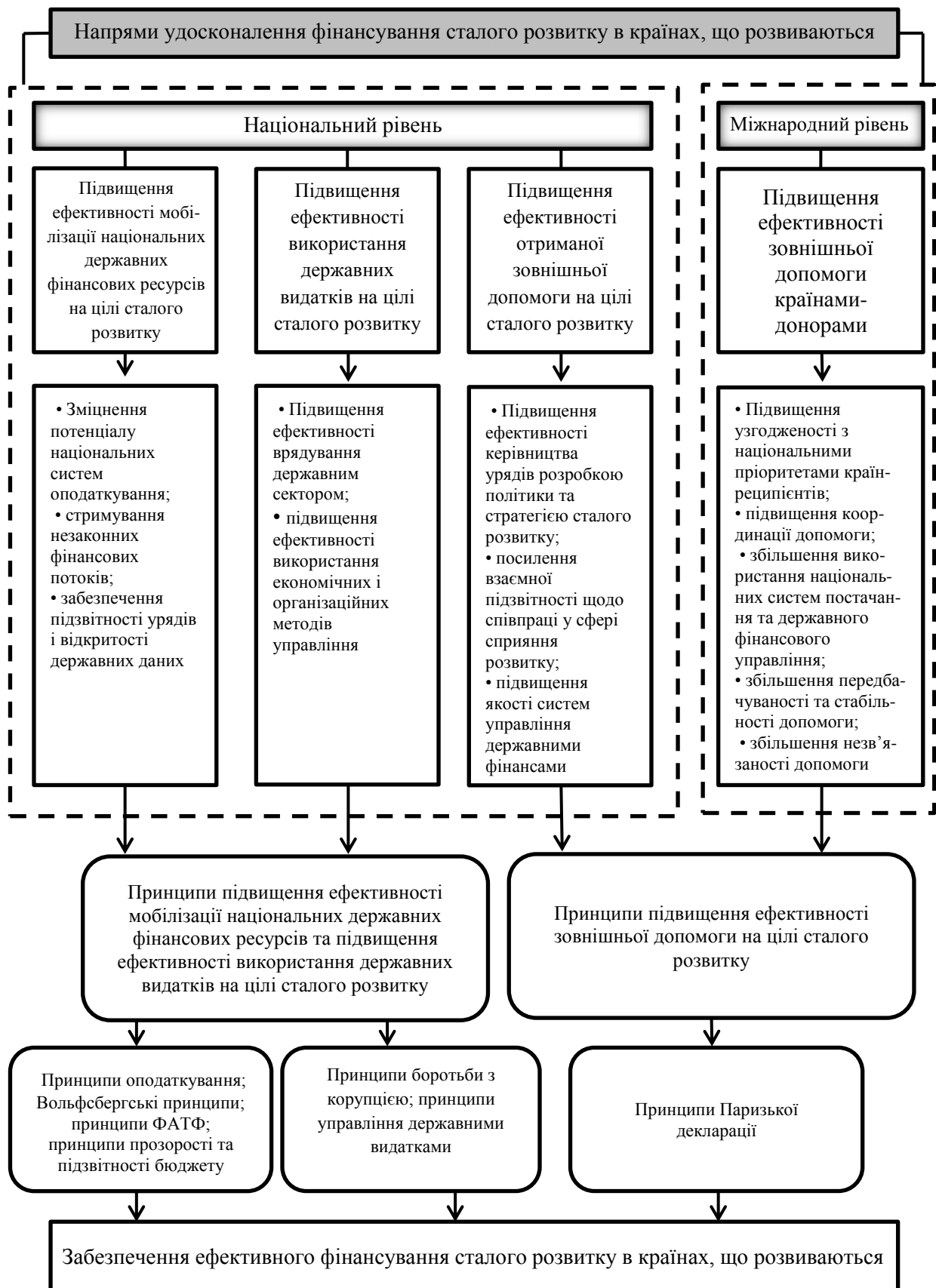

Рисунок 3.25 – Парадигма удосконалення мобілізації та використання фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку в країнах, що розвиваються (розроблено автором на основі [183; 257; 258])

РОЗДІЛ 4

НАЦІОНАЛЬНІ ПОЛІТИКИ ФІНАНСУВАННЯ ПРОГРАМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВИСОКОРОЗВИНЕНИХ КРАЇН

4.1. США, Японія та країни Європейського Союзу: політики у сфері сталого розвитку та результати досягнення цілей розвитку тисячоліття

Ухвалення «Декларації тисячоліття ООН» [46], яка встановила норми та основні цінності розвитку – свободу, демократію, толерантність, повагу до навколишнього середовища, загальну відповідальність за людський розвиток, та виконання цілей розвитку тисячоліття є надзвичайно важливим і для розвинених країн, що розробляють та реалізують національні політики з метою досягнення сталого розвитку.

Для подальшої оцінки фінансування програм сталого розвитку США, Японії та країн-членів Європейського Союзу необхідним є проведення аналізу політик у сфері сталого розвитку, виконання цілей розвитку тисячоліття.

Досягнення цілей розвитку тисячоліття передбачає виконання 21 завдання, моніторинг прогресу за якими здійснюється за допомогою 59 показників. Враховуючи глобальність цілей та те, що вони поставлені перед групами країн з різним рівнем розвитку, аналіз виконання цілей, установлених «Декларацією тисячоліття», проведено в розрізі окремих завдань і показників, актуальних для високорозвинених країн і країн з трансформаційною економікою, зокрема для США, Японії та країн-членів Європейського Союзу.

Сполучені Штати Америки.

Політики у сфері сталого розвитку.

США, як й інші держави-члени ООН, на конференції з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) погодилися розробити та реалізувати національну стратегію сталого розвитку. У червні 1993 року Президент США Б.Клінтон заснував президентську Раду з питань сталого розвитку, місія якої полягала у досягненні консенсусу щодо політики сталого розвитку при об'єднанні різних інтересів з метою розвитку інноваційних економічних, екологічних і соціальних політик і стратегій; реалізації політики, що сприяє сталому розвитку; оцінці прогресу на шляху до сталого розвитку.

Президентська рада з питань сталого розвитку визначила такі взаємопов'язані цілі: 1) здоров'я та навколишнє середовище; 2) економічне процвітання (для забезпечення можливості високої якості життя для всіх); 3) справедливість (для забезпечення можливості досягнення економічного, екологічного і соціального благополуччя); 4) збереження природи (для забезпечення довгострокових соціальних, економічних та екологічних вигід для себе та майбутніх поколінь); 5) управління (створення етики управління, що передбачає повну відповідальність окремих осіб, організацій та корпорацій за економічні, екологічні та соціальні наслідки своїх дій); 6) сталі спільноти

(співробітництво людей з метою створення здорового суспільства); 7) громадянська активність (створення усіх умов для громадян, бізнесу і громад до участі у впливі на природні ресурси, екологічні та економічні рішення); 8) населення (перехід до стабілізації чисельності населення США); 9) міжнародна відповідальність (взяти на себе керівну роль у розробці та реалізації глобальної політики сталого розвитку, стандартів поведінки, торговельної та зовнішньої політики, що сприятиме досягненню сталості); 10) освіта (забезпечення усіх американців можливості рівного доступу до освіти та навчання протягом усього життя, що дозволить підготувати їх для змістовної роботи, високої якості життя і розуміння концепції сталого розвитку) [259].

Американською міжвідомчою робочою групою було створено спеціальний сайт, розроблено рекомендації та показники сталого розвитку, але після закінчення терміну мандату Президента Клінтона сайт припинив свою роботу [260]. Незважаючи на те, що США не мають національної стратегії сталого розвитку, їхня політика спрямована на сприяння економічному зростанню, соціальному розвитку і охороні навколишнього середовища, участі громадського/приватного партнерства в цій сфері.

Аналіз виконання цілей розвитку тисячоліття.

У табл. 4.1 представлено показники досягнення США цілей розвитку тисячоліття.

Таблиця 4.1 – Показники досягнення США цілей розвитку тисячоліття (розраховано автором за даними [261])

Цілі, завдання, показники	Рік	Показник досягнення
1	2	3
<i>Ціль 1. Ліквідація злиденності та голоду.</i>		
Завдання 1в: забезпечити повну та продуктивну зайнятість та гідну роботу для всіх, у тому числі жінок і молоді		
1.5. Частка зайнятих у загальній чисельності населення, %	1991	62,8
	2013	58,6
	зміни, %	-7,2
<i>Ціль 2. Забезпечення загальної початкової освіти.</i>		
Завдання 2а: забезпечити, щоб до 2015 року у дітей у всьому світі, як у хлопчиків, так і у дівчаток, була можливість отримувати в повному обсязі початкову шкільну освіту		
Чистий коефіцієнт охоплення початковою освітою	1990	97,2
	2013	92,4
	зміни, %	-4,9
<i>Ціль 3. Заохочення рівності чоловіків і жінок й розширення прав і можливостей жінок.</i>		
Завдання 3а: ліквідувати, бажано до 2005 року, нерівність між статями у сфері початкової і середньої освіти, а не пізніше ніж до 2015 року – на всіх рівнях освіти		
Частка жінок серед депутатів національного парламенту	1990	6,6
	2015	19,4
	зміни, %	194

Продовження таблиці 4.1

1	2	3
<i>Ціль 4. Скорочення дитячої смертності.</i>		
Завдання 4а: скоротити на дві третини за період 1990–2015 років смертність серед дітей у віці до п'яти років		
Коефіцієнт смертності дітей у віці до п'яти років на 1 000 народжених живими	1990	11,2
	2013	6,9
	зміни, %	–38,4
<i>Ціль 5. Поліпшення охорони материнства.</i>		
Завдання 5а: знизити на три чверті за період 1990–2015 років показник материнської смертності		
Показник материнської смертності на 100 000 народжених живими дітей	1990	12
	2013	14
	зміни, %	17
<i>Ціль 6. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями.</i>		
Завдання 6с: зупинити до 2015 року поширення малярії та інших основних хвороб і покласти початок тенденції до скорочення захворюваності		
Показник 6.9. Рівень поширення туберкульозу на 100 000 осіб	1990	14
	2013	4,1
	зміни, %	–71
<i>Ціль 7. Забезпечення екологічної стійкості.</i>		
Завдання 7а: Включити принципи сталого розвитку в країнові стратегії та програми і звернути назад процес виснаження природних ресурсів		
Завдання 7в: Значно скоротити до 2010 року темпи втрати біологічного різноманіття		
Завдання 7з: Скоротити удвічі до 2015 року частку населення, що не має постійного доступу до безпечної питної води та основних санітарно-технічних засобів		
Частка земельних площ, вкритих лісом	1990	32,3
	2010	33,2
	зміни, %	2,8
Викиди двоокису вуглецю на душу населення, метр. тон (за Рамковою конвенцією ООН про зміни клімату)	1990	19,7
	2012	16,7
	зміни, %	–15,2
Частка населення, що використовує покращені джерела питної води	1990	98
	2015	99
	зміни, %	1,1
Частка населення, що використовує покращені санітарно-технічні засоби	1990	100
	2015	100
	зміни, %	–
<i>Ціль 8. Формування глобального партнерства з метою розвитку.</i>		
Чистий обсяг ОДР, % ВНД	1990	0,21
	2014	0,19
	зміни, %	–9,5
Чистий обсяг ОДР, наданої найменш розвиненим країнам, % ВНД	1990	0,04
	2013	0,06
	зміни, %	50

Ціль 1. Ліквідація злиденності та голоду.

Одним із завдань щодо ліквідації злиденності та голоду було забезпечення повної та продуктивної зайнятості й гідної роботи для всіх, у тому числі жінок і молоді, як найбільш важливих структурних факторів для виходу з

бідності (стійкого джерела доходів і соціального статусу, що дозволяє уникнути соціальної ізоляції). Як свідчать дані табл. 4.1, протягом 1991–2013 рр. частка зайнятих у загальній чисельності населення США зменшилась у 1,1 раза.

Ціль 2. Забезпечення загальної початкової освіти.

Аналізуючи виконання США завдання щодо забезпечення до 2015 р. можливості отримування усіма дітьми в повному обсязі початкової шкільної освіти, слід відзначити зменшення протягом 1990–2013 рр. чистого коефіцієнту охоплення початковою освітою в 1,1 раза.

Ціль 3. Заохочення рівності чоловіків і жінок та розширення прав і можливостей жінок.

Одним із показників рівності чоловіків і жінок та розширення прав і можливостей жінок є показник частки жінок серед депутатів національного парламенту. Як свідчать дані табл. 4.1, протягом 1990–2015 рр. частка жінок серед депутатів Конгресу США збільшилась у 3 рази.

Ціль 4. Скорочення дитячої смертності.

Аналізуючи виконання США завдання щодо скорочення на дві третини за період 1990–2015 рр. смертності серед дітей у віці до п'яти років, слід відзначити, що, незважаючи на зменшення коефіцієнту смертності в 1,6 раза, визначена ООН ціль залишається невиконаною.

Ціль 5. Поліпшення охорони материнства.

Серед завдань, пов'язаних із поліпшенням охорони материнства, було завдання щодо зниження на три чверті за період 1990–2015 рр. показника материнської смертності. Слід відзначити, що США протягом зазначеного періоду не тільки не виконали це завдання, але й збільшили показник материнської смертності в 1,2 раза.

Ціль 6. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями.

Дані щодо поширення вірусу імунодефіциту людини (ВІЛ) у США відсутні. Значний прогрес протягом 1990–2013 рр. досягнуто США у боротьбі з захворюванням на туберкульоз: рівень поширення туберкульозу зменшився у 3,4 раза.

Ціль 7. Забезпечення екологічної стійкості.

Забезпечення екологічної стійкості передбачає виконання таких завдань, як включення принципів сталого розвитку в країнові стратегії та програми, звернення назад процесу виснаження природних ресурсів, значного скорочення до 2010 р. темпів втрати біологічного різноманіття, скорочення вдвічі до 2015 р. частки населення, що не має постійного доступу до безпечної питної води та основних санітарно-технічних засобів.

Аналізуючи забезпечення екологічної стійкості США, необхідно відзначити такі позитивні результати: збільшення протягом 1990–2010 рр. частки земельних площ, вкритих лісом, у 1,03 раза; зменшення викидів двоокису вуглецю на душу населення у 1,2 раза, збільшення частки населення, що використовує покращені джерела питної води з 98 % до 99 %. Частка населення США, що використовує покращені санітарно-технічні засоби, не змінилась та становила 100 %.

Ціль 8. Формування глобального партнерства з метою розвитку.

Формування глобального партнерства з метою розвитку передбачає прихильність країн цілям у сфері розвитку та боротьби зі злиденністю, як на національному, так і на міжнародному рівні; задоволення особливих потреб найменш розвинених країн; надання більш щедрої офіційної допомоги розвитку країнам, що взяли курс на скорочення масштабів злиденності. Одними з найважливіших показників виконання цих завдань є показники сукупного чистого обсягу офіційної допомоги розвитку та чистого обсягу офіційної допомоги, що спрямовується до найменш розвинених країн у відсотках від валового національного доходу (ВНД).

Протягом 1990–2014 рр. сукупний чистий обсяг офіційної допомоги зменшився з 0,21 % до 0,19 % ВНД (в 1,1 раза). Поряд із цим необхідно відмітити збільшення протягом 1990–2013 рр. чистого обсягу офіційної допомоги розвитку, наданого найменш розвиненим країнам, з 0,04 % до 0,06 % (у 1,5 раза).

Отже, проведення аналізу досягнення США цілей розвитку тисячоліття у 1990–2015 рр. дозволяє встановити значний прогрес щодо заохочення рівності чоловіків і жінок та розширення прав і можливостей жінок (збільшення у 3 рази частки жінок серед депутатів Конгресу США), боротьби з туберкульозом (зменшення рівня поширення туберкульозу у 3,4 раза), забезпечення екологічної стійкості (збільшення частки земельних площ, вкритих лісом, в 1,03 раза, зменшення викидів двоокису вуглецю на душу населення в 1,2 раза, збільшення частки населення, що використовує покращені джерела питної води з 98 % до 99 %); невиконання цілей щодо ліквідації злиденності та голоду, що передбачає забезпечення повної та продуктивної зайнятості й гідної роботи для всіх (через зменшення в 1,1 раза частки зайнятих у загальній чисельності населення США), забезпечення загальної початкової освіти (зменшення в 1,1 раза чистого коефіцієнту охоплення початковою освітою), скорочення дитячої смертності (завдання виконано на 57 %), поліпшення охорони материнства (збільшення у 1,2 раза показника материнської смертності), формування глобального партнерства з метою розвитку (зменшення в 1,1 раза сукупного чистого обсягу офіційної допомоги).

Японія.

Політики у сфері сталого розвитку.

Політики Японії у сфері сталого розвитку визначаються документами, прийнятими відповідно до рішень конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) щодо розроблення та реалізації національних стратегій сталого розвитку:

- «Національний план дій щодо порядку денного у ХХ ст.» (1993 р.), що визначив план дій у соціально-економічній сфері (боротьба з бідністю, зміна моделей споживання, охорона та зміцнення здоров'я людини, сприяння сталому розвитку населених пунктів, облік питань навколишнього середовища і розвитку в процесі прийняття рішень); екологічній сфері (захист атмосфери, комплексний підхід до планування та раціонального використання земельних

ресурсів, боротьба з збезлісненням, раціональне використання вразливих екосистем (боротьба з опустелюванням і засухою, сталий розвиток гірських районів, сприяння сталому веденню сільського господарства і розвитку сільських районів, збереження біологічного різноманіття, екологічно безпечно використання біотехнології, захист океанів і морів, збереження якості ресурсів прісної води; управління і використання водних ресурсів, екологічно безпечно управління використанням токсичних хімічних речовин, екологічно обґрунтоване регулювання небезпечних відходів, включаючи запобігання незаконного міжнародного обігу небезпечних відходів); зміцнення ролі основних груп (глобальні дії в інтересах жінок, дітей та молоді з метою забезпечення сталого і справедливого розвитку, визнання і зміцнення ролі корінних народів і їхніх громад, зміцнення ролі неурядових організацій як партнерів в інтересах сталого розвитку, ініціативи місцевих властей, посилення ролі фермерів) [262];

- «Основний план щодо навколишнього середовища» (1994 р.), що систематично уточнює заходи, які повинні здійснюватися національними та місцевими органами влади, а також дії громадян, підприємств і приватних організацій, визначає функції учасників, способи та засоби ефективної реалізації екологічної політики Японії [263].

- «Ініціативи в інтересах сталого розвитку у ХХ ст.» (1997 р.) – план дій щодо співробітництва Японії у сфері досягнення сталого розвитку, що спрямований на глобальну безпеку людини, зокрема вирішення питань, пов'язаних з атмосферним забрудненням, з глобальним потеплінням, збереженням природного середовища, забезпеченням прісною водою, розвитком глобальних екологічних стратегій [264].

Аналіз виконання цілей розвитку тисячоліття.

Таблиця 4.2 – Показники досягнення Японією цілей розвитку тисячоліття (розраховано автором за даними [261])

Цілі, завдання, показники	Рік	Показник досягнення
1	2	3
<i>Ціль 1. Ліквідація злиденності та голоду.</i>		
Завдання 1в: забезпечити повну та продуктивну зайнятість та гідну роботу для всіх, у тому числі жінок і молоді		
1.5. Частка зайнятих у загальній чисельності населення, %	1991	62,1
	2013	56,9
	зміни, %	-9,1
<i>Ціль 2. Забезпечення загальної початкової освіти.</i>		
Завдання 2а: забезпечити, щоб до 2015 року у дітей у всьому світі, як у хлопчиків, так і у дівчаток, була можливість отримувати в повному обсязі початкову шкільну освіту		
Чистий коефіцієнт охоплення початковою освітою	1990	100
	2013	100
	зміни, %	–

Продовження таблиці 4.2

1	2	3
<i>Ціль 3. Заохочення рівності чоловіків і жінок й розширення прав і можливостей жінок.</i>		
Завдання 3а: ліквідувати, бажано до 2005 року, нерівність між статями у сфері початкової і середньої освіти, а не пізніше ніж до 2015 року – на всіх рівнях освіти		
Частка жінок серед депутатів національного парламенту	1990	1,4
	2015	9,5
	зміни, %	579
<i>Ціль 4. Скорочення дитячої смертності.</i>		
Завдання 4а: скоротити на дві третини за період 1990–2015 років смертність серед дітей у віці до п'яти років		
Коефіцієнт смертності дітей у віці до п'яти років на 1 000 народжених живими	1990	6,3
	2013	2,9
	зміни, %	-54
<i>Ціль 5. Поліпшення охорони материнства.</i>		
Завдання 5а: знизити на три чверті за період 1990–2015 років показник материнської смертності		
Показник материнської смертності на 100 000 народжених живими дітей	1990	14
	2013	5
	зміни, %	-64,3
<i>Ціль 6. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями.</i>		
Завдання 6с: зупинити до 2015 року поширення малярії та інших основних хвороб і покласти початок тенденції до скорочення захворюваності		
Показник 6.9. Рівень поширення туберкульозу на 100 000 осіб	1990	63
	2013	23
	зміни, %	-63,5
<i>Ціль 7. Забезпечення екологічної стійкості.</i>		
Завдання 7а: Включити принципи сталого розвитку в країнові стратегії та програми і звернути назад процес виснаження природних ресурсів.		
Завдання 7в: Значно скоротити до 2010 року темпи втрати біологічного різноманіття.		
Завдання 7з: Скоротити удвічі до 2015 року частку населення, що не має постійного доступу до безпечної питної води та основних санітарно-технічних засобів		
Частка земельних площ, вкритих лісом	1990	68,4
	2010	68,5
	зміни, %	0,14
Викиди двоокису вуглецю на душу населення, метр. тон (за Рамковою конвенцією ООН про зміни клімату)	1990	9,3
	2012	10
	зміни, %	7,5
Частка населення, що використовує покращені джерела питної води	1990	100
	2015	100
	зміни, %	–
Частка населення, що використовує покращені санітарно-технічні засоби	1990	100
	2015	100
	зміни, %	–
<i>Ціль 8. Формування глобального партнерства з метою розвитку.</i>		
Чистий обсяг ОДР, % ВНД	1990	0,31
	2014	0,19
	зміни, %	-39
Чистий обсяг ОДР, наданої найменш розвиненим країнам, % ВНД	1990	0,06
	2013	0,14
	зміни, %	133

Ціль 1. Ліквідація злиденності та голоду.

Завдання щодо забезпечення повної та продуктивної зайнятості й гідної роботи для всіх, у тому числі жінок і молоді, не було виконано Японією: протягом 1991–2013 рр. частка зайнятих у загальній чисельності населення Японії зменшилась у 1,1 раза.

Ціль 2. Забезпечення загальної початкової освіти.

Чистий коефіцієнт охоплення початковою освітою в Японії становив як у 1990 р., так і у 2015 р. 100 %, що свідчить про можливість дітьми отримувати в повному обсязі початкову шкільну освіту.

Ціль 3. Заохочення рівності чоловіків і жінок і розширення прав і можливостей жінок.

Збільшення протягом 1990–2015 рр. частки жінок серед депутатів національного парламенту Японії у 6,8 раза свідчить про значне розширення прав і можливостей жінок.

Ціль 4. Скорочення дитячої смертності.

Зменшення в Японії коефіцієнту смертності дітей у віці до п'яти років у 2,2 раза свідчить про значний прогрес у досягненні цієї цілі. Поряд з цим, слід відзначити, що завдання залишається невиконаним, оскільки передбачає скорочення дитячої смертності на дві третини (фактичне скорочення в Японії – 54 %). Невиконання Японією завдання щодо скорочення дитячої смертності пов'язано з браком лікарів-педіатрів і лікарень, забезпечених відділеннями для дитячої інтенсивної терапії. Причиною нестачі педіатрів, у свою чергу, є низький рівень народжуваності та важкі умови праці. Однією з причин браку відділень реанімації для дітей у більшості госпіталів є недостатність фінансування [265].

Ціль 5. Поліпшення охорони материнства.

Як вже зазначалося, завдання щодо поліпшення охорони материнства передбачає зниження на три чверті за період 1990–2015 рр. показника материнської смертності. Незважаючи на зменшення материнської смертності в Японії у 2,8 раза, завдання залишається невиконаним.

Ціль 6. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями.

Дані щодо поширення вірусу імунодефіциту людини в Японії відсутні. Зниження протягом 1990–2013 рр. рівня поширення туберкульозу в 2,7 раза свідчить про значний прогрес у боротьбі Японії з цим захворюванням та виконання зазначеної цілі.

Ціль 7. Забезпечення екологічної стійкості.

Результати виконання Японією завдань щодо забезпечення екологічної стійкості є неоднозначними. Так, протягом 1990–2010 рр. збільшилась частка земельних площ Японії, вкритих лісом, з 68,4 % до 68,5 %. Поряд з цим збільшились протягом 1990–2012 рр. викиди двоокису вуглецю в 1,1 раза, що пов'язано із залежністю країни від викопного палива (природного газу та вугілля) через закриття атомних електростанцій після ядерної катастрофи 2011 р. на Фукусімі.

Частка населення, що використовує покращені джерела питної води та

санітарно-технічні засоби протягом 1990–2015 рр. була незмінною та становила 100 %.

Ціль 8. Формування глобального партнерства з метою розвитку.

Аналізуючи показники надання Японією офіційної допомоги розвитку, слід відзначити зменшення протягом 1990–2014 рр. сукупного обсягу допомоги в 1,6 раза. При цьому чистий обсяг офіційної допомоги розвитку найменш розвинених країн збільшився у 2,3 раза.

Отже, аналіз досягнення Японією цілей розвитку тисячоліття протягом 1990–2015 рр. дає змогу зробити висновки про виконання цілей щодо забезпечення загальної початкової освіти (чистий коефіцієнт охоплення початковою освітою становив 100 %), заохочення рівності чоловіків і жінок і розширення прав і можливостей жінок (збільшення у 6,8 раза частки жінок серед депутатів національного парламенту), боротьби з поширенням туберкульозу (скорочення рівня поширення туберкульозу в 2,7 раза). Поряд з цим невиконаними залишаються цілі, що стосуються ліквідації злиденності та голоду (у питанні забезпечення повної та продуктивної зайнятості й гідної роботи для всіх – частка зайнятих у загальній чисельності населення Японії зменшилась у 1,1 раза), скорочення дитячої смертності (завдання виконано на 81 %), поліпшення охорони материнства (завдання виконано на 85 %), забезпечення екологічної стійкості (збільшення викидів двоокису вуглецю на душу населення у 1,1 раза), формування глобального партнерства з метою розвитку (зменшення сукупного чистого обсягу офіційної допомоги розвитку в 1,6 раза).

Європейський Союз.

Політики у сфері сталого розвитку.

Політика в сфері сталого розвитку ЄС спрямована на досягнення постійного підвищення якості життя громадян і суспільного добробуту. Це передбачає досягнення економічного прогресу при збереженні природного середовища та забезпечення соціальної справедливості. Економічні, екологічні і соціальні аспекти є частиною Стратегії сталого розвитку ЄС, прийнятої 2001 року та оновленої 2006 року. Ключовими завданнями оновленої Стратегії сталого розвитку ЄС стали: охорона навколишнього середовища, соціальна справедливість, економічне процвітання, виконання міжнародних зобов'язань, зокрема підвищення обсягу офіційної допомоги розвитку до 0,7 % ВНД до 2015 р. з проміжною ціллю 0,56 % в 2010 р. [266].

Важливе значення має також нова стратегія економічного розвитку «Європа 2020: стратегія розумного, сталого та всеохоплюючого зростання», схвалена 2010 року, яка запропонувала п'ять основних напрямів діяльності європейських держав: зайнятість; дослідження та інновації; зміна клімату та енергетика; освіта; боротьба з бідністю [267]. Стратегія «Європа 2020» установила такі основні фактори зміцнення економіки: 1) розумне зростання (розвиток економіки, заснований на знаннях та інноваціях); 2) стале зростання: створення економіки, заснованої на доцільному використанні ресурсів, екології та конкуренції; 3) інклюзивне зростання: сприяння підвищенню рівня

зайнятості населення, досягнення соціальної і територіальної згоди [267].

Прогрес у досягненні цілей ЄС Стратегії сталого розвитку оцінюється за допомогою більше 100 показників, згрупованих у десять тематичних напрямів: соціально-економічний розвиток; стале споживання та виробництво; соціальна інтеграція; демографічні зміни; суспільне здоров'я; зміна клімату та енергетика; сталий розвиток транспорту; природні ресурси; глобальне партнерство; блага управління. При цьому кожен тематичний напрям, крім напрямку благого управління, має ключовий індикатор, який показує загальний прогрес ЄС у досягненні цілей і завдань, визначених Стратегією сталого розвитку [268].

Аналіз виконання цілей розвитку тисячоліття.

Показники досягнення країнами ЄС цілей розвитку тисячоліття представлено в табл. 4.3.

Ціль 1. Ліквідація злиденності та голоду.

Як вже зазначалося, досягнення цілі щодо ліквідації злиденності та голоду передбачає забезпечення повної та продуктивної зайнятості й гідної роботи для всіх, у тому числі жінок і молоді. Протягом 1990–2013 рр. у країнах Євросоюзу спостерігаються різноспрямовані тенденції у забезпеченні повної зайнятості. Так, збільшення у 1,1–1,2 рази частки зайнятих у загальній чисельності населення відбулося у Австрії, Бельгії, Іспанії, Нідерландах, Німеччині, Франції, зменшення – у Великій Британії, Данії, Італії, Швеції.

Ціль 2. Забезпечення загальної початкової освіти.

Аналізуючи виконання країнами Європейського Союзу завдання щодо забезпечення до 2015 р. можливості отримування усіма дітьми в повному обсязі початкової шкільної освіти, слід відзначити зменшення протягом 1990–2013 рр. чистого коефіцієнту охоплення початковою освітою в Іспанії (з 99,8 до 98,5), Італії (з 98,7 до 98,4), Німеччині та Франції (з 100 до 99,1).

Ціль 3. Заохочення рівності чоловіків і жінок та розширення прав і можливостей жінок.

Протягом 1990–2015 рр. в усіх країнах Європейського Союзу частка жінок серед депутатів національних парламентів збільшилась: у Бельгії (у 4,6 рази), Франції (у 3,8 рази), Великій Британії (у 3,6 рази), Іспанії (у 2,8 рази), Австрії (у 2,6 рази), Італії (у 2,4 рази), Нідерландах (а 1,8 рази), Данії (в 1,2 рази), Німеччині (в 1,4 рази), Швеції (в 1,1 рази), що свідчить про розширення прав і можливостей жінок.

Ціль 4. Скорочення дитячої смертності.

Аналізуючи виконання європейськими країнами завдання щодо скорочення на дві третини за період 1990–2015 рр. смертності серед дітей у віці до п'яти років, слід відзначити, що, незважаючи на зменшення коефіцієнту смертності у майже у всіх країнах більше ніж вдвічі, завдання виконано лише частково. Найбільшого прогресу у виконанні цієї цілі досягнуто Італією, Іспанією та Данією, скорочення дитячої смертності в яких становило 63 %, 62 % і 61 % відповідно.

Таблиця 4.3 – Показники досягнення цілей розвитку тисячоліття країнами Європейського Союзу (розраховано автором за даними [261])

Цілі та завдання		Австрія	Бельгія	Велика Британія	Данія	Іспанія	Італія	Нідерланди	Німеччина	Франція	Швеція
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
<i>Ціль 1. Ліквідація злиденності та голоду.</i>											
Завдання 1с: скорочення вдвічі за період 1990–2015 рр. частки населення, що страждає від голоду											
Показник 1.9. Частка населення, калорійність харчування якого є нижче допустимого рівня	1990	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
	2011	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
	зміни	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Ціль 2. Забезпечення загальної початкової освіти.</i>											
Завдання 2а: забезпечити, щоб до 2015 року у дітей у всьому світі, як у хлопчиків, так і у дівчаток, була можливість отримувати в повному обсязі початкову шкільну освіту											
Чистий коефіцієнт охоплення початковою освітою	1991	н.д.	95,9	99,3	97,7	99,8	98,71995	96,4	1001999	100	99,6
	2013	н.д.	98,6	99,9	98,5	98,5	98,42012	97,2	99,1	99,1	99,6
	зміни	н.д.	3	0,6	0,8	–1,3	–0,3	0,8	–0,5	–0,9	–
<i>Ціль 3. Заохочення рівності чоловіків і жінок й розширення прав і можливостей жінок.</i>											
Завдання 3а: ліквідувати, бажано до 2005 року, нерівність між статями у сфері початкової і середньої освіти, а не пізніше ніж до 2015 року – на всіх рівнях освіти											
Показник 3.3. Частка жінок серед депутатів національного парламенту	1990	11,5	8,5	6,3	30,7	14,6	12,9	21,3	26,11997	6,3	38,4
	2015	30,6	39,3	22,8	38,0	41,1	31,0	37,3	36,5	26,2	43,6
	зміни	166	362	262	24	182	140	75	39	280	14
<i>Ціль 4. Скорочення дитячої смертності.</i>											
Завдання 4а: скоротити на дві третини за період 1990–2015 років смертність серед дітей у віці до п'яти років											
Показник дитячої смертності на 100 000 народжених живими	1990	9,5	10	9,3	8,9	11,0	9,6	8,3	8,5	9,0	6,9
	2013	3,9	4,4	4,6	3,5	4,2	3,6	4,0	3,9	4,2	3,0
	зміни	–59	–56	–50	–61	–62	–63	–52	–54	–53	–56
<i>Ціль 5. Поліпшення охорони материнства.</i>											
Завдання 5а: знизити на три чверті за період 1990–2015 років показник материнської смертності											
Показник материнської смертності	1990	8,0	9,0	10,0	11,0	6,0	8,0	12,0	11,0	15,0	8,0
	2015	4,0	7,0	9,0	6,0	5,0	4,0	7,0	6,0	8,0	4,0
	зміни	–50	–22	–10	–46	–17	–50	–42	–45	–47	–50

Продовження таблиці 4.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
<i>Ціль 6. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями.</i>											
Завдання 6а: зупинити до 2015 року поширення ВІЛ/СНІДу і покласти початок тенденції до скорочення захворюваності.											
Завдання 6с: зупинити до 2015 року поширення малярії та інших основних хвороб і покласти початок тенденції до скорочення захворюваності											
Показник 6.1. Рівень поширення ВІЛ/СНІДу серед населення у віці від 15 до 49 років, %	1990	н.д.	н.д.	0,05	0,04	0,34	0,17	н.д.	0,07	н.д.	н.д.
	2013	н.д.	н.д.	0,25	0,13	0,37	0,24	н.д.	0,13	н.д.	н.д.
	зміни	–	–	400	225	8,8	41	–	86	–	–
Показник 6.9. Рівень поширення туберкульозу на 100 000 осіб	1990	28	22	14	10	30	10	13	26	24	9,1
	2013	11	11	17	8,5	16	6,7	7,6	7,5	11	9
	зміни	–61	–50	21	–15	–47	–33	–42	–71	–54	–1,1
<i>Ціль 7. Забезпечення екологічної стійкості. Завдання 7а: включити принципи сталого розвитку в країнові стратегії та програми і звернути назад процес виснаження природних ресурсів. Завдання 7в: значно скоротити до 2010 року темпи втрати біологічного різноманіття.</i>											
Завдання 7з: скоротити удвічі до 2015 року частку населення, що не має постійного доступу до безпечної питної води та основних санітарно-технічних засобів											
Частка земельних площ, вкритих лісом	1990	45,8	22,4	10,8	10,5	27,7	25,8	10,2	30,8	26,4	66,5
	2010	69	22,4	11,9	12,8	36,4	31,1	10,8	31,8	29	68,7
	зміни	51	–	10	22	31	20	4,6	3,2	10	3,3
Викиди двоокису вуглецю на душу населення, метр. тон (за Рамковою конвенцією ООН про зміни клімату)	1990	8,1	11,9	10,3	10,3	5,9	7,6	10,7	12,9	6,8	6,7
	2012	8	9,1	7,7	7,2	5,9	6,4	9,9	9,9	5,5	4,8
	зміни	–1,2	–23	–25	–30	–	–16	–7,5	–23	–19	–28
Частка населення, що використовує покращені джерела питної води	1990	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	2015	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	зміни	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Частка населення, що використовує покращені санітарно-технічні засоби	1990	100	100	100	100	100	100	98	99	99	99
	2015	100	100	100	100	100	100	98	99	99	99
	зміни	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Ціль 8. Формування глобального партнерства з метою розвитку.</i>											
Чистий обсяг ОДР країн-донорів – членів КСР ОЕСР, % ВНД	1990	0,11	0,46	0,27	0,97	0,2	0,31	0,92	0,42	0,6	0,91
	2014	0,26	0,45	0,71	0,85	0,14	0,16	0,64	0,41	0,36	1,1
	Зміни	136	–2,2	163	–12	–30	–48	–30	–2,4	–40	21
Чистий обсяг ОДР, наданої НРК, країнами-донорами – членами КСР ОЕСР, % ВНД	1990	0,06	0,19	0,09	0,37	0,04	0,13	0,3	0,12	0,19	0,35
	2013	0,08	0,16	0,24	0,27	0,03	0,05	0,17	0,09	0,12	0,31
	зміни	33	–16	167	–27	–25	–62	–43	–25	–37	–11

Ціль 5. Поліпшення охорони материнства.

Протягом 1990–2015 рр. у європейських країнах відбулося значне скорочення показника материнської смертності. Так, у Австрії, Італії, Швеції цей показник скоротився у 2 рази, Франції – в 1,9 раза, Данії та Німеччині – в 1,8 раза, Нідерландах – в 1,7 раза, Бельгії – в 1,3 раза, Іспанії – в 1,2 раза, Великій Британії – в 1,1 раза. Утім, слід зазначити, що завдання щодо скорочення показника материнської смертності на три чверті залишається невиконаним.

Ціль 6. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями.

Погіршення протягом 1990–2013 рр. ситуації у сфері боротьби з ВІЛ/СНІДом зафіксовано в європейських країнах: збільшення поширення ВІЛ серед населення у віці 15–29 років у Великій Британії (у 5 разів), Данії (у 3,3 раза), Німеччині (в 1,9 раза), Італії (в 1,4 раза).

У 1990–2013 рр. спостерігається значний прогрес у зменшенні рівня поширення туберкульозу в країнах-членах Європейського Союзу. Так, у Німеччині рівень цього захворювання зменшився у 3,5 раза, Франції, Бельгії, Іспанії, Австрії, Нідерландах – вдвічі, Італії – у 1,5 раза. Поряд з цим зафіксовано збільшення рівня туберкульозу у Великій Британії (в 1,2 раза). Зростання числа випадків туберкульозу в Великій Британії, в основному, реєструється серед груп населення «високого ризику», представники яких не були народжені в Сполученому королівстві, однак більшість з них не належить до «нових» мігрантів. Майже 85 % випадків захворювання відзначається серед осіб, які проживали у Великій Британії протягом двох і більше років, а половина з них – п'ять і більше років [269].

Ціль 7. Забезпечення екологічної стійкості.

Аналізуючи показники забезпечення екологічної стійкості європейських країн слід відзначити збільшення протягом 1990–2010 рр. частки земельних площ, вкритих лісом (найбільше зростання спостерігається у Австрії – у 1,5 раза, Іспанії – в 1,3 раза); зменшення протягом 1990–2012 рр. викидів двоокису вуглецю на душу населення (найкращі результати – у Данії та Швеції (в 1,4 раза), Бельгії, Великої Британії та Німеччини (в 1,3 раза)). Частка населення в країнах Європейського Союзу, що використовує покращені джерела питної води, не змінилася протягом 1990–2015 рр. і становила 100 %. Не відбулося змін і щодо частки населення, що використовує покращені санітарно-технічні засоби, яка у багатьох європейських країн також становила 100 %. Поряд з цим слід відзначити, що цей показник є трохи нижчим у Німеччині, Франції, Швеції (99 %), Нідерландах (98 %).

Ціль 8. Формування глобального партнерства з метою розвитку.

Протягом 1990–2014 рр. сукупний чистий обсяг офіційної допомоги збільшили Велика Британія (в 1,6 раза), Австрія (в 1,4 раза), Швеція (в 1,2 раза). Відбулося зменшення цього показника в Італії (в 1,9 раза), Франції (в 1,7 раза), Іспанії, Нідерландах (в 1,4 раза), Данії (в 1,2 раза). Чистий обсяг офіційної допомоги розвитку, наданої найменш розвиненим країнам, протягом 1990–2013 рр. збільшили Велика Британія (у 2,7 раза) та Австрія (в 1,3 раза); зменшили – Італія (у 2,6 раза), Нідерланди (в 1,8 раза), Франція (в 1,6 раза),

Данія (в 1,4 раза), Іспанія та Німеччина (в 1,3 раза).

Аналіз виконання цілей розвитку тисячоліття в країнах-членах Європейського Союзу протягом 1990–2015 рр. дає змогу зробити такі висновки: країни досягли поставлених ООН цілей щодо заохочення рівності чоловіків і жінок та розширення прав і можливостей жінок, збільшивши показники частки жінок серед депутатів національних парламентів; забезпечили екологічну стійкість, збільшивши показники частки земельних площ, вкритих лісом і зменшивши викиди двоокису вуглецю. Поряд з цим у країнах Євросоюзу невиконаними залишаються цілі щодо ліквідації злиденності та голоду (у контексті забезпечення повної та продуктивної зайнятості й гідної роботи для всіх), забезпечення загальної початкової освіти, скорочення дитячої смертності, поліпшення охорони материнства, боротьби з ВІЛ/СНІДом і туберкульозом, формування глобального партнерства з метою розвитку.

Порівняльна характеристика виконання цілей розвитку тисячоліття США, Японії та ЄС представлена в табл. 4.4.

Таким чином, проведений аналіз політик у сфері сталого розвитку, виконання цілей розвитку тисячоліття США, Японії та країн-членів Європейського Союзу дозволяє встановити такі тенденції та особливості:

- наявність в усіх країнах розроблених політик у сфері сталого розвитку, спрямованих на вирішення питань, пов'язаних з підвищенням якості життя громадян і суспільного добробуту, забезпечення екологічної стійкості;

- досягнення значного прогресу у виконанні цілей розвитку тисячоліття: 1) у розширенні прав і можливостей жінок (збільшення частки жінок серед депутатів національного парламенту Японії у 6,8 раза, США – у 3 рази, країн Євросоюзу, зокрема у Бельгії – у 4,6 раза, Франції – у 3,8 раза, Великій Британії – у 3,6 раза, Іспанії – у 2,8 раза, Австрії – у 2,6 раза, Італії – у 2,4 раза, Нідерландах – в 1,8 раза, Данії – в 1,2 раза, Німеччині – в 1,4 раза, Швеції – в 1,1 раза); 2) у скороченні дитячої смертності (у європейських країнах – у 2–2,5 раза, Японії – у 2,2 раза, США – в 1,6 раза), утім, слід відзначити, що завдання виконано не в повному обсязі (у Японії на 81 %, у США на 57 %, у країнах-членах Європейського Союзу – у середньому на 81 %); 3) забезпеченні екологічної стійкості (збільшення усіма країнами частки земельних площ, вкритих лісом; зменшення викидів двоокису вуглецю на душу населення США (в 1,2 раза) та країнами Європейського Союзу (в 1,3–1,4 раза));

- відсутність прогресу в досягненні цілей та завдань щодо забезпечення повної та продуктивної зайнятості та гідної роботи для всіх у США та Японії (зменшення частки зайнятих у загальній чисельності населення в 1,1 раза), деяких країнах Європейського Союзу – Великій Британії, Данії, Італії, Швеції (в 1,1–1,2 раза); забезпечення загальної початкової освіти в США (зменшення чистого коефіцієнту охоплення початковою освітою в 1,1 раза); поліпшення охорони материнства в США (збільшення показника материнської смертності в 1,2 раза); боротьби з ВІЛ/СНІДом і туберкульозом у країнах – членах Європейського Союзу (збільшення поширення у Великій Британії ВІЛ у 5 разів, туберкульозу – в 1,2 раза; поширення ВІЛ у Данії (у 3,3 раза), Німеччині (в 1,9 раза), Італії (в 1,4 раза));

Таблиця 4.4 – Порівняльна характеристика виконання цілей розвитку тисячоліття США, Японії та ЄС (складено автором)

США	Японія	Європейський Союз
1	2	3
Виконання цілей розвитку тисячоліття		
<i>Ціль 1. Ліквідація злиденності та голоду.</i>		
Завдання 1в: забезпечити повну та продуктивну зайнятість та гідну роботу для всіх, у тому числі жінок і молоді		
Зменшення частки зайнятих у загальній чисельності населення (в 1,1 раза)	Зменшення частки зайнятих у загальній чисельності населення (в 1,1 раза)	Збільшення частки зайнятих у загальній чисельності населення у Австрії, Бельгії, Іспанії, Нідерландах, Німеччині, Франції (в 1,1–1,2 раза), зменшення – у Великій Британії, Данії, Італії, Швеції (в 1,1–1,2 раза)
<i>Ціль 2. Забезпечення загальної початкової освіти.</i>		
Завдання 2а: забезпечити, щоб до 2015 року у дітей у всьому світі, як у хлопчиків, так і у дівчаток, була можливість отримувати в повному обсязі початкову шкільну освіту		
Зменшення чистого коефіцієнту охоплення початковою освітою (в 1,1 раза)	Чистий коефіцієнт охоплення початковою освітою – 100 %	Зменшення чистого коефіцієнту охоплення початковою освітою в Іспанії (з 99,8 до 98,5), Італії (з 98,7 до 98,4), Німеччині та Франції (з 100 до 99,1)
<i>Ціль 3. Заохочення рівності чоловіків і жінок й розширення прав і можливостей жінок.</i>		
Завдання 3а: ліквідувати, бажано до 2005 року, нерівність між статями у сфері початкової і середньої освіти, а не пізніше ніж до 2015 року – на всіх рівнях освіти		
Збільшення частки жінок серед депутатів Конгресу США (у 3 рази)	Збільшення частки жінок серед депутатів національного парламенту (у 6,8 раза)	Збільшення частки жінок серед депутатів національних парламентів Бельгії (у 4,6 раза), Франції (у 3,8 раза), Великій Британії (у 3,6 раза), Іспанії (у 2,8 раза), Австрії (у 2,6 раза), Італії (у 2,4 раза), Нідерландах (в 1,8 раза), Данії (в 1,2 раза), Німеччині (в 1,4 раза), Швеції (в 1,1 раза)
<i>Ціль 4. Скорочення дитячої смертності.</i>		
Завдання 4а: скоротити на дві третини за період 1990–2015 років смертність серед дітей у віці до п'яти років		
Скорочення дитячої смертності в 1,6 раза (завдання виконано на 57 %)	Скорочення дитячої смертності у 2,2 раза (завдання виконано на 81 %)	Скорочення дитячої смертності у 2–2,5 рази (завдання виконано на 81 %)
<i>Ціль 5. Поліпшення охорони материнства.</i>		
Завдання 5а: знизити на три чверті за період 1990–2015 років показник материнської смертності		
Збільшення показника материнської смертності (в 1,2 раза)	Зменшення показника материнської смертності у 2,8 раза (завдання виконано на 85 %)	Зменшення показника материнської смертності у 1,1–2 рази (завдання виконано на 51 %)

1	2	3
<i>Ціль 6. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями.</i>		
Завдання 6с: зупинити до 2015 року поширення малярії та інших основних хвороб і покласти початок тенденції до скорочення захворюваності		
Зменшення рівня поширення туберкульозу (у 3,4 раза)	Зменшення рівня поширення туберкульозу (у 2,7 раза)	Збільшення поширення ВІЛ у Великій Британії (у 5 разів), Данії (у 3,3 раза), Німеччині (в 1,9 раза), Італії (в 1,4 раза), туберкульозу – у Великій Британії (в 1,2 раза); зменшення поширення туберкульозу – у Німеччині (у 3,5 раза), Франції, Бельгії, Іспанії, Австрії, Нідерландах – (у 2 рази), Італії (у 1,5 раза)
<i>Ціль 7. Забезпечення екологічної стійкості.</i>		
Завдання 7а: включити принципи сталого розвитку в країнові стратегії та програми і звернути назад процес виснаження природних ресурсів		
Завдання 7в: значно скоротити до 2010 року темпи втрати біологічного різноманіття		
Завдання 7з: скоротити удвічі до 2015 року частку населення, що не має постійного доступу до безпечної питної води та основних санітарно-технічних засобів		
Збільшення частки земельних площ, вкритих лісом (з 32,3 % до 33,2 %). Зменшення викидів двоокису вуглецю на душу населення (в 1,2 раза), збільшення частки населення, що використовує покращені джерела питної води (з 98 % до 99 %). Частка населення, що використовує покращені санітарно-технічні засоби – 100 %	Збільшення частки земельних площ, вкритих лісом (з 68,4 % до 68,5 %). Збільшення викидів двоокису вуглецю на душу населення (в 1,1 раза). Частка населення, що використовує покращені джерела питної води та санітарно-технічні засоби – 100 %	Збільшення частки земельних площ, вкритих лісом: у Австрії (в 1,5 раза), Іспанії (в 1,3 раза), Данії, Італії (в 1,2 раза), Великій Британії, Нідерландах, Франції (в 1,1 раза). Зменшення викидів двоокису вуглецю на душу населення: у Данії та Швеції (в 1,4 раза), Бельгії, Великій Британії та Німеччині (в 1,3 раза). Частка населення, що використовує покращені джерела питної води – 100 %, покращені джерела питної води – 100 % (у Німеччині, Франції, Швеції – 99 %, Нідерландах – 98 %).
<i>Ціль 8. Формування глобального партнерства з метою розвитку.</i>		
Зменшення сукупного чистого обсягу офіційної допомоги (в 1,1 раза); збільшення чистого обсягу офіційної допомоги розвитку найменш розвинених країн (в 1,5 раза)	Зменшення сукупного чистого обсягу офіційної допомоги розвитку (в 1,6 раза); збільшення чистого обсягу офіційної допомоги розвитку найменш розвинених країн (у 2,3 раза)	Збільшення сукупного чистого обсягу офіційної допомоги розвитку: Велика Британія (в 1,6 раза), Австрія (в 1,4 раза), Швеція (в 1,2 раза); зменшення: Італія (в 1,9 раза), Франція (в 1,7 раза), Іспанія, Нідерланди (в 1,4 раза), Данія (в 1,2 раза). Збільшення чистого обсягу офіційної допомоги розвитку, наданої найменш розвиненим країнам: Велика Британія (в 2,7 раза), Австрія (в 1,3 раза); зменшення: Італія (у 2,6 раза), Нідерланди (в 1,8 раза), Франція (в 1,6 раза), Данія (в 1,4 раза), Іспанія та Німеччина (в 1,3 раза).

- часткове виконання цілей щодо формування глобального партнерства з метою розвитку: збільшення чистого обсягу офіційної допомоги розвитку найменш розвинених країн (США – у 1,5 раза, Японія – у 2,3 раза, Велика Британія – у 2,7 раза, Австрія – в 1,3 раза); зменшення сукупного чистого обсягу офіційної допомоги (Японія – у 1,6 раза, США – в 1,1 раза, Італія – в 1,9 раза), Франція – в 1,7 раза, Іспанія, Нідерланди – в 1,4 раза, Данія – в 1,2 раза).

4.2. Національне державне фінансування базових секторів сталого розвитку США, Японії та країн Європейського Союзу: стан і тенденції

Для визначення тенденцій та особливостей національного державного фінансування сталого розвитку США, Японії та країн Європейського Союзу необхідним є проведення аналізу організаційної структури управління національним державним фінансуванням базових секторів сталого розвитку, обсягів національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку.

Сполучені Штати Америки.

Організаційна структура управління національним державним фінансуванням базових секторів сталого розвитку.

Управління соціальною безпекою, програмами соціального страхування зі старості, інвалідності, втрати годувальника здійснюється незалежним агентством федерального уряду США – Адміністрацією соціального забезпечення США [270].

Головним розпорядником коштів, що виділяються урядом США на програми безкоштовного медичного обслуговування та охорони здоров'я, є Міністерство охорони здоров'я і соціальних служб США [271]. Основними соціальними програмами у сфері медичного обслуговування є такі програми страхування, як «Medicare» (федеральна програма медичного страхування для людей віком 65 років та старше, молоді з інвалідністю та осіб з термінальною стадією ниркової недостатності) і «Medicaid» (спільна федеральна і державна програма для людей з обмеженими доходами і ресурсами) [272].

Програми у сфері охорони здоров'я охоплюють надання медичних послуг, дослідження та навчання, безпеку праці, що здійснюються центрами медичного обслуговування та національними інститутами здоров'я. Стратегічним планом Міністерства охорони здоров'я і соціальних служб США на 2014–2018 рр. встановлено такі цілі: 1) зміцнення системи охорони здоров'я; 2) просування наукових знань та інновацій; 3) сприяння зміцненню здоров'я, безпеки та добробуту американського народу; 4) забезпечення ефективності, прозорості, підзвітності та ефективності програм [273].

Міністерство освіти США є головним розпорядником бюджетних асигнувань, спрямованих на фінансування початкової, середньої та

професійної, вищої освіти, навчання та працевлаштування, наукові дослідження.

Питаннями розподілу державних видатків як у сфері сільського господарства, так і у сфері охорони навколишнього середовища займається Міністерство сільського господарства США. У сфері сільського господарства бюджетні асигнування спрямовуються, в основному, на стабілізацію фермерських доходів, дослідження та послуги у сільськогосподарському секторі.

Питаннями охорони навколишнього середовища, крім Міністерства сільського господарства США, займається також Агентство з охорони навколишнього середовища. Фінансування у цій сфері спрямовано на управління землеустроєм США, водними ресурсами, контроль та зменшення забруднення навколишнього середовища.

Обсяги національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку.

Протягом 2000–2015 рр. національне державне фінансування США базових секторів сталого розвитку збільшилось з 853,2 до 2 065,6 млрд. дол. США (у 2,4 раза) (табл. 4.5).

Таблиця 4.5 – Національне державне фінансування США базових секторів сталого розвитку (складено автором за даними [274])

Рік	Соціальна безпека		Медичне обслуговування		Здоров'я		Освіта		Сільське господарство		Природні ресурси та навколишнє середовище	
	\$ млрд.	%	\$ млрд.	%	\$ млрд.	%	\$ млрд.	%	\$ млрд.	%	\$ млрд.	%
2000	409,4	22,9	197,1	11,0	154,5	8,6	30,7	1,7	36,5	2,0	25	1,4
2001	432,9	23,2	217,4	11,7	172,2	9,3	35,2	1,9	26,3	1,4	25,5	1,37
2002	456,0	22,7	230,9	11,5	196,5	9,8	45,9	2,3	22,0	1,1	29,4	1,46
2003	474,7	22,0	249,4	11,6	219,5	10,2	57,2	2,6	22,5	1,0	29,7	1,37
2004	495,6	21,6	269,4	11,8	240,1	10,5	62,7	2,7	15,4	0,7	30,7	1,34
2005	523,3	21,7	298,6	12,1	250,6	10,1	72,8	2,9	26,6	1,1	28,0	1,13
2006	548,6	20,7	329,9	12,4	252,7	9,5	93,2	3,5	26,0	1,0	33,0	1,24
2007	586,2	21,5	375,4	13,8	266,4	9,8	66,2	2,4	17,7	0,7	31,7	1,16
2008	617,0	20,7	390,8	13,1	280,6	9,4	65,7	2,2	18,4	0,6	31,8	1,10
2009	683,0	19,4	430,1	12,2	334,3	9,5	56,7	1,6	22,2	0,6	35,6	1,01
2010	706,7	20,4	451,6	13,1	369,1	10,7	97,8	2,8	21,4	0,6	43,7	1,26
2011	730,8	20,3	485,7	13,5	372,5	10,3	71,3	2,0	20,7	0,5	45,5	1,26
2012	773,3	21,9	471,8	13,3	346,7	9,8	63,6	1,8	17,8	0,5	41,6	1,18
2013	813,6	23,6	497,8	14,4	358,3	10,4	46,1	1,3	29,7	0,9	38,2	1,10
2014	850,5	24,3	511,7	14,6	409,5	11,7	64,5	1,8	24,4	0,7	36,2	1,03
2015	887,8	24,1	546,2	14,8	482,2	13,1	94,9	2,6	18,5	0,5	36,0	0,98

Протягом 2000–2015 рр. спостерігаються такі тенденції: збільшення частки державних видатків США, виділених до сектору охорони здоров'я і освіти (у 1,5 раза), медичного обслуговування (в 1,3 раза), соціальної безпеки (у 1,1 раза); зменшення – до сектору сільського господарства (у 4 рази), охорони навколишнього середовища (у 1,4 раза) (рис. 4.1).

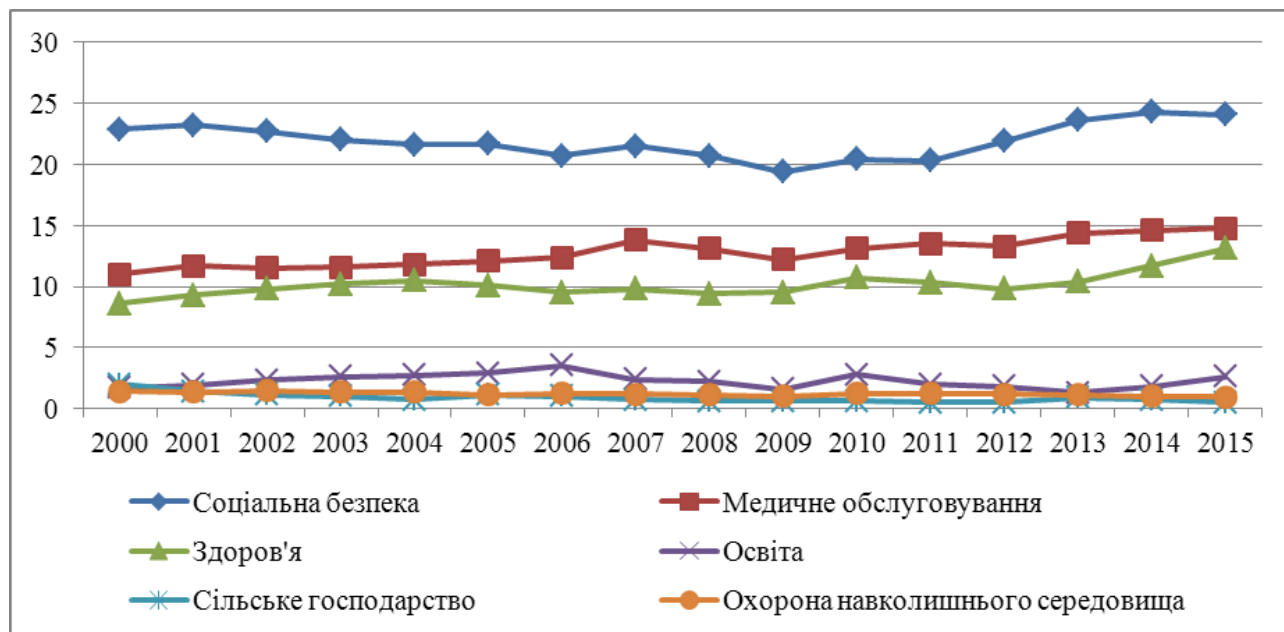

Рисунок 4.1 – Національне державне фінансування США базових секторів сталого розвитку, % державних видатків (складено автором на основі [274])

Японія.

Організаційна структура управління національним державним фінансуванням базових секторів сталого розвитку.

Підготовка проекту бюджетних видатків для затвердження парламентом здійснюється Бюджетним бюро Міністерства фінансів Японії на основі заявок інших міністерств. Головним розпорядником коштів, що виділяються з державного бюджету на національне фінансування базових секторів сталого розвитку є Міністерство фінансів Японії. Бюджетні кошти розподіляються між такими міністерствами Японії: Міністерство охорони здоров'я, праці і добробуту; Міністерство освіти, культури, спорту, науки і технологій; Міністерство навколишнього середовища; Міністерство сільського господарства, лісових угідь та рибного промислу.

Обсяги національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку.

Як свідчать дані табл. 4.6, протягом 2009–2014 рр. національне державне фінансування базових секторів сталого розвитку Японії збільшилось з 32,8 до 212,3 трлн. єн (у 6,5 раза).

Таблиця 4.6 – Національне державне фінансування Японією базових секторів сталого розвитку (складено автором за даними [275])

Рік	Соціальний захист		Освіта		Сільське господарство		Охорона навколишнього середовища	
	трлн. єн	%	трлн. єн	%	трлн. єн	%	трлн. єн	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2009	24,8	28,0	5,3	6,0	0,6	0,6	2,1	2,4
2010	27,3	29,5	5,6	6,1	0,6	0,6	1,3	1,4
2011	28,7	31,1	5,5	6,0	0,4	0,5	1,2	1,3
2012	26,4	29,2	5,4	6,0	0,4	0,5	1,5	1,7
2013	29,1	31,4	5,4	5,8	0,6	0,6	1,9	2,1
2014	30,5	31,8	5,4	5,7	0,6	0,6	1,7	1,8

Частка державних видатків, спрямованих у 2009–2014 рр. на фінансування базових секторів сталого розвитку Японії, становила в середньому 39 % загальних видатків бюджету. Як свідчать дані рис. 4.2, найбільша частка державних видатків спрямована до сектору соціального захисту (30 %). Друге місце посідають видатки до сектору освіти – 6 %, третє місце – до охорони навколишнього середовища – 2 %. Найменшу частку становлять видатки до сільськогосподарського сектору – 1 %.

Протягом 2009–2014 рр. спостерігається тенденція до збільшення частки державних видатків до соціального сектору (в 1,1 раза), зменшення – охорони навколишнього середовища (в 1,3 раза), освіти (в 1,1 раза).

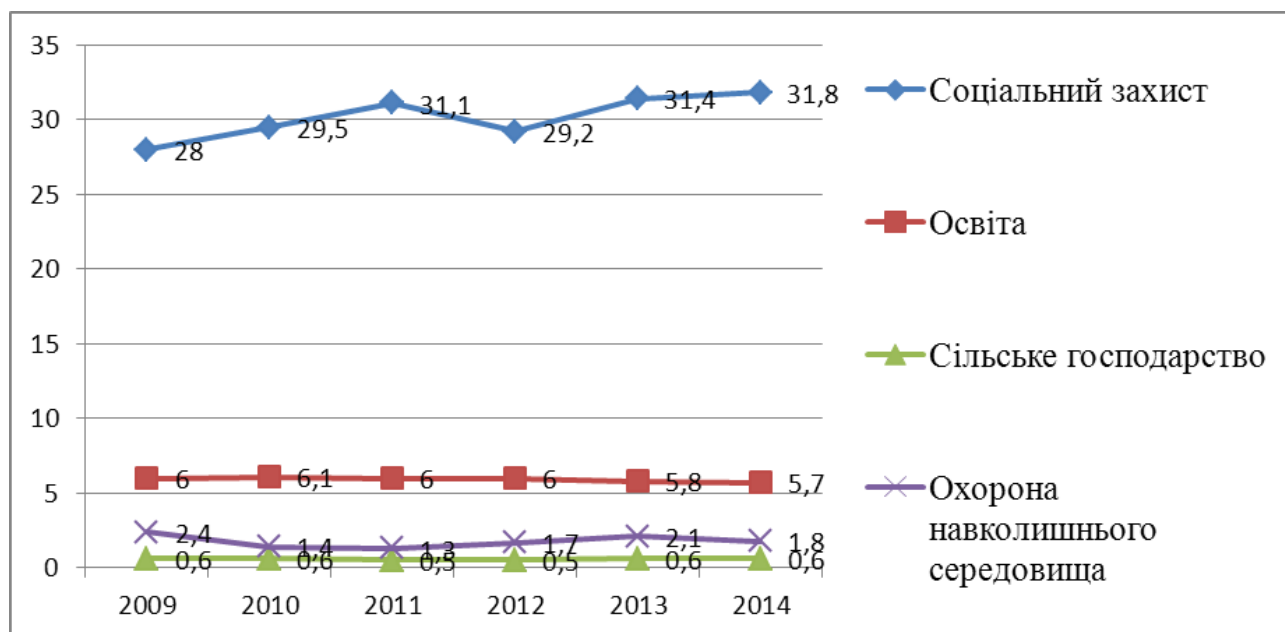

Рисунок 4.2 – Національне державне фінансування Японією базових секторів сталого розвитку, % державних видатків (складено автором за даними [275])

Європейський Союз.

Організаційна структура управління національним державним фінансуванням базових секторів сталого розвитку.

Виконання державного бюджету в країнах-членах Європейського Союзу забезпечується Міністерствами фінансів, які розподіляють кошти між іншими міністерствами, що відповідають за реалізацію політики у базових секторах сталого розвитку.

Обсяги національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку.

Аналізуючи національне державне фінансування базових секторів сталого розвитку в країнах-членах ЄС, слід відзначити такі тенденції: збільшення протягом 2006–2014 рр. частки видатків, спрямованих до сектору соціального захисту в 1,1 раза, охорони здоров'я – в 1,03 раза, зменшення частки видатків на освіту – з 11 % до 10,2 % (рис. 4.3).

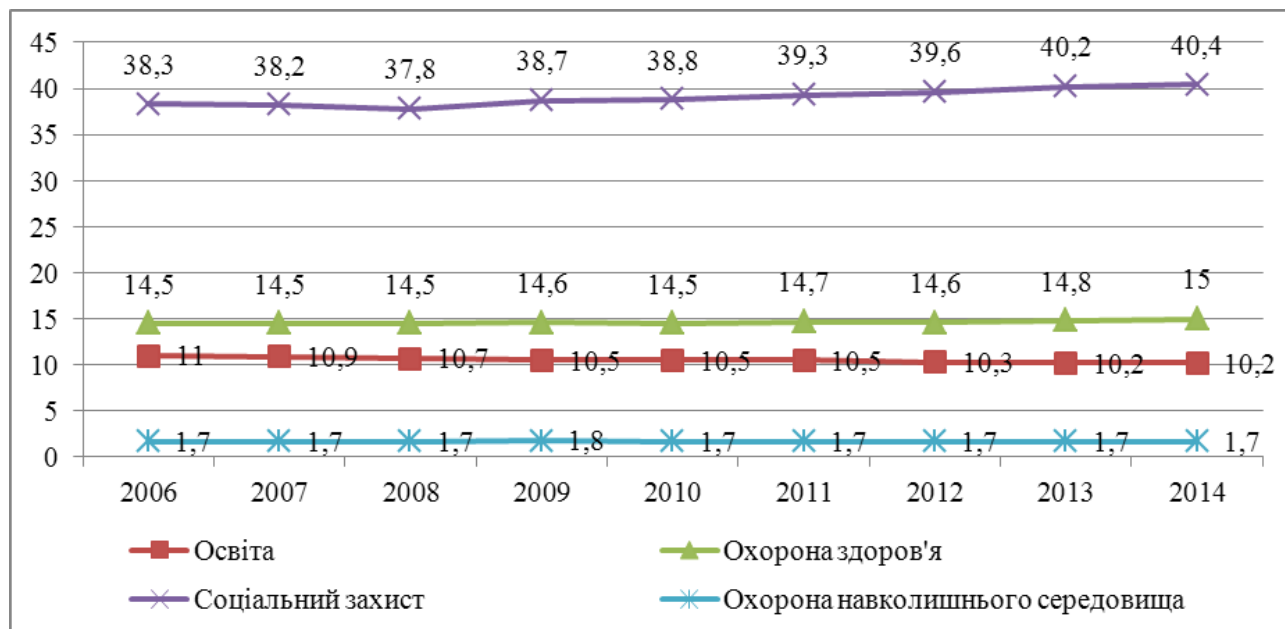

Рисунок 4.3 – Загальне національне державне фінансування в країнах ЄС, % загальних державних видатків (середнє значення) (складено автором на основі ([276]))

За даними статистичної служби ЄС (Євростат), найбільша частка державних видатків до сектору соціального захисту 2014 року була спрямована в таких країнах, як Словаччина (48 %), Люксембург (44 %), Фінляндія (44 %), Франція (43 %), Італія (42 %), Австрія (41 %) [277]. Майже вдвічі менша частка державних коштів була виділена до цього сектору Ісландією та Кіпром (22 % і 25 % відповідно). На охорону здоров'я найбільша частка державного фінансування спрямована Нідерландами (17 %), Великою Британією (17 %), Норвегією (17 %), Ісландією (17 %), Литвою (16 %), Данією (16 %), Австрією (15 %), Бельгією (15 %). Найменша частка державних асигнувань виділена до сектору охорони здоров'я в Швейцарії (7 %), Угорщині (10 %), Латвії (10 %),

Польщі (11 %), Румунії (12 %), Люксембурзі (12 %). Найбільша частка державних видатків надійшла до сектору освіти в таких країнах, як Швейцарія (18 %), Ісландія (17 %), Латвія (16 %), Литва (16 %). Найменша – в Італії (8 %), Румунії (9 %), Австрії, Франції та Болгарії (по 10 %). На охорону навколишнього середовища найбільша частка державних коштів була спрямована Мальтою (4 %), Нідерландами, Люксембургом, Чехією (3 %). Найменша – Фінляндією (0,4 %), Кіпром (0,5 %), Швецією (0,6 %). Порівняльну характеристику здійснення національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку США, Японії та ЄС представлено в табл. 4.7.

Таблиця 4.7 – Порівняльна характеристика здійснення національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку США, Японії та ЄС (складено автором)

Національне державне фінансування базових секторів сталого розвитку		
США	Японія	Європейський Союз
<p><i>Пріоритетність у державному фінансуванні:</i> соціальна безпека (22 %), медичне обслуговування (13 %), охорона здоров'я (10 %), освіта (2 %), сільське господарство (1 %), охорона довкілля (1 %).</p> <p><i>Тенденції у фінансуванні в 2000–2015 рр.:</i> збільшення частки державних видатків на охорону здоров'я і освіти (у 1,5 раза), медичного обслуговування (у 1,3 раза), соціальної безпеки (у 1,1 раза); зменшення – до сектору сільського господарства (у 4 раза), охорони навколишнього середовища (у 1,4 раза)</p>	<p><i>Пріоритетність у державному фінансуванні:</i> соціальний захист (30 %), освіта (6 %), охорона навколишнього середовища (2 %), сільське господарство (1 %).</p> <p><i>Тенденції у фінансуванні в 2009–2014 рр.:</i> збільшення частки державних видатків до соціального сектору (у 1,1 раза); зменшення – охорони навколишнього середовища (у 1,3 раза), освіти (у 1,1 раза)</p>	<p><i>Пріоритетність у державному фінансуванні:</i> соціальний захист (39 %), охорона здоров'я (14,6 %), освіта (10,5 %), охорона навколишнього середовища (1,7 %).</p> <p><i>Тенденції у фінансуванні в 2006–2014 рр.:</i> збільшення частки державних видатків до сектору соціального захисту (у 1,1 раза), охорони здоров'я (у 1,03 раза); зменшення частки видатків на освіту (у 1,1 раза)</p>

Таким чином, проведений аналіз організаційної структури управління національним державним фінансуванням базових секторів сталого розвитку, обсягів національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку США, Японії та країн-членів Європейського Союзу дозволяє встановити такі тенденції та особливості:

- наявність в усіх країнах власної організаційної структури управління національним державним фінансуванням базових секторів сталого розвитку;
- пріоритетність базових секторів сталого розвитку в державному національному фінансуванні США, Японії та ЄС: найбільша частка бюджетних коштів спрямована до сектору соціального захисту (країни ЄС (39 %), Японія

(30 %), США (22 %) та охорони здоров'я (ЄС (14,6 %), США (10 %)). На розвиток сектору освітніх послуг в країнах ЄС виділяється в середньому 10,5 % державних видатків, в Японії – 6 %, у США – 2 %. Найменша частка державних коштів спрямована до сектору охорони навколишнього середовища (ЄС (1,7 %), Японія (2 %), США (1 %)) та сільського господарства (Японія (2 %), США (1 %));

- різноспрямованість тенденцій у національному державному фінансуванні базових секторів сталого розвитку США, Японії та ЄС: збільшення усіма країнами державних видатків до сектору соціального захисту (в 1,1 раза), охорони здоров'я (в 1,1–1,5 раза); зменшення США – до сектору сільського господарства (у 4 рази), США та Японією – до сектору охорони навколишнього середовища (у 1,4 раза та 1,3 раза відповідно); Японією та ЄС – до сектору освіти (в 1,1 раза).

4.3. Політики США, Японії та країн Європейського Союзу в сфері надання зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку

Протягом п'ятдесяти років розвинені країни світу сприяли міжнародному розвитку, надаючи зовнішню допомогу країнам з низьким та середнім рівнем доходів з метою їх економічного та соціального зростання. З прийняттям «Декларації тисячоліття ООН» 2000 року допомога високорозвинених країн стала відповідати цілям розвитку тисячоліття та спрямовуватися на вирішення конкретних завдань щодо ліквідації злиденності та голоду, забезпечення освіти, підтримки систем охорони здоров'я, боротьби з ВІЛ/СНІДом, забезпечення екологічної стійкості в країнах, що розвиваються.

Найбільшими в світі донорами, які з 60-х рр. ХХ ст. надають офіційну допомогу розвитку країн з низьким та середнім рівнем доходів, є Сполучені Штати Америки, Європейський Союз і Японія. Використовуючи різні підходи, інструменти та способи надання зовнішньої допомоги, ці країни здійснюють величезний внесок у забезпечення потреб країн, що розвиваються, з метою досягнення сталого розвитку.

Для оцінки національних політик США, ЄС і Японії у сфері надання зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку необхідним є проведення аналізу стратегічних пріоритетів і політик; організаційної структури управління зовнішньою допомогою; динаміки бюджету зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку; обсягів фінансування програм сталого розвитку (за регіонами, країнами, базовими секторами сталого розвитку); якості та ефективності зовнішньої допомоги (за часткою грантів і грант-елементу, критерієм «зв'язаності» допомоги).

Сполучені Штати Америки.

Стратегічні пріоритети та політики.

Політика США у сфері надання зовнішньої допомоги країнам, що

розвиваються, визначається Законом «Про іноземну допомогу» 1961 року, прийнятим з метою сприяння зовнішній політиці, безпеці та загальному добробуту США шляхом надання допомоги народам світу в їхніх зусиллях щодо економічного розвитку і внутрішньої та зовнішньої безпеки [278]. Закон визначає цілі, на досягнення яких повинна спрямовуватися політика США у сфері надання зовнішньої допомоги: 1) скорочення найгірших проявів бідності серед найбідніших верств населення світу; 2) створення сприятливих умов для країн, що розвиваються, з метою досягнення цими країнами економічного зростання, справедливого розподілу вигод; 3) заохочення і посилення процесів розвитку окремих цивільних і економічних прав; 4) інтеграція країн, що розвиваються, до відкритої та справедливої міжнародної економічної системи; 5) заохочення належного врядування шляхом боротьби з корупцією та підвищення прозорості і підзвітності [278].

У рамках визначених цілей США здійснюють щорічне коригування політики у сфері надання зовнішньої допомоги, виділяючи найголовніші завдання. Протягом 2001–2015 рр. пріоритети США у наданні зовнішньої допомоги змінювались відповідно до глобальних викликів і загроз. Так, 2001 року спеціальні завдання США у наданні допомоги охоплювали вирішення проблем, пов'язаних з ВІЛ/СНІДом, сталою енергією, тропічними лісами і біорізноманіттям, жертвами тортур, населенням [279].

Новими завданнями в рамках стратегічних пріоритетів США 2002 року стали: економічне зростання та сільське господарство; глобальне здоров'я; запобігання конфліктам і допомога розвитку [279]. До стрижнів зовнішньої допомоги США у 2004–2005 рр. було віднесено економічне зростання, сільське господарство і торгівля; глобальне здоров'я; допомога у встановленні демократії, запобігання конфліктам і надання гуманітарної допомоги.

2005 року до пріоритетних програм у сфері зовнішньої допомоги США було віднесено такі програми, як «Побудова вільного і процвітаючого Іраку»; «Перемога миру в Афганістані»; «Боротьба за мир в Судані», «Боротьба з ВІЛ/СНІДом» [279].

У 2006–2007 рр. до попередніх пріоритетних програм, зокрема допомоги Іраку, Афганістану і Судану в досягненні стабільності й безпеки, були включені й такі операційні цілі: просування трансформаційного розвитку; зміцнення уразливих держав; реагування на гуманітарні потреби; вирішення глобальних проблем [279].

2008 року в результаті проведених реформ США у сфері надання зовнішньої допомоги були встановлені нові стратегічні рамки: 1) мир і безпека; 2) справедливе і демократичне управління; 3) інвестування в людський капітал; 4) економічне зростання; 5) гуманітарна допомога [279].

У 2009–2010 рр. зовнішня допомога США була спрямована на підтримку зусиль США у війні з терором, забезпечення надійної допомоги для досягнення економічної, демократичної та політичної стабілізації та розвитку в Іраку та Афганістані, зміцнення безпеки, розвитку і демократії в Пакистані; зміцнення можливостей для ефективного надання зовнішньої допомоги США тим

партнерам, де програми мають найбільший вплив; зниження рівня бідності за рахунок інвестицій, спрямованих на розширення стабільних, демократичних і процвітаючих націй; вирішення проблем безпеки в ключових державах і регіонах (Сахель, Арабо-Перська затока), глобальні операції підтримки миру та регіональних ініціатив у боротьбі з тероризмом (підтримка Ізраїлю, Сомалі, Ліберії, Судану); підтримку боротьби зі смертельними хворобами (ВІЛ/СНІДом, туберкульозом, малярією, поліомієлітом); охорону здоров'я матерів і дітей; планування сім'ї; доступ до чистої води; сприяння освіті [279].

2011 року пріоритетами США стали: зміна клімату; глобальне співробітництво (розширення економічних можливостей з підтримки підприємництва, а також стійкості приватного сектору у створенні робочих місць; популяризація науки, технологій та інновацій для вирішення загальних проблем ХХІ ст.; сприяння розвитку людського потенціалу за допомогою розширення можливостей молоді та жінок повною мірою брати участь в економічному і соціальному прогресі суспільства); Глобальна ініціатива в сфері охорони здоров'я; програма «Нагодувати майбутнє». При цьому до високо пріоритетних цілей було віднесено: зміцнення Афганістану і Пакистану; сприяння народу Іраку в продовженні будівництва суверенної, стабільної та самодостатньої держави (перехід США від військової до цивільної відповідальності в Іраку, покращення безпеки, політичних і економічних показників); глобальне здоров'я; зміна клімату; продовольча безпека; демократичне врядування; глобальна безпека – нерозповсюдження ядерної зброї: покращення контролю запобігання розповсюдження ядерної зброї та забезпечення безпечного, мирного використання ядерної енергії [279].

Стратегічним планом США на 2014–2017 рр. встановлено такі цілі: 1) зміцнення економічних досягнень Америки та позитивного економічного ефекту; 2) зміцнення впливу зовнішньої політики Америки на стратегічні виклики (будівництво нової стабільності на Близькому Сході та в Північній Африці; запобігання і реагування на кризи і конфлікти, надання гуманітарної допомоги; боротьба з викликами глобальної безпеки та здоров'я); 3) заохочення переходу до низького рівня викидів і стійкого до зміни клімату в світі поряд з розширенням глобального доступу до сталої енергетики; 4) захист основних інтересів США шляхом просування демократії та прав людини, зміцнення громадянського суспільства; 5) модернізація дипломатії та розвитку [280].

Організаційна структура управління зовнішньою допомогою.

Загальне керівництво у сфері надання зовнішньої допомоги здійснює Державний департамент США, що виконує функцію міністерства закордонних справ. До структури державного департаменту США входять підрозділи, які здійснюють фінансування зовнішньої допомоги: Бюро зі стабілізації та запобігання конфліктам, Антитерористичне бюро, Бюро з демократії, прав людини й праці, Бюро з енергетичних ресурсів, Бюро з глобальної координації з боротьби зі СНІДом і дипломатії в сфері охорони здоров'я, Бюро міжнародних організацій, Бюро з міжнародної безпеки та нерозповсюдження ядерної зброї тощо.

Провідним агентством уряду США, через рахунки якого здійснюється найбільше фінансування зовнішньої допомоги, є Агентство міжнародного розвитку (USAID), місія якого полягає у виконанні взаємодоповнюючих і нерозривно пов'язаних цілей: викорінення крайньої бідності та сприяння розвитку стійких демократичних суспільств, що здатні реалізувати свій потенціал [281]. До структури USAID входять такі функціональні бюро, як Бюро з продовольчої безпеки, Бюро з питань економічного зростання, освіти і охорони навколишнього середовища, Бюро з питань демократичного управління, запобігання конфліктам і гуманітарної допомоги, Бюро глобального здоров'я.

Фінансуванням зовнішньої допомоги займаються також більше 20-ти державних структур, до яких, зокрема, входять Міністерство сільського господарства, Казначейство, незалежні агентства (Корпус Миру, Корпорація «Виклики тисячоліття», Міжамериканський фонд, Фонд Африканського розвитку).

Динаміка бюджету зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку.

Загальний обсяг потоків фінансових ресурсів, спрямованих США до країн, що розвиваються, збільшився 2013 року порівняно з 2006 р. у 6 разів і становив 149 млрд. дол. США (табл. 4.8).

Таблиця 4.8 – Потоки фінансових ресурсів, спрямовані США до країн, що розвиваються (складено автором на основі [282])

Потоки фінансових ресурсів	Офіційна допомога розвитку, млн. дол. США (валова)	Інші офіційні потоки, млн. дол. США	Гранти неурядових громадських організацій, млн. дол. США	Приватні трансферти, млн. дол. США	Всього, млн. дол. США	ОДР/ВВП, %
2006	11136	2438	315	12290	26179	0,58
2007	21787	-1632*	12161	97545	129861	0,93
2008	26842	-1100*	17122	-28781	14083	0,10
2009	28831	988	16288	69168	115275	0,82
2010	30353	5	22786	161234	214378	1,46
2011	30783	2567	23284	108451	165085	1,09
2012	30687	2462	22097	107194	162440	0,98
2013	31497	1427	22579	93299	148802	0,87
Всього	211916	7155	136632	620400	976103	x
Частка в загальному обсязі фінансових ресурсів, %	21,7	0,7	14	63,6	100	x

Примітки: * – сума повернутих коштів країнами-боржниками перевищує суму наданих кредитів.

Найбільшу частку (63,6 %) у загальному обсязі фінансових ресурсів США становлять приватні трансферти, що охоплюють банківські кредити, приватні експортні кредити та прямі інвестиції, які збільшилися протягом 2006–2013 рр.

майже у 8 разів. Частка валової ОДР, яка враховує суми погашення позик, що сплачуються країнами-реципієнтами протягом того ж періоду, становила 21,7 %, протягом 2006–2013 рр. її обсяги збільшилися у 3 рази. Гранти неурядових громадських організацій США надані країнам, що розвиваються, становили 14 %, порівняно з 2006 р. їх обсяг збільшився 2013 року майже у 72 рази. Інші офіційні потоки, що охоплюють експортні кредити, фінансування прямих інвестицій, фінансування міжнародних організацій, становили 0,7 % загального обсягу фінансових ресурсів, спрямованих США до країн, що розвиваються. Чистий обсяг інших офіційних потоків становив 1,4 млрд. дол. США 2013 року. Від’ємне значення суми інших офіційних потоків, що охоплюють експортні кредити, фінансування прямих інвестицій, фінансування міжнародних організацій, пояснюється перевищенням суми повернених кредитів країнами-боржниками над сумою наданих кредитів США (в офіційній статистиці повернення позик віднімається із загальної суми нових трансфертів за рік).

Фінансування США зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку здійснюється відповідно до пріоритетів, визначених у щорічних обґрунтуваннях бюджетних асигнувань Державним департаментом США та затверджених Конгресом США. Протягом 2000–2015 рр. відбулися зміни у формі представлених бюджетів, що пов’язано з трансформацією стратегічних рамок зовнішньої допомоги США. Так, у 2000–2001 рр. фінансування США було спрямовано на здійснення 5-ти розширених програм, у 2002–2005 рр. – 3-х об’єднаних програм у сфері сталого розвитку (табл. 4.9).

Таблиця 4.9 – Бюджет двосторонньої зовнішньої допомоги Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) на цілі сталого розвитку, 2000–2005 рр., млрд. дол. США (складено автором за даними [279])

Програми	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Економічне зростання та сільське господарство	0,4	0,5	3,4	3,7	1,2	1,2
Демократія / управління	0,1	0,2	x	x	x	x
Розвиток людського потенціалу	0,1	0,2	x	x	x	x
Населення, здоров’я, харчування	0,9	1,1	x	x	x	x
Навколишнє середовище	0,3	0,3	x	x	x	x
Глобальне здоров’я	x	x	1,5	1,6	1,8	1,5
Запобігання конфліктам і допомога розвитку	x	x	2,2	x	x	
Демократія, запобігання конфліктам і гуманітарна допомога	x	x	x	2,5	0,2	0,2
Усього	1,8	2,3	7,1	7,8	3,2	2,9

З 2006 р. бюджет зовнішньої допомоги США на цілі сталого розвитку розподіляється між такими програмами: 1) мир і безпека; 2) справедливе і демократичне управління; 3) інвестування в людей; 4) економічне зростання; 5) гуманітарна допомога (табл. 4.10).

Таблиця 4.10 – Бюджет двосторонньої зовнішньої допомоги Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) на цілі сталого розвитку, 2006–2017 рр., млрд. дол. США (складено автором за даними [279])

Ціль	Напрямок програми	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Мир та безпека	Боротьба з тероризмом, зі зброєю масового знищення, з наркотиками, з транснаціональною злочинністю; операції зі стабілізації й реформи сектору безпеки; пом'якшення наслідків конфліктів і примирення	6,8	6,8	6,8	9,6	8,7	8,8	10,6	10,7	8,5	8,7	8,7	8,4
Справедливе і демократичне управління	Верховенство закону і права людини; врядування; політична конкуренція і консенсус; громадянське суспільство	1,2	1,1	1,4	2,7	3,2	2,5	2,6	2,8	1,9	8,7	2,9	2,7
Інвестування в людей	Охорона здоров'я	4,1	5,5	7,2	8,2	8,8	8,6	9,1	8,6	9,3	1,9	8,8	9,3
	Освіта	0,9	0,7	0,9	1,1	1,1	0,9	1,1	0,7	0,9	0,9	0,9	0,8
	Соціальні та економічні послуги, захист уразливих груп населення	0,1	0,2	0,3	1,0	0,5	0,4	0,4	0,3	0,4	0,9	0,4	0,3
Економічне зростання	Макроекономічна основа для зростання	0,4	0,2	0,2	0,3	0,2	0,4	0,3	0,4	0,5	0,47	0,5	0,7
	Торгівля та інвестиції	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,15	0,2	0,3
	Фінансовий сектор	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,09	0,08	0,07	0,1	0,3	0,4	0,1
	Інфраструктура	0,4	0,3	0,4	1,0	0,4	1,3	0,9	1,0	0,4	0,5	0,5	0,6
	Сільське господарство	0,6	0,4	0,4	1,1	1,6	1,4	1,4	1,5	1,1	1,1	1,1	1,1
	Конкурентоспроможність приватного сектору	0,4	0,4	0,3	0,6	0,7	0,5	0,5	0,5	0,4	0,3	0,6	0,6
	Економічні можливості	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2
Охорона навколишнього середовища	0,3	0,3	0,3	0,4	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,9	1,0	1,3
Гуманітарна допомога	Захист і допомога, готовність до стихійних лих; управління міграцією	1,8	2,3	2,6	4,9	4,0	3,8	4,1	3,8	6,2	6,3	5,6	6,0
Усього		17,8	18,8	21,3	31,4	30,5	29,9	32,3	31,5	30,8	39,8	31,8	32,4

Як свідчать дані табл. 4.10, загальний обсяг бюджету двосторонньої зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку збільшився протягом 2006–2017 рр. в 1,8 раза. Спостерігається збільшення фінансування за програмами щодо справедливого і демократичного управління (у 2,3 раза); з миру та безпеки (в 1,2 раза); інвестування в людей (у 2,1 раза), зокрема, охорони здоров'я (у 2,3 раза), соціальних та економічних послуг, захисту уразливих груп населення (у 3 рази); економічного зростання (в 1,7 раза), зокрема, макроекономічної основи для зростання (в 1,8 раза), інфраструктури (в 1,5 раза), сільського господарства (в 1,8 раза), конкурентоспроможності приватного сектору (у 1,5 раза), охорони навколишнього середовища (у 4 рази); гуманітарної допомоги (у 3,3 раза).

Зафіксовано також зменшення запланованих бюджетних коштів на фінансування сектору освіти, що включено до програм інвестування в людей, у 1,1 раза; торгівлі та інвестицій, фінансового сектору, що входить до програм економічного зростання, у 1,5 та 3 рази відповідно.

Аналізуючи загалом динаміку бюджету двосторонньої зовнішньої допомоги Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) на цілі сталого розвитку у 2000–2017 рр., слід відзначити збільшення фінансування програм, спрямованих на демократичне управління у 27 разів, економічне зростання – в 11,3 раза, охорони навколишнього середовища – у 4,3 раза, надання гуманітарної допомоги – у 4 рази, інвестування в людський потенціал – в 1,1 раза.

Крім зазначених програм, США здійснює глобальні ініціативи, на фінансування яких протягом 2015–2017 рр. виділено більше 30 млрд. дол. США (табл. 4.11).

Таблиця 4.11 – Фінансування США пріоритетних глобальних ініціатив у сфері фінансування сталого розвитку, млрд. дол. США (складено автором на основі [279])

Програма	2015	2016	2017
Програма США «Нагодувати майбутнє»:	1,1	1,1	1,1
- сільськогосподарський розвиток;	1,0	1,0	1,0
- харчування	0,1	0,1	0,1
Глобальна ініціатива США у сфері охорони здоров'я	8,5	8,2	8,6
Глобальна ініціатива США з боротьби зі зміною клімату:	0,5	0,5	0,5
- адаптація;	0,2	0,2	0,2
- чиста енергія;	0,2	0,2	0,2
- стійкість ландшафтів	0,1	0,1	0,1
Усього	10,1	9,8	10,2

Частка фінансових ресурсів, виділених на виконання Глобальної ініціативи США у сфері охорони здоров'я, становить 84 %, програми «Нагодувати майбутнє» – 11 %, Глобальної ініціативи США з боротьби зі зміною клімату – 5 %.

Глобальна ініціатива США у сфері охорони здоров'я спрямована на досягнення наступних цілей: боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та туберкульозом, тропічними хворобами; охорона здоров'я матерів, дітей, харчування, планування сім'ї та репродуктивне здоров'я. Ініціатива охоплює інвестиції та програми з глобальної охорони здоров'я, що здійснюються урядом США у 80 країнах світу.

В основі Глобальної ініціативи США у сфері охорони здоров'я лежать такі принципи: увага до охорони здоров'я жінок, дівчат і гендерна рівність; посилення впливу шляхом стратегічної координації та інтеграції; зміцнення та підключення основних організацій, глобальних партнерств у сфері охорони здоров'я та залучення приватного сектору; заохочення освоєння програм країнами та інвестиції в плани, що здійснюються на рівні країни; забезпечення сталості шляхом зміцнення систем охорони здоров'я; покращення системи виміру, моніторингу та оцінки; сприяння науковим дослідженням та інноваціям [283].

Програма «Нагодувати майбутнє» – ініціатива США, створена 2009 року з метою забезпечення глобальної продовольчої безпеки та покращення раціону населення, з урахуванням економічної ефективності результатів і відповідно до планів окремих країн щодо стимулювання економічного зростання. Програма спрямована на підтримку фермерських господарств, особливо жіночих, шляхом створення партнерств з приватним сектором, групами громадянського суспільства та науковими колами. Програма сприяє довгостроковому економічному зростанню за рахунок упровадження технологій та інновацій.

Програма «Нагодувати майбутнє» задіює ресурси таких адміністративних підрозділів уряду США:

- USAID (керівництво програмою);
- Державний департамент (використання дипломатії для координування і збільшення обсягу ресурсів, одержуваних від інших донорів, а також для просування політичних реформ);
- корпорація «Виклики тисячоліття» (сприяння країнам у отриманні допомоги з метою удосконалення інфраструктури, реформування земельної політики і здійснення програм навчання бізнесу);
- Корпус миру (підтримка волонтерами проектів економічного розвитку громад у сфері сільського господарства, навколишнього середовища та харчування);
- Міністерство сільського господарства США (підтримка в сфері сільськогосподарських досліджень і розширення агросфери, а також аналізу економіки і ринку);
- Фонд африканського розвитку США (допомога асоціаціям фермерів і підприємствам харчової промисловості, сприяння розвитку економіки сільських регіонів);
- Міністерство торгівлі США (підтримка торгівлі та інвестицій у 19 країнах-реципієнтах допомоги, метеорологічне та кліматичне прогнозування);
- Корпорація з приватних інвестицій за кордоном (підтримка інвестицій

за рахунок страхування, боргового фінансування та підтримки приватних інвестиційних фондів);

- Міністерство фінансів США (координація багатосторонньої банківської підтримки розвитку);

- Офіс торговельного представника Сполучених Штатів (торговельна та інвестиційна політика) [284].

Глобальна ініціатива з боротьби зі зміною клімату охоплює питання зміни клімату при наданні США допомоги іноземним державам та розробляє практичні рішення на місцях у всьому світі, допомагаючи країнам, що розвиваються, скоротити викиди парникових газів і підвищити стійкість до наслідків зміни клімату [285].

Зусилля США спрямовані на вирішення таких завдань, як адаптація (надання допомоги вразливим країнам і спільнотам в адаптації і підвищенні стійкості до наслідків зміни клімату, особливо найменш розвиненим країнам і малим острівним державам); використання чистої енергії (прискорення світового переходу до низьковуглецевої економіки шляхом розвитку і розповсюдження екологічно чистих технологій); стійкість ландшафтів (підвищення секвестрації вуглецю, дерев, рослин і ґрунту) [279].

Обсяги фінансування програм сталого розвитку (за регіонами, країнами, базовими секторами сталого розвитку).

Як свідчать дані рис. 4.4, протягом 2000–2014 рр. обсяг наданої США офіційної допомоги розвитку збільшився у 2,5 рази та становив 395,2 млрд. дол. США.

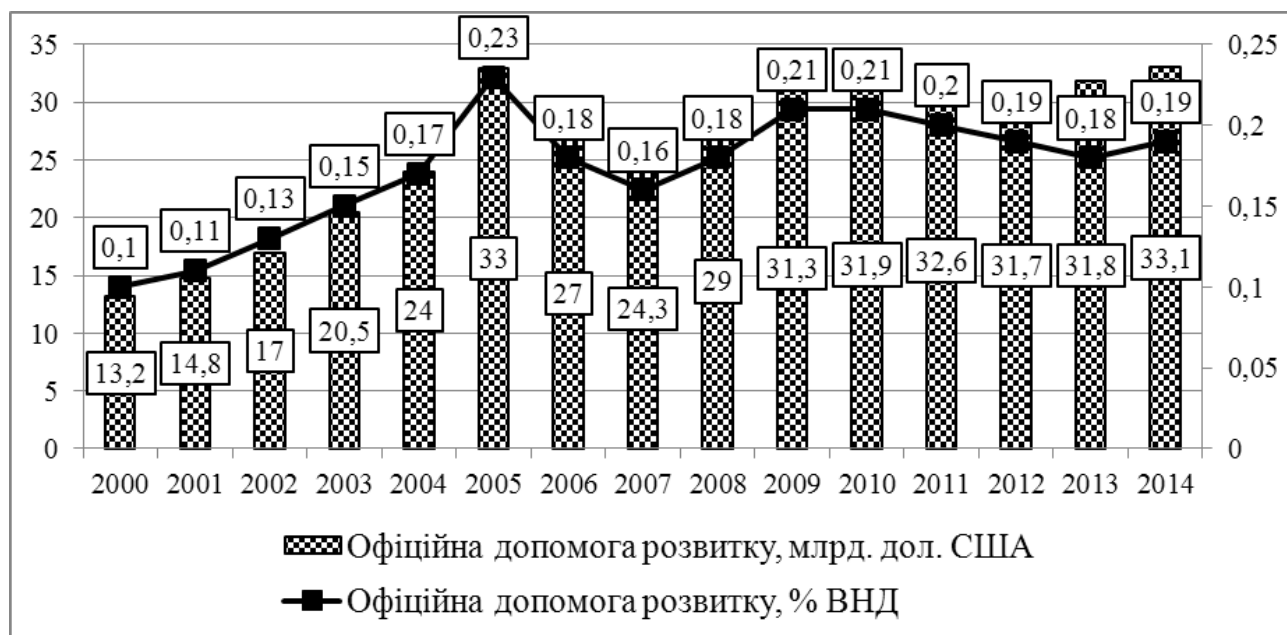

Рисунок 4.4 – Офіційна допомога розвитку, надана США країнам, що розвиваються (складено автором за даними [247])

Незважаючи на збільшення США обсягів офіційної допомоги розвитку, частка допомоги є значно нижчою встановленого рівня 0,7 % ВНД (середнє значення у 2000–2014 рр. становило усього 0,17 % ВНД).

Різке зростання офіційної допомоги розвитку 2005 року пов'язано зі збільшенням надання США допомоги країнам, що постраждали в результаті цунамі в Індійському океані, землетрусу в Пакистані, виконанням програм, спрямованих на відновлення стабільності та безпеки Іраку, Афганістану, Судану.

Найбільші обсяги офіційної допомоги розвитку, що надавалася США протягом 2000–2014 рр., були спрямовані до Азії (104,9 млрд. дол. США або 35 % загального обсягу допомоги) та Африки (91,4 млрд. дол. США або 30 % відповідно) (рис. 4.5). До країн Америки протягом зазначеного періоду надійшло 26,6 млрд. дол. США або 9 %. Спостерігається збільшення обсягів допомоги, наданої країнам Азії (у 5,2 раза), Африки (у 4,4 раза), Америки (у 1,3 раза). Різке підвищення 2005 року допомоги, спрямованої до Азії (у 2,6 раза порівняно з попереднім роком), пов'язано зі збільшенням надання фінансових ресурсів Іраку й Афганістану.

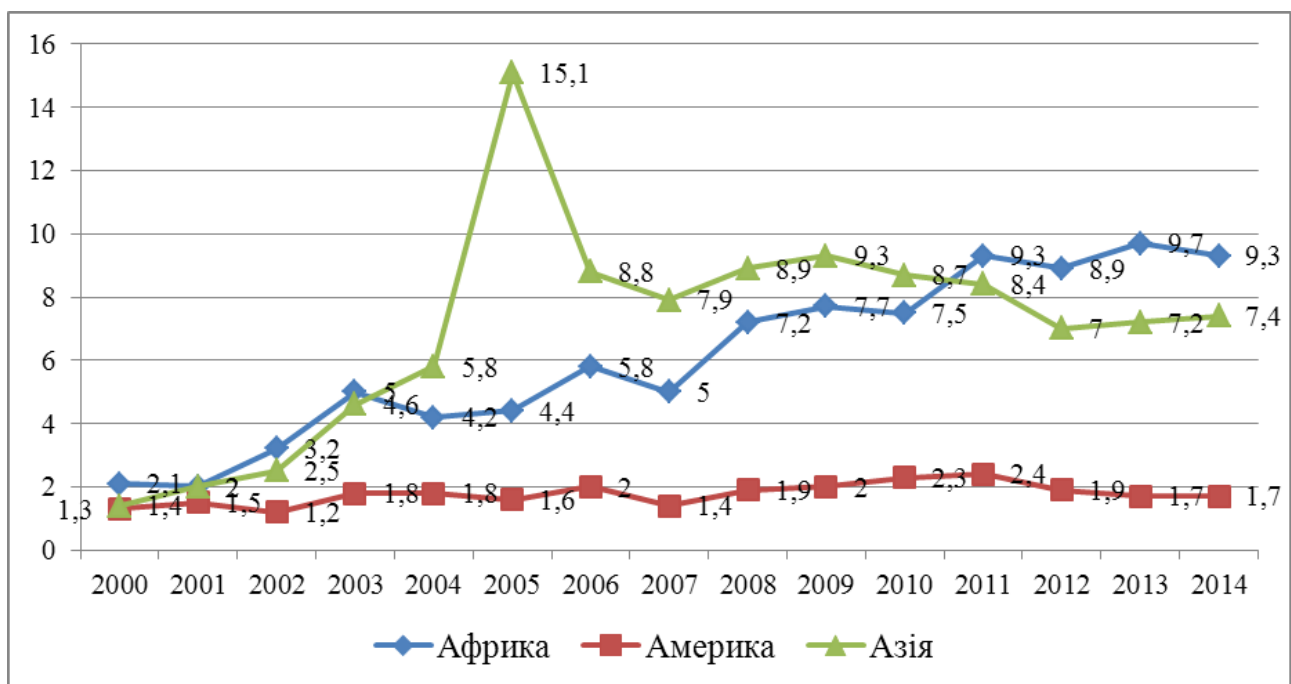

Рисунок 4.5 – Офіційна допомога розвитку, надана США за глобальними географічними регіонами, млрд. дол. США (складено автором за даними [248])

Найбільшими реципієнтами ОДР США протягом 2000–2014 рр. стали країни в таких регіонах:

- Азія – Ірак (32 %), Афганістан (22,2 %), Пакистан (7,4 %), Йорданія (6,4 %), Індонезія (2,2 %), Грузія (2,1 %), Філіппіни (1,5 %), Ліван (1,4 %), Бангладеш (1,33 %), Ємен (1 %), Казахстан (1 %), Камбоджа (1 %);

- *Африка* – Ефіопія (8,4 %), Судан (8,2 %), Кенія (6,6 %), Демократична Республіка Конго (6,3 %), Єгипет (5 %), Нігерія (4,9 %), Південна Африка (4,8 %), Уганда (4,5 %), Мозамбік (3,7 %), Замбія (3 %), Малі (1,9 %), Ліберія (1,8 %), Сомалі (1,8 %), Руанда (1,6 %), Малаві (1,6 %), Кот-д’Івуар (1,3 %), Намібія (1,2 %), Чад (1 %);

- *Америка* – Колумбія (23,3 %), Гаїті (16,5 %), Гондурас (15 %), Мексика (7,9 %), Перу (7,1 %), Болівія (6 %), Гватемала (4,1 %), Сальвадор (4,1 %), Нікарагуа (3,8 %);

- *Європа* – Сербія (24 %), Україна (14 %), Боснія та Герцеговина (10 %), Молдова (7,2 %), Македонія (6 %), Хорватія (4 %). При цьому слід зазначити, що Україна почала отримувати допомогу з 2005 р., Хорватія отримувала допомогу до 2010 р.

Слід відзначити, що майже третину офіційної допомоги розвитку, надану США протягом 2000–2014 рр., отримали 10 країн (рис. 4.6).

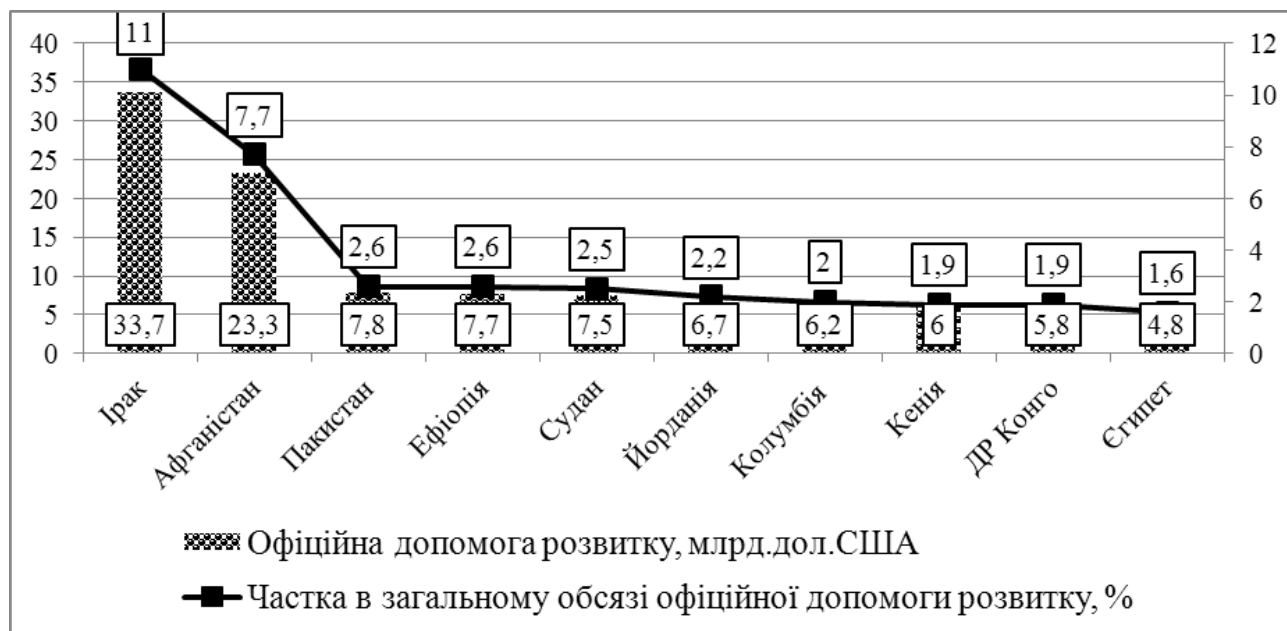

Рисунок 4.6 – Рейтинг найбільших 10-ти реципієнтів офіційної допомоги розвитку, наданої США у 2000–2014 рр. (складено автором за даними [248])

Як свідчать дані рис. 4.6, найбільшими країнами-реципієнтами допомоги стали Ірак і Афганістан, що пов’язано з виконанням США встановлених з 2005 р. пріоритетних програм «Побудова вільного і процвітаючого Іраку», «Перемога миру в Афганістані».

Ірак посідає перше місце у рейтингу найбільших реципієнтів ОДР США протягом 2002–2014 р. 2005 року відбулося різке збільшення ОДР Іраку (порівняно з 2002 р. обсяг допомоги виріс у 275 разів і становив 11 млрд. дол. США). Проте вже 2006 року обсяги наданої ОДР знизилися до 4,8 млрд. дол. США. Протягом 2006–2014 рр. обсяги ОДР США, спрямовані до Іраку, скоротилися до 0,4 млрд. дол. США (рис. 4.7).

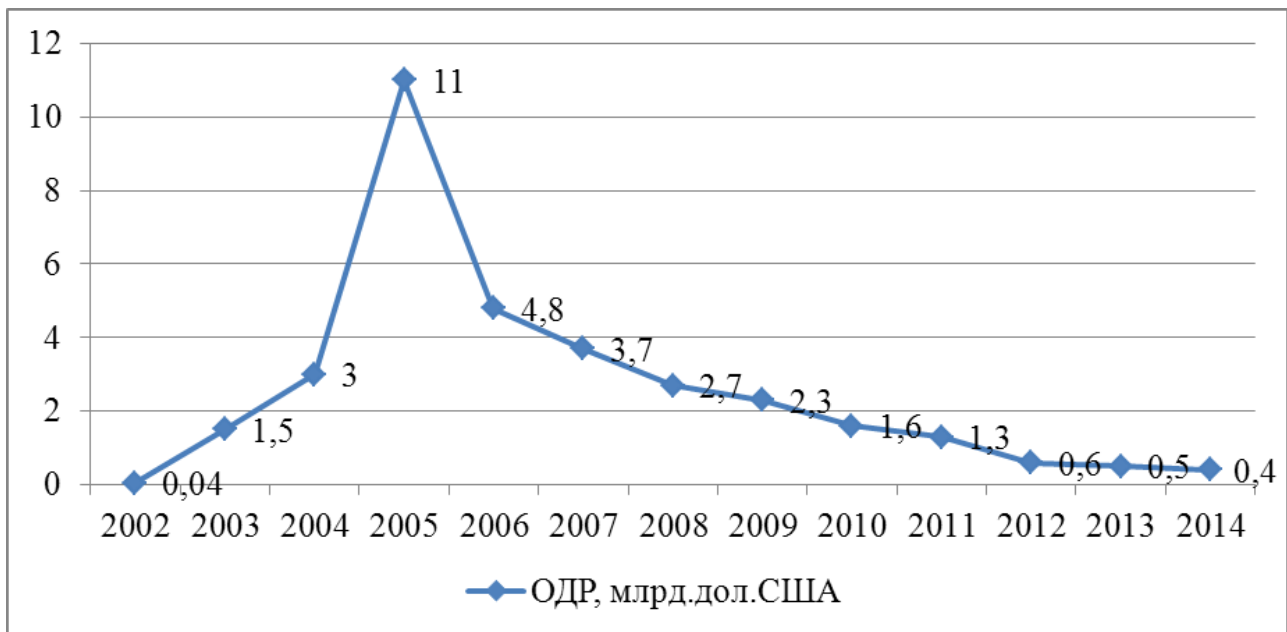

Рисунок 4.7 – Офіційна допомога розвитку, надана США Іраку (складено автором за даними [248])

Афганістан займає друге місце за отриманою від США ОДР: протягом 2000–2014 рр. загальний обсяг допомоги становив 23,3 млрд. дол. США (7,7 % загального обсягу ОДР). Як видно з даних рис. 4.8, якщо у 2000-2001 рр. допомога, спрямована США до Афганістану, становила 0,01 млрд. дол. США, то вже з 2002 р. вона почала поступово зростати. Протягом 2002–2009 рр. допомога збільшилася майже у 8 разів. Незважаючи на скорочення обсягів ОДР до 1,7 млрд. дол. США у 2013 р., у 2014 р. вона знову збільшилася майже в 1,2 раза.

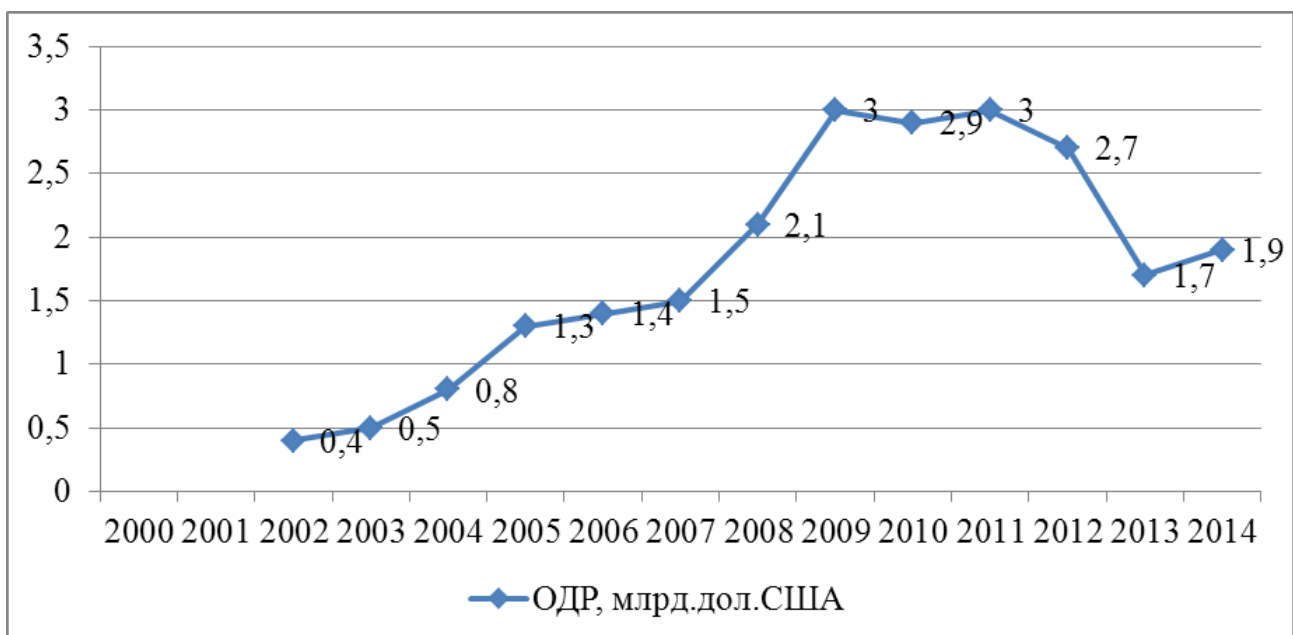

Рисунок 4.8 – Офіційна допомога розвитку, надана США Афганістану, млрд. дол. США (складено автором за даними [248])

Необхідно також відзначити, що з 2009 р. здійснюється розширене партнерство США та Пакистану: допомога США орієнтована на п'ять пріоритетних напрямів: енергетика, економічне зростання, забезпечення внутрішньої стабільності, освіта та охорона здоров'я. З 2005 р. значна частка допомоги надається Судану відповідно до програми США «Боротьба за мир в Судані» [279].

Аналізуючи офіційну допомогу розвитку, спрямовану США протягом 2000–2014 рр. до базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються, слід відзначити, що її обсяг становив більше 54 млрд. дол. США (15,3 % у загальному обсязі допомоги, наданої США) (рис. 4.9). Спостерігається збільшення частки фінансових ресурсів, спрямованих до сектору, охорони навколишнього середовища – в 1,8 раза, охорони здоров'я – в 1,1 раза; зменшення частки допомоги, виділеної на розвиток сектору водопостачання, санітарії та гігієни – у 2 рази, сільського господарства – в 1,2 раза.

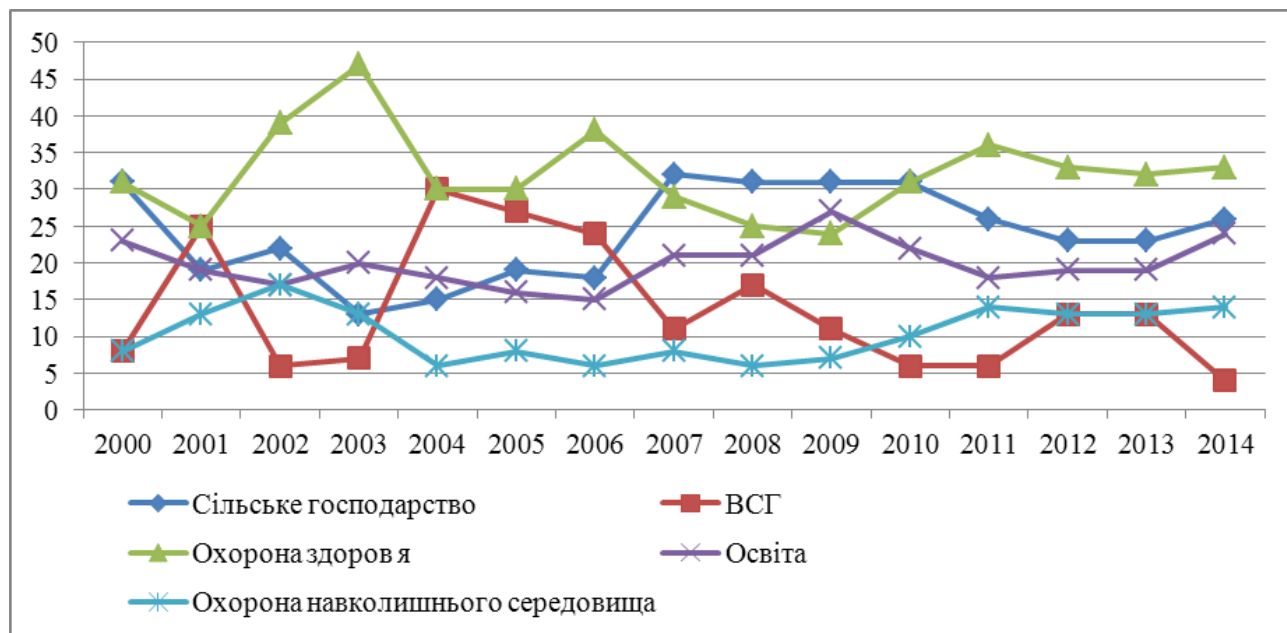

Рисунок 4.9 – Частка офіційної допомоги розвитку, спрямованої США на підтримку базових секторів сталого розвитку, % (складено автором за даними [248])

Аналіз якості та ефективності зовнішньої допомоги (за часткою грантів і грант-елементу, критерієм «зв'язаності» допомоги).

Одним із показників якості зовнішньої допомоги є частка грантів у загальному обсязі офіційної допомоги розвитку, яка повинна становити не менше 100 %. Як видно з даних табл. 4.12, протягом останніх років США посідають перші місця у рейтингу 28 країн-членів КСР ОЕСР за сумою та часткою грантів і грант-елементу в офіційній допомозі розвитку.

Таблиця 4.12 – Місце США в рейтингу країн-членів КСР ОЕСР за грантовою офіційною допомогою розвитку (складено автором на основі [282])

Період	Сума грантів		Частка грантів в ОДР		Грант-елемент в ОДР	
	Місце в рейтингу країн-членів КСР ОЕСР	Млн. дол. США	Місце в рейтингу країн-членів КСР ОЕСР	%	Місце в рейтингу країн-членів КСР ОЕСР	%
2004/2005	1	24434	9	99,9	1	100,0
2005/2006	1	26380	8	99,9	1	100,0
2006/2007	1	23495	8	99,9	1	100,0
2007/2008	1	25018	7	100,0	1	100,0
2008/2009	1	28535	7	100,0	1	100,0
2009/2010	2	11849	6	100,0	1	100,0
2010/2011	2	13240	1	100,0	1	100,0
2011/2012	1	31695	1	100,0	1	100,0
2012/2013	1	31824	1	100,0	1	100,0

Необхідно відзначити, що попри те, що частка грантів у ОДР становить 100 %, допомога США є більш пов'язаною порівняно з іншими країнами-членами КСР ОЕСР. Як свідчать дані рис. 4.10, середнє значення частки незв'язаної допомоги в загальному обсязі офіційної допомоги розвитку США протягом 2007–2013 рр. становило 70,5 %. Динаміка частки незв'язаної допомоги США є нерівномірною: протягом 2007–2013 рр. цей показник коливався від 68,5 % до 75,9 %, найменше значення показника зафіксовано 2011 року – 65,5 %.

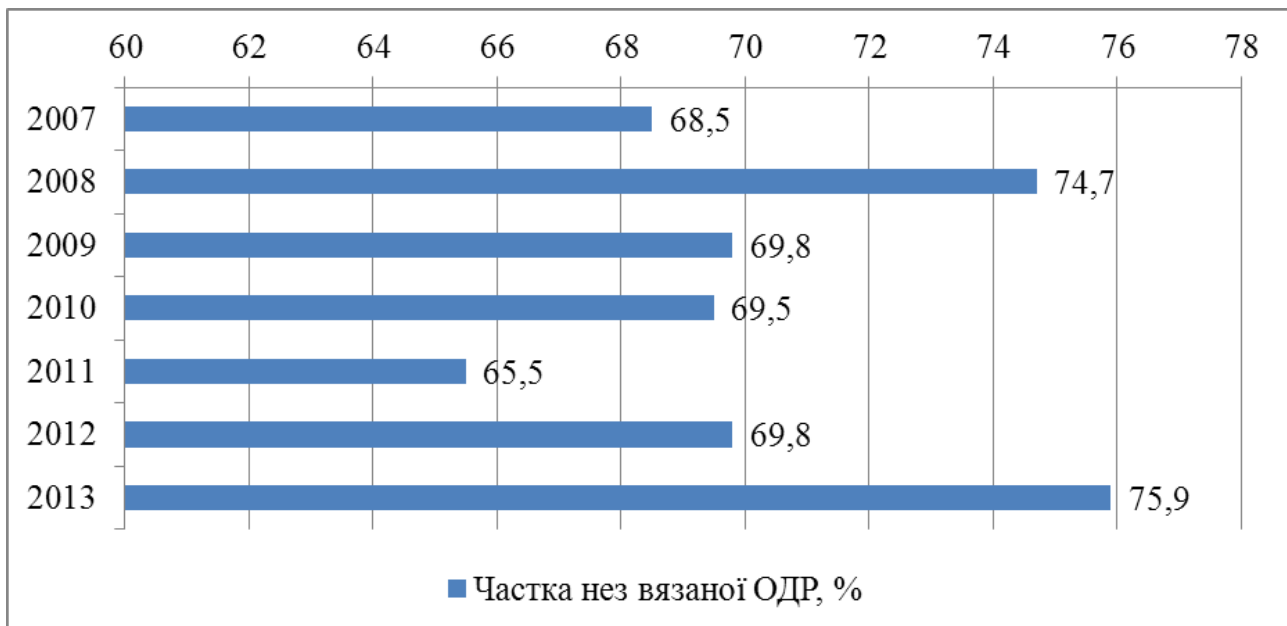

Рисунок 4.10 – Частка незв'язаної допомоги у загальному обсязі офіційної допомоги розвитку США, % (складено автором на основі [138])

Європейський Союз.

Міжнародне фінансування сталого розвитку Європейським Союзом (ЄС) становить фінансування, що здійснюється через двосторонні та багатосторонні канали Європейською комісією та країнами-донорами ЄС.

Аналіз міжнародного співробітництва ЄС у сфері фінансування сталого розвитку проведено в розрізі Європейської комісії та 10-ти найбільших країн-донорів ЄС окремо.

Європейська комісія.

Стратегічні пріоритети та політики.

Ключовим документом ЄС у сфері надання зовнішньої допомоги є Європейський консенсус щодо сприяння розвитку, що визначає загальні цінності, цілі, принципи, зобов'язання, які Європейська комісія (ЄК) і країни-члени ЄС повинні реалізовувати в рамках своєї політики сприяння розвитку. Європейським консенсусом щодо сприяння розвитку, прийнятим 2005 року, було встановлено такі пріоритетні цілі, як скорочення бідності, розвиток на основі європейських демократичних цінностей та національна прихильність стратегіям розвитку, підтверджено акцент на зовнішній допомозі найбіднішим країнам і країнам з середнім рівнем доходу за наявності проявів нерівності [286].

Основою для розробки нової політики ЄС у сфері надання зовнішньої допомоги та підвищення її ефективності став «Порядок денний для змін», ухвалений 2011 року, що визначив стратегічні пріоритети та базові принципи на період 2014–2020 рр. [287]. Стратегічні пріоритети ЄС у сфері зовнішньої допомоги охоплюють:

- права людини, демократію та інші ключові елементи ефективного управління, зокрема гендерну рівність, громадянське суспільство та місцеві органи влади, управління державним сектором, боротьбу з корупцією, покращення податкової політики та адміністрування;

- інклюзивне та стале зростання в інтересах розвитку людини: активізацію діяльності ЄС у сферах соціального захисту, охорони здоров'я та освіти, які є основою всеосяжного та сталого економічного зростання і скорочення бідності, посилення підтримки секторів, що надають значний вплив на результати розвитку сталого сільського господарства, енергетики, раціонального використання природних ресурсів [287].

Надання ЄС зовнішньої допомоги країнам, що розвиваються, базується на таких принципах:

- диференціація: спрямування ЄС ресурсів до тих країн, де вони є найбільш необхідними для скорочення бідності і де вони можуть здійснити найбільший вплив, приділення найбільшої уваги найбіднішим країнам, у тому числі уразливим державам; скорочення ЄС грантової допомоги та перехід до розвитку партнерських відносин, заснованих на кредитній підтримці та технічному співробітництві з країнами, що стали здатними генерувати власні ресурси;

- концентрація: надання допомоги ЄС не більше, ніж у трьох секторах

країни-реципієнта з метою збільшення впливу і важелів надання зовнішньої допомоги;

- координація: активізація спільних програм ЄС та його держав-членів з метою уникнення фрагментації допомоги та збільшення впливу допомоги, розробка загального підходу, заснованого на результатах, для забезпечення основи для покращення взаємної підзвітності та прозорості;

- узгодженість: оцінювання ЄС впливу політики на цілі розвитку з метою забезпечення узгодженості політики в інтересах розвитку [287].

Організаційна структура управління зовнішньою допомогою.

Реалізація діяльності ЄК у сфері надання зовнішньої допомоги країнам, що розвиваються, здійснюється завдяки різним органам виконавчої влади (директоратам і агентствам), зокрема Генеральному директорату з питань розвитку та співробітництва – EuropeAid, який надає зовнішню допомогу, що фінансується із загального бюджету ЄС і Європейського фонду розвитку. Генеральний директорат з питань розвитку та співробітництва відповідає за розробку Європейської політики розвитку та надання допомоги у всьому світі, підвищує узгодженість політики в сфері розвитку і покращує механізми її реалізації, відіграє провідну роль у міжнародній дискусії з питань розвитку, втягуючи до неї донорів, міжнародні організації, країни, що розвиваються, а також недержавних суб'єктів.

Динаміка бюджету зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку.

Зобов'язання ЄК щодо виділення фінансових ресурсів для надання зовнішньої допомоги країнам, що розвиваються, протягом 2001–2014 рр. становили 163,5 млрд. євро. Як свідчать дані рис. 4.11, частка коштів, що спрямовувалися на фінансування зовнішньої допомоги розвитку, протягом зазначеного періоду становила у середньому 9 % загального бюджету ЄС.

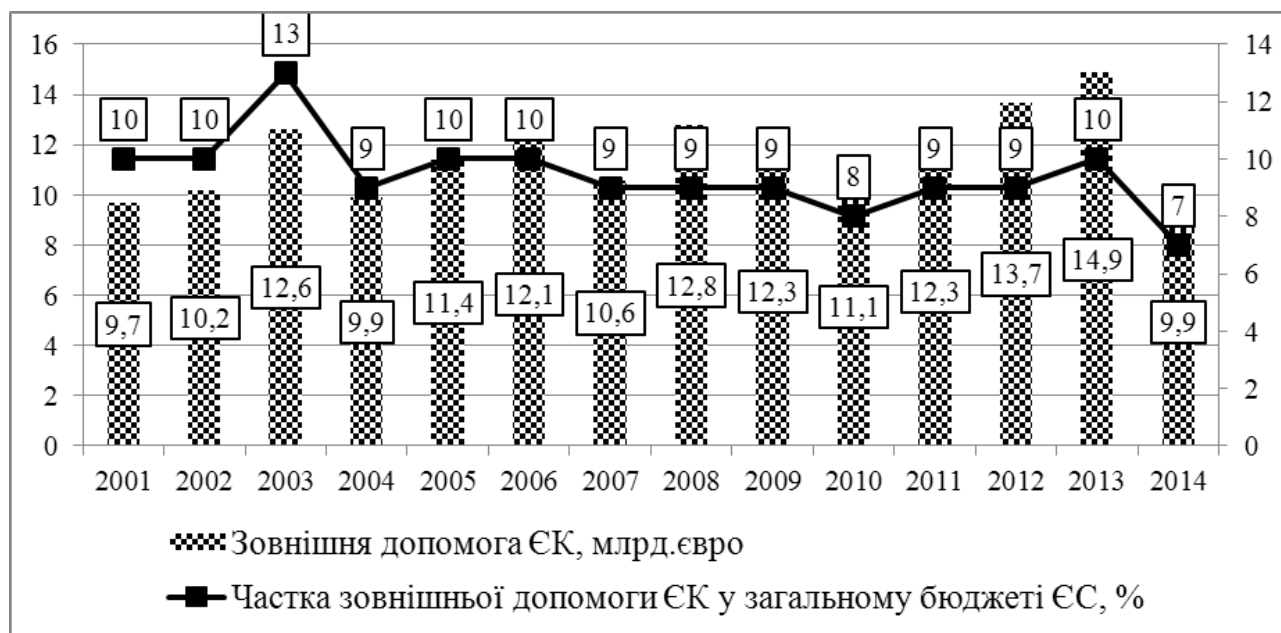

Рисунок 4.11 – Загальний бюджет зовнішньої допомоги ЄК на цілі сталого розвитку (складено автором на основі ([288]))

Різке скорочення загального бюджету зовнішньої допомоги ЄК 2014 року пов'язано зі змінами у політиці розвитку, визначеними у «Порядку денному для змін».

Фінансування ЄК зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку здійснюється за рахунок загального бюджету ЄС та Європейського фонду розвитку (ЄФР). Аналізуючи джерела фінансування ЄК зовнішньої допомоги країнам, що розвиваються, необхідно відзначити, що найбільша частка коштів виділяється з загального бюджету ЄС. Так, у 2001–2014 рр. за рахунок загального бюджету ЄС було виділено більше 119,3 млрд. євро (частка коштів в загальному обсязі зовнішньої допомоги становила 74 %) (рис. 4.12). Протягом 2001–2014 рр. відбулося збільшення обсягів фінансування зовнішньої допомоги із загального бюджету ЄС у 1,6 раза.

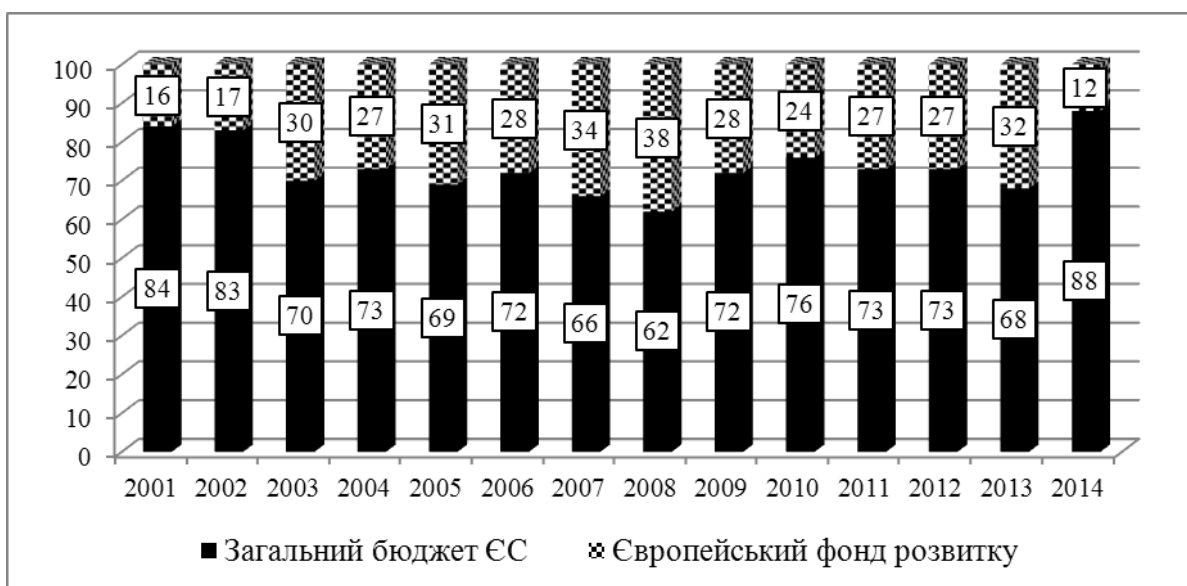

Рисунок 4.12 – Розподіл зобов'язань ЄК з надання зовнішньої допомоги країнам, що розвиваються, за джерелами фінансування, % (складено автором на основі ([288])

Обсяг фінансових ресурсів, спрямованих на надання зовнішньої допомоги за рахунок ЄФР у 2001–2014 рр. становив 44,2 млрд. євро (частка коштів у загальному обсязі зовнішньої допомоги становила 27 %). При цьому зафіксовано зменшення фінансування зовнішньої допомоги з ЄФР у 1,3 раза.

Обсяги фінансування програм сталого розвитку (за регіонами, країнами, базовими секторами сталого розвитку).

За даними рис. 4.13 видно, що протягом 2003–2014 рр. найбільші обсяги зовнішньої допомоги, спрямованої на цілі сталого розвитку, виділено ЄК країнам Африки (більше 47 млрд. євро (47 %)). Вдвічі менше фінансових ресурсів виділено до країн Азії (23 млрд. євро (23 %)), у п'ять разів менше – до країн Америки (8,7 млрд. євро (9 %)).

Поряд з цим у регіональному розподілі зовнішньої допомоги ЄК спостерігаються такі різноспрямовані тенденції: зменшення допомоги до Америки (у 2,3 раза), Африки (в 1,6 раза); збільшення – до Азії (в 1,9 раза).

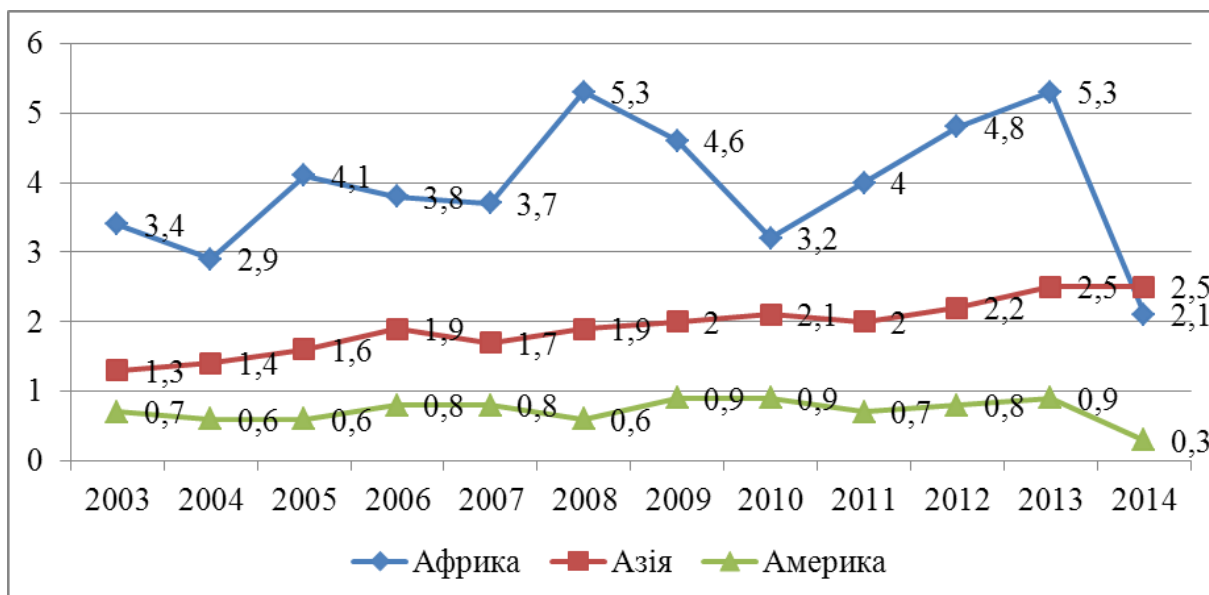

Рисунок 4.13 – Офіційна допомога розвитку, надана ЄК за глобальними географічними регіонами (складено автором на основі ([288])

Як свідчать дані рис. 4.14, протягом 2008–2014 рр. найбільші обсяги офіційної допомоги розвитку були спрямовані ЄК до найменш розвинених країн – 24,4 млрд. євро. Попри поступове зменшення допомоги ЄК, наданої цим країнам у 2010–2013 рр. (в 1,2 раза), обсяг фінансування зріс 2014 року в 1,2 раза та становив 3,6 млрд. євро.

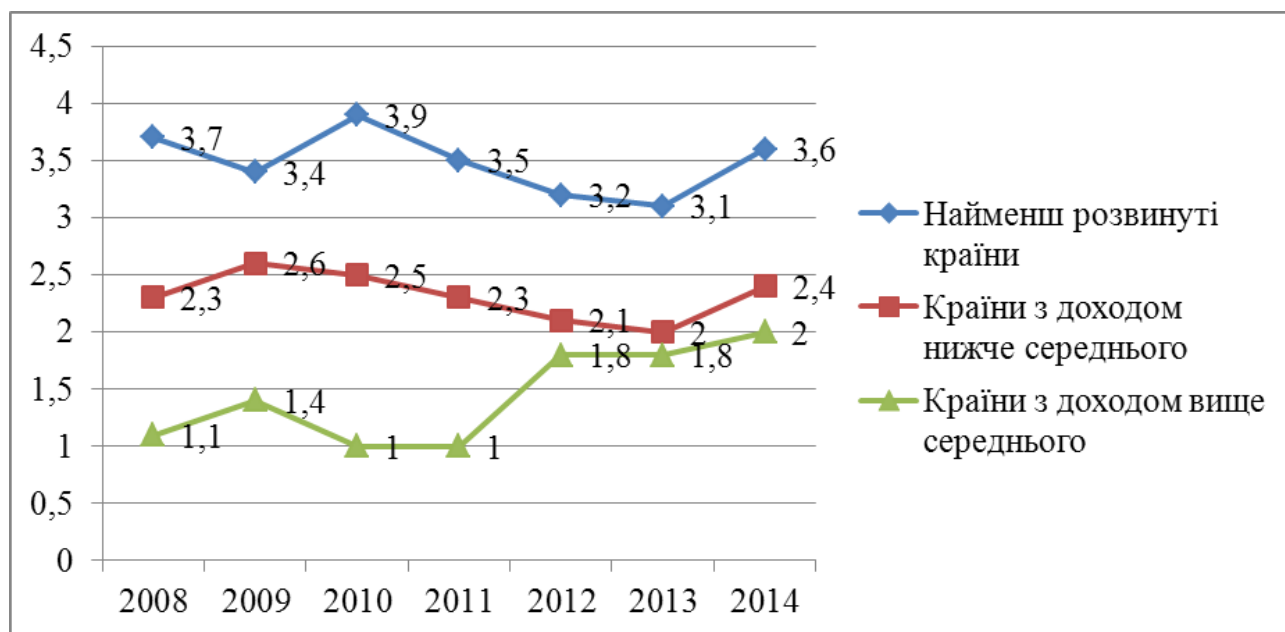

Рисунок 4.14 – Офіційна допомога розвитку, надана ЄК за групами країн, млрд. євро (складено автором на основі [288])

Така ж тенденція спостерігалась у наданні ЄК офіційної допомоги розвитку країн з доходом нижче середнього, обсяг якої у 2008–2014 рр. становив 16,2 млрд. євро. У 2009–2013 рр. відбулося зменшення обсягів

допомоги в 1,3 раза, але вже 2014 року фінансування програм сталого розвитку збільшилось у 1,2 раза. Офіційна допомога розвитку, надана ЄК країнам з доходом вище середнього, збільшилась протягом 2008–2014 рр. в 1,8 раза, її загальний обсяг становив 10,1 млрд. євро.

Аналізуючи фінансування ЄК базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються, необхідно відмітити, що найбільші обсяги офіційної допомоги розвитку протягом 2003–2014 рр. спрямовані ЄК на підтримку сектору освітніх послуг (7,2 млрд. євро), сільського господарства (6,7 млрд. євро) (рис. 4.15). До сектору охорони здоров'я надійшло 5,2 млрд. євро, водопостачання, санітарії та гігієни – 4,1 млрд. євро, охорони навколишнього середовища – 3,8 млрд. євро. Поряд з цим, слід відзначити нерівномірність динаміки фінансових потоків, спрямованих до базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються.

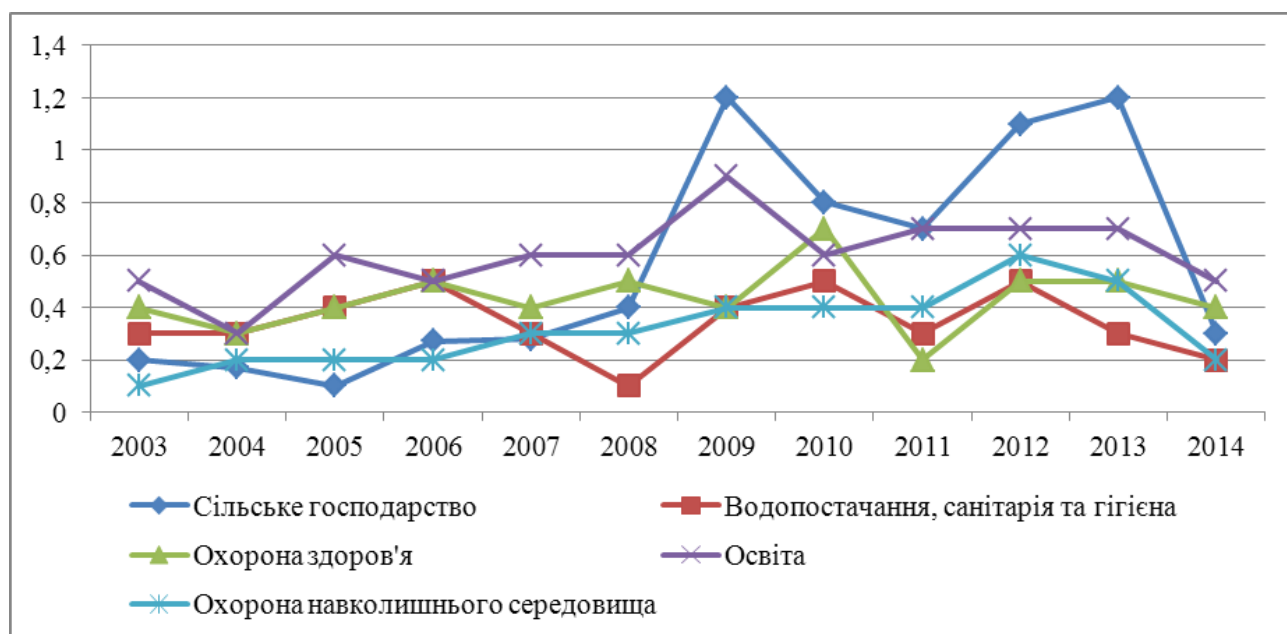

Рисунок 4.15 – Офіційна допомога розвитку, надана ЄК за базовими секторами сталого розвитку, млрд. євро (складено автором за даними [288])

Спостерігається збільшення допомоги, спрямованої до сектору охорони навколишнього середовища (у 2 рази), сільського господарства (у 1,5 раза), зменшення – сектору водопостачання, санітарії та гігієни (у 1,5 раза).

Необхідно відзначити, що надання зовнішньої підтримки ЄС країнам, що розвиваються, до 2007 р. здійснювалося за допомогою реалізації таких регіональних програм:

- для країн Центральної та Східної Європи – допомога країнам-кандидатам у підготовці до вступу в ЄС («Poland and Hungary: Aid for Restructuring of the Economies (PHARE)), яка спочатку стосувалася лише Польщі й Угорщини, а потім поширилася на Естонію, Латвію, Литву, Словаччину, Словенію, Угорщину та Чехію, Болгарію та Румунію; «Спеціальна передвступна програма для сільського господарства та розвитку села» (Special

Accession Programme for Agriculture and Rural Development (SAPARD));
 «Інструмент структурної політики у передвступний період» (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession (ISPA);

- для країн західних Балкан (Албанії, Боснії й Герцеговини, Хорватії, колишньої югославської Республіки Македонії та Федеративної Республіки Югославії – програма допомоги реконструкції, розвитку і стабілізації (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation (CARDS));

- для нових незалежних держав – програма Технічної допомоги Співдружності Незалежних Держав (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States (TACIS));

- для країн Африки, Карибського і Тихоокеанського басейнів – ЄФР;

- для країн Азії та Латинської Америки – АІА.

З 2007 р. у результаті процесу реформ інструментів допомоги ЄК, відбулася поступова заміна цих інструментів іншими. Сума фінансування зовнішньої допомоги у програмному періоді 2007–2013 рр. становила 51,3 млрд. євро [143]. Наразі загальна сума пакету інструментів зовнішнього фінансування на період 2014–2020 рр. становить більше 83 млрд. євро (табл. 4.13).

Таблиця 4.13 – Інструменти зовнішньої допомоги ЄК на 2014–2020 рр. (складено автором на основі [143; 289; 290; 291; 292])

Інструмент	Характеристика	Бюджет, € млн.
1	2	3
Тематичні інструменти		
Інструмент гуманітарної допомоги	Надання допомоги на недискримінаційній основі іншим країнам, особливо найбільш уразливим з них, які є жертвами природних і техногенних катастроф, війн і військових конфліктів, інших надзвичайних ситуацій чи обставин, порівняних з природними або техногенними катастрофами, а також проведення заходів щодо запобігання подібних ситуацій	148
Інструмент макрофінансового сприяння	Стабілізація фінансової ситуації та встановлення ринкової економіки	565
Інструмент стабільності	Здійснення внеску в забезпечення стабільності шляхом ефективних заходів реагування для збереження або відновлення умов, необхідних для належного виконання політик співробітництва і розвитку ЄС у кризовій ситуації або при загрозі настання такої, а при стабільних умовах – надання допомоги у створенні можливостей для вирішення глобальних і трансрегіональних загроз, які здійснюють дестабілізуючий вплив, посилення готовності до вирішення кризових ситуацій	2339

1	2	3
Інструмент у галузі ядерної безпеки	Надання підтримки у сприянні високому рівню ядерної безпеки, радіаційного захисту і застосування ефективних заходів з охорони ядерного матеріалу в інших країнах	225
Європейський інструмент з демократії та прав людини	Посилення поваги, дотримання прав людини і фундаментальних свобод, проголошених у Міжнародній декларації прав людини та інших міжнародних і регіональних документах	1333
Географічні інструменти		
Інструмент вступу	Підтримка країн-кандидатів та країн – потенційних кандидатів в їх прагненні до прийняття стандартів і політик ЄС, а також включення нормативно-правових норм ЄС до свого законодавства з перспективою подальшого вступу в ЄС	11699
Європейський інструмент добросусідства	Створення зони процвітання та добросусідства з суміжними країнами («країнами-партнерами») за допомогою створення особливого партнерства на благо країн-партнерів і загального блага ЄС і країн-партнерів. Ключовий фінансовий інструмент для 16 країн-партнерів на схід і південь від кордонів ЄС (Алжир, Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Єгипет, Грузія, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Молдова, Марокко, Палестина, Сирія, Туніс та Україна).	15433
Інструмент партнерства	Підтримка економічного, фінансового і технічного співробітництва у сферах своєї компетенції з високорозвиненими країнами й територіями для створення більш сприятливого оточення з метою розвитку відносин ЄС з цими країнами і територіями	955
Європейський фонд розвитку	Співпраця у сфері економічного, соціального розвитку та розвитку людини, а також регіонального співробітництва й інтеграції. Є основним інструментом ЄС з надання допомоги з метою розвитку для країн Африки, Карибського басейну та Тихоокеанського регіону	30500
Інструмент співробітництва у сфері розвитку	Фінансування заходів з підтримки співробітництва з країнами, що розвиваються, територіями та регіонами, прийнятними у рамках даного інструменту	19662
Інструмент для Гренландії	Збереження і підтримка сталого розвитку Гренландії	217

Країни-члени Європейського Союзу.

Найбільшими донорами – країнами-членами Європейського Союзу є Велика Британія, Німеччина, Франція, Нідерланди, Швеція, Іспанія, Італія, Данія, Бельгія, Австрія.

Стратегічні пріоритети та політики.

Як вже зазначалося, стратегічні пріоритети та політики у сфері надання зовнішньої допомоги Європейською комісією та країнами-членами ЄС визначаються такими документами, як «Європейський консенсус щодо сприяння розвитку» [286], «Порядок денний для змін» [287].

Організаційна структура управління зовнішньою допомогою.

Забезпечення реалізації політики з надання зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку країнами-членами ЄС здійснюється на національному рівні такими органами: Австрія – Міністерство іноземних справ, Агентство з розвитку; Бельгія – Співробітництво Бельгії з розвитку, Агентство з співробітництва в розвитку; Велика Британія – Департамент з міжнародного розвитку; Данія – Міністерство іноземних справ; Іспанія – Агентство Іспанії з міжнародного розвитку; Італія – Міністерство іноземних справ; Нідерланди – Міністерство іноземних справ; Німеччина – Федеральне міністерство з економічного співробітництва та розвитку; Франція – Міністерство іноземних справ, Агентство сприяння розвитку; Швеція – Агентство з міжнародного співробітництва.

Обсяги фінансування програм сталого розвитку (за регіонами, країнами, базовими секторами сталого розвитку).

Загальний обсяг потоків фінансових ресурсів найбільших десяти донорів з країн ЄС, спрямованих до країн, що розвиваються, протягом 2006–2013 рр. становив 1370 млрд. дол. США (табл. 4.14).

Таблиця 4.14 – Потокі фінансових ресурсів найбільших десяти донорів з країн ЄС, спрямованих до країн, що розвиваються, у 2006–2013 рр. (складено автором на основі [282])

Потоки фінансових ресурсів	Офіційна допомога розвитку, млн. дол. США (валова)	Інші офіційні потоки, млн. дол. США	Гранти неурядових громадських організацій, млн. дол. США	Приватні трансферти, млн. дол. США	Всього, млн. дол. США
Велика Британія	103737	216	4009	209682	317644
Німеччина	103031	-10558*	11491	209038	313002
Франція	93274	-3003*	–	163761	254032
Нідерланди	48754	343	4422	59692	113211
Швеція	38817	-153*	471	21380	60515
Іспанія	36939	156	–	79088	116183
Італія	29259	-890*	863	41259	70491
Данія	21833	-16*	944	8025	30786
Бельгія	19353	-542*	2891	17078	38780
Австрія	10758	-636*	1130	43684	54936
Всього	505755	-15083*	26221	852687	1369580
Частка в загальному обсязі фінансових ресурсів, %	36,0	–	2,0	62,0	100,0

Примітки: * – сума повернутих коштів країнами-боржниками перевищує суму наданих кредитів.

Найбільшу частку в загальному обсязі фінансових ресурсів становили приватні трансферти (банківські кредити, приватні експортні кредити, прямі інвестиції) – 62 %. Частка валової ОДР становила 36 %, грантів неурядових громадських організацій – 2 %. Як вже зазначалося, від’ємне значення суми інших офіційних потоків пояснюється перевищенням суми повернених кредитів країнами-боржниками над сумою наданих кредитів країнами ЄС.

За даними рис. 4.16 прослідковується тенденція до збільшення обсягів валової ОДР (протягом 2006–2013 рр. відбулося її збільшення в 1,2 раза) та грантів неурядових громадських організацій (збільшення в 1,7 раза).

Рисунок 4.16 – Динаміка потоків фінансових ресурсів найбільших десяти донорів з країн ЄС, спрямованих до країн, що розвиваються (середнє значення)
(складено автором на основі [282])

Попри значне збільшення обсягів приватних трансфертів у 2007 р. і 2011 р. (темп приросту яких порівняно з попередніми роками становив 90 % і 52 % відповідно), з 2012 р. спостерігається тенденція до їх зменшення.

Загальний обсяг офіційної допомоги розвитку, наданої протягом 2000–2014 рр. найбільшими десятима донорами – країнами-членами ЄС країнам, що розвиваються, збільшився в 1,7 раза та становив 893 млрд. дол. США (рис. 4.17).

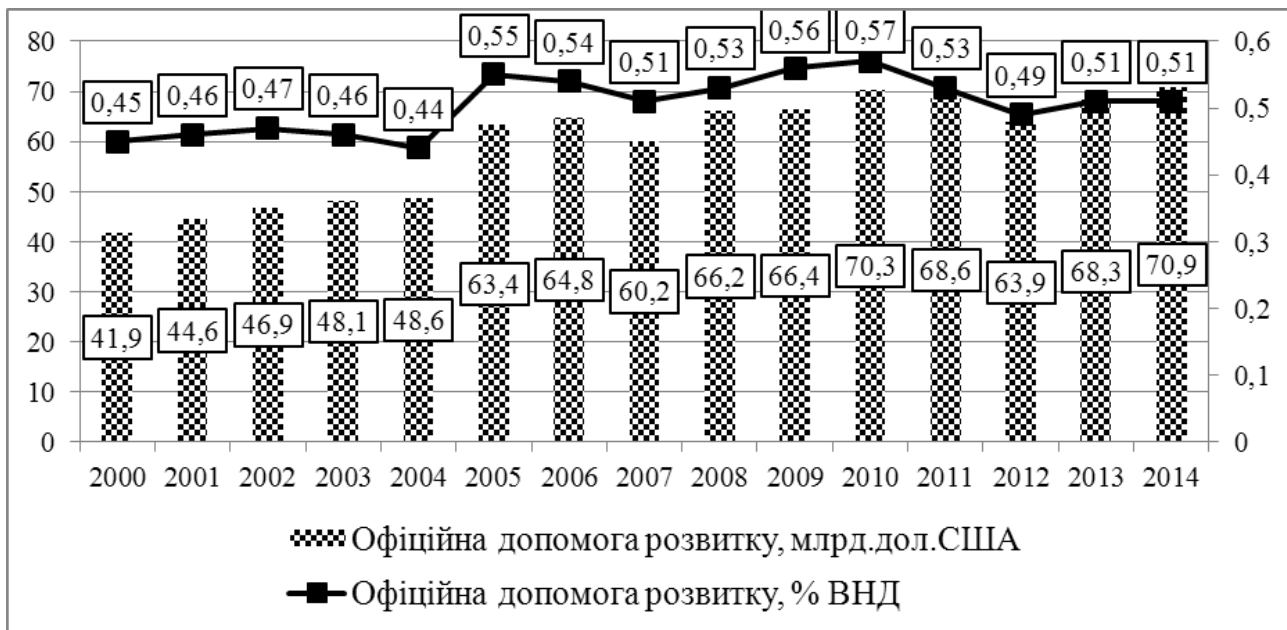

Рисунок 4.17 – Офіційна допомога розвитку, надана десятима найбільшими донорами – країнами-членами ЄС (складено автором за даними [247])

Більше половини загального обсягу офіційної допомоги розвитку надано в 2000–2014 рр. трьома країнами – Великою Британією, допомога якої становила 20 %, Німеччиною – 20 % та Францією – 18 %. Частка допомоги, наданої іншими найбільшими донорами становила: Нідерланди – 10 %, Іспанія та Італія – по 6 %, Данія – 5 %, Бельгія – 4 %, Австрія – 2 % (табл.4.15).

Таблиця 4.15 – Офіційна допомога розвитку, надана 10-ма найбільшими донорами – країнами ЄС, млрд. дол. США (складено автором за даними [247])

Рік	Австрія	Бельгія	Велика Британія	Данія	Іспанія	Італія	Нідерланди	Німеччина	Франція	Швеція
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2000	0,8	1,5	6,8	3,2	2,3	2,6	5,8	8,6	7,3	3,0
2001	1,2	1,6	7,2	3,2	3,3	3,1	5,8	8,7	7,5	3,0
2002	0,9	1,9	7,3	2,9	2,9	4,1	5,6	8,7	9,2	3,4
2003	0,7	2,6	8,2	2,6	2,8	3,4	5,4	9,1	9,9	3,4
2004	0,9	1,9	9,0	2,7	2,9	3,1	5,2	9,1	10,4	3,4
2005	1,9	2,4	12,0	2,7	3,6	6,2	6,2	12,1	12,0	4,3
2006	1,8	2,4	13,3	2,8	4,3	4,3	6,3	12,4	12,3	4,9
2007	1,9	2,1	9,4	2,8	5,1	4,2	6,5	13,1	10,3	4,8
2008	1,7	2,4	11,8	2,8	6,4	4,8	6,8	14,1	10,5	4,9
2009	1,2	2,7	13,2	2,9	6,3	3,3	6,4	12,4	12,6	5,4
2010	1,3	3,2	14,9	3,0	5,9	3,2	6,6	13,9	13,4	4,9
2011	1,1	2,8	14,9	2,9	3,9	4,3	6,3	14,2	12,7	5,5
2012	1,2	2,4	14,9	2,8	2,1	2,9	5,8	13,9	12,6	5,3
2013	1,2	2,3	19,1	2,9	2,3	3,5	5,5	14,5	11,4	5,6
2014	1,2	2,4	19,3	3,3	1,7	4,0	5,6	16,6	10,6	6,2

Наведені дані в табл. 4.15 ілюструють такі тенденції у наданні офіційної допомоги розвитку країнами-членами ЄС протягом 2000–2014 рр.: збільшення обсягів допомоги Великою Британією (у 2,8 раза), Швецією (у 2,1 раза), Німеччиною (в 1,9 раза), Бельгією (в 1,6 раза), Австрією, Італією, Францією (у 1,5 раза), Данією (в 1,1 раза); зменшення – Іспанією (в 1,4 раза), Нідерландами (в 1,1 раза).

Як свідчать дані табл. 4.16, найбільшу частку офіційної допомоги розвитку відносно ВНД, середнє значення якої протягом 2000–2014 рр. становило 0,51 %, надано такими країнами, як Швеція (0,94 % ВНД), Данія (0,87 % ВНД), Нідерланди (0,78 % ВНД).

Таблиця 4.16 – Офіційна допомога розвитку, надана 10-ма найбільшими донорами – країнами ЄС, % ВНД (складено автором за даними [247])

Рік	Австрія	Бельгія	Велика Британія	Данія	Іспанія	Італія	Нідерланди	Німеччина	Франція	Швеція
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2000	0,23	0,35	0,32	1,06	0,21	0,12	0,84	0,27	0,30	0,80
2001	0,34	0,36	0,32	1,03	0,30	0,15	0,82	0,27	0,31	0,77
2002	0,25	0,43	0,31	0,96	0,26	0,19	0,81	0,27	0,38	0,84
2003	0,20	0,60	0,34	0,83	0,23	0,16	0,8	0,28	0,40	0,80
2004	0,23	0,41	0,36	0,84	0,23	0,14	0,73	0,28	0,41	0,78
2005	0,52	0,52	0,47	0,81	0,27	0,29	0,82	0,36	0,47	0,94
2006	0,46	0,49	0,51	0,79	0,31	0,19	0,81	0,36	0,47	1,03
2007	0,49	0,42	0,36	0,80	0,36	0,19	0,81	0,37	0,38	0,94
2008	0,42	0,47	0,43	0,81	0,44	0,21	0,81	0,38	0,39	0,98
2009	0,30	0,55	0,51	0,88	0,45	0,15	0,82	0,36	0,47	1,12
2010	0,32	0,64	0,57	0,90	0,42	0,14	0,82	0,39	0,50	0,97
2011	0,26	0,53	0,56	0,85	0,28	0,19	0,75	0,39	0,46	1,02
2012	0,28	0,47	0,56	0,83	0,15	0,13	0,71	0,37	0,45	0,97
2013	0,27	0,45	0,71	0,85	0,17	0,16	0,67	0,38	0,41	1,01
2014	0,28	0,46	0,70	0,85	0,13	0,18	0,64	0,42	0,37	1,09

Частка допомоги, надана іншими країнами, є значно нижчою встановленого рівня 0,7 % ВНД. Так, частка офіційної допомоги розвитку, наданої Бельгією, становила в середньому 0,48 % ВНД, Великою Британією – 0,47 % ВНД, Францією – 0,41 % ВНД, Німеччиною – 0,34 % ВНД, Австрією – 0,32 % ВНД, Іспанією – 0,28 % ВНД, Італією – 0,17 % ВНД.

Аналізуючи розподіл офіційної допомоги розвитку, наданої десятьма найбільшими донорами – країнами-членами ЄС, слід відзначити, що до країн Африки протягом 2000–2014 рр. спрямована найбільша частка фінансових ресурсів (38 %) (рис. 4.18). До країн Азії протягом зазначеного періоду надійшло 22 % загального обсягу допомоги, країн Америки – 9 %.

У 2000–2014 рр. фіксується тенденція до збільшення офіційної допомоги розвитку, наданої азіатським країнам, у 2 рази, країнам Америки – у 1,4 раза, країнам Африки – у 1,3 раза.

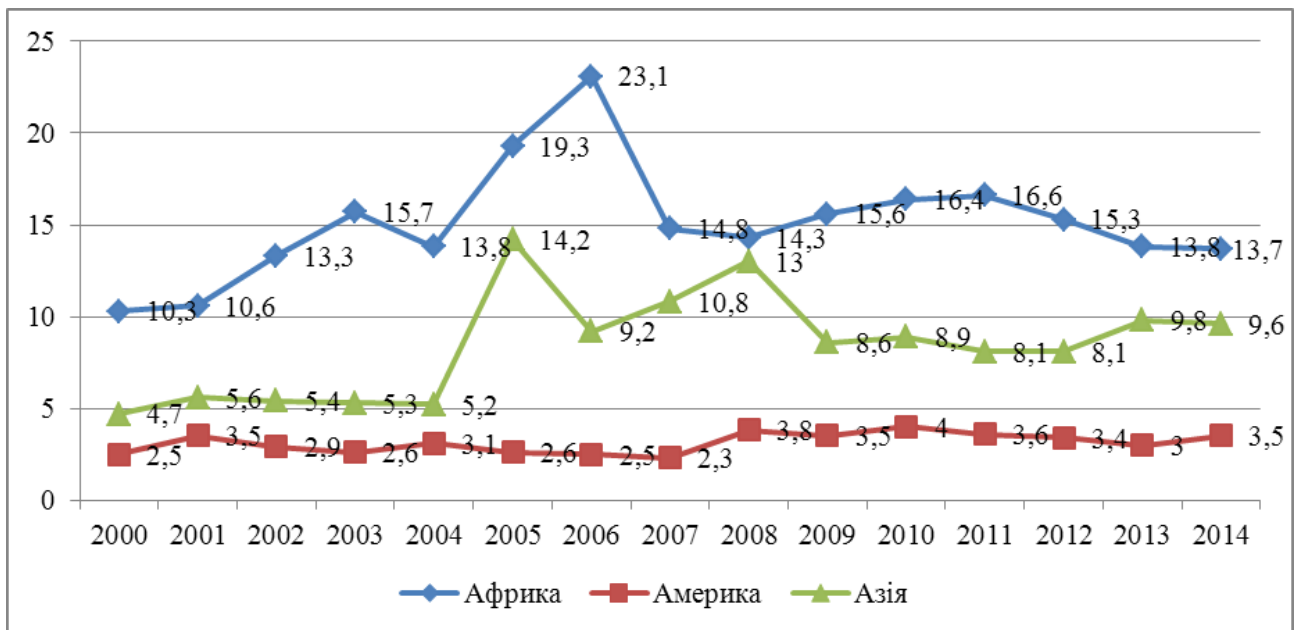

Рисунок 4.18 – ОДР, надана найбільшими донорами з країн-членів ЄС за глобальними географічними регіонами, млрд. дол. США (складено автором за даними [248])

При цьому, як свідчать дані табл. 4.17, найбільша частка офіційної допомоги розвитку таких країн, як Велика Британія, Франція, Нідерланди, Швеція, Італія, Данія, Бельгія протягом 2000–2014 рр. була спрямована до Африки; Німеччини та Австрії – до Азії; Іспанії – до Америки.

Таблиця 4.17 – Частка ОДР, надана найбільшими донорами з країн-членів ЄС за глобальними географічними регіонами у 2004–2014 рр., % (складено автором за даними [248])

Країна	Частка ОДР, надана у 2004–2014 рр., %			
	Європа	Африка	Америка	Азія
1	2	3	4	5
Велика Британія	1	42	1	29
Німеччина	6	31	11	36
Франція	4	55	8	18
Нідерланди	2	29	5	11
Швеція	5	32	5	17
Іспанія	4	29	35	13
Італія	5	36	6	30
Данія	1	43	4	21
Бельгія	0,2	52	7	9
Австрія	17	26	4	38
Частка в загальному обсязі ОДР (середнє значення), %	5	38	9	22

Необхідно зазначити, що ОДР найбільших донорів з країн-членів ЄС протягом 2004–2014 рр. була розподілена за глобальними географічними регіонами таким чином:

1. *Велика Британія.* Найбільша частка ОДР Великої Британії спрямована до країн Африки (42 %): Нігерія (20,4 %), Ефіопія (10 %), Танзанія (7 %), Конго (6 %), Малаві, Кенія, Гана (по 4 % відповідно). До країн Азії надійшло 29 % ОДР: Індія (21 %), Афганістан (13 %), Бангладеш (12 %), Пакистан (11 %), Ірак (10 %). Частка отриманої ОДР країнами Америки становила 1 %: Монтсеррат (44 %), Бразилія (29 %), Колумбія (10 %), Гайана (7 %). Країни Європи також отримали 1 % загального обсягу допомоги: Сербія (44 %), Боснія та Герцеговина (10 %), Косово (9 %), Україна (8 %), Молдова та Туреччина (по 6 %).

2. *Німеччина.* Найбільші обсяги ОДР Німеччини надійшли до країн Азії (36 %): Ірак (21 %), Китай та Афганістан (по 12 %), Індія (8 %), В'єтнам (4 %). 31 % ОДР спрямовано до країн Африки: Нігерія (12 %), Камерун (7 %), Конго (5 %), Марокко (4 %). До країн Америки надійшло 11 % ОДР Німеччини: Бразилія (19 %), Перу та Мексика (по 8 %), Нікарагуа, Болівія, Колумбія та Чилі (по 5 %). Європейські країни отримали 6 % загального обсягу ОДР: Сербія (19 %), Україна (17 %), Албанія та Туреччина (по 8 %).

3. *Франція.* Протягом 2004–2014 рр. найбільша частка допомоги Франції була спрямована до африканських країн (55 %): Марокко (9 %), Кот-д'Івуар і Нігерія (по 8 %), Конго та Сенегал (по 6 %), Туніс (4 %). До країн Азії надійшло 18 % ОДР Франції: Ірак (19 %), Китай (16 %), В'єтнам (13 %), Ліван (7 %). Країни Америки отримали 8 % ОДР: Бразилія (24 %), Мексика (20 %), Колумбія (19 %), Гаїті (9 %). До країн Європи надійшло 4 % допомоги: Туреччина (38 %), Сербія (7 %), Україна (6 %).

4. *Нідерланди.* Найбільші обсяги ОДР Нідерландів спрямовані до країн Африки (29 %): Судан і Гана (по 7 %), Танзанія, Мозамбік, Ефіопія та Демократична Республіка Конго (по 6 %), Малі (5 %). Азіатські країни отримали 11 % загального обсягу ОДР: Афганістан (20 %), Бангладеш (16 %), Західний берег річки Йордан і Сектор Газа (8 %), Пакистан і В'єтнам (7 %). До країн Америки було спрямовано 5 % загального обсягу ОДР: Суринам (24 %), Болівія (20 %), Нікарагуа та Колумбія (по 13 %). Європейські країни отримали 2 % ОДР Нідерландів: Боснія та Герцеговина (23 %), Македонія (15 %), Сербія (9 %), Україна (6 %).

5. *Швеція.* Найбільша частка допомоги Швеції надійшла до африканських країн (32 %): Танзанія та Мозамбік (по 10 %), Демократична Республіка Конго (7 %), Кенія та Судан (по 6 %). 17 % загального обсягу ОДР спрямовано до азіатських країн: Афганістан (16 %), Західний берег річки Йордан і Сектор Газа (11 %), Ірак (9 %), Бангладеш (7 %), Камбоджа та В'єтнам (по 5 %). По 5,3 % ОДР отримали країни Америки та Європи. Найбільшу частку допомоги в Америці отримали Болівія (17 %), Гватемала (16 %), Колумбія (15 %). Щодо країн Європи, то найбільші обсяги надійшли до Боснії та Герцеговини (20 %), Сербії (17 %), України (15 %), Молдови (9 %).

6. *Іспанія.* Найбільша частка допомоги (35 %) була спрямована до країн

Америци: Гватемала (12 %), Нікарагуа (9 %), Перу (8 %), Болівія (7 %), Гондурас (6 %). Країни Африки отримали 29 % загальної допомоги Іспанії: Демократична Республіка Конго (7 %), Мозамбiк (6 %), Сенегал (6 %). 13 % загального обсягу допомоги надійшло до країн Азії: Ірак, Західний берег річки Йордан і Сектор Газа (по 18 %), Афганістан (13 %), В'єтнам (5 %). Європейські країни отримали 4 % допомоги: Туреччина (53 %), Боснія та Герцеговина (24 %).

7. *Італія*. Найбільші обсяги ОДР спрямовано до африканських країн (36 %): Нігерія (25 %), Демократична Республіка Конго (13 %), Ефіопія (8 %), Мозамбiк (6 %). 30 % загального обсягу допомоги надійшло до країн Азії: Ірак (67 %), Афганістан (14 %), Ліван (7 %), Західний берег річки Йордан і Сектор Газа (6 %). 6 % допомоги отримали країни Америци: Нікарагуа (13 %), Бразилія та Гаїті (по 11 %), Болівія (8 %), Перу (7 %). До країн Європи надійшло 5 % допомоги: Албанія (42 %), Сербія (29 %).

8. *Данія*. Найбільша частка допомоги (43 %) була отримана африканськими країнами: Танзанія (13 %), Мозамбiк (11 %), Гана (9 %), Кенія (7 %), Буркіна-Фасо (6 %), Замбія (5 %). Вдвічі менше надійшло до країн Азії (21 %): В'єтнам (17 %), Афганістан (15 %), Бангладеш (13 %), Непал (9 %), Ірак, Західний берег річки Йордан і Сектор Газа (по 5 %). Частка допомоги країнам Америци становила 4 %: Болівія (39 %), Нікарагуа (32 %). Країни Європи отримали усього 1,3 % від загального обсягу ОДР Данії: Україна (20 %), Косово (13 %), Молдова (8 %), Албанія та Білорусь (по 5 %).

9. *Бельгія*. Найбільша частка ОДР спрямована до країн Африки (52 %): Демократична Республіка Конго (30 %), Руанда (7 %), Бурунді (6 %). Азіатські країни отримали 9 % загального обсягу допомоги: Ірак (26 %), Західний берег річки Йордан і Сектор Газа (19 %), В'єтнам (18 %), Афганістан (8 %). До європейських країн надійшло 0,2 % допомоги, з якої 90 % отримала Сербія, 14 % – Україна.

10. *Австрія*. Найбільшу частку ОДР було надано країнам Азії (38 %): Ірак (69 %), Китай (5 %). 26,4 % отримали африканські країни: Камерун (23 %), Нігерія (15 %), Демократична Республіка Конго (7 %), Кот-д'Івуар і Уганда (по 6 %), Ефіопія (5 %). Країни Європи отримали 17 % допомоги: Боснія та Герцеговина і Туреччина (по 21 %), Сербія (17 %), Косово та Україна (по 6 %). 4 % допомоги надійшло до країн Америци: Нікарагуа (27 %), Гватемала (23 %), Бразилія (8 %).

Слід відзначити, що основними реципієнтами офіційної допомоги розвитку, наданої у 2000–2014 рр. десятьма найбільшими донорами з країн ЄС, стали 18 країн, до яких була спрямована найбільша частка допомоги майже усіх донорів (табл. 4.18).

Причини відмінностей у виборі країн-реципієнтів офіційної допомоги розвитку пояснюються визначеними цілями зовнішньої політики країн ЄС, географічними та історичними зв'язками з країнами-партнерами. Зокрема, Франція надає допомогу країнам, що входять до так званої «зони пріоритетної солідарності» (La zone de solidarité prioritaire), до якої включено колишні

колонії та залежні території Франції, де, на думку французького уряду, необхідною є допомога для розвитку інститутів, суспільства та економіки.

Таблиця 4.18 – Рейтинг основних реципієнтів ОДР, наданої найбільшими донорами з країн ЄС, у 2000–2014 рр. (складено автором за даними [248])

Азія	Африка	Америка	Європа
1. Ірак	1. Демократична республіка Конго	1. Нікарагуа	1. Сербія,
2. Афганістан	2. Нігерія	2. Бразилія	1. Україна
3. В'єтнам	3. Ефіопія	2. Болівія	2. Боснія та Герцеговина
4. Західний берег річки Йордан і сектор Газа	3. Танзанія	3. Колумбія	2. Туреччина
5. Бангладеш	3. Мозамбік		

Як свідчать дані рис. 4.19, протягом 2000–2014 рр. відбулося збільшення допомоги, спрямованої найбільшими донорами з країн ЄС, до всіх базових секторів сталого розвитку.

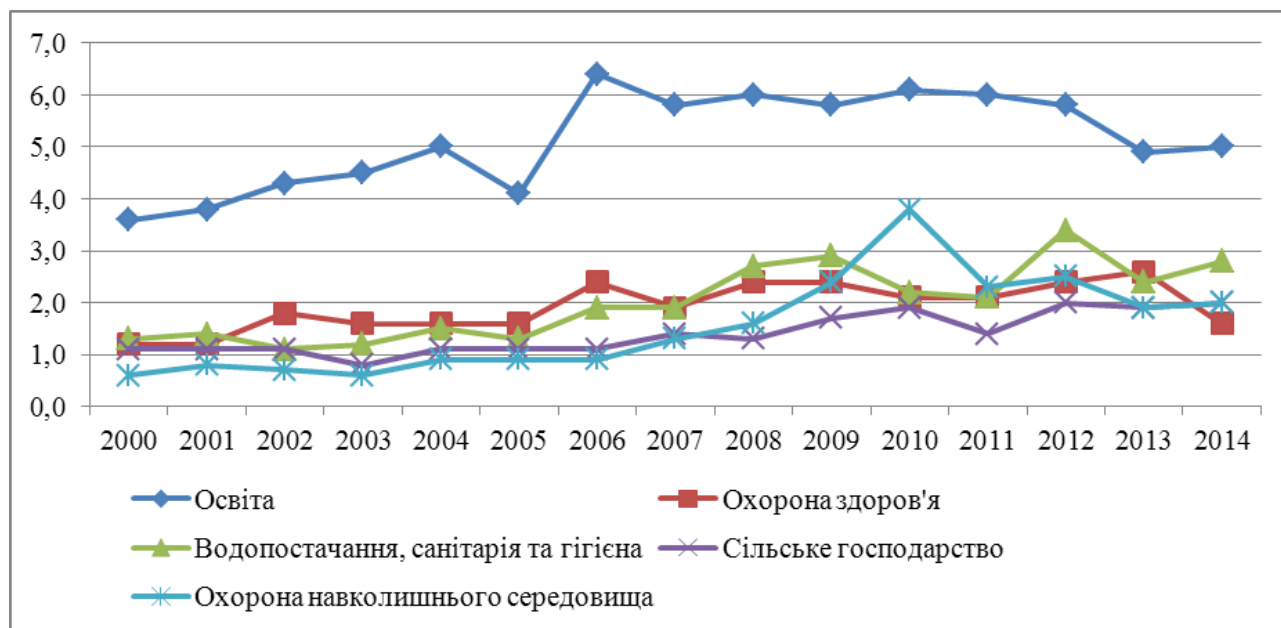

Рисунок 4.19 – ОДР, надана найбільшими донорами з країн ЄС на підтримку базових секторів сталого розвитку, млрд. дол. США (складено автором на основі [248])

Так, збільшилось фінансування сектору охорони навколишнього середовища – у 4 рази (з 0,6 млрд. дол. США), водопостачання, санітарії та гігієни у 2,2 рази (з 1,3 до 2,8 млрд. дол. США), сільського господарства – у 2 рази (з 1,1 до 2,2 млрд. дол. США), охорони здоров'я – в 1,7 рази (з 1,2 до 2 млрд. дол. США), освіти – в 1,4 рази (з 3,6 до 5,2 млрд. дол. США).

Аналіз якості та ефективності зовнішньої допомоги (за часткою грантів і грант-елементу, критерієм «зв'язаності» допомоги).

За даними табл. 4.19 видно, що протягом 2010–2013 рр. сума наданих

грантів десятьма найбільшими донорами з країн ЄС у середньому становила майже 6 млрд. дол. США.

Таблиця 4.19 – Грантова офіційна допомога розвитку найбільших десяти донорів з країн ЄС (середнє значення) (складено автором на основі [282])

Період	Сума грантів, млн. дол. США	Частка грантів в ОДР, %	Грант-елемент в ОДР, %
2004/2005	4809,4	93,8	98,6
2005/2006	5604,4	93,8	98,4
2006/2007	5858,0	94,4	98,3
2007/2008	6334,6	92,9	97,8
2008/2009	6355,5	92,6	97,7
2009/2010	6133,4	92,3	97,3
2010/2011	6355,7	92,0	87,2
2011/2012	6145,6	92,3	97,1
2012/2013	6100,0	92,3	96,9

Слід відзначити, що за обсягом наданих грантів у 2010–2013 рр. найбільші донори з країн-членів ЄС стабільно займали найвищі місця після США в рейтингу 28 країн-членів КСР ОЕСР: Велика Британія посідала 2-ге місце, Німеччина – 3-тє, Франція – 5-те, Нідерланди – 6-те, Швеція – 8-ме, Італія – 12-те, Данія – 13-те. У 2012–2013 рр. у цьому рейтингу Іспанія посіла 15-те місце, Бельгія – 16-те, Австрія – 18-те [282].

Середнє значення частки грантів у загальному обсязі офіційної допомоги розвитку найбільших десяти донорів з країн ЄС становило 92,9 % [282]. Лідерами за часткою грант-елементу в офіційній допомозі розвитку стали Велика Британія, Нідерланди, Данія, Австрія, посідаючи протягом 2004–2013 рр. перше місце в рейтингу країн-членів КСР ОЕСР (частка грант-елементу становила 100 %). Попри незначне зниження Швецією частки грант-елементу (до 99,9 %) у 2007–2010 рр., ця країна також займає 1-ше місце у рейтингу. У 2012–2013 рр. до країн-лідерів у цьому рейтингу приєдналася Іспанія, піднявшись з 20-го на 1-ше місце [282]. Середнє значення частки грант-елементу в офіційній допомозі розвитку десяти найбільших донорів з країн ЄС становило протягом 2004–2013 рр. 96,6 %.

Як видно з даних табл. 4.20, динаміка надання незв'язаної допомоги найбільшими донорами з країн ЄС протягом 2005–2013 рр. є нерівномірною. Середнє значення частки незв'язаної допомоги в загальному обсязі двосторонньої офіційної допомоги розвитку найбільших десяти донорів протягом зазначеного періоду становило 89,3 %.

Країнами-лідерами у наданні незв'язаної допомоги стали Велика Британія та Швеція, частка незв'язаної ОДР яких становила 100 % і 99,5 % відповідно. Найменшу частку незв'язаної допомоги надали такі країни, як Італія (72,4 %) і Австрія (69,6 %). При цьому слід відмітити збільшення зв'язаності допомоги Австрією протягом 2005–2013 рр. на 35 %.

Таблиця 4.20 – Частка незв’язаної допомоги у загальному обсязі двосторонньої ОДР найбільших десяти донорів з країн ЄС, % (складено автором на основі [282])

Країна	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Частка незв’язаної допомоги 2005–2013 рр., % (середнє значення)
Велика Британія	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Німеччина	93,0	93,3	93,4	98,2	97,1	96,0	92,9	98,1	97,5	95,5
Франція	94,7	95,6	92,6	81,9	89,5	96,6	99,0	97,3	Н.д	93,4
Нідерланди	96,2	100,0	81,1	93,2	80,8	93,2	82,7	98,2	98,3	91,5
Швеція	98,3	100,0	100,0	99,9	99,9	100,0	99,8	98,3	98,7	99,5
Іспанія	86,6	82,8	89,1	69,1	76,6	76,2	93,0	83,4	89,6	82,9
Італія	92,1	77,0	59,8	78,0	56,2	58,5	53,8	83,1	92,9	72,4
Данія	86,5	95,3	95,5	98,5	96,6	93,5	91,1	96,1	96,6	94,4
Бельгія	95,7	90,7	92,0	91,9	95,5	93,2	95,8	95,3	96,7	94,1
Австрія	88,7	89,5	86,6	81,6	55,2	67,7	52,0	47,8	57,6	69,6
Частка незв’язаної допомоги 10 найбільших донорів з країн ЄС, % (середнє значення)	93,2	92,4	89,0	89,2	84,7	87,5	86,0	89,8	92,0	89,3

Попри зменшення середнього значення частки незв’язаної допомоги в загальному обсязі двосторонньої офіційної допомоги розвитку найбільших донорів з країн ЄС з 93,2 % 2005 року до 92 % 2013 року, необхідно відзначити намагання країн збільшити цей показник. Так, 2013 року порівняно з 2012 р. відбулося збільшення частки незв’язаної допомоги такими країнами, як Австрія, Італія, Іспанія, Бельгія, Данія, Швеція, Нідерланди.

Японія.

Стратегічні пріоритети та політики.

Відповідно до Національної хартії офіційної допомоги розвитку, затвердженої Кабінетом Міністрів Японії 1992 року та переглянутої 2003 року, стратегічні пріоритети Японії у наданні зовнішньої допомоги країнам, що розвиваються, полягали у скороченні масштабів злиденності, сталому зростанні, вирішенні глобальних проблем, миробудівництві [282].

З 2015 р. згідно з новою Хартією співробітництва з метою розвитку «За мир, процвітання і краще майбутнє для всіх», що змінила Національну хартію офіційної допомоги розвитку, стратегічні пріоритети Японії у сфері надання зовнішньої допомоги стали охоплювати: 1) зростання якості розвитку і викорінення злиденності за допомогою такого зростання; 2) загальнолюдські цінності й мирне, безпечне суспільство; 3) створення стійкого та життєздатного міжнародного співтовариства в рамках зусиль з вирішення глобальних проблем [293, с. 232].

2015 року відбулися зміни в концептуальних положеннях політики Японії у сфері надання офіційної допомоги розвитку:

- базові напрями політики – заміна підтримки самостійних зусиль країн-реципієнтів допомоги, партнерства і взаємодії з міжнародним співтовариством на співробітництво, спрямоване на самостійний розвиток країн шляхом надання допомоги для здійснення самодопомоги, а також діалог і співпрацю на основі досвіду і знань Японії;

- механізм реалізації політики – переключення уваги з послідовної розробки політики офіційної допомоги розвитку, співпраці між відповідними міністерствами і відомствами, урядом та установами-виконавцями на поліпшення архітектури реалізації політики урядом і установами-виконавцями, зміцнення партнерських відносин (державно-приватні партнерства, партнерство з органами місцевого самоврядування; партнерства з міжнародними організаціями; партнерські стосунки з донорами, країнами, що розвиваються, з громадянським суспільством);

- пріоритетні регіони – включення до переліку пріоритетних регіонів (крім Азії, Близького Сходу, Латинської Америки) Африки, Центральної та Східної Європи [294].

Для надання більш ефективної та якісної офіційної допомоги Японія використовує регіональний та покраїновий підходи. Програми співробітництва визначають конкретні цілі, пріоритетні напрями, диференційовані умови надання допомоги залежно від ступеня бідності країн-реципієнтів. Слід зазначити, що надання Японією кредитів у рамках офіційної допомоги розвитку здійснюється на загальних, пільгових та спеціальних умовах залежно від рівня доходу країн (табл. 4.21).

Таблиця 4.21 – Умови надання кредитів Японією в рамках ОДР (з 01.04.2015 р.) (складено автором на основі [295])

Категорія країн	Умови	% ставка	Термін погашення (роки)	Пільговий період (роки)	Умови для закупівель
1	2	3	4	5	6
Найменш розвинені країни	Загальні	0,01–0,70	15–40	5–10	Незв'язані
	Пільгові	0,01	20–40	6–10	
Країни з низьким доходом (до 1 045 дол. США)	Загальні	0,65–1,20	15–30	5–10	Незв'язані
	Пільгові	0,1–0,25	15–40	5–10	
	Спеціальні умови для економічного співробітництва	0,1	40	10	Зв'язані
Країни з доходом нижче середнього (1 046–1 985 дол. США)	Загальні	0,70–1,40	15–30	5–10	Незв'язані
	Пільгові	0,15–0,30	15–40	5–10	
	Спеціальні умови для економічного співробітництва	0,1	40	10	Зв'язані
	Пільгові	0,30–0,60	15–40	5–10	

Продовження таблиці 4.21

1	2	3	4	5	6
Країни з середнім рівнем доходу (1 986–4 125 дол. США)	Загальні	0,80–1,40	15–25	5–7	Незв'язані
	Пільгові	0,15–0,30	15–40	5–10	
	Спеціальні умови для економічного співробітництва	0,1	40	10	Зв'язані
Країни з доходом вище середнього (4 126–7 184 дол. США)	Загальні	1,50–1,70	15–25	5–7	Незв'язані

Незважаючи на те, що кредити надаються Японією за мінімальними процентними ставками, необхідно відзначити поступове зниження останніх протягом 2003–2015 рр. Так, порівняно з 2003 р. процентні ставки за кредитами для найменш розвинених країн 2015 року скоротилися з 0,90 % до 0,70 % на загальних умовах (з 0,75 % до 0,01 % на пільгових умовах), країн з низьким рівнем доходів – з 1,30 % до 1,20 % на загальних умовах (з 0,75 % до 0,25 % на пільгових умовах), країн з рівнем доходів нижче середнього – з 1,50 % до 1,40 % на загальних умовах (з 0,75 % до 0,30 % на пільгових умовах), країн з середнім рівнем доходу – з 1,50 % до 1,40 % на загальних умовах (з 0,75 % до 0,30 % на пільгових умовах), країн з доходом вище середнього з 2 % до 1,70 % на загальних умовах (з 1,20 % до 0,60 % на пільгових умовах) [295].

Організаційна структура управління зовнішньою допомогою.

Центральна координуюча роль та визначення пріоритетів національної політики Японії у сфері надання ОДР належить Міністерству закордонних справ (МЗС Японії).

З 1974 р. у ролі виконавчого органу японської програми офіційної допомоги розвитку виступає Японське агентство міжнародного співробітництва (JICA), яке з 2003 р. отримало статус незалежної адміністративної організації [296]. 2008 року Японське агентство міжнародного співробітництва об'єдналося з Японським банком міжнародного співробітництва (JBIC), створеного шляхом злиття Експортно-імпортного банку Японії і Фонду зарубіжного економічного співробітництва 1999 року, що призвело до переходу у відання JICA частини грантової допомоги, що знаходилась у віданні МЗС Японії, та надало можливість організації скоординовано здійснювати внески до міжнародних організацій, надавати технічну підтримку, пільгові кредити та грантову допомогу в різних сферах [296].

Відповідно до загального бюджету проектів офіційної допомоги розвитку, кошти розподіляються між такими міністерствами:

- Міністерство закордонних справ – для надання грантової допомоги соціально-економічному розвитку (закупівля товарів і послуг), технічного співробітництва (через JICA) (передача японських ноу-хау, технологій і досвіду); для здійснення внесків до установ ООН (ПРООН, Зеленого

кліматичного фонду, Цільового фонду ООН з безпеки людини (UNTFHS), Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA), управління Верховного комісару ООН у справах біженців (UNHCR), Дитячого фонду ООН (UNICEF), Всесвітньої продовольчої програми (ВПП), Продовольчої та сільськогосподарської організації (ФАО), Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку, Організації Об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНИДО), Глобального фонду з боротьби зі СНІДом, туберкульозом і малярією, Міжнародного комітету Червоного хреста та інших;

- Міністерство фінансів – для підтримки технічного співробітництва і здійснення фінансово-бюджетної та економічної політики: проведення семінарів, тренінгів у Японії і закордоном; проведення досліджень з економічної ситуації та наслідків економічної політики країн; підтримки проектів, що фінансуються за рахунок кредитів у рамках ОДР; здійснення внесків до МБРР, МАР і МФК, Азіатського банку розвитку, Азіатського фонду розвитку, Міжамериканського банку розвитку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Глобального екологічного фонду; надання кредитів у рамках ОДР, інвестицій приватного сектору;

- Міністерство освіти, культури, спорту, науки і технологій – для прийняття іноземних студентів, підтримки спільних програм з університетами Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН);

- Міністерство охорони здоров'я, праці і добробуту – для надання допомоги розвитку людських ресурсів у сфері охорони здоров'я, медицини та соціального забезпечення в країнах (розробка планів з водопостачання, сприяння розвитку міжнародних спільних проектів по боротьбі з туберкульозом; підтримка АСЕАН і Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС); здійснення внесків до Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародної організації праці (МОП);

- Міністерство сільського, лісового та рибного господарства – для сприяння глобальній продовольчій безпеці, розвитку сільського, лісового господарства та рибальства в регіонах (розширення глобального виробництва продовольства і залучення інвестицій; допомога у вирішенні глобальних проблем, охоплюючи зміну клімату; реалізація програм щодо сприяння розвитку японської рибної промисловості й сталого використання міжнародних рибних ресурсів; здійснення внесків до ФАО, ВПП; надання кредитів для здійснення операцій у сфері міжнародної рибпромислової співпраці;

- Міністерство економіки, торгівлі і промисловості – для надання допомоги у сприянні торгівлі та здійсненню інвестицій; здійснення внесків до UNIDO, Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), Міжнародного агентства з питань відновлюваної енергії (IRENA);

- Міністерство навколишнього середовища – для надання допомоги глобальній охороні навколишнього середовища; здійснення внесків до Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP), Центру регіонального розвитку ООН (UNCRD), Міжнародного союзу охорони природи і природних

ресурсів (IUCN) [293].

Динаміка бюджету зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку.

Як вже зазначалося, Японія є одним з лідерів у сфері міжнародного фінансування розвитку. Як видно з даних табл. 4.22, потоки фінансових ресурсів, спрямованих Японією до країн, що розвиваються, збільшилися протягом 2006–2013 рр. у 13,4 раза.

Таблиця 4.22 – Потоки фінансових ресурсів, спрямованих Японією до країн, що розвиваються (складено автором на основі [282])

Потоки фінансових ресурсів	Офіційна допомога розвитку, млн. дол. США (валова)	Інші офіційні потоки, млн. дол. США	Гранти неурядових громадських організацій, млн. дол. США	Приватні трансферти, млн. дол. США	Всього, млн. дол. США	ОДР/ВНП, %
2006	11136	2438	315	12290	26179	0,58
2007	7679	211	446	21979	30315	0,67
2008	9601	-1986 ¹	452	23738	31805	0,63
2009	9467	8237	533	27217	45454	0,88
2010	11021	3662	692	32837	48213	0,86
2011	10831	2905	497	47594	61828	1,02
2012	10605	5393	487	32494	48977	0,80
2013	11582	1286	458	45133	58459	1,15
Всього	81922	22146	3880	243282	351230	x
Частка в загальному обсязі фінансових ресурсів	23,3	6,3	1,1	69,3	100	x

Примітки: ¹ – сума повернених коштів країнами-боржниками перевищує суму наданих кредитів.

При цьому приватні трансферти (банківські кредити, приватні експортні кредити, прямі інвестиції) становили найбільшу частку в загальному обсязі фінансових ресурсів, спрямованих Японією до країн, що розвиваються, – 69,3 %. Протягом 2006–2013 рр. обсяг приватних трансфертів збільшився майже у 4 рази. Друге місце в потоках фінансових ресурсів, спрямованих до країн, що розвиваються, посідає валова ОДР, частка якої становила 23,3 %. Незважаючи на скорочення обсягу валової ОДР, що відбулося у 2007–2009 рр. (порівняно з 2006 р. в 1,2 раза), з 2010 р. обсяги наданої допомоги збільшилися та 2013 року становили 11,6 млрд. дол. США. Інші офіційні потоки, що охоплюють експортні кредити, фінансування прямих інвестицій, фінансування міжнародних організацій, посідають третє місце (частка в загальному обсязі фінансових потоків Японії у 2006–2013 рр. становила 6,3 %), фіксується тенденція до їх скорочення (зменшення у 2 рази). Частка грантів неурядових

громадських організацій Японії становила 1,1 %, при цьому спостерігається тенденція до їх зростання (у 1,5 раза).

Слід відзначити, що кошти, які виділяються на цілі офіційної допомоги розвитку, визначаються в бюджеті, який щорічно затверджується національним парламентом Японії. Як видно з табл. 4.23, протягом 2002–2015 рр. загальний бюджет проектів офіційної допомоги розвитку Японії збільшився в 1,1 раза. Найбільшу частку в загальному бюджеті становлять кредити (51,5 %), частка грантів становила в середньому 48,5 %.

Таблиця 4.23 – Загальний бюджет проектів Японії з надання офіційної допомоги розвитку (складено автором на основі [282])

Рік	Гранти		Кредити		Загальний бюджет проектів ОДР	
	млрд. єн	Частка у загальному бюджеті проектів ОДР, %	млрд. єн	Частка у загальному бюджеті проектів ОДР, %	млрд. єн	%
2002	876,6	52,9	780,8	47,1	1657,4	100
2003	806,7	51,7	753,1	48,3	1559,8	100
2004	770,0	51,9	712,6	48,1	1482,6	100
2005	764,9	52,2	700,9	47,8	1465,8	100
2006	842,2	51,9	780,8	48,1	1623,0	100
2007	631,7	44,6	783,3	55,4	1415,0	100
2008	730,1	48,3	781,2	51,7	1511,3	100
2009	874,7	51,3	829,9	48,7	1704,6	100
2010	864,9	49,0	901,8	51,0	1766,7	100
2011	828,2	46,4	957,3	53,6	1785,5	100
2012	810,0	47,6	891,6	52,4	1701,6	100
2013	767,1	45,4	923,6	54,6	1690,7	100
2014	773,0	43,5	1003,0	56,5	1776,0	100
2015	797,8	44,2	1007,9	55,8	1805,7	100
Усього	11137,9	48,5	11807,8	51,5	22945,7	100

Як свідчать дані рис. 4.20, протягом 2002–2015 рр. частка грантів у загальному бюджеті проектів офіційної допомоги розвитку Японії зменшилась у 1,2 раза. Переважання частки кредитів над часткою грантів у загальному бюджеті офіційної допомоги розвитку пояснюється традиційним підходом Японії у наданні допомоги країнам, що розвиваються. Цей підхід ґрунтується на власному досвіді Японії, яка отримувала міжнародні позики для відновлення своєї економіки після Другої світової війни: на початковому етапі розвитку економіки найважливішими є гранти як умова виживання країни-реципієнта допомоги, у подальшому необхідним є розширення частки позик у загальному обсязі допомоги.

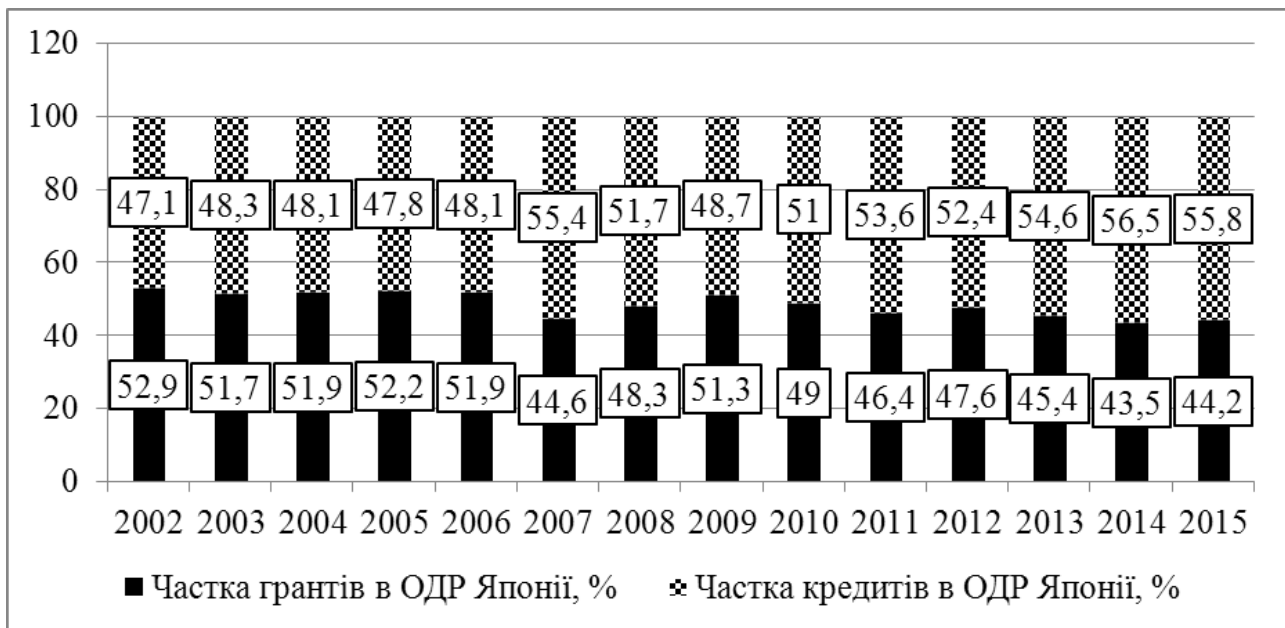

Рисунок 4.20 – Розподіл загального бюджету проектів ОДР Японії (складено автором на основі [282])

Обсяги фінансування програм сталого розвитку (за регіонами, країнами, базовими секторами сталого розвитку).

Загальний обсяг офіційної допомоги розвитку, наданої Японією країнам, що розвиваються, у 2000–2014 рр. становив більше 155 млрд. дол. США (рис. 4.21).

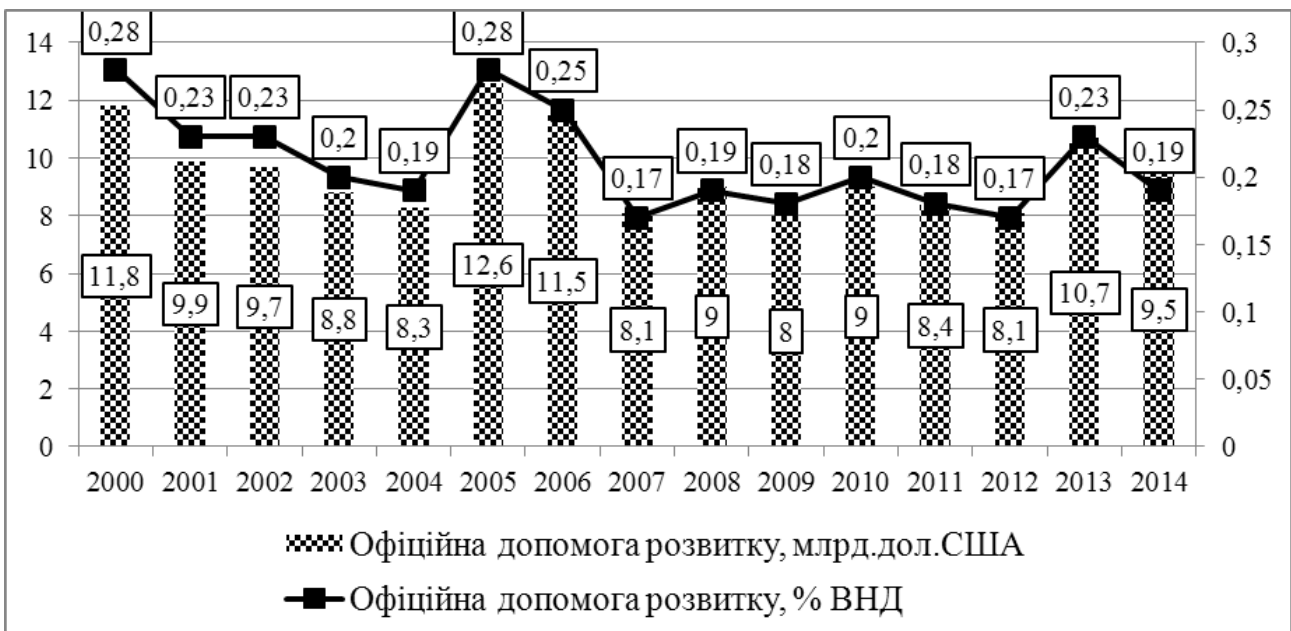

Рисунок 4.21 – Офіційна допомога розвитку, надана Японією країнам, що розвиваються (складено автором за даними [248])

Утім, слід відзначити зменшення Японією допомоги протягом зазначеного періоду в 1,2 раза та невиконання встановленого на міжнародному рівні показника щодо надання офіційної допомоги розвитку на рівні 0,7 % ВНД (протягом 2000–2014 рр. ОДР, надана Японією країнам, що розвиваються, становила в середньому 0,21 % ВНД).

За даними рис. 4.22 видно, що найбільші обсяги офіційної допомоги розвитку спрямовано Японією до країн Азії, з якими її пов'язують глибокі історичні зв'язки, та Африки, країни якої відчувають гостру потребу у викориненні злиденності та голоду.

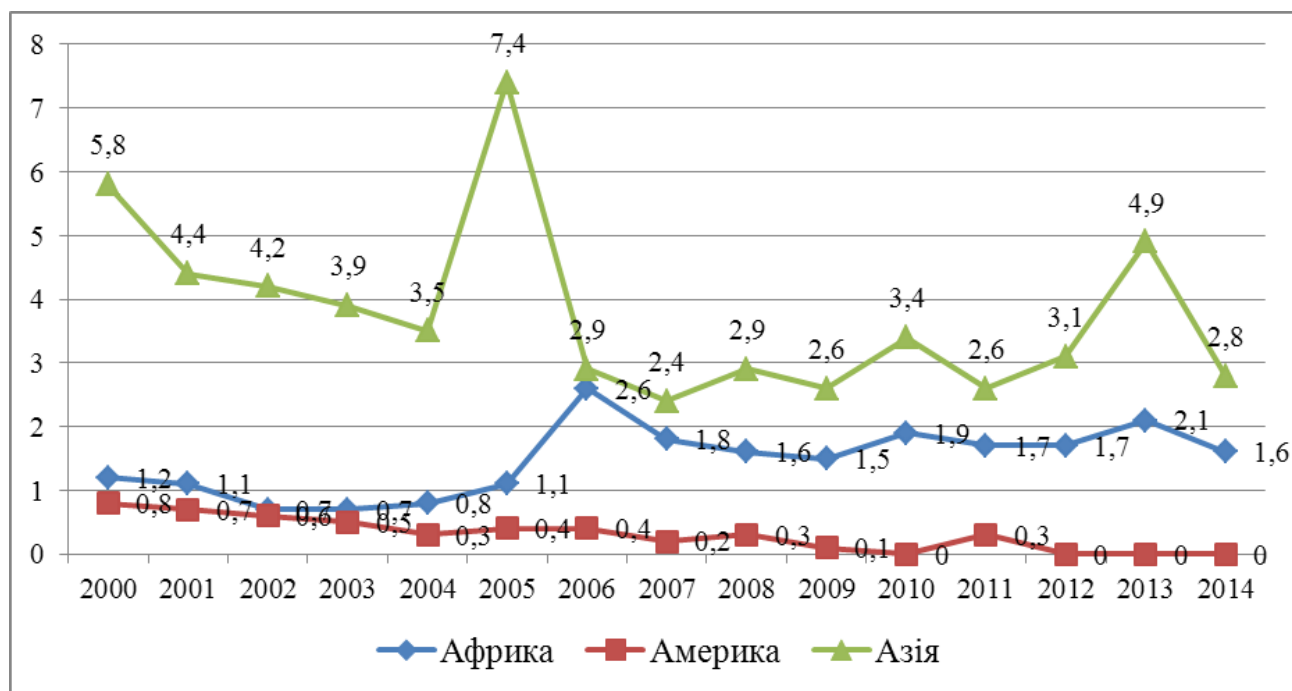

Рисунок 4.22 – Офіційна допомога розвитку, надана Японією країнам, що розвиваються, за глобальними географічними регіонами (складено автором за даними [248])

Протягом 2000–2014 рр. азіатські країни отримали від Японії більше 57 млрд. дол. США (53 % загального обсягу ОДР), африканські країни – 22 млрд. дол. США (20 %). Найнижча частка допомоги Японії надійшла до країн Америки – 4 %. Поряд з цим спостерігається зменшення допомоги, спрямованої до Америки (у 8 разів) і Азії (у 2,1 раза); збільшення – до Африки (в 1,3 раза).

Найбільшими реципієнтами офіційної допомоги розвитку Японії протягом 2000–2014 рр. стали країни в таких регіонах:

- Азія (52,8 % загального обсягу ОДР) – В'єтнам (22,4 %), Ірак (16,7 %), Індія (11,9 %), Афганістан (7,9 %), Китай (6 %), М'янма (5,9 %), Пакистан (5,5 %), Шрі-Ланка (4,1 %), Камбоджа (3,2 %), Лаос (2,2 %), Монголія (2,1 %);

- Африка (20,4 % ОДР) – Танзанія (10,6 %), Демократична Республіка Конго (5 %), Ефіопія (4,8 %), Кенія (4,7 %). Марокко (4,5 %), Гана (4,1 %),

Мозамбік (3,5 %), Сенегал (3 %), Судан (3,5 %), Замбія (3,5 %), Уганда (2,6 %), Туніс (2,4 %);

- Америка (3,9 % ОДР) – Гондурас (16,9 %), Болівія (14,8 %), Нікарагуа (12,6 %), Гватемала (9,8 %), Бразилія (9 %), Панама (5,7 %), Гаїті (5,7 %), Аргентина (4,8 %).

Майже половина (46,3 %) загального обсягу зовнішньої допомоги протягом 2000–2014 рр. надана Японією таким азіатським країнам, як В'єтнам, Ірак, Індія, Афганістан, Китай, М'янма, Пакистан, Шрі-Ланка, Камбоджа, та одній з африканських країн – Танзанії, що пов'язано з регіональними пріоритетами Японії, визначеними в Хартії офіційної допомоги розвитку (рис. 4.23).

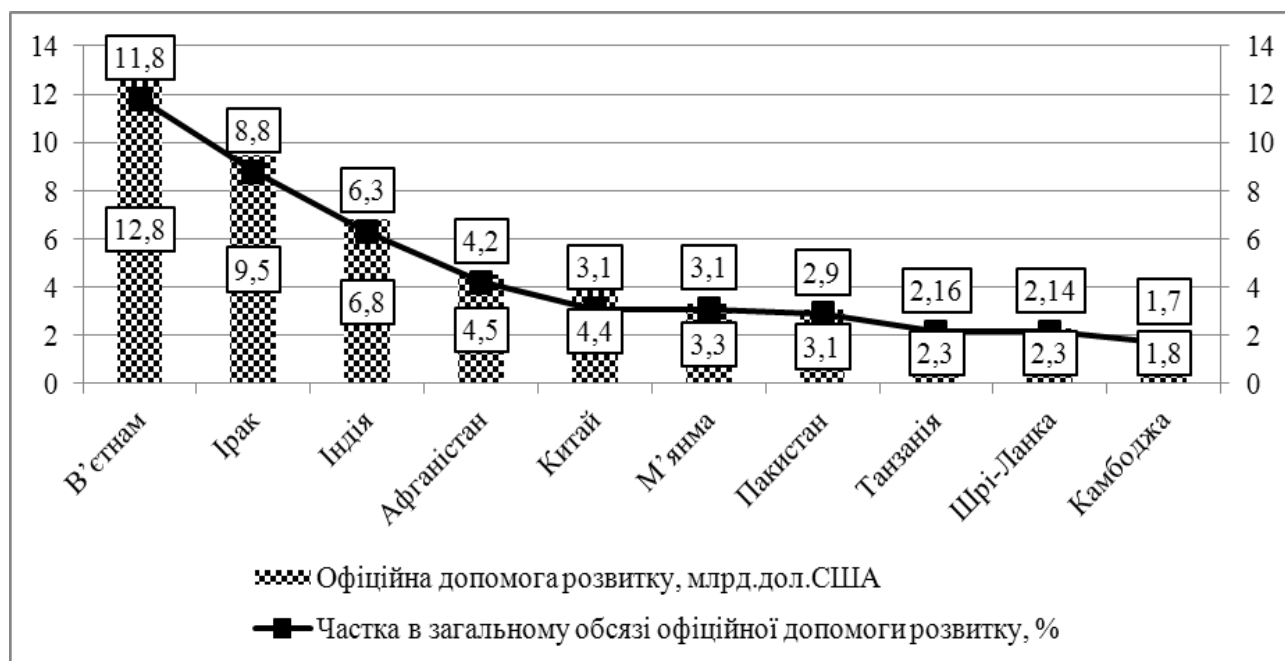

Рисунок 4.23 – Рейтинг найбільших 10-ти реципієнтів ОДР, наданої Японією у 2000–2014 рр. (складено автором за даними [248])

В'єтнам посідає перше місце за отриманою від Японії допомогою серед найбільших країн-реципієнтів. Для Японії В'єтнам є державою, що займає важливу геополітичну позицію, а також першочерговим перспективним партнером в економічному і торговельно-інвестиційному співробітництві. Протягом 2000–2014 рр. обсяг наданої Японією офіційної допомоги розвитку В'єтнаму збільшився в 1,7 раза. Найбільша частка допомоги надійшла до В'єтнаму 2012 року і становила 52 % загального обсягу офіційної допомоги розвитку, наданої країнам Азії.

Ірак став другим найбільшим реципієнтом допомоги, отриманої від Японії з метою післявоєнного відновлення. Протягом 2004–2008 рр. Ірак отримав майже 80 % загального обсягу допомоги, наданої Японією цій країні (найбільший обсяг наданої допомоги зафіксовано 2005 року – 3,5 млрд. дол. США).

З 2009 р. спостерігається тенденція до зменшення Японією допомоги Іраку. 2014 року обсяг допомоги становив усього 0,4 млрд. дол. США.

У 2000–2014 рр. частка допомоги, спрямованої Японією на підтримку базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються, становила в середньому 24,2 % загального обсягу її офіційної допомоги розвитку (рис. 4.24).

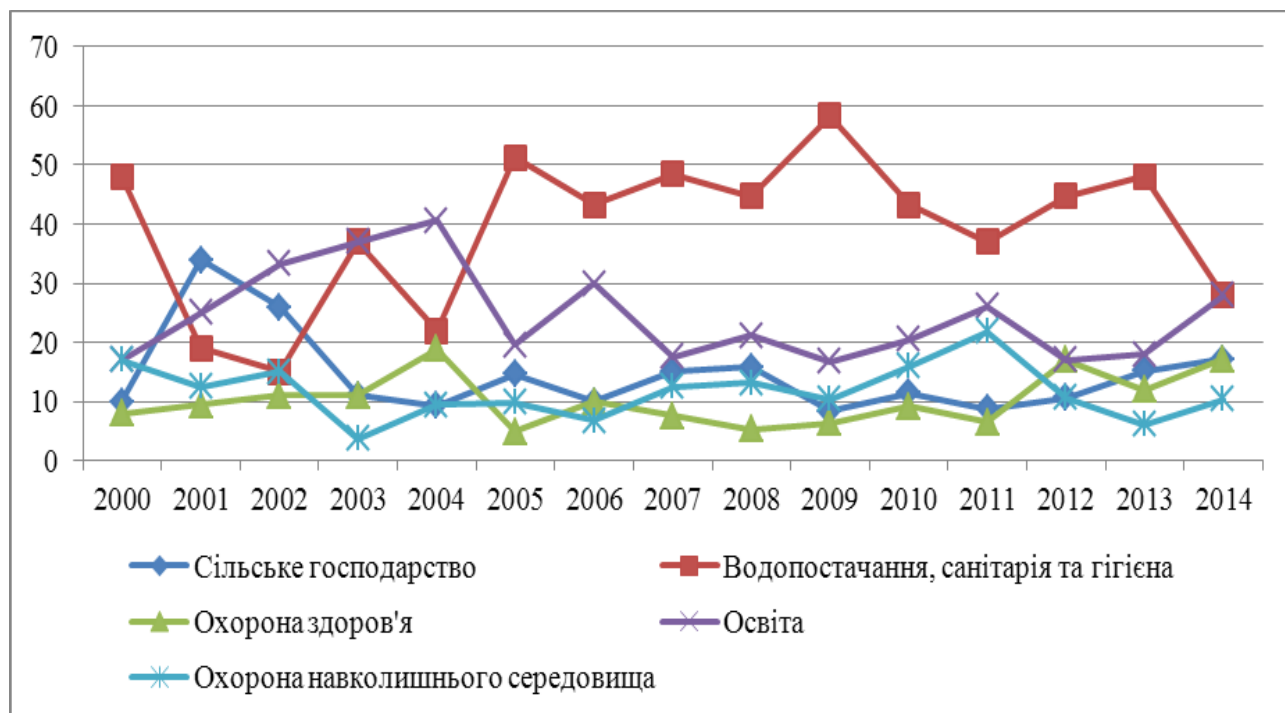

Рисунок 4.24 – Частка ОДР, спрямована Японією на підтримку базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються, % (складено автором за даними [248])

Динаміка допомоги, виділеної на підтримку базових секторів країн, що розвиваються, є нерівномірною. Протягом 2000–2014 рр. спостерігаються такі тенденції: збільшення частки допомоги, спрямованої до сектору охорони здоров'я – у 2,2 раза, сільського господарства – в 1,7 раза, освіти – в 1,6 раза; зменшення – до сектору водопостачання, санітарії та гігієни (ВСГ) – в 1,7 раза, охорони навколишнього середовища – в 1,6 раза.

Аналіз якості та ефективності зовнішньої допомоги (за часткою грантів і грант-елементу, критерієм «зв'язаності» допомоги).

Як видно з табл. 4.24, за часткою грантів у загальному обсязі офіційної допомоги розвитку, Японія посідає найнижчі місця в рейтингу країн-членів КСР ОЕСР. Так, частка грантів у загальному обсязі ОДР Японії протягом 2004–2013 рр. становила в середньому 51 %. Грант-елемент японської офіційної допомоги розвитку становив у середньому 87,8 %.

Таблиця 4.24 – Місце Японії в рейтингу країн-членів КСР ОЕСР за грантовою офіційною допомогою розвитку (складено автором на основі [248])

Період	Сума грантів		Частка грантів в ОДР		Грант-елемент в ОДР	
	Місце в рейтингу країн-членів КСР ОЕСР	Млн. дол. США	Місце в рейтингу країн-членів КСР ОЕСР	%	Місце в рейтингу країн-членів КСР ОЕСР	%
2004/2005	2	11025	22	54,1	22	88,1
2005/2006	2	11719	22	54,1	22	88,4
2006/2007	5	9704	22	52,2	22	88,0
2007/2008	5	9221	22	43,4	21	85,5
2008/2009	5	9662	22	47,2	23	85,8
2009/2010	5	9723	22	52,3	22	87,6
2010/2011	4	11559	22	54,7	22	88,9
2011/2012	4	11835	26	54,3	24	88,8
2012/2013	4	11883	28	46,6	24	88,8

Як свідчать дані рис. 4.25, частка незв'язаної допомоги в загальному обсязі офіційної допомоги розвитку, наданої Японією у 2005–2013 рр., становила в середньому 92,8 %. Попри те, що протягом 2005–2008 рр. частка незв'язаної допомоги збільшилася майже в 1,1 раза, з 2009 р. незв'язана допомога почала скорочуватися і 2013 року значення цього показника повернулося до рівня 2005 р.

Рисунок 4.25 – Частка незв'язаної допомоги в загальному обсязі ОДР Японії, % (складено автором на основі [248])

Порівняльна характеристика національних політик США, ЄС і Японії у сфері надання зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку, представлена в табл. 4.25.

Таблиця 4.25 – Порівняльна характеристика національних політик США, ЄС і Японії у сфері надання зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку (складено автором)

Параметри характеристики	США	Європейський Союз		Японія
		Європейська комісія	Найбільші донори з країн-членів ЄС (Велика Британія, Німеччина, Франція, Нідерланди, Швеція, Іспанія, Італія, Данія, Бельгія, Австрія)	
Динаміка бюджету зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку	Збільшення бюджету протягом 2006–2017 рр. в 1,8 раза	Збільшення бюджету протягом 2001–2013 рр. у 1,5 раза; різке зменшення у 2014 р. – у 1,5 раза		Збільшення бюджету протягом 2002–2015 рр. в 1,1 раза
Фінансування сталого розвитку (за регіонами, країнами, базовими секторами)	<p>Збільшення ОДР у 2000–2014 рр. у 2,5 раза.</p> <p>Частка ОДР відносно ВНД – у середньому 0,17 %.</p> <p><i>Регіони:</i> Азія (35 %), Африка (30 %), Америка (9 %).</p> <p>Збільшення фінансування Азії (у 5,2 раза), Африки (у 4,4 раза), Америки (в 1,3 раза).</p> <p><i>Основні країни-реципієнти:</i> Ірак, Афганістан, Пакистан, Ефіопія, Судан, Йорданія, Колумбія, Кенія, ДР Конго, Єгипет.</p> <p><i>Базові сектори:</i> збільшення фінансування ВСГ (у 2 рази), охорони довкілля (в 1,8 раза), охорони здоров'я (в 1,1 раза); зменшення – сільського господарства – в 1,2 раза)</p>	<p><i>Регіони:</i> Африка (47 %), Азія (23 %), Америка (9 %).</p> <p>Збільшення фінансування Азії (в 1,9 раза); зменшення – Америки (у 2,3 раза), Африки (в 1,6 раза).</p> <p><i>Базові сектори:</i> збільшення фінансування охорони довкілля (у 2 рази), сільського господарства (у 1,5 раза); зменшення – ВСГ (у 1,5 раза)</p>	<p>Збільшення ОДР у 2000–2014 рр. в 1,7 раза.</p> <p>Частка ОДР відносно ВНД – у середньому 0,51 %.</p> <p><i>Регіони:</i> Африка (38 %), Азія (22 %), Америка (9 %).</p> <p>Збільшення фінансування Азії (у 2 рази), Америки (в 1,4 раза), Африки (в 1,3 раза).</p> <p><i>Основні країни-реципієнти:</i> Ірак, Афганістан, В'єтнам, ДР Конго, Нігерія, Ефіопія, Танзанія, Мозамбік, Нікарагуа, Бангладеш.</p> <p><i>Базові сектори:</i> збільшення фінансування охорони довкілля (у 4 рази), ВСГ (у 2,2 раза), сільського господарства (у 2 рази), охорони здоров'я (в 1,7 раза), освіти (в 1,4 раза)</p>	<p>Збільшення ОДР у 2000–2014 рр. в 1,2 раза.</p> <p>Частка ОДР відносно ВНД – у середньому 0,21 %.</p> <p><i>Регіони:</i> Азія (53 %), Африка (20 %), Америка (4 %).</p> <p>Збільшення фінансування Африки (в 1,3 раза); зменшення – Америки (у 8 разів), Азії (у 2,1 раза).</p> <p><i>Основні країни-реципієнти:</i> В'єтнам, Ірак, Індія, Афганістан, Китай, М'янма, Пакистан, Танзанія, Шрі-Ланка, Камбоджа.</p> <p><i>Базові сектори:</i> збільшення фінансування сільського господарства (в 1,7 раза), охорони здоров'я (у 2,2 раза), освіти (в 1,6 раза); зменшення – ВСГ (в 1,7 раза), охорони довкілля (в 1,6 раза)</p>
Якість та ефективність офіційної допомоги розвитку	<p><i>Якість ОДР</i> (2004–2013 рр.): частка грантів – 100 %; грант-елемент – 100 %.</p> <p><i>Ефективність ОДР</i> (2007–2013 рр.): незв'язаність допомоги – 70,5 %</p>		<p><i>Якість ОДР</i> (2004–2013 рр.): частка грантів – 92,9 %; грант-елемент – 96,6 %.</p> <p><i>Ефективність ОДР</i> (2007–2013 рр.): незв'язаність допомоги – 89,3 %</p>	<p><i>Якість ОДР</i> (2004–2013 рр.): частка грантів – 51 %; грант-елемент – 87,8 %.</p> <p><i>Ефективність ОДР</i> (2007–2013 рр.): незв'язаність допомоги – 92,8 %</p>

Таким чином, проведення аналізу стратегічних пріоритетів і політик, організаційної структури управління зовнішньою допомогою, динаміки бюджету зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку, обсягів фінансування програм сталого розвитку, якості та ефективності зовнішньої допомоги США, ЄС і Японії дозволяє:

- встановити наявність у всіх країнах стратегічних пріоритетів і політик, що визначаються не тільки загальноновизнаними на світовому рівні завданнями у сфері фінансування сталого розвитку, але й власними політичними та економічними цілями, що змінюються відповідно до глобальних викликів;

- визначити наявність у всіх країнах власної організаційної структури управління зовнішньою допомогою;

- встановити збільшення бюджету зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку США (в 1,8 раза протягом 2006–2017 рр.), Японією в 1,1 раза протягом 2002–2015 рр.), ЄС (у 1,5 раза протягом 2001–2013 рр.);

- встановити різноспрямованість тенденцій у наданні країнами офіційної допомоги розвитку протягом 2000–2014 рр.: збільшення обсягів допомоги США в 2,5 раза, найбільшими донорами з країн ЄС – в 1,7 раза; зменшення – Японією (в 1,2 раза);

- визначити пріоритетність регіонів у розподілі країнами-донорами ресурсів, спрямованих на фінансування програм сталого розвитку. Пріоритетним регіоном для США та Японії є Азія, до якої протягом 2000–2014 рр. спрямовано найбільшу частку допомоги цих країн (35 % і 53 % відповідно). Пріоритетним регіоном для ЄС є Африка, до якої надійшло 47 % загального обсягу офіційної допомоги розвитку, наданої ЄК, і 38 % допомоги, наданої десятима найбільшими донорами з країн ЄС;

- встановити наявність однакових основних країн-реципієнтів допомоги, до яких спрямована найбільша частка фінансових ресурсів США, ЄС і Японією протягом 2000–2014 рр.: Ірак, Афганістан, В'єтнам, Пакистан, Демократична Республіка Конго, Ефіопія, Танзанія;

- встановити розбіжність у фінансуванні США, ЄС і Японією базових секторів сталого розвитку країн, що розвиваються. Найбільша частка офіційної допомоги розвитку протягом 2000–2014 рр. спрямована США до сектору охорони здоров'я (32 %), ЄС – до сектору освіти (43 %), Японії – до сектору водопостачання, санітарії та гігієни – (39 %). Поряд з цим у фінансуванні країнами-донорами базових секторів сталого розвитку спостерігаються різноспрямовані тенденції: збільшення фінансування США сектору охорони навколишнього середовища (в 1,8 раза), країнами ЄС – охорони навколишнього середовища (у 4 рази), водопостачання, санітарії та гігієни (у 2,2 раза), сільського господарства (у 2 рази), Японією – охорони здоров'я (у 2,2 раза), сільського господарства (в 1,7 раза); зменшення фінансування США водопостачання, санітарії та гігієни (у 2 рази), сільського господарства (в 1,2 раза), Японією – водопостачання, санітарії та гігієни (в 1,7 раза), охорони навколишнього середовища (в 1,7 раза);

- встановити нерівномірність прогресу в підвищенні якості та

ефективності офіційної допомоги розвитку США, ЄС і Японії. Найкращі показники якості офіційної допомоги розвитку протягом 2004–2013 рр. зафіксовано у США: частка грантів і грант-елементу в загальному обсязі допомоги становили 100 %. Показники якості допомоги країн-членів ЄС є значно меншими: частка грантів становила в середньому 92,9 %, грант-елементу – 96,6 %. Найнижчі показники має Японія, частка грантів якої у загальному обсязі офіційної допомоги розвитку становила усього 51 %, грант-елемент – 87,8 %. Інша ситуація спостерігається у підвищенні ефективності допомоги, зокрема у наданні незв'язаної допомоги. Так, найбільша частка незв'язаної допомоги була надана протягом 2005–2013 рр. Японією (92,8 %), найнижча – США (70,5 %). Частка незв'язаної допомоги країн ЄС становила в середньому 89,3 %. Поряд з цим спостерігається зниження Японією частки незв'язаної допомоги протягом 2006–2013 рр. – в 1,1 раза, збільшення – США протягом 2011–2013 рр. в 1,2 раза.

4.4. Стратегічні заходи щодо підвищення ефективності формування та розподілу міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку

Питання удосконалення міжнародного фінансування розвитку постійно перебувають у центрі уваги країн-донорів та міжнародних фінансових організацій. Незважаючи на значні обсяги як національних, так і міжнародних фінансових ресурсів, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку, станом на 2015 р. додаткові щорічні потреби у фінансуванні, за даними міжнародних науково-дослідницьких груп у сфері розвитку «Oxfam International», «The Development Finance International Group», становлять від 1 до 2 трлн. дол. США [297]. Існування значних потреб у фінансуванні сталого розвитку, що охоплюють національні базові потреби, пов'язані з ліквідацією злиденності та голоду в країнах, що розвиваються, і глобальні, пов'язані з охороною глобального навколишнього середовища та боротьбою зі зміною клімату, потребує здійснення додаткових заходів щодо удосконалення міжнародного фінансування сталого розвитку.

Основними напрямками удосконалення міжнародного фінансування сталого розвитку є:

- 1) підвищення ефективності формування міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку;
- 2) підвищення ефективності розподілу міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку;
- 3) підвищення ефективності зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку;
- 4) підвищення ефективності інформаційного забезпечення міжнародного фінансування сталого розвитку (рис. 4.26.).

Рисунок 4.26 – Концептуальні засади удосконалення міжнародного фінансування сталого розвитку
(складено автором)

1. *Підвищення ефективності формування міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку.*

З метою підвищення ефективності формування міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку необхідним є використання додаткових джерел фінансування сталого розвитку (приєднання розвинутих країн і країн з трансформаційною економікою до міжнародних ініціатив з інноваційного фінансування сталого розвитку; збільшення обсягу грошових надходжень від емігрантів):

1) *приєднання розвинутих країн і країн з трансформаційною економікою до міжнародних ініціатив з інноваційного фінансування сталого розвитку.* Розглядаючи інноваційні джерела фінансування сталого розвитку, слід відзначити, що вони охоплюють різні механізми (глобальні податки, добровільні внески, ринкові механізми, кредитні гарантії та збори), їхньою відмінною рисою є стабільний і довгостроковий характер, вони доповнюють офіційну допомогу розвитку і орієнтовані на більш широкий розподіл результатів глобалізації [298].

Основними механізмами інноваційного фінансування сталого розвитку є: 1) Міжнародна ініціатива зі стягнення з міжнародної авіаіндустрії зборів солідарності; 2) міжнародний фінансовий механізм для програми імунізації; 3) механізм авансових ринкових зобов'язань; 4) механізм списання заборгованості на охорону здоров'я.

Одним з перших інноваційних механізмів фінансування сталого розвитку стала міжнародна ініціатива урядів Франції, Бразилії, Норвегії, Великої Британії та Чилі (2006 р.) зі *стягнення з міжнародної авіаіндустрії зборів солідарності*, які встановили невеликий збір при купівлі авіаквитків, сукупні надходження від якого допомогли б значно розширити доступ до життєво необхідних ліків від ВІЛ/СНІДу, туберкульозу і малярії, знизити ціни на ліки і лабораторні аналізи і прискорити процес забезпечення доступу до них всім бажаним. Збір при купівлі авіаквитків, який справляється з пасажирів, що вилітають з аеропортів на території країн, що приєдналися до цього механізму, не здійснює ніякого відчутного впливу на обсяги повітряних перевезень і тому становить стабільне джерело фінансових ресурсів [298]. Надходження від міжнародного солідарного податку на авіаквитки спрямовуються до Міжнародного механізму закупівель ліків (ЮНІТЕЙД) для сприяння купівлі ліків для країн, що розвиваються. Щорічні надходження Франції від збору цього податку у світі загалом становлять 220 млн. євро, що дозволяє їй додатково виділяти 160 млн. євро у вигляді традиційної допомоги [298]. З 2013 р. такий податок запроваджено Камеруном, Маврикієм, Мадагаскаром, Малі, Нігером, Республікою Конго, Республікою Корея (крім того, слід відзначити Бразилію, яка не стягує такий податок, але здійснює внесок у розмірі, еквівалентному сумі, яка була б отримана в результаті оподаткування) [123].

Мобілізація ресурсів у рамках *міжнародного фінансового механізму для програми імунізації* (2006 р.), запропонованого Великою Британією 2003 року,

здійснюється шляхом випуску облігацій, забезпечених внесками, оголошеними урядовими та приватними донорами для розміщення на ринках капіталу з метою фінансування через фонд Глобального альянсу за вакцини та імунізацію (ГАВІ) програм вакцинації в 70-ти найбільш бідних країнах світу. Надходження коштів носить передбачуваний та стабільний характер, і отримані суми можуть використовуватися безпосередньо для здійснення проектів у сфері охорони здоров'я. Перший глобальний випуск еталонних облігацій у рамках цього механізму 2006 року дозволив мобілізувати 1 млрд. дол. США, а розміщення облігацій серед дрібних інвесторів у Японії 2008 року дозволило мобілізувати суму, еквівалентну 220 млн. дол. США [298].

Механізм авансових ринкових зобов'язань, створений за ініціативою Італії 2007 року, сприяє усуненню недоліків ринків фармацевтичної продукції, особливо у найбільш бідних країнах, шляхом встановлення договірних відносин між донорами та фармацевтичними компаніями з метою орієнтації останніх на дослідження у сфері боротьби із захворюваннями, яким приділяється недостатня увага, і розподілу ліків за доступними цінами. У рамках механізму авансових ринкових зобов'язань уряди-донори зобов'язуються виділяти кошти для гарантування цін на вакцини після їх розробки, створюючи тим самим життєздатний ринок на майбутнє. Механізм авансових ринкових зобов'язань також стимулює розробку відповідних вакцин для бідних країн. Після оголошення Італією про своє рішення створити в рамках Механізму авансових ринкових зобов'язань фонд для нової пневмококової вакцини 2007 року у Римі, Італія, Велика Британія, Канада, Норвегія та Фонд Гейтса зобов'язалися здійснити внески на загальну суму 1,5 млрд. дол. США [298].

Механізм списання заборгованості на охорону здоров'я, створений за ініціативою Глобального фонду 2007 року, сприяє полегшенню фінансового тягаря країн, що розвиваються, шляхом конвертації частини боргових вимог у нові внутрішні ресурси, що виділяються на цілі охорони здоров'я. У рамках угод, що укладаються з кожною країною окремо, кредитори відмовляються від свого права на отримання частини виплат у рахунок погашення позик за умови, що країна-бенефіціар інвестує вивільнені ресурси в реалізацію затверджених Глобальним фондом програм. Першою країною-кредитором, що взяла участь у цій ініціативі стала Німеччина, яка зобов'язалася до 2010 р. зарахувати в рахунок погашення боргу інвестиції в охорону здоров'я на суму 200 млн. євро. Перша угода щодо конверсії боргових зобов'язань на суму до 50 млн. дол. США для фінансування невідкладних і життєво важливих інвестицій в догляд за ВІЛ-інфікованими і здійснення заходів у сфері громадської охорони здоров'я з використанням систем Глобального фонду була підписана Німеччиною з Індонезією 2007 року. Друга угода – на суму 40 млн. євро була укладена з Пакистаном 2008 року [298].

Важливим джерелом додаткових фінансових ресурсів слід розглядати введення податків на валютні та фінансові операції, частина яких могла б використовуватися з метою фінансування цілей сталого розвитку. В основі цих податків лежить податок на операції з іноземними валютами, запропонований

ще 1973 року американським економістом, лауреатом Нобелівської премії Дж.Тобіном з метою протистояння фінансовій нестабільності через забезпечення оподаткування певного виду угод у цілях контролю спекулятивних торгів. На думку Дж.Тобіна, введення податку на операції з іноземними валютами навіть на рівні 1%–2% дозволило б обмежити транскордонні валютні спекуляції та отримувати додатковий дохід з подальшим його перерахуванням до Міжнародного валютного фонду або Світового банку [299].

За різними оцінками прогнози щорічні надходження від введення податку на валютні операції становлять від 24 до 300 млрд. дол. США (залежно від запропонованих ставок за цим податком) [298; 300].

Розрахунки, зроблені С.Спретом, експертом незалежного міжнародного кредитного рейтингового агентства «Intelligence Capital Limited», свідчать про можливість збільшення майже на третину обсягу допомоги Великої Британії з метою фінансування міжнародного розвитку шляхом введення податку на операції з британським фунтом стерлінгів. При цьому у разі застосування ставки податку на операції зі стерлінгом 1% щорічний дохід становитиме 424 млрд. дол. США; 0,1% – 42,4 млрд. дол. США; 0,01% – 4,24 млрд. дол. США; 0,005% – 2,12 млрд. дол. США. Найбільш сприятливою ставкою податку визначено 0,005% через відсутність негативного впливу на валютний ринок [301].

За даними доповіді Генерального секретаря ООН, надходження від узгодженого податку на операції з усіма основними валютами за ставкою 0,005% становили б не менше 33 млрд. дол. США на рік [298].

Як свідчать дані досліджень Міжнародного науково-дослідницького інституту економіки розвитку при Університеті ООН за умови застосування ставки глобального податку на фінансові операції з акціями та облігаціями у розмірі 0,01%–0,02% з метою забезпечення надходжень на цілі розвитку щорічний дохід становитиме приблизно від 17 до 30 млрд. дол. США [302].

За даними Робочої групи з інноваційних джерел фінансування розвитку ООН, стягнення податку на фінансові операції за ставкою 0,05%, надасть можливість отримати дохід в сумі 600–700 млрд. дол. США [300].

2011 р. Європейською комісією було запропоновано введення податку на фінансові операції для країн Європейського Союзу з метою запобігання фрагментації єдиного фінансового ринку, що виникає через численні нескоординовані національні підходи до оподаткування фінансових операцій; гарантування справедливого та істотного внеску фінансового сектору в державні фінанси; усунення фінансових операцій, які не сприяють ефективності фінансових ринків та реальної економіки. Пропозиція Європейської комісії полягала в гармонізації податкової бази і встановленні мінімальних податкових ставок для здійснення всіх операцій на вторинних фінансових ринках (0,1% з торгівлі акціями та облігаціями; 0,01% – для похідних угод (опціонів, ф'ючерсів, контрактів на різницю або процентних свопів)), за умови участі в угоді хоча б однієї з фінансових установ ЄС.

У зв'язку з довготривалим узгодженням між країнами Європейського Союзу та роботою експертних груп Європейської комісії над удосконаленням регулювання правовідносин зі стягнення податку на фінансові операції, цей податок планується ввести в країнах Європейського Союзу з 01 січня 2018 р. За результатами введення податку на фінансові операції передбачається отримання щорічного доходу приблизно від 30 до 35 млрд. євро або 0,4 % – 0,5 % ВВП країн-членів Європейського Союзу [303]. Передбачається, що ця ініціатива стане першим реальним кроком в оподаткуванні таких операцій на глобальному рівні.

Слід відзначити введення з 2012 р. на національному рівні податку на фінансові операції Францією за ставкою 0,1 %, частина надходжень від якого використовується для фінансування офіційної допомоги розвитку [304].

Приєднання розвинених країн і країн з трансформаційною економікою до міжнародних ініціатив з інноваційного фінансування сталого розвитку дозволить залучити значні, стабільні та передбачувані обсяги міжнародних фінансових ресурсів і спрямувати їх на забезпечення базових потреб країн, що розвиваються, пов'язаних з покращенням охорони здоров'я. Введення країнами глобальних податків на валютні й фінансові операції навіть за мінімальною ставкою 0,005 % забезпечить отримання значного додаткового доходу, який стане важливим доповненням офіційної допомоги розвитку. Координація на міжнародному рівні національних дій щодо збору глобальних податків на узгоджені загальні цілі сприятиме забезпеченню можливості мобілізації довгострокового фінансування на цілі сталого розвитку.

2) *збільшення обсягу грошових надходжень від емігрантів.* Важливим і найстабільнішим джерелом зовнішнього фінансування сталого розвитку країн, що розвиваються, є міжнародні грошові перекази мігрантів. Будучи одним з інструментів глобального перерозподілу фінансових ресурсів, міжнародні грошові перекази повинні розглядатися як міжнародний механізм соціального захисту населення в країнах, що розвиваються. Як свідчать дані табл. 4.26, обсяги грошових переказів мігрантів до країн, що розвиваються, збільшились протягом 2012–2015 рр. в 1,1 раза, така ж тенденція очікується у 2016–2018 рр.

Таблиця 4.26 – Фактичні та прогнозні потоки міжнародних грошових переказів у країни, що розвиваються, млрд. дол. США (складено автором на основі [156])

Країни	2012	2013	2014	2015	2016 прогноз	2017 прогноз	2018 прогноз
1	2	3	4	5	6	7	8
Країни, що розвиваються	400	413	427	431,6	453	471	493
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	108	113	120	127	130	135	141
Європа та Центральна Азія	44	47	44	34,6	39	42	45

Продовження таблиці 4.26

1	2	3	4	5	6	7	8
Латинська Америка та Карибський басейн	60	61	64	66,7	70	72	75
Близький Схід та Північна Африка	49	49	51	50,3	53	54	56
Південна Азія	108	111	116	117,9	128	133	139
Африка на південь від Сахари	31	32	32	35,2	34	35	37

Найменша частка міжнародних грошових переказів мігрантів у 2012–2015 рр. спрямована до Африки на південь від Сахари (8 %), Європи та Центральної Азії (10 %), Близького Сходу та Північної Азії (12 %). Збільшення обсягів потоків міжнародних грошових переказів мігрантів потребує скорочення вартості переказів та збільшення доступу до фінансових послуг одержувачів грошових коштів у країнах, що розвиваються.

Необхідно відзначити, що 2009 року країни «Групи двадцяти» домовилися про зниження світової середньої вартості грошових переказів з 10 % до 5 % протягом 5 років. Незважаючи на зменшення світової середньої вартості міжнародних переказів протягом 2009–2016 рр. в 1,3 раза, станом на 2016 р. вона становила в середньому 7,4 % (табл. 4.27).

Найбільше скорочення середньої вартості міжнародних переказів зафіксовано в Бразилії (у 2,6 раза). У таких країнах, як Саудівська Аравія та Південно-Африканська Республіка, навпаки, відбулося збільшення (в 1,1 раза).

Таблиця 4.27 – Середня вартість міжнародних грошових переказів у країнах-донорах, % (складено автором за даними [305])

Країна	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Австралія	13,9	13,9	15,0	10,9	10,1	9,3	9,2	9,6
Бразилія	15,4	11,1	8,7	9,4	7,6	5,1	6,2	6,0
Канада	12,1	10,5	10,1	10,5	10,9	9,6	8,9	8,1
Франція	11,3	9,4	10,2	11,7	10,6	10,7	7,2	6,8
Німеччина	13,1	12,2	11,8	11,0	9,5	8,1	7,4	8,3
Італія	7,7	7,9	7,8	7,6	7,4	6,8	6,2	6,2
Японія	18,6	16,7	17,2	16,0	16,8	13,8	12,9	11,9
Корея	н.д.	8,8	7,3	6,7	6,3	6,0	5,8	5,2
Російська Федерація	2,7	2,5	2,7	2,3	2,4	2,0	2,3	2,0
Саудівська Аравія	4,3	4,5	4,2	4,2	4,1	4,2	4,5	4,7
Південно-Африканська Республіка	15,7	14,7	18,0	19,6	19,7	19,6	16,6	16,9
Велика Британія	9,6	8,1	8,0	7,9	8,1	7,7	7,3	7,3
США	7,1	7,3	6,8	6,8	6,4	5,8	6,0	6,0
Країни G8	9,5	8,4	8,4	8,4	8,6	7,5	7,0	7,2
Країни G20	9,2	8,9	9,1	8,9	8,8	8,1	7,5	7,6
Світова середня вартість	9,5	8,8	9,1	9,0	8,8	8,0	7,5	7,4

Як свідчать дані табл. 4.28, протягом 2009–2016 рр. середня вартість міжнародних грошових переказів зменшилась за всіма регіонами світу.

Таблиця 4.28 – Середня вартість міжнародних грошових переказів за регіонами світу, % (складено автором за даними [305])

Регіон	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	10,4	9,4	9,7	9,0	8,9	8,2	8,0	8,3
Європа та Центральна Азія	6,9	7,0	7,5	6,4	6,7	6,3	6,1	6,3
Латинська Америка та Карибський басейн	8,1	7,7	7,2	7,7	7,4	6,1	6,3	6,0
Близький Схід і Північна Африка	9,4	8,5	8,1	8,0	7,7	8,2	8,1	7,4
Південна Азія	7,0	6,2	6,3	6,6	7,1	6,3	5,7	5,4
Африка на південь від Сахари	12,3	11,2	12,6	12,3	12,1	11,7	9,8	9,5
Світова середня вартість	9,5	8,8	9,2	9,0	8,9	8,0	7,5	7,5

Найбільше скорочення вартості фіксується за міжнародними грошовими переказами до Латинської Америки та Карибського басейну (в 1,4 раза), найменше – до Європи та Центральної Азії (в 1,1 раза). Середня вартість на переведення грошей до Африки на південь від Сахари, незважаючи на зменшення в 1,3 раза, залишається стабільно високою через відсутність конкуренції та нормативних обмежень на транскордонні грошові перекази.

У зв'язку з тим, що величина окремих переказів зазвичай є досить незначною (переважну більшість грошових переказів мігрантів складають дрібні перекази – у середньому 200 дол. США), навіть невелике зменшення вартості переказів здійснює суттєвий вплив на одержувані суми. Як свідчать розрахунки експертів Світового банку, зниження вартості грошових переказів на 5 % може заощадити щорічно до 16 млрд. дол. США [305] та вплинути на збільшення суми відправлених мігрантами переказів. На рис. 4.27 представлено основні заходи щодо скорочення витрат на здійснення міжнародних грошових переказів і розширення доступу до фінансових послуг одержувачів міжнародних грошових переказів у країнах, що розвиваються.

Рисунок 4.27 – Заходи щодо збільшення обсягу грошових надходжень від емігрантів (розроблено автором на основі [305; 306])

1. *Скорочення витрат на здійснення міжнародних грошових переказів* потребує здійснення таких заходів:

- *розвиток локальних, регіональних систем грошових переказів.* Для здійснення грошових переказів мігранти використовують три основних канали – банки, поштові служби та міжнародні платіжні системи, керуючись при цьому вартістю переказів, їхньою швидкістю, простотою та доступністю. За даними Світового банку, світова середня вартість відправлення грошових переказів через комерційні банки 2014 року становила 11,75 %, поштові служби – 5,06 %, міжнародні платіжні системи – 6,64 % [305]. Завдяки агресивній маркетинговій політиці міжнародні платіжні системи є лідерами ринку міжнародних грошових переказів. Організація невеликими фінансовими установами власних систем грошових переказів сприятиме клієнтам фінансових установ у пересиланні грошових коштів за більш низькими тарифами порівняно з банківськими, і при цьому в найкоротші терміни;

- *збільшення мобільних міжнародних грошових переказів.* У зв'язку зі зростанням кількості користувачів мобільного зв'язку в країнах, що розвиваються, необхідним є об'єднання зусиль фінансового і телекомунікаційного секторів економіки для розробки норм, що регулюють здійснення переказів за допомогою мобільного зв'язку, та збільшення здійснення менш витратних мобільних грошових переказів;

- *зосередження платіжних систем на одному коридорі потоку грошових*

коштів. Вузька спеціалізація дозволить системам грошових переказів економити на витратах: чим більший потік коштів проходить в одному коридорі (між точками обслуговування клієнтів), тим нижчою буде собівартість послуг;

- *посилення конкуренції*. Для вступу нових учасників на міжнародний ринок грошових переказів необхідним є зниження мінімальних вимог до страхування і розміру капіталу, а також усунення надмірно суворих правил регулювання. Так, наприклад, жорсткий контроль на предмет відмивання грошей або фінансування тероризму за операторами, які надають послуги з проведення міжнародних грошових переказів, установлений після терористичних актів 11 вересня 2001 р. у США, ускладнив їхні операції за рахунками в банках-кореспондентах, що змусило багато фірм у США припинити свою діяльність [306]. Поряд з усуненням найбільш жорстких правил регулювання операцій, пов'язаних з міжнародними переказами, необхідним є вдосконалення управління ризиками, проведення більш ретельної перевірки клієнтів.

Для збільшення потоків міжнародних грошових переказів мігрантів як одного з основних джерел фінансування сталого розвитку необхідною є також активізація зусиль щодо розширення доступу до фінансових послуг, оскільки, як свідчать дані Світового банку, станом на 2014 р. 2,5 млрд. дорослого населення у світі знаходиться у «фінансовій ізоляції», тобто не має доступу до офіційних банківських або фінансових послуг, і майже 80 % з них живуть менш ніж на 2 дол. США на день [201].

2. Розширення доступу до фінансових послуг одержувачів міжнародних грошових переказів у країнах, що розвиваються, передбачає:

- *збільшення використання інноваційних технологій у сфері міжнародних грошових переказів*: 1) розширення онлайн-сервісів, що пропонують різні способи оплати угоди (з банківських рахунків, банківські перекази, кредитні та дебетові картки) і одержання коштів (з рахунку у банку бенефіціара або готівкою через місцевого агента); 2) збільшення кількості електронних платіжних сервіс-провайдерів, які надають послуги з міжнародних грошових переказів за допомогою мобільних грошей і передплачених карток. Розвиток напряму мобільних грошей сприятиме розширенню доступності фінансових послуг у країнах, де населення має більше мобільних рахунків, ніж банківських (наприклад, у Камеруні, Демократичній Республіці Конго, Габоні, Кенії, Мадагаскарі, Танзанії, Уганді, Замбії та Зімбабве) [156];

- *налагодження стратегічних партнерств між постачальниками послуг з міжнародних грошових переказів*: 1) створення партнерств між установами, що надають послуги з переказу коштів, і діючими поштовими службами або мережами роздрібно обслуговування з метою сприяння розширенню обсягу цих послуг без значних інвестицій до основного капіталу, необхідних для створення платіжних систем; 2) створення співробітництва національних платіжних систем з найбільшими міжнародними банками у сфері здійснення грошових переказів, що розширить доступність фінансових послуг для мігрантів.

3. Підвищення ефективності розподілу міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку.

Основними заходами щодо підвищення ефективності розподілу офіційної допомоги розвитку повинні стати:

1) *реформування розподілу офіційної допомоги розвитку за групами країн.* Як свідчать дані табл. 4.29, найнижчі обсяги фінансових потоків серед країн, що розвиваються, протягом 2009–2014 рр. спрямовано до найменш розвинених.

Таблиця 4.29 – Фінансові потоки країн, що розвиваються, у 2009–2014 рр. (складено автором за даними [86])

Фінансові потоки	Найменш розвинені країни	Країни з доходом нижче середнього	Країни з доходом вище середнього
1	2	3	4
Податкові надходження, % ВВП ¹	12,4	11,4	13,3
Міжнародні грошові перекази мігрантів, млрд. дол. США	181,8	1348,3	638,7
Прямі іноземні інвестиції, млрд. дол. США	123,4	652,4	3142,3
Офіційна допомога розвитку, млрд. дол. США	264,1	272,0	93,5
Експорт товарів, млрд. дол. США	1179,5	6207,4	27004,0

Примітки: ¹ – дані за 2009–2011 рр.

Так, обсяги міжнародних грошових переказів мігрантів, отриманих у найменш розвинених країнах у 2009–2014 рр. є у 7,4 та 3,5 раза менше, ніж у країнах з доходом нижче та вище середнього; обсяги прямих іноземних інвестицій – у 25 разів та 5,3 раза менше, ніж в країнах з доходом вище та нижче середнього; виручка від експорту товарів – у 23 рази та 5,3 раза менше, ніж у країнах з доходом вище та нижче середнього. Офіційна допомога розвитку становить 15 % фінансових потоків, спрямованих до найменш розвинених країн (у країнах з доходом нижче середнього – 3,2 %, вище середнього – 0,3 %).

Беручи до уваги зростаючі можливості країн з доходом нижче та вище середнього в отриманні більшої кількості внутрішніх фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку та нездатність найменш розвинених країн забезпечити мінімально достатній рівень життя, меншу можливість отримання внутрішніх ресурсів на цілі ліквідації злиденності, доцільним є спрямування офіційної допомоги розвитку тільки до найменш розвинених, а також до країн, що не мають виходу до моря, малих острівних держав, що розвиваються;

2) *більш раціональний розподіл офіційної допомоги розвитку за секторами.* Враховуючи те, що станом на 2015 р. 825 млн. людей живуть в умовах крайньої злиденності, 800 млн. людей страждають від голоду, першочерговим глобальним завданням є викорінення злиденності як необхідної умови сталого розвитку. У зв'язку з цим, надзвичайно важливим є спрямування міжнародних фінансових ресурсів на підтримку і розвиток секторів сільського господарства, водопостачання, санітарії та гігієни, охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, охорони навколишнього середовища в країнах, що розвиваються, з метою поширення доступу населення до базових послуг соціальної сфери, інфраструктури та ліквідації злиденності. Враховуючи те, що додаткові щорічні потреби у фінансуванні базових секторів сталого розвитку в країнах, що розвиваються, становлять більше 300 млрд. дол. США (у секторі сільського господарства та продовольчої безпеки – 59 млрд. дол. США, водопостачання, санітарії та гігієни – 34 млрд. дол. США, соціального захисту – 66–95 млрд. дол. США, охорони здоров'я – 51–80 млрд. дол. США, освіти – 38 млрд. дол. США [175, с. 32; 297]), офіційна допомога розвитку повинна спрямовуватися насамперед до цих секторів.

Крім цього, офіційна допомога розвитку повинна спрямовуватися на забезпечення глобальних суспільних благ (пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптацію, охорону здоров'я, зокрема боротьбу з інфекційними захворюваннями, збереження біорізноманіття), потреби у фінансуванні яких становлять майже 800 млрд. дол. США [175, с. 32; 297]).

4. Підвищення ефективності зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку.

До основних заходів щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку необхідно віднести:

1) *підвищення якості офіційної допомоги розвитку.* Як вже зазначалося, одним із показників якості зовнішньої допомоги є частка грантів у загальному обсязі офіційної допомоги розвитку, яка повинна становити не менше 100 %. З метою підвищення ефективності міжнародного фінансування сталого розвитку необхідним є не тільки збільшення частки грантів в офіційній допомозі розвитку, але й кардинальне розмежування використання фінансових інструментів (грантів і кредитів) у наданні зовнішньої допомоги групам країн-реципієнтів з різним рівнем доходу. Так, найменш розвиненим країнам, що найбільше залежать від офіційної допомоги розвитку та мають найменшу можливість мобілізації національних фінансових ресурсів на цілі ліквідації злиденності та забезпечення базових потреб населення, зовнішня допомога повинна надаватися у вигляді грантів. Країнам з рівнем доходу нижче та вище середнього, які мають більше можливостей у мобілізації ресурсів на цілі сталого розвитку, доцільно надавати кредити на пільгових умовах;

2) *посилення донорами передбачуваності зовнішньої допомоги.* Збільшення донорами частки запланованої та фактично виділеної зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку сприятиме більш ефективному управлінню національними ресурсами країнами-реципієнтами (плануванню використання

ресурсів, прогнозуванню витрат бюджету), використанню допомоги у сфері довгострокових ініціатив у сфері сталого розвитку, активізації зусиль країн-реципієнтів у підвищенні ступеня участі та відповідальності в програмах зовнішньої допомоги;

3) *збільшення донорами незв'язаності допомоги.* Збільшення донорами частки незв'язаної допомоги до 100 % дозволить посилити її узгодженість з національними стратегіями розвитку країн-реципієнтів, скоротити їхні операційні витрати, збільшити зацікавлену участь країни у використанні міжнародних фінансових ресурсів;

4) *підвищення ефективності координації.* Посилення співробітництва двосторонніх і багатосторонніх донорів з національними координуючими органами з метою узгодження підтримки національних стратегій, політики, щорічних першочергових планів дій у фінансуванні програм сталого розвитку, проведення спільного щорічного аналізу національних програм; поступовий перехід від фінансування проектів до фінансування програм, заснованих на національних рамках дій у сфері сталого розвитку, що містять опис витрат та пріоритетів, мають фактичну основу, міжсекторальний характер та ув'язуються з широкими процесами у сфері сталого розвитку, такими як стратегії скорочення масштабів злиденності сприятиме підвищенню ефективності міжнародного фінансування сталого розвитку;

5) *зменшення донорами фрагментації допомоги.* Фрагментація допомоги відбувається не тільки через збільшення кількості донорів, але й розширення їхньої діяльності у сфері фінансування сталого розвитку, що загалом призводить до зменшення ефективності допомоги. Так, наприклад, у 2005–2006 рр. 38 країн, що розвиваються, отримували офіційну допомогу розвитку від 25 двосторонніх та багатосторонніх донорів кожна. У 24-х з цих країн 15 донорів надавали менше 10 % сукупного обсягу допомоги, проте кожен з них вимагав від країн, що розвиваються, виконувати процедури і норми відповідно до своїх правил і стандартів [180]. У той же час деякі держави страждають від недостатньої уваги з боку співтовариства донорів і мають всього по 10 донорів.

Зменшення фрагментації допомоги передбачає сконцентрованість донорів на певних сферах сталого розвитку та визначення пріоритетів у наданні міжнародних фінансових ресурсів окремим країнам-реципієнтам. Так, наприклад, з метою підвищення ефективності зовнішньої допомоги 2012 року Нідерландами було ухвалено рішення щодо спрямування фінансових ресурсів на вирішення глобальних питань у таких чотирьох сферах: безпека і правопорядок, продовольча безпека, забезпечення водопостачанням, репродуктивне здоров'я і права. При цьому Нідерланди скоротили перелік країн-реципієнтів двосторонньої офіційної допомоги розвитку з 33-х до 15-ти, сфокусувавшись на 6-ти найменш розвинених країнах, що залежать від офіційної допомоги розвитку; 5-ти нестабільних (уразливих) державах; 4-х країнах з доходом нижче середнього, допомога яким буде поступово скорочуватися [307].

Вирішення проблеми фрагментації допомоги потребує також зменшення кількості багатосторонніх організацій, що беруть участь у фінансуванні програм сталого розвитку. Станом на 2016 р. у сфері фінансування сталого розвитку працює більше 200 міжнародних організацій. Як свідчать дані КСР ОЕСР, двоє з п'яти існуючих взаємовідносин між донорами та реципієнтами в сфері надання багатосторонньої допомоги не є «значними» у кількісному виразі, а отже, є джерелом фрагментації допомоги (занадто велика кількість донорів, які надають занадто мало та в занадто багатьох країнах). При цьому такі незначні партнерства становлять 34 % [186].

Скорочення проліферації (поширення) багатосторонніх каналів з надання міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку повинно базуватися на принципах, запропонованих КСР ОЕСР: 1) використання існуючих каналів з їх регулюванням у разі необхідності; 2) використання нових ініціатив міжнародного співтовариства в інноваціях та реформуванні існуючих багатосторонніх систем; 3) регулярне проведення огляду багатосторонніх організацій, фондів і програм; 4) підтримка на рівні країни узгодженості між усіма донорами, у т.ч. шляхом представництва в керівних органах міжнародних організацій, фондів та програм; 5) моніторинг тенденцій і прогресу щодо стримування поширення каналів на глобальному рівні; 6) інформування про результати моніторингу країн-партнерів [186]. Здійснення таких заходів дозволить зменшити кількість багатосторонніх каналів надання зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку шляхом консолідації без загального зменшення фінансових ресурсів.

б) *посилення взаємної підзвітності донорів і країн-реципієнтів допомоги.* Посилення взаємної підзвітності щодо співпраці у сфері сталого розвитку сприятиме наданню докладних бюджетів з своєчасною, прозорою та повною інформацією про потоки зовнішньої допомоги законодавчим органам країни та її громадянам.

5. Підвищення ефективності інформаційного забезпечення міжнародного фінансування сталого розвитку.

Інформаційне забезпечення має основоположне значення для раціонального та прозорого прийняття рішень у сфері міжнародного фінансування сталого розвитку, підвищення ефективності розробки політики на міжнародному та світовому рівнях.

Значний внесок в інформаційне забезпечення фінансування сталого розвитку здійснює добровільна багатостороння Міжнародна ініціатива щодо прозорості допомоги (МІТД), заснована на третьому Форумі високого рівня з підвищення ефективності зовнішньої допомоги (Аккра, 2008 р.). До переваг МІТД слід віднести: наявність інформаційної платформи, що дозволяє відстежувати потоки ресурсів, полегшує роботу профільних міністерств, представників громадянського суспільства щодо планування та контролю за здійсненням заходів у сфері розвитку; можливість прямого завантаження даних МІТД у національні системи управління потоками міжнародної допомоги як одного із способів удосконалення процедур подання даних для складання

бюджетів і планування; можливість використання даних МІТД для стимулювання створення відкритих громадських порталів із питань міжнародної допомоги, що дозволяють користувачам відстежувати витрачання коштів донорів і відіграють важливу роль у підвищенні рівня підзвітності перед парламентами, організаціями громадянського суспільства та громадянами (такі портали створено у Великій Британії (Міністерством Сполученого Королівства у справах міжнародного розвитку, Швеції (Шведським агентством з міжнародного розвитку) та Нідерландах (Міністерством закордонних справ Нідерландів) [308].

Поряд з цим, слід відзначити відсутність у МІТД високоякісних, дезагрегованих даних щодо міжнародного фінансування сталого розвитку в розрізі країн-реципієнтів допомоги. З метою прийняття донорами ефективних управлінських рішень у сфері надання зовнішньої допомоги на цілі сталого розвитку необхідним є *створення єдиної міжнародної бази даних щодо фінансування сталого розвитку*, що буде містити повну інформацію в розрізі кожної країни-реципієнта допомоги:

1) сектор (підсектор), на підтримку та розвиток якого спрямовано міжнародні фінансові ресурси;

2) програми та проекти, на реалізацію яких виділено міжнародні фінансові ресурси із зазначенням конкретних даних (донор; період здійснення програми та проекту; умови надання міжнародних фінансових ресурсів; фінансові інструменти (гранти, кредити); обсяги фінансування; рівень освоєння виділених фінансових ресурсів; кредитна історія (інформація про надані кредити та дисципліну їх погашення), результати програми та проекту).

Ухвалюючи рішення щодо виділення міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку донори спиратимуться на повну інформацію про отримання зовнішньої допомоги країнами-реципієнтами у попередніх періодах від інших донорів. Це сприятиме раціональному використанню міжнародних фінансових ресурсів, посиленню координації, скороченню фрагментарності, а отже, підвищенню ефективності зовнішньої допомоги.

Таким чином, здійснення комплексу заходів щодо удосконалення міжнародного фінансування сталого розвитку, а саме підвищення ефективності формування та розподілу міжнародних фінансових ресурсів, підвищення ефективності зовнішньої допомоги, поліпшення інформаційної бази даних дозволить забезпечити результативне використання фінансових ресурсів з метою досягнення цілей у цій сфері.

РОЗДІЛ 5 ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ

5.1. Сталий розвиток в Україні: реалії та проблеми

Вирішення глобальних та загальносуспільних проблем, пов'язаних із забезпеченням економічного зростання, соціального розвитку, створенням безпечних умов для життя людини та відновленням навколишнього природного середовища є надзвичайно важливим для України. Протягом багатьох років політика України у сфері сталого розвитку спрямована на ліквідацію бідності, впровадження моделей сталого виробництва та споживання, спрямованих на забезпечення життєдіяльності людства, охорону і раціональне використання природних ресурсів, оптимізацію ресурсної бази економічного та соціального розвитку.

З метою оцінки національної політики України у сфері сталого розвитку необхідним є проведення аналізу політик у сфері сталого розвитку та виконання цілей розвитку тисячоліття.

Політики у сфері сталого розвитку.

1992 року Україна, як і інші країни світу, взяла на себе зобов'язання підтримувати цілі, визначені в Порядку денному на XXI століття Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро [309]. Згідно з Порядком денним на XXI століття уряд України повинен був прийняти національну стратегію сталого розвитку, що забезпечує узгодженість різних секторальних економічних, соціальних та екологічних політик і планів, що реалізуються в країні. Необхідним було завершення до 1994 р. огляду потреб України у сфері створення потенціалу та можливостей з метою розробки національної стратегії сталого розвитку та представлення інформації до ООН [309, с. 480–481]. Однією з найважливіших передумов забезпечення прийняття національної стратегії сталого розвитку України стала розробка концепції сталого розвитку на національному рівні, утім, спроби її затвердження на законодавчому рівні виявилися безрезультатними (табл. 5.1).

Зупиняючись на останньому із запропонованих науковцями проектів концепцій сталого розвитку – Концепції переходу України на засади сталого розвитку, яка була опрацьована в Національній академії наук України 2006 року та оновлена 2012 року, необхідно відзначити її основні засади. Так, проект Концепції визначає цілісну систему поглядів на подальші шляхи взаємоінтегрованого гуманітарного, соціального, економічного та екологічного розвитку країни, правові засади, принципи, цілі та першочергові завдання щодо переходу країни до сталого [312].

Таблиця 5.1 – Ініціативи щодо впровадження концепції сталого розвитку України (складено автором за даними [71; 310; 311; 312])

Запропонований офіційний документ	Ініціатори (розробники)	Результат
1. Проект Закону «Про Концепцію сталого розвитку України» від 25.04.2001 р. № 3234	Ю.І.Єхануров, Кабінет Міністрів України	Не прийнято Верховною Радою України (не набрав голосів)
2. Проект Закону «Про Концепцію сталого розвитку України» від 19.12.2001 р. № 3234-1 [310]	Ю.І.Самойленко, народний депутат України III скликання, В.Б.Хазан, народний депутат України, III скликання	Не набрав голосів
3. Проект Постанови Верховної Ради України «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку» від 02.07.2004 р. № 5749 [311]	В.І.Ландик, народний депутат України IV скликання, С.В.Семенець, народний депутат України I-VII скликань, Т.М.Яхеєва, народний депутат України I-VII скликань	Питання розглянуто, проект не підтримано
4. Проект Концепції переходу України до сталого розвитку, 2006 р. [71]	Інститут проблем природокористування та екології НАН України (НАНУ) (А.Г.Шапар, С.З.Поліщук, П.І.Копач, М.А.Ємець, В.Б.Хазан, О.К.Тяпкін) Інститут проблем ринку і економіко-екологічних досліджень НАНУ Б.В.Буркінський, С.К.Харічков)	Направлено до Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України. Не дійшов до стадії проектів
5. Проект Концепції переходу України до сталого розвитку, 2012 р. [312]	Інститут географії НАНУ, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ, Інститут проблем природокористування та екології НАНУ, Науково-дослідний інститут сталого розвитку та природокористування НАНУ, Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління Мінприроди України, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Сумський державний університет, Українське товариство охорони природи, Всеукраїнська екологічна ліга	Направлено до Кабінету Міністрів України. Не дійшов до стадії проектів

Відповідно до зазначеної Концепції перехід України до сталого розвитку передбачається здійснити шляхом досягнення таких 9-ти цілей: 1) припинення деградації довкілля та перехід до збалансованого природокористування; 2) формування нової моделі економіки на засадах невиснажливого відновлювального природокористування; 3) поліпшення якості життя

населення України; 4) формування суспільної свідомості, світогляду населення України на засадах сталого розвитку; 5) формування нормативно-правової та інституційної бази забезпечення сталого розвитку; 6) збереження національних цінностей і традицій природокористування; 7) захист національних інтересів України в процесі глобалізації; 8) забезпечення участі всіх заінтересованих сторін у формуванні та реалізації політики сталого розвитку; 9) формування та впровадження регіональної політики сталого розвитку [312]. Концепція також визначає види механізмів переходу до сталого розвитку, що включають регулюючі, правові, фінансові механізми державного регулювання, економіко-виробничі, соціально-економічні, соціальні світоглядні, наукові й освітянські [312].

Основні проблеми прийняття концепції сталого розвитку пояснюються проходженням Україною складних трансформаційних процесів, що «співпадали в часі із швидкою зміною політичних сил, які змінювали при владі одна одну, періодом, коли за гостротою політичної боротьби, змагань різних політико-економічних угруповань, сил, що знаходились при владі, питання сталого розвитку не мали не тільки пріоритетного, але й просто принципового значення» [313, с. 8]. Незважаючи на спроби наукового співтовариства протягом багатьох років розробити та впровадити концепцію сталого розвитку України, проблема залишається актуальною та невирішеною. Поряд з цим, слід відзначити, що в Україні існує потужна база нормативно-правового забезпечення політик у сфері сталого розвитку. Реалізація політики України у сфері сталого розвитку здійснюється на основі таких концепцій, стратегій та програм:

- «Концепція сталого розвитку населених пунктів» (1999 р.) – визначає основні напрями державної політики щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів, правові та економічні шляхи їх реалізації. Концепція є основою для розроблення відповідних нормативно-правових актів і програм соціально-економічного розвитку населених пунктів, забезпечення скоординованої діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з розв'язання практичних завдань на державному, регіональному і місцевому рівні та розрахована на довгостроковий період (15–20 років) [314];

- «Стратегія подолання бідності» до 2010 р. (2001 р.) – визначила основні напрями проведення політики подолання бідності (створення економічно-правових умов для збільшення доходів і зростання економічної активності працездатних громадян; підвищення ефективності соціальної підтримки найбільш уразливих груп населення шляхом реформування системи соціального захисту); необхідність поєднання політики подолання бідності з політикою становлення середнього класу [315];

- «Комплексна програма реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку на 2003–2015 рр.» (2003 р.) – визначала стратегію і шляхи розв'язання глобальних та загальносуспільних проблем в Україні з метою забезпечення сталого розвитку.

Основні завдання програми охоплювали ліквідацію бідності, впровадження моделей сталого виробництва та споживання, спрямованих на забезпечення життєдіяльності людства, охорону і раціональне використання природних ресурсів, оптимізацію ресурсної бази економічного та соціального розвитку [316];

- «Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 р.» (2007 р.) – визначає мету, основні цілі і завдання, інструменти, механізм реалізації національної екологічної політики [317];

- «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 р.» (2010 р.) – визначає мету, що полягає у стабілізації і поліпшенні стану навколишнього середовища шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України, принципи, стратегічні цілі та завдання, інструменти та етапи реалізації національної екологічної політики [318];

- «Державна цільова соціальна програма подолання та запобігання бідності на період до 2015 р.» (2011 р.) – визначила такі напрями розв'язання проблеми бідності: 1) відновлення виробництва та стимулювання економічного зростання; 2) сприяння зайнятості населення та розвитку ринку праці; 3) удосконалення механізму оплати праці та соціального діалогу як основних чинників створення умов для гідної праці; 4) розвиток системи соціального страхування; 5) удосконалення пенсійної системи; 6) реформування системи соціального захисту; 7) соціальна підтримка сімей, дітей та молоді; 8) поліпшення медичного обслуговування населення; 9) удосконалення методологічних підходів до оцінки бідності та проведення моніторингу ефективності виконання програми [319];

- «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.) – визначає мету, що полягає у впровадженні в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі; вектори руху, що включають вектор розвитку (забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя), безпеки (забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності), відповідальності (забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг у державному та приватному секторах), гордості (забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт); дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України [320];

- «Стратегія подолання бідності» (2016 р.) – визначає основні напрями (розширення доступу до продуктивної зайнятості, сприяння зростанню доходів населення від зайнятості та виплат у системі державного соціального

страхування для забезпечення умов гідної праці; запобігання бідності та соціальному відчуженню серед внутрішньо переміщених осіб), завдання, шляхи, очікувані результати та показники реалізації стратегії до 2020 р. [321].

Аналіз виконання цілей розвитку тисячоліття.

Досягнення Україною цілей розвитку тисячоліття, адаптованих із урахуванням специфіки національного розвитку, передбачало виконання 15-ти завдань, моніторинг прогресу за якими здійснювався за допомогою 33-х індикаторів. Аналіз виконання цілей розвитку тисячоліття, встановлених для України, проведено в розрізі основних завдань і показників (табл. 5.2).

Таблиця 5.2 – Показники досягнення Україною цілей розвитку тисячоліття (розраховано автором на основі [322])

Цілі, завдання, показники	Рік	Показник досягнення
1	2	3
<i>Ціль 1. Подолання бідності.</i>		
Завдання 1а: ліквідувати до 2015 р. бідність за критерієм 5,05 дол. США на добу за паритетом купівельної спроможності; завдання 1в: скоротити питому вагу бідного населення (за національним критерієм бідності) до 25 % за рахунок зменшення чисельності бідних серед дітей та працюючих); завдання 1с: зменшити в десять разів до 2015 р. питому вагу населення, чиє споживання є нижчим за рівень фактичного прожиткового мінімуму		
Частка населення, чиє добове споживання є нижчим за 5,05 дол. США за паритетом купівельної спроможності, %	2005	9,0
	2015	0,5
	зміни, %	-1700
Частка бідного населення за національним критерієм, %	2000	26,4
	2015	25,0
	зміни, %	-5,6
Частка населення, чиє споживання є нижчим за рівень фактичного прожиткового мінімуму, %	2000	71,2
	2015	7,0
	зміни, %	-917
<i>Ціль 2. Забезпечення якісної освіти впродовж життя.</i>		
Завдання 2а: підвищити рівень охоплення освітою; завдання 2в: підвищити якість освіти		
Чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою, %	2000	97,7
	2015	99,9
	зміни, %	2,3
Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, які мають підключення до Інтернету, % ²	2008	44
	2015	90
	зміни, %	105
<i>Ціль 3. Забезпечення гендерної рівності.</i>		
Завдання 3а: забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше 30 % до 70 % тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади; завдання 3в: скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків		
Гендерне співвідношення серед депутатів Верховної Ради України, чис. жін. / чис. чол.	2000	8/92
	2015	30/70
	зміни, %	275
Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок та середнього рівня заробітної плати чоловіків, %	2000	70,9
	2015	86,0
	зміни, %	21,3

Продовження таблиці 5.2

1	2	3
<i>Ціль 4. Скорочення дитячої смертності.</i>		
Завдання 4а: зменшити рівень смертності дітей віком до 5 років на чверть		
Рівень смертності дітей віком до 5 років, кількість померлих дітей відповідного віку на 1 000 народжених живими	2000	15,6
	2015	11,0
	зміни, %	-29,5
<i>Ціль 5. Поліпшення охорони материнства.</i>		
Завдання 5а: зменшити наполовину рівень материнської смертності		
Рівень материнської смертності, кількість материнських смертей на 100 тис. народжених живими	2005	17,6
	2015	13,0
	зміни, %	-35,4
<i>Ціль 6. Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їхніх масштабів.</i>		
Завдання 6а: зменшити на 13 % темпи поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу; завдання 6в: зменшити на 20 % рівень захворюваності на туберкульоз (порівняно з 2005 р.)		
Темпи поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу, %	2001	+11,6
	2015	+4
	зміни, %	-190
Кількість осіб з уперше встановленим діагнозом туберкульозу (у тому числі органів дихання) на 100 тис. населення	2000	60,4
	2015	67,5
	зміни, %	11,8
<i>Ціль 7: Сталій розвиток довкілля.</i>		
Завдання 7а: збільшити до 2015 р. частку населення, яке має доступ до централізованого водопостачання, зокрема до 90 % – міського населення та до 30 % – сільського населення; завдання 7в: стабілізувати до 2020 р. викиди парникових газів на рівні, нижчому на 20 % за рівень 1990 р.; завдання 7с: стабілізувати до 2015 р. забруднення водних об'єктів. Стабілізувати на рівні 8500 млн куб. м на рік обсяг скидів стічних вод у поверхневі водні об'єкти; завдання 7д: збільшити до 2015 р. лісистість території України до 16,1 % та площу природоохоронних територій		
Частка населення міських поселень, яке має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості міського населення	2001	88
	2015	90
	зміни, %	2,3
Частка сільського населення, яке має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості сільського населення	2004	26
	2015	30
	зміни, %	15,4
Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення, млн. тон на рік	2001	4,05
	2015	4,70
	зміни, %	16,0
Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від пересувних джерел забруднення, млн. тон на рік	2001	1,99
	2015	3,20
	зміни, %	61
Обсяг скидів зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн. куб. м на рік	2001	10136
	2015	8500
	зміни, %	-16
Лісистість територій, відношення площі земель, вкритих лісовою рослинністю, до загальної площі території України, %	2001	15,6
	2015	16,1
	зміни, %	3,2

Примітки: ¹ – дані за 2015 р. є прогнозно-розрахунковими;

² – до 2008 р. дані щодо підключення шкіл до Інтернету не відстежувалися.

Ціль 1. Подолання бідності.

Завдання щодо подолання бідності в Україні полягали у: 1) ліквідації до 2015 р. бідності за критерієм 5,05 дол. США на добу за паритетом купівельної спроможності; 2) скороченні питомої ваги бідного населення (за національним критерієм бідності) до 25 % за рахунок зменшення чисельності бідних серед дітей та працюючих; 3) зменшенні в 10 разів до 2015 р. питомої ваги населення, чиє споживання є нижчим за рівень фактичного прожиткового мінімуму. Як свідчать дані табл. 5.2, протягом 2000–2015 рр. частка населення України, чиє добове споживання є нижчим за 5,05 дол. США, зменшилась у 18 разів; частка бідного населення за національним критерієм зменшилась в 1,1 раза (частка бідних серед дітей – в 1,2 раза, серед працюючих осіб – в 1,4 раза) та становила 25 %; частка населення, чиє споживання є нижчим за рівень фактичного прожиткового мінімуму скоротилася у 10 разів. Поряд з цим, слід зазначити, що, незважаючи на виконання Україною поставлених завдань, проблема подолання бідності залишається актуальною.

Попри значний потенціал України, що охоплює високоосвічену робочу силу, якісну систему освіти, багаті природні ресурси, унікальне географічне розташування й досить розвинену промислову базу, Україна є однією з найбідніших країн у Європі: майже чверть населення живе за національно встановленою межею бідності, кожен п'ятий працюючий є бідним (20 %), кожна третя сім'я з дітьми є бідною (32,6 %) [323].

Основними перешкодами на шляху досягнення цілей щодо подолання бідності в Україні стали світова фінансова криза, що позначилася на показниках економічного розвитку, на рівні життя та бідності населення з 2009 р.; прорахунки державної політики післякризового періоду 2010–2012 рр., які призвели до стагнаційних процесів в економіці та рівні життя, що 2013 року стали стрімко посилюватися; поглиблення економічної кризи внаслідок воєнних дій у 2014–2015 рр., що вплинуло на скорочення купівельної спроможності доходів населення та зростання масштабів абсолютної бідності [322]. Слід відзначити негативний вплив збройного конфлікту на сході України на рівень добробуту населення, соціальні та економічні умови розвитку Луганської та Донецької областей і соціальну структуру країни та виникнення нових уразливих груп населення. Близько 5,2 млн. осіб проживали в регіонах, постраждалих від конфлікту на сході, з яких до 4 млн. безпосередньо постраждали від конфлікту, близько 15 тис. – поранені, понад 1,7 млн. осіб – зареєстровані як внутрішньо переміщені [321].

Ціль 2. Забезпечення якісної освіти впродовж життя.

З метою забезпечення якісної освіти впродовж життя Україні необхідно було виконати завдання щодо підвищення рівня охоплення освітою та якості освіти. Протягом 2000–2015 рр. чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою в Україні збільшився в 1,02 раза. Кількість загальноосвітніх навчальних закладів України, які мають підключення до Інтернету, збільшилась протягом 2008–2015 рр. у 2 рази, що свідчить про підвищення якості освіти.

Ціль 3. Забезпечення гендерної рівності.

Завдання щодо забезпечення гендерної рівності в Україні охоплювали: 1) забезпечення гендерного співвідношення на рівні не менше 30 % до 70 % тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади; 2) скорочення наполовину розриву в доходах жінок і чоловіків. Протягом 2000–2015 рр. співвідношення чисельності жінок до чисельності чоловіків серед депутатів Верховної Ради України збільшилось майже в 4 рази та становило 30/70, що свідчить про виконання цього завдання. Результати виконання другого завдання щодо забезпечення гендерної рівності є негативними: розрив у доходах жінок і чоловіків в Україні не тільки не скоротився наполовину, але й збільшився протягом 2000–2015 рр. в 1,2 раза.

Ціль 4. Зменшення дитячої смертності.

Аналізуючи виконання Україною завдання щодо зменшення на чверть дитячої смертності, необхідно відзначити, що, незважаючи на скорочення рівня смертності дітей віком до 5-ти років протягом 2000–2015 рр. в 1,4 раза, цей показник є дуже високим в Україні. Станом на 2015 р. в Україні рівень смертності дітей до 5-ти років становив 11 %, при цьому, наприклад, у країнах Європейського Союзу цей показник коливається від 3 % до 4 %.

Ціль 5. Поліпшення здоров'я матерів.

Завдання щодо поліпшення здоров'я матерів в Україні полягало у зменшенні наполовину рівня материнської смертності. Попри те, що протягом 2005–2015 рр. рівень материнської смертності в Україні зменшився в 1,4 раза, завдання виконано тільки на 70 %.

Ціль 6. Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів.

Виконання цілі щодо обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів в Україні передбачало зменшення на 13 % темпів поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та на 20 % – рівня захворюваності на туберкульоз (порівняно з 2005 р.). Як свідчать дані табл. 5.2, протягом 2001–2015 рр. темпи поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні знизились у 3 рази. Поряд з цим протягом 2000–2015 рр. в 1,1 раза збільшилась кількість осіб з уперше встановленим діагнозом туберкульозу, що свідчить про погіршення результатів у сфері боротьби з цим захворюванням.

Ціль 7. Сталий розвиток довкілля.

Основні завдання щодо забезпечення сталого розвитку довкілля в Україні охоплювали: 1) збільшення до 2015 р. частки населення, яке має доступ до централізованого водопостачання (до 90 % – міського населення, 30% – сільського населення); 2) стабілізація до 2020 р. викидів парникових газів на рівні, нижчому на 20 % за рівень 1990 р.; 3) стабілізація до 2015 р. забруднення водних об'єктів; стабілізація на рівні 8500 млн. куб. м на рік обсяг скидів стічних вод у поверхневі водні об'єкти; 4) збільшення до 2015 р. лісистості території України до 16,1 % та площі природоохоронних територій.

Результати виконання цих завдань Україною є неоднозначними. Так, протягом 2001–2015 рр. збільшилась у 1,02 раза і становила 90 % частка

населення міських поселень України, яка має доступ до централізованого водопостачання; протягом 2004–2015 рр. збільшилась у 1,2 раза і становила 30 % частка сільського населення, яка має доступ до централізованого водопостачання; протягом 2001–2015 рр. збільшилась лісистість територій з 15,6 % до 16,1 %, зменшився обсяг скидів зворотних вод у поверхневі водні об'єкти в 1,2 раза. Поряд з цим протягом 2001–2015 рр. відбулося збільшення обсягів шкідливих викидів в атмосферу: в 1,2 раза – від стаціонарних джерел забруднення (основними забруднювачами атмосферного повітря в Україні є підприємства переробної і добувної промисловості та підприємства електро- і теплоенергетики), в 1,6 раза – від пересувних джерел забруднення.

Отже, аналіз досягнення Україною цілей розвитку тисячоліття протягом 2000–2015 рр. дозволяє зробити висновки про виконання завдання щодо подолання бідності (частка населення України, чиє добове споживання є нижчим за 5,05 дол. США, зменшилась у 18 разів; частка бідного населення за національним критерієм зменшилася в 1,1 раза та становила 25 %; частка населення, чиє споживання є нижчим за рівень фактичного прожиткового мінімуму скоротилася у 10 разів), забезпечення якісної освіти впродовж життя (чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою збільшився в 1,02 раза, кількість загальноосвітніх навчальних закладів, які мають підключення до Інтернету, збільшилась у 2 рази), забезпечення гендерної рівності у представницьких органах влади (співвідношення чисельності жінок до чисельності чоловіків серед депутатів Верховної Ради України збільшилось майже в 4 рази та становило 30/70), скорочення дитячої смертності (рівень смертності дітей віком до 5-ти років зменшився в 1,4 раза); обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів (темпи поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні знизилась у 3 рази), забезпечення сталого розвитку довкілля (частка населення міських поселень України, яка має доступ до централізованого водопостачання, збільшилась у 1,02 раза та становила 90 %, частка сільського населення – збільшилась у 1,2 раза і становила 30 %, лісистість територій збільшилась з 15,6 % до 16,1 %, обсяг скидів зворотних вод у поверхневі водні об'єкти зменшився в 1,2 раза).

Поряд з цим залишаються невиконаними завдання щодо забезпечення гендерної рівності (збільшився розрив у доходах жінок і чоловіків в Україні протягом 2000–2015 рр. у 1,2 раза), поліпшення здоров'я матерів в Україні (незважаючи на те, що рівень материнської смертності зменшився в 1,4 раза, завдання виконано тільки на 70 %), обмеження поширення туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення його масштабу (збільшилась кількість осіб з уперше встановленим діагнозом туберкульозу в 1,1 раза), забезпечення сталого розвитку довкілля, а саме стабілізації викидів парникових газів (збільшились обсяги шкідливих викидів в атмосферу: від стаціонарних джерел забруднення – в 1,2 раза, від пересувних джерел забруднення – в 1,6 раза).

5.2. Використання національних державних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку в Україні

З метою оцінки використання національних державних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку в Україні необхідним є проведення аналізу інституційного забезпечення національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку (нормативно-правові акти у сфері фінансування базових секторів сталого розвитку; механізми національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку), обсягів національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку, відповідності показників національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку цільовим показникам, установленим на міжнародному рівні.

Інституційне забезпечення національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку в Україні (нормативно-правові акти у сфері фінансування базових секторів сталого розвитку; механізми національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку).

Нормативно-правові акти у сфері фінансування базових секторів сталого розвитку.

Основними нормативно-правовими актами у сфері фінансування базових секторів сталого розвитку в Україні є:

- Бюджетний кодекс України, що визначає бюджетну систему України та основи бюджетного процесу, міжбюджетні відносини, контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за порушення бюджетного законодавства [324];

- Закон України «Про державний бюджет України», який щорічно визначає доходи та видатки державного бюджету, затверджує бюджетні призначення головним розпорядникам коштів державного бюджету України у розрізі відповідальних виконавців за бюджетними програмами, розподіл видатків на централізовані заходи між адміністративно-територіальними одиницями [325];

- Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», у якому визначаються основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення [326];

- Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні [327];

- Закон України «Про освіту», який визначає державну політику в сфері освіти, фінансово-господарську діяльність навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти [328];

- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», який визначає завдання законодавства про охорону навколишнього природного

середовища, основні принципи охорони навколишнього природного середовища, державні цільові та інші екологічні програми, повноваження органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, економічний механізм забезпечення охорони навколишнього природного середовища (у т. ч. фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища) [329].

Перелік основних нормативно-правових актів у сфері фінансування соціального захисту і соціального забезпечення охоплює більше 40 законодавчих актів.

Механізми національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку в Україні.

Основними державними органами, що займаються питаннями реалізації політики у базових секторах сталого розвитку в Україні є: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, профільні міністерства.

Сектор сільського господарства.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади України, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, державну політику у сферах сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави є Міністерство аграрної політики та продовольства України [330].

Державне фінансування сільськогосподарського сектору в Україні здійснюється за такими напрямками:

1) дотації на виробництво (дотації державного і місцевих бюджетів на утримання маточного поголів'я тварин, посівів стратегічно важливих видів сільськогосподарських культур [331];

2) фінансово-кредитна підтримка. Відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [332] з 2012 р. сільськогосподарським товаровиробникам надаються кошти з державного бюджету у вигляді субсидій для оплати частини страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договором страхування, що дозволяє товаровиробникам знизити витрати на страхування сільськогосподарської продукції.

Як зафіксовано у ст. 13 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу здійснюється також через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів. Здешевлення кредитів здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Компенсація лізингових платежів полягає у частковому відшкодуванні сплачених суб'єктами господарювання агропромислового комплексу лізингових платежів за придбані техніку та/або обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу [333].

Розмір кредитної ставки, що компенсується, максимальний розмір

кредитної ставки за залученими кредитами, а також порядок компенсації лізингових платежів визначаються Постановою КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» від 11.08.2010 р. [334];

Стратегічним планом реформування аграрного сектору «3+5», розробленим та взятим до виконання Міністерством аграрної політики та продовольства України, передбачено створення умов для розвитку дрібних фермерських господарств та стимулювання виготовлення продукції з доданою вартістю. Стратегічний план включає фінансову підтримку дрібних виробників за рахунок компенсації кредитних ставок, створення фонду підтримки малих сільськогосподарських виробників, розвиток страхування, субсидування дрібних фермерів та інші програми стимулювання розвитку окремих напрямів [335].

Покращення доступу вітчизняного агробізнесу до фінансування та умов фінансування для всіх зацікавлених сторін з використанням кращих європейських та міжнародних практик передбачено Єдиною комплексною стратегією та планом дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 рр. [336] (табл. 5.3).

Таблиця 5.3 – Основні аспекти Єдиної комплексної стратегії та плану дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 рр. (складено автором на основі [336])

Основні пріоритетні заходи	Очікувані результати і наслідки	Індикатори реалізації
1	2	3
<p>1. Визначення державних пріоритетів, політики підтримки та використання адресних фінансових інструментів для конкретних категорій сільськогосподарських виробників (великі, середні, малі та мікро).</p> <p>2. Завершення земельної реформи. Можливості використання землі та права оренди (майнового права) в якості застави при фінансуванні сільського господарства та в якості об'єктів вільного обігу.</p> <p>3. Стимулювання розвитку вторинного фінансового ринку; запровадження стандартів IFRS.</p> <p>4. Реалізація та забезпечення вільного обороту аграрних розписок та складських свідоцтв.</p> <p>5. Сприяння покращенню ліквідності фінансового ринку для сільськогосподарських товаровиробників через співпрацю з НБУ і міжнародними донорськими організаціями.</p> <p>6. Створення системи гарантування кредитування малих і середніх підприємств.</p>	<p>- покращення доступу для банківської системи і нефінансових установ зовнішнього / внутрішнього ринку капіталу до фінансування сільськогосподарського сектору;</p> <p>- отримання мікро-, малими і середніми сільськогосподарським и виробниками / фермерами доступу до банківського і небанківського кредитування;</p> <p>- покращення доступу до фінансових ресурсів призведе до приросту</p>	<p>- зниження відсоткової ставки по комерційних кредитах на 50 %, збільшення частки довгострокового кредитування на 20 % до 2020 р.;</p> <p>- запровадження обігу аграрних розписок на території всієї країни в 2017 р.;</p> <p>- зростання фінансування в аграрний сектор на 50–75 % у 2017–2020 рр.;</p>

Продовження таблиці 5.3

1	2	3
<p>7. Відновлення державної програми підтримки страхування в аграрному секторі. Розробка та впровадження інструментів зниження ризиків, таких як страхування (врожаю, доходів, тощо), деривативи в сільському господарстві. Сприяння запровадженню нових стандартних страхових продуктів.</p> <p>8. Підвищення фінансової грамотності сільсько-господарських виробників; сприяння запровадженню найкращих практик корпоративного управління для сільськогосподарських підприємств.</p> <p>9. Розробка нормативно-правової бази для кредитних спілок та кооперативних банків, як постачальників фінансових послуг для найдрібніших сільськогосподарських виробників відповідно до вимог НБУ; започаткування (неурядового) фонду рефінансування банків та кредитних спілок для кредитування малих виробників.</p> <p>10. Сприяння створенню кооперативних банків.</p> <p>11. Формування та розвиток форвардного та ф'ючерсного аграрних ринків, інших фінансових механізмів для хеджування ризиків.</p> <p>12. Сприяння запровадженню фонду підтримки окремих напрямів та програм в агробізнесі на засадах співфінансування, за рахунок різних за своєю сутністю джерел фінансування, які не можуть бути поєднані в рамках бюджетного, донорського та комерційного фінансування.</p>	<p>вартості і диверсифікації в аграрному секторі, зростання рівня довіри до фінансових установ, збільшення обсягів фінансування;</p> <p>- зростання ділової активності в сільському господарстві, харчовій та переробній галузі, сфері послуг, що сприятиме розвитку сільської місцевості і покращенню соціального стану</p>	<p>- щорічне збільшення на 10 % числа підприємств, що скористалися компенсацією витрат на аграрне страхування на 30 % та розширення асортименту стандартних страхових продуктів;</p> <p>- використання права оренди землі в якості застави з 2016 р.</p>

Сектор охорони здоров'я.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади України, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, захисту населення від інфекційних хвороб, протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним захворюванням є Міністерство охорони здоров'я України [337].

Згідно з Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», кошти Державного бюджету та місцевих бюджетів, асигновані на охорону здоров'я, використовуються для забезпечення населенню гарантованого рівня медичної допомоги, фінансування державних цільових і місцевих програм охорони здоров'я та фундаментальних наукових досліджень з цих питань. Медична допомога надається безоплатно за рахунок бюджетних коштів у закладах охорони здоров'я. Обсяги бюджетного фінансування визначаються на підставі науково обґрунтованих нормативів з розрахунку на одного жителя [338].

Бюджетні видатки на охорону здоров'я спрямовуються на фінансування медичної продукції та обладнання; поліклінік і амбулаторій, швидких та

невідкладних допомог; лікарень та санаторно-курортних закладів; санітарно-профілактичних та протиепідемічних заходів і закладів; фундаментальних та прикладних досліджень і розробок у сфері охорони здоров'я; іншої діяльності у сфері охорони здоров'я [339].

Порядок та умови надання в Україні медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.01.2015 р. № 11 [340]. Головним розпорядником субвенції є Міністерство охорони здоров'я (МОЗ). Субвенція спрямовується на оплату поточних видатків закладів охорони здоров'я та програм у цій сфері.

Згідно з порядком, що визначає механізм використання коштів, передбачених МОЗ у державному бюджеті для виконання програм та здійснення централізованих заходів з охорони здоров'я, бюджетні кошти спрямовуються: 1) на закупівлю лікарських засобів, імунобіологічних препаратів (вакцин), виробів медичного призначення, медичного обладнання, інших товарів і послуг; 2) на закупівлю послуг з розроблення проектної документації та проведення її державної експертизи щодо підключення центрів екстреної медичної допомоги до телекомунікаційної мережі загального користування; 3) на будівництво ліній зв'язку для зазначеного підключення; 4) на закупівлю витратних матеріалів та послуг для закладів охорони здоров'я, що надають медичну допомогу пацієнтам нефрологічного профілю, які потребують лікування методом гемодіалізу; 5) на закупівлю товарів і послуг, пов'язаних з поставками, або управлінських послуг, які надаються спеціалізованими організаціями, що здійснюють закупівлі; 6) на оплату банківських послуг (закупівля коштів в іноземній валюті); 7) на оплату послуг із супроводження товарів на всій території України уповноваженими МОЗ підприємствами [341].

МОЗ здійснює розподіл закуплених товарів і послуг між територіальними органами охорони здоров'я та підпорядкованими установами згідно з розрахунками, що проводяться з урахуванням потреби, зазначеної в заявках. Заявки на закупівлю товарів і послуг складаються з урахуванням ефективності використання бюджетних коштів, обґрунтуванням потреби в таких товарах і послугах [341].

У межах бюджетних програм МОЗ України 2015 року затверджено видатки на загальну суму 1 734 467,7 тис. грн. на реалізацію таких державних цільових програм: державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 р. – 70 936,6 тис. грн.; загальнодержавна програма боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 р. – 406 562,7 тис. грн.; загальнодержавна програма імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2009–2015 рр. – 573 316,8 тис. грн.; загальнодержавна цільова соціальна програма протидії захворюванню на туберкульоз на 2012–2016 рр. – 212 128,4 тис. грн.; державна цільова соціальна програма профілактики, діагностики та лікування вірусних гепатитів на період до 2016 р. – 121 558,8 тис. грн.; загальнодержавна цільова соціальна програма протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 роки – 349 959,3 тис. грн. [342]. Виконання бюджетних програм МОЗ України 2015 року представлено в табл. 5.4.

Таблиця 5.4 – Виконання бюджетних програм Міністерством охорони здоров'я України 2015 року (складено автором за даними [342])

Найменування бюджетної програми	Сума, тис. грн.
1	2
Керівництво та управління у сфері охорони здоров'я	31817,8
Дослідження, наукові і науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням, підготовка та підвищення кваліфікації наукових кадрів у сфері охорони здоров'я, фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та об'єктів, що становлять національне надбання	101315,9
Підготовка і підвищення кваліфікації медичних та фармацевтичних, наукових та науково-педагогічних кадрів ВНЗ III і IV рівнів акредитації	3720508,0
Підвищення кваліфікації медичних та фармацевтичних кадрів та підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів у сфері охорони здоров'я	260649,3
Методичне забезпечення діяльності медичних (фармацевтичних) ВНЗ та закладів післядипломної освіти	1332,9
Спеціалізована та високоспеціалізована медична допомога, що надається загальнодержавними закладами охорони здоров'я	873490,8
Підготовка медичних і фармацевтичних кадрів вищими навчальними закладами I і II рівнів акредитації	61252,3
Діагностика і лікування захворювань із впровадженням експериментальних та нових медичних технологій у закладах охорони здоров'я науково-дослідних установ та вищих навчальних медичних закладах МОЗ України	876352,9
Санаторне лікування хворих на туберкульоз та дітей і підлітків з соматичними захворюваннями	314734,1
Спеціалізована консультативна амбулаторно-поліклінічна та стоматологічна допомога, що надається ВНЗ, науково-дослідними установами та загальнодержавними закладами охорони здоров'я	96416,6
Виконання боргових зобов'язань за кредитами, залученими ДП «Укрмедпостач» під державні гарантії, для реалізації інвестиційного проекту, оплата податкових зобов'язань (з урахуванням штрафних санкцій), що виникли в рамках реалізації інвестиційного проекту	436039,5
Організація і регулювання діяльності установ та окремі заходи у системі охорони здоров'я	161345,3
Лікування громадян України за кордоном	203948,9
Забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру	4098857,7
Функціонування Національної наукової медичної бібліотеки, збереження та популяризація історії медицини	23532,0
Заходи із реабілітації хворих на дитячий церебральний параліч у Міжнародній клініці відновного лікування	44174,4
Будівництво сучасного лікувально-діагностичного комплексу Національної дитячої спеціалізованої лікарні "Охматдит"	500000,0
Керівництво та управління у сфері лікарських засобів	38384,5
Керівництво та управління у сфері контролю за наркотиками	7942,7
Керівництво та управління у сфері санітарно-епідеміологічної служби	243540,2
Проведення лабораторних досліджень у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення і вжиття спеціальних заходів на локалізацію спалахів та епідемій	1173541,4
Удосконалення заходів протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально-небезпечних захворювань в Україні	20187,2

2016 року розроблена Концепція реформи фінансування охорони здоров'я в Україні, яка визначає нову сучасну модель фінансування системи охорони здоров'я, що передбачає чіткі зрозумілі гарантії держави щодо медичної допомоги, кращий фінансовий захист для громадян у випадку хвороби, ефективний та справедливий розподіл публічних ресурсів та скорочення неформальних платежів [343]. Ключові елементи Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я України представлені в табл. 5.5.

Таблиця 5.5 – Основні аспекти Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я України (складено автором за даними [344])

Ключовий елемент	Зміст	Результат
1	2	3
Державний гарантований пакет медичних послуг	Замість декларації про надання всієї медичної допомоги безоплатно держава бере чітке зобов'язання надавати визначений обсяг медичних послуг. Громадяни знають, що конкретно вони можуть отримати безоплатно, а за що необхідно сплатити – скільки, як саме і за яких умов (офіційна, проста і зрозуміла система співоплати). Медичні послуги в рамках гарантованого пакету надають постачальники всіх форм власності, отримуючи оплату за надані послуги від єдиного національного замовника	Обмежені ресурси ідуть на гарантовані медичні послуги. Зменшуються неформальні платежі. Зростає якість медичної допомоги та взаємна відповідальності пацієнтів та лікарів. Зростає фінансова захищеність громадян у випадку хвороби
Єдиний національний замовник медичних послуг	У системі працює нова модель відносин без конфлікту інтересів – розмежування функцій замовника (той, хто платить) та постачальника послуг (автономні лікувальні заклади). Кошти на гарантований пакет послуг акумулюються в єдиному національному фонді. Утворюється єдиний простір медичних закладів. Стираються штучні кордони між бюджетами областей, міст, районів. Послуги оплачуються державою там, де їх отримує пацієнт (екстериторіальність)	На ринку медичних послуг з'являється конкуренція. Запроваджуються контрактні відносини між замовником і постачальником послуг. Публічні кошти витрачаються ефективніше. Пацієнт може вільно обирати заклад та лікаря. Зростає прозорість та підзвітність публічних фінансів
Нові механізми оплати медичних послуг (принцип «гроші йдуть за пацієнтом»)	Держава відмовляється від утримання інфраструктури медичних закладів через постатейне кошторисне фінансування. Вона поступово переходить до оплати медичним закладам реальних послуг, наданих пацієнтам	З'являються стимули для медичних закладів підвищувати якість та ставати ефективними. Зростає якість та поліпшуються умови надання послуг. Зростають доходи медичних працівників

1	2	3
Посилення ролі громад. Нові ролі центрального уряду та місцевої влади	Громади виступають в ролі засновників та власників ефективних конкурентних медичних закладів, які продають медичні послуги державі, страховим компаніям, громадянам на єдиному ринку медичних послуг. Держава – в ролі закупівельника (на конкурентній основі) гарантованого для кожного громадянина обсягу послуг. Мешканці громад мають важелі для контролю якості надання медичних послуг	Стосунки між державною, громадою та пацієнтами стають більш здоровими. Чітко розділяються функції держави та громад в охороні здоров'я, зникає дублювання їхніх ролей. Максимально децентралізовано управління медичними закладами

Сектор соціального захисту.

Міністерство соціальної політики України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері праці та соціальної політики [345].

Бюджетні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення спрямовуються на фінансування: соціального захисту у випадку непрацездатності; соціального захисту пенсіонерів, ветеранів війни та праці, сім'ї, дітей та молоді, безробітних та інших категорій населення; допомогу у вирішенні житлового питання; фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту [346].

Міністерство соціальної політики України організовує роботу з призначення та виплати передбаченої законодавством державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких не мають можливості їх утримувати або місце проживання батьків яких невідоме, допомоги малозабезпеченим особам, які проживають разом з інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу, які за висновком лікарської комісії закладу охорони здоров'я потребують постійного стороннього догляду, інвалідам, особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції, іншим соціально вразливим верствам населення, а також надання субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, компенсації додаткових витрат на оплату комунальних послуг в умовах підвищення цін і тарифів на послуги, компенсації шахтарям за оплату електроенергії, газу та центрального опалення житла [345].

Сектор освіти.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади України, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів, підприємств, установ та організацій, які

надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг є Міністерство освіти і науки України [347].

Основним джерелом видатків на освіту є державний і місцеві бюджети. Бюджетні видатки на освіту спрямовуються на фінансування: дошкільної освіти; загальної середньої освіти; професійно-технічної освіти; вищої освіти; післядипломної освіти; позашкільної освіти та заходів із позашкільної роботи з дітьми; програм матеріального забезпечення навчальних закладів; фундаментальних та прикладних досліджень і розробок у сфері освіти; інших закладів та заходів у сфері освіти [339].

Порядок та умови, що визначають механізм надання *освітньої субвенції* з державного бюджету місцевим бюджетам, затверджено Постановою КМУ від 14.01.2015 р. № 6 [348]. Головним розпорядником субвенції є Міністерство освіти і науки України (МОН України). Розпорядниками субвенції за місцевими бюджетами є структурні підрозділи з питань освіти і науки, які визначаються рішенням відповідної місцевої ради про такий бюджет, згідно із законодавством. Субвенція спрямовується на оплату поточних видатків навчальних закладів [348].

В Україні з 2015 р. діють такі види трансфертів до місцевих бюджетів, як освітня субвенція (для фінансування загальноосвітніх навчальних закладів) та субвенція на підготовку робітничих кадрів (для фінансування професійно-технічних навчальних закладів) [322]. Крім того, протягом 2015–2017 рр. планується перерозподіл видатків між бюджетами різного рівня для прискорення процесу оптимізації освітньої мережі (зокрема через зміну форми власності деяких навчальних закладів) [322].

У межах бюджетних програм МОН України 2015 року затверджено видатки в сумі 2 817 440,3 тис. грн. на реалізацію таких державних цільових програм: державна цільова соціальна програма «Шкільний автобус» на період до 2015 р. – 229 тис. грн.; державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р. – 2 779 896,3 тис. грн.; державна цільова науково-технічна програма проведення досліджень в Антарктиці на 2011–2020 рр. – 37 315,0 тис. грн. [349]. Виконання бюджетних програм МОН України 2015 року представлено в табл. 5.6.

Таблиця 5.6 – Виконання бюджетних програм Міністерством освіти і науки України 2015 року (складено автором за даними [349])

Найменування бюджетної програми	Сума, тис. грн.
1	2
Загальне керівництво та управління у сфері науки і освіти	32772,4
Надання освіти у загальноосвітніх школах соціальної реабілітації, загальноосвітніх ліцеях-інтернатах, гімназіях-інтернатах з посиленою військово-фізичною підготовкою	40595,0

Продовження таблиці 5.6

1	2
Забезпечення діяльності Національного центру «Мала академія наук України», надання позашкільної освіти державними позашкільними навчальними закладами, заходи з позашкільної роботи	32885,7
Підготовка робітничих кадрів у професійно-технічних навчальних закладах соціальної реабілітації та адаптації, їхнє методичне забезпечення	137246,8
Підготовка кадрів вищими навчальними закладами I і II рівнів акредитації та забезпечення діяльності їх баз практики	4907997,7
Підготовка кадрів вищими навчальними закладами III і IV рівнів акредитації та забезпечення діяльності їх баз практики	17741769,9
Проведення всеукраїнських та міжнародних олімпіад у сфері освіти, всеукраїнського конкурсу «Учитель року»	3000,0
Пільговий проїзд студентів вищих навчальних закладів і учнів професійно-технічних училищ у залізничному, автомобільному та водному транспорті	38000,0
Навчання, стажування, підвищення кваліфікації студентів, аспірантів, науково-педагогічних та педагогічних працівників за кордоном, підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, керівних працівників і спеціалістів харчової, переробної промисловості та агропромислового комплексу, медичних та фармацевтичних кадрів	25359,5
Підготовка кадрів Київським національним університетом імені Тараса Шевченка	891820,0
Дослідження, наукові та науково-технічні розробки, проведення наукових заходів Київським національним університетом імені Тараса Шевченка	84590,5
Дослідження на антарктичній станції «Академік Вернадський»	33207,0
Надання кредитів на будівництво (придбання) житла для науково-педагогічних та педагогічних працівників	2100,0
Здійснення зовнішнього оцінювання та моніторинг якості освіти Українським центром оцінювання якості освіти та його регіональними підрозділами	109865,6
Здійснення державного нагляду за діяльністю навчальних закладів	3563,1

Сектор охорони навколишнього середовища.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади України у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища є Міністерство екології та природних ресурсів України [350].

Як зафіксовано у ст. 42 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», фінансування заходів щодо охорони довкілля здійснюється за рахунок Державного бюджету України та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших коштів [351]. Державний та місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища утворюються за рахунок: а) частини екологічного податку згідно із законом; б) частини грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності, згідно з чинним законодавством; в) цільових та інших добровільних внесків підприємств, установ, організацій та громадян [351].

Розподіл коштів, що надходять до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства екології та природних ресурсів України, що реалізує державну політику у сфері охорони довкілля.

Кошти місцевих і Державного фондів охорони навколишнього природного середовища можуть використовуватися тільки для фінансового забезпечення здійснення природоохоронних заходів, включаючи захист від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь, ресурсозберігаючих заходів, зокрема наукових досліджень з цих питань, ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також заходів для зниження забруднення навколишнього природного середовища та дотримання екологічних нормативів і нормативів екологічної безпеки, для зниження впливу забруднення навколишнього природного середовища на здоров'я населення [351].

Протягом 2015 р. Міністерством екології та природних ресурсів України виконано більше 20-ти бюджетних програм, основні з яких представлені в табл. 5.7.

Таблиця 5.7 – Виконання бюджетних програм Міністерством екології та природних ресурсів України у 2015 р. (складено автором за даними [352])

Найменування бюджетної програми	Сума, млн. грн.
1	2
Здійснення природоохоронних заходів	421,0
Внески України до бюджетів Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, Кіотського протоколу та Міжнародного журналу транзакцій	0,166
Забезпечення діяльності Національного центру обліку викидів парникових газів	1,3
Державна підтримка заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів (збільшення абсорбції) парникових газів, у тому числі на утеплення приміщень закладів соціального забезпечення, розвиток міжнародного співробітництва з питань зміни клімату	668,5
Керівництво та управління у сфері екологічних інвестицій	2,6
Керівництво та управління у сфері геологічного вивчення та використання надр	39,1
Розвиток мінерально-сировинної бази	89,9
Керівництво та управління у сфері екологічного контролю	125,3
Керівництво та управління у сфері радіаційного захисту населення	0,6
Керівництво та управління у сфері водного господарства	10,0
Прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державним замовленням у сфері розвитку водного господарства	0,1
Підвищення кваліфікації кадрів у сфері водного господарства	4,1
Експлуатація державного водогосподарського комплексу та управління водними ресурсами	2152,3
Захист від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь, у т. ч. у басейні р. Тиса у Закарпатській обл.	65,6
Внески України до Чорнобильського фонду «Укриття» та до рахунку ядерної безпеки ЄБРР	601,2
Радіологічний захист населення та екологічне оздоровлення території, що зазнала радіоактивного забруднення	2,0

Продовження таблиці 5.7

1	2
Наукове забезпечення робіт та інформаційні системи щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи	3,0
Виконання робіт у сфері поводження з радіоактивними відходами неядерного циклу, будівництво комплексу «Вектор» та експлуатація його об'єктів	67,2
Підтримка екологічно безпечного стану у зонах відчуження і безумовного (обов'язкового) відселення	242,3
Підтримка у безпечному стані енергоблоків та об'єкта «Укриття» та заходи щодо підготовки до зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС, у т. ч. на оплату робіт (заходів), виконаних 2014 року згідно із затвердженим планом	918,2

Видатки на реалізацію державних цільових програм, які виконуються в межах зазначених бюджетних програм Міністерства екології та природних ресурсів України 2015 року становили: за програмою формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 рр. – 3 900 тис. грн.; екологічною програмою поводження з радіоактивними відходами – 67 225,4 тис. грн.; програмою розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 р. – 1 631 804,1 тис. грн.; програмою розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 р. – 100 000,0 тис. грн.; науково-технічною космічною програмою України на 2013–2017 рр. – 200,0 тис. грн. [352].

Обсяги національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку.

Як свідчать дані табл. 5.8, протягом 2004–2015 рр. обсяги національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку України збільшились у 6,1 раза.

Таблиця 5.8 – Національне державне фінансування базових секторів сталого розвитку України, млн. грн. (складено автором за даними [353])

Рік	Сільське господарство			Освіта			Соціальний захист			Охорона здоров'я			Охорона навколишнього середовища		
	Млн. грн.	% вид.	% ВВП	Млн. грн.	% вид.	% ВВП	Млн. грн.	% вид.	% ВВП	Млн. грн.	% вид.	% ВВП	Млн. грн.	% вид.	% ВВП
2004	2958	2,9	0,9	18320	18,1	5,3	10007	9,9	2,9	12129	12,0	3,5	1181	1,2	0,3
2005	4915	3,5	1,1	26745	18,9	6,1	11125	7,9	2,5	15462	10,9	3,5	1251	0,9	0,3
2006	6687	3,8	1,2	33784	19,3	6,2	14438	8,2	2,7	19720	11,3	3,6	1637	0,9	0,3
2007	8030	3,6	1,1	44332	19,6	6,2	22511	10,0	3,1	26715	11,8	3,7	2240	1,0	0,3
2008	9628	3,1	1,0	60955	19,7	6,4	31390	10,2	3,3	33551	10,9	3,5	2765	0,9	0,3
2009	6274	2,0	0,7	66770	21,7	7,3	28283	9,2	3,1	36558	11,9	4,0	2540	0,8	0,3
2010	7327	1,9	0,7	79789	21,1	7,4	37366	9,9	3,5	44765	11,8	4,1	2872	0,8	0,3
2011	7643	1,8	0,6	86254	20,7	6,6	43781	10,5	3,4	48962	11,7	3,8	3891	0,9	0,3
2012	7486	1,5	0,5	101561	20,6	7,2	57027	11,6	4,0	58454	11,9	4,1	5298	1,1	0,4
2013	7705	1,5	0,5	105539	20,9	7,3	57799	11,4	4,0	61569	12,2	4,2	5594	1,1	0,4
2014	5868	1,1	0,4	100110	19,1	6,4	58192	11,1	3,7	57150	10,9	3,6	3482	0,7	0,2
2015	6063	0,9	0,3	114193	16,8	5,8	76753	11,3	3,9	71001	10,4	3,6	5530	0,8	0,3

При цьому слід відзначити зміни, що відбулися у структурі державних видатків, спрямованих на фінансування базових секторів сталого розвитку. Так, протягом 2004–2015 рр. частка державних видатків на підтримку сільського господарства зменшилась у 3,2 раза, на охорону навколишнього середовища – у 1,5 раза, охорону здоров'я – в 1,2 раза, освіту – в 1,1 раза. Поряд з цим зафіксовано збільшення частки бюджетних асигнувань, спрямованих до сектору соціального захисту (в 1,1 раза) (рис. 5.1).

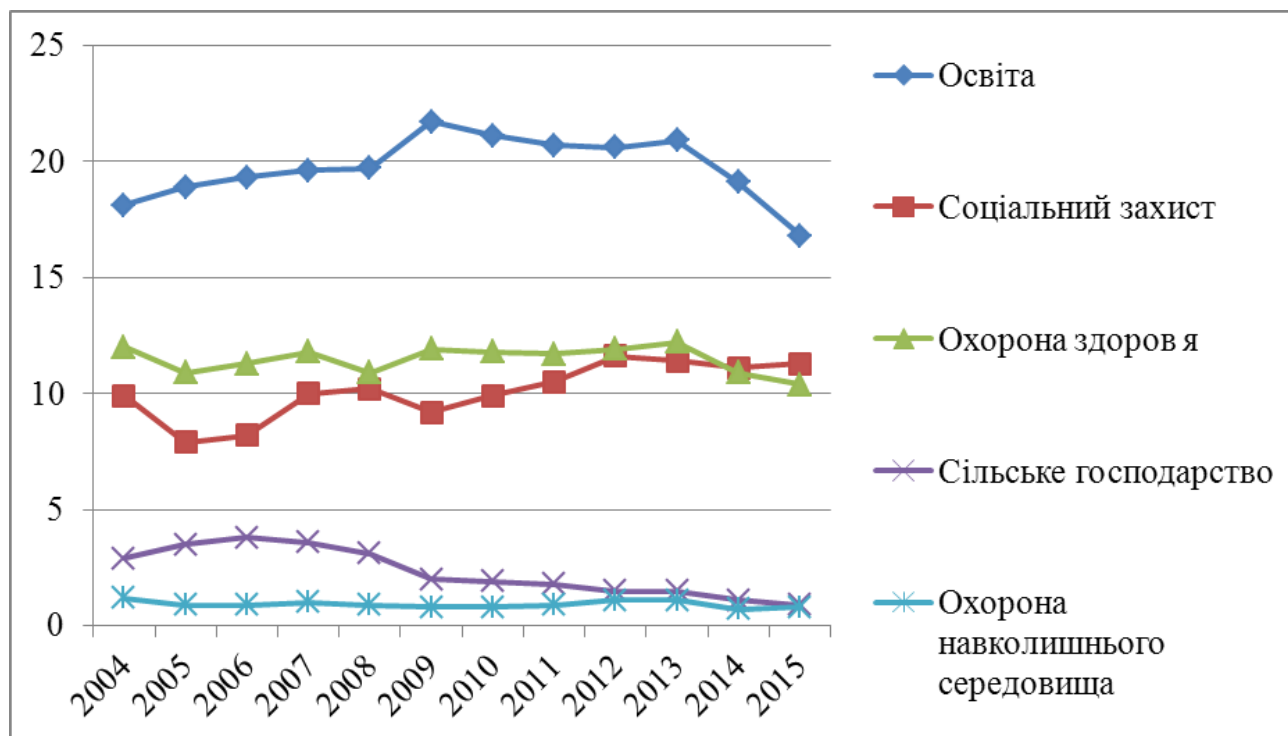

Рисунок 5.1 – Динаміка державних видатків до базових секторів сталого розвитку в Україні, % державних видатків (складено автором на основі [353])

Різде зменшення національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку України 2014 року (в 1,1 раза) відбулося через обмежені можливості ресурсної частини бюджету та спрямування видатків на вирішення нагальних потреб, пов'язаних з погіршенням умов розвитку економіки.

Суттєвий вплив на розвиток економіки України 2014 року мали сформовані у попередні роки дисбаланси, пов'язані з погіршенням стану платіжного балансу та зменшенням валютних резервів, випереджаючим зростанням споживання та зменшенням інвестиційних можливостей підприємств, несприятлива цінова кон'юнктура на зовнішніх ринках, початок військового конфлікту на сході України, глибока девальвація національної грошової одиниці, анексія АР Крим і м. Севастополя [354]. Протягом 2013–2014 рр. фіксується збільшення частки державних видатків на фінансування збройних сил з 2,9 % до 5,2 % (в 1,8 раза), правоохоронних органів – з 7,8 % до 8,6 % (в 1,1 раза) [353].

Відповідність показників національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку в Україні цільовим показникам, встановленим на міжнародному рівні.

Аналіз відповідності національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку в Україні цільовим показникам, встановленим на міжнародному рівні, дає змогу встановити існуючий розрив у фінансуванні усіх секторів (рис. 5.2).

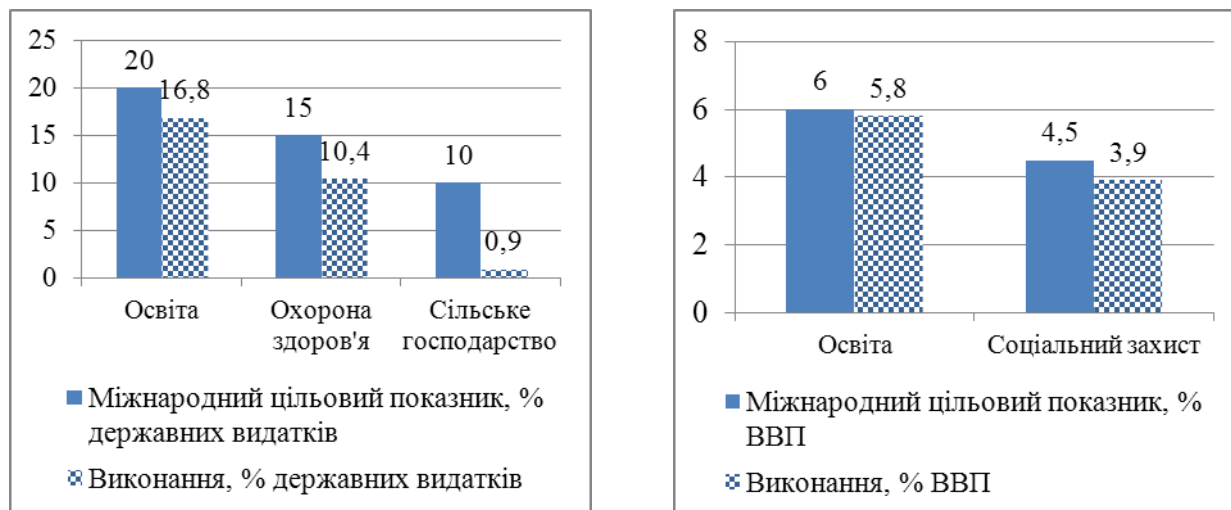

Рисунок 5.2 – Розрив між міжнародними цільовими показниками і фактичним державним фінансуванням базових секторів сталого розвитку в Україні 2015 року (складено автором на основі [353])

Так, значний розрив спостерігається у секторі охорони здоров'я – невиконання міжнародного цільового показника становило 2015 року 31 %. Видатки, спрямовані до сектору соціального захисту, є меншими на 13 % встановленого цільового показника. Невиконання цільового показника фінансування сектору освіти (6 % ВВП) становило більше 3 %. Щодо сільськогосподарського сектору, то частка державних видатків, спрямованих 2015 року на його розвиток, є майже в 10 разів менше встановленого міжнародного цільового показника.

Поряд з цим у здійсненні національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку в Україні слід відзначити наявність таких проблем:

1) несистематичне бюджетування видатків на сільське господарство та часові розриви у бюджетних виплатах, поширена корупція і непрозорість розподілу бюджетних асигнувань, можливість використання бюджетних субсидій лише окремими сільськогосподарськими підприємствами [336], що підриває довіру виробників до програм прямої бюджетної підтримки та унеможливорює їхній позитивний вплив на розвиток сільського господарства; обмеженість доступу сільськогосподарських виробників до кредитних ресурсів в Україні [336] (необхідно відзначити, що сезонний характер сільськогосподарського виробництва потребує додаткового залучення

запозичених коштів у значних обсягах (понад 100 млрд. грн. на рік)) [355];

2) дефіцит фінансових ресурсів у сфері фінансування охорони здоров'я. Обмежені фінансові ресурси покривають в основному витрати на утримання персоналу й оплату комунальних послуг, дуже мала частка залишається для фінансування лікарських засобів, устаткування та модернізації інфраструктури (з поточних суспільних витрат на лікарні загального профілю та спеціалізовані 63,5 % витрачається на оплату праці, 8,1 % – на комунальні платежі, 16,2 % – на прямі витрати на виробництво послуг та 12,2 % на інші витрати) [356].

3) брак коштів у сфері фінансування освіти (80 % поточних витрат державного сектору на загальноосвітні навчальні заклади спрямовується на виплату заробітної плати вчителям, 10 % – на комунальні платежі, тому майже нічого не залишається на основні витрати у сфері освіти); зниження якості й ефективності освітніх послуг через дефіцит бюджетів на освіту, нерегулярне надходження бюджетних коштів і непрозорість їхнього розподілу на обласному і місцевому рівнях [357];

4) розбіжності між запланованими та фактичними показниками фінансування базових секторів сталого розвитку. Так, протягом 2012–2014 рр. середній показник виконання річного плану становив: у секторі соціального захисту – 97,2 %, освіти – 92,1 %, охорони здоров'я – 89,1 %, агропромислового секторі – 77,7 %, охорони навколишнього середовища – 76,4 % (табл. 5.9).

Таблиця 5.9 – Видатки державного бюджету до базових секторів сталого розвитку в Україні в 2012–2014 рр., млрд. грн. (складено автором за даними [358])

Розпорядник	2012			2013			2014		
	План	Факт	Виконання річного плану, %	План	Факт	Виконання річного плану, %	План	Факт	Виконання річного плану, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Міністерство соціальної політики України (із загальнодержавними витратами)	70,6	70,3	99,6	89,3	88,8	99,5	87,7	81,2	92,6
Міністерство освіти і науки України	24,2	22,6	93,4	25,7	23,8	92,7	24,3	21,9	90,2
Міністерство охорони здоров'я України (із загальнодержавними витратами)	10,7	9,5	89,0	11,6	10,5	90,7	10,2	8,9	87,7

Продовження таблиці 5.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Міністерство аграрної політики та продовольства України	11,4	8,0	70,5	0,1	7,2	79,4	6,6	5,5	83,1
Міністерство екології та природних ресурсів України	6,2	5,0	80,6	6,0	4,3	71,9	4,7	3,6	76,8

5) неефективне управління та використання державних коштів, найбільша частка випадків з яких припадає на сектор охорони здоров'я (33 %) і охорони навколишнього середовища, екологічної безпеки та запобігання надзвичайним ситуаціям (21,4 %), найменша – на сектор соціальних питань (4,1 %), науки, освіти і культури – (3,67 %) [359]) (рис. 5.3).

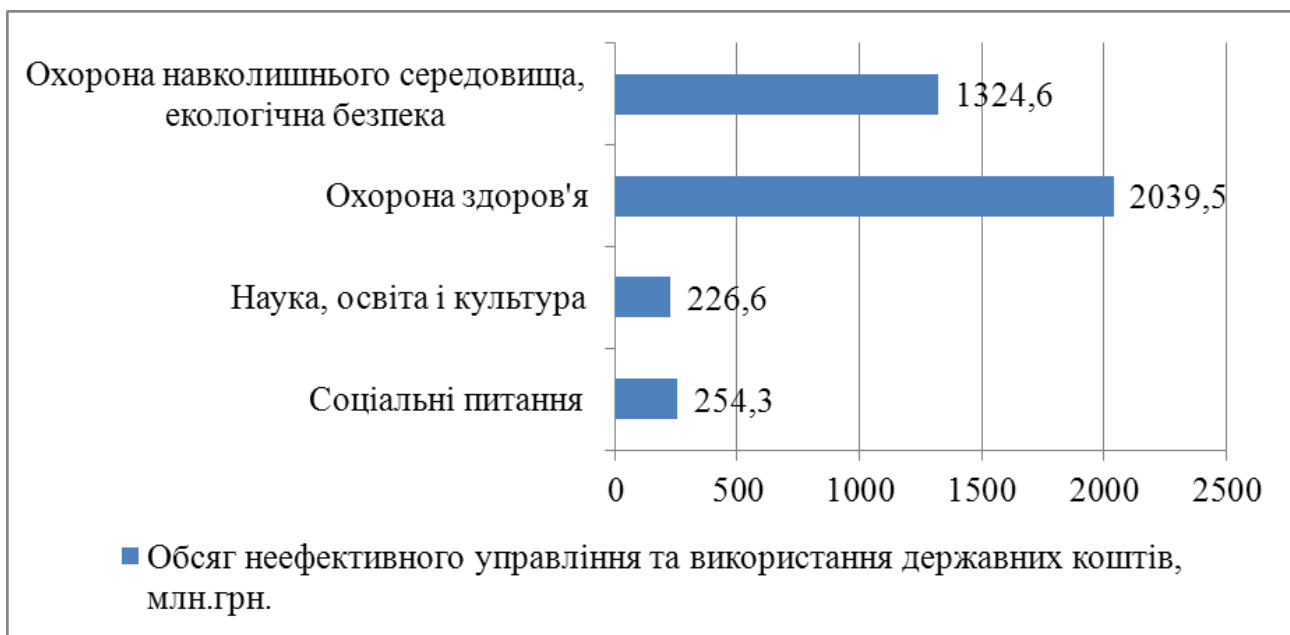

Рисунок 5.3 – Обсяги неефективного управління та використання державних коштів 2015 року, за напрямками (складено автором на основі [359])

При цьому найбільш характерними видами неефективного управління і використання державних коштів є неефективне управління, пов'язане з недоліками в плануванні (32,5 %), тривалим їх утриманням без використання на реєстраційних рахунках розпорядників бюджетних коштів та на поточних рахунках підвідомчих організацій, тривалим невикористанням фінансування з державного бюджету (24,5 %), поверненням коштів до бюджету внаслідок неефективного управління (16,6 %); неефективне використання, пов'язане з

необґрунтованими управлінськими рішеннями (11,6 %), придбанням основних фондів (5,7 %), відсутністю обґрунтованого прогнозування і планування (3,6 %) [359];

б) порушення бюджетного законодавства. Так, частка виявлених Рахунковою палатою України порушень бюджетного законодавства у фінансуванні соціальної сфери та агропромислового комплексу 2015 року становила: у секторі науки, освіти і культури – 26,9 %, охорони здоров'я – 10,3 %, соціальних питань – 3,3 %, агропромислового комплексу – 0,7 % [359] (рис. 5.4).

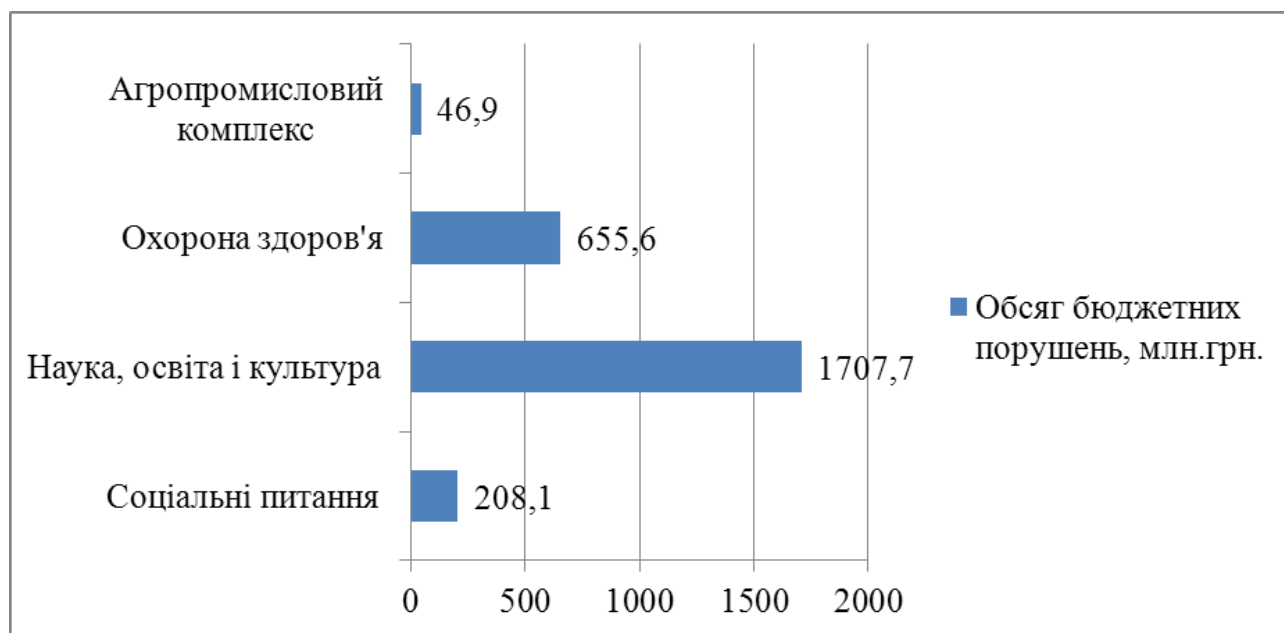

Рисунок 5.4 – Обсяги виявлених бюджетних порушень Рахунковою палатою України 2015 року за напрямками (складено автором на основі [359])

Основними порушеннями бюджетного законодавства стали: планування з порушенням чинного законодавства та за відсутності правових підстав (33,6 %), використання бюджетних коштів без належних нормативно-правових підстав (32,6 %), використання коштів державного бюджету з порушенням чинного законодавства (13,9 %), порушення під час здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти (10,4 %), недотримання установлених порядку та термінів складання, затвердження та подання документів (5,5 %), незаконні виплати заробітної плати (2,1 %), відволікання коштів держбюджету в дебіторську заборгованість на тривалий час (1,1 %) [359].

Отже, проведене дослідження політики України в сфері сталого розвитку дозволяє встановити такі тенденції та особливості:

- відсутність розробленої та прийнятої на національному законодавчому рівні концепції сталого розвитку України як базової основи системи поглядів на шляхи, принципи, цілі, першочергові завдання щодо взаємоінтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку країни, що призводить до безсистемності та недостатньої узгодженості заходів у сфері сталого розвитку.

Поряд з цим слід відзначити наявність потужної бази нормативно-правового забезпечення політик у сфері сталого розвитку, що охоплює стратегії та програми, спрямовані на подолання бідності, стабілізацію і поліпшення стану навколишнього середовища, впровадження європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції в світі;

- виконання протягом 2000–2015 рр. поставлених перед Україною цілей розвитку тисячоліття щодо подолання бідності (зменшення у 18 разів частки населення України, чиє добове споживання є нижчим за 5,05 дол. США; зменшення в 1,1 раза до 25 % частки бідного населення за національним критерієм; зменшення у 10 разів частки населення, чиє споживання є нижчим за рівень фактичного прожиткового мінімуму); забезпечення якісної освіти впродовж життя (збільшення в 1,02 раза чистого показника охоплення дітей повною загальною середньою освітою, збільшення у 2 рази загальноосвітніх навчальних закладів, які мають підключення до Інтернету); скорочення дитячої смертності (зменшення в 1,4 раза рівня смертності дітей віком до 5-ти років);

- невиконання цілей розвитку тисячоліття щодо забезпечення гендерної рівності (поряд зі зростанням у 3,8 раза гендерного співвідношення серед депутатів Верховної Ради України, збільшився в 1,2 раза розрив у доходах жінок і чоловіків), поліпшення здоров'я матерів в Україні (незважаючи на зменшення в 1,4 раза рівня материнської смертності, завдання виконано на 70 %), обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів (попри зниження у 3 рази темпів поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу, збільшилась у 1,1 раза кількість осіб з уперше встановленим діагнозом туберкульозу), забезпечення сталого розвитку довкілля (поряд зі збільшенням у 1,02 та 1,2 раза частки міського та сільського населення, яка має доступ до централізованого водопостачання, зростанням з 15,6 % до 16,1 % лісистості територій, зменшенням у 1,2 раза обсягу скидів зворотних вод у поверхневі водні об'єкти відбулося збільшення обсягів шкідливих викидів в атмосферу: у 1,2 раза від стаціонарних джерел забруднення; в 1,6 раза – від пересувних джерел забруднення);

- збільшення протягом 2004–2015 рр. загального обсягу національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку України у 6,1 раза. Поряд з цим зафіксовано такі різноспрямовані тенденції: зменшення частки державних видатків на підтримку і розвиток сільського господарства (у 3,2 раза), на охорону навколишнього середовища (у 1,5 раза), охорону здоров'я (в 1,2 раза), освіти (в 1,1 раза); збільшення частки бюджетних асигнувань, спрямованих до сектору соціального захисту (в 1,1 раза);

- невідповідність показників національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку цільовим показникам, установленим на міжнародному рівні. Так, існуючий розрив 2015 року становив у секторі сільського господарства – 91 %, охорони здоров'я – 31 %, соціального захисту – 13 %, освіти – 3 %;

- брак коштів у сфері фінансування сектору охорони здоров'я, освіти; неефективне управління та використання державних коштів у секторі охорони

здоров'я, охорони навколишнього середовища, соціального захисту, науки, освіти і культури через бюджетні порушення, пов'язані з плануванням, що здійснювалось за відсутності правових підстав, використанням бюджетних коштів без належних нормативно-правових підстав, використанням коштів з порушенням чинного законодавства, тривалим утриманням коштів без використання на реєстраційних рахунках розпорядників бюджетних коштів та на поточних рахунках підвідомчих організацій, тривалим невикористанням фінансування з державного бюджету, поверненням коштів до бюджету внаслідок неефективного управління, необґрунтованими управлінськими рішеннями, відсутністю обґрунтованого прогнозування і планування.

5.3. Співробітництво України з установами ООН у сфері сталого розвитку

Значну частку потреб України у фінансуванні базових потреб населення, пов'язаних із покращенням охорони здоров'я та освіти, національних потреб щодо фінансування інвестицій на цілі сталого розвитку таких, як інфраструктура, розвиток сільських районів, адаптація до зміни клімату, забезпечують міжнародні організації.

Більше 25-ти років міжнародні інститути та установи ООН, зокрема Європейський Союз, Світовий банк, Програма розвитку ООН співпрацюють з Україною та надають допомогу з метою досягнення цілей у сфері сталого розвитку. З 2014 р. Всесвітня продовольча програма ООН надає допомогу Україні, населення якої постраждало від збройного конфлікту на сході країни, що дозволяє активізувати зусилля у забезпеченні опірності загрозам та недопущення зведення нанівець досягнутих країною успіхів у сфері сталого розвитку.

Оцінка взаємодії України з Європейським Союзом, Світовим банком, Програмою розвитку ООН і Всесвітньою продовольчою програмою ООН у сфері сталого розвитку потребує проведення аналізу стратегій співробітництва, обсягів фінансування програм сталого розвитку в Україні в розрізі кожної установи і програми окремо.

Європейський Союз.

Стратегії співробітництва.

Співробітництво України з Європейським Союзом (ЄС) здійснюється на основі таких угод:

- Угода про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною (підписана і ратифікована 1994 року, набула чинності 1998 року), яка визначила такі цілі партнерства: 1) забезпечення у відповідних рамках політичного діалогу між сторонами, який сприятиме розвитку тісних політичних відносин; 2) сприяння розвитку торгівлі, інвестицій і гармонійних економічних відносин між сторонами і, таким чином,

прискоренню їхнього сталого розвитку; 3) створення основ взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва; 4) підтримка зусиль України щодо зміцнення демократії та розвитку її економіки, завершення переходу до ринкової економіки. З метою досягнення зазначених цілей угодою передбачено надання Україні Європейським співтовариством тимчасової фінансової допомоги в рамках програми Технічної допомоги Співдружності Незалежних Держав (TACIS) у вигляді субсидій для прискорення економічних перетворень [360];

- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифікована 2014 року), цілями якої є: 1) сприяння поступовому зближенню сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах; 2) забезпечення необхідних рамок для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; 3) сприяння, збереження й зміцнення миру та стабільності у регіональному та міжнародному вимірах; 4) запровадження умов для посилення економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, зокрема завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, та підтримка зусиль України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС; 5) посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод; 6) запровадження умов для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес. З метою сприяння досягнення цих цілей угодою передбачається отримання Україною фінансової допомоги через відповідні механізми та інструменти фінансування ЄС. У сфері фінансового співробітництва передбачено визначення у відповідних індикативних програмах пріоритетних сфер надання фінансової допомоги ЄС, попередніх обсягів допомоги, що враховують потреби України, галузеві спроможності та прогрес у здійсненні реформ [361].

Обсяги фінансування програм сталого розвитку в Україні.

Загальний обсяг зовнішньої допомоги Європейської комісії (ЄК) Україні протягом 1991–2015 рр. становив майже 3,9 млрд. євро.

У 1991–2006 рр. ЄК надавала Україні технічну та фінансову підтримку в рамках програми TACIS, макрофінансову та гуманітарну допомогу:

- у 1991–1998 рр. обсяг наданої допомоги становив майже 1,3 млрд. євро і охоплював підтримку національних програм у рамках програми TACIS (407 млн. євро), співпрацю в галузі ядерної безпеки (304,3 млн. євро), макрофінансову (565 млн. євро) і гуманітарну допомогу (12 млн. євро) [362];

- у 1999–2006 рр. надана допомога становила більше 1,1 млрд. євро (кошти та позики в рамках TACIS на підтримку національних (484,6 млн. євро) та регіональних (50 млн. євро) програм, співпрацю в галузі ядерної безпеки

(316,8 млн. євро), транскордонного співробітництва (40,2 млн. євро), а також макрофінансову (110 млн. євро) і гуманітарну (8,5 млн. євро) допомогу) [362].

Як свідчать дані рис. 5.5, протягом 2007–2014 рр. зобов'язання ЄК з надання офіційної допомоги розвитку Україні збільшились у 1,8 раза та становили майже 1,5 млрд. євро, при цьому обсяг фактичних виплат становив 1,2 млрд. євро (81,5 %). Низький рівень фактичних виплат пояснюється невиконанням Україною умов, визначених ЄК щодо виділення коштів.

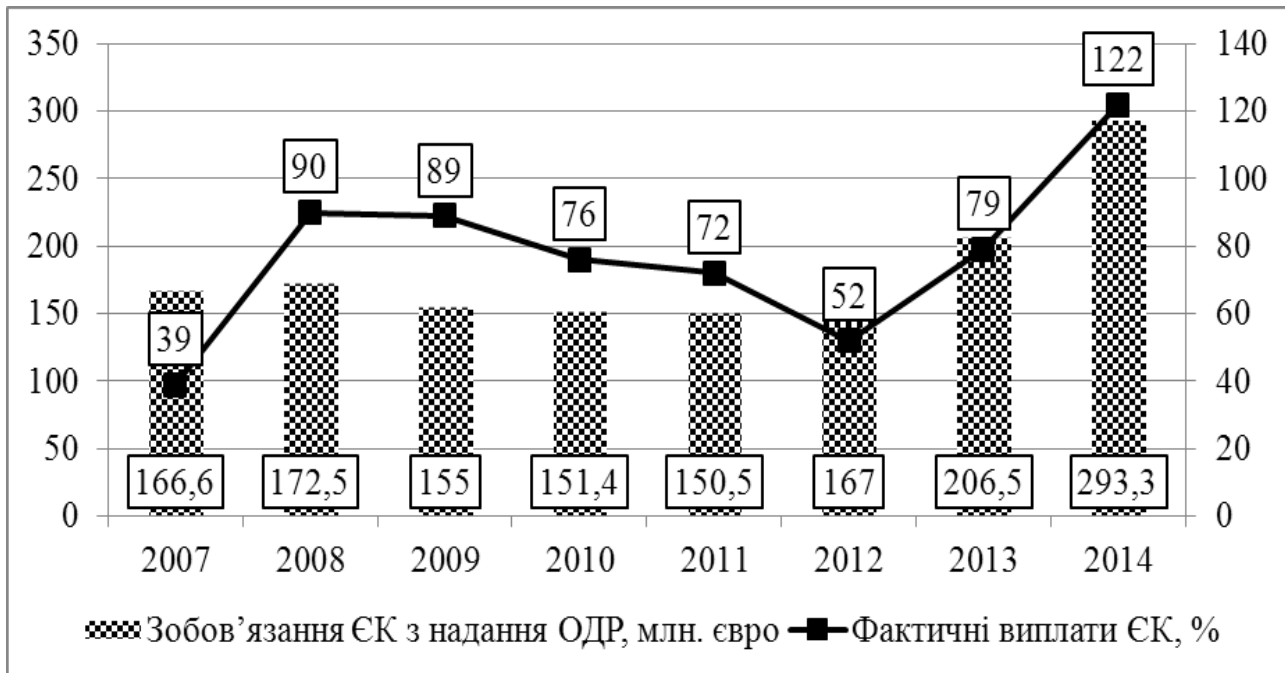

Рисунок 5.5 – Зобов'язання ЄК з надання ОДР Україні та фактичні виплати (складено автором на основі [288])

Перевищення 2014 року фактичних виплат із офіційної допомоги розвитку пов'язано з наданням ЄК додаткових коштів через надзвичайну ситуацію, що склалася в Україні.

За даними рис. 5.6 видно, що протягом 2008–2014 рр. найбільші обсяги офіційної допомоги розвитку, наданої ЄК Україні, спрямовані до економічного та соціального секторів. Поряд із цим слід відзначити, що динаміка наданої ЄК допомоги на розвиток економічної та соціальної інфраструктури України є нерівномірною.

Протягом 2008–2014 рр. офіційна допомога розвитку, спрямована ЄК на розвиток економічної інфраструктури України, зменшилась у 3,4 раза. Попри зменшення у 3,1 раза протягом 2008–2011 рр. допомоги, виділеної ЄК до сектору соціальної інфраструктури, з 2012 р. зафіксовано збільшення обсягів фінансових ресурсів, спрямованих до цього сектору в 2,5 раза.

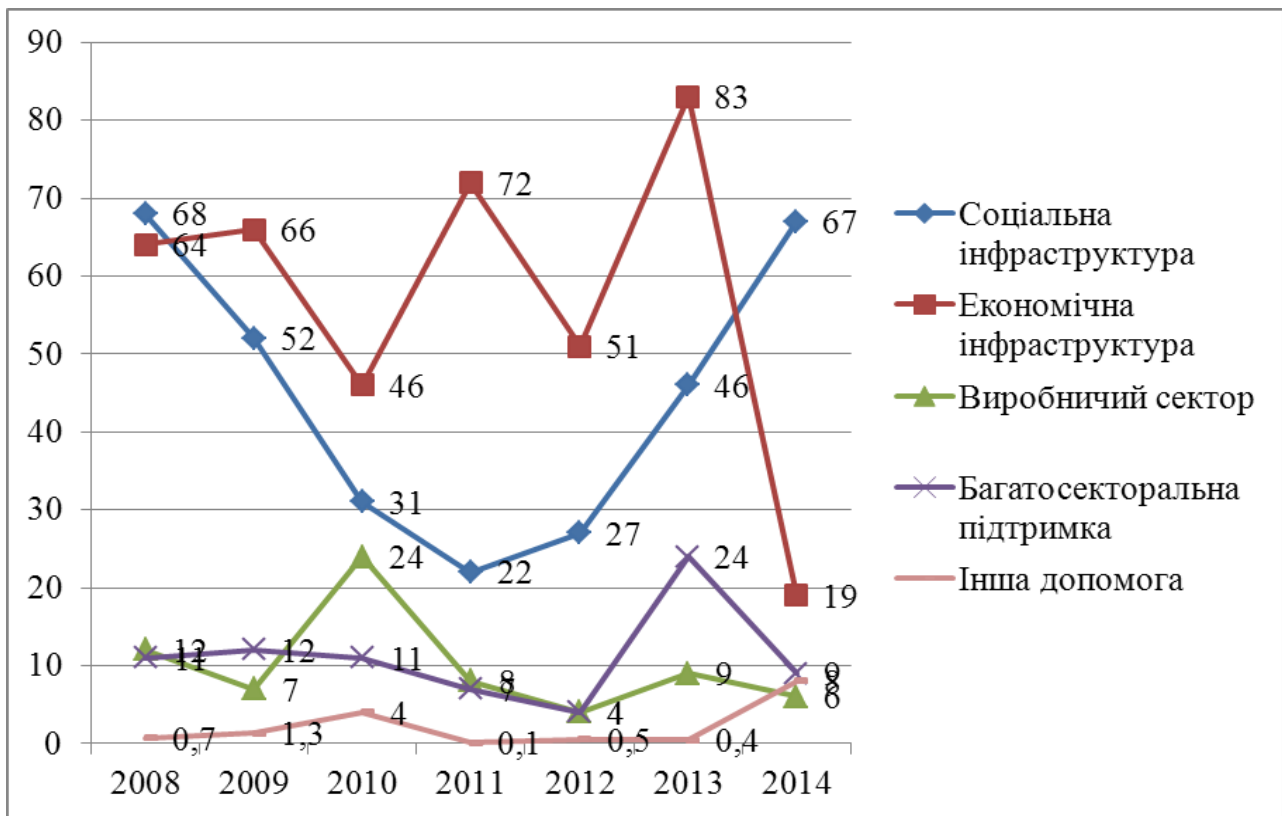

Рисунок 5.6 – Офіційна допомога розвитку, надана ЄК Україні, млн. євро
(складено автором на основі [288])

Як свідчать дані табл. 5.10, протягом 2007–2013 рр. обсяг фінансування ЄС програм сталого розвитку в Україні становив 840 млн. євро.

Найбільша частка фінансових ресурсів ЄС була спрямована на програми, що здійснювались у рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП) (46 %) та Сьомої Рамкової програми ЄС з розвитку наукових досліджень і технологій (45,6 %).

У 2014–2015 рр. обсяг ресурсів ЄС, виділених на фінансування програм сталого розвитку в Україні, становив майже 630 млн. євро. Найбільшу частку коштів (82 %) було спрямовано на реалізацію програм у рамках ЄІСП та Європейського інструменту сусідства (ЄІС), що змінив механізм ЄІСП з 2014 р., Рамкової програми досліджень та інновацій (Горизонт 2020), що змінила механізм Сьомої Рамкової програми ЄС з розвитку наукових досліджень і технологій (14 %).

Крім грантової допомоги, ЄС надає Україні макрофінансову допомогу у вигляді кредитів. Кошти в рамках макрофінансової допомоги виділяються для прямої бюджетної підтримки (покриття поточного дефіциту консолідованого бюджету), поповнення золотовалютних резервів Національного банку України. Відсоткова ставка позики визначається під час виходу ЄК, що має найвищий кредитний рейтинг (AAA), на зовнішній ринок запозичень для отримання коштів, що перераховуються Україні за тією самою кредитною ставкою [364].

Таблиця 5.10 – Фінансування ЄС програм сталого розвитку в Україні
(складено автором на основі [363])

Програма	2007–2013 рр.		2014–2015 рр.	
	Сума, млн. євро	Частка в загальному обсязі, %	Сума, млн. євро	Частка в загальному обсязі, %
Європейський інструмент сприяння демократії та правам людини	5,4	0,64	4,7	0,7
Європейський інструмент сусідства та партнерства	386,4	46,0	258,5	41,0
Європейський інструмент сусідства	x	x	256,9	40,8
7 Рамкова програма ЄС з розвитку наукових досліджень і технологій	383,5	45,6	9,5	1,5
Інструмент співпраці в сфері ядерної безпеки	14,9	1,8	x	x
Навчання протягом усього життя	0,8	0,09	x	x
Наукові дослідження та інновації	9,6	1,14	0,95	0,2
Рамкова програма щодо ядерного дослідження і навчальної діяльності	19,5	2,32	x	x
Інструмент розвитку співробітництва	8,6	1,02	5,3	0,8
Підприємництво та промисловість	0,9	0,1	x	x
Інструменти зовнішньої політики	1,4	0,17	x	x
Адміністративні витрати в сфері політики	2,1	0,25	x	x
Загальна рибогосподарська політика в галузі морського права	1,5	0,18	x	x
Мобільність і транспорт	0,6	0,07	x	x
Інформаційне суспільство і засоби масової інформації	0,2	0,02	0,5	0,1
6 Рамкова програма ЄС з розвитку наукових досліджень і технологій (2003 – 2007 рр.)	1,4	0,18	x	x
Рамкова програма досліджень та інновацій (Горизонт 2020)	x	x	80,2	12,7
Підтримка Європейського аудіовізуального сектору через співпрацю з третіми країнами (Медіа Мундус)	0,1	0,01	x	x
Програма ЄС для освіти, навчання, молоді та спорту (ERASMUS для всіх до 2014 р., з 2015 р. – ERASMUS+)	x	x	1,2	0,2
Молодь в дії	0,5	0,06	x	x
Митниця: програми дій	0,2	0,02	x	x
Енергія	0,6	0,07	x	x
Інструмент стабільності	x	x	0,4	0,1
Координація політики комісії та юридичні консультації	x	x	6,7	1,1
Програма наукових досліджень та навчання Євратом	x	x	2,1	0,3
Інші	1,7	0,2	2,6	0,4
Усього	840	100	629,5	100

У 2014–2015 рр. загальний обсяг зобов'язань ЄК з надання макрофінансової допомоги Україні становив 3,4 млрд. євро. При цьому рівень освоєних Україною кредитних ресурсів становив усього 65 % (табл. 5.11).

Таблиця 5.11 – Макрофінансова допомога ЄК Україні у 2014–2015 рр.
(складено автором на основі [365; 366; 367])

Сума кредитної програми	Правова основа надання допомоги	Інструмент надання допомоги	Дата, сума отриманих траншів
610 млн. євро	Рішення Європейського Парламенту та Ради ЄС від 12.07.2002 р. № 2002/639/EU	Меморандум про взаєморозуміння між Україною та ЄС, ратифікований Законом України від 04.03.2014 р. № 848-VII	- травень 2014 р. 100 млн. євро; - листопад 2014 р. 260 млн. євро; - квітень 2015 р. 250 млн. євро
1 млрд. євро	Рішення Європейського Парламенту та Ради ЄС від 07.07.2010 р. № 646/2010/EU	Меморандум про взаєморозуміння між Україною та ЄС, ратифікований Законом України від 20.05.2014 р. № 1277-VII	- липень 2014 р. 500 млн. євро; - грудень 2014 р. 500 млн. євро
1,8 млрд. євро	Рішення Європейського Парламенту та Ради ЄС від 15.04.2015 р. № (ЄС) 2015/601	Меморандум про взаєморозуміння між Україною та ЄС, ратифікований Законом України від 18.06.2015 р. № 538-VIII	- липень 2015 р. 600 млн. євро

Макрофінансова допомога, визначена у розробленому 2014 року ЄК пакеті підтримки України, становила 1,61 млрд. євро та була надана п'ятьма траншами протягом 2014–2015 рр. У зв'язку з глибоким економічним спадом і тривалим збройним конфліктом в Україні ЄК 2015 року ухвалила рішення про надання додаткового третього пакету макрофінансової допомоги на суму 1,8 млрд. євро трьома траншами по 600 млн. євро [368]. Утім, за цим пакетом допомоги був отриманий тільки один транш, виплата другого та третього траншів була призупинена ЄК через невиконання Україною переліку умов реалізації політики макроекономічного та структурного регулювання, визначених Меморандумом про взаєморозуміння [367].

Слід відзначити, що використання Україною фінансових ресурсів, виділених ЄК, є значною мірою неефективним (через несвоєчасне використання, не в повному обсязі або невикористання взагалі), що пояснюється незабезпеченням відповідальними органами дотримання процедур з підготовки, впровадження й моніторингу програм у повних обсягах та встановлених нормативними актами термінах, недостатністю вжиття відповідних заходів з боку відповідальних міністерств (проведення систематичного моніторингу виконання програм та оцінки результатів їх впровадження, здійснення власних розрахунків (обґрунтування) обсягів програм бюджетної підтримки) [359].

Світовий банк.

Стратегії співробітництва.

Протягом 2000–2016 рр. співробітництво України зі Світовим банком здійснювалося на основі таких стратегій:

- Стратегія допомоги Міжнародного банку реконструкції та розвитку і Міжнародної фінансової корпорації Україні на 2001–2003 рр., спрямована на надання допомоги уряду та громадянському суспільству України в реалізації стратегії скорочення широкомасштабної бідності та досягнення стійкого економічного зростання шляхом вирішення інституційних проблем (розширення участі громадян в управлінні місцевими справами та підзвітності виборних посадових осіб; зміцнення прав власності; формування основи для сталого приватного підприємництва; поліпшення надання державних послуг для розвитку людини та основних соціальних послуг; вирішення соціальних аспектів регулювання у вугільній галузі; поліпшення охорони навколишнього середовища (розробка правової та інституційної основи екологічного регулювання, поліпшення потенціалу Міністерства навколишнього середовища та пов'язаних з нею установ, підготовка реалізації ефективних екологічних інвестиційних проектів в очищенні повітря від забруднення, збереження біорізноманіття, і поліпшення землі, води, видалення та оброблення твердих відходів) [369];

- Стратегія допомоги Міжнародного банку реконструкції та розвитку і Міжнародної фінансової корпорації Україні на 2004–2007 рр., яка була спрямована на надання допомоги Україні у створенні інститутів, необхідних для сталого і справедливого економічного зростання, скорочення масштабів бідності; підтримку прагнення України щодо посилення інтеграції з Європейським Союзом і Світовою організацією торгівлі; сприяння зміцненню підзвітності уряду [370];

- Стратегія партнерства Групи Світового банку з Україною на 2008–2011 рр. – діяльність партнерства була зосереджена на двох основних компонентах: 1) поліпшення інвестиційного клімату в Україні; 2) зміцнення державної політики, інституцій і надання послуг. З огляду на глобальну фінансову кризу, яка завдала Україні удару наприкінці 2008 року Стратегію було скориговано: передбачалося надання позачергової фінансової підтримки з метою стабілізації банківської системи, усунення основних уразливих місць, відбудови довіри та посилення соціального захисту, здійснення кризового менеджменту і надання фінансовим установам і корпораціям консультаційних послуг з питань неплатоспроможності, допомагаючи стимулювати потоки торгівлі та підтримуючи своїх портфельних клієнтів [371];

- Стратегія партнерства Міжнародного банку реконструкції та розвитку і Міжнародної фінансової корпорації з Україною на 2012–2016 рр. охоплювала два компоненти: 1) поліпшення державних послуг та державних фінансів: підтримка розбудови відносин з громадянами (відповідальне і збалансоване фіскальне управління; ефективність надання послуг з охорони здоров'я і освіти та адресна соціальна допомога; надання комунальних послуг (водопостачання,

водовідведення, теплопостачання)); 2) підвищення політичної ефективності та економічної конкурентоспроможності: підтримка розбудови відносин з бізнесом (сприятливість, стабільність та прогнозованість середовища для бізнесу для вітчизняних і закордонних інвесторів; поліпшення інфраструктури для зменшення вартості ведення підприємницької діяльності; комплексне реформування сільськогосподарського сектору) [372].

Враховуючи існуючі ризики для реалізації програми через непослідовне впровадження попередніх реформ, серйозні проблеми з урядуванням та уроки попередньої Стратегії партнерства Світовий банк використовує калібрований підхід до надання фінансової допомоги Україні, що полягає у помірному кредитному фінансуванні у разі загальмування реалізації реформ та у збільшенні обсягів фінансування і спектру інструментів у разі прискорення реформ, поліпшення урядування і готовності використати фінансування і знання банку [372].

Обсяги фінансування програм сталого розвитку в Україні.

Як свідчать дані рис. 5.7, протягом 2001–2016 рр. сума зарезервованих позик Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР) за проектами сталого розвитку для України збільшилась у 1,4 раза та становила 9,5 млрд. дол. США.

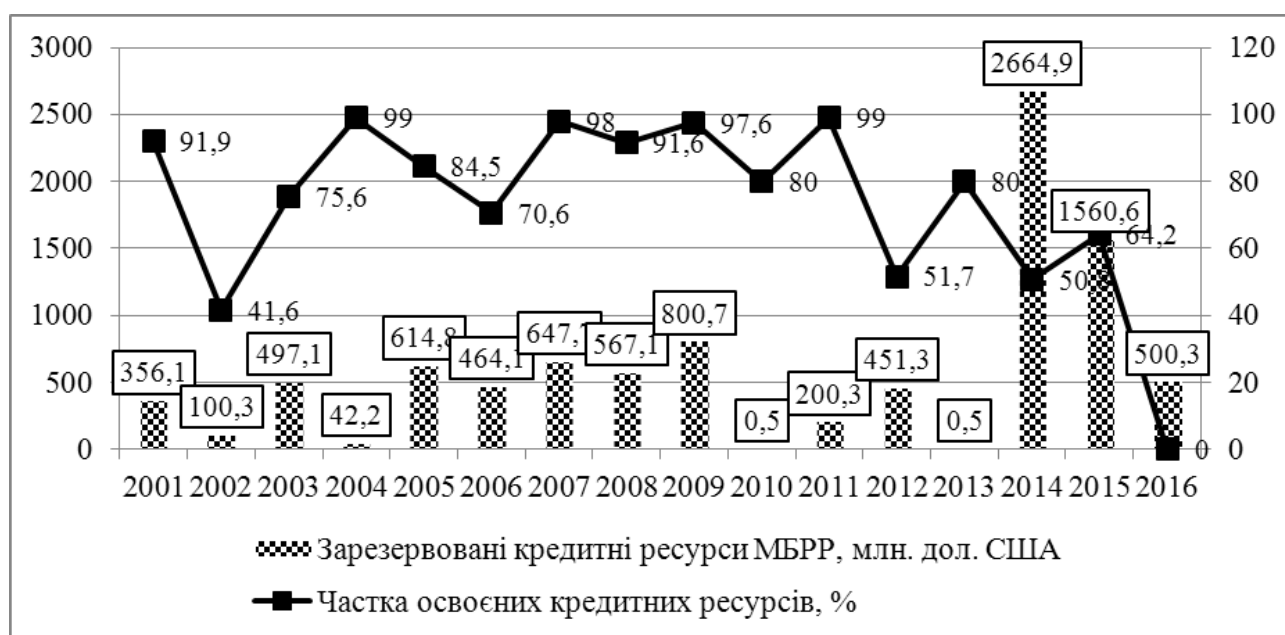

Рисунок 5.7 – Зарезервовані та освоєні кредитні ресурси МБРР за проектами в Україні (складено автором на основі [373])

Найбільша сума кредитних ресурсів зарезервована МБРР 2014 року, що пов'язано з початком реалізації проектів кредитування політики розвитку (заохочення ефективного управління, прозорості та звітності в державному секторі) (750 млн. дол. США), підтримки програми першочергових заходів з реформування банківського сектору (500 млн. дол. США), проекту передачі електроенергії (330 млн. дол. США), модернізації системи соціального захисту

(300 млн. дол. США) та інших [373].

Необхідно відзначити, що, незважаючи на значні обсяги виділених МБРР ресурсів на фінансування проектів сталого розвитку в Україні, існують проблеми у їх освоєнні, вибірка коштів є дуже низькою. Так, сума освоєних Україною коштів МБРР протягом 2001–2016 рр. становила усього 6,4 млрд. дол. США або 67 % від загального обсягу зарезервованих кредитних ресурсів. Низький рівень освоєння наданих кредитних ресурсів МБРР пов'язаний з неефективними управлінськими рішеннями та зарегульованістю українського законодавства, надлишком норм, порядків та інструкцій, участю декількох урядових відомств, що ускладнює процес реалізації проектів, неспроможністю персоналу якісно підготувати документацію для реалізації проектів, що потребує певної кваліфікації [374].

Станом на кінець 2016 р. кредитний портфель інвестиційних проектів МБРР включав 11 проектів сталого розвитку України на загальну суму 3,5 млрд. дол. США, частка зарезервованих коштів за поточними проектами становила 91 % від загальної вартості проектів, частка освоєних ресурсів – 14,8 % (табл. 5.12.).

Таблиця 5.12 – Фінансування МБРР проектів сталого розвитку в Україні станом на кінець 2016 р. (складено автором на основі [373])

Проект	Загальна вартість проекту, млн. дол. США	Зарезервовані кошти, млн. дол. США	Освоєні кошти	
			млн. дол. США	%
1	2	3	4	5
Проект з підвищення енергоефективності (17.05.2011 – 31.03.2017 рр.)	200	200	166,29	83
Другий проект покращення автошляхів та безпеки руху (20.09.2012 – 31.12.2018 рр.)	562	450	217,7	48,4
Другий проект розвитку міської інфраструктури (22.05.2014 – 31.10.2020 рр.)	350	300	5,8	1,9
Проект підвищення енергоефективності у секторі централізованого теплопостачання (22.05.2014 – 30.10.2020 рр.)	382	332	4,22	1,3
Проект модернізації системи соціальної підтримки населення України (03.07.2014 – 01.10.2020 рр.)	300	300	72,59	24,2
Другий проект з передачі електроенергії (22.12.2014 – 30.06.2020 рр.)	378,43	330	0,83	0,3
Проект поліпшення охорони здоров'я на службі людей (04.03.2015 – 30.09.2020 рр.)	261,03	214,73	2,75	1,3
Проект розвитку дорожнього сектору (03.11.2015 – 31.12.2021 рр.)	560	560	1,4	0,3
Підтримка щодо забезпечення прозорості у видобувних галузях (24.12.2015 – 31.12.2017 рр.)	0,4	0,4	-	-

1	2	3	4	5
Безпека систем газопостачання в Україні (з 18.10.2016 р.)	500,0	500,0	-	-
Посилення формування науково-обґрунтованої політики за допомогою освітньої статистики та аналізу (16.12.2016 – 24.01.2019 рр.)	0,4	0,34	-	-
Разом	3494,3	3187,5	471,6	x

За даними рис. 5.8 видно, що найбільші обсяги фінансування МБРР за поточними проектами розвитку України спрямовані до дорожнього сектору; на державне управління, що охоплює загальний сектор і управління в сфері фінансів, енергетики та гірничодобувної промисловості, транспорту; теплопостачання та енергозбереження; передачу та розподіл електроенергії; реконструкцію гідроелектростанцій. Найменша частка коштів МБРР виділена до інших секторів (на надання соціальних послуг, транспортний сектор, управління твердими відходами).

Рисунок 5.8 – Фінансування МБРР поточних проектів сталого розвитку України станом на кінець 2016 р. за секторами, % (складено автором за даними [373])

Аналізуючи фінансування МБРР поточних проектів розвитку України станом на кінець 2016 р. за тематичним спрямуванням, необхідно відзначити, що найбільша частка коштів у загальному обсязі фінансування йде на інфраструктурні послуги для розвитку (у тому числі для розвитку приватного сектору – 17,8%), на міську інфраструктуру та надання послуг, розвиток фінансового сектору, системи соціального захисту, зміну клімату (рис. 5.9).

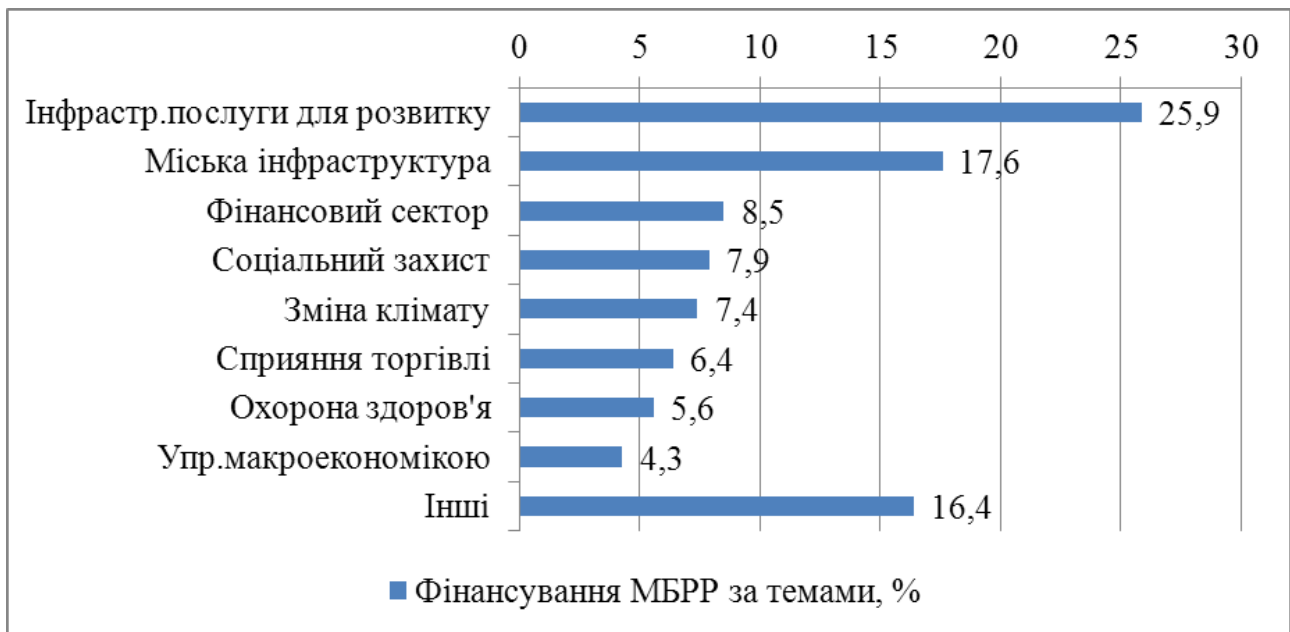

Рисунок 5.9 – Фінансування МБРР поточних проектів сталого розвитку України за тематичними напрямками станом на кінець 2016 р., % (складено автором за даними [373])

Частка інших секторів охоплює кошти, спрямовані на удосконалення правової інституційної бази в умовах розвитку ринкової економіки; державні витрати, управління фінансами та закупівлі; політику у сфері регулювання та конкуренції; оцінку і моніторинг уразливості; управління забрудненням повітря і екологічне благополуччя; управління боргом та стійкість бюджетної системи.

Програма розвитку ООН.

Стратегія співробітництва.

Протягом 2001–2016 рр. співробітництво України з Програмою розвитку ООН (ПРООН) здійснювалось відповідно до пріоритетів України у сфері розвитку на основі таких документів:

- Програма діяльності ПРООН в Україні (2001–2005 рр.), співпраця за якою була спрямована на такі сфери програм: 1) зміцнення демократичного державного управління; 2) захист людини та розвиток; 3) енергетика та довкілля задля сталого розвитку [375];

- План дій програми ПРООН в Україні (2006–2010 рр.), увага за яким була зосереджена на трьох взаємопов'язаних сферах розвитку: 1) демократичне управління та доступ до правосуддя; 2) добробут, соціальна взаємодія та місцевий розвиток; 3) енергетика та охорона довкілля задля сталого розвитку [375];

- Рамкова програма партнерства Уряду України – ООН на 2012–2016 рр., що охоплювала такі сфери партнерства: 1) стале економічне зростання і подолання бідності; 2) соціальний розвиток; 3) врядування; 4) навколишнє середовище і зміна клімату [376]. Очікувані результати реалізації цієї програми представлені в табл. 5.13.

Таблиця 5.13 – Очікувані результати Рамкової програми партнерства Уряду України – ООН на 2012–2016 рр. (складено автором на основі [376])

Сфера партнерства	Очікувані результати
1. Стале економічне зростання і подолання бідності	<p>1. Створення нових економічних можливостей, зокрема у секторі малого й середнього бізнесу, у результаті певних покращень у бізнесовому та інвестиційному середовищі, подальшого підвищення кваліфікації, покращення реінтеграції мігрантів та кращого використання наукового та інноваційного потенціалу України.</p> <p>2. Соціально-економічний розвиток села з метою подолання бідності в сільській місцевості</p>
2. Соціальний розвиток	<p>1. Покращення доступу до якісних медичних, освітніх і соціальних послуг та користування ними.</p> <p>2. Усвідомлення людьми своїх прав і здатність користуватися ними, зменшуючи в такий спосіб уразливість.</p> <p>3. Прийняття більшою кількістю людей здорових і безпечних моделей поведінки.</p> <p>4. Науково обгрунтоване формування політики соціального розвитку на національному і регіональному рівнях</p>
3. Врядування	<p>1. Запровадження стратегічного врядування на основі ЦРТ, реформування системи стратегічного планування на засадах прозорості та підзвітності з урахуванням ЦРТ.</p> <p>2. Діяльність більш ефективних та відповідальних державних установ згідно з потребами всіх осіб відповідно до законодавства України, особливо найуразливіших.</p> <p>3. Сприяння урядом активному внеску громадянського суспільства у процеси прийняття рішень на національному та місцевому рівнях і у покращення надання послуг.</p> <p>4. Сприяння уряду участі жінок у громадському, економічному та політичному житті</p>
4. Навколишнє середовище і зміна клімату	<p>1. Визначення урядом України засад та механізмів, спрямованих на припинення погіршення стану навколишнього середовища, пом'якшення наслідків змін клімату та пристосування до них, попередження та реагування на природні та техногенні катастрофи.</p> <p>2. Зниження енерго-, матеріало- та вуглецемісткості економіки завдяки впровадженню енергоефективних технологій, відновлювальних і альтернативних джерел енергії.</p> <p>3. Створення регуляторних та правових механізмів для забезпечення сталого управління природними ресурсами</p>

У 2012–2016 рр. ресурси ПРООН спрямовувались на фінансування програм сталого розвитку України у таких тематичних сферах:

1) стале економічне зростання і подолання бідності, соціальний розвиток, навколишнє середовище і зміна клімату (інклюзивне та стале зростання) – підтримка ПРООН розбудови національної спроможності та надання експертних консультацій щодо соціально-економічних реформ, зокрема з питань прискорення прогресу на шляху досягнення цілей розвитку тисячоліття з метою прискорення інклюзивного зростання для сталого розвитку людського

потенціалу; стійкість до зміни клімату та стихійних лих – допомога ПРООН у зміцненні потенціалу України, а також у вирішенні проблеми зміни клімату, втрати біорізноманіття та деградації озонового шару, що мають глобальний характер, на загальнонаціональному, регіональному рівнях і на рівні громади, популяризуючи та поширюючи найкращі практики, надаючи консультації щодо інноваційних підходів в екологічній політиці та закладаючи партнерські стосунки шляхом упровадження пілотних проектів, що покращують якість життя бідних верств населення;

2) врядування (демократичне врядування, відповідальність інституцій, запобігання кризам та відновлення) – допомога ПРООН урядовим установам, організаціям громадянського суспільства та народу України у поширенні демократичних практик, необхідних для прискорення сталого людського розвитку, посилення громадянського суспільства, сприяння децентралізації та місцевому врядуванню, захисту прав людини та принципів гендерної рівності, забезпечення доступу всіх громадян України до правосуддя та підтримки антикорупційних зусиль в Україні, подолання наслідків військового конфлікту в Україні та забезпечення основи для швидкого переходу до стійкого відновлення постраждалих від конфлікту регіонів [377].

Обсяги фінансування програм сталого розвитку в Україні.

Як свідчать дані табл. 5.14, загальний обсяг фінансування ПРООН програм сталого розвитку в Україні протягом 2012–2016 рр. збільшився у 4,1 раза та становив майже 230 млн. дол. США.

Таблиця 5.14 – Бюджет проектів ПРООН в Україні, млн. дол. США (складено автором на основі [378])

Тематичний напрям фінансування	2012	2013	2014	2015	2016
Демократичне врядування	21,2	20,7	6,7	11,6	14,5
Інклюзивне та стале зростання	2,2	4,6	4,6	15,4	15,2
Відповідальність держустанов	0,33	0,4	0,4	24,6	57,2
Ефективність розвитку	0,12	–	0,08	–	–
Запобігання кризам і відновлення	–	–	1,9	17,1	10,8
Усього	23,8	25,7	13,6	68,7	97,7

Як свідчать дані рис. 5.10, протягом 2012–2016 рр. відбулось збільшення частки ресурсів, спрямованих ПРООН на фінансування програм щодо підвищення відповідальності державних установ (у 59 разів), інклюзивного та сталого зростання (у 1,8 раза); зменшення – на фінансування програм демократичного врядування в Україні (у 5,9 раза).

Зміни у фінансуванні пояснюються переключенням уваги ПРООН на програми підвищення відповідальності державних установ, соціальні та економічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні, сприяння процесам відновлення життєдіяльності та захисту прав людини у територіальних громадах Донецької та Луганської областей, зокрема на

звільнених від незаконних збройних формувань територіях та повернених під контроль українського уряду.

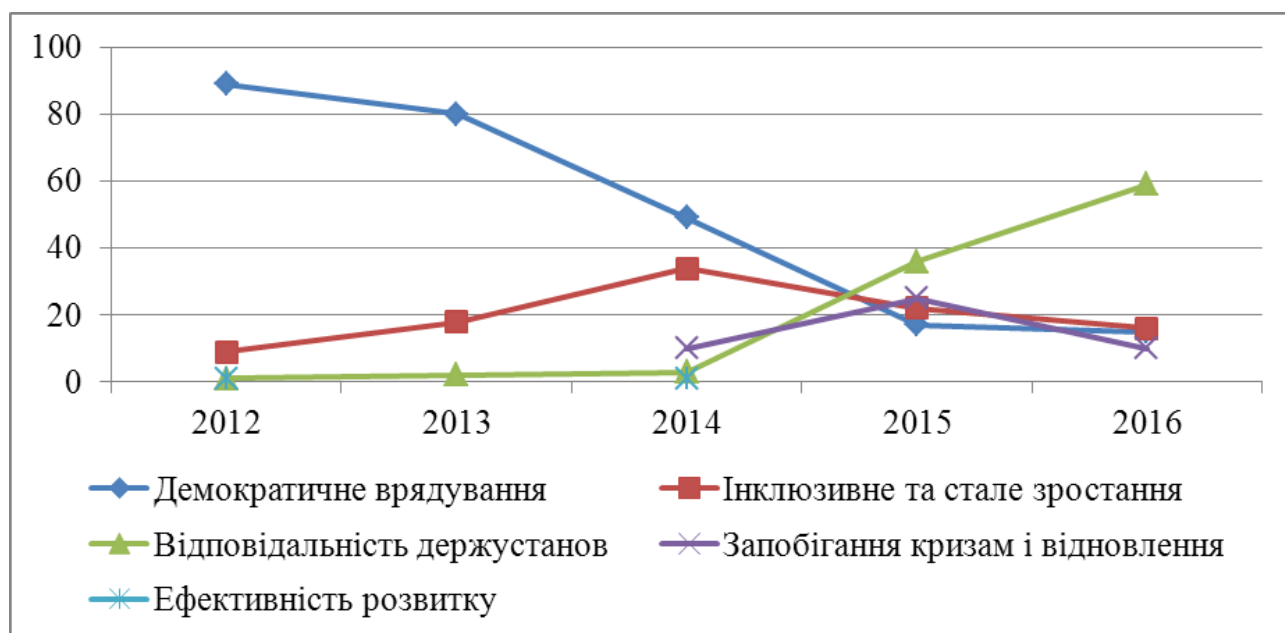

Рисунок 5.10 – Частка фінансових ресурсів, спрямованих ПРООН на програми сталого розвитку України за тематичними напрямками, % (складено автором на основі [378])

Так, на надання послуг з організації та проведення процедур закупівель Міністерству охорони здоров'я України (закупівля ПРООН широкого спектру лікарських засобів і медичних виробів і створення потенціалу, необхідного для забезпечення прозорої, економічно ефективної системи закупівель) у 2015–2016 рр. було виділено 64,8 млн. дол. США, на Програму швидкого відновлення життєдіяльності та захисту прав людини – 16,7 млн. дол. США [378].

У зв'язку з великою кількістю проектів ПРООН, що здійснювались в Україні протягом 2012–2016 рр. (у 2012 р. – 42 проекти, 2013 р. – 31, 2014 р. – 31, 2015 р. – 30, 2016 р. – 24), у табл. 5.15 представлено фінансування найбільших за бюджетом проектів.

Фінансування ПРООН проектів сталого розвитку в Україні протягом 2012–2016 рр. здійснювалось в основному за рахунок додаткових ресурсів, залучених від двосторонніх та багатосторонніх партнерів (частка в загальному обсязі – 94 %) з використанням таких механізмів, як тематичні цільові фонди, цільові фонди для конкретних програм і проектів, вертикальні фонди. Частка основних (регулярних) ресурсів ПРООН становила 6 % [378].

Найбільшими донорами у 2012–2016 рр. стали Європейська комісія, частка наданих ресурсів якої у загальному обсязі становила 30 %, Глобальний екологічний фонд (8 %), Японія (8 %), Данія (3 %), Німеччина (1,6 %). Ресурси, що надійшли в рамках країнних програм ПРООН в Україні та інших партнерів на місцевому рівні (у тому числі від фонду «Розвиток України», Донбаської

паливно-енергетичної компанії та інших) на підтримку локальних проектів у сфері сталого розвитку становили 0,5 % [378].

Таблиця 5.15 – Фінансування ПРООН найбільших за обсягами проектів у сфері сталого розвитку в Україні у 2012–2016 рр. (складено автором на основі [378])

Тематична сфера /проект	Бюджет проекту, млн. дол. США				
	2012	2013	2014	2015	2016
<i>1. Демократичне врядування</i>					
Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги	11,5	11,0	–	–	–
Демократизація, права людини і розвиток громадянського суспільства в Україні	–	1,1	1,4	1,4	0,8
<i>2. Інклюзивне та стійке зростання</i>					
Збереження та стале використання торфовищ	–	0,3	0,6	1,3	0,2
Місцевий розвиток, орієнтований на громаду	8,5	7,5	4,3	0,8	–
Створення потенціалу для низьковуглецевого зростання в Україні	0,6	2,1	0,9	0,1	–
Енергоефективне освітлення	0,7	1,4	2,2	2,2	0,9
Початкова реалізація прискореного вилучення з обігу гідрохлорфторвуглеводів	–	0,07	0,07	0,7	0,8
Біоенергетичні технології	–	–	0,6	1,7	1,5
<i>3. Відповідальність державних установ</i>					
Надання послуг з організації та проведення процедур закупівель Міністерству охорони здоров'я України	–	–	–	14,0	50,8
Зміцнення національної спроможності для ефективного розвитку молоді та відповіді на епідемію ВІЛ/СНІДу в Україні	0,3	0,3	0,3	0,3	–
<i>4. Запобігання кризам та відновлення</i>					
Швидке реагування на соціальні та економічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні	–	–	1,6	5,6	4,0
Зміцнення результатів модернізації та інновацій	–	–	0,3	0,5	0,2
Програма швидкого відновлення	–	–	–	10,3	6,4
Проект швидкого реагування на проблеми в управлінні та відновленні	–	–	–	0,8	0,2

Аналізуючи рівень освоєних Україною ресурсів ПРООН у 2012–2016 рр., слід відзначити, що частка фактичних витрат на здійснення проектів сталого розвитку становила 71 %, що пов'язано з невиконанням визначених ПРООН умов щодо надання грантів (рис. 5.11).

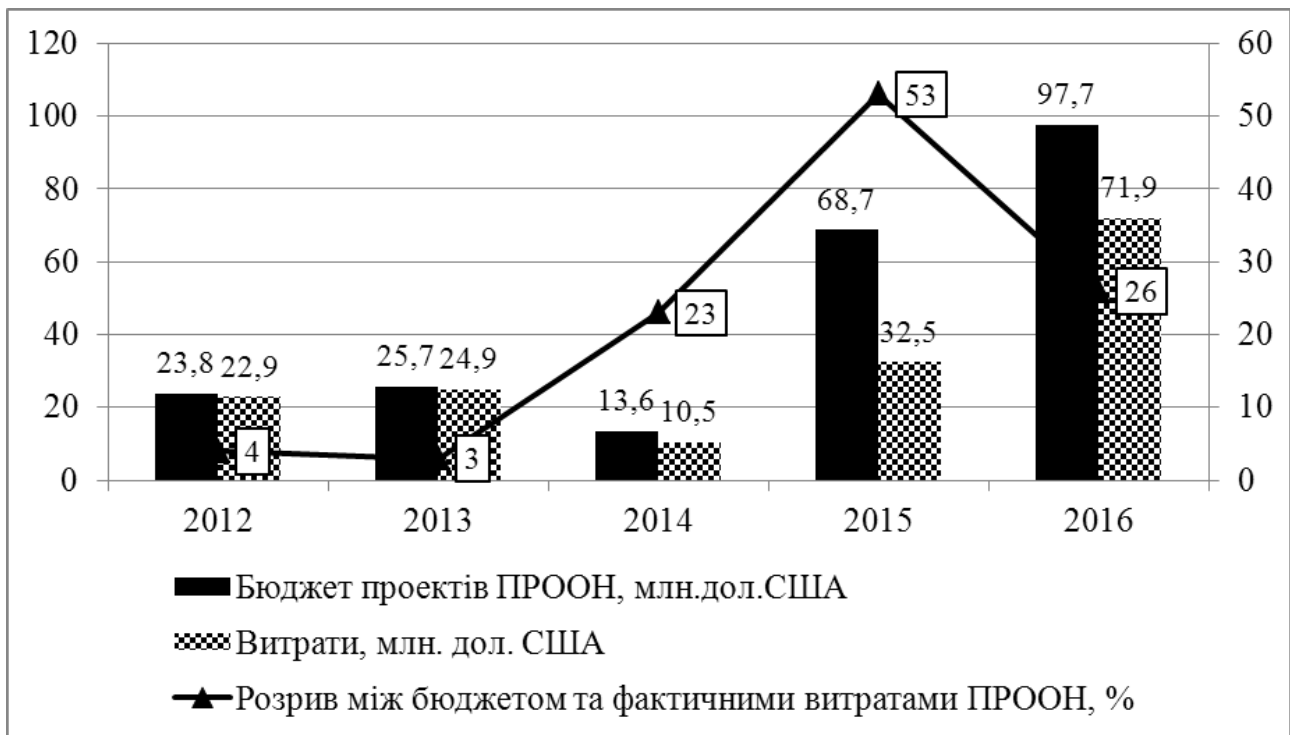

Рисунок 5.11 – Бюджет проектів ПРООН в Україні та фактичні витрати
(складено автором на основі [378])

Всесвітня продовольча програма ООН.

Стратегія співробітництва.

З 2014 р. Україна, населення якої постраждало від збройного конфлікту на сході країни, отримує фінансову допомогу від Всесвітньої продовольчої програми ООН (ВПП), яка здійснює в Україні такі операції:

- екстрена операція 200765 «Надзвичайна допомога мирному населенню, що постраждало від конфлікту на сході України». Екстрена операція, що здійснюється ВПП в Україні, відповідає першій стратегічній цілі організації – порятунок життя людей і захист засобів до існування в надзвичайних ситуаціях та сприяє досягненню цілей у сфері сталого розвитку, а саме ліквідації голоду та забезпеченню продовольчої безпеки. Метою операції є надання продовольчої допомоги у натуральній формі, у вигляді електронних ваучерів або грошових переказів для забезпечення життєво необхідної, невідкладної підтримки найбільш уразливих груп серед внутрішньо переміщених осіб, репатріантів, приймаючих сімей і тих, хто залишився в гарячих точках конфлікту в Донецькій та Луганській областях [379]. У 2015–2016 рр. кожен електронний ваучер на суму 450 грн. (приблизно 22 дол. США) покривав щомісячно продовольчі потреби однієї людини [380];

- спеціальна операція 200821 «Логістичний кластер підтримки гуманітарного реагування в Україні». Спеціальна операція здійснюється з метою забезпечення координації та загальної логістики послуг, необхідних для забезпечення ефективною та своєчасною доставкою гуманітарної допомоги постраждалому населенню в зоні конфлікту ВПП [381].

Обсяги фінансування програм сталого розвитку в Україні.

З 2014 р. загальний бюджет операцій ВПП в Україні збільшився майже у 8 разів і становив станом на кінець 2016 р. більше 133 млн. дол. США (рис. 5.12).

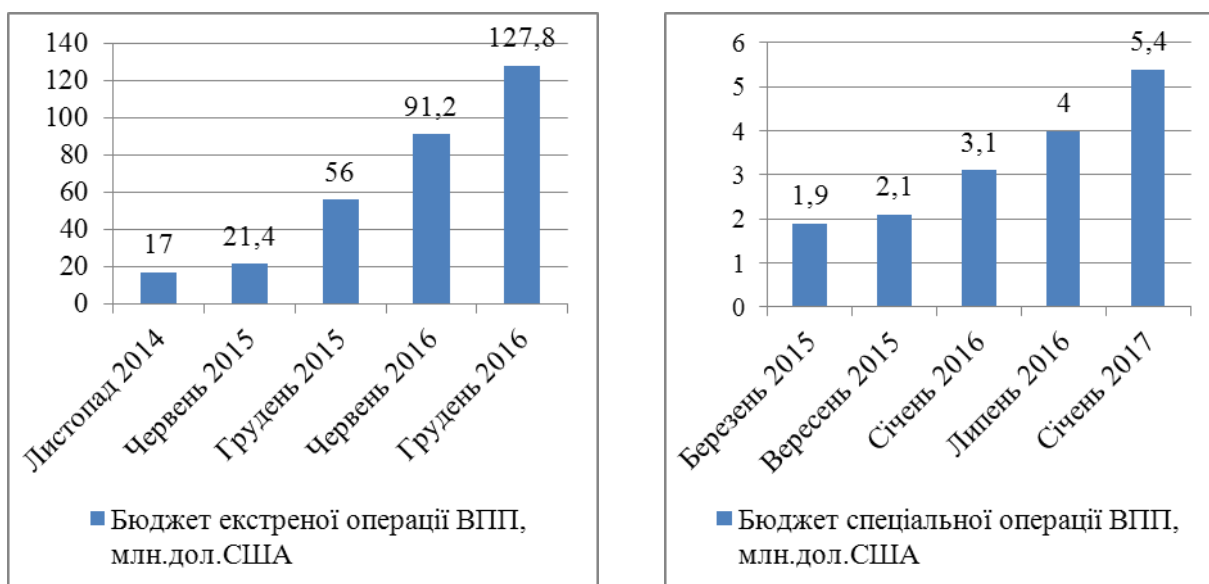

Рисунок 5.12 – Бюджет операцій ВПП в Україні (складено автором на основі [382])

Найбільшу частку (96 %) в загальному бюджеті операцій ВПП становив бюджет екстреної операції з надання надзвичайної допомоги мирному населенню, що постраждало від конфлікту на сході України. Протягом 2014–2016 рр. бюджет екстреної операції ВПП в Україні збільшився у 7,5 раза. Спостерігається також збільшення протягом 2015–2016 рр. бюджету спеціальної операції ВПП з надання логістичних послуг з метою забезпечення доставки гуманітарних вантажів постраждалому населенню в зоні конфлікту (у 2,8 раза).

Протягом 2014–2016 рр. фіксується тенденція до збільшення частки витрат ВПП на продовольство з 11 % до 62 % (у 5,6 раза) (рис. 5.13). Поряд з цим відбувається зменшення частки витрат на такі інструменти допомоги ВПП, як грошові кошти та ваучери, які є найбільш гнучкими інструментами ВПП щодо адаптації продовольчої допомоги до потреб бенефіціарів, з 69 % до 20 % (у 3,4 раза).

Найбільшими донорами, що здійснили добровільні внески на реалізацію екстреної операції ВПП в Україні є США (30 %), багатосторонні міжнародні організації (23 %), Німеччина (18 %), Європейська комісія (5 %), Канада (4,5 %) [383]. Фінансування спеціальної операції в Україні здійснюється за рахунок внесків Німеччини (47 %), багатосторонніх міжнародних організацій (32 %), Італії (11 %) [384].

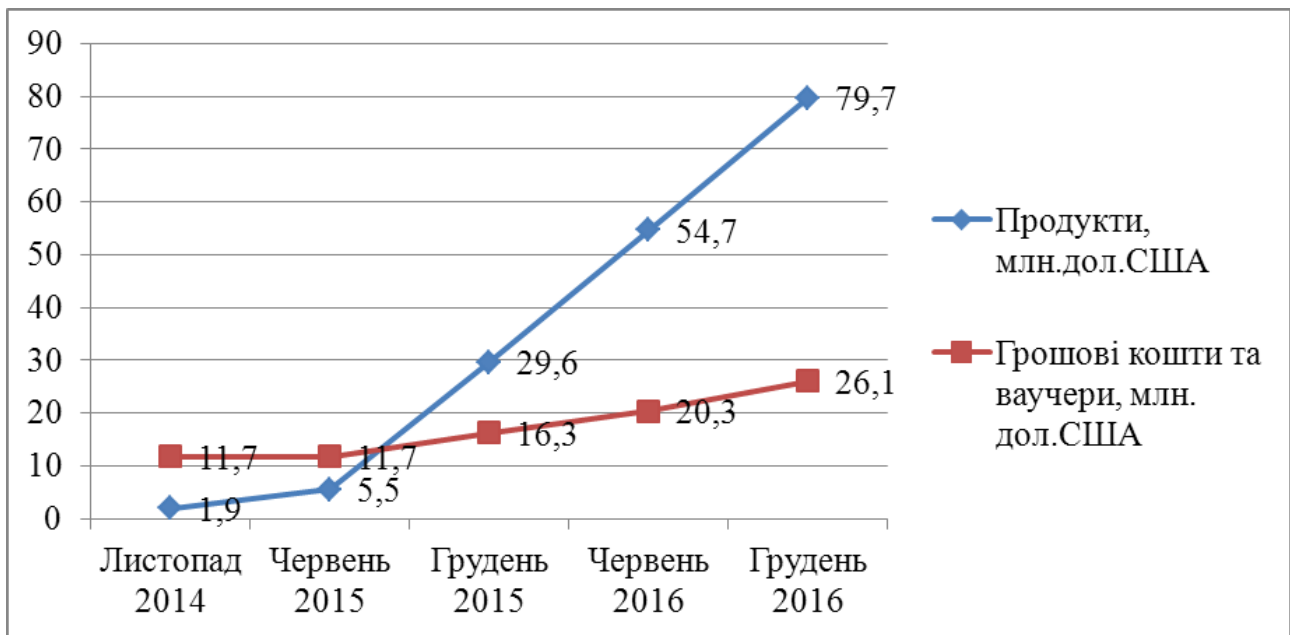

Рисунок 5.13 – Інструменти допомоги ВПП за екстреною операцією в Україні (складено автором на основі [382])

Поряд зі збільшенням бюджету ВПП на здійснення операцій в Україні слід відзначити існуючий розрив між оперативними потребами ВПП та підтвердженими внесками донорів, який на кінець 2016 р. становив: за екстреною операцією 60,4 %, за спеціальною – 35,5 % (рис. 5.14).

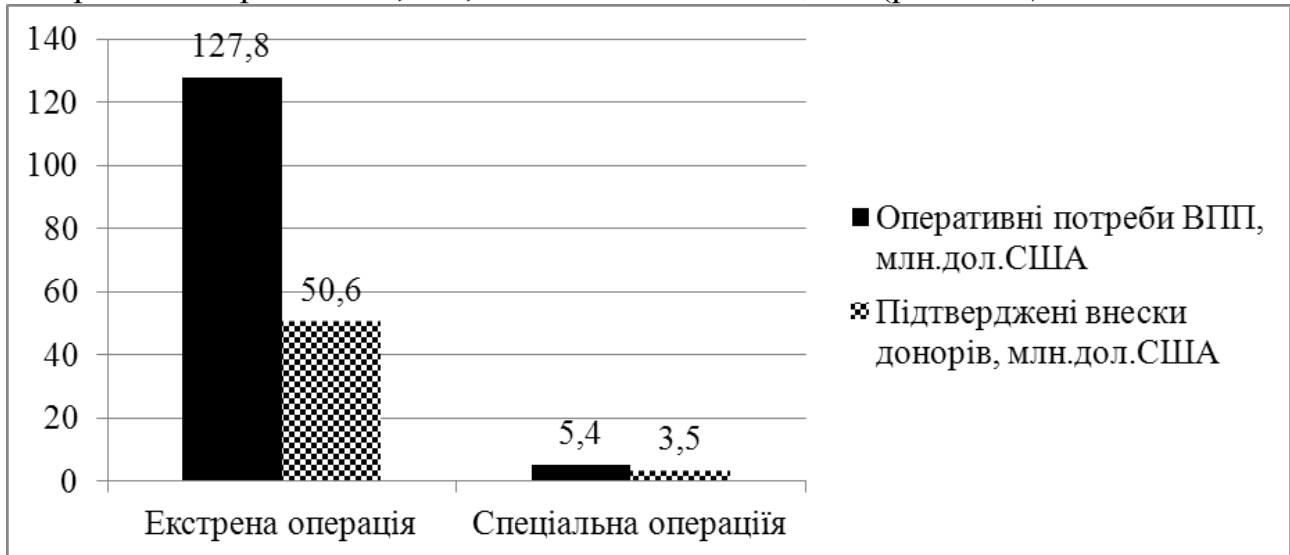

Рисунок 5.14 – Оперативні потреби та підтверджені внески за операціями ВПП в Україні станом на кінець 2016 р. (складено автором за даними [382])

Значне недофінансування операцій (більше 79 млн. дол. США) може призвести до скорочення обсягів допомоги або припинення діяльності ВПП в Україні, тому надзвичайно важливим є збільшення суми добровільних внесків донорів. Порівняльна характеристика співробітництва ЄС, МБРР, ПРООН, ВПП ООН з Україною у сфері сталого розвитку представлена в табл. 5.16.

Таблиця 5.16 – Співробітництво ЄС, Світового банку, ПРООН, ВПП ООН з Україною у сфері сталого розвитку
(складено автором)

Організація	Цілі співробітництва	Динаміка бюджету програм сталого розвитку в Україні	Фінансування програм сталого розвитку в Україні (за секторами, тематичними напрямками)
1	2	3	4
ЄС	<p>1) сприяння розвитку торгівлі, інвестицій і гармонійних економічних відносин, прискорення сталого розвитку;</p> <p>2) створення основ взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва;</p> <p>3) підтримка зусиль України щодо зміцнення демократії, розвитку економіки та завершення переходу до ринкової економіки</p>	<p>Збільшення зобов'язань з надання ОДР Україні протягом 2007–2014 рр. з 166,6 до 293,3 млн. євро (в 1,8 раза)</p>	<p>Фінансування за секторами у 2008–2014 рр.: економічна інфраструктура (36 %), соціальна інфраструктура (28 %), бюджетна підтримка та продовольча допомога (22 %). Збільшення протягом 2012–2014 рр. ОДР на розвиток соціальної інфраструктури (у 2,5 раза); зменшення ОДР протягом 2008–2014 рр. на розвиток економічної інфраструктури (у 3,4 раза)</p>
Світовий Банк	<p>1) поліпшення державних послуг та державних фінансів;</p> <p>2) підвищення політичної ефективності та економічної конкурентоспроможності</p>	<p>Збільшення протягом 2001–2016 рр. зарезервованих для України позик МБРР з 356,1 до 500,3 млн. дол. США (в 1,4 раза)</p>	<p>Фінансування за секторами у 2011–2016 рр.: інфраструктурні послуги для розвитку – 25,9 % (у тому числі для розвитку приватного сектору – 17,8 %), міська інфраструктура та надання послуг – 17,6 %, розвиток фінансового сектору – 8,5 %, системи соціального захисту – 7,9 %, зміна клімату – 7,4 %, інші сектори (удосконалення правової інституційної бази; державні витрати, управління фінансами та закупівлі; управління забрудненням повітря і екологічне благополуччя; управління боргом та стійкість бюджетної системи) (16,4 %)</p>

Продовження таблиці 5.16

1	2	3	4
ПРООН	<p>1) стале економічне зростання і подолання бідності; 2) соціальний розвиток; 3) врядування; 4) навколишнє середовище і зміна клімату</p>	<p>Збільшення бюджету проектів ПРООН в Україні протягом 2012–2016 рр. з 23,8 до 97,7 млн. дол. США (у 4,1 раза)</p>	<p>Фінансування за секторами у 2012–2016 рр.: демократичне врядування (50 %), інклюзивне та стале зростання (20 %), відповідальність держустанов (20 %), запобігання кризам і відновлення (10 %). Збільшення частки ресурсів, фінансування програм щодо підвищення відповідальності державних установ (у 59 разів), інклюзивного та сталого зростання (в 1,8 раза); зменшення – на фінансування програм демократичного врядування (у 5,9 раза)</p>
ВПП ООН	<p>Продовольча допомога внутрішньо переміщеним особам, жителям територій, постраждалих від конфлікту на сході України</p>	<p>Збільшення бюджету операцій ВПП в Україні протягом 2014–2016 рр. з 18,9 до 133,2 млн. дол. США (у 8 разів)</p>	<p>Фінансування за операціями у 2014–2016 рр.: екстрена операція з надання надзвичайної допомоги мирному населенню, що постраждало від конфлікту на сході України (96 %), спеціальна операція з надання логістичних послуг з метою забезпечення доставки гуманітарних вантажів постраждалому населенню в зоні конфлікту (4 %). Збільшення бюджету екстреної операції (у 7,5 раза), спеціальної операції (у 2,8 раза)</p>

Таким чином, проведення аналізу стратегій співробітництва України з Європейським Союзом, Світовим банком, Програмою розвитку ООН і Всесвітньою продовольчою програмою ООН у сфері сталого розвитку, обсягів фінансування програм сталого розвитку в Україні дозволяє:

- установити наявність стратегій співробітництва України з ЄС, Світовим банком, ПРООН і ВПП, спрямованих на досягнення Україною сталого розвитку, що визначають конкретні цілі та очікувані результати;

- установити збільшення усіма міжнародними організаціями бюджетів фінансування програм сталого розвитку в Україні: зобов'язань ЄС щодо надання офіційної допомоги розвитку (у 1,8 раза протягом 2007–2014 рр.); зарезервованих позик МБРР (у 1,4 раза протягом 2001–2016 рр.); бюджету проектів ПРООН (у 4,1 раза протягом 2012–2016 рр.); бюджету операцій ВПП (у 8 разів протягом 2014–2016 рр.);

- визначити низький рівень освоєння Україною ресурсів, виділених міжнародними організаціями на фінансування програм сталого розвитку. Так, частка освоєних фінансових ресурсів, виділених ЄС у вигляді грантової допомоги протягом 2007–2014 рр., становила в середньому 81,5 %, частка освоєних кредитних ресурсів, зарезервованих ЄС у 2014–2015 рр. – 65 %; частка освоєних кредитних ресурсів МБРР у 2001–2016 рр. – 67 %; частка освоєних грантів ПРООН у 2012–2016 рр. – 71 %, що пов'язано з невиконанням Україною умов, визначених міжнародними організаціями щодо виділення фінансових ресурсів;

- установити брак коштів для реалізації операцій ВПП в Україні станом на кінець 2016 р.: існуючий розрив між оперативними потребами ВПП та підтвердженими внесками донорів становив за екстреною операцією 60,4 %, спеціальною – 35,5 %, що може призвести до скорочення обсягів допомоги або припинення діяльності ВПП в Україні;

- визначити пріоритетність секторів і тематичних напрямів у фінансуванні міжнародними організаціями програм сталого розвитку в Україні. Так, найбільша частка ресурсів ЄС у 2008–2014 рр. спрямована на фінансування економічної та соціальної інфраструктури (36 % і 28 %); найбільша частка ресурсів Світового банку у 2011–2016 рр. – на інфраструктурні послуги для розвитку (25,9 %), міську інфраструктуру та надання послуг (17,6 %), розвиток фінансового сектору (8,5 %), системи соціального захисту (7,9 %), адаптацію до зміни клімату (7,4 %); найбільша частка ресурсів ПРООН у 2012–2016 рр. – на демократичне врядування (50 %), інклюзивне та стале зростання (20 %), відповідальність держустанов (20 %);

- установити різноспрямованість тенденцій у фінансуванні міжнародними організаціями програм сталого розвитку в Україні: збільшення ЄС протягом 2012–2014 рр. допомоги, спрямованої до соціального сектору (у 2,5 раза), зменшення протягом 2008–2014 рр. – до економічного сектору (у 3,4 раза); збільшення ПРООН ресурсів, спрямованих на програми з підвищення відповідальності державних установ (у 59 разів), інклюзивного та сталого зростання (в 1,8 раза), зменшення – на фінансування програм демократичного врядування (у 5,9 раза).

5.4. Пріоритетні напрями підвищення ефективності фінансування сталого розвитку в Україні

Завдяки значним зусиллям, здійсненим Україною та її міжнародними партнерами у сфері фінансування економічного зростання, соціального розвитку та охорони навколишнього середовища, державі вдалося здобути значних успіхів на шляху до досягнення цілей сталого розвитку. Поряд з цим, незважаючи на значні обсяги національних державних фінансових ресурсів та міжнародної допомоги, спрямованих на підтримку базових секторів сталого розвитку України, спостерігається недофінансування сільськогосподарського сектору та соціальної сфери. Як вже зазначалося, існуючий розрив між показниками національного державного фінансування базових секторів сталого розвитку України та цільовими показниками, встановленими на міжнародному рівні, 2015 року становив більше 90 % у секторі сільського господарства, охорони здоров'я – 30 %, соціального захисту – 13 %. Вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу, що охоплює не тільки збільшення обсягів національних і міжнародних фінансових ресурсів, але й підвищення ефективності їхнього використання.

З метою збільшення обсягів національного державного фінансування необхідним є підвищення ефективності мобілізації національних фінансових ресурсів і використання державних видатків, спрямованих на підтримку базових секторів сталого розвитку України (рис. 5.15).

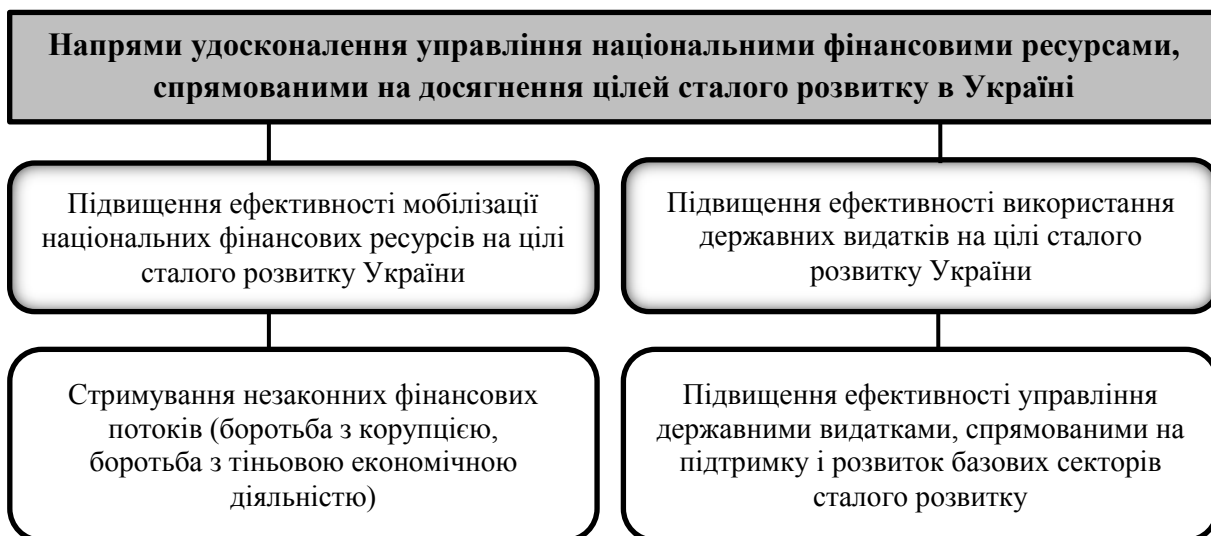

Рисунок 5.15 – Напрями удосконалення управління національними фінансовими ресурсами, спрямованими на досягнення цілей сталого розвитку в Україні (розроблено автором)

Підвищення ефективності мобілізації національних державних ресурсів на цілі сталого розвитку передбачає стримування незаконних фінансових потоків з України, обсяг яких 2013 року становив 13,9 млрд. дол. США, 2014 року – 18,4 млрд. дол. США, а 2015 року – 21,3 млрд. дол. США [385]. Одним з основних заходів щодо скорочення незаконних фінансових потоків є

боротьба з корупцією, рівень якої в Україні є дуже високим. Як свідчать дані рейтингу «Індекс сприйняття корупції 2016», за рівнем корупції Україна посідає 131 місце із 176 країн [386].

Необхідною є чітка реалізація Конвенції ООН проти корупції, що була ратифікована Україною 2006 року і набрала чинності 2010 року, цілями якої є: 1) сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; 2) заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; 3) заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном [387].

Важливим є встановлення й заохочення на державному рівні ефективних видів практики, спрямованих на запобігання корупції, періодичне проведення оцінки відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею, взаємодія з відповідними міжнародними й регіональними організаціями в розробленні заходів щодо запобігання корупції та сприяння їм [387]. Необхідним також є зміцнення активної участі громадянського суспільства, неурядових громадських організацій у запобіганні корупції й боротьбі з нею за допомогою таких заходів, як посилення прозорості й сприяння залученню населення до процесів прийняття рішень, забезпечення для населення ефективного доступу до інформації.

Надзвичайно важливим заходом щодо скорочення незаконних фінансових потоків є також *боротьба з тіньовою економічною діяльністю* в Україні, рівень якої, за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, на початку 2016 р. склав 41 % від офіційного ВВП [388]. Необхідним є посилення контрольних заходів органами Державної фінансової інспекції України, яка реалізує державну політику в сфері державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, ефективним використанням коштів і майна, дотриманням законодавства про державні закупівлі [389].

Підвищення ефективності використання державних видатків передбачає підвищення ефективності управління державними видатками, спрямованими на підтримку і розвиток базових секторів сталого розвитку України, що охоплює здійснення обґрунтованого прогнозування і планування, забезпечення результативного і цільового використання бюджетних коштів, справедливого розподілу між секторами, оцінки ефективності видатків бюджету, ефективного контролю за дотриманням бюджетного законодавства, доступу громадського суспільства до інформації, що стосується державного фінансування базових секторів сталого розвитку.

Підвищення ефективності управління державними видатками повинно спиратися на такі принципи:

- принцип ефективності та результативності – прагнення усіх учасників бюджетного процесу при виконанні бюджету досягнення цілей, запланованих

на основі національної системи цінностей і завдань сталого розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів;

- принцип субсидіарності – розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача;

- принцип публічності та прозорості – інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів [324].

Необхідність підвищення ефективності фінансування сталого розвитку в Україні потребує також здійснення заходів щодо удосконалення управління міжнародними фінансовими ресурсами, що виділяються міжнародними організаціями на здійснення проектів у цій сфері, а саме, *підвищення ефективності мобілізації міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку в Україні та контролю за їх використанням* (рис. 5.16).

Рисунок 5.16 – Напрями удосконалення управління міжнародними фінансовими ресурсами, спрямованими на досягнення цілей сталого розвитку в Україні (розроблено автором)

1. Підвищення ефективності мобілізації міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку в Україні.

Підвищення ефективності мобілізації міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку України та збільшення їхніх загальних обсягів потребує підвищення рівня фактичних виплат міжнародних фінансових організацій. Як вже зазначалося, існує значний розрив між обсягом зарезервованих і фактично виплачених міжнародними донорами коштів на реалізацію програм сталого розвитку в Україні. У зв'язку з цим необхідним є здійснення заходів, спрямованих на вирішення цієї проблеми.

Визначально важливим для збільшення фактичних виплат є виконання Україною умов міжнародних фінансових організацій щодо надання траншів. Так, наприклад, загальні умови Європейського Союзу щодо виплати бюджетної підтримки включають достатній прогрес у здійсненні секторальної політики, реалізацію обґрунтованої макроекономічної політики, орієнтованої на стабільність, достатній прогрес щодо доступу громадськості до своєчасної, повної та якісної інформації. Відповідно до Європейської Політики Сусідства, Європейський Союз надає допомогу країнам-партнерам, використовуючи принцип «більше за більше», що обумовлює обсяги зовнішньої допомоги якістю реформ та станом демократії в країнах [390].

Посилення постійного громадського контролю, який є «невід'ємною складовою системи публічного управління та незамінним чинником розвитку соціуму» [391], за виконанням Україною умов, визначених міжнародними донорами, сприятиме активізації зусиль держави у здійсненні соціально-економічних реформ, підвищенню рівня фактичних виплат зовнішньої допомоги Україні, а отже, й покращенню мобілізації міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку.

2. Підвищення ефективності використання міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку в Україні.

Основними заходами щодо підвищення ефективності використання коштів, наданих Україні міжнародними організаціями з метою активізації зусиль у досягненні сталого розвитку, повинні стати:

1) підвищення ефективності інституціональної взаємодії у сфері отримання міжнародної допомоги на цілі сталого розвитку. Зважаючи на певну неузгодженість дій Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, яке є координатором діяльності, пов'язаної з залученням міжнародної технічної допомоги, Міністерства фінансів України, яке забезпечує проведення фінансових операцій, інших міністерств і відомств, що співпрацюють у сфері отримання міжнародної допомоги, необхідним є покращення їхньої взаємодії, яке повинно базуватися на таких принципах:

- принцип законності – полягає в обов'язковому виконанні законів і підзаконних актів органами управління, посадовими особами;

- принцип плановості – передбачає складання програми дій та її реалізацію, нормалізацію умов роботи і її розподіл між виконавцями, координацію дій виконавців і їхнє інструктування, організацію обліку і

контролю за виконанням кожної роботи і програми в цілому [392];

- принцип головної ланки – передбачає наявність головної ланки, основного завдання, вирішення якого дозволить вирішити всю сукупність або частину проблем;

- принцип маневреності – полягає у можливості, за необхідності, ефективного використання засобів, форм і методів, які є в розпорядженні учасників взаємодії, з метою коригування плану або управлінського рішення;

- принцип пропорційної відповідальності за наслідки взаємодії – передбачає несення відповідальності учасників взаємодії лише за той обсяг роботи, котрий був покладений на них відповідно до їхніх компетенцій.

2) *підвищення ефективності управління кадровими ресурсами у сфері отримання міжнародної допомоги на цілі сталого розвитку*. Підвищення ефективності управління кадрами державних інституцій, що співпрацюють з міжнародними фінансовими організаціями, які надають допомогу на цілі сталого розвитку, повинно спиратися на принципи управління, сформульовані А.Файолем, французьким теоретиком і практиком менеджменту, засновником адміністративної (класичної) школи управління:

- поділ праці – передбачає підвищення кількості та якості управлінської праці при витратах тих же зусиль (за рахунок скорочення кількості об'єктів, на які повинна спрямовуватися увага та дії). Результатом поділу праці є спеціалізація функцій та поділ влади;

- дисципліна – передбачає дотримання угод між керівництвом організації та службовцями. Найбільш дієвими засобами встановлення і підтримання дисципліни є: хороші керівники на всіх щаблях, можливо більш чіткі й справедливі угоди, розсудливе застосування каральних санкцій;

- єдність розпорядництва – полягає в необхідності одержання працівником розпоряджень та вказівок від одного керівника з метою усунення дуалізму розпорядництва, що призводить до важких конфліктів, і забезпечення дисципліни та порядку;

- єдність керівництва – передбачає одного керівника та одну програму для сукупності операцій, що переслідують одну і ту ж мету, для забезпечення єдності дій, координації сил, поєднання зусиль;

- підпорядкованість приватних інтересів загальним – полягає у тому, що інтереси службовця чи групи службовців не повинні ставитися вище інтересів організації, та передбачає такі засоби досягнення успіху: стійкість і хороший приклад керівників, можливо більш справедливі угоди, пильний нагляд;

- винагорода персоналу – передбачає справедливу оплату виконаної роботи, яка, по можливості, задовольняє персонал і підприємство, наймача та службовця. При цьому заробітна плата повинна забезпечувати справедливу винагороду, заохочувати старанність, компенсуючи корисні зусилля, та не призводити до крайнощів винагороди, що виходять за межі розумного;

- централізація – полягає в тому, що залежно від розмірів організації та конкретних умов діяльності, повинна бути досягнута певна відповідність між централізацією і децентралізацією з метою забезпечення найкращої загальної

продуктивності;

- ієрархія – передбачає забезпечення ефективної роботи ієрархічної системи управління. Оскільки успіх реалізації багатьох операцій залежить від швидкості виконання, необхідним є поєднання поваги до ієрархічної колії, за якою слідує папери, що йдуть від вищої влади або призначені для неї, та зобов'язань швидко досягати поставленої мети;

- порядок – полягає у забезпеченні форми соціального порядку: певне місце для кожної особи і кожна особа на своєму місці;

- справедливість – передбачає поєднання доброзичливості з правосуддям на всіх щаблях ієрархії з метою заохочення персоналу до виконання своїх обов'язків з повним завзяттям і відданістю;

- сталість складу персоналу – полягає в установці на довгострокову роботу персоналу в організації для підвищення ефективності її діяльності;

- ініціатива – передбачає можливість створення і здійснення плану, свободу пропозиції та її здійснення, що підвищує завзяття і діяльність службовців. Приєднання ініціативи службовців до ініціативи керівництва надає можливості для зміцнення стійкості підприємства;

- єднання персоналу – полягає у встановленні єднання персоналу підприємства шляхом стимулювання старанності, використання здібностей всіх і винагороди заслуг кожного, не порушуючи гармонії відносин [393].

3) підвищення ефективності координації міжнародної допомоги. Реалізація державної політики в сфері співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями та країнами-донорами, що надають зовнішню допомогу з метою досягнення сталого розвитку України, здійснюється Міністерством економічного розвитку і торгівлі України (Мінекономрозвитку).

Управління міжнародною технічною допомогою, що охоплює фінансові й інші ресурси та послуги, які відповідно до міжнародних договорів України надаються донорами на безоплатній та безповоротній основі [394], забезпечується самостійним структурним підрозділом апарату Мінекономрозвитку – Департаментом координації міжнародних програм. Головною метою діяльності Департаменту координації міжнародних програм є розроблення пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сфері технічного та фінансового співробітництва з країнами-донорами, міжнародними організаціями та ЄС стосовно залучення ресурсів для виконання програм і проектів [395].

Основними завданнями Департаменту координації міжнародних програм є: координація роботи та заходів щодо залучення міжнародної технічної допомоги країн-донорів, міжнародних організацій та ЄС; розроблення стратегічних і програмних документів з питань залучення міжнародної допомоги; координація заходів із розроблення проектів і програм міжнародної допомоги; розроблення, упровадження та вдосконалення договірно-правової бази та організаційно-правових механізмів для розвитку технічного та фінансового співробітництва з країнами-донорами, міжнародними організаціями та ЄС; участь у розробленні заходів щодо політики структурних

реформ, що підтримуються в рамках макрофінансової допомоги ЄС; ведення в установленому порядку єдиного реєстру проектів, що реалізуються в Україні з використанням ресурсів міжнародної допомоги; проведення в установленому порядку моніторингу виконання проектів (програм) міжнародної допомоги, що підтримуються країнами-донорами, міжнародними організаціями та ЄС [395].

Залучення, використання та моніторинг міжнародної технічної допомоги в Україні здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України, затвердженої 2002 року [394]. Основні аспекти залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги в Україні представлено на рис. 5.17.

Аналізуючи основні завдання діяльності Департаменту координації міжнародних програм Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, та існуючий порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги в Україні, слід відзначити відсутність установлених на законодавчому рівні заходів щодо проведення оцінки результатів використання міжнародних фінансових ресурсів.

Відповідно до вказаного Порядку [394], реципієнти міжнародної допомоги як безпосередні одержувачі міжнародних фінансових ресурсів згідно з проектом подають підсумкові звіти про досягнуті результати бенефіціарам – центральним органам виконавчої влади, до компетенції яких належить реалізація державної політики у відповідній галузі чи регіоні. До Міністерства економічного розвитку і торгівлі України ці звіти не подаються (крім звітів про виконання проектів, що фінансуються Агентством США з міжнародного розвитку). Здійснення Департаментом координації міжнародних програм поточного та заключного моніторингу, під яким, відповідно до Порядку [394] розуміється спостереження за станом реалізації проекту (програми), не дає можливості конкретно оцінити результати виконання цих проектів. Здійснення оцінки – проведення аналізу прогресу в досягненні результатів реалізації проектів (програм) дозволить визначити ступінь поліпшення якості діяльності, досягнення поставлених цілей та сприятиме прийняттю ефективних рішень у сфері отримання міжнародної допомоги.

Встановлення на законодавчому рівні необхідності здійснення Департаментом координації міжнародних програм оцінки результатів упровадження програм, що фінансуються міжнародними донорами, дозволить проводити комплексну роботу з залучення, використання, моніторингу та оцінки міжнародної технічної допомоги, що сприятиме прийняттю контрольних оперативних і стратегічних управлінських рішень у сфері фінансування сталого розвитку.

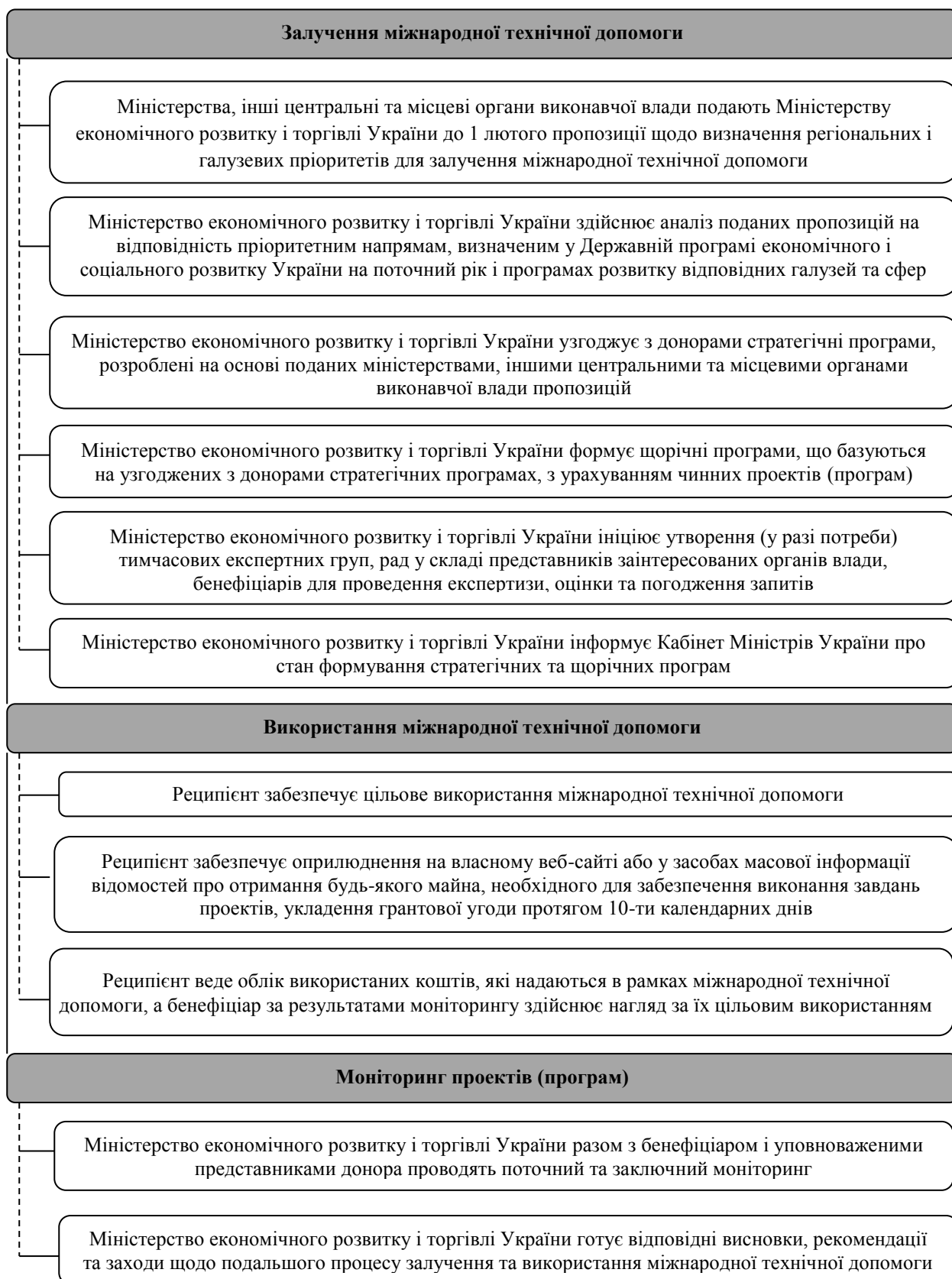

Рисунок 5.17 – Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги в Україні (складено автором на основі [394])

3. Підвищення ефективності контролю за використанням міжнародних фінансових ресурсів, спрямованих на цілі сталого розвитку України.

З метою підвищення ефективності контролю за використанням коштів, виділених міжнародними донорами на реалізацію програм сталого розвитку України, необхідним є підвищення прозорості та підзвітності уряду, що передбачає здійснення таких заходів:

- підвищення якості електронної бази даних щодо отриманої Україною міжнародної допомоги на цілі сталого розвитку.

2014 року для формування сучасної, універсальної та багатоступеневої інформаційної системи як надійного джерела інформації про всі ресурси, що надаються міжнародними фінансовими організаціями, в Україні було створено електронну базу даних щодо допомоги у розвитку. Портал OpenAid – «Відкрита допомога» – є найбільшою в Україні базою даних проектів і програм міжнародної допомоги [396]. Створена електронна база даних щодо допомоги у розвитку України надає інформацію в розрізі донорів, проектів (програм) і містить такі дані: назва організації-донора, номер контракту, дата початку та завершення проекту, короткий опис проекту, кошторисна вартість, тип допомоги, назва реципієнта. Утім, ця база даних не надає повної та своєчасної інформації про хід реалізації проекту (програми), реєстраційна картка, що додається до зазначеної інформації за деякими проектами містить ті ж самі дані, визначені результати за завершеними проектами є надто узагальненими.

З метою посилення інформаційної функції електронної бази даних щодо допомоги у розвитку України необхідним є її доповнення такими елементами: етапи реалізації проекту (програми); поетапна оцінка стану реалізації проекту (програми); причини виникнення проблем у реалізації проекту (програми); сума освоєних міжнародних фінансових ресурсів; результати реалізації проекту (програми) відповідно до визначених на початку кількісних та/або якісних критеріїв; конкретний вплив проекту (програми) на розвиток відповідної галузі або регіону. Це дозволить забезпечити прозорість та підзвітність уряду, покращити урядовий та громадський контроль, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності використання міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку в Україні.

- удосконалення національного статистичного управління. З метою оцінки прогресу у сфері отримання міжнародної допомоги Україною важливим є також здійснення державного статистичного спостереження щодо залучення та використання міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку. З метою здійснення зазначеного державного статистичного дослідження необхідним є подання державними міністерствами та відомствами узагальненої інформації щодо отриманої міжнародної технічної допомоги та використаних фінансових ресурсів донорів на реалізацію проектів (програм) у сфері сталого розвитку загалом по країні, в розрізі бенефіціарів і реципієнтів.

До основних характеристик державного статистичного дослідження щодо залучення та використання міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку слід віднести такі: ступінь охоплення – суцільне; час реєстрації

даних – поточне; періодичність державного статистичного спостереження – квартальна; організаційна форма державного статистичного спостереження – статистична звітність; спосіб проведення державного статистичного спостереження – документальний облік; об'єкт статистичного спостереження – сукупність учасників проектів (програм), що реалізуються за допомогою міжнародних фінансових ресурсів, – донорів, бенефіціарів, реципієнтів, виконавців.

Формування органами державної статистики на державному рівні результатів спостереження щодо залучення та використання міжнародних фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку необхідно здійснювати у вигляді: 1) зведена інформація щодо отриманої міжнародної допомоги по країні в цілому; 2) зведена інформація у розрізі учасників проектів (програм), що реалізуються за допомогою міжнародних фінансових ресурсів (донорів, бенефіціарів, реципієнтів, виконавців); 3) зведена інформація в розрізі реформ, що здійснюються в Україні відповідно до «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [320], на реалізацію яких залучаються міжнародні фінансові ресурси.

Якісні та своєчасні статистичні дані про залучення та використання міжнародної допомоги на реалізацію економічних, соціальних і екологічних проектів (програм) дозволять вдосконалити державне управління та ухвалювати виважені, науково обґрунтовані рішення щодо забезпечення сталого розвитку України.

Таким чином, здійснення заходів щодо підвищення ефективності мобілізації національних і міжнародних фінансових ресурсів, підвищення ефективності використання державних видатків і коштів, наданих міжнародними донорами на реалізацію програм у сфері соціально-економічного розвитку та охорони навколишнього середовища, підвищення контролю за їх використанням дозволить підвищити ефективність фінансування та активізувати зусилля у досягненні Україною цілей сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зеленов Л. А., Владимиров А. А., Степанов Е. И. Современная глобализация: состояние и перспективы: монография. – Москва: ЛЕНАНД, 2010. – 304 с.
2. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лукьяненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – Київ: КНЕУ, 2001. – 733 с.
3. Белорус О. Г. Глобальное устойчивое развитие: Монография / О. Г. Белорус, Ю. М. Мацейко. – Киев: КНЕУ, 2006. – 488 с.
4. Алимов А. А. Вызовы глобализации и формирование международных институтов поддержания окружающей среды и развития / А. А. Алимов, Е. В. Стецко // Общество. Среда. Развитие (Тerra Humana). – 2010. – № 3. – С. 51–55.
5. Шумпетер Йозеф. Теория экономического развития. – Москва, 1982. – 455 с.
6. Словарь Ожегова. Толковый словарь русского языка. URL: <http://www.ozhegov.com/words/29145.shtml>.
7. Новая философская энциклопедия 2003 г. URL: <http://www.term.ru/dictionary/879/word/razvitiie>.
8. Философский энциклопедический словарь. 2010. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1013.
9. Советский энциклопедический словарь. Издательство «Советская энциклопедия». – 1990. – 1632 с.
10. Чернишевский Н. Г. По поводу смешения в науке терминов «развитие» и «процесс». URL: http://az.lib.ru/c/chernyshewskij_n_g/text_1880_po_povodu_smeshenia.shtml.
11. Суспільний вектор сталого розвитку (питання теорії та практики): монографія / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко, Я. В. Остафійчук та ін.; за наук. ред. В. І. Куценко. – Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2013. – 336 с.
12. Шимановська-Діанич Л. М. Понятійний апарат системи управління розвитком персоналу організації / Л. М. Шимановська-Діанич // Економіка и управление. – № 6. – 2008. – С. 88–93. URL: http://pk.napks.ru/library/compilations_vak/eiu/2008/6/p_88_93.pdf.
13. Ляшенко В. И. Финансово-регуляторные режимы стимулирования экономического развития: введение в экономическую режимологию: монография / В. И. Ляшенко; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2012. – 370 с.
14. Макконел К. Р., Брю С. Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т.: Пер. с англ. Т. 1. – 400 с.
15. Rostow W. W. The Stages of Economic Growth: A Non-Communist

Manifesto (Cambridge University Press, 1960). URL: <https://www.ou.edu/uschina/gries/articles/IntPol/Rostow.1960.Ch2.pdf>.

16. Ильясов М. Экономический рост и его взаимосвязь с человеческим развитием. Вестник Актюбинского университета им. С. Баишева. URL: <http://articlekz.com/article/12248>.

17. Soubbotina, Tatyana P., Sheram, Katherine A. 2000. Beyond Economic Growth: Meeting the Challenges of Global Development. WBI Learning Resources; Washington, DC: World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/15789>.

18. Harris Jonathan M. (2000) Basic Principles of Sustainable Development. URL: http://ase.tufts.edu/gdae/publications/working_papers/sustainable%20development.pdf.

19. Нуртдинов Р. М., Нуртдинов А. Р. От теории экономического роста к концепции устойчивого развития: вопросы переосмысления. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/ot-teorii-ekonomicheskogo-rosta-k-kontseptsii-ustoychivogo-razvitiya-voprosy-pereosmysleniya>.

20. Роль теорий общественного развития в формировании концепции человеческого развития URL: http://humandevlopment.uz/upload/files/Rol_teoriy.pdf.

21. Доклад о человеческом развитии (2010). Реальное богатство народов: пути к развитию человека. URL: <http://www.un.org/ru/development/hdr/2010/>.

22. Повестка дня для развития: резолюция ГА ООН от 15.10.1997 г. URL: <http://www.un.org/ru/ga/documents/gares.shtml>.

23. Краснощеков Г. П., Розенберг Г. С. Хронология (календарь) событий, связанных со становлением представлений об «устойчивом развитии» / Самарская Лука: проблемы региональной и глобальной экологии. – № 2 (24). – Том 17. – 2008 г. – С.221–288.

24. Какутич Е. Ю. Устойчивое развитие как концептуальная основа трансформации мировой экономики / Механизм регулирования экономики, 2010. – № 1. – С. 62–74.

25. Резолюции ГА ООН. URL: <http://www.un.org/ru/ga/documents/gares.shtml>.

26. Пашкевич М. С., Шаповал В. М. Предпосылки формирования, сущность и эволюция концепции устойчивого развития. URL: <http://oaji.net/articles/2014/245-1405685222.pdf>.

27. Платон. Собрание сочинений (в 4-х т.). – Москва, 1990.

28. Платон. Политика: наука об управлении государством / Платон, Аристотель. Москва, 2003.

29. Руссо Ж.-Ж. Трактаты. URL: <http://www.marsexx.ru/lit/russo-traktaty--o-politike.html>.

30. Мальтус Т. Р. Опыт закона о народонаселении (1-е издание – 1798 год). – Петроком, 1993. – 137 с.

31. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера. – Москва: Наука, 1989. – 261 с.

32. Циолковский К. Э. «Идеальный строй жизни, (1917 год)» Журнал «Самообразование». – Москва, 1998. – 31 с.

33. Тейяр де Шарден, П. Феномен человека. – Москва, 1987. – 239 с.
34. Коммонер Б. Замыкающийся круг: природа, человек, технология. Гидрометеиздат. – Ленинград, 1974. – 278 с.
35. Сахаров А. Мир, прогресс, права человека: Статьи и выступления. – Ленинград: Советский писатель, 1990. – 128 с.
36. Сахаров А. Д. Мир через полвека. URL: http://www.sakharov-archive.ru/Raboty/Rabot_31.html.
37. Базилевич В. Д., Ильин В. В. Философия экономики. История. – Киев: Знання; Москва: Рыбари, 2011. – 927 с.
38. Валентей С. Д. Развитие общества в теории социальных альтернатив. – Москва: Институт экономики РАН, 1994. – 139 с.
39. Философия нового времени. URL: <http://cosmizm.ru/o-russkom-kosmizme/filosofiya-novogo-vremeni/>.
40. Reports to the Club of Rome. URL: <http://www.clubofrome.org/?cat=45>.
41. Программа международного экономического сотрудничества «Декада развития». URL: <https://daccess-ods.un.org/TMP/1428526.93796158.html>.
42. Декларация о социальном прогрессе и развитии: резолюция Генеральной ассамблеи ООН від 11.12.1969 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/socdev.shtml.
43. Международная стратегия развития на второе Десятилетие развития ООН: резолюция 2626 (XXV) ГА ООН от 24.10.1970 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/decade2_devstrategy.shtml.
44. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. URL: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.
45. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию, принятая Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.
46. Декларация тысячелетия ООН. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml.
47. Йоханнесбургская декларация по устойчивому развитию, принятая на Всемирной встрече на высшем уровне по устойчивому развитию (Йоханнесбург, Южная Африка, 26 августа – 4 сентября 2002 г.). URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_wssd.shtml.
48. Будущее, которого мы хотим: итоговый документ конференции ООН по устойчивому развитию. URL: https://rio20.un.org/sites/rio20.un.org/files/a-conf.216-l-1_russian.pdf.pdf.
49. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года: Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 25 сентября 2015 года. URL: www.un.org.
50. Парижское соглашение (2015). URL: http://unfccc.int/files/meetings/paris_nov_2015/application/pdf/paris_agreement_russian.pdf.
51. Повестка дня на XXI век, принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию. – Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года.

52. Енциклопедія інновацій [за ред. Р.Дяківа] КНТЕУ. – Міжнародна економічна фундація. – Київ: 2012.– 600 с.
53. Словарь современных экономических и правовых терминов / под ред. д. э. н., проф. В. Н. Шимова, В. С. Каменкова. – Минск, «Амалфея», 2002.
54. Екологічний словник / Словари и энциклопедии. URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf>.
55. Румянцева Е. Е. Новая экономическая энциклопедия / Е. Е. Румянцева. – Москва: ИНФРА-М, 2005. – 724 с.
56. Словарь терминов МЧС. Словари и энциклопедии. URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf>.
57. Словарь терминов и понятий к курсу «Глобальные проблемы современности и Азиатско-Тихоокеанский регион». URL: <http://www.politike.ru/dictionary/1059>.
58. Кузнецов О. Л., Большаков Б. Е. Мировоззрение устойчивого развития: учеб. пособие. – Москва: РАЕН: Дубна: Ун-т «Дубна», 2013. – 221 с.
59. Шакиров А. Д. О концепции устойчивого развития и ее принципах / Ученые записки Казанского университета. – Т. 153, кн. 1. – 2011. – С. 217–223.
60. Исаков Н. Устойчивое развитие: наука и практика / Н. Исаков. – Москва: РАЕН, 2008. – 464 с.
61. Качан Є. П. Регіональна економіка: підручник для студентів, аспірантів, викладачів ВНЗ. Затверджено МОН. – Київ, 2011. – 670 с.
62. Зеркалов Д. В. Устойчивое развитие и безопасность. Хрестоматия – [Электронный ресурс] – Киев: Основа, 2012. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.
63. Вахович І. М. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку: Дис. на здобуття наукового ступеня доктора екон. наук: 08.00.05. – Луцьк, 2008. – 494 с.
64. Преснякова Д. В. О дефинициях «устойчивость» и «устойчивое развитие» в экономической науке / Социально-экономические явления и процессы. – № 8 (030). – 2011. – С.129–131.
65. Бегун Т. В. Устойчивое развитие: определение, концепция и факторы в контексте моногородов / Экономика, управление, финансы: материалы II международной научной конференции (г. Пермь, декабрь 2012 г.). – Пермь: Меркурий, 2012. – С.158-163.
66. Словари и энциклопедии. URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf>.
67. Гизатуллин Х. Н., Троицкий В. А. Концепция устойчивого развития: новая социально-экономическая парадигма URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/630/117/1218/012Gizatullin.pdf>.
68. Хильчевская Р. И., Сафонов П. И. Проблемы устойчивого развития и экологической экономики и их решение в России. URL: <http://www.ulb.ac.be/ceese/STAFF/safonov/HIL-SAF.htm>.
69. Цитленок В. С. О сущности и содержании категории «устойчивое развитие мировой экономики» // Вестник Томского государственного университета. Экономика. – 2011. – № 4(16). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/>

o-suschnosti-i-soderzhanii-kategorii-ustoychivoe-razvitie-mirovoy-ekonomiki.

70. Фоміна М. В. Проблеми сталого економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія. – ДонНУЕТ ім. М.Туган-Барановського. – Донецьк: [ДонНУЕТ], 2010. – 359 с.

71. Шапар А. Г. Про Концепцію переходу України до сталого розвитку / Екологія і природокористування. – 2006. – Вип. 9. С. 37–61. URL: http://ippenan.com/content/publik3/sborvse/9_2006/8_.pdf.

72. Уткина Н. А. Принципы устойчивого развития: классификация, взаимосвязи, практическая реализация / Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 3. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=6406>.

73. Орлов Н. А. Формирование концепции и перехода Украины на устойчивое развитие: эколого-правовые проблемы / Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – Серия «Юридические науки». – Том 21(60). No 2. – 2008 г. – С. 192–200. URL: http://sn-law.cfuv.ru/wp-content/uploads/2016/12/028_orlov_na.pdf.

74. Наименее развитые страны: доклад ООН, 2002 год. URL: <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/ldc2002.pdf>.

75. FAQs: Global Poverty Line Update. URL: <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/brief/global-poverty-line-faq>.

76. Цели в области устойчивого развития. URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/issues/poverty>.

77. Фахрутдинова Е. В. Бедность и нищета: критерии и границы / Вопросы экономики и права. – 2013. No 12. – С. 73–77. URL: http://law-journal.ru/files/pdf/201312/201312_73.pdf.

78. Addae-Korankye A. Causes of Poverty in Africa: A Review of Literature American International Journal of Social Science. URL: <http://www.aijssnet.com/journals/>.

79. Mmafale Phogole Issues of Increasing Levels of Poverty and Hunger in Africa, with Specific Reference to South Africa. URL: <http://www.ai.org.za/>.

80. Damas Philip and Md. Israt Rayhan Vulnerability and Poverty: What are the causes and how are they related? URL: <http://www.zef.de/>.

81. Tazoacha F. The causes and impact of poverty on sustainable development in Africa. URL: <http://ged.u-bordeaux4.fr/>.

82. Gamawa A. The Role of Home Economics Education in Alleviating Poverty for Sustainable Development and Human Capacity Building in Nigeria. URL: <http://jeteraps.scholarlinkresearch.com>.

83. Тарасова Н. П., Кручина Е. Б. Индексы и индикаторы устойчивого развития. URL: <http://mnr.gov.ru>.

84. Седов С. Б. Концепция устойчивого развития и индикаторы устойчивого развития. URL: <http://www.edit.muh.ru/content/mag/>.

85. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies October 2007 Third Edition. URL: <http://www.un.org>.

86. World Development Indicators 2014. URL: <http://www.worldbank.org/>.

87. Индекс развития человеческого потенциала. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/human-development-index/human-development-index-info>.
88. Living Planet Index. URL: <http://livingplanetindex.org/home/index>.
89. Environmental Sustainable Index. URL: <http://sedac.ciesin.org/data/collection/esi>.
90. Genuine Progress Indicator. URL: <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/487404>.
91. Щетілова Т. В. Аналіз і систематизація методологічних підходів до оцінки сталого економічного розвитку. URL: <http://www.dspspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/>.
92. Getting Started with the Sustainable Development Goals. URL: <http://unsdsn.org/wp-content/uploads/2015/12/151211-getting-started-guide-FINAL-PDF-.pdf>.
93. Артус М. М. Проблеми трактування сутності та функцій категорії «фінанси» / Фінанси України. – № 4 (137). – 2007. – С.127–135.
94. Сирота А. Ретроспектива та сучасний генезис категорії «фінанси» / Підприємництво, господарство і право. – № 4. – 2008. – С.66–69.
95. Кашенко О. Л. Фінанси природокористування. – Суми: «Університетська книга», 1999. – 421 с.
96. Нестеренко А. С. Фінансова система України: проблеми теорії: монографія. – Одеса: Фенікс, 2014. – 576 с.
97. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Плахотнюк О. Я. Сутність фінансів у контексті економічних відносин / Фінанси України. – № 3 (112). – 2005. – С. 17–22.
98. Багатурова О. С., Мамиконов А. Г. Толковый словарь бизнеса. – Москва: «ЛИКАВ», НЦ «Менатехник», 1991. – 197 с.
99. Финансовый словарь / А. Благодатин, Л. Лозовский, Б. Райзберг. – Инфра-М, 1999. – 378 с.
100. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАНА / пер. з англ. – Київ: «АртЕк», 2000. – 640 с.
101. The Oxford Dictionary for the Business World. – Oxford University Press, 1993. – P. 303.
102. Вечканов Г. С., Вечканова Г. Р. Современная экономическая энциклопедия. – Санкт-Петербург: Издательство «Лань», 2002. – 880 с.
103. Финансово-кредитный словарь. – 2-е изд. Стереотип.: В 3-х т. Т. III. – Р-Я / Гл. редактор Н. В. Гаретовский. – Москва: Финансы и статистика, 1994. – 512 с.
104. Світова економіка і міжнародні відносини: понятійно-термінологічний словник / за ред. І. Л. Сазонця, Н. В. Стукало, О. М. Сазонець, М. А. Шепелева. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 575 с.
105. Василик О. Д. Теорія фінансів: Підручник. – Київ: НІОС. – 2003. – 416 с.
106. Бернар И., Колли Ж.-К. Толковый экономический и финансовый словарь. Французская, русская, английская, испанская терминология: В 2-х т. –

Т.2. – Москва: Международные отношения, 1997.

107. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2 / За ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2011. – 611 с.

108. Антонов В. А. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения / Москва: Издательство Юрайт, 2014. – 548 с.

109. Стецюк П. А. Економічна суть фінансових ресурсів / П. А. Стецюк // Фінанси України. – № 1 (134). – 2007. – С.129–143.

110. Фінансова енциклопедія / за заг. ред. д. ю. н. О. П. Орлюк. Академія правових наук України. – Київ: Юрінком Інтер, 2011. – С. 470.

111. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Київ: Знання, 2007. – 1072 с.

112. Герасимчук З. В., Вахович І. М., Камінська І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: монографія. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 220 с.

113. Бондаренко О. С. Обґрунтування наукових підходів до визначення фінансових потоків / Бізнесінформ. – № 1. – 2014. – С. 241–248.

114. Краткий словарь экономиста / Зайцев Н. Л. – Инфра-М, 2007. – 224 с.

115. Небаба Н. О. Фінансові потоки: сутність, підходи до визначення. URL: http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Numbers/2_31_2011/31_02_03.pdf.

116. Плеханов С. В. Система финансового обеспечения инвестиционного процесса / Финансы, денежное обращение и кредит. – № 7 (56). – 2009. – С.274 – 285.

117. Термінологічний словник банківських і фінансових термінів. 2011. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/33429.

118. Шеремета К. Ю. Форми фінансового забезпечення машинобудівних підприємств Хмельницької області / Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – № 9. – 2013. – С.165–169.

119. Салига С. Я., Гельман В. М., Кирилова Л. І. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення соціальної сфери: монографія. – Запоріжжя: КПУ, 2010. – 52 с.

120. Осьмірко І. В. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування / Бізнесінформ. – № 7. – 2012. – С.47–49.

121. Черемисинова Д. В. Концепция финансового обеспечения устойчивого экономического развития / Проблемы современной науки и образования: научно-методический журнал. – № 11 (41). – 2015. – С. 143–148.

122. Монтеррейский консенсус Международной конференции по финансированию развития. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/monterrey.shtml.

123. Доклад Межправительственного комитета экспертов по финансированию устойчивого развития. URL: http://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2015/03/SummaryICESDF_Ru.pdf.

124. Schmidt-Traub Guido, Sachs Jeffrey D. Financing Sustainable Development: Implementing the SDGs through Effective Investment Strategies and Partnerships. URL: [318](http://unsdsn.org/wp-content/uploads/2015/04/150408-SDSN-</p></div><div data-bbox=)

Financing-Sustainable-Development-Paper.pdf.

125. Поляк Г. Б. Фінанси: учебник для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям, специальности «Финансы и кредит» / Под ред. Г. Б. Поляка. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 703 с.

126. Фінанси: навч.-метод. посібник / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. – Київ: КНЕУ, 2008. – 392 с.

127. Баранов І. В. Ще раз про сутність фінансового механізму / Формування ринкових відносин в Україні. – № 11 (114). – 2010. – С.157–161.

128. Алклычев А. М., Магомедов А. М., Раджабов З. М. Совершенствование системы финансового обеспечения затрат основной деятельности сельскохозяйственных предприятий. URL: <http://www.ipr-ras.ru/articles/radzhabov14-01.pdf>.

129. Катан Л. И. Диагностика уровня финансового обеспечения устойчивого развития аграрной сферы региона в контексте кластерного анализа / Агросвіт. – № 8. – 2012. – С.15–19.

130. Лозовой М. М. Понятие финансирования: теоретические и правовые основы. Бюджетное финансирование / Законность и правопорядок в современном обществе. – № 27. – 2015. – С. 179–183.

131. Ибадова Л. Т. Финансирование и кредитование малого бизнеса в России: правовые аспекты. – Москва: Волтерс Клувер, 2006. – 272 с.

132. Евсеева В. В., Близкий Р. С. Финансовые методы в категориально-понятийном спектре финансового механизма предприятий / Экономика и управление в XXI веке: тенденции развития. – С.175–179. URL: <http://elibrary.ru>.

133. Оксфордская энциклопедия URL: http://people_and_cultures.academic.ru.

134. Горбачева И. А. Методологические подходы к финансовому регулированию инвестиционных процессов URL: <http://elibrary.ru/download/96629617.pdf>.

135. Дохинская декларация о финансировании развития: итоговый документ Международной конференции по последующей деятельности в области финансирования развития для обзора хода осуществления Монтеррейского консенсуса Принята резолюцией 63/239 Генеральной Ассамблеи от 24 декабря 2008 года. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/doha_findev.shtml.

136. Аддис-Абебская программа действий третьей Международной конференции по финансированию развития: Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 27.07.2015 г. URL: <http://www.un.org>.

137. Official development assistance – definition and coverage. URL: <http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm>.

138. Development Co-operation Report 2001, 2012, 2013, 2014. URL: <http://www.oecd-ilibrary.org/development/development-co-operation-report->

139. New rules for what counts as ODA. URL: <http://www.oecd.org/dac/dacnewsfebruary2015.htm>.

140. The 0.7% ODA/GNI target – a history. URL: <http://www.oecd.org/dac/stats/>

[the07odagnitarget-ahistory.htm](#).

141. THE DAC 50 YEARS, 50 HIGHLIGHTS. URL: <http://www.oecd.org/dac/46717535.pdf>.

142. CONVERGED STATISTICAL REPORTING DIRECTIVES FOR THE CREDITOR REPORTING SYSTEM (CRS) AND THE ANNUAL DAC QUESTIONNAIRE - ADDENDUM 1. URL: [http://www.oecd.org/dac/stats/DCD-DAC\(2016\)3-ADD1-FINAL-ENG.pdf](http://www.oecd.org/dac/stats/DCD-DAC(2016)3-ADD1-FINAL-ENG.pdf).

143. Структура и возможности международной технической помощи Европейского союза в 2014–2020 гг. URL: <http://www.scienceportal.org.by/upload/2015/August/Tasis/Structure%20and%20opportunities%20ITS%20EU%2014-2020.pdf>.

144. Европейский инструмент для развития. URL: <http://bankwatch.org/sites/default/files/DCI-toolkit-ru-web.pdf>.

145. Финансирование Европейского Союза для региона Соседства и России URL: <http://cu4eu.by/upload/iblock/559/5595aecfd7021312ad199def4bc81e11.pdf>.

146. World Bank Country and Lending Groups. URL: <http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups>.

147. About the World Bank. URL: <http://www.worldbank.org/ru/about/what-we-do/brief/ibrd>.

148. World Bank. URL: <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/projects-operations/products-and-services#2>.

149. Міжнародний банк реконструкції та розвитку. URL: <http://www.worldbank.org/>.

150. Міжнародна асоціація розвитку. URL: <http://www.worldbank.org/>.

151. Основные сведения об МВФ. URL: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/rus/glancer.pdf>.

152. WORLD FOOD PROGRAMME. URL: <http://www.wfp.org>.

153. The United Nations Development Programme. URL: <http://www.undp.org>.

154. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <http://www.fao.org/>.

155. The International Fund for Agricultural Development. URL: <https://www.ifad.org>.

156. Migration and Development Brief 23, 25. URL: <http://siteresources.worldbank.org/f>.

157. Курій Л. О. Макро- і мікроекономічні наслідки впливу грошових переказів міжнародних трудових мігрантів на економічний і людський розвиток / Л. О. Курій // Вісник Запорізького національного університету. – № 1 (13). – 2012. – С.161–165.

158. Апресян Р. Г. Филантропия: милостыня или социальная инженерия? URL: <http://iphras.ru/uplfile/ethics/biblio/Apressyan/philantrop.pdf>.

159. Global Environment Facility. URL: <http://www.thegef.org>.

160. Green Climate Fund. URL: <http://www.greenclimate.fund/home>.

161. The Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria. URL: <https://www.theglobalfund.org/en/>.

162. Веретенникова О. Б., Шатковская Н. С. Дискуссионные вопросы определения принципов финансирования предприятия / Известия Уральского государственного экономического университета. – № 2 (40). – 2012. – С. 31–34.
163. Крутова И. Н. Принципы проектного финансирования / Бизнес в законе. – № 5. – 2009. – С. 356–359.
164. Кватернюк К. Ю. Концептуальні засади формування фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Вісник Хмельницького національного університету. – № 6. – Т.3. – 2010. – С. 106–111.
165. Беков Р. С., Шор Д. М. Система финансирования бюджетных услуг, ориентированная на результат / Вестник Волгоградского госуд. университета. – № 1 (14). – 2009. – С. 123–127.
166. Староверова Р. С. Экономическая оценка инвестиций. – Москва: КНОРУС, 2006. – 155 с. URL: <http://bwbooks.net/index.php?id1=4&category=economic&author=staroverova-gc&book=2006&page=26>.
167. Indicators from The World Bank: Data. URL: <http://data.worldbank.org/indicator>.
168. Ван дер Вее Г. История мировой экономики. 1945–1990. – Москва: «Наука», 1994. URL: <http://padaread.com/?book=4050&pg=2>.
169. Международная стратегия развития на четвертое Десятилетие развития ООН Принята резолюцией 45/199 Генеральной Ассамблеи от 21 декабря 1990 года. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/dev_decade_strategy.shtml.
170. Осокина Н. Мексиканский экономический кризис 1994 года // Обозреватель-Observer. – ООО «РАУ-Университет», 1998. – № 10 (105).
171. Мировое экономическое положение и перспективы по состоянию на середину 2009 года. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/336/84/PDF/N0933684.pdf?OpenElement>.
172. Мировое экономическое положение и перспективы на 2016 год. URL: http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2016wesp_es_ru.pdf.
173. Международная стратегия развития на третье Десятилетие развития ООН: резолюция 35/56 ГА от 05.12.1980 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/dev_strategy_ch3ae.shtml.
174. План осуществления Декларации тысячелетия ООН Доклад Генерального секретаря (2001). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/526/10/PDF/N0152610.pdf?OpenElement>.
175. Sachs J. The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time (Penguin USA, 2005).
176. Easterly W. Freedom versus Collectivism in Foreign Aid / Economic Freedom of the World: 2006 Annual Report. URL: <http://www.cato.org/>.
177. Burnside C., Dollar D. Aid, Policies and Growth / The American Economic Review, Vol.90, No.4 (Sep., 2000). – P. 847–868.
178. Radelet S., Clemens M., Bhavnani R. Aid and Growth Finance & Development. – September, 2005. – 45/3. – P. 16–20.

179. Содействие международному развитию / под ред. В. И. Бартенева, Е. Н. Глазуновой. – Москва, 2012. – 408 с.
180. Дойчер Э., Файсон С. Повышая эффективность помощи. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2008/09/pdf/deutscher.pdf>.
181. Мавланов И. Р. Дипломатия содействия международному развитию / Вестник МГИМО университета. – 2011. – № 6. – С. 107–118.
182. Подведение итогов в области глобального партнерства в целях развития: доклад Целевой группы по оценке прогресса в достижении ЦРТ 2015 URL: <http://www.un.org/>.
183. Парижская декларация по повышению эффективности внешней помощи. URL: <http://www.oecd.org/>.
184. Зайцев Ю. К. Многосторонние механизмы управления процессами содействия международному развитию. – Вестник МГИМО Университета. – 2011. – № 5. – Том 5. – С. 67–76.
185. Зайцев Ю. К. Проблемы эффективности содействия международному развитию: теоретические и практические аспекты / Вестник международных организаций. – № 3 (34). – 2011. – С. 105–117.
186. DAC REPORT ON MULTILATERAL AID 2010, 2013. URL: <http://www.un.org>.
187. Некоторые меры по повышению общей результативности системы Организации Объединенных Наций на уровне стран / Дорис Берtrand. 2005. URL: <https://www.unjui.org/ru/reports-notes/Documents/JIU REP 2005 2 Part 1 Russian.pdf>.
188. Римская декларация по вопросам согласования. URL: <http://www.un.org>.
189. Аккрская программа действий. URL: <http://siteresources.worldbank.org>.
190. Busan partnership for effective development cooperation fourth high level forum on aid effectiveness, Busan, Republic of Korea, 29 November – 1 December 2011. URL: <http://www.dev-practitioners.eu/old.cu4eu.by>.
191. Вентер Э. Работа продолжается. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2008/09/pdf/venter.pdf>.
192. Aid Effectiveness: “Democratic Ownership and Human Rights” The Reality of Aid 2008. URL: <http://www.realityofaid.org/wp-content/uploads/2013/02/RoAReports2008 Chapter3.pdf>.
193. Hochgesang Thomas (2008) Democratic Ownership and the Paris Declaration URL: <http://www.realityofaid.org/wp-content/uploads/2013/02/RoAReports2008 Chapter3.pdf>.
194. Proposed indicators, targets and process for global monitoring of the Busan partnership for effective development co-operation. URL: <http://www.undp.org/>.
195. Годовой обзор финансового положения ПРООН за 2014 год: Доклад Администратора. URL: <http://www.undp.org>.
196. UNDP: Annual review of the financial situation. URL: <http://www.un.org/>.
197. United Nations Development Programme. URL: <http://www.undp.org>.
198. UNDP: TIME FOR GLOBAL ACTION. URL: <http://www.undp.org/>.
199. World Bank Annual Reports & Financial Statements. URL:

<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2127>.

200. Кредитование на цели развития. URL: <http://www.worldbank.org>.

201. Годовой отчет Всемирного банка. URL: <http://www.worldbank.org/>.

202. World Bank Operational Policy. URL: http://www.worldbank.org/en/search?q=Operational+Policy&%3Acq_csrf_token=undefined.

203. UNCTAD Second Geneva Dialogue explores links between international trade talks and post-2015 development goals. URL: <http://unctad.org/en/pages/newsdetails>.

204. Peter H. Lindert, Jeffrey G. Williamson Does Globalization Make the World More Unequal? URL: <http://www.nber.org/chapters/c9590.pdf>.

205. Steve Dowrick, J. Bradford DeLong Globalization and Convergence. URL: <http://siteresources.worldbank.org/>.

206. Наваретти Дж.Б., Спано М. Открытость, экономический рост и бедность. URL: <http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/>.

207. Левченко И. В. Влияние либерализации торговли пищевыми продуктами на экономический рост МЕРКОСУР. URL: http://economicarggu.ru/2012_1.

208. Степанов Е. А. Влияние внешней торговли на экономический рост национальной экономики / Вестник Челябинского государственного университета. – Выпуск № 32 (323). – 2013. – С. 34–42.

209. Взаимосвязь развития и торговли. URL: <http://www.un.org/ru/ga/unctad/development.shtml>.

210. Доклад о торговле и развитии ЮНКТАД (2014). URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2014overview_ru.pdf.

211. World DataBank. URL: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>.

212. World Trade Report 2007–2014. URL: <https://www.wto.org/>.

213. Киреев А. Международная экономика / А. Киреев. – В 2-х ч. – Ч. 1. Международная экономика: движение товаров и факторов производства: учебное пособие для вузов. – Москва: Международные отношения, 2000. – 416 с.

214. Портал внешнеэкономической информации. URL: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/about_cn/ved_cn/.

215. Товарная структура экспорта Китая. URL: <http://refru.ru/texpch.pdf>.

216. Савельев Е. В. Международная экономика: теория международной торговли и финансов. URL: <http://readbookz.com/pbooks/book-43/ua/chapter-2129/>.

217. Встраивание вопросов устойчивости в основное русло политики в области торговли и развития: к встрече на высшем уровне «Рио+20». URL: http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/td482_ru.pdf.

218. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – Київ: КНЕУ, 2001. – 733 с.

219. Международные экономические отношения: учеб. / Н. Н. Ливенцев [и др.]. – Москва: Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 648 с.

220. Обзор деятельности по укреплению потенциала и технической помощи

в области законодательства и политики конкуренции. URL: http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ciclpd30_ru.pdf.

221. Кругман П. Р. Международная экономика. Теория и политика: учебник для вузов / П. Р. Кругман, М. Обстфельд. – Пер. с англ. под ред. В. П. Колесова. – Москва: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ, 1997. – 799 с.

222. Dollar and Kraay Growth is Good for the Poor. URL: <http://library1.nida.ac.th/worldbank/fulltext/wps02587.pdf>.

223. Торговля и человеческое развитие ПРООН. URL: <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/Poverty%20Reduction/Trade,%20Intellectual%20Property%20and%20Migration/How%20to%20Conduct%20Trade%20Needs%20Assessments-RU.pdf>.

224. Дорога к достойной жизни к 2030 году: искоренение нищеты, преобразование условий жизни всех людей и защита планеты: обобщающий доклад Генерального секретаря по повестке дня в области устойчивого развития. URL: <http://www.un.org/>.

225. Специальная сессия Межучрежденческой группы ООН по вопросам торговли и производственного потенциала. URL: http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/td467_ru.pdf.

226. Millennium Development Goals, targets and indicators, 2015: statistical tables. URL: <https://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2015/Statannex.pdf>.

227. Цели развития тысячелетия: доклад ООН за 2015 г. URL: <http://www.un.org/ru/millenniumgoals/mdgreport2015.pdf>.

228. Government Spending Watch. URL: <http://www.governmentspendingwatch.org/>.

229. Доклад о наименее развитых странах (2006). URL: <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/ldc2006.pdf>.

230. Продовольственная безопасность в мире. URL: <https://interaffairs.ru/news/printable/374>.

231. Что кроется за нехваткой воды: власть, бедность и глобальный кризис водных ресурсов. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2006_summary_en.pdf.

232. Алма-Атинская декларация, принятая Международной конференцией по первичной медико-санитарной помощи (1978). URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/almaata78.shtml.

233. Доклад о социальной защите в мире 2014/2015. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_390985.pdf.

234. Африка: стратегии реагирования. URL: <http://www.unep.org/geo/geo2000/Russian/rus-218-235.pdf>.

235. Maputo-Declaration Conference of Ministers of Agriculture of the African Union (Maputo, Mozambique 1-2 July 2003). URL: http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/04_Maputo-Declaration-2003.pdf.

236. ФАО: положение дел в области продовольствия и сельского хозяйства (2012). URL: <http://www.fao.org/>.

237. The eThekweni Declaration: Second African Conference on Hygiene and Sanitation in Durban, South Africa, February 18–20, 2008. URL: <http://www.wsp.org/sites/wsp.org/files/eThekweniAfricaSan.pdf>.

238. Human Development Report (2006). URL: <http://hdr.undp.org/>.

239. Taskforce on innovative international financing for health systems. Constraints to scaling up the health Millennium Development Goals: costing and financial gap analysis. Working Group 1 Report. 2010. Geneva. URL: <http://who.int/choice/publications>.

240. Abuja Declaration on HIV/AIDS tuberculosis and other related infectious diseases. URL: http://www.un.org/ga/aids/pdf/abuja_declaration.pdf.

241. Social Policy Framework For Africa: First Session of the AU Conference of Ministers in Charge of Social Development Windhoek, Namibia (2008). URL: <http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2009/Ghana/au2.pdf>.

242. Financing Social Protection in the Light of International Spending Targets: A Public Sector Spending Review Final. URL: http://r4d.dfid.gov.uk/PDF/Outputs/Mis_SPC/60831_Final-Report.pdf.

243. The Muscat Agreement Global Education for All Meeting UNESCO, Muscat, Oman 12 – 14 May 2014. URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/muscat-agreement-2014.pdf>.

244. Global financial flows, aid and development (2013). URL: <http://www.eurodad.org/files/pdf/1544941-global-financial-flows-aid-and-development.pdf>.

245. Open Budget Survey. URL: <http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBS2015-OBI-Rankings-English.pdf>.

246. Всемирный доклад по мониторингу ОДВ (2015). URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002322/232205R.pdf>.

247. OECD Data. URL: <https://data.oecd.org/oda/net-oda.htm#indicator-chart>.

248. OECD.Stat. URL: <http://stats.oecd.org>.

249. Compare your country by OECD. URL: <http://www2.compareyourcountry.org/oda?cr=20001&cr1=oecd&lg=en&>.

250. Making Development Co-operation More Effective 2014 Progress Report. URL: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

251. REVISED DAC RECOMMENDATION ON UNTYING ODA TO THE LEAST DEVELOPED COUNTRIES AND HEAVILY INDEBTED POOR COUNTRIES (2014). URL: <http://www.oecd.org/dac/untied-aid/Revised%20DAC%20Recommendation%20on%20Untying%20Official%20Development%20Assistance%20to%20the%20Least%20Developed.pdf>.

252. Доклад Целевой группы по оценке прогресса в достижении ЦРТ (ООН). URL: <http://www.un.org/ru/millenniumgoals/reports.shtml>.

253. Tax administration Diagnostic Assessment Tool. URL: <http://www.tadat.org>.

254. Последующая деятельность по итогам принятия и осуществления

Монтеррейского консенсуса и Дохинской декларации о финансировании развития: доклад Генерального секретаря ООН (2014). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/520/11/PDF/N1452011.pdf?OpenElement>.

255. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting. URL: <https://www.oecd.org/ctp/BEPSActionPlan.pdf>.

256. Руководство к анкете для оценки открытости бюджета. URL: http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/Guide-OBS2012_Final-RUS.pdf.

257. Всеобщие директивы по противодействию отмыванию доходов в частном банковском секторе (Вольфсбергские принципы). URL: <http://docs.cntd.ru/document/901934993>.

258. Рекомендации ФАТФ. URL: https://www.cbr.ru/today/anti_legalisation/fatf/press.pdf.

259. The President's Council on Sustainable Development. URL: <http://archive.is/EkRI#selection-153.0-271.235>.

260. Sustainable Development Indicators Overview of relevant FP-funded research and identification of further needs (2009). URL: http://www.ieep.eu/assets/443/sdi_review.pdf.

261. Millennium Indicators Database. URL: <https://mdgs.un.org/unsd/mdg/Home.aspx>.

262. The National Action Plan for Agenda 21. URL: <http://www.env.go.jp/en/earth/iec/agenda>.

263. Environmental Protection Policy in Japan – Introduction. URL: <http://www.env.go.jp/en/policy/plan/intro.html>.

264. Initiatives for Sustainable Development Toward the 21st Century. URL: <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/1997/initiatives/initiatives.html>.

265. Коэффициент детской смертности в Японии второй по величине в мире URL: <http://news.leit.ru/archives/2415>.

266. Renewed EU Sustainable Development Strategy 2006. URL: <http://register.consilium.europa.eu/doc/>.

267. EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL: <http://ec.europa.eu/eu2020>.

268. Monitoring report of the EU Sustainable Development Strategy (2015). URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6975281/KS-GT-15-001-EN-N.pdf>.

269. Zumla Alimuddin The white plague returns to London—with a vengeance. URL: [http://thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(10\)62176-9/fulltext](http://thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(10)62176-9/fulltext).

270. The U.S. Social Security Administration. URL: <https://www.ssa.gov/>.

271. U.S. Department of Health & Human Services. URL: <http://www.hhs.gov/about/index.html>.

272. The Official U.S. Government Site for Medicare. URL: <https://www.medicare.gov/Glossary/m.html>.

273. HHS Strategic Plan. URL: <http://www.hhs.gov/about/strategic-plan/index.html>.

274. Budget by Program Area. URL: <https://www.whitehouse.gov/omb>.

275. Japanese Public Finance Fact Sheet. URL: <http://www.mof.go.jp/english/budget/budget/index.html>.
276. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics>.
277. Eurostat Statistics Explained. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php>.
278. U.S. Foreign Assistance Act of 1961. URL: <http://www.cfr.org/foreign-aid/us-foreign-assistance-act-1961/p27046>.
279. Congressional Budget Justification Foreign Operations Fiscal. URL: <http://www.state.gov>.
280. Department of State and USAID: Strategic Plan FY 2014–2017. URL: <http://www.state.gov/documents/organization/223997.pdf>.
281. USAID. URL: <https://www.usaid.gov>.
282. White Paper on Development Cooperation. URL: <http://www.mofa.go.jp>.
283. Информационный бюллетень о Глобальной инициативе США в области здравоохранения. URL: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/russian/article/2010/08/20100818131543x0.8485333.html>.
284. Программа «Накормить будущее» охватила девять миллионов домохозяйств. URL: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/russian/article/2013/07/20130702278035.html>.
285. Факт-лист по борьбе США с изменением климата. URL: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/russian/texttrans/2014/03/20140311296167.html>.
286. THE EUROPEAN CONSENSUS ON DEVELOPMENT. URL: http://ec.europa.eu/development/body/development_policy_statement/docs/edp_summary_en.pdf.
287. EU Communication on the Agenda for Change. URL: <http://ec.europa.eu/europeaid/node/1365>.
288. Annual report on the European Union’s development and external assistance policies and their implementation. URL: <http://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/>.
289. External action financing instruments. URL: http://ec.europa.eu/europeaid/funding/about-funding-and-procedures/where-does-money-come/external-action-financing-instruments_en.
290. Humanitarian aid. URL: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.3.2.html.
291. Programmes. URL: http://ec.europa.eu/budget/mff/programmes/index_en.cfm#macrofin.
292. Regulation (EU) No 233/2014 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2014 Establishing a Financing Instrument for Development cooperation for the period 2014-2020. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:077:0044:0076:EN:PDF>.
293. Japan’s International Cooperation: White Paper on Development Cooperation 2015. URL: <http://www.mofa.go.jp/files/000168443.pdf>.
294. White Paper on Development Cooperation 2015. URL: http://www.mofa.go.jp/policy/oda/page23e_000436.html.
295. Terms and Conditions of Japanese ODA Loans. URL: <https://>

www.jica.go.jp/english/our_work/types_of_assistance/oda_loans/standard/index.html.

296. Профиль деятельности JICA. URL: https://www.jica.go.jp/english/publications/brochures/pdf/jicaprofile_russian_02.pdf.

297. FINANCING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: Lessons from Government Spending on the MDGs 2015 REPORT. URL: <http://eurodad.org/files/pdf/1546383-financing-the-sustainable-development-goals-lessons-from-government-spending-on-the-mdgs.pdf>.

298. Доклад о ходе работы над вопросом инновационных источников финансирования развития. Доклад Генерального секретаря. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/432/42/PDF/N0943242.pdf?OpenElement>.

299. Tobin J. A Proposal for International Monetary Reform (1978). URL: http://college.holycross.edu/eej/Volume4/V4N3_4P153_159.pdf.

300. INNOVATIVE SOURCES OF FINANCING FOR DEVELOPMENT. URL: http://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2012/03/2011esm_NGO1.pdf.

301. A Sterling Solution Implementing a stamp duty on sterling to finance international development. URL: www.stampoutpoverty.org.

302. Новаторские источники финансирования в целях развития: записка Генерального секретаря. URL: <http://www.un.org/ru/ga/documents/gares.shtml>.

303. Taxation of the financial sector. URL: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-financial-sector_en.

304. THE FRENCH FINANCIAL TRANSACTION TAX. URL: <https://cms.law/fr/FRA/Publication/The-French-financial-transaction-tax>.

305. Remittance Prices Worldwide. URL: <http://remittanceprices.worldbank.org/en#>.

306. Рата Д. Денежные переводы мигрантов – живительный источник развития / Дилип Рата // Финансы & развитие. – Декабрь, 2005. – С.42–43.

307. Letter to the House of Representatives presenting the spearheads of development cooperation policy. URL: http://www.minbuza.nl/binaries/content/assets/minbuza/en/import/en/key_topics/development_cooperation/dutch_development_policy/parliamentary-letter-of-march-18-2011-presenting-the-new-focus-of-development-cooperation-policy.

308. Международная инициатива в отношении прозрачности помощи. URL: <http://www.aidtransparency.net/wp-content/uploads/2014/12/FAQRUS.odt>.

309. Доклад Конференции ООН по окружающей среде и развитию Рио-де-Жанейро, 1992. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/836/57/PDF/N9283657.pdf?OpenElement>.

310. Проект Закону про Концепцію переходу України до сталого розвитку 3234-1 від 19.12.2001. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=11647.

311. Проект Постанови про Концепцію переходу України до сталого розвитку № 5749 від 02.07.2004. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5749&skl=5.

312. Проект "Концепція переходу України до сталого розвитку", 2012 р.

URL: http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/2012_rik/.

313. Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на XXI століття» (2002–2012) / За ред. Руденко Л. Г. – Київ: Академперіодика, 2014. – 359 с. URL: http://www.idss.org.ua/monografii/2016_Stan_Vykonannya.pdf.

314. Про концепцію сталого розвитку населених пунктів: постанова ВРУ від 24.12.1999 № 1359-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1359-14>.

315. Про Стратегію подолання бідності: Указ Президента України від 15.08.2001 № 637/2001. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/637/2001>.

316. Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003–2015 роки: Постанова КМУ від 26.04.2003 № 634. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/634-2003-п>.

317. Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року: розпорядження КМУ від 17.10.2007 № 880-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-р>.

318. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 № 2818-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.

319. Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року: постанова КМУ від 31.08.2011 № 1057. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011-п>.

320. Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020": Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

321. Про схвалення Стратегії подолання бідності: розпорядження КМУ від 16.03.2016 № 161-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-р>.

322. Цілі розвитку тисячоліття Україна: 2000–2015 національна доповідь URL: http://www.un.org.ua/images/stories/docs/2015_MDGs_Ukraine_Report_ukr.pdf.

323. Цілі розвитку тисячоліття: Україна – 2015 рік. URL: http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/mdg/millennium_development_goals_ukraine_2014.html.

324. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>.

325. Про Державний бюджет України на 2016 рік: Закон України від 25.12.2015 № 928-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/928-19>.

326. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/page>.

327. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

328. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

329. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України

від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page3>.

330. Про затвердження Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України: постанова КМУ від 25.11.2015 № 1119. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1119-2015-п>.

331. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.: Закон України від 18.10.2005 № 2982-IV <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>.

332. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 09.02.2012 № 4391-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>.

333. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/page>.

334. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів: постанова КМУ від 11.08.2010 № 794. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-2010-п>.

335. Стратегія розвитку аграрного сектору «3+5». URL: <http://minagro.gov.ua/apk>.

336. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 рр. URL: <http://minagro.gov.ua/>.

337. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: постанова КМУ від 25.03.2015 № 267. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-п>.

338. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

339. Міністерство фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.

340. Деякі питання надання медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам: постанова КМУ від 23.01.2015 № 11. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/11-2015-п>.

341. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання програм та здійснення централізованих заходів з охорони здоров'я: постанова КМУ від 17.03.2011 № 298. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/298-2011-п>.

342. Інформація про виконання видатків на реалізацію державних цільових програм, які виконуються в межах бюджетної програми Міністерством охорони здоров'я України. URL: http://www.moz.gov.ua/docfiles/rep_info_2015_2.pdf.

343. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я: розпорядження КМУ від 30.11.2016 № 1013-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-р>.

344. Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я України.

URL: http://www.moz.gov.ua/docfiles/pre_20160205_0_dod.pdf.

345. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: постанова КМУ від 17.06.2015 № 423. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-п>.

346. Соціальний захист та соціальне забезпечення. URL: <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/socialnij-zahist-ta-socialne-zabezpechennja>.

347. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: постанова КМУ від 16.10.2014 № 630. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п>.

348. Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам: постанова КМУ від 14.01.2015 № 6. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/6-2015-п>.

349. Інформація про виконання видатків на реалізацію державних цільових програм, які виконуються в межах бюджетної програми Міністерством освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua/content/Новини/2016/03/03/3-czilovi-programi-2015.pdf>.

350. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: постанова КМУ від 21.01.2015 № 32. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32-2015-п>.

351. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

352. Інформація про виконання видатків на реалізацію державних цільових програм, які виконуються в межах бюджетної програми Міністерством екології та природних ресурсів України. URL: http://www.menr.gov.ua/docs/activity-reports/budjetni_zapiti/info_2015.docx.

353. Центр соціально-економічних досліджень CASE Україна. URL: <http://cost.ua/budget/expenditure/>.

354. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про державний бюджет України на 2014 рік» URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GG2BC00A.html.

355. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: розпорядження КМУ від 30.12.2015 № 1437-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-р>.

356. Національні рахунки охорони здоров'я (НРОЗ) України у 2014 р.: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

357. Національні рахунки освіти України у 2014 році: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

358. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2014 рік. URL: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00KDV8.pdf.

359. Звіт Рахункової палати за 2015 рік. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16748714/Zvit_RP_2015.pdf.

360. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і

Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012.

361. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

362. EUROPEAN NEIGHBOURHOOD AND PARTNERSHIP INSTRUMENT: UKRAINE COUNTRY STRATEGY PAPER 2007-2013. URL: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/enpi_csp_ukraine_en.pdf.

363. Financial Transparency System. URL: http://ec.europa.eu/budget/fts/index_en.htm.

364. Україна і ЄС підписали Меморандум щодо надання Україні макрофінансової підтримки обсягом 1,8 млрд євро. URL: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/ukraina-i-%D1%94s-pidpisali-memorandum-schodo-nadannja-ukraini-makrofinansovoi-pidtrimki-obsjagom-18-mlrd-%D1%94vro?category=mizhnarodne-spivrobotnictvo&subcategory=%D1%94s>.

365. Про ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором і Кредитної угоди між Україною як Позичальником, Національним банком України як Агентом позичальника та Європейським Союзом як Кредитором щодо надання Україні макрофінансової допомоги Європейського Союзу у сумі до 610 мільйонів євро: Закон України від 04.03.2014 № 848-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-18>.

366. Про ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором і Кредитної угоди між Україною як Позичальником, Національним банком України як Агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором щодо отримання Україною макрофінансової допомоги Європейського Союзу у сумі до 1 мільярда євро: Закон України від 20.05.2014 № 1277-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1277-18>.

367. Про ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором і Кредитної угоди між Україною як Позичальником і Національним банком України як Фінансовим агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором (щодо отримання Україною макрофінансової допомоги Європейського Союзу у сумі до 1 мільярда 800 мільйонів євро): Закон України від 18.06.2015 № 538-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/538-19>.

368. DECISION (EU) 2015/601 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 15 April 2015 providing macro-financial assistance to Ukraine. URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/eu_borrower/documents/2015-04-15_decision_of_the_ep_and_the_council_providing_mfa_to_ua_en.pdf.

369. MEMORANDUM OF THE PRESIDENT OF THE INTERNATIONAL BANK FOR RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT AND OF THE INTERNATIONAL FINANCE CORPORATION TO THE EXECUTIVE

DIRECTORS ON A COUNTRY ASSISTANCE STRATEGY FOR UKRAINE 2001 – 2003 (2000 p.). URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/609891468779357959/pdf/multi-page.pdf>.

370. MEMORANDUM OF THE PRESIDENT OF THE INTERNATIONAL BANK FOR RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT AND OF THE INTERNATIONAL FINANCE CORPORATION TO THE EXECUTIVE DIRECTORS ON A COUNTRY ASSISTANCE STRATEGY FOR UKRAINE FOR 2004-07 URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/671841468779358658/pdf/264480UA0revised.pdf>.

371. Звіт про виконання Стратегії партнерства з Україною на 2008–2011 фінансові роки. URL: http://siteresources.worldbank.org/UKRAINEEXTN/Resources/328532-1328450253285/Ann_1_2_CR_CPS_revised_Jan20_2012_UK.pdf.

372. Стратегія партнерства МБПП і МФК з Україною на 2012–2016 рр. URL: <http://www-wds.worldbank.org/>.

373. All Projects. URL: <http://www.worldbank.org/en/country/ukraine/projects/all>.

374. Долг в помощь. URL: <http://gazeta.zn.ua/macrolevel/dolg-v-pomosch.html>.

375. План дій програми ПРООН в Україні (2006–2010). URL: www.eu.prostir.ua.

376. Рамкова програма партнерства Уряду України – ООН на 2012-2016 роки. URL: http://www.un.org.ua/images/stories/Ukraine-UN_Partnership_Framework_FINAL_UA.pdf.

377. ПРООН в Україні. URL: <http://www.ua.undp.org/>.

378. Проекти ПРООН. URL: <http://open.undp.org/#>.

379. ВПП в Украине. Краткий обзор. URL: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2.%20Rus%20Eng%20Country%20Brief%20Ukraine%20July%202015%20Final%20Ready.pdf>.

380. Украина: доклад о ситуации 13 (25.01.2016). URL: <http://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/ep/wfp281373.pdf>.

381. SPECIAL OPERATION UKRAINE SO 200821 “Logistics Cluster Support to the Humanitarian Response in Ukraine”. URL: <http://documents.wfp.org/stellent/groups/internal/documents/projects/wfp272633.pdf>.

382. Бюджет операцій ВПП в Україні. URL: <http://www1.wfp.org/operations>.

383. Resource situation. URL: http://one.wfp.org/operations/current_operations/ResUpdates/200765.pdf.

384. Resource situation. URL: http://one.wfp.org/operations/current_operations/ResUpdates/200821.pdf.

385. Напрями зниження тіньових фінансових потоків у процесі зміцнення фінансової безпеки України в умовах агресії з боку Російської Федерації. URL: http://lv.niss.gov.ua/public/File/1/AZ_Fleychyk_Mokiy_2016.pdf.

386. Corruption perceptions index 2016. URL: http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016.

387. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003
URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

388. Тенденції тіньової економіки в Україні. URL: www.me.gov.ua.

389. Про Положення про Державну фінансову інспекцію України: Указ Президента України від 23.04.2011 № 499/2011. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/499/2011>.

390. Залучення міжнародної технічної допомоги для розвитку аграрного сектору та сільських територій України. URL: http://icp.org.ua/files/782_zalu4ennjamtd.pdf.

391. Крупник А. С. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення. URL: http://novyi-stryi.at.ua/gromkontrol/KRUPNYK_A_pro_grom_kontrol.pdf.

392. Загальні принципи управління. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-5365.html>.

393. Файоль А. Общее и промышленное управление. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/5783>.

394. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги: постанова КМУ від 15.02.2002 № 153. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-п>.

395. Про затвердження Положення про департамент координації міжнародних програм: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 24.06.2016 р. № 1027. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-polozhennja-pro-departament-koordinaciyi--doc279745.html>.

396. Open Aid Ukraine. URL: <http://openaid.gov.ua/uk/pages/1>.

Наукове видання

Кожухова Тетяна Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент

**ФОРМУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОЇ СИСТЕМИ
ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

МОНОГРАФІЯ

Технічний редактор О.Б.Чернега

Підписано до друку 28.04.2017 р.

Наклад 300 прим.